54145

A ZENE

TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Felelős szerkesztő: SIKLÓS ALBERT | Felelős kiadó: NOVÁGH GYULA

TIZENHATODIK ÉVFOLYAM

1934—1935

BUDAPEST

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

A TIZENHATODIK ÉVFOLYAM TARTALOMJEGYZÉKE

ZENETUDOMÁNYI, ESZTÉTIKAI ÉS KRITIKAI CIKKEK.

Boros Rezső : Brahms-dalok (műfordítás) 31

— A zenei műfordítás 111

Brachvogel A. E. : Bach és Marchand zenei párviadala (Kenesey Sándor fordítása) 209

Erdős László dr. : Az előadási készség fejlesztése 8

— Schumann Róbert tragédiája... 78

— Egyéniség és előadóművészet .. 136

Günther, Herbert : Bach arcképei... 257

— Händel nyomdokain, Németországon keresztül 263

Hammerschlag János : Bach, Händel, Schütz centenáriuma 227

Hoffmann R. St. dr. (Wien) : Bécs zenei élete 108, 152, 192, 239

Isoz Kálmán dr. : Liszt Ferenc és a Zeneakadémia 32

Jemnitz Sándor : Bartók Béla : A kilenc csodaszarvas 34

— Willem Mengelberg 77

— Hummel János Nepomuk, az ember és művész 129

— Saljapin, mint Mefisztó 138

— A művészet rabszolgája 254

K. B. dr. : Wagner nyomában, végig Olaszországon 5

Kálmán Mária : Bach szóló hegedűszonátái 232

Kazacsay Tibor : Humor a zenében 97

Mohácsi Jenő dr. Találkozásom a géniusszal 15

Molnár Antal : Bach János Sebestyén 225

Neumann László dr. : London zenei élete 113

Pataki László : Bartók és a népi tánc 174

S. A. : Hangulat- és hangfestés a zenében 10

— A harang 149

— Halhatatlan operaszüzsék 155, 190, 207

Schelde Fritz dr. : Judith Gauthier 234

Sebestyén Ede : Beethoven magyar barátai 50

— Liszt Ferenc három stációja.. 131

— Bellini operái Budapesten 258

Sebestyén Sándor dr. : A beérzés szerepe a tanításban és a tanulásban 70

Sz. M. : Olasz mesterhegedűk.... 35

Szita Oszkár : A német és az olasz seicento 165

Tibor Zoltán : Az énekről..... 186

Tietz, Heinrich : Bach J. S. humora 238

Vannay János : Vidéki zeneoktatás az 1933/34. tanévben..... 57

*

Sztojanovits Jenő 43
Állami feladatok a zenetanítás terén (Sztojanovits J. előadása) 47
Liszt Ferenc és a M. Kir. Opera felavatása 55
Liszt emléktábla az Andrássy-úti palotán 27
Keresztmetszetek a Bach-Händel jubileumhoz 235

*

A M. kir. Operaház 18
Két bemutató az Operaházban (Mosonyi: Álmos, Dohnányi: Szent fáklya) 100
Arabella (Strauss R. dalműve) 135
Három bemutató a M. kir. Operaházban (A milói Vénusz, Karnevál, Kuruc mese) 216
Két bemutató (A láng, A gépember) 242

HANGVERSENYMŰSOROK

I. Évadnyitó magyar hangverseny (1934. X. 14. Bor Dezső) 2
II. Csajkovszky-hangverseny (X. 21. Bor D.) 4
III. Offenbach-hangverseny (XI. 4. Bor D.) 26
IV. Sztojanovits emlék-hangverseny (XI. 18.) 42
V. Lengyel-hangverseny. (XII. 4. Vaszy V.) 66
VI. (XII. 16. Szenkár Mihály). 69
VII. Ünnepi Liszt-hangverseny (XII. 22. Bor D.) 90
VIII. (1935. I. 6. Bor D.) 106
IX. Olasz hangverseny (I. 17. Oreste Piccardi) 122
X. Angol hangverseny (I. 20. Constant Lambert) 125
XI. (II. 3. Bor D.) 146
XII. (II. 17. Bor D.) 147
XIII. Finn-hangverseny (II. 27. Fleischer A.) 162
XIV. Francia-hangverseny (III. 7. Bor D.) 182
XV. (III. 17. Bor D.) 184
Egyházzenei hangverseny (III. 19. Sugár V.) 202
XVI. Magyar-est (IV. 7. Bor D.) 205
XVII. Spanyol-hangverseny (IV. 13. Fleischer A.) 222

ÁLLANDÓ ROVATOK

Pasticcio..... 17, 84, 115, 157, 195, 264
Népszerű zenetudományi fejezetek 36 141
Hangversenykrónika (dr. L. H.) 81, 139 81, 139, 171, 244
Vidéki zeneélet 116, 196, 247
Könyvek-kóták 20, 61, 195, 265
Belföldi hírek 20, 38, 63, 85, 102, 117, 142 158, 179, 219, 248, 266
Külföldi hírek 21, 38, 63, 86, 103, 117, 142 158, 198, 219, 249, 267
Szerkesztői üzenetek 143, 250,
Pályázat 252

ÁBRÁK

Az Andrássy-úti régi Zeneakadémia 28
A régi Zeneakadémia első emeletének alaprajza..... 29
Cassado Gáspár spanyol gordonkaművész 223

300182

A ZENE

Alapította: DR SZEGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannónia-utca 14.
Telefon: 130—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 845—29

Budapest
XVI. évfolyam, 1.—2. szám
1934 október 1.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Dr. K. B.: Wagner nyomában — végig Olaszországon. — Erdős László dr.: Az előadási készség fejlesztése. — S. A.: Hangulat- és hangfestés a zenében. — Mohácsi Jenő dr.: Találkozásom a géniusszal. — Pasticcio. — A m. kir. Operaház. — Könyvek-kóták. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Első hangverseny — 1934 október 14-én — Karnagy: **Bor Dezső**
vasárnap d. u. 5 órakor

A bérlet

ÉVADNYITÓ MAGYAR HANGVERSENY

Közreműködnek: *Eyssen* Irén és *Tibor* Zoltán operaénekesek.

1. **Erkel Sándor**: *Csobánc.* — *Nyitány.*

A nagy Erkel Ferenc negyedik fia. 1846 jan. 2-án született Budapesten, meghalt 1900. okt. 14-én Békéscsabán. Az Operaház karnagya, a Filharmóniai társaság elnöke és vezérkarnagya. Mint magyar zeneszerző több irányban fejtett ki elismerésreméltó munkásságot. *Magyar-nyitánya, Csobánc* dalműve kiváló képességeiről tesznek tanulságot, A magyar karirodalom terén is sok kimagasló művet alkotott. Nagy kvalitásai a világ legelső karmesterei sorába emelték. Mestere volt a hangszerelésnek.

Csobánc nyitánya, mely az előbb említett dalműhöz készült, finom fölépítésével és témáinak behízelgő erejével rögtön megfogja a hallgatót. A bevezetésben *(andantino)* gordonkák és a kürt uniszónója intonálja a témát, mélyhegedűk és fagótok kísérete mellett, melyhez rövidesen csatlakoznak a hegedűk és egy légiesen lágy dallamot szólaltatnak meg. Szép imitációs (utánzó) játék jellemzi az egész bevezetést a továbbiakban. Nagy fortisszimó után minden elhalkul — lecsendesedik és a gordonkák elhaló hangja átvezet az *allegroba* ($^2/_4$). Vonósokon váltakozva lép föl a főtéma, majd a melléktéma, amely nyugodt ritmusával ellentéte a főtéma ideges tizenhatodjainak. A melléktéma és rövid pár taktus zárás után a feldolgozási részt halljuk. Itt először a főtémát egyedül, majd a melléktémát és a főtémát együtt kombinálja. Két forte-akkord után vonósok és fafúvók átvezetnek a visszatéréshez, ahol minden a hagyományos szonátaforma szimmetriája szerint tér vissza. A partitúra lapjaiból igazán nemeslelkű művész szól hozzánk, kinek ez a ma már alig hallható műve nem érdemli meg azt a mostoha elbánást és mellőzést, amelyben most a magyar zene mind nagyobb térhódítása idején részesül.

2. *a)* **Goldmark**: Sába királynője — Ária
   b) **Koudela**: Oda nézzetek
   c) **Unger Ernő**: Nem kell nekünk idegen föld
   Énekli: *Tibor* Zoltán operaénekes

3. **Dohnányi**: *Ruralia Hungarica* (op. 32/b).

Eredetileg a *Ruralia* magyar népies dallamokból szerkesztett héttételes zongoraszvit volt. Ennek öt tételét hangszerelte meg Dohnányi nagyzenekarra (3 fuvola, 2 oboa, angolkürt, eszklarinét, 2 klarinét, basszusklarinét, 2 fagót, kontrafagót, 4 kürt, 3 trombita, 3 puzón, tuba, üstdob, kisdob, triangula, réztányér, nagydob, tamtam, xylophon, celeszta, vonósquintett). Keletkezése szoros kapcsolatban van azzal a mozgalommal, amely a mult században és főleg a jelen század elején indult meg a magyar zeneszerzők között — megteremteni egy tősgyökeres nacionális magyar stílust. Dohnányi főérdeme, hogy *az európai zene eddigi fejlődése folyamán elért vívmányokat ülteti át ezen művével kapcsolatosan a magyar műzenébe.*

Művében nem kísérletezik primitív formákkal, melyek nálunk még születésük pillanatait élik, hanem igen fejlett és művészileg nagyrabecsülhető eszközökkel mondja el őszinte és sokszor intim mondanivalóját. Partiturája remek iskolapéldája

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Nevedéknapló
1934. 3061

a nem extravaganciát hajhászó mesteri hangszerelésnek, ahol a kamarazeneszerűségnek a legfinomabb leheletszerű árnyalatától a dörgedelmes tömeghatás hatalmas piramisáig minden érzelem és gondolat megtalálta a maga hangszerét és színkombinációját.

I. tétel: *Andante poco moto, rubato.*

Mintha egy régi történetet mesélne el nekünk valamelyik régi, régen elhalt bús regősünk. Két motívumnak az együttes megszólaltatásával (oboa, mélyhegedű) kezdődik a tétel, mely a leglágyabb és legfinomabb effektusok útvesztőjében halad a harmadik téma felé; ezt a klarinét sejtelmes hangja félénk pianisszimóban dalolja felénk, a szordinált vonósok kísérlete mellett. Rubato rész következik azután, melyben a kedélyek kissé fölhevülnek — majd lassan lecsendesülnek — elhalnak; az oboa és szólóhegedű fátyolosan mégegyszer visszasírja az első melódiát, aztán minden halkabb, csendesebb lesz, míg végül felolvad egy végtelenül lágy ködös akkordba.

II. tétel: *Presto ma non tanto.*

Szilaj vad tánc. A tiszta kvartokkal aláfestett téma több változatban szerepel, Oboák és trombiták új témát szólaltatnak meg. Egy másik dallam a klarinéten csendül fel vonós pizzicatokíséret mellett. A tétel befejezése az első téma anyagából kerül ki.

III. tétel: *Allegro grazioso.* Kedves, vidám és bájos tétel. Mintha kisgyermekek kergetőznének a virágos réten.

IV. tétel: *Adagio non troppo.* Szomorú, bánatos dallam szólal meg az angolkürt, basszusklarinét és kürtök uniszónójában, melyet komoran fest alá a nagybőgők tizenhatodmozgása és az üstdob pianisszimó trillája. Az *un poco piu mosso, agitato* rész izgalmas tremolói után újra az első hangulat lesz uralkodó, míg csendesedő decrescendója lassan el nem hal . . .

V. *Molto vivace.* Virtuóz fölépítésű variációs tétel, amely frappáns színeivel és óriási erejével méltó átfogása az egész műnek.

Szünet

4. *a)* **Hubay:** Cremonai hegedűs — Madárdal
b) **Turry Peregrin:** Szonett
c) **Lavotta:** Az én szívem
d) **Kazacsay:** Gyermekdal

Énekli: *Eyssen* Irén operaénekesnő

5. **Bartók Béla:** *I. szvit.* (3. mű) 1905.

»A kékszakállú herceg.« »A fából faragott királyfi« és a »Csodálatos mandarin« komponistájának első periódusából származik ez a mű, mely a nagyközönség számára is könnyen hozzáférhető kidolgozásmódjával és gazdag tematikájával talán a legnépszerűbb Bartók-alkotás. Egy év mulva harminc éves multra tekinthet vissza, de frisseségéből, eredetiségéből mit sem veszített.

Tánc-szerű vidám E-dur témával kezdődik az *első tétel*. Hatalmas *crescendo* után feltűnő E-dur záradék. Most új motívum, jellegzetes nagy szeptimugrással bukkan fel előbb a gordonkában és a kürtben, majd az angolkürt és az oboa szólamában. Ebből a motívumból, valamint az első E-dur témából szerkeszti meg a komponista a középtételt, a tematikus anyag szellemes ízekretagolásával. Érdekes hanghatás a két hárfa nyolcadmozgásaival és a *divisi*-vonósok színkópiával kísért epizód, melyben a zeneköltő szellemesen rejtette el a tétel főmotívumát. Visszavezető részlet készíti elő a főhangnem visszatérését, melybe ujongó *stretta* torkollik.

Tremolo-kíséret és a vonósok pizzikatóiban, az üst-dobban és a hárfákban felcsendülő megszakított nehézkes a-moll hangzatok aláfestésével énekel az angolkürt, nemes, egyszerű magyar témát a *második tétel* elején. Mintha pásztorsíp szólalna meg az Alföld buja legelőin. Midőn a klarinét veszi át a témát, a hárfák előbb arpeggio-szerűen kísérik, majd nyugalom áll be, midőn a hegedűkben is felsír a hallgató-nóta. Bartók mesteri hangfestő-készségére vall az az epizód, melyben kromatikus futamok egymásra torlódása színezi a fúvók énekét. A mozgalmas részlet lecsillapodásával szólóhegedű intonálja az érdekes kódát.

A *harmadik tétel* magyar hangulatokkal telített scherzo, melynek triójában a vonósok széles kantilénáját a fúvók érdekesen felelgető akkord-figurái tarkítják. A *da capo* után ötletesen felfokozott kóda zárja le a pezsgő ritmikájában tomboló tételt.

Népdalszerű klarinétdallammal indul a *negyedik tétel*, kíséretét a vonósok szinkopái szolgáltatják. A periodizálást a vonósok eszközlik. Nagyon szép a második téma, mely a középtétel alaphangulatát adja meg. Rövid *agitato* után a kürt szólamában csendül fel az első téma, végül pianissimo a-moll hangzattal záródik a poétikus tétel.

Egy jellegzetes ritmusú futamra felépített kis motivumból alakul ki az *ötödik tétel* tematikája. Duhaj táncot járnak a leányok, legények. A »friss« apoteózisa a szvitnek ez a zárórésze, mely szellemes epizódjaival, a tematikus visszatérések változatos felfokozásaival diadalmasan halad a teljes tutti ujongó befejezése felé.

*

Második hangverseny — 1934 október 21-én — Karnagy: **Bor Dezső**
vasárnap délután 5 órakor

A bérlet

CSAJKOVSZKY-HANGVERSENY

Közreműködnek: *Báthy* Anna, a m. kir. Operaház művésznője és *Herz* Lilly zongoraművésznő.

1. **Csajkovszky P.**: (1840. Votkinsk — 1893. Szentpétervár) Ballet-szvit.

Csajkovszky négy zongoraművéből állította össze G. *Becce* a szvit tételeit. Az első: ismert brilliáns polonéz, (E-dur) melynek triójában (C-dur) sok Chopin-reminiszcenciára akadhatunk. A második: keringő (az »Évszakok« c. ciklusból). A nagyon dallamos, könnyed táncmű összetett dalforma, trióval és hatásos kódával. Csajkovszky 3. szvitjéből vette át Becce az *andante* tételt, mely gyönyörűen ívelt kantilénájával soha sem téveszti el hatását. Különösen hangulatos a befejező ütemek hegedű-szólója. Ugyancsak a 3. szvit (55. mű) egyik tétele a *Fughetta a danza*, melyben egy gyors $^3/_4$-es témát dolgozott fel a mester »kis fuga« formájában. Az alig egyperces kompozició végig *fortissimo* hangzik; markáns témájának felelgetései végig kísérhetők a zenekar minden szólamában.

2. Onyegin — Levélária
Énekli: *Báthy* Anna, a m. kir. Operaház művésznője

3. **Csajkovszky Péter**: *Op.* 23 b-moll — *zongoraverseny.* (1875.)

Az oroszok Beethovenje eredetileg Rubinsteinnek szánta ezt a versenyművet, aki azonban megjegyzéseket tett a hálátlan nehéz szólamra. Erre Csajkovszky kitörülte Rubinstein nevét a címlapról és a koncertet Hans Bülownak ajánlotta, aki Amerikában óriási sikerrel mutatta be. Kevés zenei kompozíciót ért annyi elismerés és lelkesedés, mint a b-moll koncertet. Legnagyobb diadalát mégis Rubinstein aratta az 1878-iki párisi kiállítás orosz estéjén, mire a szerző 1889-ben hálából alaposan átdolgozta az egész hangversenyt. Mint a koncertek általában, ez is három tételből áll, formai tökéletessége mellett rendkívül hálás szerepet juttat a magánhangszernek. Szélesen ömlő Andante vezeti be a versenyművet, amelyet előbb káprázatos futamok, majd a fúvókon felhangzó lágy téma követnek. A 2. tétel egyszerű lírikus hangulatú Andantin, középső részében szellemes ötletekkel. A finale — szabályszerű rondo — jellegzetes orosz táncmotívummal kezdődik. Különösen érdekes hanghatást keltenek a középrészben oktávákban alkalmazott hegedűk.

Előadja: *Herz* Lilly zongoraművésznő.

Szünet

4. *Ötödik (e-moll) szimfónia.*

Bár a *pathetikus* (VI.) szimfónia *Nikisch* fáradhatatlan propagandája következtében sokkal nagyobb internacionális sikert aratott, mégis kétségtelen, hogy az »*Ötödik*« a mester leghatalmasabb szimfóniája, melyben a formai tökéletesség és a mély tartalom ideális egyensúlyban van.

Frolowskoje-ben komponálta 1888 nyarán. Első, egyben nagysikerű előadása ugyanazon év november 5-én volt Szentpétervárott, a szerző vezénylete mellett.

A szimfónia bevezető dallama, melyet a mély klarinétok sötét, de meleg színezetű hangja misztikus köntösbe öltöztet, épen úgy, mint a negyedik szimfóniánál, itt is átvonul minden tételen. Ennek nagy és mély értelmét igen sokan, még *Kretzschmar* is féreérti, aki azt a nagyvilágba kimenni szándékozó fiúhoz intézett atyai búcsúintelemnek tartja. Azonban Csajkovszky von *Meck* asszonynak írott levelében olvashatjuk: »Ha olasz festők önarcképét nézem, gyakran megkérdezem magamtól, hogy mi zenészek milyen eszközökkel tudnánk arcképet alkotni magunkról. Hiszen Hamletet Romeót vagy magamat is csak egy témával tudom jellemezni, egy téma pedig még nem kompozició. A szellemi *Én*-t zeneileg így nem lehet festeni; csak a belső élményt kell ábrázolni. A mi *Énünk* pedig nem *lehet* több zeneileg, mint az *idée fixe* Berlioz zenei elképzelésében!« A sorokból világosan kitűnik, hogy mély klarinét dallam minden formájában és minden tételben csak magát a mestert jelképezi.

Az *első tétel* előbb említett bevezető témája *(Andante)* után következik a hatalmasan fölépített szonátaforma *(Allegro con anima)*, mely mintaszerű kidolgozásával és témáinak plasztikusságával nagy hatást gyakorol. A vonós és rézfuvóhangszerek széles dinamikus kilengései után lágy pianisszimóban zárul a tétel.

A *második rész*-t orgonára emlékeztető akkordok vezetik be, komoly előkészítései a kürtön fölhangzó fődallamnak. Hogy Beethoven kilencedik szimfóniájának lassú tételéhez reminiszcenciák fűzik, azt a legfölületesebb összehasonlítás után is rögtön észre lehet venni. A kürt-téma ellentéteképen új dallamot szólaltatnak meg a hegedűk, mely egy élénkebb klarinétszólóba vész bele. Utána csendül fel az »*idée fixe*« most már hatalmasan, fenségesen, parancsolóan. Ennek mintegy folytatásaként az első és második dallam tér vissza újra. A tétel befejezése az utóbbinak a tématöredékeiből adódik.

A *harmadik rész*: *Valse* a Haydn, Mozart szimfóniák menuetto tétele mintájára van a kompozicióba ékelve. Könnyed dallama sok finomságot kíván a fafúvóktól és a vonósoktól. A középrészt tizenhatod futamok csipkézik keresztül-kasul, majd az első témacsoport visszatérése után, mint komor árnyék fejezi be a tételt a bevezető dallam $^3/_4$-be átformált alakja.

A *Finale* bekezdésében a hegedűk legmélyebb hurján a gordonkákkal megerősítve dúrban halljuk a vezérdallamot, kétszer egymásután, rézfanfárok között. A gyors rész szonátarondo hamisítatlan orosz levegőjével, minden ízében át van hatva valami féktelen győzedelmi mámorral. Az utolsó prestoban nagy meglepetést hoz az első tétel főtémája, E-dúrban trombitákon, kürtökön és oboákon *ffff*-ban. A szimfónia elemi erővel zárul; az öntudatnak és a diadalnak szilaj átérzése árad a befejező taktusokból.

WAGNER NYOMÁBAN — VÉGIG OLASZORSZÁGON

A német mitológia nagy újjáteremtője, ki nemzetét egy tucatnál is több halhatatlan mesterművel ajándékozta meg, felélesztvén honfitársaiban a nemzeti öntudatot — lelkes barátja és rajongója volt az olasz földnek, Itália napsugaras, kék egének. Hozzátehetjük azonban rögtön, hogy Wagnert nem az olasz zenei kultúra vonzotta, hanem a szerencsés fekvésű ország áldásos klimája, mely a mester egészségét az otthoni bajok, féltékenységek, torzsalkodások és csalódások után annyiszor helyreállította. Amint beköszöntött az ősz, már az ötvenes évek vége óta Wagnert kimondhatatlan vágy űzte dél felé, az Alpesek déli lejtőire, az északolaszországi tavak felé, majd később, élete utolsó két évtizedében Velencébe, Nápolyba, Palermóba.

Olaszországnak legalább is tíz városában őrzik, ápolják nagy gonddal, szeretettel és nem kis büszkeséggel azokat a megszentelt helyeket, melyeken a 19. század legnagyobb lángelméje hosszabb-rövidebb időt töltött. Emléktáblák, kisebb múzeumok jelzik Wagner olaszországi utazásainak egyes állomásait. Kegyelettel dédelgetik ma is olasz utikönyvek a Mester tartózkodási helyeit és az idegenforgalom sokszor igazán csak a Wagner-emlékek kedvéért terelődik egy-egy kisebb város, vagy városrész felé.

*

Legelőször 1852-ben jelenti ki Zürichben a munkájában elfáradt, ideges Mester Lisztnek, a hűséges barátnak, hogy Olaszországba szeretne utazni, hogy maga mögött hagyja gondjait, családi keserveit. Ép a »Walkür« partitúrájával készült el, pihenésre, szórakozásra vágyott. Rövid torinói tartózkodás után Génuában pillantotta meg először a Földközi tengert. A ködös ólomszürke egekhez szokott német mestert elbűvölte a kristálytiszta levegő átlátszó késége, az ultramarin színben ragyogó tenger fenséges nyugalma, a génuai palazzok színes, tarka sokasága. Elbűvölve állott meg a kikötő kőtömbjeinek szélén és áhitatos tekintettel nézett hosszan, mereven a végtelenségbe. Ki tudja, milyen harmóniák rajzottak akkor agyában, melyek később az Istenek alkonyában és a Parsifalban rajzolódtak le kottapapírján.

Ma is fennáll az *Albergo Pensione Svizzera* a kikötő előtti téren (a Piazza Caricamenton), melyben Wagner első olaszországi útján egy hétig lakott. Mély hatást tett rá a város fekvése, a környező dombokról eléje tárult gyönyörű panoráma, de különösen a *Palazzo Bianco*, a *Palazzo Rosso* és a 17. században épült *Palazzo Reale* pompázó szépsége.

Reménységekkel telve, jókedvűen folytatta akkor útját *Spezia* felé, hogy megismerkedjék a Liguri tenger partvidékével; de a sors másképp döntött.

Speziában már idegláz, álmatlanság gyötörte. Elkeseredetten hevert le ebéd után szobájának bársonykerevetére, hogy délelőtti sétáját kipihenje. De nem volt nyugta. Estefelé már csomagolt és másnap Zürichnek vette útját, hogy Baselben találkozzék Liszttel, kitől sorsának jobbrafordultát remélte.

*

Néhány év telt el heroikus munkával, küzdelmekkel. *Wesendonk* Matild számára készült naplójából egy fájdalmas nagy fellángolás, izzó, reménytelen szerelem árad felénk. Minna féltékenysége és a Wesendonk házaspár tartózkodó magaviselete annyira kihozták sodrából a »Tristán« partitúráján dolgozó, állandóan izgatott hangulatban, lelki válságok között élő Mestert, hogy nem maradt számára más megoldás, mint egy újabb olaszországi utazás, mely talán gyógyító balzsama lesz égő sebeinek.

A »Züricher Zeitung« következő apróhirdetése: »*Einrichtung zu verkaufen, beste Gelegenheit infolge Abreise des Besitzers*«, tanuskodik arról, hogy Wagner most hosszabb tartózkodásra gondolt. Karl *Ritter* volt az útitársa és Velence felé hajóztak.

*

Wagner naplót vezetett első velencei tartózkodásáról. A »Tristan« második felvonásán dolgozott, remegő izgalomban, közben kalaplevéve járta a velencei szűk sikátorokat, vagy a *Canal grande* fekete gondoláin vitette magát céltalanul a városon keresztül. Fantasztikus színpadi dekoráció hatását keltették benne Velence holdfényben fürdő színes palotái és a város nyugalmát, csendjét Buddha-templomok áhitatos hangulatával hasonlította össze. 1858 szeptemberétől 1859 márciusáig időzött a lagunák városában: kora reggel a város, főként a *Piazza San Marco* szépségeit élvezte, aztán délutánig egyfolytában dolgozott, majd rövid pihenő után a Lidóra vitette magát, hol nagyobb sétákat tett. Estefelé ismét a piazzán kötött ki, hogy a lenyugvó nap színjátékában gyönyörködjék. Héthónapi velencei magánya alatt Wagner a »Tristan« második felvonásának egész utolsó jelenetéig, Marke király beléptéig, jutott el. Ekkor hirtelen félbeszakította velencei tartózkodását és ismét az Alpesek felé tartott. Keserűség, fájdalom marcangolta szívét. Szerelme nem válaszolt sürgető kéréseire. Lemondjon-e róla, elfogadja e az eseményeket úgy, amint jelentkeztek? Matild óvatosan elbástyázta magát férje, gyermekei és családi köte-

lezettségei mögé, hogy így védekezzék a szenvedélyes szerelemmel őt ostromló Mester oktalan sürgetéseivel szemben. Wagner maga is belátja lassan érzelmeinek céltalanságát és a fellángoló szerelem himnusza, a »Trisztán« előjátéka után, megírja a »Liebestod«-ot, reményeinek tragikus elmúlását.

Ezzel a *megváltó* harmóniával végződik tulajdonképen a Mester velencei időzése.

*

Tizenöt esztendő telt el. Közben megvalósultak álmai: 1876 nyarán megnyíltak a bayreuthi színház kapui, hol nagy ünnepi külsőségek között került színre a niebelungi tetralógia. A felavató ünnepségek, a megelőző próbák, izgalmak, valamint az előadások jelentős anyagi kudarca annyira kimerítették, hogy 1876 őszén ismét kimondhatatlan vágyodást érzett Itália kék ege, idegcsillapító csendje és gyógyító klímája után.

Veronán keresztül Cosima asszonnyal együtt jutott el ismét Velencébe, de a lagunák ragyogó városa most nem tudta már lelkét egyensúlyba hozni. Izolda szelleme kísértett.

Szinte menekülve hagyta el a várost, hogy Nápoly futólagos megtekintése után Sorrentóban telepedjék le. Előbb a Villa Rubinacciban, majd a Hotel Viktóriában laktak, ugyanott, ahol nemsokára *Nietzsche* is megjelent, betegen, súlyos lelki depresszziókkal küzdve. »Menschliches Allzumenschliches« c. könyvének utolsó símítgatásait végezte, mialatt Wagner a »Parsifal« szövegkönyvét fejezte be.

Találkozásuk elkerülhetetlen volt. A nagy muzsikus és a filozófus nem tettek szemrehányást egymásnak. Barátságuk már évekkel ezelőtt kihült, mikor rossz idegrendszerük meggondolatlan kijelentésekre ragadta el mindkettőjüket.

A sorrentói öbölben sétálgattak a késői ősz bágyadt napnyugtánál. Némán haladtak egymás mellett. Megálltak, pillanatokig szomorúan gyönyörködtek a táj szépségében, majd ismét nekiindultak az enyhén emelkedő domboldalnak, hol egy kőpadon pihenték ki a séta fáradalmait.

Egyszerre megszólalt a Mester: »Nincs semmi mondani valód számomra, barátom?« Nietzsche nem felelt, könnyes szemekkel nézett le a földre, gondosan kerülve Wagner kutató tekintetét.

Itt Sorrentóban vált szét véglegesen útjuk: nem is találkoztak többet az életben.

Annyira felizgatta őt Nietzschével való szakítása, hogy nem volt nyugta tovább Sorrentóban. Cosimával együtt Rómába utaztak, hol Liszt Ferenc kívánságára Wittgenstein hercegnőt látogatták meg. Wagner sorba járta Róma látványosságait, de sem a vatikáni képtár, se a sixtusi kápolna, se az ó-kori Róma beszédes kövei nem tudták rossz hangulatát megváltoztatni. Bayreuthból rossz híreket kapott. Nehezen indultak a próbák, intrika, veszekedés, féltékenykedés dúlt a színház környékén. A nyári ünnepi játékok anyagi része sem volt biztosítva. Nem tudta őt felderíteni az a fejedelmi ünnepeltetés sem, melyben Pietro *Cossa*, Luigi *Mancinelli* és Giovanni *Sgambati* részesítették.

Rómában ismerkedik meg *Gobineau* gróffal, a francia diplomatával, kinek irodalmi munkásságát már előbb nagyrabecsülte. Áldozatkész, hűséges barátja lett Gobineau ezen ismeretség után Wagnernek, élete végéig; ismételten bizalmával tüntette ki és befogadta őt legbensőbb családi körébe.

Róma után *Bologna* következett, majd *Firenze*, az Uffizivel és a Palazzo Pittivel. Megkapó a Mester Liszthez intézett egyik levelének következő néhány mondata: »... az Arno völgye a szerelmes szívek paradicsoma; mennyi szépséget

halmozott itt össze a Természet. Fiesole a reneszánsz halhatatlan mestereinek tanyája! Mindezt azonban előbb kellett volna látnom! Ma már késő: életem alkonyán, halálvárásban nem azt látom bennük, amit talán évtizedekkel ezelőtt nyujtottak volna nekem . . .«

*

A következő ősszel ismét Nápolyba utazott Wagner, azzal az elhatározással, hogy ott egy félévre telepszik le. Családja a Villa d'Angriban a *Strada nuova del Posiloppo*-n bérelt ötszobás lakást. Itt készült el a Parsifal partitúrájának legnagyobb része. Nápoly környékének valamennyi ismertebb kirándulóhelyén megfordult. Főként *Amalfi* váltott ki belőle őszinte elragadtatást. Ravellóban a szaracén-stílusban épült *Villa Rufolo*-tól alig tudott megválni. Ismételten végigjárta a kertbe vezető márványlépcsőit és távozáskor ezt írta a vendégkönyvbe: »Megtaláltam végre Klingsor varázskertjét «

Perugia majd *Siena* voltak a következő állomások. Utóbbinak dómja annyira megragadta fantáziáját, hogy csodálatosan ívelt boltozatait lenyügözve bámulta félórákon keresztül. Nem is nyugodott addig, míg barátja *Jukovszky*, a kitűnő festő nem készített róla perspektivikus vázlatokat, hogy ennek nyomán készíttesse el a »Parsifal« Gráltemplom-jeleneténck díszleteit.

A következő évben ismét kimondhatatlan vágyakozás gyötörte, hogy Bajorország folytonos esőzése elől Olaszországba szökjék. Rubinstein ajánlatára Palermót választotta és türelmetlenül várta azt a pillanatot, mikor az »éltető nap után« utazhatik. A *Hotel des Palmes*-ban laktak, citrom- és narancsfákkal telített park közepén. Lázasan dolgozott itt »Parsifal«-jának vezérkönyvén, melyet 1882 januárjában sikerült is szerencsésen befejeznie. Közben a kis Szigfrid paratifuszban betegedett meg. Ez arra késztette Cosima asszonyt, hogy a Monreale felé vezető úton levő *Villa Gangi*-ba költözzék át. Itt zajlott le pár héttel később Blandinenek, Cosima és Bülow második leányának eljegyzése Gravina gróffal, egy ifjú tengerésztiszttel.

*

Wagner úgy imádta Itáliát, hogy a sors kegye azt sem tagadta meg tőle, hogy a bűbájos Velence csendes palotáinak egyikében húnyja le örökre szemeit.

A *Palazzo Vendramin* kertjét övező alacsony falon ma is emléktábla jelzi, hogy itt halt meg hirtelen, 1883 február 13-án. A bebalzsamozott holttestet Hans *Richter*, *Jukovszky*, *Contini* gróf és *Frontali* tanár vitték le a lépcsők elé siklott gondolába.

És a tenger sellői siratták meg őt . . .

Dr. K. B.

AZ ELŐADÁSI KÉSZSÉG FEJLESZTÉSE

Minél művészibb színvonalú a zeneoktatás, annál nagyobb gondot kell fordítania az előadási készség fejlesztésére; és ez nem vonatkozik tisztán művészképzőre. Hiszen sosem lesz igazi művész abból, aki csak kezd behatolni művészete lényegébe. A zenei érzéket már a lehető legkezdetlegesebb fokon kell tanítani, gyakorolni és gyakorlás útján fejleszteni. Nincsen ebben semmi rendkívüli. Érzéseink nemcsak elfojthatók, hanem bizonyos mértékig gyakorlással is fejleszthetők. Mit értsünk ezalatt?

Az érzelmek felfokozódása az egyes pillanatok gyakori ismétlésével és észrevehetetlen összesűrűsödésével jő létre. Mivel minden valóság a jelen pillanatában gyökerezik; a közönség művészi élvezete pedig elsősorban az előadó művészi élményétől függ, ezért már a gyakorlásnál is fontos, hogy minden pillanatnak meg legyen a

maga kellemessége. Még a kedvenc darab gyakorlását is jobb abbahagynunk mint ellenszenvvel gyakorolnunk. Így elkerülhetjük a kényszer alkalmazásának kellemetlen érzését és helyes irányba terelhetjük hajlamainkat. Az előadási készség nagyfokú fejlettségére vall, ha érzelmileg már époly könnyen reagálunk az előadás követelményeire, mint amilyen könnyen jönnek létre a technika motorikus reakciói.

Az ilyen — mondjuk — érzelmi beidegződés lehetőségének egyik fő feltétele, hogy a gyakorlásnál ne szakgassuk a művet zeneileg már élvezhetetlen részekre. Ugyanis minden előadási darabban megtalálhatjuk azokat a határokat, melyeken túl a felbontott rész már nem nyujthat zenei élményt, hanem csak a mechanikus torna ellenszenvérzetét kelti fel bennünk. Nem lehet ilyen foszlányokból összetákolni a mű egységét. Csak a tévhit vihet minket ily hibába, mely mindenkor a részt tekinti könnyebbnek az egésznél.

Egyébként pedig nemcsak a téves, de a leghelyesebb gondolkozásmód is káros hatással lehet az előadóra. Igen helyes megfontolás viszi az embereket pl. a modern művészi tárgyilagosságba is. Menekülni akarnak az önimádattól, mely a mű magasabbrahivatottságát azzal alacsonyítja le, hogy az előadó hiúsága csiklandozását, önértéke növelésének puszta eszközét lássa a szerzeményben. Eddig helyes volt a kiindulópont. Az előadóművészek és interpretátorok azonban szemük elől tévesztik a legfontosabb körülményt. Nem veszik észre, hogy az elv, elképzelés helyes vagy helytelen volta elsősorban azon fordul meg, hogy milyen a megvalósítása? Puszta frázisok zseniális valósággá válhatnak, hétköznapi átlagteljesítményekbe pedig fenkölt megfontolásokat, mindent túlszárnyaló fejlődést magyarázhat az önmagát később meghazudtoló, megbosszuló önámítás. És ez alól a »modern tárgyilagosság« sem kivétel. Az eredmény egyelőre negatív. Ha az előadónak sikerül is kiküszöbölnie az önös teljesítményből törekvéseit, megmarad a főszempont további kétértelműsége: előtérbe helyezhetem az előadandó művet önfeledt odaadásom érzelmi kitörésével, de ugyis, hogy szószerint értelmezzem a zeneszerző előírásait, zenei követelmények törvénytárát lássam a műben, melynek élén díszeleg a tárgyilagosság vezérelve: »A mű mindenek előtt«. És ezzel eljutottunk az elgondolás káros oldalához.

Ez utóbbi elv ugyanis ismét elterelheti az előadó figyelmét a műről, amennyiben külső szabályok szemmeltartását juttatja az ösztönös megérzés helyébe. Ezért nem fejlődhetik ki egyes növendékek előadási készsége mindenütt egyformán, hanem inkább csak a lassú tételeknél, mivel a gyors résznél öncélt látnak a technikai nehézségekben. Nem az élmény belső kapcsolatából indulnak ki, hanem a kifejezés kerülő útján, kívülről akarnak behatolni a műbe.

A zenei kifejezés mélysége és szépsége azonban mindaddig nem valósulhat meg, míg az előadó figyelmét az agógia, dinamika, ritmus és a kifejezés egyéb mineműségére összpontosítja. Egyedül a kifejezésre való törekvés élménytelen, tartalmatlan; az élmény mélysége ellenében önkénytelenül magával hozhatja a kifejezés erejét is. A nagy művész ezért oly megközelíthetetlen. Minél jobban próbáljuk utánozni kifejezésbeli sajátságait, annál jobban távolodunk a mi élményzónánktól, s minél inkább követjük saját érzéseinket, annál távolabb esünk az ő utánozhatatlan élményeitől.

Egyízben Huberman Broniszlávtól kérdeztem meg, hogy mi a véleménye elképzeléseimről. A következő igen érdekes választ kaptam: »Egy mű megtanulása ép azért tart nálam olyan sokáig, mert oly nagy gondot fordítok a belső, tudatalatti megérlelődésre. Egy hegedűverseny vagy szonáta megtanulása inkább a gyakorlást megszakító pihenés tartamán és számán múlik, semmint magán a gyakorláson. Kerülöm a mű tisztán elméleti ismereteken alapuló kidolgozását, valamint az érzés mesterkélt tulajdonságokkal való felruházását; mindaddig, míg az érzés végül oly erős lesz, hogy teljesen átveheti a vezetést. Az érzelem döntő fontossága mellett alárendelt szerepe van a zenei intelligenciának. Át kell élnünk a művet, hogy szépen játszhassuk és ez a pillanat olykor csak a pódiumon jön meg, az első, ötödik vagy tizedik előadáson. Ha a darab még ekkorra sem érne meg, félreteszem, bármennyi fáradságot is fordítottam reá«.

A jó pedagógus tehát nem fekteti a fősúlyt a zenei intelligenciára, szabályok szemmeltartására, kivéve akkor, ha ugyancsak pedagógust akar nevelni. Az előadó művésznél a helyes ösztönösség ér többet a legzseniálisabb vezérelvnél is. Mert míg az előadó jól, tisztán, szépen és szabályosan játszik, csak dróton rángatott bábuhoz hasonlít, mely a szabadmozgás illuzióját kelti. Ahhoz, hogy művész is lehessen, el kell dobnia a pedagógia sallangjait, vérébe kell szívnia a tudatos előírásokat, ki kell bújnia jóneveltsége kényszerzubbonyából, hogy ismét találkozhassék önmagával, szükséges szélsőségektől sem visszariadó természetességében.

Efféle elvek azonban csak a rossz előadót vihetik kóros szertelenségekbe. Az értékesebb művész teljes szabadsága sem fajul anarchiává, mert a zenei mű puszta élményében juttatja kifejezésre az összes szabályosságokat. Sőt még ennél is többet, mert művészete elvek és törvények fölött áll, nem azonosítható velük, hiszen mindig megbújik benne valami az irracionális ösztönösségből, mely kicsúszik a pedagógus methodizáló és a kritikus skatulyázó kezei közül.

ERDŐS LÁSZLÓ DR.

HANGULAT- ÉS HANGFESTÉS A ZENÉBEN

(Egy rádióelőadás kivonata)

Érzelmi jellegű lelkiállapot a hangulat, mely a képzet-társítást csak akkor használja fel céljaira, ha előidézése nem belső érzések, hanem külső hatások eredménye. E külső hatások között a természetadta hangulatkeltő jelenségeknek — erdőcsendje, napnyugta, madárdal, tengerzúgás — épp oly fontos szerepük van, mint azoknak, amiket a művészetek idéznek elő. Egy lírai költemény, egy tájképet ábrázoló festmény, vagy egy zenemű keltette hangulat végső hatásában szinte megközelítheti a természetadta lelkiállapotot.

Nem fárasztom olvasóimat annak a bonyolult lélektani állapotnak elemzésével, melyet a zene kelthet bennünk, egy adott hangulat közben. E soroknak inkább az a feladata, hogy magának a zenének alkotó elemeiből hámozza ki azokat a tényezőket, melyek hangulatok keltésére alkalmasak. Mondanom sem kell; hogy a zene hangulatot keltő jelenségeire a léleknek rezonálnia kell; a hangulatokról, érzelmektől való mentességet, az apátiát, a pszichológia lelkibetegség tünetének tekinti.

Ne gondolják kedves olvasóim, hogy zenei hangulatok előidézésére csak bonyolult szerkesztéstani elemekből összetett zenekari szimfóniák alkalmasak. *Egyetlen* hang is képes erre, ha annak megszólaltatását oly jelenségek kísérik, melyek rákényszerítenek bennünket bizonyos eszmetársításokra.

Az a hangrendszer, mely ma a gyakorlati muzsikában használatos, nem terjedt többre, mint nyolc-kilenc oktávára. A zongorát ismerők tudják, hogy billentyűsora hét oktáv terjedelmű. Ha ennek a hangszernek különböző oktávszakaszain játszom egy-egy hangot, mindig más és más lelkibenyomást kapok azzal, hogy a különböző magasságú hangok, különböző képzeteket váltanak ki bennem. Nem véletlenség, ha egy 4—5 éves gyermek a zongora legmélyebb hangjainak állandó pötyögtetésénél azt mondja: ez katonabácsi, ez rendőrbácsi, ez ágyú, ez király, a legmagasabb oktáva hangjainál pedig: ez kiscica, ez kanári, ez meg kis egérke. Pszichológusoknak gyermekeken, tanulatlan felnőtt egyéneken és lelkibetegeken végzett kísérletei igazolták, hogy a magas és mély hangok részint tér-, arányképzeteket, részint színelképzeléseket váltanak ki a kísérleti médiumokban. Schäfer, Ewald, Preyer és Wolff sok száz egyénen végrehajtott vizsgálatainak eredménye: a mélyhangot általában megnyugtatónak, a magasat nyugtalanítónak, idegesítőnek mondják; a hangrendszer *mély* regiszterénél mély szakadékok, végtelenül nagy felületek, térfogatok, hatalmas boltíves csarnokok, hegyóriások jutnak eszünkbe, a *magas* regiszternél kis tárgyak, kis állatok. Voltak kísérleti alanyok, akiknél a hangmagasság-különbség szín-asszociációkat váltott ki. Ezek a mély hangot sötétnek, homályosnak, a magas hangot derűsnek, világosnak mondották. E kísérletek alapján a hangrendszer szinte színskálákra volna osztható, hol a mély oktávákban a koromfeketékből kiindulva, a barna, ibolya, sötétkék színeken át jutunk a legvilágosabb, legrikítóbb sárga, rózsaszín és piros színskáláig.

Hosszan kitartott mély és magashangok keltette lelkiállapot hatását mindenkoron felhasználták a komponisták bizonyos hangulatok előidézésére. Egyik legjellegzetesebb példa, milyen hangulatot, milyen eszmetársulatokat válthat ki bennünk egyetlen mély hang, Wagner Rajna kincsének néhány bevezető üteme. Itt a mester egyetlen mély Esz-hangot búgat a gordonokon, kontrafagóton és a színpad mögötti orgonán. Ez a mélyen búgó hang első pillanatban a titokzatosság, bizonytalanság, sötétség érzetét kelti a hallgatóban, de amint ezt a hangulatot újabb képzetekkel egészítem ki, a függöny szétválásakor, a Rajna mélységét asszociálja, az őselemnek a víznek, az idők végtelensége óta tartó zúgását, hömpölygését. A franciák egyik legnagyobb zenepoétája a legcsodásabb hangulatok keltésének nagymestere, Debussy,

egy napsütötte park csendjét egyetlen hosszan kitartott *H* hanggal jelképezi. Itt a fuvoláknak és a hegedűknek üveghangjai a hárfa arpeggióival társulva a legegyszerűbb eszközökkel ringatják a hallgatót a jelenet elbűvölő hangulatába.

A mondottakból következik, hogy az erőt, a hatalmat, a félelmetességet, vagy a végzet szimbólumát a komponista csak a hangrendszer legmélyebb regiszterében elhelyezett témákkal, motívumokkal kísérheti. Királyok, főpapok szerepeit rendesen mély basszushangra írják zeneköltők és a zenekar legmélyebb hangszerei kísérik Telramund sötét cselszövését, Alberich alattomos álnokságát, az óriások megjelenését, Klingsornak, a varázslónak gonosz mesterkedését és a mondabeli sárkánynak vonagló vergődését.

Említettem már Preyert, aki a kísérletek hosszú sorával igazolta, hogy a mély regisztertől a magas regiszter felé haladó skála fokozatos nyugtalanságot, izgalmat vált ki, míg az ellenkező irányba haladó hangsor megnyugvást, kielégülést kelt. Egy gyógyintézetben, lelkibetegek között, orgonán játszott *lassan* felfelé haladó kitartó hangokkal olyan izgalmat keltett, hogy a kísérletet félbe kellett szakítania, mert a betegek fokozatos izgatottsága már-már félelmetes arányokat öltött.

A zeneesztétikának egyik legtöbbet megvitatott problémája, hogy a különféle alaphangokon kezdődő hangsoroknak van-e különböző karaktere, vagyis különféle hangsorok képesek-e változó hangulatok, egymástól eltérő képzettársítások keltésére. Ha a hangnemek karakter-különbségének nem szabad túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítanunk, mégis el kell fogadnunk azt a tényt, hogy a hét törzshangból összetett *C*-durt mindenkor egyszerűnek, nyugodtnak, természetesnek érzem, a C-dur után a kvintkörben haladó hangsorok pedig, melyeknek keresztelőjegyzése fokozatosan gyarapodik, fényesebbek, világosabbak, színesebbek, míg a kvartkörben következő hangsorok, melyeknek *b*-előjegyzése növekszik, fokozatosan sötétebbek, tompábbak, homályosabbak. Ennek a hanglélektani ténynek az a gyakorlati eredménye, hogy a zeneköltő részéről nem közömbös, milyen hangnemben írja meg kompozícióját. Egyszerűbb, igénytelenebb érzelmek kifejezésére mindenkor a *C*-dur és a *G*-dur a legalkalmasabb. Vidám derűt, gyermekdarabokat nem annyira azért írnak a mondott hangnemekben, mert így könnyebb az eljátszásuk, hanem azért, hogy karakterüknek megfelelő hangot kapjanak. A hősiesség, bátorság, nyiltság is ezek felé a hangnemek felé orientálódik. Ezért harsogtatja *C*-durban Beethoven a sorsszimfónia apotheozis-szerű utolsó tételét, Wagner pedig a »Mesterdalnokok« nyitányát. Sejtelmes éjzenék, nocturneök hangneme viszont a *Desz*-dur és a *Gesz*-dur; a dalművekben sötét parkokban, holdfényes kertekben lejátszódó szerelmi kettősöknek is *Asz*-dur és *Desz*-dur hangulatfestő hangneme. Gondoljunk csak a »Sámson és Delilla«, a »Sába királynője«, és a »Tristan és Isolda« híres szerelmi duetteire. Chopin és Liszt nem azért írtak sok keresztes és sok bés előjegyzésű hangnemeket sejtelmesen ábrándozó zongoraműveikben, hogy ezzel bosszantsák a pianistákat, vagy megnehezítsék munkájukat, hanem azért, mert hangulatkeltő céljaiknak ezek feleltek meg a legjobban.

Romantikus mesterek műveiben valóságos hangnem-szimbolika alakult ki hangulatok, drámai helyzetek ellentétes jellemű személyek megrajzolására. Ennek a hangnem-szimbólumnak Weber, Liszt, Verdi, és Wagner voltak a legnagyobb mesterei. A sok példa közül talán csak egyet, a »Lohengrin« igen pregnáns és sokszor méltatott hangnem-szimbolikáját idézem: Wagner nemcsak megfelelő vezérmotívumokkal kíséri állandóan zenedrámájának főszereplőit, hanem gondosan megválogatott, tudatosan felépített hangnemi csoportosításokkal. Lohengrinnek a földöntúli, rejtélyes származású hősnek, minden megjelenését, minden fontosabb kijelentését a misztikus, kristálytiszta *A*-dur kíséri, Elzáét az ünnepélyes, komorabb *Asz*-dur. A király, a fenség, a hatalom és az erő szimbóluma, valamint hírnöke is a nyilt, kemény *C*-durban szól hozzánk, mig a fondorlatokat szövő alattomos Telramund *Fisz*-mollban.

A zene-elmélet elemeiben kevésbé jártas olvasóim is tudják, hogy két hang egyidejű megszólaltatása: a hangköz. A két hang közötti távolság adta kombináció lehetősége szerint igen sokféle. A legegyszerűbb, legtisztább hangköz, az oktáva, a legkonszonánsabb, hatásban a legmegnyugtatóbb. Oktávák ú. n. unisonoja kiegyenlít, megbékít. Lipps szerint azért, mert az a lelki élmény, melyet az oktáva hoz létre, egy egyszerűbb arány elképzelésének felel meg. Kellemes, megnyugtató hatást tesz a kvart és a kvint-hangköz is, de a tercek között Bach-korában már csak a dur-tercet fogadták el, konzonánsnak, a molltercet nem, így alakult ki az a zenei gyakorlat, mely a *mollhangnemben írt darabjaikat is dur-ban zárta.*

A dur és a moll vígságnak, jókedvnek, derünek és a szomorúságnak, lehangoltságnak szembeállítása. Diadalmas győzelmi és lakodalmi indulót csak durban képzelhetünk el, míg a lélekbe markoló gyászindulók hangja: moll. Utóbbiak trióját rendszerint durban szólaltatják meg a zeneköltők, mintegy a gyászolók megvígasztalására. Az elhúnyt mulandó porhüvelyét magába fogadta az anyaföld, de lelke, géniusza tovább él és hirdeti a szellem örökkévalóságát. *Vischer* Friedrich Theodor, a híres esztétikus, egy dur-ban megkomponált Mozart-adagiót laikus, de zenekedvelő hallgatóság előtt előbb eredeti hangnemben játszatott el, aztán moll hangnembe átültetve, így figyelte élesen a közönség hangulatváltozását. Ha a kísérlete talán zenei szempontból sok tekintetben kifogásolható is, lélektani szempontból érdekes, mert konkrét bizonyítékot szolgáltatott a dur hangnem megnyugtató derüs, felemelő és a moll hangnem elkedvetlenítő, nyugtalanító, lehangoló, lesujtó hatása mellett.

Érdekes, hogy a *természet* csak dur hangzatot adott az emberiségnek, mollt nem, mintha meg akarta volna kímélni az embert ez utóbbinak lehangoló hatásától. Dur-terc és dur hármashangzat jelentkezik minden sípon, minden természetes kürtön, trombitán. Ezért szólalnak meg csakis durban a győzelmi kürtök, katonai trombiták fanfárjai, dur-tercet adnak az orgona mesterséges felső hangjai és a húros hangszerek természetes üveghangjai. Derü, vidámság szól hozzánk a természet hangján át, gondtalan jókedvre hangol a pásztorsíptól, a kanásztülöktől kezdve a vadászok vidám kürthallalijáig minden dallam, ami csak a természetnyujtotta felső hangokon alapszik.

Az előbb felsorolt megnyugtató, konszonáns hangközök mellett a zeneszerzéstan *disszonáns* hangközöket is használ, szekundokat, egymás szomszédságában lévő két hangot és szeptimákat, hetedeket, melyek a tisztán csengő oktáva közvetlen közelségében vannak. Fizikai, és hanglélektani okok sorával magyarázzák akkusztikusok és fiziológusok e hang-közök nyugtalanító, idegesítő hatását. Nagy szerepük van disszonáns harmóniák képzésében is. Ezeknek váltakozása konzonáns hangzatokkal, feloldása konszonáns hangközökre idézi elő azt a gyönyörködtető élményt, mely a lelkifeszültség és az ezt követő megnyugvás, kielégülés folytonos hullámzása vált ki a hallgatóból. Fájdalmat, kétségbeesését lelkiválságot alig lehet kemény, kegyetlen disszonanciák nélkül ecsetelni. Gluck, a 18. század nagy reformátora mutatta meg Orpheuszban, milyen egyszerű eszközökkel lehet e téren a legnagyobb hatást kelteni. Disszonáns hangzatoknak akkor még merésznek tartott sorát halljuk a zenekarból, midőn Orpheus, Ámor tilalma ellenére feleségére tekint és Eurydike holtan bukik szerelmese karjába. Gluck disszonanciáit fokozták fel a 19. század romantikusai és a jelen század komponistái, bonyolult lelki vívódások, fizikai fájdalmak, lelki összeroppanások ecsetelésére. Említsük meg közülük Beethoven Fideliojában Leonorának, a hitvesi hűség fenkölt személyesítőjének fájdalmas disszonanciáit, a börtönben sinylődő férje megpillantásakor, vagy Wagner Parsifaljában Amphortas vérző sebének kínszenvedéssel teli motívumát, vagy Strauss Richard merész hátborzongató disszonanciáit, midőn a hóhér a ciszterna mélyéből nyujtja fel aranytálcán Salome kérésére a martir próféta levágott fejét.

A muzsikában a hangnak egy másik tulajdonsága erőssége, dinamikája épp oly fontos tényező, mint magassága és ennek változása. Egyik legfontosabb hatóeszköze a zeneművészetnek a hang erősségének változása. Jelentkezhetik mint a forte és a piano kontrasztszerű szembeállítása, azonkívül ezeknek gyors egymásutánja, végül áthidalhatja a komponista a két dinamikai hatás legszélső végleteit fokozott erősbbödéssel, crescendóval és gyengüléssel, decrescendóval. A forte megszólaltatott hang és hangzat a nagynak, erőnek és fenségnek hatását kelti és ha intenzitása fortissimóig fokozódik fel, ha tehát méretei emberfölöttivé válnak, félelmet gerjeszt, megrémít, összetör, addig a piano és a pianisszimo Reimann szerint olyan, »mintha mikroszkóppal vizsgálnám a természet életét és művészi formákat látok a legkisebb dimenziókig.« Ha a hang erősségi fokait a hangmagasság asszociációival akarjuk egybevetni, akkor meg kell állapítanunk, hogy a forte, mint a hangrendszer magasabb regisztere maga a fény, a világosság, a színek legdúsabb vibrációja, a piano, mint a hangrendszer legalsó két oktávköze a sötétség, bizonytalanság, titokzatosság. Ha a mélységből a magas regiszterek felé haladok folytonos erősbbüléssel, az a látási képzet támad bennem, mintha a sötétséget lassan a félhomály, majd a teljes világosság váltaná fel. Erre a képzettársításra építette fel *Haydn* a »Teremtés« című oratóriumában, valamint *Strauss* Richard az »Alpesi szimfónia«-ban a nap felkeltének zenei illusztrációját. Strauss a hangmagasság és dinamika szélsőségeinek fokozatos áthidalása mellett még azzal fokozza az éj sötétjének és a felkelő nap

ragyogásának hatáskülönbségét, hogy a fekete komor *b*-moll hangnemből érdekes modulációk felfokozó sorával jut át a színpompás, csengő *A*-durba. Az »Alpesi szimfónia« utolsó szakaszában a gletserek kirándulóit vihar lepi meg, elsötétül az ég, majd a gomolygó felhők mögül bágyadtan tör elő a lenyugvó nap korongja. Ezt a gyönyörű természeti tüneményt ugyanezen eszközöknek fordított sorrendben való felhasználásával festi meg a zeneköltő. *Wagner*, a bayreuthi boszorkánymester a »Siegfried« első felvonásában a zenei hangfestésnek oly bravuros példáját szolgáltatta, melyhez megközelíthetően hasonlót alig találunk a 19. század irodalmában. Wotan, a fáradt vándor, miután Mimet, a törpét zavarba ejtette kérdéseivel, nevetve távozik; hirtelen fényesóvák cikkáznak át a színen, a remegve gyötrődő Mime már azt képzeli, hogy Fafner lángoló torka akarja őt elnyelni, és félelmében ordítva összerogy. Ezt a fényjátékot Wagner a zenekar legmagasabb fekvésében fortisszimo játszott élénken lobogó figuráknak nyugtalan cikkázásával ecseteli, oly realisztikusan, hogy hallatára szívverésünk is elál.

A sötétségnek és a világosságnak minden átmenet nélkül való szembeállítását *Haydn* mester oldotta meg egyszerű, de hatásos eszközökkel. »Teremtés« című oratóriumában előbb a tompa, színtelen *c*-mollban suttogja a kórus a szentírás szavait: »sötétség vala a mélyben és Isten szelleme lebegett a vizek fölött.« És midőn Isten kimondá az igét: legyen világosság, az egész zenekar hirtelen napfényes *C*-dur hangzatban ujjong. Történeti tény, hogy az öregedő mester maga is meghatódottan könnyezett halhatatlan oratóriumának e részleténél. A pianisszimónak előbb kifejtett képzettársításaiból következik, hogy nocturneök éjjeli hangulatot ecsetelő zenekeri és zongoradarabok alaptónusa alig tűr meg más dinamikát, mint halk suttogást, pl. Chopin álomképei, vagy Mendelssohn híres nocturnója a Szentiványéji álomban vagy Goldmark Sába-királynője második felvonásának elbűvölő titokzatos bevezető zenéje. Szordinát követel a hold fátyolosan vibráló sápadt képe is. Ennek csodálatosan szép zenei megfestését találjuk a »Mesterdalnokok« második felvonásának záró részletében és Strauss »Salome«-jának egyik epizódjában. Van még a zenekari pianisszimónak egy másik különös tulajdonsága: misztikus csodákat jelenít meg előttünk, melyek fantáziánkban, álmainkban élnek. Ezért pianisszimó minden tündértánc, minden szilfidtánc. (L. *Mendelssohn* híres *g*-moll schersoját, *Berlioz* Romeo és Juliájának Mab-tündérét és Faust-jának költői hangulatú szilfid-táncát.)

Hangfestő eleme lehet a muzsikának a ritmus is, akár egy azonos hang ismétlődésének, akár több különböző hangnak ritmikus kombinációja. A képzettársítás itt talán közvetlenebb, mint a hangmagasságok és a dinamika előbb említett eseteinél, hiszen a természet maga is nyujt ritmikus mozgásokat, melyeket a komponista felhasználhat céljaira. Gondoljunk elsősorban a járás, menetelés ritmusára, minden indulónak ritmikai alapsémájára, aztán rendes, majd gyorsuló szív-verésünkre, a hullámverés szabályos mozgásképletére; lovaknak ügetésére, az érett kalásztenger hullámzására, az erdő zsongására. Wagner ritmikus motivumai: a Walkürök lovaglása, a kovácsműhely üllőinek zaja épp úgy természeti megfigyeléseken alapszik, mint a bölcsők egyenletes ringásának rajza az irodalom berceuseiben, vagy az üldözött vadak rohanásának illusztrációja szimfónikus és színpadi művek vadász-jeleneteiben. A legújabb kor programzene-alkotásai közül idevonatkozóan két találó példát idézhetünk, a svájci *Honegger* »Pacific«-jét és *Mosszolov*, az ifjú orosz komponista gépzenéjét. Előbbiben realisztikus hűséggel halljuk a nekiiramodó sistergő mozdony hangos pöfékelését, a kitóduló gőzsugár sistergését, dugattyúinak nyikorgását, kerekeinek zakatolását, utóbbiban pedig a modern gyár géptermének dübörgő, fülsiketítő egyenletes lármáját, fogaskerekek csikorgását, a gépszíjak sivító lármáját, szirénák bugását és a hatalmas erővel lezuhanó pörölyök csattanását.

Miként a hang magasságának változása, valamilyen zenén kívüli jelenség egyértelműen fellépő képzetét keltette bennünk, úgy asszociálódnak lelkünkben képzetek a zenei hangok *színezeti* különbségének hallatára. Ugyan annak a *C*-hangnak más a színezete, mint olvasóim bizonyára megfigyelték, ha zongorán ütöm le, vagy ha énekelem, vagy ha a hegedűn, vagy akármilyen fuvóhangszeren játszom. Ezt a színkülönbséget az adott hanggal egyidőben jelentkező felsőhangok mennyisége és elrendezésmódja adja. Ha a szomszéd szobában ugyanazt a skálát játssza tehát valaki hegedűn, oboán, klarinéton, vagy trombitán, rögtön felismerem az intonált hangszereket nagy színkülönbségeikről. Kétségtelen, hogy képzettársító jelenségek játszódnak közre akkor, midőn a vadászkürt hangjának hallatára erdőkre, vadászatra gondolunk, a fuvola, vagy az óboa idilikus témájával kapcsolatosan pásztorsípra, pásztorokra, dombos vidékre, melynek lejtőin juhok, bárányok legelnek, a trombiták recsegésének hallatára pedig seregek felvonulására, küzdelemre, győzelemre. Az orgo-

nának, a templomnak, áhitattal és általában az egyházi zenével való szoros kapcsolata körül tett tapasztalataim alapján szinte természetes, hogy midőn ez a fenséges hangszer szólal meg egy szimfónikus műben, akaratlanul is ezeket a képzeteket láncoljuk egymáshoz. Végül gondoljunk arra a hasonlatosságra, mely a magasfekvésű ajaksípok és nyelvsípok, főként a fuvola, óboa és klarinét hangszíne, valamint a madarak éneke között fennáll; ebből szinte önként adódik, hogy a komponisták már Haydn óta használják fel e hangszerek magasfekvésű trilláit, tremolóit és staccatóit, különféle madarak csicsergésének illusztrálására. *Beethoven* a »Pastorale« szimfónia lassú tételének befejező ütemeiben a fülemüle, a pitypalaty és a kakuk idillikus felelgetését utánozza. Ezzel a stilizált hangfestéssel szemben sokkalta realisztikusabb, ahogyan pl. *Stravinszky* szólaltatja meg a pacsirtát a fuvola és a klarinét magasfekvésű figurációiban. A galambok turbékolását legelőször *Haydn* mester utánozza »Teremtés« című oratóriumának egyik áriájában, az újabb irodalomban *Sibelius* találta el kitűnően a gerlicék búgásának tónusát, két fagót magasfekvésű trillájának alkalmazásával. *Strauss* Richard virtuóz állathang utánzásai közül csak kettőt akarok még felsorolni; egyik a tücsök-ciripelés, a másik pedig a legelőről hazafelé tartó juhnyáj bégetése. Előbbivel az Alpesi szimfóniában találkozunk. Vésztjóslóan tornyosuló fekete felhők sötétítik el az eget. Távoli tompa dörgés hallatszik, utána csend, a vihar előtti nyomasztó, fülledt mozdulatlanság. Ebben az ijesztő, kísérteties némaságba szól bele időnként az óboán egy rövid magas *Desz*-hang, a tücsök félénk szava. A természet hangjának csodálatosan költői reprodukálása ez a pár ütem, egy természetimádó poétának himnusza a mindenséghez. »Don Quixote« című variációiban a tragikómikus spanyol lovag egyik kalandjának előadása közben festi meg Strauss Richárd igen merész szinekkel előbb az országúton felszálló sűrű porfelhőket, majd a belőle kibontakozó juhnyáj közeledő hangját. Hangtompítóval ellátott trombiták és puzónok váltakozó tremolóival utánozza a kisebb bárányok vékony mekegését és az öregebb kosok mélyebb bégetését. Don Quixote, aki a porfelhőbe burkolt nyáj közeledtére azt hiszi, hogy Alifanfaron császár hadserege készül őt elfogni, vadul közibükront és kardjával hadonászva tör magának utat az ijedten szétrebbenő ártalmatlan seregben.

A programzene komponistája objektiváló zenét ír, hangfestő, ábrázoló muzsikát, melyben a hallgatót arra készteti, hogy bizonyos helyzetek fiktív elképzeléséből szűrje le magában azokat a hangulatokat, miket a komponista műve megírásakor átélt. A zene tehát kilép igazi keretéből, és a természet, a költészet, valamint a képzőművészetek birodalmába helyezkedik át. Szimbolizál, mert hangok, zörejek, stilizálásával éri el célját. Az abszolút zenénél a hallgatók csak az abszulút zenei elemek — harmónia, forma, hangszín — felsorakoztatásában gyönyörködnek. Ez a muzsika tehát szubjektív; célja érzelmek kifejezése, a zene határolt eszközeivel, anélkül, hogy kényszerítené a hallgatók fantáziáját bizonyos határozott képzetek felidézésére. Ebben a szubjektív muzsikában függetlenül minden asszociálástól csak a dallam vonalában, a harmóniák kapcsolatában a tematikus anyag művészi elrendezésében, a ritmus változatos tagozódásában, tehát a kompozíció abszolút zenei analizisében gyönyörködik a hallgató.

Az objektiváló zene kelléktárából már felsorakoztattam a hangmagasság, hangerősség, vagyis dinamika, a hangszín és a ritmika asszociációit. Ennek a kelléktárnak eszközeit újabban két csoportra osztják: *hangutánzókra* és olyanokra, melyek *vizuális* eredetűek. A hangfestő zene hangutánzó módszereit már felsorakoztattam olvasóim előtt, most még vizuális jelenségek programzenei technikájáról akarom befejezésül tájékoztatni olvasóimat. A kérdést egyszerű példával világíthatom meg. Képzeljük el, hogy a zeneköltő vihart, zivatart akar zeneileg ábrázolni, Előbb az ég beborulását festi meg. Sötét színek, halk, mélyfekvésű témák, harmóniák. Távolodó mennydörgés. Ez a természet hangjának közvetlen utánzása, mely a zenekar üstdobjainak, vagy nagydobjának halk tremolójával igen természethűen adható vissza. A sötétség fokozódik, jelentkeznek az első esőcseppek. Staccato nyolcadmozgások a vonóshangszerekben, mint Beethoven »Pastorale« szimfóniájában, vagy magasfekvésű egymást mind sürűbben követő piccicato hangok mint az alpesi szimfóniájában. Most hirtelen villámlik. Ez már vizuális természeti tünemény, melynek zenei érzékeltetését csak asszociáló eszközökkel rajzolhatom meg. Minthogy erős, éles fény fellobbanásáról van szó, tehát a fuvola, vagy a kisfuvola igen magasregiszterű rövid futamával jelzi minden komponista. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a villám a látóhatáron felülről lefelé cikkázik, élesen tört vonalban. A programmuzsikusok a villám rajzát mégis alulról felfelé haladó hangábrákkal érzékeltetik. Valószínű, hogy a jelenségnek nem fontos grafikus utánzására törekednek, hanem a fuvola említett felfelétörő futamával inkább a fény hirteken fellobbanását akarják

érzékeltetni. Most szél kerekedik. Ezt már a középkori vokális muzsika programzenéjében is kromatikus menetekkel illusztrálták Haydn, Beethoven, Berlioz, a vonósok fel és lefelé mozgó kromatikus futamaival. Végre megered a zápor, bő patakokban ömlik a víz. Most a komponista a nagyzenekar tuttiját szólaltatja meg, lefelé száguldó vad figurákkal. Mint érdekes gondolkodásra késztető tényt említem meg, hogy eddig a zivatar tombolását minden mester moll hangnemben ecsetelte: Beethoven *f*-mollban, Berlioz *d*-ben, Strauss pedig *b*-mollban.

A képzettársításoknak általában nagy szerepe van a víz folyásának, esésének és hullámzásának mindenféle utánzásánál. A patak csobogásának megrajzolásához Beethoven még megelégedett azzal, hogy a vonóshangszerek középregiszterébe símán, egyenletesen gördülő harmónikusan idillikus figuratív képletet helyezzen el. Strauss ezt a mozgást már surlódó disszonanciákkal komplikálta, mert ezekből az egymáson keresztül-kasul fonódó figurákból hangfestés keletkezik, mely a patak zajának zörejszerűségét jobban megközelíti. Érdekes kísérlet egybevetni három mesternek, Mendelssohnnak, Wagnernek és Debussynek tenger-illusztrációit. A »Meeresstille und glückliche Fahrt« nyitányában *Mendelssohn* egyszerű felbontott hármashangzatok hullámos figuráció képleteit halmozza; azt mondhatnók, hullámvonalakat rajzol a tenger mozgásának stilizálására. *Wagner*, a »Bolygó hollandi« nyitányában már szorongó érzést keltő szűkített szeptim-hangzatok halmozásával állítja elénk a viharzó tengert, melynek tajtékzó hullámai fölött hátborzongató kromatikus skálákkal fütyül a hideg északi szél. *Debussy* a pasztelszínek nagymestere, »A tenger« című szvitjében a hullámok játékának zenei átültetésével kevesebb gondot fordít a rajzra, mint inkább a folyton változó színfoltok egymás mellé rakására. Témája, vezérmotívuma alig van ennek a szvitnek. Csak raffinált hanghatások követik egymást, melyek a hallgató fantáziájában újabb és újabb képeket, víziókat váltanak ki. A zenei hangfestés közel 200 éves fejlődése alatt ábrázolásának reálizmusában ma már elérte kifejező képességének határát. Az az antiromantikus irány, mely napjainkban bontogatja szárnyait, hadat üzen nemcsak a zene objektiválásának, hanem a hangulatfestésnek is. Csak a fejnek és nem annyira a léleknek szól a jelen úgynevezett új muzsikája, ezt vallják szinte tüntetően az új zene esztétikusai. Ezzel azonban a zenét valóban eltérítették arról a vágányról, melyen célirányosan haladnia kellene. A jövő útjait még elmosódottak, csak körvonalai mutatkoznak. Az bizonyos, hogy a hangulat- és hangfestő zene ma már inkább csak a dicsőséges multé, a romantikáé és a belőle sarjadt impresszionizmusé.

S. A.

TALÁLKOZÁSOM A GÉNIUSSZAL

(Ludwig Karpath: Begegnung mit dem Genius. Fiba-Verlag, Wien-Leipzig.)

Ludwig Karpath, a nagytekintélyű kitűnő bécsi zeneesztétikus, testes kötetben bocsátja közre memoárjait. A több mint négyszázlapos könyv rendkívül érdekes, sőt izgalmas olvasmány. Azt kell mondani, hogy ezek a memoárok belevilágítanak a modern zenetörténet egyes eddig nem egészen felderített fejezeteibe. Egészen új világításban látunk olyan eseményeket, amelyekről az utolsó öt évtizedben gyakran szó volt, amikor Ludwig Karpath szavaival kapjuk őket.

A magyar zeneértő közönségnek nem kell megmagyarázni, hogy kicsoda Hofrat Ludwig Karpath, az osztrák közoktatásügyi minisztérium tanácsadója. Mert Ludwig Karpath nem más, mint Kárpáth Lajos, Goldmark Károly unokaöccse, budapesti születésű férfiú, akinek hazánkban igen sok kiváló barátja van. Kárpáth Lajoshoz engem és ez esetben velem együtt a magyar kultúrát a hála szálai fűzik. Mert ő volt az, aki 1932 elején benyujtotta Röbbeling Hermannak, a bécsi Burgtheater igazgatójának »Az ember tragédiája« német fordítását. Nyugodtan mondhatom, hogy Kárpáth Lajos a bécsi Burgszínház Madách-előadásának egyik fontos tényezője volt.

*

Ludwig Karpath a nagy zenehéroszok egész seregével volt a legkitűnőbb barátságban. Mahler Gusztáv, Richter János, Nikisch Artúr, Brahms és természetesen Goldmark és még igen sokan mások részint barátai, részint jóismerősei voltak; évtizedekig volt a »Neues Wiener Tagblatt« zenekritikusa és ezen a réven a bécsi zenei életnek nemcsak ismerője és értékelője, hanem befolyásolója is.

A testes kötetnek csaknem mindegyik lapján találunk olyan vonatkozásokat, amelyek bennünket magyarokat különösképen érdekelhetnek.

Itt van mindjárt a memoárok Mahler Gusztávval foglalkozó része. Ludwig Karpath Mahler Gusztávot már akkor ismerte, amikor ez a zseniális ember a budapesti Magyar Királyi Operaház igazgatója volt. Egészen új adatokat kapunk arról, hogy Mahler hogyan és miért hagyta el 1891-ben, alig harmadféléves működése után a budapesti Operaházat. Egyenest izgalmas az a fejezet, amely arról szól, miként küldte el Mahlert, aki olyan magas színvonalra emelte Operaházunkat, aki Wagner Rajna kincsét és Walkürjét illesztette dalszínházunk műsorába és aki idegen létére megmagyarosította a vezetése alatt álló műintézet együttesét, mondom, miként küldte el ezt a nagy embert gróf Zichy Géza, az akkori intendáns. Nem kevésbé érdekesek azok a feljegyzések, melyek arról szólnak, hogy Mahler miként lett a bécsi Operaház igazgatója. Ludwig Karpath ebben az ügyben is, mint annyi másban, a legfontosabb személyek bizalmasa volt és részint tettleges segítségével, részint diszkréciójával és igazságszeretetével igen fontos szerepet játszott bizonyos események megtörténte körül. Kárpáth Lajos könyvéből tudjuk meg először hitelesen, miért és hogyan hagyta el Mahler Gusztáv 1907-ben a bécsi Operaházat is, melynek fénykora, amint ma tudjuk, az a tíz esztendő volt, amikor Mahler állott a bécsi Opera élén.

Nem kevésbé érdekes annak a története, hogy Mottl Felix miért nem foglalta el Mahler után a bécsi Operaház igazgatói székét. Avagy miért távozott el Richter János a bécsi Operából, melynek ünnepelt karnagya volt és hogy volt-e szerepe e távozás körül Mahler Gusztávnak.

Azt hiszem, sok zeneíró fog még évtizedekig Ludwig Karpath feljegyzéseiből meríteni. Megtudjuk ezekből Brahmsnak, Richternek, Nikischnek, Goldmarknak, sőt Wagnernek egészen új jellemvonásait.

Ludwig Karpathnak még sok kiváló emberrel volt találkozása. Max Regerrel, Mascagnival, Leoncavallóval, Puccinival, rengeteg kiváló énekessel és énekesnővel. Mindezekkel nagy levelezést folytatott. Ez a levelezése igazán kincseket ér. Karpath memoárkötetét is az teszi többek között értékessé, hogy először közöl benne egy csomó levelet, melynek létezéséről eddig nem tudtunk.

*

De ne higyjük, hogy csupán életrajzi adatokat és érdekes történeteket tartalmaz Ludwig Karpath kötete. Behatóan tárgyalja a magas szempontú bíráló nézőszögéből például Mahler egész bécsi működését, beszél operarendezéseiről, dirigálásairól, zenei és művészi felfogásairól. Frappáns dolgokat tudunk meg egyre-másra. E rövid cikk keretében lehetetlen lenne felsorolni azt a sok új szempontot, ami a kitűnő memoáríró értékes művében kidomborodik.

Nem akarok elébevágni Kárpáth Lajos könyve szakszerű taglalásának, erre hivatva sem érzem magam. Csak rá akarom irányítani a magyar zenetörténetírók figyelmét erre a felbecsülhetetlen műre, amelyet egy csomó kép- és kéziratmelléklet tesz még külön érdekessé. Csak fel akarom szólítani őket, hogy merítsenek szempontot és adatot ebből a könyvből, mely oly gazdag magyar vonatkozásokban. Csak meg akarom mondani azt is, hogy a legszélesebb olvasóközönség is örömet fog találni Ludwig Karpath nagy könyvének élvezetében. (Jómagam egy egész éjszakát virrasz-

tottam át a »Találkozás a géniusszal« című könyv olvasása közben. Nem tudtam letenni, annyira érdekes és izgalmas volt.)

Legvégül egy szerény megjegyzést akarok kockáztatni. Ludwig Karpath megtisztel azzal, hogy egy cikkemet idézi, melyben arról az érdekes levelezésről szólottam, mely 1897 körül Mahler Gusztáv és dr. Diósy Béla, a kiváló magyar zeneesztétikus között folyt arról, hogy Mahler Gusztávnak újból el kellene foglalnia a budapesti Operaház igazgatói székét. Kezemben voltak azok a levelek, amelyeket Mahler Gusztáv e tárgyban Diósy Bélához intézett. Meg voltak ezek a levelek, bármennyire gondolja Ludwig Karpath, hogy abban az időben, amikor Mahler Gusztáv már a bécsi Operaházzal tárgyalt, talán mégsem levelezett egy pesti barátjával az itteni állás elfoglalása érdekében. De fenn kell tartanom ezt az állításomat. A leveleknek valahol ott kell még lappanganiok Diósy Béla hagyatékában.

MOHÁCSI JENŐ DR

PASTICCIO

Lavotta János, a múlt század elejének egyik legkitűnőbb hegedűse, sok-sok tüzes verbunkos komponistája, nyugtalanvérű izgága természetű ember létére akkor sem változott meg, mikor ötven éves korán túl a mértéktelen életmód okozta bajai nagyon elhatalmosodtak rajta. Lónyay Gábor, a zemplénmegyei művészetkedvelő nagybirtokos mindent elkövetett, hogy a beteg művészt kigyógyitsa betegségéből, de hiába ; nem bírt a könnyelmű bohémmel, aki tilalma ellenére boros- és pálinkás üvegekkel rakta tele a matracok alját, betegágya alatt. Lónyay orvosa, Előry Nagy Gábor elhatározta, hogy leszoktatja az országszerte híres művészt az ivásról. Begyalogolt vele Tállyára, hogy az ottani gyógyszertárban szerezze be számára a szükséges orvosságot. »No Jancsi — mondá az orvos — ha jó leszel, majd el fogod nekem hegedülni honoráriumként a homoródit!« Lavotta mosolyogva intett és bevette az orvosságot. Hirtelen szívéhez kapott és mozdulatlanul terült el a földön. Így távozott el a világból 1820 nyarán Lavotta János, korának egyik legkiválóbb magyar zeneköltője.

*

Vörös Sün (Roter Igel) volt a neve egy kis kocsmának a budai Várban, hol a 18. század második felében vándorszínészek és bábjátékosok rögtönzött darabokkal, énekkel és bábszínházzal szórakoztatták a közönséget. Régi elsárgult levélben olvassuk, hogy a bábjátékokat tilinkóval, dudával, csörgődobbal és egy szál hegedűvel kísérték. A kezdetleges figurákat zsinegeken rángatták. Vitéz László volt már akkor is a legkedveltebb figura, de szerepelt a historiákban a Vasorrú bába, az Ördög, a Varázsló és a Tündér is. A Vörös Sün helyén ma bérház áll (Iskola-tér 1. sz.), de ennek kapuja felett ma is ott van a vörös sün, rég elmult idők emléke.

*

Zsebhegedű, táncmesterhegedű (Taschengeige, Pochette) volt a neve egy kis zsebrevágható, keskeny, hosszúkás vonóshangszernek, melyen csak három húrt feszitettek ki. Főként a 17. században terjedt el, de táncleckék kisérésére még a 19. sz. elején is használták. A legrégibb pochette-et a kopenhágai múzeumban őrzik. Nürnbergben készítette *Conradvs Mvller* 1520.

A M. KIR. OPERAHÁZ

az elmult hó végén ünnepelte meg fennállásának ötvenedik évfordulóját. 1884 szept. 27.-én avatták fel az Andrássy-úti — akkor Sugár-úti — palotát fényesen sikerült díszelőadás keretében, amelyen I. Ferenc József király is megjelent a Habsburg-család, a kormány és a külföldi államok képviselőinek élén. A »Bánk bán« első felvonása, a »Hunyadi László« nyitánya, végül a »Lohengrin« első felvonása került színre ezen a díszelőadáson.

Addig az 1837-ben megnyilt *Nemzeti Színház* — akkor »Pesti magyar színház« — nyujtott hajlékot az előadásra került dalműveknek. 1873-ban vette meg az állam a fővárostól félmillió forintért a Hermina-téri telket, melyen 1875 őszén kezdte meg a dalműszínház építését Ybl Miklós építész tervei szerint. Eredetileg kétmillió forintra irányozták elő a megépítés költségeit, de ez az összeg 3·29 millióra duzzadt fel az épület teljes befejezéséig. Nézőterén most — a multévi átalakítások eredményeképen — 1175 személy fér el. Színpadán körülbelül 400 opera, ballet, oratorium, legenda került előadásra több mint 12.000 előadásban. Az ezredik előadást 1889 szeptember 26.-án tartották meg (»Jó éjt Pantalon úr«, Babatündér«), az ötezrediket 1909 november 14.-én (Mihalovich »Toldi« c. zenedrámája.).

Eddigi intendánsai a következők voltak: br. Podmaniczky Frigyes (1884—1886), gr. Keglevich István (1886—1888), Beniczky Ferenc (1888—1891), gr. Zichy Géza (1891—1894), br. Nopcsa Elek (1894—1897), gr. Keglevich István (1898—1902), gr. Bánffy Miklós (1912—1918), br. ifj. Wlassics Gyula (1921—1925).

Az elmult 50 év alatt a következő magyar szerzők művei kerültek bemutatóra: Ábrányi Emil, Aggházy Károly, Bahnert József, Bartók Béla, Beretvás Hugó, Berté Henrik, Buttykay Ákos, Czobor Károly, Dohnányi Ernő, Erkel Ferenc, Farkas Ödön, Gajári István, Goldmark Károly, Hubay Jenő, Hüvös Iván, Kerner István, Kodály Zoltán, Krausz Mihály, Lehár Ferenc, Liszt Ferenc, Mannheimer Gyula, Mihalovich Ödön, Major J. Gyula, Nádor Mihály, Poldini Ede, Radnai Miklós, Rékai Nándor, Schmidt Ferenc, Siklós Albert, Szabados Béla, Szabados Károly, Szabó X. Ferenc, Szántó Tivadar, Szeghő Sándor, Szikla Adolf, Sztojanovits Jenő, Toldy László, Vavrinecz Mór, Vincze Zsigmond, Zádor Jenő és gr. Zichy Géza.

A jubileumi díszelőadás pazarul fényes külsőségek között zajlott le. A kormányzó családjával, a kormány valamennyi tagja, képviselők, diplomaták, a hazai művészvilág minden kitűnősége emelte megjelenésével az ünnepély külső díszét. A függöny felgördültekor énekelték el a színpadon összegyűlt tagok a himnuszt Rékai vezetésével. Utána Ugron Gábor mondott nagyszerű ünnepi beszédet. Az előadás előtt Hóman Bálint kultuszminiszter meleg szavakkal emlékezett meg a jubiláló Operaházról: »Ötven év egy nemzet életében nem sok idő — mondotta többek közt, — de tudjuk a történelemből, hogy néha évtizedes korszakok is igen nagy jelentőségre tesznek szert és vannak intézmények, amelyek rövid idő alatt kicsiny kezdetből óriásivá nőnek. Hamarosan túlszárnyalják a többi intézményt és az élre kerülnek. Az Operaház is ilyen értelemben nőtt naggyá és foglalt el vezetőszerepet a magyar kultúra más nagy intézményeinek a sorában. Ez a különleges helyzet ma valamennyiünkben azt a felemelő érzést kelti, amelyet évszázados jubileumok szoktak ébreszteni.« A lelkes éljenzéssel fogadott beszéd után Radnai igazgató kérte a minisztert, hogy támogassa ezután is a kultúrintézményt, melynek minden tagja lelkesedéssel teljesíti kötelességét a magyar zenei kultúra fejlesztése érdekében.

A díszelőadáson magyar komponisták dalműveiből vett részletek hangzottak el.

*

A kormányzó a miniszterelnök előterjesztésére *Radnai* Miklósnak, a Magyar Királyi Operaház igazgatójának a Magyar Királyi Operaház fennállásának ötvenedik évfordulója alkalmából a II. osztályú Magyar Érdemkeresztet adományozta; megengedte, hogy *Báthy* Anna, *Bodó* Erzsébet, *Némethy* Ella örökös tag, *Palló* Imre dr. örökös tag, *Szende* Ferenc örökös tag, dr. *Székelyhidy* Ferenc örökös tag magánénekeseknek, ifju *Oláh* Gusztáv szcenikai főfelügyelőnek, *Rékai* Nándor karnagynak és *Szalay* Karola magántáncosnőnek elismerését tudtul adják, *Takács* István főszabásznak és *Siemek* András műszaki altisztnek az V. osztályú Magyar Érdemkeresztet, továbbá *Fazekas* Mihály altisztnek a Magyar Ezüst Érdemérmet adományozta.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter B. *Sándor* Erzsi énekesnőt, az Operaház örökös tagját a dalszínház kötelékében kifejtett kivételes értékű művészi munkássága elismeréséül a Magyar Királyi Operaház tiszteleti tagjává nevezte ki, az Operaház kötelékében kifejtett eredményes művészi működésük elismeréseként *Budanovits* Mária és *Basilides* Mária énekesnőket és *Márkus* László főrendezőt a Magyar Királyi Operaház örökös tagjaivá nevezte ki.

Hóman Bálint miniszter ugyanekkor az Operaház művészi személyzetéhez a következő iratot intézte: A magyar dalszínház fennállásának félszázados jubileumán a legteljesebb elismerés illeti meg a Magyar Királyi Operaház egész művészi személyzetét. Operaházunk mind az ének-, mind a hangszeres zeneművészet, mind pedig a művészi táncprodukció terén oly magas színre emelkedett, hogy teljesítménye a magyar művelődés legszebb eredményei közé sorozható. A magyar dalszínház művészi személyzetének lelkes és finom összmunkája, mint teljesen összehangolt, tökéletes hangszer gyönyörködteti a magyar zeneszerető közönséget, pompás teljesítményeivel megbecsülést szerezve a magyarságnak és nemzeti kultúránknak. Az ötvenéves jubileum alkalmából legőszintébb elismerésemet és meleg köszönetemet fejezem ki a Magyar Királyi Operaház művészi személyzete jelenleg működő és hosszú művészi munka után kiérdemesült tagjainak és kérem, hogy a jövőben is hasonló lelkes szeretettel működjék közre nagy áldozatokkal fenntartott Operaházunknak az egész nemzet által sokra becsült művészi munkájában.

Hasonló iratot kapott az igazgatási és műszaki személyzet is. Külön köszönőiratot intézett továbbá a kultuszminiszter *Németh* Máriához, *Jeritza* Máriához, gróf *Vasquez* Lajosnéhoz, *Medek* Annához, *Haselbeck* Olgához, *Sebeők* Sárihoz, *Pataky* Kálmánhoz és *Venczell* Bélához, elismerő iratot *Failoni* Sergio karmesterhez, *Morlin* Amadé főtitkárhoz, *Csávojszky* Vince gazdasági főnökhöz, *Tolnay* Pál műszaki felügyelőhöz, *Roubál* Vilmos karigazgatóhoz, *Dömötör* Lajos zenekari felügyelőhöz, *Vidor* Dezső dr. ny. titkárhoz, *Bárré* Emil és *Danziger* Antal ny. hangversenymesterekhez, *Szalay* Klára, *Kodolányi* Alajos és *Juhász* Ferenc ny. karvezetőhöz és *Herczeg* Sándor ny. főkönyvtároshoz.

*

A félszázados jubileum alkalmával díszes kiállítású album jelent meg *Kereszty* István ny. múzeumi igazgató kitűnő szerkesztésében. Érdekes cikkek mellékleteként — szerzőik: Dr. Korniss Gyula, Radnai Miklós, Vidor Dezső, Kereszty István, Gajáry István, Siklós Albert és Tolnay Pál — gazdag illusztráció-anyag díszíti az izléses emlékkönyvet. Az igazgatóság tagjainak portréin kívül a magánénekesek, karmesterek, régi tagok fényképei sorakoznak fel szemünk előtt, azonkívül a zenekar, az énekkar, a tánckar, végül az Operaházban színrekerült magyar dalművek komponistái. Felsorolja még az album az Operaház vendégművészeit, a nézőtér legrégibb látogatóit, a magyar operabarátok illusztris társaságát és végül a bérlőket.

KÖNYVEK—KÓTÁK

Dr. *Kozáky* István piarista tanár tollából három mise jelent meg a »Magyar kórus« izléses kiadásában (*Tres Missae Hungaricae ad tres voces aequales. Op. 14.*) Az első kettő a szerző utasítása szerint az adventi és nagyböjti időszak vasárnapjain éneklendő, mikor a liturgikus szabályok szerint — a Glória elhagyásával — csak *a capella* misék használhatók. Női karra, esetleg férfi- v. gyermek-kórusra képzeli el a kitűnő zeneköltő műveit. Már a partitúra felületes lapozgatása közben is feltűnik Kozáky erősen lineáris technikájának mesteri készsége. Ahogyan *cantus firmusait* tematikus imitációkkal fonja körül, vagy kánonszerűen fejleszti tovább, komoly becsületes studiumra és nem mindennapos kontrapunkt-adottságra vall. De Kozáky keze alatt ez a praepalestinás stílus-kísérlet nem merevedik el, mert a szerző abban a törekvésében, hogy az újmagyar egyházi zene kifejlesztésében segédkezzék, saját értékes egyéniségéből is ad sokat hozzá. Adott tématöredékeknek más szövegek kapcsán való megismétlése váratlanul szimbolisztikus mély értelmet kölcsönöz egy-egy részletnek. Ez a téma-szimbolika különösen a második misének tematikus felépítésében lep meg s követendő mintául szolgálhat egyházi komponistáink számára. Kozáky Requiemjével is remélhetően gyakran fogunk találkozni templomaink zenés szertartásain.

*

Boros Rezső tanárnak 38 Brahms-dal fordítását adta ki ízléses kivitelben a *Magyar Goethe-társaság*, a Vallás és Közoktatásügyi M. Kir. Minisztérium támogatásával. Azzal minden olvasó régen tisztában van, hogy egyszerű regények, novellák, elbeszélések fordításához nem elégséges pusztán a szükséges nyelvismeret, hiszen a lefordítandó mű stílusához, sokszor korához, melyben keletkezett, sokszor dialektusváltozataihoz kell a fordításnak idomulnia. Az sem titok a laikus előtt, hogy verses művek (költemények, verses drámák) átültetése más nyelvre még fokozottabb követelmények elé állítja a műfordítót, hiszen az időmértékes vagy a hangsúlyos verselés formája, ritmusa sokszor áthidalhatatlan problémákat nyujt. Ezek a nehézségek százszorosára fokozódnak, ha a műfordító *már megzenésített* versek fordításába kezd. A komponista motivumainak szövését, kialakítását, természetesen a legtöbbször anyanyelvén megírt vers tartalmához fűzi, de az eredeti nyelv ritmusához idomítja zenéjének ritmikai tagolását is. Ennek a megoldása elképzelhetetlenül nehéz, kínos és háládatlan feladat elé állítja a fordítót. Egy-egy megzenésített vers átültetése sokszor heteken, hónapokon át folytatott csiszolások eredménye. Ez a magyarázata annak, hogy oly kevés jó dal- és dalműfordításunk van. Annál nagyobb örömmel kell üdvözölnünk Boros tanár vállalkozását, mert ma, mikor nagyon helyesen mindenütt, hangversenytermekben, rádióban, ragaszkodnak ahhoz, hogy a klasszikus mesterek vokális műveit magyarul énekeljük, irodalmi nívójú, kitűnően énekelhető szöveget ad az énekes kezébe. Fordításai valóban kitűnőek; amellett, hogy tökéletesen tükrözik Brahms szellemét, magyarosak, prozódiájuk pedig kifogástalan.

BELFÖLDI HÍREK

****

A Filharmóniai Társaság ezidei műsortervezetén Beethoven összes nyitányai szerepelnek. Bach születésének 250-ik évfordulóját *Bach*-esttel ünneplik. Vendég művészek lesznek: *Prokofiev*, *Fischer* Edvin, *Piattigorszkij* Gregor, *Morini* Erika *Hoffmann* József és *Schumann* Elisabeth. A magyar komponistákat *Bartók* Béla, *Kazacsay* Tibor, *Rékai* Nándor, *Siklós* Albert és *Weiner* Leó képviselik.

A belvárosi gróf Károlyi-kertben, mely kiképzésében arányaiban és hangulatában a párisi világhírű Place des Vosgeshoz hasonló, a Népművelési Bizottság kezdeményezésére és rendezésében a Székesfővárosi Zenekar minden szerdán este szólisták közreműködésével a sikerült hangversenyek sorozatát rendezte, melyek rövid idő alatt igen népszerűek lettek a főváros közönsége körében.

Budapesti Szimfónikus Zenekar néven új együttes mutatkozott be. Karmestere *Sámy* Zoltán, a kitűnő fiatal dirigens. Első szereplése jelentős sikerrel járt.

Özv. Kabdebo Ferencné, Simay Rozália, Liszt egyik legtehetségesebb növendéke, ki a Mester weimari és budapesti tanítványcsoportjában a »kedvenc növendék« szerepét töltötte be, a mult héten Marosvásárhelyen elhúnyt.

Dohnányi Ernőt, a Zeneművészeti Főiskola új főigazgatóját a tanári kar ülésén szeptemberben iktatta hivatalába a közoktatásügyi miniszter képviseletében báró *Wlassics* Gyula államtitkár, aki szép beszédben üdvözölte a Liszt, Mihalovich, Hubay székét elfoglaló mestert. Dohnányi meleghangú válasza után megtartották az első konferenciát, amelyben az új főigazgató körvonalazta a jövő iskolaév feladatait. Ezután a díszteremben az iskolaév ünnepélyes megnyitása következett. A közoktatásügyi minisztérium képviseletében *Haász* Aladár miniszteri tanácsos volt jelen. A Himnusz elhangzása után *Dohnányi* megnyitó beszédét tartotta meg. Bejelentette, hogy *Hóman* Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszternek sikerült *Hubay* Jenőt a Zeneművészeti Főiskola kötelékében megtartani. A kormányzó *Hubay* Jenőt a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tiszteletbeli örökös elnökévé nevezte ki s így a főiskola továbbra is magáénak vallhatja hazai zenei életünk e kiválóságát. Elbúcsúztatta *Dohnányi* Ernő *Meszlényi* Róbert miniszteri tanácsost, a főiskolának nyolc éven át volt titkárát, akinek ügybuzgalmáért és tevékenységéért köszönetet mondott. Bejelentette, hogy javaslatára a közoktatásügyi miniszter Isoz Kálmán nemzeti múzeumi igazgatót bízta meg a titkári teendők ellátásával. *Dohnányi* székfoglalója igen mély hatást tett a megjelentekre, különösen a Főiskola tanári testületére. Beszédének befejezése után az énekkar *Szabados* Béla Hiszekegy-ét adta elő.

Fricsay Ferenc, az első honvéd gyalogezred tavaly nyugdíjazott igazgató-karnagyának, Fricsay Richárdnak 21 éves fia, ki Siklós Albertnél végezte zeneszerzési tanulmányait Zeneművészeti Főiskolánkon, a szegedi 9. honvéd gy. e. zenekarának karmesteri állására nevezte tett ki, a Budapestre került Figedy-Fichtner Sándor helyébe. A fiatal komponista-karnagy nem mindennapos tudása, dirigensi rátermettsége és kiváló muzikalitása a legszebb reményekkel tölthet el mindenkit jövő karrierjének kialakulására nézve. Állását október elsején tölti be.

Az operaház zenekarának két régi érdemes tagja: *Fischer* Miksa, a Filharmóniai Társaság pénztárosa és *Romagnoli* Ferenc kürtös, a Zeneművészeti Főiskola tanára most tölti be az Operaháznál *szolgálata 25-ik esztendejét.* A két művészt a kartársak és az Operaház vezetői az első filharmóniai hangverseny házi főpróbáján fogják ünnepelni.

Reményi Edéről nevezték el utcát Pesten. Az új utca a Szentendrei-útból indul ki, párhuzamosan a Benedek Elek-utcával.

Az Aradi Zenede most az ősszel ünnepli fennállásának *századik* évfordulóját. Báró *Orczy* Lőrinc királyi biztos és megyei főispán kezdeményezésére indult meg 1833 elején az a nemes akció, mely a »Városi Zeneiskola« megalapításához vezetett. Az »igazgató-test« első »elülülő«-je (elnöke) miként egy százéves okiraton olvasható, *Deseő* Zsigmond táblabíró volt. A zenede első hajléka *Vank* Péter szolgabíró püspök-utcai háza volt. E zeneiskola teremtette meg Arad nagyon fejlett zenei kultúréletét. Alapítását rövidesen követte az Aradi Filharmóniai Társulat megalakulása.

KÜLFÖLDI HÍREK

A Weber-lányok a címe Richard *Franz* daljátékának, melynek Mozart a hőse. Természetes, hogy a komponista Mozart halhatatlan dallamaival élt vissza művében.

Targioni-Tozetti író nevét aligha ismeri valaki. Pedig ő készítette — Menassival karöltve — Mascagni »Parasztbecsület«-ének szövegkönyvét (Verga nyomán). Most halt meg Livornóban 69 éves korában.

»Gépember« a címe *Zádor* Jenő új balettjének, melyet Braunschweigban mutattak be nagy sikerrel. Szövege Décsey Ernő műve.

Grieg hátrahagyott művei között egy opera is szerepelt »Olaf Trygvason« címen. Szövegét Björnson írta. Eddig mint karművet hangversenyteremben adták. Most Amerikában megkísérelték szcenírozását és nagy siker kíséretében játszották le Clausen vezényletével és rendezésében.

Páris hangverseny-statisztikája a most lezajlott évadról: rendeztek 289 szimfónikus (zenekari) hangversenyt, 72 kamarazenekari, 62 ének-hangversenyt és 162 kamarazeneestét. Volt 138 zongoraest, 34 hegedű, 14 hárfa és 86 vegyes koncert. Jazz-koncert csak négy volt.

Ponchielli Amilcare a »Gioconda« és a »Tékozló fiú« szerzője száz évvel ezelőtt született Cremonában. A centenáriumot szülővárosának főterén rendezett szabadtéri előadással ünneplik meg. Serafin karnagy vezényletével a Giocondát játszszák Gigli és Cigna közreműködésével.

Krenek a »Jonny« komponistája »Cefalo e Procris« címen egyfelvonásos operát írt, melynek Velencében lesz a bemutató előadása.

A »Karenin Anna« Hubay nagysikerű operája ősszel a *Volksoper* színpadán kerül bemutatóra.

Rossini a hőse Hans *Adler* bécsi író operaszövegkönyvének; zenéjét Stoltz karmester állítja össze.

Wedekind »Lulu« c. drámájából opera készült, zenéjét a »Wozzek« szerzője Alban *Berg* írja.

A Tuileriák kertjében Párizsban szabadtéri előadást rendeztek e nyár végén. Az első kísérlet Halévy »Zsidónő«-je.

A leningradi Filharmónia most ünnepelte fennállásának huszadik esztendejét. Ezen idő alatt 2970 hangversenyt (!) adott.

Strauss Richárd hetvenedik születésnapjával kapcsolatosan a berlini Staatstheater Strauss-kiállítást rendez, mely áttekintést nyujt a Mester élettörténetéről és eddigi munkásságáról. A gazdag anyagot a legkiválóbb német zenetörténészek rendezik.

Hans Pfitzner »Arme Heinrich« c. dalművét a münsteri Városi színház tűzte műsorára.

Schönberg Arnold, az atonális zene egyik úttörője szeptember 13-án töltötte be *hatvanadik* életévét.

Henschel Sir George operaénekes karmester és zeneköltő 84 éves korában Londonban elhúnyt. A kitűnő mester, Anglia egyik legkeresettebb énekpedagógusa Richter János növendéke volt a lipcsei konzervatóriumban.

A Jankó-klaviatúra a tatai születésű Jankó János nagyszerű találmánya évről-évre gyorsabb tempóban folytatja diadalútját. Bécsben (XVIII. Canongasse 19) két évtizede alakult egyesület működik a Jankó-zongora terjesztésére. Karlsruheban külön tanszakot nyitott a Conservatórium a Jankó- klaviatúra oktatására. Legutóbb a berlini Staatliche Hochschule für Musik rendelt meg egy Jankó-zongorát azzal a céllal, hogy kezdők tanulásának haladását összehasonlítsa azokkal, akik egyidejűleg a mai rendes klaviatúrán kezdték meg zongoratanulmányaikat. Kívánatos lenne, ha a genniális, sok csalódáson keresztül ment magyar feltaláló alkotását Zeneművészeti Főiskolánk is felkarolná.

C. von Pászthory balletje — *Der Erlenhügel* a karlsruhei *Staatstheater*-ben kerül ősszel színre.

Weingartner Félix bázeli főzeneigazgató, Zeneművészeti Főiskolánk tiszteletbeli tanára az ősszel ünnepli félszázados karmesteri jubileumát.

Zádor Jenő, a Bécsben letelepedett kiváló magyar komponista *Szép* Ernő »Azrá«-jából készült libretto megzenésítését fejezte be.

Schubert egyik szimfóniáját, melynek a mester csak *első* tételét dolgozta ki vázlatosan, *Weingartner* Félix négy tételre egészítette ki. A mű a Bécsi Filharmónikusok koncertjén kerül bemutatásra.

Bach »Musikalisches Opfer«-ét Casella trióra dolgozta át. Az érdekes kompozíciósorozatot a *Trio italiano* játssza középeurópai turnéján.

A bayreuthi ünnepi játékok zenekara elhatározta, hogy minden esztendőben meg fogja rendezni Wagner Szigfrid halála napján (aug. 4.) a multban bevezetett emlékhangversenyeit.

A berlini Állami Operaház az évad folyamán *Marschner* »Holzdieb«-jét, *Kienzl* »Evangelimann«-ját, *Boito* »Mefistofele«-jét, *Dvorák* »Dickschädel«-jét és *Strauss* »Feuersnot«-ját mutatja be.

»Der abtrünnige Zar« a címe Eugen *Bodart* új dalművének, mely Wiesbadenben kerül bemutatóra.

Bizet »Gyöngyhalászok« c. bájos dalművének bemutatását két francia, három olasz és egy spanyol színpad készíti elő.

Kusseviczky Szergej a bosztoni szimfonikus zenekar karnagya most töltötte be 60. évét.

Békemise a címe Franz Philipp szólókra, karra, zenekarra és orgonára komponált hatalmas művének, mely Düsseldorfban kerül előadásra.

A salzburgi ünnepi játékok a Toscaninival űzött nagy hűhó dacára 126.000 silling deficittel zárultak.

Toscanini a párisi filharmónikusoktól *Debussy* »Egy faun délutánja« c. prelüdjének kéziratos partitúráját kapta ajándékba.

Bellincioni Gemma, a világhírű énekesnő, Caruso partnere, ki három évtizeddel ezelőtt a budapesti Operaháznak is gyakori vendége volt, most töltötte be hetvenedik évét.

Hét magyar művész énekel a most induló évadban a bécsi állami operaházban: *Anday* Piroska, *Angerer* Margit, *Bokor* Margit, *Németh* Mária, *Pataky* Kálmán, *Svéd* Sándor és *Szánthó* Enid. Ez az egyszerű adat sok gondolatot kelthet bennünk a budapesti operaház igazgatásával kapcsolatosan.

Weill Kurt »Mózes« című oratóriumát, mely *Werfel* »Volk der Verheissung« című műve után készült, a londoni Albert-Hallban mutatják be.

A római Opera Reale elnöke, Dentice Accadia herceg közölte a sajtóval, hogy a színház ebben a szezonban olyan »klasszikus műsort készít elő, melyre még nem volt példa. A klasszikus sorozatot *Monteverdinek* »Orfeo« című operájával nyitják meg, mely 1607-ből származik. *Gigli* énekel majd Mignonban, *Bellini* Kalózában (a Bellini centenárium emlékére). Előadják a Traviatát, Don Carlost, *Mozart* Don Juanját, Faustot és Turandotot Lauri Volpival, a Normát Muzioval, a Favorität Giglivel, a Mesterdalnokokat, a Sevillai borbélyt, egy Zandonai-operát és két új művet.

A bécsi Operaház színpadán süllyeszthető forgószínpadot szereltek fel. Átmérője 9 méter és egy gombnyomásra pillanatok alatt működik. Még e hó folyamán próbálják ki a »Falstaff« reprizén.

Suk József, a prágai Állami Zeneműv. Főiskola igazgatója a közoktatási kormánnyal támadt nézeteltérése miatt lemondott állásáról.

Leningrádban zenés tudományi egyetemet alapítottak, ahol a következő tárgyakat adják elő: zeneelmélet, szimfónikus zene, kamarazene, opera, a tánczene történelmi fejlődése stb. Az egyetemnek az a célja, hogy a nagy tömegek zenekultúráját fejlessze; hallgatói javarészt munkások.

Raul Biberstein Beethoven eddig ismeretlen zenekari nyitányát találta meg egy bécsi bankár hagyatékának átvizsgálásakor. Lehetséges azonban, hogy a szonátaformában írt kompozíció egy be nem fejezett szimfóniának első tétele.

Bayreuth művészi tekintetben igen nívós ünnepi játékai ezidén deficittel zárultak, bár az előadásoknak sok amerikai, francia, holland és olasz látogatója volt.

A moszkvai Művész-Színházban Meyerhold, ki Sztaniszlavszki mellett Oroszország legnagyobb rendezője, Mozart »Figaró házasságá«-t mutatta be, teljesen újfajta felfogásban. Az előadást *Stiedry*, a berlini »Städtische Oper« volt főzeneigazgatója vezényelte.

Cserepnin Alexej, a kitűnő orosz zeneköltő dalművet írt egy operatöredékből, amelyet annakidején *Musszorgszkij*, a nagy orosz zeneszerző hagyatékában találtak meg. Címe: »A házasság« és szövege a híres *Gogol*-vígjátékból készült.

»A sziciliai vecsernye« a kölni operában kerül színre a szövegkönyv átdolgozásában.

A berlini Filharmónikus Társulat »mesterdirigens«-ciklust hirdet, melyre a németországi és külföldi legkiválóbb karmestereket hívta meg, az árjaparagrafus alkalmazásával.

Mozart egyik legbájosabb daljátékát, a »Gärtnerin aus Liebe«-t dr. Szigfrid *Anheisser* átdolgozásában hozzák színre a berlini »Reichsoper«-ben.

A hamburgi »Staatsoper« lengyel hetet tervez téli szezónjára. Ennek keretében mutatja majd be *Monjusko* »Halka« c. dalművét.

Bram Eldering tanár, a kölni Főiskola hegedűtanára a nyáron ünnepelte 70. születésnapját. Hubaynál és Joachimnál tanult Brüsszelben és Berlinben. 1887—1891 mélyhegedüse volt Pesten a híres Hubay-Popper kvartettnek. 1891-ben a berlini Filharmóniai Társulat hangversenymestere. A század eleje óta él Németországban, mint nagyrabecsült pedagógus.

Lipcsében Wagner-szobrot emelnek. Felavatását 1937 tavaszára tervezik.

Ötezer márka díjat tűzött ki a porosz *Tudományos Akadémia* egy műre, mely a húroshangszerek hangszínét rendszeres kísérleti és elméleti úton határozza meg. A benyujtás határideje: 1935 dec. 31. Az eredményt a Leibnitz-ünnepi ülésen (1936 tavaszán) hirdetik ki.

Nemzetközi hegedűversenyjáték lesz *Varsóban* március elején. Ebben csak 30. évüket már betöltött művészek vehetnek részt.

A Goethe-díjat Frankfurtban adják ki, a költő születésnapján. Hét alkalommal eddig mindig *író kapta* a nagy német kitüntetést, *most először muzsikus*: Hans *Pfitzner, a zeneszerző.* »Palestrina« című operája került színre és a díszelőadáson Frankfurt főpolgármestere adta át a díjat Pfitznernek.

A párisi Nagyopera igazgatója, Rouché két érdekes új francia opera bemutatóját jelenti be. Az egyik »A velencei kalmár«-ból készült opera, amelynek Raynaldo *Hahn* a zeneszerzője, a másik az »Ödipusz király«, amelynek szövegét Edmond *Fleg* írta és zenéjét Georges *Enesco* hegedűművész komponálta.

Manén, a nagyszerű spanyol hegedűművész befejezte »Don Juan«-operáját. Ő írta dalműve librettóját is, amely állítólag *az ősi, leghitelesebb Don Juan-legendából készült* és minden más Don Juan-darabtól lényegesen különbözik.

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

„A“ bérleti hangversenyek:

Október	14.	vasárnap	délután	5 órakor
«	21.	«	«	5 «
November	4.	«	«	5 «
«	18.	«	«	5 «
December	16.	«	«	5 «
Január	20.	«	«	5 «
Február	3.	«	«	5 «
«	24.	«	«	5 «
Március	10.	«	«	5 «
«	24.	«	«	5 «

„B“ bérleti hangversenyek:

November	15.	csütörtök	este	8 órakor
December	4.	kedd	«	8 «
Január	10.	csütörtök	«	8 «
Február	14.	«	«	8 «
Március	7.	«	«	8 «

1934 október 23-án, kedden délután 6 órakor

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

SÉTAHANGVERSENYE

a Fővárosi Képtárban (volt Gr. Károlyi-palota)
IV. ker., Egyetem-utca 6.

Belépődíj 50 fillér.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1934 — 9161

300182

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannónia-utca 14.
Telefon: 130—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 845—29

Budapest
XVI. évfolyam, 3. szám
1934 november 2.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — S. A.: Liszt emléktábla az Andrássy-úti palotán. — Brahms-dalok (Boros Rezső három szöveg-fordítása). — Isoz Kálmán: Liszt Ferenc és a Zeneakadémia. — Jemnitz Sándor: Bartók Béla: „A kilenc csodaszarvas" (Cantata profana). — Sz. M.: Olasz mesterhegedűk. — Népszerű zenetudományi fejezetek. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

♦♦♦

Harmadik hangverseny — 1934 november 4-én — Karnagy: **Bor Dezső**
vasárnap d. u. 5 órakor

A bérlet

OFFENBACH-HANGVERSENY

Közreműködnek: *Darvas* Ibolya, *Eyssen* Irén, V. *Kováts* Ilonka, dr. *Imre* Vince operaénekesek és dr. *Sebestyén* Sándor gordonkaművész, a Szőv. Felsőbb Zeneiskola tanára.

Könnyed franciás elegancia, romantikus érzelmesség és szellemes gúnyoros hang jellemzik Offenbach zenéjét. A második császárság Párisának erkölcsrajza bontakozik ki műveiből, azé a léha, könnyelmű, a holnappal nem törődő társadalomé, mely az élet tragédiáiban, emberi sorsok kavargó összevisszaságában is csak karrikatúra-témákat látott meg. Színpadi műveiben Offenbach hallatlan dallami invenciója mellett igen finoman csiszolt művészi kis formái, valamint táncainak gazdag ritmikája jellemzik. 102 színpadi alkotása, a mult század ötvenes és hatvanas éveinek terméke; közülük kimagaslanak: »Orfeusz az alvilágban«, »Szép Heléna«, »A gerolsteini hercegnő«, »Eljegyzés lámpafénynél«, »Favart asszony« és utolsó daljátéka, mely csak halála után került bemutatóra, »Hoffmann meséi«; ez Európa csaknem minden operaszínpadán diadalmas sikert aratott.

1. A trapezunti hercegnő. — Nyitány.
2. *a)* Az elizondói leány. — Románc
   b) Szép Heléna — Ária
   Énekli: V. *Kováts* Ilonka operaénekesnő
3. *a)* Musette
   b) Prière et Bolero
   Előadja dr. *Sebestyén* Sándor gordonkaművész, a Szőv. Felsőbb Zeneiskola tanára
4. Hoffmann meséi — Olimpia áriája
   Énekli: *Darvas* Ibolya operaénekesnő
5. Kakadu — Nyitány

Szünet

6. **Offenbach** (1819 Köln — 1880 Páris): *Eljegyzés lámpafénynél. Vígopera egy felvonásban.* Szövegét írták: *Carré* és *Battu.*

Személyek:

Guillot haszonbérlő ..... dr. *Imre* Vince
Denise, rokona ..... V. *Kováts* Ilonka
Fanchette fiatal özvegy ..... *Darvas* Ibolya
Caprine fiatal özvegy ..... *Eyssen* Irén

Párisban 1857 október 10-én mutatták be a »Gerolsteini nagyhercegnő«, »Hoffmann meséi«, »Orfeusz az alvilágban« és a »Szép Heléna« komponistájának egyfelvonásos vígoperáját igen jelentős sikerrel. Offenbach e kis műremeke bár legrövidebb mégis legértékesebb valamennyi közül. Témáinak választékossága, kidolgozásának művészi előkelősége valóban vígoperává avatják. Érdekes, hogy sikere — talán ép ezért — Németországban sokkal nagyobb, még mai is, mint Franciaországban.

A szín egy kis falunak Péter bérlő háza és csűrje előtti terét ábrázolja. 1850-et írunk. Péter izgatottan várja nagybátyjának, Martinnak levelét, kitől anyagi támogatást kért, közben észreveszi, hogy nénje, kibe féltékenyen szerelmes, egy levélkét dobott a levélszekrénybe. Végre megérkezik a nagybácsi várvavárt levele, mely arról szól, hogy pénzt ugyan nem küld, de azt ajánlja, hogy Péter az esti harangszó után kezdjen el ásni a nagyfa tövében, ahol kincset talál majd. A házban lakó két özvegyasszony ezalatt hevesen összeszólalkozik; mindketten Péter kezére pályáznak. Esteledik. Megjelenik az éji őr, majd Liese, kinek Martin bácsi azt a tanácsot adja, hogy az esti harangszó után üljön le a fa előtti padkára, hol nagy szerencse éri majd. Megjelenik Péter ásóval és lámpással és izgatottan túrja a földet. Megpillantja a közben álomba merült Lieset, óvatosan közeledik hozzá, kiragadja kezéből a nagybácsi levelét. Most érti csak meg, hogy milyen kincsre célzott a levél írója és azon melegében heves csókok kíséretében jegyzi el a gyönyörű leányt. Mikor az éjjeli őr a falu népével és a két perlekedő özveggyel együtt megjelenik, hogy a megtalálandó kincsben kivegye részét, Péter boldogságtól sugárzó arccal hozza a bosszankodók tudomására eljegyzését.

A partitúra egyes számai közül soroljuk fel a potpourri-szerű nyitányt, Liese bájos kupléját, a szellemes duettet közte és Péter között, az özvegyek civakodó duettjét, majd az esti harangszó mellett énekelt hangulatos kvartettet és az eljegyzést követő vidám befejező részt.

LISZT EMLÉKTÁBLA AZ ANDRÁSSY-ÚTI PALOTÁN*

Sok kedves epizód, a tanuló-évek felejthetetlen aranykora tódul emlékezetünkbe, az Andrássy-út és a Vörösmarty-utca sarkán álló reneszánszpalota, az egykori Zeneakadémia láttára. Hálásak vagyunk mindannyian a *Liszt Ferenc Társaság* kitűnő vezetőségének, hogy a magyar zenekultúra kibontakozásának ezt a hallgatag tanuját október 22-én Liszt Ferenc születésnapjának évfordulóján emléktáblával jelölte meg. Kár, hogy a szűkszavú felirat csak Liszt lakásáról emlékezik meg és mélységesen hallgat arról a nagy kulturmunkáról, mely 1879 őszétől 1907 tavaszáig folyt e megszentelt falak között. Ebben az épületben nyerte kiképeztetését az a magyar zenészgeneráció, mely a mult század utolsó és a jelen század első évtizedében került ki az iskola padjaiból zeneéletünk sodrába, betöltvén napjaink magyar zenekultúrájának legfontosabb pozicióit.

*

A legigénytelenebb keretek között nyilt meg 1875 novemberében a régi haltéri »kaszárnyastilusú« bérház második emeletén, Liszt Ferenc elnökigazgató vezetésével a Zeneakadémia. Ezt az igénytelen kétemeletes sárga házat a nyolcvanas évek közepén bontották le, az épülő Erzsébet-híd környezetének szabályozásakor. A Hal-tér a régi Belvárosnak a Ferenc József-rakpart és az Irányi-utca találkozása térkiképzése körül terült el. A gyorsan fejlődő intézet a megnyitás évében csak 38 főnyi növendékcsoporttal indult, négy év mulva már 90 beiratkozott növendékkel dicsekedhetett.

*) E cikk adatait *Thomán* István professzor, a nagytudású Liszt-növendék szóbeli közlései és ifj. *Somssich* Andor írásai nyomán csoportosítottam. S. A.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1934. 3061

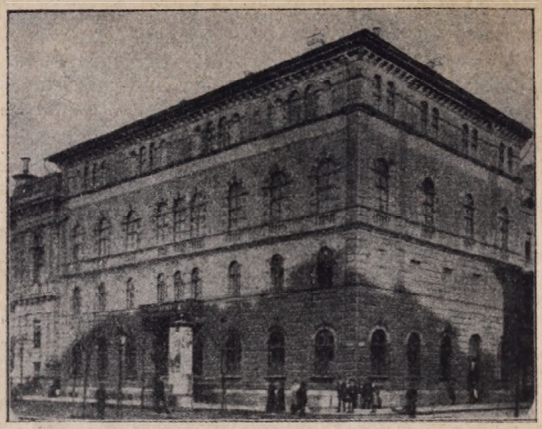

A régi Zeneakadémia az Andrássy-út (Sugár-út) és Vörösmarty-u. sarkán abban az állapotban, ahogy az 1879—1907 években ismertük

Hogy a növendéksereg rohamos növekedésében a tanórák száma is lépést tudjon tartani, a Kultuszminisztérium kibérelte a most emléktáblával megjelölt bérház három emeletét, melyben elég hely volt nemcsak a tanítás zavartalan meneteéhez szükséges kellő számú tanterem számára, hanem két lakás részére is. Egyiket az első emeleten *Liszt* Ferenc elnök kapta az államtól, a másikat fölötte, a második emeleten: *Erkel* Ferenc igazgató.

*

Liszt Ferenc lakása az emeletmagas hangversenyterem és a lépcsőház között feküdt. A képünkön látható első emeleti erkélyre nyílt a Mester szalónja. Ezt követte egyablakos ebédlője, majd kétablakos hálószobája. A szalónból kemény tölgyfából díszes faragott tolóajtó vezetett egyenesen a hangversenyterem dobogójára. Ennek legnagyobb részét az intézet szerény kereteihez mért orgona foglalta el. A háló- szobából kis tapéta-ajtón át lehetett a Mester inasának szobájába jutni. A nagyon barátságos, tágas lakást előszoba kötötte össze a lépcsőházból nyílt fedett folyósóval.

Liszt Ferenc csak 1881-ben január közepén költözött be, Rómából Firenzén át Pestre érkezvén a fényesen berendezett lakásba. *Wittgenstein* grófnéhoz intézett levelében szinte dicsekvő hangon számolt be mindarról a sok meglepetésről, amit távollétében barátai készítettek elő számára. *Mihalovich* Ödön szeretetteljes buzgó kezdeményezésére a főváros egész társadalma összefogott, hogy az öregedő Mester részére minél lakájosabbá, kényelmesebbé tegye a téli tartózkodásra szánt lakást. Berendezésének és feldíszítésének munkájában különösen az arisztokrata társaság hölgyei vették ki részüket. Így *Wrede* hercegnő gyönyörű játékasztalt küldött, melynek vörös plüs díszítését maga applikálta. Értékes arannyal átszőtt barna szövettel bevont ízléses ottománt küldött gróf *Zichy* Nándorné, ennek díszítéséhez igazodott az a négy párna, melyet gróf *Zichy* Gézáné készített a Mester számára. Gróf *Nemes* Nándorné és *Pulszky* Polixéna csipkemintákkal borított székekkel lepte meg Lisztet. *Földváry* Emília ízléssel mintázott és a Mester monogramjával átszőtt csipkefüggönyöket hímzett, báró *Eötvös* Lórántné pedig vörös plüs zongoraszéket készített, melynek nádülését selyemszálakból szőtt mintával díszítette. *Menter* Zsófia a Mester egyik legkedvesebb növendéke gyönyörű kottatartóval, a *Wohl*-nővérek pedig ízléses asztali-lámpával járultak a lakás berendezésének kiegészítéséhez. *Apponyi* Albert gróf és *Mihalovich* Ödön értékes szőnyegeket küldtek. Fokozta még a lakás intim hangulatát a falakon elhelyezett képek sora, szobrok, emléktárgyakkal ezüst babérkoszorúkkal zsúfolt vitrinek és egy gyönyörű faragású, plüs terítőkkel borított imazsámoly — a Mester hálószobájának sarkában — rajta az az imakönyv, melyet a pápa 1870-ben ajándékozott Lisztnek. A barátok és tisztelők rajongó figyelmessége még arról a táblácskáról sem felejtkezett el, mely a főbejáraton azt hirdette: *Liszt található kedden, csütörtökön és szombaton délután 3—4-ig.*

Liszt szalónjában egy csodálatosan széphangú Bösendorfer állott; a *Chikering & Sons à F. Liszt* feliratú, Lisztnek dedikált amerikai zongora — most Dohnányi főigazgató hivatalos szobájában — eleinte ugyancsak a szalón sarkában állott, később áttólták a dísterem pódiumára. Ezen a zongorán játszottak négy éven át a Mester növendékei, ezen játszott nekik ő maga is elő részleteket, ha elégedetlen volt előadásukkal. Az említett Bösendorfer-zongora a Zeneművészeti Főiskola Liszt múzeumának ma is egyik legnagyobb értéke. Hitelességét a rezonátor-szekrény fedőlapjára írt közjegyzői írás igazolja. Ugyancsak e múzeum őrzi a vitrinekben elhelyezett dísztárgyak nagyrészét, a Sugár-úti szalón ablaka előtt állott íróasztalt, melynek középső fiókja háromoktávos kis Bösendorfer készítette zongora volt, hogy a Mester írásközben rögtön ki is próbálhatta kompozícióját. A díszteremben vezető tolóajtó előtt elhelyezett L. F. monogrammos függönyt is őrzi a múzeum. Hova lett a gazdagon berendezett lakás többi értéke? Erre ma alig tudunk válaszolni. Liszt Ferenc lakását a Mester halála után lezárták ugyan, de szalónját még éveken át használták »művész-szobá«-nak a Zeneakadémia házi és nyilvános hangversenyein. 1888-ban a titkári ügykezeléssel megbízott dr. Peregriny János — szavahihető tanuk állítása szerint — aukciót rendezett Liszt hagyatékából. Kinek az utasítására, ezt ma már közel félszázad után alig lehet kinyomozni. Ekkor veszett nyoma a Sugár-úti lakás sok értékes relikviájának. 1892-ben a szalónt és a hálószobát már tantermeknek használták, az ebédlőből pedig tanári-szoba lett.

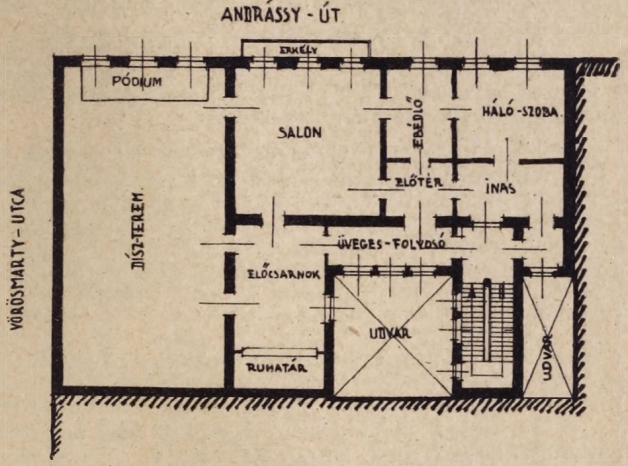

A fenti épület első emeletének (Liszt Ferenc egykori lakásának és a Zeneakadémia dísztermének) alaprajza
Tabéry Iván műépítész vázlata

A történeti nevezetességű szalónban nyugdíjaztatásáig a Zeneakadémia világhírű professzora, a mai arrivált zenészgeneráció atyamestere Koessler János tartotta felejthetetlen zeneszerzéstani óráit.

*

Farkas Zoltán szobrászművész alkotása a sikerült márványtábla, melyet a Liszt Ferenc Társaság rendezte avatóünnepségen lepleztek le. Az Egyetemi Énekkarok »Hiszekegy«-e után gróf *Zichy* Jánosné üdvözlő szavait olvasta fel dr. *Koudela* Géza, a társaság agilis igazgatója. Utána ifj. báró *Wlassics* Gyula államtitkár tartott hatásos avatóbeszédet. Kiemelve Lisztnek a magyar zenekultúra fejlesztése körül szerzett halhatatlan érdemeit, találóan vázolva Lisztnek és hazájának relációját:

»Ez a tábla, amely mától fogva ezt az épületet díszíti, Liszt életének oly korszakára emlékeztet, amelyben a nagy világvándort egészen a miénknek vallhattuk. Gazdag lelke csodás boltozatának gígászi méreteit három nagy nemzet kultúrvilágának pillérei emelték bámulatos magaslatra. De nem nehéz kimutatni, Páris, Róma és Weimar szellemi kincsesháza sem szorította ki lelkéből a magyar földből szívott őserőt. 1936-ban lesz születésének 125-ik és halálának 50-ik évfordulója, amelyet az egész világ megünnepel, de ezeknek az ünnepeknek a családi szentélye

Magyarország kell hogy legyen s a készülő nagy jubileumi ünnepek elsősorban a magyarság ünnepei lesznek. Mikor a világ a Liszt lelkéből született művek fáklyáival hódol az alkotó emlékének, a feltörő himnuszok égigérő pantheonja a magyar alkotó szellem dicsőségét fogja hirdetni a csillagokig. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a napokban kérte fel az új Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsot, hogy a Liszt halálának ötvenedik évfordulójára vonatkozó tervezetet tárgyalja le és az ünnepségek előkészítésére vonatkozó javaslatait terjessze elő. A mai meghitt családi ünnep után készüljünk tehát teljes odaadással a világ nagy ünnepére, amely a mi diadalunk lesz. Az ünnepek sorozatában az élen kell járnunk s gondosan kell ügyelnünk, hogy kiemeljük Liszt oeuvrejéből mindazt, ami leginkább érvényre juttatja magyarságát, hogy az ideözönlő idegenek hallva hallják és látva lássák: a miénk ő, a magyar föld csodálatos, elragadhatatlan délibábja, mely ott reszket és ott csillog a magyar róna felett, míg a világ világ.«

A főváros nevében *Liber* Endre alpolgármester vette át az emléktáblát lelkes szavak kíséretében. Szellemesen fejtette ki, hogy minden emléktábla nemesi levele a főváros házainak és csak kulturánk gyarapodását jelenti, ha e nemesi levelekből minél több van elszórtan a városban.

Szónoki bravurral elmondott beszédéből emeljük ki a következőket:

»Örömmel és büszkeséggel tekintek erre az emléktáblára, mely egy házat kiemel a többiek sokaságából és bensőséggel emlékeztet annak multjára, hiszen ez a mult a mi városunknak is multja. Az emléktáblák a házak nemesi levelei, az emléktáblával megjelölt házak a városnak történelmi osztálya, mely őrzi a hagyományokat, s jelzi mintegy a fejlődés lépésnyomait. Egy új emléktábla egy új hagyomány közkinccsé válását jelenti, valami szellemi erőközpontot, melyből multban felgyült energiák áradnak át a jelenbe és indítanak visszaemlékezésre, követésre, cselekvésre.

Liszt Ferenc nevét idézi ez a tábla, a magyar föld nagy szülöttjét, akinek a nagy világ száz nagyvárosa volt diadalmas pihenője, sok ország volt megbecsülést nyujtó otthona és mégis élete végéig szerette ezt a kicsi, szegény, a nyugati műveltség lépcsőjén csak késedelemmel felemelkedő nemzetet, szerette szülőföldjét, hazáját.

Ha vannak, akiknek bizonyítani kell Liszt magyarságát, úgy ez a tábla a leghathatósabb bizonyíték. Ez a tábla, hogy úgy mondjam, nemcsak a fizikai ittartózkodás tényét örökíti meg: itt lakott Liszt; ez a tábla — és ezért mondok különös melegséggel az állíttatóknak köszönetet — lelkének közénk költözéséről, tevékeny szellemének értünk folytatott munkájáról beszél: itt működött, sőt itt alkotott Liszt.

Ő, akit világszerte tisztelet, elismerés és jólét várt, engedett a hívó szónak, mely *haza* hívta. Élére állott egy akkor születő, szárnyát próbálgató intézetnek, élére állott ő, a zene felkent prófétája, hogy az ő megújuló erővel nagyra törekvő nemzetének tanítómestere lehessen és megteremtse azt, ami nélkül annyi lángésznek és közöttük a legnagyobbnak, őneki, nem lehetett gyökeret vernie a szülőföldben, megteremtse: a magyar zenei életet.

Ez az emléktábla azt a pontját jelzi Liszt életútjának, melyen a magyar művelődés életútjával a legközelebbről érintkezett. És itt működését zajos ünneplések, hangos hódolások helyett csendes eredmények, maradandó alkotások jelzik. A magyar lélek magyar hivatást talált magának és magyar odaadással állott annak szolgálatába! Amit alkotott, az életképessé vált, amit gondoskodásába vett, nagyranövekedett. És ime ma, alig félszázad multán, már az ő nevéről nevezett egyesület ápolja az ő emlékét, s nem ápolná igazán, ha nem ápolná egyben a magyar zenei műveltséget.

Köszönöm az Országos Liszt Ferenc Társaságnak ezt a finomművű táblát, mely a művész ihletett kezét dícséri és köszönöm azt a ragaszkodó szeretetet, melyről ez a tábla tanuságot tesz. Legyen ez az emléktábla az életnek a jele, s legyen necsak hódolat, de példa is: a magyar szent célok hűséggel teljes szolgálatára! Ebben a meggyőződésben fogjuk megőrizni és gondozni azt magyar jövendő számára.«

Isoz Kálmán dr., a Zeneművészeti Főiskola titkára a világhírű intézet babérkoszorúját a következő meleg szavak kíséretében helyezte az emléktábla elé:

»Az Akropolis csudás szépségében, a Forum Romanum nagyszerűségében rejlő szellemi erő évszázadok hosszú sora után is lelkesítően és nagy tettekre biztatóan hat a késői utókorra. A hozzánk közelebb eső idők szerényebb méretű, vagy tán jelentéktelen épületeinek néma falait beszédessé teszik a rajtuk látható feliratok, emléktáblák. Feliratok, reliefek, amelyek hivatva vannak arra, hogy az utókort, az élőket figyelmeztessék nagy elődök tetteire, példájára. Minden arcmás tulajdonképen csak szimboluma a mögötte rejlő léleknek, szellemnek. A szemünk előtt levő arcmás is csak szimboluma, csak márványba vésett képmása ama nagy, hatalmas

művészi szellemnek, amely az e falak között működött Zeneakadémia munkásságának útját kijelölte. A fejlődés útján előre haladva szűknek bizonyult ez épület s nagyarányú palotába költözött a Zeneakadémia s amikor az intézet 50 éves fennállásakor Liszt Ferenc nevét a Zeneművészeti Főiskola címébe felvette, teljes tudatában volt annak a nagy örökségnek, mit e név jelent s annak a nagy felelősségnek, amit e név viselése reáhárít. Ez emléktáblával jelölt falak büszkén hirdetik, hogy Liszt Ferenc közöttük élt s közöttük hintette szét szellemének fénysugarát, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola pedig azzal köszönti az immár beszédes falakat, hogy Liszt Ferenc szellemi örökét, annak teljes fényében őrzi s adja át az utókornak.«

Szabados Béla, a Nemzeti Zenede és *Radnai* Miklós a Magyar kir. Opera hódolatát tolmácsolta. A Főiskola ifjúságának fogadalmát *Jaczkó* Gyula mondta el. *Vaszy* Viktor karnagy vezetésével az Egyetemi Énekkar még Liszt hatásos kórusát — »Lesz még ünnep« — adta elő és a *Himnusz* eléneklésével záródott a szép ünnep.

BRAHMS-DALOK

Legutóbbi számunkban méltattuk már Boros Rezső tanár kitűnő dalfordításait. A halhatatlan Brahms-dalok közül a »Spanisches Lied«, »Der Schmied«, »Von ewiger Liebe«, »Mainacht«, »An die Nachtigall«, »Wiegenlied«, »Agnes«, »Meine Liebe ist grün«, »Vergebliches Ständchen«, »In Waldeinsamkeit«, »Sapphische Ode«, »Wir wandelten«, »Ständchen« és a Mädchenlied« sikerült átültetéseit emeljük ki. A fordító beleegyezésével ime három dal magyar szövegét közöljük. (A Magyar Goethe-társaság kiadása. Rózsavölgyi és Tsa bizománya.)

AZT HISZED, HOGY BÁNT BESZÉDED...

(BITTERES ZU SAGEN DENKST DU...)

Daumer, Hafiz után.

Brahms, 32. mű, 7. sz.

Azt hiszed, hogy bánt beszéded,
ám a bősz nyíl mind eltéved,
vad fullánkja kárbavész:
mert a gűnynak mérges árját
szép korállok visszatartják,
szép korállok visszatartják.
Így lesz édes élvezetté,
mert ha szídtál, kinevettél,
sebző szód oly ajkon szállt át,
mely kipergett tiszta méz,
mely kipergett tiszta méz.

SAPPHOI ÓDA

(SAPPHISCHE ODE)

Brahms, 94. mű, 4. sz.

Csöndes éjjel törtem egy rózsaszálat:
édesebben illata sosem áradt;
ám míg törtem, harmatos ágak cseppje
hullott kezemre.
Szádnak sem volt illatosabb a csókja,
mint éjjel, hogy százat is téptem róla;
ám bús sejtés ért remegő szívedhez
s könnyeket ejtesz.

RÖPKE ÁLMOM MENTEN ELSUHAN

(IMMER LEISER WIRD MEIN SCHLUMMER . . .)

Hermann Lingg

Brahms, 105. mű. 2. sz.

Röpke álmom menten elsuhan,
mint egy fátyol, ül meg titkosan
szívemen a gyász,
régi gyász.
Hányszor hallom hangodat,
rémlik, künn a kertben állsz,
csak kopogsz, hiába vársz,
ébredek s a könnyem úgy szakad,
könnyem úgy szakad.
Érzem, elhagy már az élet,
ajkam forróbbal cseréled,
majd ha néma már,
néma már.
Május illat itt se jár,
föl se reng pacsirta dal,
ha akarsz még látni tán,
jöjj, óh jöjj hamar!

LISZT FERENC ÉS A ZENEAKADÉMIA

A Zeneművészeti Főiskola ezidei hagyományos Liszt-hangversenyének műsorát dr. *Isoz* Kálmán titkár a következő tanulmánnyal vezette be.

Liszt Ferenc születése napja nemcsak a hazai művészetnek, hanem az egyetemes művelődéstörténetnek is egyik legragyogóbb dátuma, Főiskolánknak pedig különös ünnepe. A Zeneakadémia vezetősége Liszt halála után még 1886-ban elhatározta, hogy a nagy alapítóról évenként születése napján megemlékszik, amikor is a növendékek nehánya tudásával tanuságot tesz arról, hogy a nagy mester által szolgált tanítás teljes fényében szállott drága örökségként nemzedékről-nemzedékre. E mai hangverseny is a hála adója, mellyel a Főiskola a nagy szellem emlékének áldozni kíván.

Hogy most egy kis időre szíves figyelmüket igénybe veszem, nem azért van, hogy Liszt Ferencről, e csudálatosan nagy emberről, a rendelkezésemre álló pár percben nehány vonalból összerótt vázlatot adjak, — hiszen meg vagyok győződve arról, hogy minden jelenlévő lelkében legalább egy ilyféle vázlatszerű kép elevenen él Lisztről, — hanem csupán az a célom, hogy Lisztnek a tanítással, a Zeneakadémiával kapcsolatos nehány gondolatát a köztudatba hozzam.

Liszt kora ifjúságában elbűvölő művészete dacára tanítással is foglalkozott s a tanításban a technikai tökélyt öncélúnak nem ismerte el, ezt csupán okvetlen szükséges eszköznek követelte meg, azért, hogy a mű belső tartalma, szelleme, maradéktalanul kifejezhető legyen, Tanításának magasrendűségéről tanulságos visszaemlékezést olvashattunk Boissierné tollából a leányának Boissier Valériának 1832-ben adott zeneleckékről.

Az egyenkénti tanítást csakhamar követte a rendszeres pedagógiai munkában való részvétel. 1835-ben Lisztet életének viharos hullámai Genfbe sodorták, hol visszavonultan akart élni, de mint a tettek embere csakhamar kilépett a küzdő-

térre.... jótékonycélú hangversenyeket adván. Lisztnek Genfbe érkeztével sorsszerűen összeesett nehány lelkes férfiúnak tervezgetése, kik Konzervatóriumot akartak létesíteni. A terv megvalósult s a Conservatoire de Genève büszkélkedhetik azzal, hogy alapításakor Liszt volt a zongora első tanára, természetesen ingyen, mert »ez lesz a módja annak, ahogyan ő a közös munkában részt kíván venni« írta Liszt Bartholininek a Conservatoire elnökének. E genfi időzés még egy értékes gyümölcsét is termette pedagógiai tevékenységének, Liszt a Conservatoire számára megírta a »Méthode de piano«-ját. Sajnos e mű elveszett számunkra, mert a kézirat, melynek kiadási költségeit Liszt sajátjából fedezte, a hangjegymetszőnél elveszett s a lemezek Sampierdarena lyoni-kiadó időközbeni bukása folytán zálogházba kerültek, majd beolvasztották őket. Egy évi tevékenység után Liszt elhagyta a Konzervatóriumot, mely hálából őt a professeur honoraire du Conservatoire de Genève címmel tisztelte meg.

Lisztet tovább ragadja az élet, míg vándorútján 1839 karácsonyára visszatér hozzánk. Hamarosan szemébe ötlik, hogy a rendszeres zenetanítás minálunk igazában még meg se indult, mert a Hangászegylet nehány tagjának buzgalmából, hosszas vajudás után az 1839 november 23-iki ülés határozatából életre hívott énekiskola, akkor még csak alakulóban volt. (1840 március 5-én nyilt meg.) A mindig és mindenütt új és hasznos dolgokat kezdeményező és támogató Liszt e hiányt pótlandó, egy konzervatórium (vagy mint akkor mondották egy hangászat képző nemzeti intézet) létesítése javára hangversenyt rendezett a Nemzeti Színházban (1840 január 11.) Harmadnapra Liszt beadványt intézett Pest vármegye karaihoz és rendeihez, melyben a hangverseny jövedelmét a létesítendő Konzervatórium javára felajánlja, mondván, hogy »ezen nemzeti cél [meg]közelítésére, egész létemet átható hazaszeretettől buzdítva, csekély tehetségem szerint én is [hozzá] járulni kívántam« E levelet Liszt ugyan franciául írta meg s egy barátja, talán gróf Festetics Leó vagy báró Augusz Antal, fordította le magyarra, de a beadványt Liszt magyar névvel írta alá. A Liszt emez adományával elhintett mag, mely hivatva volt új korszakot nyitni zenetanításunk történetében, csak egy évtized mulva szökött kalászba, amikor a Hangászegyesület és a Hangászegyesületi énekiskola részvényesei (tagjai) báró Prónay Gábor elnöklete alatt egyesültek s az 1851 január 6-án tartott közgyűlésen az énekiskolát : Pestbudai Hangászegyesületi Zenedévé alakították át. Ez az intézmény megindult a fejlődés útján s termette a maga egészséges gyümölcseit. Liszt Ferenc pedig járta a dicsőség és megpróbáltatások, az örömök és gyötrődések tövises, meredek útját. Amikor 1873-ban művészi munkásságának félszázados ünnepére készültek, Liszt magyarországi barátai módját keresték annak, hogy hogyan, miképpen lehetne a művészi szép örök vándorát hozzánk bilincselni? Ennek egyetlen módja csak az lehetett, ha olyan magas színvonalú tanintézetet létesítenek, amelyben már képzett játékosok nyerjék Liszt kezétől képességeik utolsó művészi simitásait.

Mint minden jó és hasznos tervnek, úgy a Zeneakadémia ügyének is voltak kerékkötői, sötétlátói kiknek sorát Liszt magyarságának támadói tarkították. Liszt a Zeneakadémia kérdésében igen tartózkodóan viselkedett, szívesen látta volna, ha nem siettetik létesítését s főleg nem szerette a sok tárgyalást mire nézve báró Augusznak ezt írta (Villa d'Este 1874. XII. 28.) »A felesleges beszéd nem tartozik megszokott vétkeim közé, s tartózkodom attól, hogy valamiről beszéljek, amit már sok fecsegéssel összegabalyítottak ; de majd ha ideje eljön, hogy véleményemet elmondjam és cselekedjem, ott leszek.« És amikor kellett ott is volt a gáton és szórta szellemének fénykévéit mindazokra, kik oly szerencsések voltak, hogy tanításain jelen lehettek s mindenki élte végéig boldogan emlegette azt az órát, amelyben szabad volt részt vennie.

Liszt magyarsága minden hangoskodástól mentes bensőséges érzés volt. Ez a magyar érzése leveleiben elemi erővel tudott kitörni. Így 1873-ban Augusznak írja Rómából (X. 14.) »lelkem legmélyéből felizzik Schiller régi verse:

An's Vaterland, an's theure, schliess Dich an,
Das halte fest mit deinen ganzen Herzen,
Hier sind die starken Wurzeln deiner Kraft.«

Ezek a hatalmas gyökerek adtak neki erőt minden támadás ellen s a honi talajból nyert erő adta tollára a következő szavakat: »csak megengedik nekem, hogy sajnálatos magyarul nem tudásom dacára is, születésemtől kezdve síromig, szívvel, lélekkel magyar maradjak, s hogy a magyar zenei kultúrát komolyan előbbre vinni akarjam.«

S hogy a magyar zenei kultúrát komolyan előbbre is vitte, azt tanusítja Főiskolánk, mely immár élete hatodik évtizedének végéhez ért.

BARTÓK BÉLA: „A KILENC CSODASZARVAS"

(CANTATA PROFANA)

Profán kantáté; *Bartók* Béla első nagy énekkaros szerzeménye: feszült érdeklődéssel vártuk, hogy ez a mű, amelyről már három év óta tudunk és hallunk, végre nyomtatásban váljék hozzáférhetővé. Futólagos belepillantás csak elégtelen áttekintést nyujt ilyen igényteljes újdonságnál, amely felől viszont értesüléssel kell lennünk, mert Bartók Béla egy-egy új, nagy műve általános érdekű jelenség: az emberi haladás és művészeti fejlődés barátainak közös ügye.

»Profán kantáté.« Erről a címről önkéntelenül is egy másikra, régebbire, az »Allegro barbaro«-ra kell visszagondolnunk. Külalakjára nézve szabályos klasszikus formájú mű volt az is: »háromrészű dalforma«. Csak éppen a tartalma és a hangulati jellege, dallamvonala és összhangzatfűzése volt megkapóan újszerű és merész. Biskrai; arab . . . A szabályos Allegro-nak egészen rendkívüli — »barbár« — volt a hanglejtése.

Ez a »Profán kantáté« is szabályosan tölti ki a kantátéműfaj formaképletét. A kettős vegyeskarra, nagy zenekarra, egy-egy tenór- és baritonszólóra írt mű világosan tagozódik zenekari előjátékra, epikusan helyzetfestő énekkaros bevezetésre és a szöveg által adódó drámai magánénekes és összkaros részletekre, akárcsak a hasonlóan nagy együttesnek szánt számos ismert régibb kantáté. Csak éppen a tartalom és a hangulati jelleg más ismét, — egészen más, egyáltalán nem egyházi, mint ennek az eredetileg egyházi műfajnak egyéb irodalma. Profán . . .

Profán abban az értelemben, amelyben az egyház valamikor megkülönböztetésül profánnak minősítette a nép nem dogmatikus célokat szolgáló, hanem a maga sajátos lelkiszükségleteit kielégítő »világi« muzsikáját. Érezzük, hogy ez a megjelölés tőszomszédságba kívánkozik a forradalmian harcoskedvű és kemény »barbár« mellé. S méltán, mert Bartók Béla ezzel a művével is ősi, betemetett, rab népi indulatokat szabadít föl béklyóik közül.

»A kilenc csodaszarvas« szövege régi román népballada. Gyönyörű megrázó népballada. »Volt egy öreg apó«, aki kilenc szép szál fiát nem polgári foglalkozásokra, hanem szabadságra, vadászatra nevelte. A fiúk vadászat közben egyszer csak a csodaszarvas nyomára bukkantak és addig-addig űzik a nemes vadat, míg maguk is szarvasokká változnak. Apjuk utánuk ered és visszahívja őket, de ők már nem térhetnek vissza, mert »szarvuk ajtón be nem férhet, karcsú testük gunyában nem járhat, szájuk többé nem iszik pohárból, csak tiszta forrásból . . .«

A csodaszarvas itt a szabadságra született ember végzetét beteljesítő sors jelképe. Aki az igazi szabadság részesévé lett és testében-lelkében teljesen fölszabadult, az nem törik bele ismét a polgári társadalom szürke jármába és ezentúl csak »tiszta forrásból« ihatik.

Alig tévedünk, ha e gondolatból Bartók Béla művészi önvallomását véljük fölcsillanni. Üzenet ez mindazoknak, akik a polgárosodás értelmében vett »lehiggadást« várják tőle. Aki egyszer keresztültörte magát az elavult nézetek és megcsontosodott előítéletek korlátain és az övéhez hasonló bátorsággal rontott ki a szabadság magányos mezejére, az nem térhet vissza többé jámboran az istállóba, mint a közönséges csikó, ha kitombolta a csakis-fiatalság csakis hevületét. Itt magasabbrendű megismerésekről, a szív és értelem fejlődésének eredményeiről van szó és ezek többé vissza nem srófolhatók.

Végtelenül komoly és mély művészi hitvallomás ez, amelyet csakis Wagnernek a »Nürnbergi mesterdalnokok«-ban lefektetett személyi igazolásával tehetünk párhuzamban. Ellen-Tannhäuser nyilatkozata ez, aki a Vénusz-barlang minden hétköznapiságot fölemésztő, kiégető szerelmeiből nem somfordálhat vissza többé a Biterolfok langyos érzelmivilágába, de e kiváltságosságán nem bukik el, mint az ifjú Wagner romantikus hőse, hanem eltökélten vállalja sorsát s bár a vadon magányában, de független és szabad marad.

Bartók Béla kantátéja zenei vonatkozásában az utolsóelőtti nagy Bartók-újdonság, a II. zongoraverseny stiláris vívmányait építi ki tovább. A bécsi Universal Edition kiadásában egyelőre csak az énekhangos zongorakivonat jelent meg, úgyhogy a zenekari letét szépségei még megközelíthetetlenek számunkra, hiszen a mű eddig még csak Londonban került előadásra. Két különálló négy-négy szólamú kórusa nem képvisel külön föladatokat, hanem zeneileg szorosan kiegészíti egymást. Szokatlanul magasfekvésű tenórszólójában a »legnagyobbik szarvas, jaj, a legkedvesebb fiú« szólal meg ; a baritonszóló viszont az apa hangját értelmezi. Reméljük, hogy a tiszta D-durban kicsengő dallamdús mű mihamarább nálunk is hallható lesz. De jól! Mert tessék-lássék előadásoknak nincs semmiféle művészi jelentőségük.

Jemnitz Sándor

OLASZ MESTERHEGEDŰK

készítésmódjának titkán évszázadok óta vitatkoznak hangszerkészítők, fizikusok, kémikusok. Amati, Stradivarius, Guarnerius és Bergonzi hallatlan értékű hangszereinek szerkezeti elemzése közben sokan a faanyag különleges preparálásában, mások az enyvezés módjában, viszont mások a lakkozásban vélik megtalálni a hang páratlan szépségének, kiegyenlítettségének és nagy hordérejének nyitját. A londoni *Fizikai intézet* és a berlini *Akusztikai laboratórium* vitájába egy trieszti zenerajongó kémikus *Zanier* Feruccio szólt most bele, aki, saját állítása szerint két évtizede foglalkozik a mesterhegedűprobléma megoldásával. Több száz hangszer tüzetes átvizsgálása közben figyelme ismételten a lakkozásra terelődött, bár az újabb megfigyelések mind azt a konklúziót vonták le, hogy a hegedűkészítők klasszikus korának lakkja semmivel sem jobb, mint a mai nagy műgonddal készített lakkösszetétel. Egy 1720 körül készült Carlo *Bergonzi*-féle hegedű szétszedése, fájának, lakkjának górcsövi és kémiai kivizsgálása közben azt a kérdést vetette fel ismét, hogy a cremonai mesterek olaj — vagy alkohol — lakkot használtak-e? Annak az anyagnak lágysága, puhasága, mellyel hangszereiket bevonták, arra enged következtetni, hogy olajvegyület volt, talán lenolajban vagy terpentinolajban oldott gyanta. De a mai utánzók

éppen itt követték el a hibát, mert a különféle bonyolult eljárással készített olajlakkok kedvezőtlenül befolyásolták a hangszer korpuszának rezgéseit és a hangnak kemény, durva színtelen mellékízt adtak. Alkohollal előállított lakkfélékkel újabban kedvezőbb eredményt értek ugyan el, de ezek nem voltak tartósak és kisebb rugalmasságukkal a magasabb oktávszakaszok hangjainak üvegszerű tónust kölcsönöztek. Milyen lehetett tehát az az olajszerű anyag, melyet a kétszáz év előtti mesterek használtak ?

Zanier úgy akart a probléma nyitjára jutni, hogy a régi lakkokból vett minták forrpontjait kezdte kivizsgálni, összehasonlítván azokat a ma ismert valamennyi gyantafaj forráspontjával. Éveken át végzett kísérletezésével a selejtezések során egy olyan gyantaféléhez jutott el, mely csak Perzsia erdei fenyőinek kérgén található. Ez az anyag eleinte sötétbarna színű és csak 2—3 év után világosodik ki ; akkor mélytűzű borostyánsárgává alakul át. Íze kesernyés, illata egészen sajátságos, szinte kábítóan átható. Alkoholban és terpentinben egyaránt kitűnően oldódik, érdekes tulajdonsága, hogy friss állapotban oly alacsony hőfokon olvad, hogy még meleg kéz érintésére is enged.

Valószínű, hogy a 17. sz. végének festőművészei ajánlották Gasparo de Salonak először az előbb említett perzsagyanta használatát ; tőle vették a lakk-összetétel titkát a többi mesterek : Amati, Stradivarius, Bergonzi és quarnerius.

Sz. M.

NÉPSZERŰ ZENETUDOMÁNYI FEJEZETEK

I.

A zenetudomány egységes rendszerbe foglalja a zenére vonatkozó törvényszerűségeket. Ezeket a spekulatív és empirikus tudományok módszerével vizsgálja. A zenetudomány *történeti* ágai : A hangjegyírás tana, a műformák elmélete, az általános zeneelmélet és a hangszertan. Segédtudományai : a paleográfia (a beszéd grafikus ábrázolásának tana) a kronológia, a diplomatika (oklevéltan), irodalomtörténet, liturgia-történelem, életrajzok. *Szisztematikus* ágai : spekulatív elmélet, esztétika, pedagógia, zenei etnográfia. Segédtudományai : az akusztika (fizikai hangtan), matematika, lélektan (pszichológia), élettan (fiziológia), logika, grammatika és általános esztétika.

II.

A normálhang vagy **kamarahang** az egységes hangolás céljait szolgálja. Az ó-kori görög hangrendszer a kis *a* hangból indult ki, ennek magasságával határozta meg a kithara hangolását. De ez az *a* hang — mint az a teoretikusok megállapításaiból kiviláglik — nagyon ingadozó volt. Nemcsak koronkint, hanem vidékek szerint is változott ; az ingadozás sokszor kis tercnyi távolságot tett ki. A Kr. e. kinai zeneelmélet úgy szabályozta hangszerjátszás gyakorlata számára a kamarahangot, hogy egy száz borsószem hosszú bambusznád adta hangot vett alapul. De nemcsak az ó-kor, hanem a középkor sem ismerte még a normál-hangmagasságot. A 16. század német orgonái sokszor egy nagy másoddal magasabbak mai hangolásunknál, fúvóhangszerei pedig sokszor kis terccel magasabbak. A 17. század kamarazene jellegű hangszeres zenéjének kibontakozásával a hangolás egyre alacsonyabb lett. Ezt a diapazont nevezték később kamarahangnak *(Kammerton)*, ez csak alig volt valamivel élesebb mai hangolásunknál. Minthogy az énekkar rendszerint az orgona hangmagassága után igazodott, ennek hangolását kardiapazónnak *(Chorton)* nevezték.

A városi fúvózenészek igen magas kamarahangját pedig kornet-hangolásnak *(Kornetton)* mondották. Mondanunk sem kell, mennyi bajt okozott ez a háromféle diapazón, hiszen még a mult század elején is egyidőben párhuzamosan használták mind a hármat. A toronyzenék fúvósai pl. — mint egy Mozart korabeli levélben olvassuk — nem használhatták hangszereiket szimfónikus hangversenyeken. Hummel keservesen panaszkodik, hogy a stuttgarti dóm orgonája és a magával hozott fúvósainak hangszerei között több mint félhangnyi eltérés volt. Az kétségtelen, hogy még Beethoven korában is a mainál csaknem egész hanggal magasabb hangolást használtak. A c-moll szimfónia tehát igen éles cisz-mollnak szólt, a Pasztorál majdnem G-dúrnak. A »diapason normál«-t a párisi Akadémia szabályozta először 1858-ban azzal, hogy az egyvonalú *a* hang rezgésszámait 870-ben állapította meg. Minthogy a franciák a hanghullám rezgéseit kétszeresen számítják — külön veszik a kilengést és a visszatérést — ez a diapazón a német fizikusok számítása szerint 435-ös rezgésszámnak felel meg. Ugyanezt a kamarahangot fogadta el az 1885-iki bécsi nemzetközi »Stimmtonkonferenz«. Érdekes, hogy a század elején Európa északi államaiban e konferencia határozatával szemben 440-es rezgésszámú kamarahangot is használtak és csak a mindsűrűbben vendégszereplő olasz tenoristák követelő sürgetésére szálltak le a nemzetközileg elfogadott egységes új hangra.

III.

Kantnak 1790-ben megjelent »Kritik der Urteilskraft«-ja a megteremtője a mai esztétikának. Bár halhatatlan műve, különösen ami zeneesztétikai vonatkozásait illeti, telve van vaskos tévedésekkel, tartalmatlan megállapításokkal, még sem szabad jelentőségét lekicsinyelnünk. Elismeri, hogy a zene esztétikai eszméket képes a hallgatásával közölni, hogy a harmónia és a dallam összefüggő meghatározhatatlan eszmekört fogannak a hallgató elképzelésében, mégis a költészettel és a képzőművészetekkel szemben csak harmadrangú művészetnek tekinti a zenét, mert nem nyujt a hallgatónak se tapasztalatot, se szellemi táplálékot, se kultúrát. A zene tehát oly művészet, melynél a műélvezés a tartalmasság rovására kerül előtérbe és nem más mint az érzékletek szép játékának művészete (»die Kunst des schönen Spiels der Empfindungen«). Ezzel a meghatározással azután nagyon messzire ragadtatja magát Kant midőn a zenét mint az »érzékletek váltakozó szabad játékát« a szerencsejátékokkal és a gondolatjátékkal helyezi egy sorba. A zene meghallgatásának végső célja »nem szellemi hanem tisztán testi, érzékszervi.« Mintha csak megérezte volna, prófétai előrelátással a rádió és általában a gépzene korszakát, midőn a zene tolakodó tulajdonságáról (»Aufdringlichkeit der Musik«) panaszkodik. Nincs a zenében semmi finomság, tapintat (»Urbanität«) mert hatása oda is kiterjed, ahol azt szívesen mellőznék. Olyan a zene — irja a továbbiakban bosszúsan Kant — mint a széles körben terjedő szag : »az aki kiveszi a zsebéből parfőmtől illatos kendőjét, mindenkinek juttat valamit belőle a környezők kívánságának ellenére és kényszeríti szomszédait, hogy lélekzetvételükkor élvezzék is azt.« Végső konklúziója, hogy hallószervünk — ép úgy mint ízlés és szagló szervünk — csak érzéki kellemes vagy kellemetlen benyomásokat közvetítenek, így a zene talán nem is szép művészet, hanem csak kellemes (»angenehme Kunst«). Kantot valamennyi következtetése azért vezette a zenével kapcsolatosan tévutakra, mert kitartott azon elmélete mellett, hogy az érzéklést a szellemi funkcióktól pontosan elkülönítse. Ez az elmélet vezette félre követőit is úgy, hogy csak a 19. század filozófusai határozták meg helyesen a zene helyzetét a művészetek sorában, célját, lelki hatását és a zenei élvezés fizikáját

BELFÖLDI HÍREK

••••

A Székesfővárosi Zenekar vasárnap délelőttönként a Fővárosi Képtárban (Gróf Károlyi-palota) rendez sétahangversenyeket.

Esterházy Tamás gróf devecseri kastélyának kincseit árverezik. A kastély egyik szárnyában tizenkét spinétet őriznek. Az egyiken Mozart játszott, 150 évvel ezelőtt. Az árverésre kerülő hangszereknek értéke igen jelentékeny.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

A svájci szövetségi tanács pályázatot hirdet egy *Nemzeti himnus* szövegének és zenéjének megírására.

Marteau Henry a kiváló francia hegedűművész 60 éves korában tüdőgyulladásban meghalt. Párisban született 1874-ben. Tanulmányait a konzervatóriumban fejezte be. Londoni bemutatkozása szenzációs volt. Járt Oroszországban és Amerikában. 1900—1907. a genfi konzervatórium tanára, 1908—1915. a berlini Hochschule professzora. A háború után Prágában, majd Lipcsében tanított. A legutóbbi időkig dolgozott, szellemi képességeinek teljes birtokában. Egyetlen operájával — Meister Schwalbe — nem aratott sikert, de hegedűkompozíciói és két hegedűversenye nagyon kedveltek.

Amsterdamban 1935 tavaszán a holland Bach-egyesület, a Concertgebouw-zenekar és a Maatschappy-egyesület nagyszabású Bach-ünnepséget rendez a Mester születésének 250. évfordulóján. Előadják Bach 10 kantátéját, két passzióját és a *h*-moll misét.

Heger Verdi-variációit Kölnben nagy sikerrel mutatták be.

Bach valamennyi zongoraművét játssza el *Lamond* a jövő év tavaszán, 3 hangverseny keretében.

»Das Lebensbuch Gottes« a címe Joseph *Haas* oratóriumának, melyet Essenben mutatnak be e hó folyamán.

Händel »Arminio« c. dalművét H. J. Moser »Hermann und Thusnelda« címen dolgozta át. Az érdekes felújítás a Händel-jubileum keretében kerül színre a lipcsei *Neues Theater*-ben.

A königsbergi Operaház ez év végén ünnepli fennállásának 125. évfordulóját.

Mannheim 1935 májusában Mozart-hetet rendez. A tervezeten két opera, egy szerenád-est és egy szimfónikus koncert szerepel.

»Sinfonia breve« címen *Graener* új zenekari művet fejezett be, mely Stuttgartban és Wiesbadenben kerül bemutatóra.

Alban Berg »Lulu«-szvitjét a berlini Staatsoper mutatja be egy hangverseny keretében.

Lortzing »Opernprobe« c. alig ismert operáját, a kiváló mester egyik legutolsó alkotását a berlini Rádió mutatja be, kitűnő szereposztásban.

A bonni Opera »újdonságai«: *Pergolesi*: Magd als Herrin, *Haydn*: Apotheker, *Mozart*: Schauspieldirektor, Cosi fan tutte *Adam*: A nürnbergi baba.

Liszt Ferenc halálának 50. évfordulóján Bécsben 1936 nyarán a »Faust« és »Dante« szimfóniákat a »Krisztus« oratóriumot és a »Szent Erzsébet« legendát adják elő.

A bécsi Hertzka-díj bizottság az 1935. évre zenedrámai műre (opera, balett, pantomim) írt ki pályázatot. Részletekről a bizottság elnöke, dr. Scheu Gusztáv (Wien, I., Opernring 3) tájékoztat.

Puccini »Bohémek« c. népszerű operájából hangosfilm készül Párizsban az *Opèra Comique* tagjainak közreműködésével.

A Grál-lovagok fellegvárának helyét — ahonnan Lohengrin is érkezett — eddig a spanyolországi havasok déli lejtőinél keresték. Egy amerikai zeneíró, Walter *Rummel* hosszú cikk keretében bizonyítja, hogy a *Montsalvat* Toulouse környékén volt.

Sebald Sándor, a chicagói opera magyar származású hangversenymestere 65 éves korában meghalt. Pesten született 1869-ben és a Zeneakadémián megkezdett tanulmányait Thomson Cézárnál fejezte be. Előbb a lipcsei Gewandhaus zenekarában játszott, majd Párizsban telepedett le, mint pedagógus. A világháború kitörésekor ment ki Amerikába, hol nagy elismerésben volt része. Hatásos hegedűkompozíciói és dalai jelentek meg New-Yorkban.

Schubert ismeretlen férfikarának szólamait találták meg egy bécskörnyéki katolikus templom könyvtárában. Lemondás-szerű hangulata arra vall, hogy Schubert közvetlenül halála előtt (1828 őszén) írhatta.

Jaromir Weinberger a »Svanda a dudás« zeneszerzője operettet írt »Mi van Andulával?« címen. A brünni operettszínházban mutatják be.

Holst Gusztáv, a svéd származású londoni komponista 59 éves korában meghalt. Legismertebb művei, melyek főként Angliában részesültek nagy elismerésben : »Die Wandelsterne« (A bolygók) c. szimfónikus költeménye és egy korál-szimfóniája. Operáját *(Savitri)* Stockholmban játszották nagy sikerrel.

Chopin-intézet alakult Varsóban, a halhatatlan lengyel komponista emlékének ápolására. Az intézet könyvtárból, múzeumból és kutatás céljaira alkalmas helyiségekből áll.

Vichy francia fürdőhelyen Richard Wagner ünnepi hetet rendeznek.

Stravinszky Igor francia állampolgárságot kapott.

Beethoven két ismeretlen műve került napvilágra a laxenburgi kastély archívumában : két induló, melyet a mester 1809-ben komponált az osztrák császárné tiszteletére.

Haydn »Teremtés« c. oratóriumának hangosfilmre való átvitelét tervezik Angliában. A szörnyű terv kivitelére konzorcium alakult.

A coburgi Városi Színház sikerült Mozart-hetet rendezett, melyen a Mester hat dalművét játszották, mintaszerű előadásban.

Amsterdamban a Stadionban huszonötezer főnyi hallgatóság előtt játszották Beethoven IX. szimfóniáját Mengelberg vezényletével.

»**Deutsches Bekenntnis**« a címe Spitta Henrik új kantátéjának, melyet Berlinben mutattak be jelentős sikerrel.

Weber »Euryanthe« c. mesterművét mutatja be a berlini Reichsoper Franz Benecke átdolgozásában.

Casals Pablot szülővárosa, Barcelona »adoptált fiá«-nak nevezte ki ; tiszteletére egy fasort nevezett el és arany emlékérmet veretett.

Busch »**Capriccio**«-**ját** ősszel Londonban mutatják be.

Weissmann Julius tanár »Isidora Duncan« címen balettet írt, mely a dortmundi színházban kerül színre.

Elgar-emlékhangversenyt rendez jövő májusban a Croyden Philharmonic Society. Előadásra kerülnek az elhúnyt mester szimfónikus és vokális művei, időrendi sorban. Karmesternek A. J. Kirbyt jelölték.

»**Julius Cäsar**«-**ról** ír operát Mascagni, R. Peregrini szövegére.

Verdi »Luisa Miller« c. dalművének felújítására készül a danzigi és königsbergi Városi színház.

Brahms ismeretlen leveleit, melyeket Emil *Streicher* zongoragyároshoz intézett, találták meg a bécsi »Nationalbibliothek«-ben.

Max Seiffert a nyár elején találta meg Mozart egyik ismeretlen versenyművét *»fagótra, vagy gordonkára«*. A mű keletkezési ideje 1777. A Dürnitz grófnak dedikált kompozíció háromtételes, hangneme : *B*-dur.

A párisi városi tanács a déli kerület egyik utcáját *Schubert*-ről nevezte el.

Palazzo della musica felépítését határozta el Rómában Mussolini. A modern palotát tízezer főnyi hallgatóság befogadására tervezik.

Bartou francia külügyminiszter műveit most rendezik sajtó alá. Egyik kötete Wagner Richard szerelmi életét tárgyalja.

Cortot-nak, a híres francia zongoraművésznek a *becsületrend parancsnoka* kitüntetést adományozta a köztársaság elnöke.

A moszkvai szimfónikus zenekar tavasszal mutatta be *Csajkovszky* egy eddig *soha elő nem adott zenekari művét*, amelynek »Fantázia-nyitány« a címe. A mű 1866-ból való, kéziratát eddig a moszkvai Csajkovszky-múzeumban őrizték és maga a nagy orosz zeneszerző *se hallotta soha előadását.*

Pergolese elragadóan kedves, könnyed zenéjű »Maestro di musica« c. buffo-operáját több német kisebb színpad tűzte műsorra.

Grenzebach tanár egészségi okokból távozott a berlini Hochschule tanári karából. Utódául a kölni Hans Emget jelölik.

Hamburg város operaházát államosították és vele együtt állami zenekar lett a filharmónikusok zenekara is. Mind az operaház, mind a zenekar vezetője *Strehm* intendáns, aki eddig is művészeti vezetője volt az operaháznak.

Leonid Szobinov híres orosz tenorista 62 éves korában meghalt. Szívbaja volt. Marienbadból jött Rigába, hogy aztán visszatérjen Moszkvába. Az utolsó harminc év egyik leghíresebb orosz művésze volt, akit Saljapinnal szoktak együtt emlegetni. Kiváló színész is volt, aki *Csajkovszky* és *Verdi* operáiban, sőt *Wagner* operáiban is nagy sikert aratott.

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

„A“ bérleti hangversenyek:

November	4.	vasárnap	délután	5	órakor
«	18.	«	«	5	«
December	16.	«	«	5	«
Január	20.	«	«	5	«
Február	3.	«	«	5	«
«	24.	«	«	5	«
Március	10.	«	«	5	«
«	24.	«	«	5	«

„B“ bérleti hangversenyek:

November	15.	csütörtök	este	8	órakor
December	4.	kedd	«	8	«
Január	10.	csütörtök	«	8	«
Február	14.	«	«	8	«
Március	7.	«	«	8	«

1934 november 6-án, kedden délután 6 órakor

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

SÉTAHANGVERSENYE

a Fővárosi Képtárban (IV., Egyetem-u. 6).

Belépődíj 50 fillér.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1934 — 9999

300182 / 15 800

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannónia-utca 14.
Telefon: 130—67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 845—29

Budapest
XVI. évfolyam, 4. szám
1934 november 15.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Sztojanovits Jenő (1864—1919). — Állami feladatok a zenetanítás terén. (Előadta Sztojanovits Jenő 1906. Pécsett). — Sebestyén Ede: Beethoven magyar barátai. — Liszt Ferenc és a M. kir. Opera felavatása. — Vannay János: Vidéki zeneoktatás az 1933/34. tanévben. — Könyvek-kóták. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

♦♦♦

Negyedik hangverseny — 1934 november 18-án, vasárnap délután 5 órakor

A bérlet

SZTOJANOVITS JENŐ EMLÉK-HANGVERSENY

Közreműködnek: Demény Dezső, Sugár Viktor, Bor Dezső és Szeghő Sándor karnagyok, Kreszné Sztojanovits Lily, B. Sztojanovits Adrienne, Sztojanovits Edith, a Magy. Kir. Opera tagja, Závodszky Zoltán és Koréh Endre, a Magy. Kir. Opera tagjai, Tibor Zoltán operaénekes, a Szent István-Bazilika énekkara, a Koronázó Mátyás-templom énekkara, a Budai Dalárda, az Országos Magyar Dalosszövetség énekkara, a Szilágyi Erzsébet leánygimnázium énekkara, a Székesfővárosi Zenekar és Braun Paula.

I. Egyházi művek:

1. *Kyrie, Benedictus, Agnus Dei,* az *F*-dur miséből, vezényel Sugár Viktor, magánszólamok: szoprán: Kreszné Sztojanovits Lily, alt: B. Sztojanovits Adrienne, tenor: Závodszky Zoltán, basszus: Koréh Endre.
2. *Stabat Mater.*
3. *Ave Maris Stella,* tenorszóló: Závodszky Zoltán.
4. *Regina coeli,* vezényel Demény Dezső. Az egyházi műveket a Szent István-Bazilika és a Koronázó Mátyás-templom egyesített énekkara, valamint a Székesfővárosi Zenekar adja elő.

II. Karművek:

1. *A magyar nóta,* előadja a Budai Dalárda, vezényel: Szeghő Sándor
2. *Magyar népdalátiratok:*
   a) Kék nefelejts, énekli a Budai Dalárda,
   b) Fekete szem éjszakája,
   c) Érik a, érik a búzakalász, énekli az Orsz. Magy. Dalosszöv. énekkara, vezényel Szeghő Sándor.
3. Részletek a »*Rege a csodaszarvasról*« c. iskolai oratóriumból, énekli a Szilágyi Erzsébet leánygimnázium énekkara, vezényel B. Sztojanovits Adrienne, zongorán kísér Braun Paula.
4. *Karácsonyi dal* a »*Karácsonyi álom*« c. iskolai oratóriumból, előadja a Sztojanovits-terzett (Lily, Edith, Adrienne) gyermekkarkísérettel, zongorán kísér Braun Paula.

10 perc szünet.

III. Színpadi művek:

1. *Részletek* a »*Tous les trois*« c. balletből, előadja a Székesfővárosi Zenekar, vezényel Bor Dezső.
2. *Philipp dala a »Ninon«* c. operából, előadja Závodszky Zoltán.
3. *Ninon Lepke románca a »Ninon«*-ból, előadja Kreszné Sztojanovits Lily.
4. *Bordal a »Ninon«*-ból, előadja Tibor Zoltán.
5. *Kettős a »Ninon«*-ból, éneklik Kreszné Sztojanovits Lily és Závodszky Zoltán.
6. *Részletek a »Csárdás«* c. ballet zenéjéből, előadja a Székesfővárosi Zenekar, vezényel Bor Dezső.

SZTOJANOVITS JENŐ

zeneszerző, karnagy, polg. iskolai igazgató, énektanár, Budapest székesfőváros énekoktatási szakfelügyelője, a Szent István-Bazilika ének- és zenekarának első alapító karnagya, a Koronázó Mátyás-templom ének- és zenekarának újjászervezője és karnagya, az Országos Magyar Dalosszövetségnek országos karnagya, a Budai Dalárdának tíz éven át karnagya, a Székesfővárosi Énekkar alapítója és karnagya, a Székesfővárosi Zenetanfolyamok alapítója és első vezetője és az iskolai énekszaktanítás nagy reformátora volt.

Művei:

Operák: Ninon, előadta a Magy. Kir. Operaház (1898), 14 előadás,
Otello mesél, előadta a Magy. Kir. Operaház (1917).

Balletek: Új Romeo, Magy. Kir. Operaház (1889), 19 előadás,
Csárdás, Magy. Kir. Operaház (1890), 79 előadás,
Tous les trois (1892), 29 előadás.

Tíz operett, közülök a Peking Rózsája (Turandot és Kalaf meséje), Kis Molnárné, Papa leánya a Népszínházban,
Kis Kofa, Portugall, a Magyar Színházban,
Csókkirály, A Sziámi Herceg, a Budai Színkörben,
Gésa-Gyimnázium, az Ós-Buda várában,
A Karikagyűrű, a Király Színházban került színre.

Kilenc iskolai daljáték: Rege a csodaszarvasról, a Szent Anna-tó regéje, Madarak dalversenye, Nász a Lepke király udvarában, Jancsi és Juliska, János vitéz, Karácsonyi álom, Válogatós lepke, Az Uzsoki-völgy virágai.

Egyházi művek: Missa Solemnis (F-durban) vegyeskar, soloquartett és nagy zenekarra,
ugyanez kis zenekarra.
Két szólamú kis mise, gyermek, női vagy fiúkarra, orgonával.
Ave Maria (f-dur), ének, orgona.
Ave Maria (es-dur), solo-ének és zenekarra.
Ave Maris Stella, tenorszóló, zenekar, háromszólamú női kar.
Stabat mater, a capella vegyeskar, 4. sz.
Tantum ergo, vegyeskar, kis zenekar.
Regina coeli, vegyeskar, zenekarra.

Egyéb vokális művek, férfikarok, dalok, átiratok stb.

Zenei szakkönyvek: Demény—Sztojanovits: Egyházi Karénekeskönyv.
Általános Zeneelmélet, I. II.
Harmonium iskola,

Dalgyüjtemények: Új Magyar lant, Ünnepi Daloskönyv.
Iskolai énektan, a polg. isk. részére.
Magyar Dalosok Nótakincse.

Sztojanovits Jenő, született 1864 április 4-én, meghalt 1919 január 29-én, Budapesten. Atyja Sztojanovits István, Budapest legelső polgári iskolai igazgatója volt, anyja Bellovics Carolina. Zenére mint kis gyermeket először nagyapja, Bellovics József, ki Budafok-(Promontoron) kántorfőtanító volt, oktatta, majd ennek fia Bellovics Imre, ki a Budapesti Zenekedvelők Egyletének vezető karnagya, kiváló muzsikus és Sztojanovits Jenőnek nagybátyja volt, vette kezébe öccse zenei nevelését. Zongorázni, orgonálni, zeneelméletre, különböző hangszerek játszására és hangszerelésre tanította. 12 éves volt Sztojanovits, mikor Bellovics Imre parancsára hajnali 5 órakor az egyetemi templom orgonájához ült és ettől fogva öt éven át játszott itt a hajnali miséken. A Piarista gymnázium növendéke volt, itt érettségizett, innen az orvosi egyetemre ment. Az egyetemre 5 évig járt, vizsgáit letette, csak az utolsó szigorlat maradt el, az első népszínházi nagy siker után, mikor az orvosi pályának búcsút mondott, s ujságíró és muzsikus lett. 20 éves korában írta első egyfelvonásos operettjét »Tanácsos úr menyasszonya« címmel. (Ezt csak azért írta, mert barátja igen szerelmes volt egy szép leányba, s hogy ezek találkozását elősegítse, írta e darabot s előadatta a Ferencvárosi Társaskörben működvelőkkel 1884-ben.)

M. T. AKAD. KÖNYVTÁR
Kövedéknapló
1934. 3061

Sztojanovits Jenő első nagy sikerét 1885-ben, egyéves önkéntes korában a »Peking rózsájával« (Turandot és Kalaf meséje, Blaha Lujzával és Hegyi Arankával a főszerepekben) a Népszínházban aratta, melyet e színpadon 1893-ban a »Kis molnárné« sikere követett. A »Peking rózsája« sikere késztette arra, hogy felhagyott az orvosi pályával s muzsikus lett. Egyúttal ujságíró, zenekritikus is volt vagy 12 éven át. Több lapnak dolgozott, úgymint a Pesti Naplónak, Egyetértésnek, Szabad szónak, Pesti Hirlapnak, Magyarországnak, sőt ez utóbbinak egyideig segédszerkesztője is volt. Énektanítással is foglalkozott. Erre az időre esnek ifjúkora legszebb művei, a »Csárdás«, »Ninon«, »Tous les trois«, »Új Romeo«, Az első volt 1889-ben az »Új Romeo« egyfelvonásos táncjáték, mely 19 előadást ért el. Ezt követte 1890-ben a háromfelvonásos »Csárdás« ballet, melynek sikerére jellemző, hogy 17 táblás házzal indult, 79 előadást ért el s 1904-ben a 66-ik előadásra új betanulással adták. A »Csárdás« után született meg a »Ninon« kétfelvonásos opera, melynek első előadása 1898-ban volt. 14-szer volt műsoron. (Ábrányiné, Takáts és Arányival), 1892-ben került színre a »Tous les trois« ballet, mely 29 előadással szerepelt. Ezzel a négy művel Sztojanovits 141 előadással szerepelt az Operaház műsorán az Operaház fennállásának első huszonöt esztendejében. A négy mű az Operaháznak pontosan 203.856 korona bevételt hozott.

Sztojanovits Jenőnek élete fogytáig, nehéz, küzdelmes élete volt. (De ha csak egy kicsit is jól ment a dolga, aranyos jókedve volt. Barátai, kartársai, kórustagjai, zenekar, növendékek, rajongásig szerették. Boldog volt, ha máson segíthetett, sok-sok embert állásba juttatott, soknak kenyeret adott márcsak azon intézmények révén is, melyeket alkotott és vezetett.) Ezen fiatal éveiben ezer foglalkozása volt, kevés jövedelemmel, de nagy családdal. Órákat adott, dalárdákat tanított, ujságíró volt, komponált, sokáig működött a székesfőváros polgári iskoláinál, mint óradíjas énektanár, míg végre 1904-ben polgári iskolai tanárnak nevezték ki. Több éven át »Mintazeneiskola« címmel zeneiskolát vezetett. Felejthetetlen emlékű az a hangverseny, amit az Aréna-úti és Práter-utcai polgári leányiskolák növendékeivel a Fővárosi Vigadóban rendezett, 300 gyönyörűen éneklő iskolás leánnyal. S hogy legyen mit előadnia meg is komponálta ez alkalomra a »Rege a csodaszarvasról«, a »Szent Anna-tó regéje« és a »Madarak dalversenye« iskolai oratóriumokat. Ezen műfajból még hat bájos kis társ született, s ma mintegy harminc év után mondhatjuk, hogy a lépésről-lépésre haladó iskolai énektanítás kultúrájában fontos szerepük volt s van ma is. Ez időben volt az Urániában »A magyar dal ezer éve« ciklusos előadása, hol Sztojanovits a »Magyar lant«-tal szerepelt egy kitűnően betanított vegyeskar élén. Persze az anyag ismét saját munkája, dalkutatás és feldolgozás volt. A Magyar színházban két operettje került színre ez években, az egyik »Kis kofa« (Keleti Juliskával) szép sikerű volt, 1903-ban. A »Gésa-Gymnázium« sikere Ős-Budavárához fűződik. A »Papa leánya« gyönyörű zenéjével a Népszínházban Vidor Dezső öngyilkossága előtt nehány héttel került szinre (Petrass Sárival) s 25-nél többször ment. Nagy sikere volt a »Csókkirály« operettnek Krecsányinál a Budai Színkörben. A Csókkirály a békebeli Magyarország majdnem valamennyi nagy színpadán műsoron volt.

1906-ban Pécsett a Szabad Tanítás kongresszusán Sztojanovits Jenő előadást tartott »Állami feladatok a zenetanítás terén« címmel, megvilágította az iskolai kötelező énektanítás szükségességét úgy az elemi, mint az összes középiskolákban. Budapesten ekkor még nem volt az elemi iskolákban énekszakoktatás, s Sztojanovits Jenő, ki mint polgári iskolai énektanár, majd székesfővárosi énekszakfelügyelő működött, foglalkozott a már állásban levő elemi iskolai tanítók énekszakképzésével, mely célból rendes tanfolyamokat is tartott s új tanerőket is nevelt ki csupán énekszaktanítással foglalkoztak. Ezen munkásság eredménye lett, hogy ma már minden budapesti elemi iskolában szakszerű, rendezett tanmenetű énekszaktanítás folyik, hogy amely gyermek az elemi iskolát elhagyja, már felkeltett érdeklődéssel és jól megalapozott zenei alapismeretekkel lép a középiskolába, hol azóta az énektanítás, mint kötelező rendes tantárgy minden egyes tanulónak közkincsévé teszi az éneket és zenét és boldogabbá a felnövekvő emberiséget. Harminc év telt el azóta, de ezen 30 év hatása érezhető zenei életünkben, ma van már operajáró közönség, van zenei érdeklődés, hangversenyközönség, sokkal több zenekar és énekkar és zenei megértés. Jele annak, hogy akit gyermekkorában a Muzsika eljegyzett, az örökre a Muzsikáé! Ezt akarta Sztojanovits Jenő, amikor az énektanítás megszervezése mellett az iskolai zenetanítás tömegesítése, népszerűsítése mellett küzdött. Igy jött létre Sztojanovits Jenő indítványára Bárczy István polgármester nagyszerű támogatásával 1910 szeptemberében 25 községi polgári iskolában felállított zene-

tanfolyam, zongora- és hegedűtanszakokkal, azóta e zenetanfolyamok rendszeresen folytatják munkájukat s ezen zenetanfolyamok előrehaladott növendékei a központosított középfokú zenetanfolyamokon magasabb kiképzést kapnak. (Budapest Székesfővárosi Középfokú Zenetanfolyam, Kálvin-tér.)

Sztojanovits Jenő nagy szeretettel foglalkozott a magyar dalosüggyel. Éveken át karnagya volt számos dalegyletnek: Danubius Daloskörnek, Máv. Gépgyári Tisztviselők Dalkörének, s 10 éven át dirigálta a Budai Dalárdát. Mint az Országos Dalosszövetség Országos karnagya, számos dalosversenyen vezényelte az összkart, Temesvárott, Kecskeméten, Szombathelyen, Budapesten. 1910-ben a Budai királyi vár udvarán Ő Felsége I. Ferenc Józsefnek adott dalos szerenádon 2000 dalos énekelte vezénylete alatt a gyönyörű magyar nótákat. Ő Felsége Sztojanovits Jenőt a Ferenc-József renddel tüntette ki. Sztojanovits Jenő válogatott 40 tagú férfikart is szervezett a legszebbhangú dalosokból, s ezekkel 1911-ben olaszországi hangversenykörútra indult, hol alkalmuk volt az olasz királyi pár előtt is énekelni. A Budai Dalárda az ő vezénylete alatt nyerte el 1912-ben a Királydíjat. Számos művel szolgálta a férfikarirodalmat eredeti kompozíciókkal és átiratokkal. Az Országos Magyar Zenészszövetségnek hosszú időn át elnöke volt.

Az ő agyában született meg a Székesfővárosi Zenekar szükségességének gondolata, melynek első alakulatával a Vigadóban egy hangversenyt is adott. Megalakította 1913-ban a Székesfővárosi Énekkart, melyet két éven át vezetett is.

1907-ben nagyjelentőségű esemény érte Sztojanovits Jenőt. A Szent István-Bazilika karnagyává választatott meg, s ezzel szíve vágya teljesült. Buzgalommal és lelkesedéssel szervezte meg az ének és zenekart s hat éven át vezényelte szeretett testületét, míg 1913-ban átadta helyét Demény Dezsőnek s ő maga a Koronázó-Mátyás-templom kórusának újjászervezésére kapott megbízást. Itt dolgozott élete fogytáig, halála előtt 10 nappal még dirigálta a nagymise alatt az együttest. Egyházzenei működése természetesen zeneszerzői tevékenységét is ez irányba terelte. Megírta az F-dúr misét és számos alkalmi művet.

Világi művei közül a későiek közé tartozik egy operettje a »Karikagyűrű«, mely a Király Színházban került színre, s négy felvonásos operája az »Otello mesél«, mely 1917-ben került szinre a Magy. Kir. Operaházban (Burián Károllyal). Meghalt Budapesten, 1919-ben a Károlyi-kormány alatt, január 29-én.

*

Demény Dezső, pápai prelátus, a Szent-István Bazilika karnagya így jellemzi Sztojanovits Jenőt, mint egyházi muzsikust:

Egészen furcsa módon ismerkedtünk meg. Bárczy István — Budapest nagy polgármestere — éleslátásával és muzsikus művészlelke ösztönével, a végre elkészült és fölszentelt bazilika ének- és zenekara élére *Sztojanovits* Jenőt hivatta meg, még pedig úgy, hogy ő neki kellett az egészet megszerveznie.

A kinevezés hírét, különösen egyházi körök, nem nagy lelkesedéssel fogadták, mert *Sztojanovits* igazán »homo novus« új ember volt az egyházi zene terén. De hát bele kellett nyugodni a kegyúri intézkedésbe. *Sztojanovits* lázas buzgalommal fogott a szervezéshez, és egyúttal a tanuláshoz. Egy hónap mulva készen volt egy egészen elsőrangú ének- és zenekar és a karnagy már úgy beszélt az egyházi muzsikáról és liturgiáról, mintha egész életében mást se tett volna. Akkor győződtem meg erről, amikor *Sztojanovits* Jenő felkeresett engem. Akkor láttam először s mindjárt első látásra meg kellett őt szeretnem. Lebilincselően kedves, káprázatosan szellemes és ötletes egyéniségének nem lehetett ellenállni. Mindjárt azon kezdte a dolgot, hogy kórusán tág teret akar nyitni a magyar zeneszerzőknek.

— »Első szereplésünk — mondotta — Rákóczi hamvainak hazahozatalakor lesz. Vasárnap lévén, gyászmisét nem csinálhatok. Arra gondoltam, hogy a Te Szent Imre misédet adjuk elő, gregorián változó részekkel! Ha ugyan megengeded!« — tette hozzá hamiskásan.

Hát bizony furcsa dolog volt, hogy *Sztojanovits* karnagysága alatt egyedül nála volt liturgikus muzsika egész Budapesten. Egyedül ő énekeltette az előírt változó részeket és nem úgynevezett betéteket, pedig a többi templomban tapasztalt veterán karnagyok működtek.

Reméljük, hogy aki oly remek egyházi muzsikával dícsérte a Mindenhatót s emelte a hívek áhitatát, megkapta Istentől a kegyelmet, hogy részt vehet az örök boldogság kórusában.

*

Geszler Ödön, a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola igazgatója, a Sztojanovits Jenő alapította *Székesfővárosi Zenetanfolyamok* szakfelügyelője írja:

Hálával gondolok Sztojanovits Jenőre. Rendkívüli tehetségű muzsikus, melegszívű, talpig jóérzésű ember volt, a fiataloknak lelkes pártfogója. Álljon itt egy példa. Még zeneakadémiai növendék voltam, s egy egyházzenei művemmel pályadíjat nyertem akkor. Megállított az utcán: Hallottam szép sikeréről, — mondotta — hozza fel a mű partituráját, majd előadom a Bazilikában. Így tettem, s alig néhány hét mulva már olvastam nevemet és művemet a Szent István-Bazilikának a lapokban közzétett műsorán. Ettől kezdve bizalmába fogadott. Ha akadályozva volt, engem kért fel helyettesítésére, ilyenkor a vasárnapi miséken én vezettem a templomi ének- és zenekart. Megbecsülhetetlen jótettek egy kezdő muzsikussal szemben.

Amikor a Zenetanfolyamok felállításának terve megfogamzott benne, felkért hogy vegyek részt az előkészítő- és egyéb munkálatokban. Ott dolgoztunk 1909-ben abban a Papnövelde-utcai ódon, kis barokk-palotában, amelynek helyén most a főváros iskolájának hatalmas épülete áll. Már akkor úgy tervezte, hogy később felállítja a Zenetanfolyamok továbbképző iskoláját is, ahol a tanulók a legmagasabb zenei kiképzést fogják nyerni. Ezt a szándékát azonban nem valósíthatta meg, mert a közép- és felsőfokú zenetanfolyamokat Kacsóh Pongrác állította fel 1912-ben, azután a székesfőváros Tanácsa javaslatomra 1922-ben a mai Felsőbb Zeneiskolát, a főváros zenei főiskoláját állította fel és megszervezte. Boldog vagyok, hogy Sztojanovits Jenővel szemben, tervének életrekeltésével, hálatartozásomat leróhattam.

Egy felette jellemző mondására emlékszem. Egy alkalommal dicsértem egyik karművét. Semmi ez — mondotta — szinfónikus zenész akartam lenni, dehát *én is aprópénzre váltottam fel a nagy bankót.* Az Operaházban sorozatos előadásokat ért, nagy sikert aratott dalművei, balettjei, ő előtte csak »aprópénznek« számítottak.

*

Szeghő Sándor, a m. kir. 2 honv. gy. e. nyug. zenekari igazgató-karnagya írja:

A jelen század első éveiben, mikor még Budapestnek a Filharmóniai Társaság zenekarán kívül állandó hangversenyzenekara nem volt, jelen sorok írója tervezetet készített egy a velencei Banda Cittadina mintájára alakítandó zenekarról és azt barátjának, Sztojanovits Jenőnek, akkori időben a székesfővárosi ének- és zeneszakfelügyelőjének bemutatta. Ekkor Sztojanovits Jenő elmondotta, hogy ő már hónapokkal azelőtt beadott hasonló tervezetet, azonban a főváros vezetősége fél, hogy a zenekar fenntartása a költségvetést túlságosan megterheli, s így a tervezetet még tanácsülés elé sem vitték. Ezután elővette az általa készített tervezetet és mély meggyőződéssel magyarázta, hogy a tervezett zenekar nem csak hogy áldozatba nem kerülne, de lehetséges, hogy abból hasznothajtó vállalkozás lesz. A 30 év, mely azóta eltelt, sok apró részlet emlékét elhomályosította agyamban, de azt még most is pontosan tudom, hogy az anyagi megoldás alapjául a székesfőváros kegyurasága alá tartozó templomok zenekarainak egybevonását, illetve azoknak ezen zenekarral való kiszolgálását vette. Más jövedelemforrásoknak népszerű szimfonikus hangversenyek tartását és bel- valamint külföldi művészek zenekari kíséretének ellátását nevezte meg, mert a filharmónikusok zenekara azon időben a saját hangversenyeinek estéjét kivéve, mindennap az operáhazban volt elfoglalva és túlságos költségessége révén a művészek által csak kivételesen volt igénybevehető. Végül még ama részletre is emlékszem, hogy a székesfőváros közönségének díjtalan szórakoztatására felajánlotta, hogy a nyári hónapokban a hét egyik napján, a városligeti iparcsarnok előtti zenepavillonban a késő délutáni órákban kevert műsorral hangversenyeket fog tartani.

A fentiekből megállapítható, hogy a terv kitűnő volt és csekély áldozattal keresztülvihető lett volna s ki tudja azóta a magyar kultúrának milyen hatalmas oszlopává fejlődött volna. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a mai kitűnő székesfővárosi zenekar kultúrhivatását teljesen betölti és így a mindig szépért rajongó Sztojanovits Jenő álma teljesedésbe ment.

ÁLLAMI FELADATOK A ZENETANÍTÁS TERÉN

(Előadta *Sztojanovits* Jenő 1906. Pécsett a Szabad Tanítás kongresszusán.)

Ha manapság az úgynevezett művelt embert megkérdezzük, hogy szereti-e a zenét és ha igen: melyik fajtáját kedveli különösen, úgy erre a kérdésünkre sokféle feleletet kapunk.

A leggyakoribb válasz az, hogy szeretem a zenét, de csak a könnyen felfogható zenét, sajnos a klasszikus muzsikát nem értem. A másik csak az operetteket kedveli, a harmadik csak a cigányzenét, vagy a magyar nótákat szereti, a negyediknek csak a tánczene tetszik s aránylag igen kevesen lesznek, akik azt felelik, *hogy a jó zenét szeretik.* Azt, hogy a zene megértése szeretete és pártolása milyen állapotban van hazánkban, pontos statisztikai adatokkal nem vagyok képes megállapítani, de minthogy egy negyed évszázad óta szeretettel foglalkozom ezzel a kérdéssel, sok olyan adatot hordtam össze, amelyek eléggé megbizhatóan világítják meg a kérdést.

Úgy vélem a zeneművészet iránt országszerte nagy a közömbösség s igen csekély azoknak a száma, akik a zenét szeretik, értik és kultiválják, akár mint passzív hallgatók, akár mint aktív egzekutálók.

Mielőtt ez állításomat bizonyítani megkísérelném, kifejezést kell adnom annak a meggyőződésemnek, hogy a zenét teljesen élvezni, megérteni és megszeretni csak az képes, aki azt tanulta. A művészetek között a zene ebben a tekintetben egyedül áll, mert lényege és tárgya teljesen elvont, s az idő folyamatában való megnyilvánulásait a hallószerv közvetítésével az agyvelő teljesen apart képzetekké kell, hogy feldolgozza. Ha a zene hallása alkalmával a hatás csak a hallószervek megrezegtetéséig terjed, de földolgozó, analizáló, szóval gondolkodó agyműködést nem vált ki, úgy az egyszerűen csak fizikai hatás marad, mint a minő a meleg, vagy a hideg, a savanyú, vagy édes, a sötét, vagy világos érzete.

A zene iránt való közömbösségnek tehát egyik főoka az, hogy Magyarországon a zenét igen kevesen tanulták és tanulják. A zenei műveltséget bizonyos fokig meg lehet szerezni a nyilvános iskolákban, a különösen zenetanítással foglalkozó iskolákban s végül magánúton, az ének, vagy valamilyen hangszer tanulása révén.

A mult év szeptember haváig (1905) az összes felső, nép- és középiskolák közül csakis a polgári fiú- és leányiskolákban és a felső leányiskolákban tanították az éneket, mint olyan tárgyat, melyből a bukás nem számít, melyből bárki felmentheti magát s tanították egy teljesen elavult és értéktelen tanterv szerint. Az elemi és reáliskolákban, a gimnáziumokban, a kereskedelmi s másféle szakiskolákban tehát sem zenét, sem annak egyik ágát, az éneket, mint rendes tárgyat nem tanították. Némelyik iskolában mint rendkívüli tárgy szerepelt, tanterv nélkül, csekélyszámú tanulóval.

Elmondhatjuk tehát, hogy a mult év (1905) szeptember haváig Magyarország tanuló ifjúságának túlnyomó nagy része zene nélkül nevelődött.

Figyelembe kell vennünk azt, hogy a polgári és felső leányiskolai tanulók s az ország összes zeneiskoláinak és magántanítóinak tanítványai az ország tanuló ifjúságának csak egy kis töredékét teszik.

A legfájdalmasabb veszteség az, hogy azok, akik a gimnáziumon és reáliskolán át jutnak az egyetemre, akik tehát így jelentékeny társadalmi pozíciókba, vezető és irányító állásokba jutnak, teljesen híjján vannak a zenei műveltségnek s így se érzékük, se rokonszenvük nem lévén a zene iránt, nem is törődnek vele.

A mult év szeptembere óta a helyzet lényegesen javult azzal, hogy életbe lépett az új népoktatási tanterv, mely az elemi iskolák felső osztályaiban kötelezővé tette az éneket. Az új tanterv elég jó ahhoz, hogy hozzáértő tanító kezében szép eredményeket hozzon létre, de itt meg az a nagy baj, hogy az új tanítóképzőiskolák tanterve még sokkal fiatalabb, hogy sem megfelelő számú — éneket helyesen tanítani tudó — tanítót produkálhatott volna. A régebbi tanítók nagyrésze tudniillik nem ért hozzá s nem is valószínű, hogy utólag meg fogja tanulni.

Mindazonáltal ezek az átmeneti nehézségek elmúlnak s a reformnak nagy jelentősége lenne a zenekultúra fejlesztése terén, ha az egész akció a középiskolák küszöbén meg nem feneklene. *És itt azt vagyok bátor kérdezni, hogy miért kell az ének a polgári iskolai tanulóknak s miért fölösleges az a gimnazistának vagy a realistának? A gimnazista vagy a reálista jónak az általános műveltséghez való jogos igénye kisebb talán, mint a polgári iskolai tanulóé?*

Igazán nyitott ajtót törnék be, ha itt most bizonyítgatni akarnám a zene és énektanulás fontosságát a kedély és az értelemképzés, a művésznevelés szem-

pontjából s fölsorolnám a nyugati nagy civilizált államok állásfoglalását ebben az ügyben és mégis azt hiszem, kielégítő feleletet erre a kérdésemre nem kapok.

A helyzet egyelőre az, hogy az állami élet, a tudomány, az egész művelt társadalom vezetőférfiainak túlnyomórésze zenei analfabéta. Nem tanultak annak idején semmiféle zenét, közömbösek iránta s azzal mentegetik legföllebb magukat, hogy nincs hallásuk. Az előbb felsoroltaknak csak természetes következménye a magyar zenekultúrának jelenlegi állapota, mely kezdetleges fokon áll.

Nézzük csak futólag azokat az intézményeket, melyek a jó zenét szolgálják.

Az egész országnak van egy felső zeneiskolája, a magyar királyi Zeneakadémia, afféle zeneegyetem, ahol a magasabb és legmagasabb zenetudományt kultiválják. Mikor megszervezték, fényes tetőt csináltak egy nem létező épülethez és egyszerűen elfelejtették megcsinálni az alapot, az első és második emeletet, más szóval: a végén kezdték el a dolgot. Akkori vezetőférfiaink nem igen voltak tisztában a zenetanítás lényegével, értékével és céljával, aminthogy még manapság is ebben a tekintetben a legzavarosabb fogalmak uralkodnak.

Jöjjünk tisztába, hogy mi a célja a zenetanulásnak.

A zenetanulásnak van egy általános és egy különös célja. Az általános célt szolgálja az a zene(ének)oktatás, melyben bizonyos fokig minden tanulónak részesülnie kell azért, hogy műveltségében hézag ne legyen. Megtanul annyit, amennyi képessé teszi arra, hogy a zenét megértse, s ez irányú lelki szükségleteit kielégítse. Ezt a célt szolgálnák az alsó és középfokú zeneiskolák. A zenetanulásnak második különleges célja, a dologbeli készség elsajátítása egészen az elérhető tökéletességig továbbá a művészi felfogás és értelmezés kifejlesztése, az arra hivatott egyéni rátermettség szolgáltató képességének legvégső határáig. Ezt a különös célt szolgálja az alsó és középfokú zeneiskolák folytatását és befejezését képező felsőfokú zeneiskola, amilyen az országban csak egy van, a magy. kir. Zeneakadémia.

Van tehát legfelsőbbfokú zeneiskola, de nincs eleje és közepe. Félszeg helyzetében az Akadémia keményen tartotta a magas színvonalat és erősen megrostálta a fölvételre jelentkezőket. Az eredmény az volt, hogy elenyésző csekély számban talált megfelelő növendékeket, még pedig azért, mert céltudatos tantervvel dolgozó előkészítő iskolák nem voltak.

A helyzet ma már tarthatatlan s az állam kénytelen lesz abból a lépésből kifolyólag, hogy a Zeneakadémiát megalapította s bizonyos tantervvel és a legmagasabb autorítással ellátta, a szükség által diktált konzekvenciákat levonni.

Ez a végleges rendezés azonban nem lenne helyes és üdvös, ha nem az egész vonalon történnék. Apró foltozgatásokkal és palliativ intézkedésekkel, rendszer és vezető gondolat nélkül, nem lehet a hiányokat megszüntetni. Itt csak radikális és tervszerű eljárásnak van haszna és eredménye. Ez az út hosszú és sok időt vesz igénybe, tehát minél előbb kell megindulni.

Ha elfogadjuk azt a vezető gondolatot, hogy zenei kultúránkat az iskolákban kell megalapozni, úgy a teendő intézkedések egymásból folynak. Mindenekelőtt gondoskodni kell oly intézetről, mely zene és énektanárokat helyesen képez. A zenetanárképzésre az országos akadémia megfelelően van berendezve, kívánatos volna azonban, ha a zenetanárjelölttől nyolc középiskolai osztály sikeres elvégzését követelnék s nagyobb súlyt fektetnének a tanításnak a megtanítására. Kívánatos volna ezenkívül, ha az állam még egy ilyen zenetanárképzőt állítana föl az ország egy másik pontján, vagy Aradon, vagy Kolozsvárott, vagy Temesvárott, mert egy ilyen intézet kevés.

Az énektanárképzés mai állapota egészen tarthatatlan.

Énektanárokat tulajdonképpen az országban sehol sem képeznek. A tanítóképzőkben az ének ugyan rendes tárgy, de a képzés módja már nem felel meg a modern követelményeknek. Egy modern énektanártól meg kell követelni a megfelelő általános képzettségen felül azt, hogy kifejező és jól képzett énekhangja legyen, mert hogyan tanítson az énekelni, aki maga nem tud énekelni vagy hangja nincs? Különös súly fektetendő arra, hogy az énektanár tisztán, szépen és szabatosan beszéljen magyarul. Az éneklésben a szöveg helyes kiejtése, a helyes hangsúlyozás oly fontos részletek, amelyeket figyelmen kívül hagyni nem szabad. Az énektanárnak az általános zeneelméletben, az összhangtanban s legalább az egyszerű ellenpontban, a zenetörténelemben és zeneesztétikában, a formatanban, a hangotadó szervek ismeretében, az éneklés higiéniájában és módszertanában teljesen jártasnak kell lennie s azonkívül meg kell követelni tőle, hogy kitűnően játsszék zongorán és harmóniumon. Ezeket a tárgyakat a képzőintézetekben vagy egyáltalán nem, vagy pedig nem a szükséges terjedelemben tanulják.

Az állam két énektanárvizsgáló-bizottságot nevezett ki, melyek ezekből a tárgyakból való készültséget több-kevesebb szigorúsággal megkövetelik a jelöltektől. A tapasztalás azt bizonyítja, hogy ezek a bizottságok rendkívül elnézők s olyanokat is ellátnak oklevéllel, akik erre nem kvalifikáltak. Ezeknek mindenesetre megvan az a mentségük, hogy ugyan hol tanulhatták volna meg alaposan ezt a studiumtömeget? Egyszerűen sehol, mert ezekből a tárgyakból nagyobbrészt sem magyarnyelven megírt megbizható tankönyvek, sem módszerek és rendszerek, sem iskolák, sem tanítók nem léteznek. Az akadémia tanulói is például az összhangzattant német nyelvű tankönyvekből, a zenetörténelmet, módszertant, esztétikát, formatant a tanárok magyarázatai után tanulják.

Ebbe a káoszba végre rendet hozni s egy megfelelő tantervvel, tanerőkkel és segédeszközökkel ellátott *énektanárképző* intézetet felállítani, mindenesetre állami feladat. Így volt ez a rajztanítással is. Addig kísérleteztek, míg végre belátták azt, hogy megfelelő rajztanárokat csak egy erre a célra berendezett s megszervezett rajztanárképző intézetben lehet nevelni.

A második állami feladat, a zenetanítást országszerte rendezni. Ezt a kérdést a zenetanulás kétféle céljának megfelelően kell megoldani. A közoktatásügyi minisztérium megindult a helyes úton : az elemi iskolákban kötelezővé tette az énektanulást. Folytassa a reformokat tovább. Mindenekelőtt a polgári iskolák számára új és modern tantervet kell készíteni, amely az éneket céltudatosan és helyesen állítja be a tanítás keretébe, azután egy megfelelő tantervvel be kell vezetni az énektanulást a középiskolák alsó osztályaiba, gondot fordítva arra is, hogy az énektanítás keretében általános zenei ismereteket is nyujtsunk. Önként adódik az iskolaszerte fölállítandó iskolai énekkarok kérdése. Sajátságos, hogy a polgári életünk lefolyása közben oly sokszor érezzük szükségét az éneknek, de arról nem gondoskodunk, hogy legyenek is akik énekeljenek. Már az iskolai életben egy sereg hivatalos ünnep van, amelynek hivatalos programmjában a karének előkelő szerepet tölt be, künn az életben is lépten-nyomon kívánjuk az éneket. Ott, ahol ünnepi komolyságot, megfelelő hangulatot akarunk kelteni, ahol az emberi léleknek a közönségesnél érzékenyebb fogékonyságát akarjuk kiváltani, ott, ahol a szó már nem tud mindent kifejezni s ahol érzéseinknek szárnyat akarunk adni : ott kívánjuk és segítségül hívjuk az éneket. Gondoskodjunk tehát arról, hogy legyenek akik énekeljenek és tudjanak is énekelni. Németországnak mintegy ötezer férfidalosegyesülete, női és vegyeskara van, mintegy 600.000 működő taggal. Magyarországban teng-leng körülbelül 140 dalárda, összevissza 4000 taggal. Nem gondolják uraim, hogy az a 600.000 dalos német minden szervezetnél erősebb és megbízhatóbb kapcsokkal köti össze a német dal bűvös erejével a hatvanmilliónyi nagy németséget a végletekig felfokozván bennök az összetartozóság nagy nemzeti érzését? S vajjon nekünk nem volna-e szükségünk ilyen kapocsra, mely széthúzó társadalmunkban fölköltse az összetartozás érzését s a magyarság eszméjét a magyar dal bűbájos erejével belopja az idegen nemzetiségek szívébe?

Ezek után visszatérek a zenei oktatás második speciális céljának és föladatának elérésére és megoldására alkalmas állami beavatkozás megjelölésére. Ez a speciális zenetanítás kérdésének megfelelő tantervekkel s iskolákkal való megoldása. Ezt nem én sürgetem egyedül s nem is először. Ezt maga a zenetanításnak mai helyzete sürgeti leginkább. Vegyük azt a legegyszerűbb esetet, hogy valaki zongorázni, vagy hegedülni akar tanulni. Ha egy kissé lelkiismeretesen kezeli ezt a kérdést, úgy az első lépésnél már zavarba jön. Kitől tanuljon és hol? Vannak államilag képesített s államilag nem képesített zenetanárok. A bizalom természetesen az államilag képesítettek felé fordul, de a gyakorlat még nem erősíti meg a bizalmat, mert ime a kiváló művészek és tanárok sora : nem államilag képesített tanár! Az országban működő zenetanárok kilenctized része is állami képesítés híján van. Ez a módszer azonban drága s végeredményében bizonytalan. Bizonytalan azért, mert nem tudni, hogy az illető tanár milyen módszer, rendszer és tanmenet szerint tanít. Kérdés, hogy négy-öt évet tanulván, fölveszi-e az egyedül állámérvényes zeneakadémia a növendékei sorába? Erre a felvételi vizsgára senki fia sem mehet azzal a biztos tudattal, hogy megfelel-e a követelményeknek? Az illető tanulni vágyó tehát azt gondolja magában : bizonyosan lesz olyan iskola, amelyik olcsóbb is mint a magántanulás, amelynek bizonyosan megfelelő tanszemélyzete és tanterve van, amelyik iskolának tehát bizonyos számú osztályát buzgalommal elvégezvén, bejuthat az akadémiába. Hosszas keresgélés után rájön az illető, hogy ilyen iskola az egész országban nincs. Alig van két iskola, amelyiknek egyforma tanterve volna s a leghíresebb iskolából sem veszik föl az akadémiába

fölvételi vizsga nélkül és végül: mégis csak az akadémiába kell jutni, mert annak van meg az egyedüli joga, hogy államérvényes bizonyítványokat adjon ki.

Ez az állapot annyira tarthatatlan, hogy az államnak kötelessége rajta mielőbb segíteni. Ha mar megcsinálta az állam a tetőt, hát építsen legalább alája utólag házat, tegye normálisan lehetővé azt, hogy bizonyos föltételek mellett oda mindenki bejuthasson. Mindenki csak helyeselheti azt, ha az állam a tanítás ügyét komolyan veszi s a zenetanítás ügyével is szakszerűen és behatóan foglalkozik. De akkor ne álljon meg a fél úton s ne csináljon fél munkát.

Mindenki örömmel fogja üdvözölni azt, ha a zenetanítás ügyét az állam országszerte rendezi, mert ennek eredménye az lesz, hogy mindenki olcsón és jól tanulhat zenét, de hát akkor rendezze is.

Mindenekelőtt készítsen a zenetanítás minden ágára jó tanterveket, azután állapítsa meg az iskolák típusait, melyek elvégzése a zeneakadémiához vezet, állítson fel egy sereg ilyen iskolát s végül: állítson föl legalább még egy zeneakadémiát valahol az országban, mert ez az egy kevés. A meglévő magániskolák legyenek kötelesek az állami tantervet elfogadni s aszerint tanítani, legyenek kötelesek csak államilag képesített zenetanárokat alkalmazni, vizsgálataikat ellenőrizze az állami zenei tanfelügyelő s végül: akik ezeket az iskolákat elvégezték s tovább akarják képezni magukat, vagy elakarják érni a művészi fokozatot, az előző jó bizonyítvány alapján, fölvételi vizsga nélkül, vétessenek fel az akadémiákba, aminthogy az érettségi bizonyítvány alapján mindenkit vizsga nélkül fölvesznek az egyetemre.

Ugyanilyen iskolákat fölállíthatnak a városok is, megfelelő állami szakellenőrzés mellett. Így aztán a fejnek meglesz a törzse és meglesznek s végtagjai is.

Elsőrendű állami föladatnak tartom a zeneművészet népszerűsítését is, melynek egyik leghatásosabb eszköze a népszerű, olcsó zenekari hangversenyeknek országszerte, akár vándorzenekarral való rendezése, de erről a témáról igen tisztelt barátom Molnár Géza fog értekezni s így befejezem előadásomat azzal a kívánsággal, vajha az itt megpendített eszméket az államhatalom minél előbb megvalósítaná!

BEETHOVEN MAGYAR BARÁTAI

Huszonkét esztendős volt Beethoven, amikor elhagyta német hazáját és véglegesen letelepedett Bécsben. Életének további harmincöt esztendejét jórészben magyar társaságban töltötte el. Az osztrák főváros akkoriban Európának zenei középpontja volt s különösen a házi zene virágzott: a főurak s a középnemes és jobb polgári családok nagy lelkesedéssel hódoltak a kamarazenének. Az arisztokraták közül sokan zenekart is tartottak, köztük jónéhány magyar főúr is, Beethoven ezekben a körökben szerezte magyar mecénásait, barátait, ismerőseit és hódolóit, akik a Bécsben eltöltött negyedfél évtized alatt soha, soha magára nem hagyták. Sok jóakarója volt Bécsben: osztrák, lengyel, orosz, angol, hollandus és belga is, de annyi szeretetet, annyi megértést és elnézést egyiknél sem talált, mint magyar tisztelőinél.

*

Az első magyar, vagy talán csak magyarországi ember, akivel Beethoven ifjú korában összekerült, egy temesvári kapitány volt. *Greth* Károlynak hívták és Bonnban töltött hosszabb időt szolgálati ügyben.

Legmeghittebb ifjúkori barátja *Breuning* István volt, a majnapfalzi választófejedelem udvari tanácsosának fia. A családnak leánya is volt, Eleonora, akivel Beethoven testvéries barátságot tartott. Eleonorát gyakran meglátogatta egy Kölnben lakó barátnője, *Honrath* Henriette. Ehhez már nem testvéries vonzalmat érzett a fiatal muzsikus, hanem szerelmet, naiv, rajongó, de mélyen átérzett, igaz nagy szerelmet.

A szép és kissé kacér leánynak nagyon jól esett a már ismert nevű művész hódolata és úgy viselkedett, mintha viszonozná érzéseit. Beethoven kimondhatatlanul boldog volt és a legszebb álmokat szövögette jövendő életükről. De nem sokáig. Egy végzetes napon fölbukkant a szemhatáron a kapitány. Beethoven megrettent tőle, mert megsejtette a szomorú fordulat elkövetkezését. S ez meg is történt hamarosan Henriette átpártolt a kapitányhoz. A felnőtt férfi, a katonatiszt, a nyugdíjképes ember jobban vonzotta, mint a lángeszű, de még hosszú ideig nem »házasságképes« fiatalember, akinek a jövője egyébként is teljesen bizonytalannak látszott. A kapitány és Henriette rövidesen megtartották esküvőjüket és elutaztak Temesvárra. Az ifjú

férj néhány esztendő mulva előlépett és évek folyamán az altábornagyi rangig emelkedett; mint a temesvári hadtest parancsnoka vonult vissza évtizedek multán. Beethoven sohasem látta többé a szeretett nőt, de a seb, amelyet elvesztése okozott még évtizedek multán is égette a szívét.

*

Mint ismeretes, 1792-ben hagyta el a szülővárosát, hogy véglegesen Bécsben telepedjék le. A választófejedelem ellátta jó ajánlólevelekkel, amelyek természetesen senkinél sem maradtak hatástalanok. Az első főuri ház, ahol kezdettől fogva a legnagyobb szeretettel és megbecsüléssel bántak vele, *Lichnowsky* Károly hercegé volt. Itt rövidesen megismerkedett *Apponyi* Antal György gróffal, *Esterházy* Miklós herceggel, *Zmeskál* Miklóssal, a bécsi magyar kancellária főtisztviselőjével s *Brunszvik* Ferenc, *Erdődy* Péter, *Zichy* István és *Pálffy* Ferdinánd grófokkal.

A bécsi zenei élet és az élénk társasélet egyszerre kiszélesítette a bonni ifjú látókörét. A nagy pompában élő és nagy rangokat viselő főurak iránt való elfogódottsága néhány hónap alatt megszűnt s önérzetes magatartásával sikerült elérnie, ami sem Haydnnak, sem Mozartnak nem sikerült, hogy a legfeudálisabb arisztokraták sem mertek vele fölényesen bánni. Sőt féltek tőle és örültek, ha a művész nem érezteti velük szellemi fölényét.

Bécsi tartózkodásának ötödik esztendejében megjelent életében a második nő, egy magyar grófkisasszony, *Keglevich* Borbála, *Keglevich* Károly gróf és *Zichy* Borbála grófnő leánya. Borbála grófkisasszony tehetséges muzsikus volt és zongorát tanult. Mindjárt megismerkedésük után tanítványa lett a mesternek, mint más sok grófkisasszony is. Tanítványa és jópajtása, a családnak pedig meghitt barátja.

Beethoven a honorálásnak egészen patriarkális módszerét vezette be a leánytanítványoknál. Pénzt nem fogadott el tanításukért, hanem fehérneműt, amit a tanítványok maguk készítettek. Legalábbis a mester azt hitte.

Babette kisasszony és tanítója között néhány hónap alatt olyan meleg barátság fejlődött ki, amelynek híre nem fért meg a palota falai között. A társaságokban is beszéltek róla és maga a tanítvány is hirdette, hogy rajong a mesteréért. A mendemonda közeli házasságról regélt. Beethoven huszonhét esztendős volt ekkor, a grófkisasszony — tizenhat. Az 1797. év őszén, amikor az op. 7. jelzésű zongoraszonáta, az úgynevezett Szerelmes szonáta (*Esz*-dur) Borbálának szóló ajánlással nyilvánosságra került, az ismerősök már az esküvő napját is tudták.

Mult az idő, a megállapított nap is lejárt, de a megjósolt hárasságkötés nem történt meg. Ellenben megjelent a Keglevich-palotában a fiatal, pozsonyi Odescalchy-Erba Innocent herceg és feleségül vette Borbálát. Az újabb családás nagyon fájdalmasan érintette Beethovent, de a barátság azért nem szakadt meg. Később is találkoztak többízben s a hercegek meg is hívták néhányszor pozsonyi rezidenciájukba.

*

Borbála elveszítése nem sokáig bántotta a mestert. Az 1799. év májusában megismerkedett Brunszvik Ferenc gróf édesanyjával és három hugával: Terézzel, Jozefinnel és Saroltával.

Ez az ismeretség nagyon sokat jelentett a grófi családnak is, de Beethovennek is. Nagyon sokat, de nem annyit, amennyiről régóta megdöntött föltevések és mendemondák szóltak.

Beethoven és a Brunszvik család kapcsolatának értékesebb tartalma a Ferenccel való igen bizalmas barátság s szinte tesvéries szeretet volt. Ez a barátság Beethoven életének utolsó napjáig megmaradt a legteljesebb zavartalanságban, amit a mesternek sok levele bizonyít. A Terézzel való barátság nem volt ilyen mély, sőt sokkal felületesebb volt, mint amilyennek a legendaköltők kiszinezték.

Ma amikor Brunszvik Teréz naplóinak és levelezéseinek teljes anyaga ismeretes már, a pozitív és negatív bizonyítékok egész arzenálisával lehet szembeszállni azzal az állítással, hogy Beethoven Teréznek írta azt a bizonyos négy levelet, amelynek címzettjét »Halhatatlan kedves«-nek szólítja. Az a feltevés is megdőlt már, hogy feleségül akarta venni Teréz grófkisasszonyt, de az apa nem egyezett bele a házasságba. A valóság az, hogy az apa nem is élt már, amikor a családdal megismerkedett, de ha életben lett volna, akkor sem utasíthatja vissza Beethovent. Meg nem tett ajánlatot sem elutasítani, sem elfogadni nem lehet. Teréz naplóiban és leveleiben egy betűnyi nyoma sincs Beethoven iránt való szerelemnek, viszont Beethoven leveleiben, amelyeket barátainak írt, igenis, nyoma van annak, hogy épen azokban az években, amelyekben állítólag oly boldoggá tette a Teréz iránt érzett szerelem, nagyon sivárnak találta az életet és boldogtalan volt, mert nem szerethetett senkit.

*

Nagy és egészen különös szerepe volt Beethoven életében egy kivételesen nagy műveltségű, finom érzésű, de gyógyíthatatlanul beteg magyar főúri hölgynek: Erdődy Péter gróf feleségének, *Niczky Máriának*. A grófné rajongott Beethoven művészetéért és emberi nagyságáért, a zeneköltő pedig jóságáért, előkelő gondolkozásáért és nagy műveltségéért szerette és tisztelte őt. Ez az asszony volt az egyetlen ember, akinek művészi vívódásait, lelki harcait és emberi szenvedéseit elmondta. Gyóntató papjának nevezte a grófnét, aki rá is szolgált erre a szép elnevezésre, mert megértő asszony volt és tudott hallgatni.

Az ismeretség 1800 körül kezdődött. A grófné akkor húsz esztendős volt és már három gyermeknek anyja. Alig mult tizenöt éves, amikor férjhez ment. Ennek a betege volt egész életén át.

Csaknem húsz esztendeig tartott ez a testvéries barátság. Beethoven közben két évig a gróféknál lakott, 1807-től 1809-ig. Szép, harmonikus, derűs évek voltak, de egyesek megirigyelték és megzavarták. Azt a hazugságot találták ki és terjesztették, hogy Beethoven megverte a szolgáját, aki ezért ki akart lépni, de a grófné huszonöt forint fájdalomdíjat adott neki és titokban fölemelte a fizetését, hogy maradjon.

Ebből a híresztelésből nézeteltérés támadt a művész és a grófné között. A vita hevében Beethoven megsértette háziasszonyát és barátnőjét.

Mint minden alkalommal, most is mindjárt megbánta, ha valakit kemény szóval megbántott. Másnap levelet írt a grófnőnek és igyekezett kiengesztelni.

»Kedves grófném — írta — hibát követtem el, de kérem, bocsásson meg. Nem megfontoltan, nem rosszaságból okoztam Önnek fájdalmat. Csak tegnap este óta tudom, milyen helyes mindaz, amit Ön tett és én nagyon megbántam, amit cselekedtem. Olvassa el a saját levelét higgadtan és ítélje meg önmaga, nem torolta-e meg vele hatszorosan az én akaratlanul elkövetett sértésemet . . . Irja meg, ha csak néhány szóval is, hogy ismét jó szívvel van hozzám. Végtelen fájdalmat okozna nekem, ha ezt nem tenné meg. Kérem és remélem bocsánatát.«

A megbántás, amely a gyöngédlelkű nőt Beethoventől érte, nagyon súlyos lehetett, mert egyelőre nem tudott neki megbocsátani.

Elváltak. Beethoven elköltözött az Erdődy-palotából, de a szakítás teljesen feldulta a nyugalmát. Üldözte az önvád, amiért ezt a jólelkű, nemes gondolkodású és megértő asszonyt nagy fölindulásában megbántotta. Mindent megtett, hogy kiengesztelje és visszahódítsa, de ez csak nagyon hosszú idő mulva sikerült neki.

Az első békítő lépés az volt, hogy az Op. 70 jelzéssel ellátott triót, az utóbb Geister-triónak elnevezett művet, amely még Erdődyéknél készült, a grófnénak dedikálta. Ez a szép gesztus nem maradhatott hatástalan, már azért sem, mert a D-dúr trió Beethovennek talán legszubjektívebb alkotása. Wilhelm Lenz, Beethoven műveinek egyik legalaposabb és legmegértőbb analizálója ezt írta róla:

»Egy elborult lélek hangulatának árnyai nehezednek erre a költeményre. Az Erdődy-család körében élő otthontalan, vérző szívű, idegen művész a legmélyebben átérzett mélabúval alkotta meg ezt az éjszakai balladát.«

A grófné utazásai miatt csak esztendők mulva találkozhattak ismét, de levéllel gyakran keresték föl egymást. Az Erdődy-családot akkoriban több nagyon súlyos csapás érte. És minél több fájdalom szakadt rájuk, annál ragaszkodóbb és hűségesebb volt hozzájuk nagy barátjuk. A grófné és Beethoven 1819-ben találkoztak utoljára, amikor az asszony véglegesen Münchenbe költözött.

*

Apponyi Antal György gróffal, mint említettük, Lichnovsky Károly herceg szalonjában ismerkedett meg Beethoven. A gróf mindjárt az első találkozáson megszerette az ifjú művészt és megbízást adott neki egy vonósnégyes komponálására.

— A honorárium — mondta a gróf — annyi lesz, amennyit Ön kíván. Az előadás kizárólagos jogáról, amely a mű megjelenéséig megilletne, én lemondok. S ha Ön esetleg más valakinek akarja dedikálni a művet, az ellen sincs kifogásom.

Beethoven és Apponyi gróf között ilyen bensőséges barátság fejlődött ki. Razumovszky orosz nagykövet és Lichnovszkij herceg zenei estélyein minden alkalommal együtt voltak. Apponyi grófot nagy örömmel töltötte el, hogy az orosz diplomata, akinek palotája pompa dolgában túlszárnyalta a pétervári Télipalotát, valamennyi vendége között Beethovent becsüli legtöbbre. Lichnovszkyék pedig úgy bántak vele, ahogy csak a legjobb szülők szoktak legkedvesebb gyermekükkel bánni.

*

Beethoven az 1819. év nyarán már lázasan dolgozott a Missa Solemnis vázlatán. A munka, amelyet kedvelt tanítványának, Rudolf főhercegnek az olmützi érseki székbe való intronizálására készített, nagyon sürgős volt már. Egészen ennek a munkának élt, tehát, mert megszállottságában semmi más nem érdekelte. Ebben az izgalmas helyzetben teljesen ismeretlen látogató jelentkezett nála: egy pesti festőművész, *Simon* Ferdinánd. Azzal a kéréssel jött, engedje meg neki a mester, hogy lefesse.

Erről persze szó sem lehetett. Percekig sem ülhetett volna neki Beethoven nemhogy órákhosszat. De a fiatalembert sem lehetett lerázni. Végre megengedte neki a mester, hogy a szomszéd szobában elhelyezkedjék s onnan nézze őt, vagy ha befejezte a napi munkáját és sétálni megy a festő elkísérje.

Így is történt. Simon Ferdinánd órákat töltött minden nap Beethoven lakásán és rengeteg vázlatot készített. Amikor ez már megvolt, hozzáfogott a kép megfestéséhez és rövid idő alatt el is készült vele. A pesti festőművész képe a legművészibb és a legjellemzőbb valamennyi Beethoven-portré között és néhány hónap alatt számtalan acélmetszet, litográfia és fametszet készült róla. Most Bonnban van, a Beethoven Múzeumban.

*

A Missa Solemnis és a IX. szimfónia első előadásának küszöbén már érdekes látogatók is állítottak be Beethovenhez: egy magyar vidéki úr, Liszt Ádám és Ferenc nevű tizenkétesztendős fia, a zongorázó csodagyermek. Beethovennek nagyon ellenszenvesek voltak már a zenei csodagyerekek, mert sok csalódás érte, tehát a magyar csodagyermeket nem fogadta barátságosan. Csak titkárának, *Schindler* Antalnak sikerült őt valamivel barátságosabbá hangolni. Liszt Ádám arra kérte a mestert, jöjjön el fiának másnap tartandó hangversenyére. Beethoven elfogadta a meghívást és megjelent a hangversenyen. A fiú pompásan játszott s a mester nagy elragadtatással hallgatta. Végül odament hozzá, megszorította a kezét s homlokon csókolta. Azután ezt mondta neki:

Fiú, te megértettél engem! Most menj és értess meg másokkal is!

Liszt Ferenc sohasem felejtette el a legnagyobb művész jóságos és szeretetteljes bánásmódját, sem a reábízott küldetést. Műveinek kongeniális előadásával, magyarázásával és kritikai reviziójával jelentős mértékben előmozdította megértésüket, terjedésüket és hatásukat. És meghálálta Beethoven jóságát azzal is, hogy ő indított mozgalmat az első Beethoven szobornak, a bonninak, a felállítására. A gyüjtést a maga részéről olyan nagy adománnyal kezdte, amely egymaga biztosította a teljes sikert.

Amikor Beethoven a Missa Solemnis és a IX. szimfónia első előadására készülődött, megismerkedett *Unger* Karolin operaénekesnővel is, aki mind a két művének vokális részében szerepet kapott. Unger Karolin Bécsben született, de székesfehérvári eredetű család gyermeke volt. Dicsőséges pályafutásának legszebb korszaka az a két esztendő volt, 1822-től 1824-ig, amikor gyakran megfordult Beethoven társaságában. A mester nagyon szerette a gyönyörű hangú, tökéletes alakú és bájos fiatal művésznőt, aki rendszerint az udvari színház másik európai hírű énekesnőjével, Sontag Henriettel látogatta meg.

*

Beethovennek az esztétikai barátokom kívül olyan barátai is voltak, nagy szerencsére, akik az ő profán ügyeit elintézték különböző hivatalokban. Ezek közül kettővel volt bizalmasabb viszonyban. Az egyik *Zmeskál* Miklós, a bécsi magyar kancellária főtisztviselője volt, akit minden dolgába beleavatott s aki ilyenképpen sokkal több levelet, levélkét és papírszeletkét kapott tőle, mint bárki más. De Zmeskál nem csupán azzal bizonyította a barátságát, hogy a mester kéréseit teljesítette, hanem ezenkívül fáradhatatlan volt vele szemben a figyelmeskedésben is. A mesternek nagy megnyugvást adott az a tudat, hogy bármi történik körülötte, Zmeskálra mindig biztosan számíthat.

Ugyanilyen ragaszkodó és szolgálatkész híve volt a mesternek a pesti születésű *Pinterics* Károly is, Pálffy Ferdinánd grófnak, az udvari színházak igazgatójának magántitkára. Pinterics főként akkor tett Beethovennek igen értékes szolgálatot, amikor öccsének erkölcstelen életű özvegyétől el akarta vétetni a fiát, hogy az árva az ő gondozásába és társaságába jusson. A mesternek nagyon kínos volt ez a pör és Pintericsnek nagyon hálás volt érte, hogy csaknem mindent elintézett helyette a bíróságoknál.

Beethoven sok más magyar embert is ismert, akikkel azonban baráti viszonyban nem volt. Elsőnek Eszterházy Miklós herceget kell említenem, akiről később részletesen

beszélek majd. Azután *Amadé* bárót, a pozsonyi zongoraművészt és zeneszerzőt. További magyar ismerősei ezek voltak: *Böhm* József, a pesti születésű hegedűművész és pedagógus, európai hírű muzsikus, Böhm József Dániel szepességi kisplasztikus, az első Beethoven-plakett készítője. Forray András báró és Finta József vezérőrnagy, Brunszvikék rokonai, a désánfalvai Gyika-család, amelynek egy időben meglehetősen gyakori vendége volt a mester. Hummel János, a pozsonyi zeneszerző. Klein Henrik, az ismert nevű pozsonyi zenetudós, Mihálkovics János Alajos, királyi helytartósági ügynök. Prónay Zsigmond báró, botanikus és fűvészkerttulajdonos. Szalay Gyula zongoraművész, aki mint kilenc esztendős csodagyermek lépett fel Bécsben.

*

A jó barátok és hódolók egész sora vonult el előttünk Beethoven magyarjainak galériájában. Lássuk most a mestert, amint ő vonul el Magyarország városaiban és falvaiban, ahová ismerősei és barátai meghívták.

Beethoven 1794-ben lépett első ízben magyar földre, amikor Eszterházy Miklós herceg meghívta Kismartonba és Eszterházára. Ez a látogatás csaknem két hétig tartott, ami kétségtelen jele annak, hogy a mester nagyon jól érezte magát.

Két esztendővel ezután megjelent Pozsonyban és hangversenyt is rendezett. A nevezetes zenei esemény napja 1796 november 23-ika volt, amit Beethovennek egy bécsi barátjához írt levele mond el. A hangverseny után három esztendő mulva, 1799-ben jött el hozzánk ismét. Ezúttal is Pozsonyban időzött, Klein Henriknél, az ősi koronázó város élénk zenei életének egyik legfőbb mozgatójánál.

A következő esztendőben, 1800-ban mint ismeretes, Budán járt. Barátja, Brunszvik Ferenc gróf meghívta néhány hétre, amelyet részben Budán, részben Martonvásáron töltöttek. Főúri műkedvelők karusszelt rendeztek május 7-ikén a Várszínházban és ennek a függelékéül rövid hangversenyt. Ezen a hangversenyen Beethoven is szerepelt, amit néhány esztendővel ezelőtt márványtáblával örökítettek a színház falain.

Amikor Brunszvik gróf a vendégével visszatért Budáról Martonvásárra, ott találták a családnak azt az ágát is, amelynek fejedelmi fészke a pozsonymegyei Korompa községben volt. A családfő, József gróf, meghívta Beethovent, hogy Bécsbe visszatérőben látogassa meg őket is. A művész szívesen fogadta a meghívást. Rövid idővel azután, hogy Józsefék hazautaztak, ő is elbúcsúzott Ferenc gróftól, Teréztől és a hugaitól és elindult Korompa felé, Korompán ott találta az imént említett Finta vezérőrnagyot a feleségével és négy leányával, meg egy rokon leányt: Guicciardi Júliát, aki a következő esztendőben oly nagy boldogságot, azután meg oly nagy fájdalmat okozott Beethovennek, hogy öngyilkos akart lenni.

József gróf leányai jól nevelt, kellemes nők voltak és Beethoven velük is összebarátkozott. De most már semmiféle komolyabb hatást nem tehetett rá egyik sem, más nő sem. Júlia volt az egyetlen, az igazi, a mindenek fölött való. De azért Fintáékat sem hanyagolta el. Valamelyes összeköttetés az elválás után is megmaradt és 1802-ben velük együtt töltött néhány hetet Pöstyén fürdőn. Közben az 1801. év nyarán Korompán is találkoztak ismét, majd 1805 ben, a Fidelio befejezése előtt megint.

Martonvásárra 1806-ban hívták meg újból hosszabb időre. Néhány szép nyári hetet töltött a Brunszvik-család környezetében. Ezúttal nem csupán családbeli vendégekkel került össze, hanem idegenekkel is, mulatós temperamentumos vendégekkel, akik megismertették vele a vérmes, gondfelejtő, színes és izzó magyar mulatozást. Sok szép magyar hallgatót és táncdalt hallott itt, amelyek igen nagy hatást tettek rá és helyesen föltárták előtte a magyar lélek derűs világát.

Egy esztendővel ezután másodízben jelent meg Eszterházy hercegéknél Kismartonban. Ezúttal nem mind vendég, hanem zeneszerzői minőségben. Ekkor adták elő ugyanis C-dúr miséjét, amelyet Eszterházy herceg megbízásából komponált a hercegasszony részére. Az ünnepies előadás után a Haydn zenéjéhez hozzászokott herceg kedvezőtlenül nyilatkozott Beethoven munkájáról, amelynek stílusa nem tetszett neki. A zeneszerzőt nagyon bántotta a herceg kritikájának formája s emiatt teljesen szakított vele. Többé nem látogatta meg sem Kismartonban, sem Bécsben.

Ez 1807-ben történt. Az 1809. esztendő tavaszán levelet írt a mester a Budán tartózkodó Brunszvik grófnak. Panaszkodott, hogy Napoleon állandóan nyugtalanítja Bécset s ő igen kellemetlenül érzi magát a fölzaklatott városban.

»Ha a háború hullámai tovább hömpölyögnek errefelé — írja — akkor Magyarországra utazom. De talán anélkül is . . . Senki másról nem kell gondoskodnom, csak a saját nyomorult személyemről, valahogyan hát csak elvergődöm . . . Isten áldjon meg, drága testvérem . . . Maradj továbbra is az, hiszen senkim sincs, akit így szólíthatnék!«

A gróf természetesen nyomban válaszolt és meghívta Beethovent Budára és Martonvásárra. Augusztusban meg is jelent Budán a kedves vendég. De nem pihenni jött, hanem dolgozni. Még mielőtt Martonvásárra utaztak volna, befejezte az op. 77. számot viselő zongora-fantáziát és az op. 78-as zongoraszonátát. Csak ezután kezdték meg a falusi pihenést és szórakozást.

Ekkor járt Beethoven Magyarországon utoljára. Amikor a pesti németnyelvű Városi Színház új épületét 1812-ben az ő alkalmi darabjával: az István királlyal és Athén romjaival fölavatták, nem tudott eljönni. Azt írta, hogy egészségi állapota miatt nem vehet részt az ünnepélyen, de a valóság az volt, hogy nem szerette ezeket a rögtönzött munkáit és nem akarta, hogy ezekért ünnepeljék.

Később, 1814-ben újabb pesti utazást tervezett; hangversenyt szeretett volna rendezni és Brunszvik gróftól kérdezte, hogy érdemes lenne-e? A gróf nyilván kedvezőtlen választ küldött, mert a mester lemondott az újabb pesti útról is később sem igyekezett eljönni.

Beethoven sok munkáját dedikálta magyar barátainak és ismerőseinek. A Geister-triót és a zongora- gordonka szonátát Erdődy Mária grófnénak, a három négykezes indulót pedig Eszterházy Mária hercegasszonynak. Kívűlök Brunszvik Teréznek és Jozefinnek közösen, Teréznek külön, azután Ferenc grófnak, továbbá Keglevich Borbálának és Zmeskál Miklósnak is ajánlott egy vagy több művet. És más magyar ismerőseinek is.

*

Mindaz, amit itt most elmondtam, csak vázlatos töredéke annak a roppant nagy anyagnak, amit Beethoven magyar kapcsolatairól eddig összegyüjtöttem. El kellett hallgatnom sok érdekes részletét egy-egy barátságnak, hogy minden magyar embert elvonultathassak itt, akinek a nagy mester életében valamilyen szerepe volt.

SEBESTYÉN EDE

LISZT FERENC ÉS A M. KIR. OPERA FELAVATÁSA

A közelmult hetek egyikén zajlott le a M. kir. Opera megnyitásának ötvenedik évfordulója. Bátortalan ujságcikkek sorozatából értesültünk azokról a hosszú, szenvedélyes tárgyalásokról, melyek az emlékezetes jubileumi estét megelőzték. Tízszer is felborult az első ízben tervbevett műsorvázlat, míg végre sikerült illetékeseknek egy olyan tutti-fruttit szervirozni az ünneplő közönség számára, melyet a centennáris forduló generációja — ötven év mulva — bizonyára csodálkozással és megütközéssel fog megtárgyalni.

Vigaszul csak azt jegyezhetjük le, hogy 50 évvel ezelőtt a felavató ünnep előkészületei sem zajlottak le símán. Régi feljegyzésekből tudjuk, hogy az akkori vezetőségnek is nagy fejtörést okozott a megnyitó ünnepségek műsorának megszerkesztése. 1884 nyarán már készen állott a Sugár-úti gyönyörű palota és kezdetüket vehették a próbák. Az első elgondolás szerint *Erkel* Ferenc »István király«-ának bemutató előadásával avatták volna fel Operánkat. A próbák már javában folytak, mikor az intendatura — különféle befolyásoknak engedve — úgy döntött, hogy a »Bánk bán«, a »Sába királynője« és *Sárosi* Ferenc »Atala« c. dalművének kiszemelt jeleneteiből állítják össze a műsort. Közben más tervek is merültek fel. Szóba került *Beethoven* »István király«-a, *Erkel* »Hunyadi László«-ja, majd *Wagner* »Rienzi«-jének egyik felvonástöredéke. Fokozta a bizonytalanságot, hogy az inten-

datura augusztus végén még a megnyitás pontos dátumát sem tudta, mert I. Ferenc József király kilátásba helyezett megjelenése az országgyűlés megnyitásával függött össze.

Liszt Ferencre, a magyar zenekultúra legnagyobb héroszára nem gondolt senki. Felbukkant egy ötlet, hogy a Mester valamelyik magyar vonatkozású szimfónikus költeményét játsszák el két dalműrészlet között, sokan Liszt barátai közül a »Szent Erzsébet« legenda valamelyik tételének szcenírozott bemutatása mellett kardoskodtak, de ezek a tervek egy intrikus csoport makacs ellenállásán mind meghiúsultak. De a 73 éves Mester, ki egy alkalmat sem mulasztott el, hogy magyar hazájához való szoros lelki kapcsolatát ne hangoztassa, ki akarta venni részét az ünnepségekből s elhatározta, hogy a megnyitásra egy királyhimnust fog komponálni.

Alkalmas királyhimnus megzenésítése már az 1867-iki koronázás utáni évek óta kísértett. Az Országos Daláregyesület pályázata meddő maradván, *Jókai* Mórt kérték fel a himnus szövegének megírására. Ennek megzenésítésére ismételten kiírt pályázat is meddő maradt, mert a bírálóbizottság (*Erkel* Sándor, *Ábrányi* Kornél, *Bellovics* Ferenc, *Erney* József, *Gáal* Ferenc, *Gobbi* Alajos, *Goll* János, *Siposs* Antal és *Zimay* László) nem tudott megegyezni a díj odaítélésében.

Mikor Liszt Ferenc 1883 januárjában Pesten járt — id. Ábrányi Kornél elbeszélése szerint — *Bartalus* »Magyar Orpheus«-át, egy 1869-ben megjelent és a 18. és 19. század magyar dallamkincsét tartalmazó gyüjteményt forgatván, váratlanul rámutatott a »Hej Rákóczi—Bercsényi« ismert dallamára s így kiáltott fel: »Mit törjük a fejünket egy magyar királyhimnus kitalálásán, mikor ennél szebb, magyarabb s lélekemelőbb motívumot úgy sem gondolhatnánk ki!« Rögtön meg is kérte ifj. *Ábrányi* Kornélt alkalmas szöveg elkészítésére s hozzáfogott az említett dallam kidolgozásához. Rövidesen meg is jelent különféle átiratban Táborszky és Parsch-nál. Az intendatura tudomást szerezvén Liszt készülő himnusáról, felkérte a Mestert művének benyujtására. Néhány héttel a vezérkönyv beküldése után azonban Liszt hivatalos írást kapott *Podmaniczky* Frigyes bárótól, melyben az intendáns sajnálattal értesíti a Mestert, hogy művének bemutatásától a rendezőbizottságnak el kell tekintenie, mert Liszt Ferenc egy forradalmi korból vett dallamot használt fel himnusában, mely a felséges királyi párt könnyen megbánthatná.

Podmaniczky báró levelére így válaszolt Liszt:

Igen tisztelt Báró Úr!

Az Ön folyó hó 17-én keltezett levelére van szerencsém a következőket válaszolni: Hogy a »Hej Rákóczi! hej Bercsényi!« című dal előttem nem volt ismeretlen, bizonyítja magyar királyhimnusomnak Táborszky és Parschnál megjelent zongorakivonata, melynek címlapján a következő szavak állanak: »egy régi magyar nóta után.« Ezzel a dallal Bartalus István anthológiájában ismerkedtem meg. S ez engem határozott, kifejezésteljes egyszerűségével igen megkapott: azonnal hozzákomponáltam egy győzelmi finálét és anélkül, hogy a hajdani szöveg forradalmi szellemével törődtem volna, felkértem ifj. Ábrányi Kornélt, írjon hozzá új lojális szöveget, melynek refrénje »éljen a király« legyen, hogy királyhimnusom úgy szövegileg, mint zeneileg teljesen érvényre jusson. A változások épp olyan gyakoriak a művészetben, mint az életben. Számtalan pogány templomból katholikus templom lett. Az egyházi zene klasszikus korszakában — a XVI. században — sok világi dallamot vettek fel az egyházi énekek közé; később a katholikus antifonákból protestáns korálok lettek és ez így folytatódott tovább; még az operát sem véve ki,

hol Meyerbeer az »Erős várunk« kezdetű korált színpadi hatásra használta fel és »Az észak csillaga«-ban a »Dessauer Marsch«-ot orosz nemzeti himnussá avatta. A közismert és kedvelt Rákóczi-indulónak is forradalmi tendenciákat tulajdonítanak és előadását többször meg is tiltották. A zene mindig zene marad, fölösleges és ártalmas értelmezések nélkül. Különben mentsen Isten attól, hogy bárhol is személyemmel vagy szerény szerzeményemmel tolakodni akarjak. Teljesen Méltóságod belátására bízom, hogy elhatározza, vajjon királyhimnusomat az új magyar Operaházban előadják-e, vagy sem. Táborszky és Parsch kiadónál úgy a sokszorosított orchester és karszólamok, mint az egész vezérkönyv rendelkezésükre állanak.

Fogadja Méltóságod .....

1884 szeptember 21. *Liszt Ferenc*

Az intendatura és Liszt Ferenc levélváltása akkoriban sok izgalmat váltott ki; végül Liszt királyhimnusa túlzott lojalitásból mégis lemaradt a megnyitó előadás színlapjáról. Levélváltásukat már 1884 szeptember 28. a *Budapester Tageblatt*, majd október 10. a berlini *Allgemeine Musikzeitung* tette közzé.

A mindjobban betegeskedő agg Mester elkedvetlenedését enyhítendő, *Erkel* Sándor azt az indítványt tette, hogy a királyhimnust egy későbbi alkalommal mutassák be Operánkban. Ez 1885 március 25-én meg is történt és a közönség viharos tapsokkal tüntetett a kompozíció mellett. Liszt nem jelent meg az előadáson, de már előzően (1884 február 25-én) vezényelte személyesen művét Pozsonyban, a Koronázási misével együtt.

Befejezésül említsük meg, hogy Liszt himnusának címe *Magyar király-tal* (»Áldott légyen magyarok királya«) volt és szólóénekre zongorakísérettel, vegyeskarra, férfikarra, női vagy gyermekkarra jelent meg, kíséret nélkül, továbbá zongora- és zenekarkísérettel is; utóbbi (t. i. a zenekari rész) énekkar nélkül, egymagában is előadható.

VIDÉKI ZENEOKTATÁS AZ 1933/34. TANÉVBEN

Különösen a vidék szemüvegén keresztül nagyjelentőségűnek érzett ama akció, melyet »A Zene« immár esztendők óta egyre növekvő mértékben folytat a magyar vidék zenei mozgalmainak és zenei eseményeinek ismertetése érdekében, megkívánja, hogy a vidéki zenekultúra bölcsőjéről és ápolóiról: a vidéki zeneiskolákról is beszámoljon időnkint olvasóinak.

A fővárosnak, de az egész országnak a vidéki zenekultúráról alkotott fogalmai és elképzelései ezen akció hatása alatt szinte évről-évre közelebb jutnak a valósághoz. Eme említett tisztultabb és a valósághoz egyre közeledő kép megrajzolásának sikerét bizonyára nagy mértékben azon számoszlopok is elősegítik, melyek a vidéki zeneiskolák statisztikai adatainak eredményeképen jelentkeznek. Ezen számoszlopok beszédes bizonyítékai annak, hogy a zenetanulás — már az iskolákban történő tanulás — emelkedőben vagy esőben van-e, de rámutat arra is, hogy a vidéki zenepedagógia mily mértékben foglalkoztat tanárokat, mily tanszakokat ölel fel stb., stb.

Ha a magánszemélyek által fenntartott, de közületektől és egyesületektől esetleg szubvencionált iskolákat nem tekintjük, amelyeket e tanulmány nem is ölel fel, úgy a trianoni határokon belül az 1933/34 tanévben 14 zeneiskola működött (ezen kategóriában 1931/32-ben még 16 iskola volt). Az 1933/34 tanévben, a már korábban megszüntetett makói római katolikus egyházközség zeneiskoláján kívül a Veszprémi Városi Zeneiskola szüntette be működését.

A fentebb említett 14 zeneiskola, az 1933/34 évben beiratkozott *rendes* növendékeinek számát tekintve, az alábbi táblázatot adja:

Sorszám	Az iskola székhelye	Beiratkozott			Az első tanévnél		Megjegyzés
		1931/32	1932/33	1933/34	több	kevesebb	
		tanévben					
1	Debrecen	585	426	439	13	—	
2	Szeged	266	256	248	—	8	
3	Miskolc	202	178	167	—	11	
4	Győr	174	136	155	19	—	
5	Székesfehérvár	180	142	155	13	—	
6	Nagykanizsa	162	145	151	6	—	
7	Sopron	171	136	139	3	—	
8	Pécs	145	150	138	—	12	
9	Szombathely	136	125	120	—	5	
10	Újpest	112	104	120	16	—	
11	Baja	100	96	112	16	—	
12	Kecskemét	134	127	93	—	34	
13	Kaposvár	29	48	63	15	—	
14	Esztergom	30	25	?	?	?	Adatok nem érkeztek
15	Makó	24	megszűnt	—	—	—	
16	Veszprém	150	80	megszűnt	—	80	
	Összesen	2.555	2.174	2.100	101	150	

Ha ezen táblázat végösszegeit tekintjük, akkor sajnálattal kell megállapítanunk, hogy az 1931. év óta mutatkozó létszámesés a most mult tanévben sem állott meg. Mindenesetre reménytnyujtó adatnak látszik az, hogy az 1932/33 tanévben csak két olyan iskola volt, amelyeknél az előző tanévhez viszonyítva összesen 24 főnyi növendéktöbblet mutatkozott és az összes többi iskolánál 397 főnyi esés állott be, addig az 1933/34 tanévben 8 iskolánál jelentkezett 101 főnyi növendéktöbblet és a többi iskolára csak 150 főnyi esés jutott. (Az esztergomi iskola figyelmen kívül hagyásával, ahonnan adatok nem érkeztek).

E táblázat rávilágít arra is, hogy a növendékveszteség korántsem oly nagymértékű, mint az előző esztendőkben és hogy ezen tanévben túlsúlyban voltak azon iskolák, amelyek növendéknyereséggel zárták le tanévüket. A végösszegben mutatkozó növendékveszteség tehát csak annak folyománya, hogy egyrészt a veszprémi zeneiskola megszűnésével 80 főnyi veszteség jelenkezik, másrészt, hogy az esztergomi iskola adatait nem sikerült e táblázatba beállítani. Ha e két utóbbit figyelmen kívül hagyjuk, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a többi 13 iskolánál végeredményben *31 főnyi növendéktöbblet mutatkozik.*

De e táblázat beszédes bizonyítéka annak is, hogy a városok lakosainak száma a zeneiskolák növendéklétszámában nem arányosan tükröződik vissza. Például a Nagykanizsánál mégegyszer akkora Pécs nemcsak növendékveszteséget mutat ki, hanem annál 11 fővel kevesebb növendéket is oktatott és a Bajánál jóval nagyobb Szombathelyen csak 8 fővel több növendék látogatta az iskolát. Győr lakosainak száma mintegy 15.000 fővel haladja meg Sopronét és e körülbelül 15.000 főnyi lélekszám különbözet csak 16 főnyi növendéktöbbletben jelentkezik.

Ha a növendékveszteségek, főleg pedig a zeneiskolák viszonylagosan kis létszámainak okait vizsgáljuk, úgy azt találjuk, hogy ezen okokat csak kis mértékben lelhetjük fel a gazdasági helyzetben, mert *a dolgok főokát a kontárok változatlan és egyre virágzóbb magánoktatásában kell keresnünk. E téren uralkodó állapotok sürgős rendezése és legalább a legkirívóbb fonákságok mielőbbi megszüntetése ma a vidéki zenepedagógia legégetőbb kérdése. Ennek rendezésétől nemcsak a vidéki zeneiskolák fellendülését és benépesedését és ezáltal képesített tanerők újabb elhelyezkedési lehetőségeit, de újabb iskolák keletkezését is jogosan remélhetjük.*

*

Az egyes főtanszakokra beiratkozott rendes növendékek számát az alábbi táblázat mutatja :

Sorszám	Az iskola székhelye	Növendéklétszáma főtanszakon tanévben: zongora			hegedű			magánének			gordonka			gordon			orgona			fuvó, ütő			zeneszerzés			cimbalom			egyéb			Megjegyzés	összesen		
		1933/34	1932/33	1931/32	1933/34	1932/33	1931/32	1933/34	1932/33	1931/32	1933/34	1932/33	1931/32	1933/34	1932/33	1931/32	1933/34	1932/33	1931/32	1933/34	1932/33	1931/32	1933/34	1932/33	1931/32	1933/34	1932/33	1931/32	1933/34	1932/33	1931/32		1933/34	1932/33	1931/32
1	Makó	.	.	16	.	.	8	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	Az iskola az 1933/34. tanévvel megszűnt	.	.	24
2	Veszprém	.	70	85	.	10	20	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	Az iskola az 1933/34. tanévvel megszűnt	.	80	105
3	Szombathely	90	97	108	30	27	28	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.		120	125	136
4	Baja	72	65	76	31	31	24	9	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.		112	96	100
5	Kaposvár	36	30	15	24	16	10	3	2	3	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.		63	48	29
6	Győr	102	93	127	36	30	34	2	.	1	15	13	11	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1		155	136	174
7	Esztergom	?	15	15	?	5	8	?	3	3	?	1	1	.	.	.	.	.	.	?	1	1	?	.	2	.	.	.	.	.	.	Adatok nem érkeztek	?	25	30
8	Székesfehérvár	120	116	134	27	22	30	6	3	4	1	.	10	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	2		155	142	180
9	Kecskemét	41	58	61	30	30	32	.	.	.	.	.	6	2	1	.	.	.	.	19	19	21	1	2	1	.	.	.	.	17	13		93	127	134
10	Pécs	78	81	84	26	36	38	22	13	11	7	8	11	3	2	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2	10	.		138	150	145
11	Szeged	130	143	153	63	66	70	30	27	24	12	12	12	8	7	7	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5	1	.		248	256	266
12	Újpest	82	81	80	27	16	25	5	.	.	4	3	4	.	.	1	.	.	.	2	4	2	.	.	.	.	.	.	.	.	.		120	104	112
13	Miskolc	105	108	133	27	33	36	18	18	16	10	12	9	.	.	.	6	4	4	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	3	4		167	178	202
14	Sopron	81	49	74	36	29	35	3	5	6	6	5	5	2	3	2	.	.	.	1	42	45	.	.	.	.	.	.	.	3	4		139	136	171
15	Nagykanizsa	71	67	79	18	20	29	12	11	10	6	4	5	.	.	1	.	.	..	42	41	37	2	2	1	.	.	.	.	.	.		151	145	162
16	Debrecen	210	262	380	75	72	100	32	24	36	17	18	12	.	.	.	.	.	.	56	42	46	8	5	5	.	.	.	41	3	6		439	426	585
	Összesen	1218	1743	1620	460	443	527	142	106	114	78	76	86	15	13	12	6	4	4	120	149	152	13	9	10	.	.	.	48	39	30		1200	2170	2555

E táblázat szerint *új tanszakot állított fel:* Baja (magánének), Miskolc (zeneszerzés), Székesfehérvár (zeneszerzés), Újpest (magánének). Győr az 1932/33-as tanévben szünetelt magánének tanszakot újra megnyitotta és Székesfehérvár a gordonkának korábbi és az 1932/33 tanévben szünetelt tanszékét újra felállította. *Tanszéket viszont egyetlen iskola sem szüntetett meg.*

Ama régi tényen, hogy a nők inkább foglalkoznak zenetanulással, mint a férfiak, e tanév adatai sem mutatnak változást, mert például Miskolcon 114 : 53-hoz a helyzet a női nem javára. Debrecenben viszont 252 : 187-hez, Újpesten 76 : 44-hez. Igaz viszont, hogy az ország egyes vidékein (főleg a Dunántúlon) az arány a férfi nemre sokkal kedvezőbb és van olyan iskola is, hol a férfiak voltak a túlsúlyban. Nagykanizsán például 78 férfi mellett csak 73 nő, Sopronban 70 férfi mellett csak 69 nő látogatta az iskolát. A női nem túlsúlya természetesen nemcsak a növendék, hanem a tanári létszámban is kifejezésre jut.

*

Köztudomású, hogy a vidéki zenekultúra legfontosabb tényezői a zeneiskolák tanárai. Egyéniségük, működésük nemcsak az iskolák hatókörzeteinek kulturális jelenét alakítják, de annak jövőjét is erősen befolyásolják. Ebből kifolyólag eminens érdek fűződik ahhoz, hogy a vidéki *zeneiskolák tanárai oly* teljes képzettségű *muzsikusok legyenek, akik képesítésüket* az erre egyedül hivatott fórumtól, *az Országos M. Kir. Zeneművészeti Főiskolától nyerték.* Bármily nagyjelentőségű is a városi és egyesületi zeneiskolák tanárainak készültségi foka mégis meg kell állapítanunk, hogy az állami képesítésű tanerők még korántsem merítették ki a vidéki iskolák tanári állásait, mert az elmult tanévben is volt olyan vidéki iskola, melynek 5 főnyi tanárikarában (az igazgatót is beleértve) csak egyetlen egy oklevéllel is rendelkező tagja volt, míg a többiek csak működési engedély alapján tanítottak. Kézenfekvő, hogy eme helyzetnek eredménye az iskola növendéklétszámában is kifejezésre jut. Ezzel szemben nem egy olyan iskola is van, mint például Pécsett és Nagykanizsán, stb., melynél minden tanárnak szabályszerű képesítése van. Ennek előnye nemcsak az iskola falain belül a végzett munkában és a növendéklétszámban jelentkezik, hanem az iskolán kívüli életben, de a társadalmi helyzetben is megfelelő súllyal jut kifejezésre.

Az elmult tanévben kialakult tanári létszám az alábbi statisztikát adja:

Sorszám	Az iskola székhelye	Rendes tanár		Óraadó tanár		Az igazgatóval együtt összesen tanár		Megjegyzés
		1933/34	1932/33	1933/34	1932/33	1933/34	1932/33	
		tanévben						
1	Debrecen	11	12	8	8	20	20	
2	Újpest	13	11	—	—	14	12	
3	Miskolc	7	9	5	—	13	10	
4	Szeged	8	11	3	1	12	13	
5	Nagykanizsa	4	4	5	3	10	8	
6	Sopron	4	3	4	5	9	9	
7	Győr	3	3	5	4	9	8	
8	Székesfehérvár	7	6	1	1	8	7	Igazgatói állás nem volt betöltve
9	Pécs	6	6	—	—	7	7	
10	Kecskemét	4	4	1	1	6	6	
11	Szombathely	4	4	—	—	5	5	
12	Kaposvár	4	?		4	5	6	
13	Baja	2	2	2	1	5	4	
14	Esztergom	—	—	—	1	—	2	
15	Makó	—	—	—	—	—	—	Az 1932/33. tanévben megszűnt
16	Veszprém	—	—	—	6	—	7	Az 1933/34. tanévben megszűnt
	Összesen	77	75	34	35	123	124	

E statisztika azt mutatja, hogy Esztergom figyelmen kívül hagyásával egy főnyi csökkenés állott be a vidéki zeneiskolák tanári létszámában, amely csökkenést bizonyára ellensúlyozza Esztergomnak az egy fő minden valószínűség szerint meghaladó tanári létszáma, úgy, hogy végeredményben az elmult tanévben megszűnt veszprémi iskola mellett is változatlan tanári létszámmal számolhatunk.

E táblázat a végösszegben jelentkező 123 fő az 1932/33-as tanévvel szemben 12 főnyi emelkedést, az 1931/32-es tanévvel szemben viszont 9 főnyi csökkenést mutat.

*

E kis tanulmány, de e tanulmánnyal kapcsolatos búvárkodás is azt a meggyőződést váltja ki, hogy a vidéki zenepedagógia ügye nem csak elérte, de túljutott a mélyponton. Aki a vidéki zenepedagógia kisebb-nagyobb részleteiben is jártas, meggyőződéssel vallja, hogy a gazdasági helyzet súlyossága mellett is *első sorban a kontárkérdés fekszi meg a vidéket és annak csak némi rendezésétől is szinte nem remélt eredmények várhatók.* Ezen eredmények nemcsak a növendék, hanem a tanári létszámban is erősen kifejezésre jutnak és a vidéki zenepedagógia és ezen keresztül a vidéki zenekultúra is nemcsak anyagiakban, hanem a végezhető munka eredményeiben is igen erős izmosodást jelentene.

VANNAY JÁNOS
a Nagykanizsai Városi Zeneiskola
igazgatója

KÖNYVEK—KÓTÁK

Dr. Mosonyi Dezső: »A zene lélektana új utakon.« A lélektan a legutóbbi években korszakalkotó változásokon ment át . . . Ha *Freud* elméletének forradalmi volta, következtetéseinek merészsége sok szkepszissel találkozott is, még ellenfelei sem tagadhatják, hogy a lélektant megtermékenyítette . . . A zene elméletébe, bár ez a tudomány a legirracionálisabb művészettel foglalkozik, a lélekelemzés, az irracionalitás lélektana még alig hatolt be. Maguk a pszichoanalitikusok keveset törődtek a zenével. *Freud* maga írta nekem, hogy a zene neki idegen, érthetetlen és hozzáférhetetlen. A zeneelmélettel és a zene lélektanával foglalkozó írók és tudósok pedig nehezen győzhetik le azokat a gátlásokat, amelyek a laikust, a nem orvost a lélekelemzés »megbotránkoztató« állításaitól visszatartják.«

Dr. *Mosonyi* Dezső szombathelyi főorvos *Somló* Béla könyvkiadó »*Népszerű zenefüzetek*« című sorozatában megjelent könyvének első mondatait idéztük. Valóban így van: a zenetudósok rendszerint dogmatikusan, bizonyos elméleti rendszerek szerint gondolkoznak és bizonyító hevükben annyira elrugaszkodnak az élettől, hogy következtetéseik erdejétől nem látják a következtetések alanyát, az *élő embert.* Dr. Mosonyi Dezső »A zene lélektana« című könyvével az első kezdeményezés járatlan útjára lépett és mi készséggel tudjuk be neki a bátor elindulás érdemeit. Írásában tervszerű, rendszeres gondolkodóval ismerkedünk meg, aki nehéz föladatainak szolgálatában először is a terepet méri föl és az anyagot csoportosítva, az általános alapfogalmakat tárgyalja meg. Főszempontjából külön fejezetekben vizsgálja az alkotó tényezőket, a *ritmust, dallamot, összhangot és zenei formákat,* amiben nagy segítségére van, hogy nyilván maga is muzikális, sőt hangszertudó és e művészet irodalma felől átlagon felül tájékozott zenebarát.

Épp ez okból sajnálatos, hogy a tudós személyes zeneismerete csak Európára terjed ki. A távoli »exótikus« és »primitív« népek zenéjére vonatkozó — és ebben az összefüggésben rendkívül fontos — megállapításai ennélfogva csupán a szokványos előítéletek alapján, ellenőrizhetetlenül és jóhiszemű átvétel útján kerülnek bele tanulmányába. Ebből következik, hogy a ritmus és dallam érdekes megtárgyalása után az összhanggal foglalkozó fejezet téves alapföltevésből indul ki és az összhangot — több egyszerre megszólaló, különböző hangnak elméletben rendszeresített, ismételhető és szerkeszthető csoportjait — Európa kiváltságos magántulajdonának tekinti. Ázsia néhány kultúrnépének azonban megvan a teljesen másnemű, de hasonlóan fejlett összhangrendszere, amely az időben, vízszintesen lepergő hangsort (skálát vagy makámát) függőlegesen fölállítja és a térben egyesíti. A jávai gamelangban tehát korántsem fantaziálnak az összhangra való tekintet nélkül«, hanem álló hangoszloppá olvasztják össze a fődallamban külön-külön előforduló egyes hangokat. Utóbbiak eseteként mindig mások és mások, az álló hangoszlop összetétele és jellege tehát szintén esetről-esetre módosul. Főkülönbség itt az, hogy Európa az akusztikai felhangsor legerősebb részhangjaiból és azok megfordítható helyzetéből vezeti le összhangelméletét, Ázsia viszont a függőleges szerkesztésnél is megmarad a fiziológiai hangsorból való szabad kiválasztás elve mellett.

Helmholtz, az akusztika és zenei érzékelés világhírű tudósa sok gátlást kapott a korszellemből és saját zenei ízléséből: a lelkes Wagner-rajongó természetszerűen hajlott arra, hogy a bayreuthi zenedrámákban koronáját lássa a fejlődésnek. Személyes óhaja itt szembekerült kutatásainak eredményeivel; szeretett volna megállni és végállomást kimutatni, holott érezte, hogy a kérlelhetetlen következetesség útja

még titkos messzeségekbe vezet . . .Dr. Mosonyi Dezső — a nemzedékekkel fiatalabb Wagner-rajongó — ízlésében konzervatívabb a kortársáért lelkesülő Helmholtznál és korunk legkiteljesedetteb zenéjében hanyatlási és bomlási tüneteket lát. Schönberget és körét illető megjegyzései a ma közkeletű reakciós értékítéleteket tükrözik vissza. Annál figyelemreméltóbb, hogy a primitív zene túlbecsülésének ugyancsak közkedvelt divatjával szemben megőrzi józan higgadtságát, idegorvosi aggályait: »A primitívséghez való visszatérés törekvése némileg hasonlít egyes idegbetegségek tüneteihez. Nem beteges a primitív, az infantilis, ha természetes fejlődési fok; de ha a felnőtt nyúl megváltozott életformájában libidója kielégítésére gyermeki módszerekhez, *neurózishoz* vezető konfliktus keletkezik.« A primitív művészethez mindenképen visszahasonulni vágyó művészek veszedelmesen emlékeztetnek holmi ványnyadt hisztérikákra, akik kéjesen tapogatják a fiatalemberek duzzadó izmait és véznavoltukban megittasodnak a töretlen erő túlfokozott képzeteitől. De hagyján, amíg vágyaikat egyénien élik ki és a maguk szükségéből nem faragnak általánosan kötelező törvényt az arra nem szorulókra nézve is. A gyomorégésben szenvedő nyugodtan szedheti a maga szódabikarbónátját, csak azt ne követelje, hogy még a struccgyomrúak is vele együtt kanalazzanak orvosságából!

Feltétlenül meggyőzőek az összhang *szociális* jelentőségéről kifejtett nézetek. Amíg a ritmika és melódia az egyén *személyes* érzelmeinek levezetője és ilyen szemszögből elsődleges örömforrása, addig az összhang a *más egyének azonos kifejezése* fölött érzett örömünk levezetője, vagyis a *tömeglélek* képviselője.

Dr. Mosonyi Dezső gondolatébresztő könyve elé Prof. Charles *Baudouin*, a pszichoanalízis neves genfi tanára írt meleg ajánlósorokat, amelyekben elismeri a szerző elvontabb módszereinek indokoltságát, de hangoztatja a műről-műre menő gyakorlatibb szemlélet fontosságát is. *Jemnitz* Sándor.

*

Bartók Béla 1905-ben, tehát csaknem 30 évvel ezelőtt kezdte meg korszakos népdalgyűjtését, előbb Nagymagyarország magyarok lakta vidékein, később az ország román és szlovák nyelvterületein. Páratlan zenei felkészültségét a magyarországi nemzetiségek nyelvének ismerete egészítette ki. Munkásságáról ismételten beszámolt eddig megjelent és a magyar népdalt ismertető könyveiben, kisebb tanulmányaiban. Most megjelent dolgozatában *(Népzenénk és a szomszéd népek népzenéje)* a magyarság környezetében élő nemzetiségek és a magyar népdal kölcsönhatásait vizsgálja, érdekes adatok fűszerezésével. Előbb a tótok, majd a ruténok, románok, szerbhorvátok dallamkincsét boncolgatja. Igen érdekesek Bartók megállapításai arról, hogyan hatott régente a tót nép zenéjének hatása a magyarokéra, hogyan befolyásolta a rutén kolomejka-tánc a magyar kanásznóta-dallamokat, milyen okok működtek közre az újabb magyar dallamoknak idegen nyelvterületeken való terjedésében és milyen bizonyítékok sorolhatók fel annak igazolására, hogy ősi magyar pentatonikus dallamaink magyar nyelvterületeken termettek. Végül leszögezi a vizsgálat eredményét, hogy az elmult évtizedek ama állításával szemben, hogy nincs is igazi vérbeli magyar falusi zene, parasztnóta, mert ami van, az csak román vagy szláv kölcsönzés, beható elemzések során igenis megállapítható, hogy a magyar falu régi és új dallamkincsét nemcsak hogy nem szomszédainktól vettük át, hanem ép ellenkezően, mi adtunk nekik sokat, nagyon sokat a magunkéból. Bartók értékes tanulmánya a Molnár Antal szerkesztésében megjelenő *Népszerű Zenefüzetek* 3. száma.

*

»Népszínművek dalai« címmel adott ki értékes tanulmányt *Dobó* Sándor. Ismerteti a mult század népszínműveinek dalbetéteit, megvizsgálván szerkezetüket, tagolásukat, dallamszövésüket, stiláris sajátságaikat, prozódiájukat. Érdekes táblázatokat közöl fontosabb népszínműveinkről, a bennük előforduló népszerű nótákról, majd betűrendes kimutatásban közli az egyes dalok szerzőinek, szövegvariánsainak, megjelenésének eddig kikutatott adatait, végül lexikális rendben sorakoztatja fel a népszínműkomponisták életrajzi adatait. A Sárkány-nyomda r.-t. kiadásában megjelent füzetet érdeklődéssel forgathatja a magyar zene minden barátja.

*

Deák—Bárdos György 5 Ady-dala (Rózsavölgyi és Tsa kiadása) ismét érdekes tanuságtétele a nagyon tehetséges ifjú komponista újabb fejlődési fokozatának. A magyaros, népdalízű fordulatokkal teli énekszó alá igen színes, jellegzetes zongoraszólamot írt a szerző, mely találó hangulatillusztrációval kíséri Ady halhatatlan

verseinek minden legkisebb rezdülését. Legjobban *Az én két asszonyom* és *Az én magyarságom* dalok sikerültek. Remélhető, hogy Deák-Bárdos műveivel sűrűn találkozunk majd a hangversenyteremben.

*

Stromwasser Leo hegedűtanár, a kitűnő pedagógus öt könnyű hegedűdarabot komponált kezdők számára. A nagyon dallamos, ígénytelen kis kompozíciók a szerző pedagógiai rátermettségéről tesznek tanuságot. (Rózsavölgyi és Társa.)

*

Dobó Sándor a székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára »Zeneelméleti összefoglalás« címen tankönyvet írt szolfézs növendékei számára. Az összhangzattan tanítását megelőző alapfogalmakat (törzshangok, módosító jelek, skálák, ütemfajták, tempójelzések) ügyesen csoportosítva tárja a kezdő elé. Kissé időszerűtlennek, korainak tartjuk a túlságosan összevont formatani ismertetést, mely a tanulmányainak kezdőfokán csak zavarba ejtheti a növendéket — a kadenciák, záradékok ismerete nélkül képtelenség a formai tagozást megértetni! — ép így korainak véljük az »egyházi« hangnemek tárgyalását, még hozzá *transzponált* formában. Annál jobban sikerültek a hangközöket és a díszítéseket ismertető fejezetek. Egy-két erőszakos műszó (fentváltó, lentváltó) helyett szívesebben látnók a régi, jól bevált műszavakat (parányzó, pattanó, alsó parányzó). Az ízlésesen kiállított kis füzet »Rózsavölgyi és Társa« kiadása.

BELFÖLDI HÍREK

****

Szerémy Zoltán, a magyar színművészet egyik legnagyobb alakja, a Zeneművészeti Főiskola nyugalmazott tanára, a Vígszínház egyik próbáján hirtelen meghalt. 1861 december 13-án született Nógrádmegyeren. Apja főszolgabíró volt. Zoltán előbb jogot tanult, majd színipályára ment. 1890-ben végezte el a színitanodát és Kassán lépett először a világot jelentő deszkákra. Nemsokára Kolozsvárra szerződött el és innen került a Vígszínház társulatába. Mint páratlan jellemszínész, mint rendező és a fiatalok oktatója, halhatatlan érdemeket szerzett. 1907-ben nevezték ki a Zeneakadémiára a szavalástan tanárának. Szeretetreméltó, közvetlen, bájos egyéniségével, talpig úri mivoltával nyerte meg kollégái, tanártársai és növendékei rajongó szeretetét. Temetésén Odry Árpád, Gál Gyula, Maleczky Oszkár, Békeffi László és Vitéz Miklós búcsúztatták az elhúnytat, kinek ravatalánál a színész-, író- és művészvilág képviselői jelentek meg.

Az »Erkel Ferenc« és »Brunswick Teréz« zenei pályadíjakat nem adta ki a kultuszminisztérium. De a bírálóbizottság javaslatára 200 pengő jutalomban részesítették Molnár Antal »Erdély« jeligéjű férfikarát. Száz pengő jutalomban és dícséretben Molnár Antal másik két művét, Greisinger István, Király (König) Péter, Kárpáti Sándor, Unger Ernő, Mikus-Csák István, Lányi Ernő, Irtzing Ferenc, Simkó Mária, Perényi Géza és Hajdu Mihály egy-egy, továbbá Ottó Ferenc két művét. Dícséretben részesült dr. Bató László és Irtzing Ferenc egy-egy műve. A jutalmak, valamint a pályázaton eredménytelenül résztvett művek kéziratai a Zeneművészeti Főiskola igazgatói irodájában vehetők át.

Bordeaux Géza, a kecskeméti zeneiskola egykori tanára, 66 éves korában, hosszú szenvedés után elhúnyt. 1894 óta tanított Kecskeméten, hova Szent-Gaály Gyula igazgató hívta meg. A kitűnő pedagógus 1912-ben vonult már nyugalomba, ez a magyarázata, hogy a mai nemzedék alig tud róla valamit.

A »Don Juan« századszor került előadásra Operánkban. Ama 140 év óta, mialatt Mozart remeke a főváros színházi életében szerepel, persze kétszáznál is többre becsülhető az előadások száma, hiszen a budai német színház már 1797-ben játszotta »Der steinerne Gast« címen, a híres Rondellában, majd 1839-óta a Nemzeti Színházban is elég gyakran került színre. Operánkban 1885 február 21-én volt az első előadása, Bignióval a címszerepben. Donna Annát Wiltné asszony, Donna Elvirát Maleczkyné énekelte.

KÜLFÖLDI HÍREK

****

Papst Eugen vezényli a jövő hóban tartandó barcelónai hivatalos »Strauss Richárd ünnepihét« előadásait.

Mozart-ünnepi hetet rendez 1935 nyarán a würzburgi Városi Színház, elsőrangú erők közreműködésével.

Müller Gottfriedet, a német hősi rekviem zeneköltőjét a lipcsei konzervatórium egyházzenei tanszakára nevezték ki.

Werner Janssent, az ismert komponistát, aki eddig a berlini és kopenhágai filharmónikusokat vezényelte, valamint Olaszországban is több ízben nagy sikerrel dirigált, ebben az évben a newyorki filharmónikusok szerződtették le egy több hangversenyből álló ciklusra. Bemutatkozása Newyorkban nagy sikerrel járt.

A francia Bayreuthot akarja megteremteni Paul *Valéry*, a kiváló francia költő, Versailles régi operaházában. Felhívása élénk visszhangra talált. Elsősorban Lully és Rameau művei szerepelnének a francia Bayreuth műsorán, de sorra kerülnének a 18. és 19. század többi patinás operái is.

Humperdinck hagyatékában egy teljesen kész operát találtak, melynek »Kénytelen házasság« a címe. Szövegét most *Humperdinck fia*, aki a lipcsei operaház igazgatója, átdolgozta és az operát változatlan zenével legközelebb bemutatja Lipcsében.

A török zene újjáteremtésére került a sor a Törökországban végrehajtott nagyszabású reformok során. A belügyminiszter megtiltotta a régi török zene stílusában írt zeneműveknek a rádió programján való szerepeltetését. A török rádió ezentúl csak európai mintára szerzett zeneműveket fog közvetíteni. Ez az újítás Kemál pasa kifejezett óhajára történik, aki a parlament megnyitásakor tartott beszédében bejelentette, hogy a török zenét európai minták szerint át akarja alakítani.

Bruckner-egyesület alakult Hollandiában. Ez a *Nederlandsche Bruckner-Vereeniging* az osztrák zeneköltőnek évente 2—3 szimfóniáját és egy-egy nagyobb karművét mutatja be.

Abendroth Hermann, a Gewandhaus-hangversenyek karnagya heti két órai karmesterképző-tanfolyamot vezet a lipcsei konzervatóriumon.

Lipcsében a jövő *Bach-évforduló* alkalmával a hallhatatlan Thomas-kántor valamennyi kantátéját (207) elő fogják adni, természetesen az oratóriumokkal, passziókkal és a *h*-moll misével együtt.

Az eisenachi Bach-múzeum, melyet a zeneköltőfejedelem szülőházában helyeztek el, újabban értékes darabokkal gyarapodott. Megvettek egy barokkori ón-mécsest, 1690-ből, régi rézkarcokat, melyek a *Thomaskirche*-t ábrázolják, azonkívül egy-két Bach-korabeli fúvós húrós-hangszert.

A berlini Nemzeti-szocialista Kultúrközösség megbízta *Weismann* Julius és *Wagner-Regeny* Rudolf zeneszerzőket, hogy Shakespeare »Szentiványéji álom« c. drámájához kísérőzenét komponáljanak. A komponistáknak teljesen szabad kezet biztosítanak, csak azt kötik ki, hogy a kísérőzenében nyitány, tündértánc és nászinduló legyen! Igen érdekes a megbízólevél ama része, mely Mendelssohn zenéjét avultnak, szentimentálisnak és színpadi célokra teljesen alkalmatlannak mondja.

Száz évvel ezelőtt vonult be Wagner Magdeburgba, mint színházi direktor. A *Dreiengelstrasse*-ban ma is fenálló épület, melyben az akkor ismeretlen energikus igazgató-karmester működött, ma igen látogatott tornacsarnok, hol népgyűléseket és más összejöveteleket is tartanak. A hó elején tartott ünnepségeken a városi zenekar Wagner műveiből vett gazdag műsort játszott a méltóan feldíszített történelmi nevezetességű falak között.

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

„A" bérleti hangversenyek:

December	16.	vasárnap	d. u.	5	órakor	Február	24.	vasárnap	d. u.	5	órakor
Január	20.	»	»	« 5	»	Március	10.	»	»	» 5	»
Február	3.	»	»	» 5	»	Március	24.	»	»	» 5	»

„B" bérleti hangversenyek:

Decemcer	4.	kedd	este	8	órakor	Február	14.	csütörtök	este	8	órakor
Január	10.	csütörtök	»	8	»	Március	7.	»	»	8	»

Budapest székesfőváros házinyomdája 1934 — 10441

300182 14 800

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 5.—6. szám
1934 december 1.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — dr. Sebestyén Sándor: A beérzés szerepe a tanításban és a tanulásban. — dr. R. St. Hoffmann (Wien): Bécsi zenei élet. — Jemnitz Sándor: Willem Mengelberg. — dr. Erdős László: Schumann Róbert tragédiája. — Hangversenykrónika. (dr. L. H.) — Pasticcio. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

***

Ötödik hangverseny — 1934 december 4-én — Karnagy: **Vaszy Viktor**
kedden este 8 órakor

B bérlet

LENGYEL HANGVERSENY

Fővédnök:

Dr. Lepkowski Szaniszló

lengyel követ és meghatalmazott miniszter.

Közreműködik: *Kentner* Lajos zongoraművész.

Magyarországnak és Lengyelországnak nemcsak politikai multjában, hanem a két ország művészetének történetében is sok az érintkezési pontja. Egyidőben virágzott reneszánsz-kultúrájuk; ugyanazok az olasz művészek és tudósok látogattak el a lengyel fejedelmi udvarokba, akik nálunk hintették el az olasz művészi fellendülés magvát. Az Anjouk és a Jagellók udvartartásában Krakóban és Varsóban ugyanúgy bontakozik ki a németalföldi kontrapunktikus zene, sokszólamú miséivel, motettáival, mint nálunk, Budán és Visegrádon a mohácsi csatát megelőző évtizedek alatt. De lengyel testvéreink szerencsésebbek voltak: földjükön nem dúlt a török, országuk nem szakadt szét úgy ízekre, mint hazánk a 16. század második felében. Ezért köszöntött be Lengyelországban előbb a műzeneirodalom virágkora, mint nálunk. Tomas *Szadek*, Chr. *Borek*, Nicolas de *Cracovia* mesterek iskolája erős olasz hatást mutat ugyan fel, de a népdal beszivárgásával fokozatosan nemzeti polifón művészet kialakulását észlelhetjük náluk akkor, midőn nálunk csak a homofón históriás énekek korát éljük. Hangszeres és vokális zenéjük a 17. század elején indul virágzásnak. *Zielenski*-nek, *Jarzebski*-nek és *Mielczevszki*-nek művei (offertoriumok, concertok, hangszerkiséretes dalok, kantáták) Páduában és Velencében jelennek meg. A királyi udvarokban és főnemesi kastélyokban 1628 óta mutattak be operákat. Ezek fényűző pompája tömegesen csalogatta be a leghíresebb olasz mestereket, köztük Aneriot, Scapittat, Marenziot és Pacellit, kik legismertebb műveiket bocsátották a bőkezű mecenások rendelkezésére. Magyarországi lantművészeink ismételten jártak Krakóban, zenetudósaink is ott nyomtatták ki elméleti munkáikat. Krakóban jelent meg Monetarius Epithoma-ja is, 1518-ban. Az első lengyel nemzeti operát *Kamienski* Mátyás írta, ki Sopronban született 1734-ben. *Szerencse a szerencsétlenségben* (»Nedza Uzczesliviona«) c. dalművével nyitották meg 1778-ban a varsói Nemzeti Operaházat. *Elsner*, a varsói konzervatórium alapítója, Chopin egyik mestere, *Nideczki*, *Dobrzynski* és *Kurpinski* készítik elő a 19. század fellendülése számára a talajt. E század elején két mester magaslik ki; műveik mintaképei lettek a lengyel menzeti királynak: *Chopin* a hangszeres zene és *Monjuszko* az opera és a dalirodalom stílusának. Utóbbinak »Halka« c. operája a lengyel dalmű legékesebb gyöngyszeme. Követőik közül ragadjuk ki *Zelenski*, *Stojovszki*, *Melcer*, *Mlynarski* és *Paderevski* nevét. E század elején tünnek fel *Karlovicz*, *Fitelberg*, *Rozycki* és *Szymanovszki*, kiknek szimfónikus és szinpadi alkotásaikban már Wagner, Strauss Richárd, Debussy és Szkriabin hatását ismerhetjük fel. A legifjabb generáció ott is Stravinszki, Schönberg és Hindemith stílusának hódol, a mai nemzetközi versenyben figyelemreméltó sikereket aratva.

1. **Moniuszko Szaniszló**: Téli rege.

Moniuszko, Chopin mellett a legnagyobb lengyel zeneszerző, Litvániában született 1819-ben és Varsóban halt meg 1872-ben.

Azon kis időn kívül, melyet zenei tanulmányok céljából Berlinben töltött, 37 éves koráig litvániai kis szülővároskájában, ahol kántor volt és zenét tanított, élt és alkotott. Nehéz életfeltételek között, a fárasztó és időrabló pedagógiai munkájától ment idejében, a vidéki színházak számára zenei és színdarabokat ír. Ott keletkezik első nagy operája a »Halka«, amely Varsóban 1858 január 1-én színre kerülve, lelkes fogadtatásra talált, s mind a mai napig nagy sikerrel játsszák. Ettől kezdve Moniuszko Varsóba költözik, Egész sereg operát ír: »Flis«, »Grófné«, »Verbum Nobile«, »Rettenetes udvar«, »Pária«. Az operákon kívül mindenekelőtt világi és egyházi énekeket, oratóriumokat, miséket, litániákat.

Alkotó erejének legmegfelelőbb területe mégis az opera. Ő az első, aki megteremti a tulajdonképeni lengyel operastílust. Az operában nyilvánul meg tipikusan lengyel tehetsége, a hagyományok szeretete, a régi nemesi és lovagi Lengyelország légköre, melyet oly híven és oly egyszerű lírizmussal ad vissza.

Moniuszko a régi »olasz« típusu nyitányt vette mintaképül e művének megírásakor. A főtéma belépését (vivace, alla breve) egy rövid, pattogó induló, majd egy lassú énekszerű dalforma előzi meg. Maga a szonáta-formában írt gyors részlet melléktémája előbb E-dúrban, majd A-dúrban jelenik meg. A szokásos kidolgozást a főhangnemet találóan előkészítő visszavezetőrész helyettesíti. Az élénk kóda hatásosan rekeszti be a mesterien felépített kompozíciót.

2. **Chopin Frèdéric** (1810. Zelazowa Wola — 1849. Paris): e-moll zongoraverseny (1830. op. 11.) Előadja: *Kentner* Lajos.

A kis formák halhatatlan mestere: *Chopin* Frigyes, mindössze hat zenekari művet komponált, de ezekben a művekben is a zongora játsza a főszerepet, a zenekar csupán keretet és kíséretet ad a koncertáló magánszólamokhoz. A nagy lengyel zongorapoéta minden érzésének és gondolatának a zongora volt a tolmácsa és közvetítője, tizenhét lengyel dalától és néhány csellóra írt darabjától eltekintve, mind a 74 műve zongorakompozíció. És ezen az egyetlen hangszeren mindenkinél kifejezőbben tudta visszaadni a lengyel néplélek örömét, bánatát és sóvárgásait. Ezek a lelki vibrációk csendülnek meg stilizált táncaiban és az álmodozó noctürnök, impromptük, fantáziák és balladák ütemeiben, sőt a nagyobb formákra szabott három szonátában és két zongoraversenyben is.

Összmunkásságának legértékesebb drágaköve az e-moll koncert, amely egyébként a zeneirodalom három legszebb zongoraversenyének egyike. Az *1. tételt* a zenekar nyitja meg az expozíció teljes bemutatásával, amelyet újabban rövidítve, akként szoktak előadni, hogy az első főtéma bemutatása után a zongora kezdi meg az expozíciót. A tétel tematikus anyaga — bár végig e-dur és e-moll — rendkívül gazdag: *két* főtémája van, átvezető részének szinte önállóságot kívánó szenvedélyes a karaktere, amely folyton növekvő dinamikával vezet át a rendkívül gyöngéd és szentimentális melléktémára, majd egy risoluto-hangulatú zárótémára. A kidolgozásban és a rövid reprízben bőséges alkalom nyílik a virtuózhatások csillogtatására. — A *2. tétel*: Románc. Kis zenekari bevezetés után forrón epedő téma csendül fel a zongorán, — mint kortársai írják: itt Chopin szerelmes szíve nyilatkozik meg bálványa: *Gladovska* Konstanzia iránt... A *3. tétel* brilliánsan tagolt kéttémájú Rondo, több szellemes epizóddal, amelyek keretében lázas ütemben kergetődző, gyönyörűen kidolgozott passzázsok kínálkoznak a technikai bravúr bemutatására.

3. **Karłowicz Mieczyslaw** (1876. Wiszniewo — 1909. Zakopane): Litván rapszódia. 11. mű.

Karłowicz Varsóban és Berlinben tanult és mint a lengyel zene egyik legnagyobb reménysége alapította meg (Szymanovszkival és Rozyckivel karöltve) az új lengyel zenei egyesületet. Fiatalon halt meg 33 éves korában. Zakopaneből túristakirándulásra indult és a Tátrában, a Tengerszemcsúcs lejtőin lavinaomlás temette be. Két operát, szvitet, szimfóniát, 2 szimfónikus költeményt és hegedűversenyt írt.

Litván rapszódiája az úgynevezett Fehér Oroszország vidékén gyüjtött népdalokon épül fel. Litvánia egykor mint nagyfejedelemség Lengyelországhoz tartozott, később Poroszország, majd Oroszország birtokába jutott.

1934. 3061

A mélygehedűk és gordonkák között elosztott triolás tremolók kisérete mellett előbb a basszusklarinét, majd a klarinét és a fagót szólamaiban jelenik meg egy-egy dallamcsira, utána a fuvola dalolja el a mélabús, monoton népdalt. A kísérő figurák mind gazdagabbak lesznek, a népdaltémát pedig sorra veszik át a zenekar különféle hangszercsoportjai. Nagyon szép téma a következő *lento*-dallam (cisz-moll) de különösen a szeszélyes ütemváltozással tarkított klarinét-dallam, melynek záradéka határozottan magyar népdalok kvartugrásos befejezésére emlékeztet. A rapszódia zárótétele (allegretto giocoso, F-dúr) kis-orosz táncok ritmikájára emlékeztet. Kódául a komponista a legelsőnek idézett mélabús népdalt választotta. Ezt most fuvola és fojtott trombita énekli, a vonósok üveghang harmóniáinak hátterében.

Szünet.

Szymanovszki Karol (1882 Tymoszovka (Ukrajna).—) : II. szimfónia B-dúr, 19. mű.

Szymanovszki 1883-ban Ukrajnában született és kora ifjúságától fogva — már középiskolai tanulmányai közben — komponált. Gimnáziumi tanulmányai befejezése után először a varsói Konzervatóriumban, azután Európa és az Egyesült Államok zenei központjaiban teljesen a zeneszerzésnek szenteli magát. Szoros kapcsolatban lévén az újkori zenei élet mozgalmaival, neve külföldön madjnem annyira ismert, mint hazájában. 1926-ban a Varsói Konzervatórium igazgatója, majd 1930-ban a Varsói Konzervatórium mellett megnyilt Zenei Főiskola (Wyższa Szkoła Muzyczna) rektora lesz. Jelenleg, teljesen távol minden pedagógiai munkától, Zakopane-ban lakik.

Teremtőereje különböző korszakokon ment át, mert sorjában különböző hangulatok, különböző témabeli kérdések és különböző technikai lehetőségek vonzották érzékeny képzelőerejét. És így a német (Strauss Richárd, Reger), orosz, francia (Debussy) hatásokon keresztül — gondolatai kifejezésének és azok legszintetikusabb fölfogásnak mindig a lehető legvilágosabb és legegyszerűbb formájához való útjait keresve — jutott el személyes, egyéni és saját stílusához, mely már a zenei tudománynak, a művészeti kultúrának és a tudásnak magaslatán áll.

Erős szimfónikus tehetség (nyitányok, szimfónikus költemények, hegedűverseny, 3 szimfónia) ki újabb műveiben erősen elkanyarodott a zenei expresszionizmus és az atonális irányzat felé. *Roger király* c. dalművével 1926-ban nagy sikere volt.

Szimfóniájának első tétele (Allegro moderato, grazioso) kis szonátaforma körvonalait mutatja. Derűs gazdag ritmikával tagolt főtémájából rövid hegedűszóló vezet át a *Desz*-dúr hatású *andante*-ízű dallamos melléktémába, mely széles ívelésű fokozással torkollik a puzónok belépésével induló zárótémába. Rövid kidolgozás, melyet több ízben szakít meg egy-egy fermáta, tér vissza a főtéma motivuma, de az expozíció pontos megismétlése helyett a komponista szeszélyes sorrendben sorakoztatja fel a mellék- és záró-témák motivikus anyagát. Csak a zárótéma jellegzetes ritmikájú tuttiját idézi kótaszerint Szymanovszki, hogy utána nagy diminuendóval térjen át a halk kódára, melyben visszaemlékezésszerűen jelenik meg még egyszer a főtéma nobilis motivuma.

A második tétel mesteri variációk sorát hozza. A tizenkét-ütemes *lento* témát egymásba torkolló 6 változat követi; köztük az elsőben triolás figurák dominálnak, a másodikban pontozott nyolcadok, a harmadikban $^6/_8$-dá alakította át a komponista a téma egyik jellegzetes motivumát. A negyedik variáció scherzo-jellegű, melyben a fúvók staccatoit szellemesen támogatják a vonósok pizzicatoi és a hárfák glisszandói. Ezt a szélesen kibővített tündértáncot egy *grazioso* élénk párosütemű változat követi, daktilusokkal tarkított gazdag ritmikus képletekkel. A hatodik variáció rokokó-ízű menuetto; ennek pianissimo kicsendülését váratlanul szakítja félbe a témának rövid felbukkanása. Rövid zajos kódával zárul a második tétel.

Finále-ként fugát komponált Szymanovszki, művének betetőzéseül. A merész lendületű fugatémát előbb a vonós hangszerek idézik sorjában, majd a fafúvók, kürtök. Szellemes a témának megfordítása, valamint a sűrűn alkalmazott tématorlódás, megfordítással kombinálva. Egy lendületes fokozás hirtelen megszakítása után, pillanatra felcsendül a második tétel egyik témája, ezt azonban rögtön elnyomja az előtérbe tódult fugatéma. A kettőnek kombinációjából megkonstruált strettáva záródik a szimfónia.

*

Hatodik hangverseny — 1934 december 16-án — Karnagy: **Szenkár Mihály** vasárnap délután 5 órakor.

A bérlet.

Közreműködik: dr. *Székelyné Kovács Mária* operaénekesnő.

1. **Beethoven Ludwig** (1770. Bonn — 1827. Wien): III. Leonora nyitány (1806. op. 72.)

Beethoven egyetlen operájához, a »Fidelio«-hoz négy megnyitó zenét komponált: három »Leonóra-uvertürt« és egy »Fidelio«-nyitányt. Keletkezésük ideje nem azonos a számjelzéssel, így a műsoron szereplő »III-ik« tulajdonképen *második*nak született. A négy megnyitó között *ez* a legmagasztosabb, legtökéletesebb Leonóra-nyitány, amelyet drámai tömörségénél fogva méltán illetnek a »szimfonikus költemény« díszítő jelzőjével. Alapeszméjét ismerjük az opera tartalmából: rövid bevezető Adagio illusztrálja Floreszán börtöni szenvedéseit és halálos vágyakozását megszabadulása után. E vígasztalan hangulatból tavaszi ragyogású gordonka-téma visz át az Allegro izgalmas lüktetésébe. A cselekmények forgatagában egyszerre csak felharsan a távolból a szabadulást jelző trombitahang, mely után gyönyörű fokozással érzékíti meg a hitvesi hűség diadalát és kiszabadulás boldogságát Beethoven klasszikus muzsikája.

2. *a)* **Mendelssohn—Bartholdy Félix** (1809. Hamburg — 1847. Leipzig): Scherzo a *Szentivánéji álom*-ból.

   b) **Mozart Wolfgang Amadeus** (1756. Salzburg — 1791. Wien): Gavotte a Les Petit Riens c. ballettből.

3. *a)* **Giordani Tommaso** (1740. — 1816.): Caro mio ben.

   b) **Mozart W. A.**: Figaro házassága — a Grófnő áriája.

   c) **Mozart W. A.**: Warnung. Előadja: dr. *Székelyné Kovács Mária*.

4. **Händel Georg Friedrich** (1685. Halle — 1759. London): Concerto grosso (h-moll).
   Zongoránál *Szenkár Mihály*. Continuo és átdolgozás *Szenkár Mihálytól*.

Szünet.

5. **Csajkovszky Péter** (1840. Votkinszk — 1893. Pétervár): VI. (pathétique) szimfónia (1893.)

Életének utolsó hónapjaiban fejezte be Csajkovszky hattyúdalát: a patétikus szimfóniát. Utoljára 9 nappal halála előtt vezényelte Szentpétervárott s azóta nem mult el hangversenyszezón, hogy a világ minden táján elő ne adták volna. Csodálatos egy mű ez, amelyért a közönség, a zenekar és a karmester egyformán rajong. Az entuziaszták lelkesedésével szemben persze vannak elkeseredett gáncsolói is, akik például »egy tehetségtelen komponista triviális munkájá«-nak tartják a VI. szimfóniát.

Kretzschmar Róbert szerint »Csajkovszky egy nemes emberi lélek férfias küzdelmeit festi le.« Az 1. tétel gyászos fekete színeiben megrendítő drámai küzdelmek folynak le. Sötéten borongó *Adagióval* kezdődik a mű. A halk, könyörgéshez hasonló basszusmotívum lassan fölfelé kúszva csak az *Allegro non troppo*-ban bontakozik ki főtémává, amely feltűnő rokonságot mutat Beethoven Sonata pathétique-jének alapgondolatával. A főtéma úgy hat ránk, mint a visszafojtott szenvedélyek nyomasztó előérzete. Az extatikus kitörés egyelőre elmarad, sőt kedvesen szökellő átvezetőrész visz a melléktéma szélesen daloló *Andante*-jába. A fájdalmas, panaszos, rezignációval telített hegedű-gordonka dallam után a zárótéma, majd hatalmasan felépített elemzés, végül a témák visszatérése következik. A tétel bensőséges, imaszerű halk kódával ér véget. — Az $^5/_4$-es ütemben komponált híres 2. tétel: *Allegro con grazia*, álomszerűen gyöngéd dallamával idillikus hangulatba ringat. Válaszképen triószerű téma csendül fel a párhuzamos moll hangnemben: con dolcezza e flebile. A bánatnak ez a gyöngéd reminiszcenciája azonban nem tart soká, csakhamar visszatér az első rész álmodozó,

elhaló dallama. — A 3. tétel vad küzdelmet, diadalittas indulót érzékít meg titáni erővel. A vonósok triolás aláfestése mellett vidám motívum töredékeit halljuk, amelyet észrevétlen indulószerű óboatéma követ. Ez a téma a tétel fő zenei gondolata, amely fokozatosan kifejlesztve hatalmas dinamikai arányokat ölt. Négyütemes ellentémáját a rézfuvókon halljuk erőteljes tömör akkordokban. Utána a két téma motívumízeinek feldolgozását halljuk, végül mintha valami óriási ütközet volna készülőben, az egyes hangszercsoportok fel- s alászáguldó futamokkal készítik elő a nyers dinamikában tobzódó markáns indulótémát, amely Csajkovszky kábító instrumentációjában diadalmasan csendül fel a teljes zenekaron. — A győzelmi mámor elmult, jön a 4. tétel: *Adagio lamentoso*-ja, a keserű fájdalom, Riemann szerint a Hős haldokolása. A hegedűkön felsíró főtéma valóban a szívünkbe markol. A panaszos jajszó egetostromló könyörgéssé, később a szenvedés paroxizmusáig fokozódik, — de az életerő megtörik. Elhalkul a panasz, elnémul a jaj. Egy-két kísérteties tam-tam ütés s a harsonákon felzokog a gyászdal. A megosztott mélyvonósok döbbenetes akkordjai mellett fejeződik be az emberi szívnek és lángelmének ez az örökéletű, ragyogó alkotása.

A BEÉRZÉS SZEREPE A TANÍTÁSBAN ÉS A TANULÁSBAN

Ez a dolgozat nem útbaigazítást akar adni arra nézve, hogy ezentúl miként tanítsunk, csupán rá óhajt mutatni a tanításnak és a tanulásnak olyan tényezőjére, amely eddig talán nem részesült kellő méltánylásban részünkről. E tényező a *beérzőképesség*, melyet nemcsak hogy nem méltattunk figyelemre, de spontán megnyilatkozásait — mint a tanításban alárendeltnek vélt érzelmi momentumokat — igyekeztünk háttérbe is szorítani. Pedig a beérzés fontos szerepet tölt be mind a tanulásban, mind pedig a tanításban és hasznát — ha nem is tudatosan — eddig is vettük.

Lássuk, a tanulás folyamatának melyik fázisában jut szerep a beérzésnek és hogyan vehetjük hasznát a beérzőképességnek a tanításban?

Mielőtt e kérdést fejtegetnők, tisztáznunk kell a *beérzés* fogalmát, illetve a fogalom tartalmának legalább azt a részét, mely tárgyunkkal összefügg. A föladat nem könnyű, mert a beérzés fogalma igen tág. Ide tartozik pl. a részvét érzése, midőn egy embertársunk szomorú sorsát annyira átérezzük, hogy vele sírunk szenvedéseit látván. Látszólag ennek ellenkezője, — mert tk. projekció és csak másodlagosan beérzés — amidőn valakit gyűlölünk, de nem akarjuk bevallani saját magunk előtt, hogy mi okból, mert ez az ok nem állhat meg önkritikánk előtt szégyenkezés nélkül, sőt őszinte bevallása belénk oltott erkölcsi érzésünk felháborodását is maga után vonná. Ilyenkor mindazt a gyűlöletet, amit tulajdonképen mi magunk érzünk, projiciáljuk a gyűlölt személyre: azokat a tetteket, amelyeket gyűlöletünkben mi szeretnénk elkövetni ellene, ráfogjuk képzeletünkben, hogy ő cselekszi ellenünk és ő gyűlöl bennünket. Ezt beérezzük és gyűlöletünk még halmozódott. Mindezekben a lényeg az *Én* modifikálása. Ez azt jelenti, hogy vagy a saját érzéseinket helyezzük egy más személybe, esetleg tárgyba, melyekre a saját énünket mintegy rávetítjük, vagy pedig mi szívjuk fel magunkba egy másik egyén énjét, azonosítjuk magunkat vele, kitaláljuk azt, ami lelkében végbemegy, átérezzük az ő érzéseit. Nemcsak egy előttünk megnyilvánuló tényt, hanem valamely képzelt dolgot is beérezhetünk. Pl. ha egy — akár megtörtént, akár csak elképzelt — mulatságos történetre gondolunk és az elképzelés nagyon intenzív bennünk, mosolygósra válik az arcunk, sőt el is nevethetjük magunkat. A képzelődésre hajlamos emberekben ugyanis a dolgok elképzelése éppen úgy a tudathoz vezetődik, mint az érzékszervek által felfogott inger és az inger elképzelése éppen úgy kiváltja a mozgató beidegzés elvezetődését a tudattól, mint a normális érzéki inger. A mulatságos esemény elképzelése tehát működésbe hozhatja arcizmainkat, melyek a

nevetésnél teljesítenek funkciót. Azok az emberek, kikben túlzott mértékben van meg a beérzőképesség, mint pl. a hisztériás egyénekben, intenzív elképzelésükből folyó, tudattalan akaratukkal oly mozgási jelenségeket is képesek léterhozni, melyek még vérkeringésükben és egyéb életműködésükben is komoly rendellenességeket okozhatnak. Ezek azonban már beteges jelenségek, melyek nem tartoznak tárgyunkhoz.

Hogy mindez miképen lehetséges, nem tudjuk, mint ahogy nem ismerjük magának az érzésnek a mibenlétét sem, csak »érezzük«, hogy bennünk van és úgy könyveljük el, hogy lelki életünknek egy tényezőjét képezi.

Az, hogy mások érzéseiről is számot tudunk adni magunknak, az a rajta észrevett momentumoknak a saját magunkban meglévő hasonló motívumú emlékképekkel való összevetésén alapszik. E képességünket, hogy átérezhetjük és kitalálhajtuk azt, ami egy embertársunkban végbemegy, hasznosíthatjuk a tanításban. Hasznosíthatjuk a tanításnak mindkét célja felé haladva : abban az irányban, melynek célja a tartalmi vagy anyagi képzés, vagyis maguknak a tárgyi ismereteknek a nyujtása ; használhatjuk továbbá a formai vagy alaki képzésnél, mely az ismeretek nyujtását csak arra használja fel, hogy ezáltal a tanuló szellemi képességeit fokozza, lelki tartalmát gazdagítsa és erkölcsi színvonalát emelje, szóval a tanulót mint embert tökéletesítse. Nagyrészben ilyen alaki képzésnek kell lennie a zenetanításnak is. Hiszen már magában a puszta hangszertanítás is — mely voltaképpen csak tárgyi ismereteket nyujt — rejt magában általános nevelőelemeket. Hiszen bármelyik technikai tényező megtanulása figyelmet, kitartást, fegyelmezettséget követel a tanulótól, ki ezen szellemi funkciókat is gyakorolja, midőn pl. a hangképzéssel foglalkozik, vagy más technikai típus elsajátításán fáradozik és ezáltal a hangszertanulással karöltve olyan képességeket is fejleszt magában, melyeknek az élet sok más feladatával szemben is hasznát veszi. A hangszertanításnál még több alkalmat nyujt az alaki képzésre : a lelkikultúra fejlesztésére, a hasznos emberi tulajdonságok nevelésére a tágabb értelemben vett zenetanítás és a zeneköltészet remekműveinek megismertetése. Milyen óriási gazdagodást jelent az ezirányban fogékony tanuló részére a zeneművekben felhalmozott általános emberi, vagy egyéni lelki kincseknek a föltárása és milyen felbecsülhetetlen gyarapodást jelent midőn a tanulót a ritmika, forma és harmónia titkaiba bevatván, őt egy új kifejezési eszközzel, egy új anyanyelvvel gazdagítjuk, midőn megtanítjuk, hogy miként mondhatja el szavakba nem önthető gondolatait vagy hogyan lehet hirdetője a nagy zeneszerzők kinyilatkoztatásainak.

Nézzük, melyek azok a momentumok a *tanításban*, mikor a beérzésre támaszkodhatunk? A beérzés természetéből kifolyólag azok, amelyekben mint szemlélők állunk a tanulóval szemben : amikor játékát, ennek kifejezését, játszómechanizmusának működését és általában egész magatartását figyeljük. A rendes módszer az, hogy megfigyeléseinkből következtetéseket vonunk és ezúton jutunk bizonyos megállapításokhoz, melyek a tanítás további irányát megszabják. Pl. egy szorgalmas és nem tehetségtelen tanítványunk, aki ha magára hagyjuk, jól és szépen játszik, bele éli magát a zenemű tartalmába és ezt híven reprodukálja ; idegenek jelenlétében azonban, még a megszokott környezetében is egész lényében félszeg magatartást tanusít, élettelenül játszik, nem muzsikál csak a hangszert kezeli és ezt sem kifogástalanul. Ez a megfigyelésünk. Hogyan és mit következtethetünk ebből? Tudjuk, hogy a fentvázolt módon olyan egyének viselkednek, akik nem bíznak saját képességeikben és tudásukban és eljárásuk helyességében. Azt is tudjuk, hogy — mint minden ember — ő is többé-kevésbbé hiú. Amikor tehát nem mer mások jelenlétében játszani csak attól félhet (más oka nincs a félelemre), hogy produkciója nem sikerül ; ezt pedig hiúsága nem viselné el. Az ebből a félelméből származó gátlások akadolyozzák a mozdulatok szabadságát a játéktechnikában, mimikájában és egész magatartásában. Azt is tapasz-

taltuk, hogy képes a zenemű átélésére. Ha tehát idegen környezetben nyomát sem találjuk játékában ilyen átélésnek, azt csak úgy magyarázhatjuk, hogy érzelmeit is restelli, ezért gondosan rejtegeti azokat mások előtt ; de ha nem is tenné ezt, az előbb vázolt félelemérzet akkor is gátat vetne érzelmei szabad megnyilvánulásának. — Ez elég hosszadalmas következtetés, habár gondolatban gyorsabb a lefolyása. Gyorsabban jutunk el a fenti következtetés eredményéhez, ha ráfigyelünk a beérzés nyomán napfényre kerülő képzeteinkre. E képzetek emlékeink, élményeink tárából bukkannak elő, midőn ezekkel megegyező, vagy ezekhez hasonló életmegnyilvánulásokkal állunk szemben. Ilyenkor mindenki rátalál a saját átélt emóciói, eseményei között valamire, ami rezonál arra a jelenségre, amit jelenleg tapasztal. Ez a rezonancia jelzi a beérzés megtörténtét. A folyamat a következő : Magunk előtt látunk egy bizonyos történést, életmegnyilvánulást, erre a mi ehhez hasonló élményünknek az emlékképe, mely azonban nem kerül tudatunk előterébe, hirtelen fölidézi bennünk azokat az érzéseket és érzelmeket vagy gondolatokat, melyek annak idején az élményt követték. Ezen fölidézett és megfelelő intenzitásra emelkedett érzelmi és gondolati képek révén olvashatjuk rá aztán embertársunkra, hogy mi az, ami őbenne jelenleg végbemegy. Hosszú következtetés helyett pillanatfölvétel, melynek mását magunkban is megtaláljuk, melyet közvetlen közelből tanulmányozhatunk. Lássuk most ismét az előbbi példát : Előttünk van a tehetséges, de mások jelenlétében félszeg, ügyetlenkedő és szemérmes növendék. Mivel talán mink is voltunk valamikor ilyenek, önmagunkkal szemben bizalmatlanok, félénkek, érzelmeink nyilvánításában szégyenlősek (a pubertás időszakának gyakori jelensége), a beérzés tanítványunk lelki állapotába elmaradhatatlanul és azonnal jelentkezni fog bennünk és elárulja előttünk a növendék viselkedésének okát. Ha már rátaláltunk a baj forrására (akár következtetés útján, akár pedig a beérzés vezetése mellett), az orvoslás lehetősége is a kezünkben van : keltsük fel a tanuló önbizalmát, szoktassuk hozzá a nyilvánosság előtti játékhoz, tanítsuk meg, hogy előadás közben merüljön el a mű szellemébe, szegődjék ennek hű és bátor szolgájává és ne foglalkozzék a saját személyével, midőn a művet, egy nagy elme gondolatait kell tolmácsolnia.

Beérzőképességünknek a *technika tanításában* is hasznát vesszük. A beérzés folyamatát ugyanis mozdulatok szemlélése is megindíthatja ; a technika pedig a hangszerkezelésre alkalmas mozdulatok sorozata lévén, mint mozgás szintén kiválthatja bennünk a beérzést. Azt, hogy az előttünk végbemenő mozdulatokat — helyesebben a mozdulatokban kifejeződő momentumokat — is képesek vagyunk beérezni, a mindennapi életből számos tapasztalat bizonyítja. Minden utánzásnak — akár tudatosan, akár tudattalanul végezzük — beérzés az alapja. Ezen alapszik például, hogyha valakit ásítani látunk, rajtunk is leküzdhetetlenül erőt vesz az ásítás. A kisgyermek, ha enni lát valakit, önkéntelenül is utánozza a rágás mozdulatait. Az egyszerű embernek — aki nem fegyelmezi magát — nevetésre húzódik a szája, ha valakit nevetni lát. Beérzésen alapszik az a lázas feszültség is, mely a versenyek közönségén észlelhető, midőn egyesek annyira átélik a játék izgalmait, hogy maguk is öntudatlan játékosákká, versenyzőkké lesznek és ilyenkor szomszédaik néha ütések vagy rúgások alakjában tapasztalhatják magukon a beérzés hatalmát. A technika tanításánál beérzőképességünknek akkor vesszük hasznát, amidőn tanítványaink játszómechanizmusának működését ellenőrizzük. A tanuló mozdulatai az impulzív tanítóban hasonló mozdulatokat keltenek életre és ennek izomérzetei révén értesül arról, hogy a tanuló milyen mozgási funkciókat végzett, midőn egy bizonyos technikai típust játszott. A tanító az így nyert mozgási képet összehasonlíthatja a saját és helyesnek tudott mozgási funkcióinak érzeteivel és a tapasztalt különbségekből ítélhet aztán a tanuló mozdulatainak helyessége felett. Ha nem vesszük tudomásul a beérzés nyujtotta képzeteket,

akkor csak egy hosszadalmasabb és részletes szaktudást feltételező agymunka révén juthatunk ugyanezen képzetek birtokába. Mindez nem azt jelenti, hogy a jó beérzőképességgel rendelkező tanító nélkülözheti az alapos szaktudást, mert bizony alapos anatómiai és mechanikai ismeretekkel kell rendelkeznünk, hogy belelássunk a tanuló játszómechanizmusának legrejtettebb rúgói közé is, meg kell ítélni tudnunk a mozgási funkciók célszerűségét vagy ennek ellenkezőjét és ezen ítélet nyomán kezdhetünk aztán az esetleges hibák kijavításához, csupán arra akarjuk felhívni a figyelmet, hogy a beérzés megnyilvánulásait nem kell lebecsülni és figyelmenkívül hagyni, hanem bátran vegyük igénybe azt a segítséget, melyet beérzőképességünk nyujt a tanításban megfigyeléseink alkalmával.

Nézzük most, milyen szerep jut a beérzésnek a *zeneműtolmácsolásánál*, midőn a mű tartalmát igyekszünk megismertetni tanítványainkkal. A tanítás menete ilyenkor a következő sorrendet szokta követni. Előjátszuk a művet, de olymódon, hogy annak tartalma maradéktalanul kifejeződjék játékunkban. A műnek ilyen életteljes tolmácsolására csak úgy leszünk képesek, ha beleéljük magunkat azokba a lelki történésekbe, melyek a művet létrehozták. Ha a tanulóban szintén megvan a beérzőképesség, az ilyen előjátszás azokat a húrokat fogja lelkében megrezdíteni, melyeknek hangjai megérteti vele a szóbanforgó mű tartalmát és az így nyert impressziók nyomán ő is képes lesz az előtte tolmácsolt mű reprodukálására. Ha szavakkal magyarázzuk és ecseteljük a mű lényegét, akkor is a beérzés az, ami az előadásunk keltette fantáziaképek nyomába szegődve a tanulóval a mű tartalmát közli.

A tanulásnál akkor jut szóhoz a beérzés, midőn a mű tartalmi részét tanuljuk ; de a technikai megvalósítás alkalmával is állandóan figyelnünk kell azokra a képekre, melyeket a beérzés rajzolt képzeletünk elé. Az, hogy bele tudunk helyezkedni a mű szellemébe, hogy a művön keresztül magunkévá tudjuk tenni a zeneköltő érzéseit, hangulatait, melyeket művében elhelyezett, azt — amint tudjuk — beérzőképességünknek köszönhetjük. Akár más tolmácsolásából ismerjük meg a kompozíciót, akár mi magunk olvassuk és játsszuk, átérezzük a mű tartalmát, (föltéve, hogy van és ha meg van bennünk is a beérzőképesség ; dehát ez megvan, mert enélkül nem lehetnénk művészek). Az így nyert benyomásokhoz hű elképzeléshez kell aztán alkalmaznunk a mű technikai megvalósítását is. Ez főleg a hangképzésre vonatkozik : olyan hangokat kell képeznünk hangszerünkön az előadandó mű anyagául, melyeknek intenzitásában, színében és dinamikájában kifejezésre juthat a mű elképzelése. Ha sikerül létrehoznunk ezeket a hangokat, képzésüket be is kell gyakorolnunk : eljátszásukat addig kell szakadatlanul ismételnünk, amíg a hangokat létrehozó mozdulatok beidegződnek bennünk. A gyakorlásnál a beérzéssel birtokunkba jutott képzeleti képnek kell a begyakorlás céljából egymásután megismételt mozdulatokat állandóan vezetnie ; csak ezt a zenei képet kell gyakorlás közben állandóan magunk elé idéznünk, hogy a gyakorlás alatt levő hang intenzitása, színe és dinamikája minden egyes megismétlésnél ugyanaz maradjon ; mihelyt a hangot létrehozó mozdulatok beidegződtek bennünk, a kiindulópontul szolgáló beérzés közvetlenül és azonnal helyes vágányra tereli játszómechanizmusunk működését.

Ezekben kívántam rámutatni a beérzésnek a tanításban és a tanulásban játszott szerepére. Ismétlem : nem az volt a célom, hogy útbaigazításokat adjak arra vonatkozólag, hogy hogyan kell tanulni, vagy tanítani. Csupán egy olyan tényezőre kívántam rámutatni, mely jelen van és működik bennünk akár a tanításnál akár pedig a tanulásnál ; mindazonáltal talán nem részesül elég méltánylásban részünkről, sőt, ha ráeszmélünk megnyilvánulásaira, azon igyekszünk, hogy elnyomjuk, mint egy nem eléggé tudományos és a komoly tanításhoz méltatlan valamit.

DR. SEBESTYÉN SÁNDOR

BÉCSI ZENEI ÉLET

A bécsi Staatsoper újdonságul az »Elssler Fanny« című balletpantomimet mutatta be, melynek lazán egymáshoz fűzött hét képe többé-kevésbbé történelmi epizódokat sorol fel az egykor majdnem érthetetlen módon ünnepelt táncosnő életéből, kinek halálozási napja rövidesen ötvenedik fordulójához ér. Látjuk, ahogy *Lanner* az első valcert, még pedig mindjárt a halhatatlan »schönbrunni«-t költi számára, ahogy *Gentz* miniszter előkelő tartózkodással udvarol a táncosnőnek, a »fiatal sas« a reichstadti herceg pedig nála keres vigaszt szomorú sorsában. Majd a magas politika szövevényes útjain találjuk magunkat. A francia trikolór, melyet Napoleon fia keblébe rejtve hord, jelentőségteljesen bontakozik ki; egy több, mint gyerekes szökési kísérlet dobpergéssel és elfogatással végződik. A halálosan beteg herceg lázálmai a *Grande Armée* gránátosait, lobogó zászlóerdőket és a Marseillaise magával ragadó hangjait hozzák színpadra, míg az *unhappy end* kísérteties vörös dobosa — ki azonban korántsem hat kísértetiesen, átváltozik — sajnos, — személyesen megjelenő halállá, mely elől a szegény, tüdőbeteg ifjú nem menekülhet. Ezek a tarka események hatásos színpadi képekre és koreográfiai tömeghatásokra adnak alkalmat; ezeket a társszerzőként is feltüntetett Margarete *Wallmann* ballettmesternő kimagasló módon uralja és aknázza ki. Meglepő szín- és fényhatásokkal teljes jeleneteket, a kosztümök egész valószínűtlen pompáját teremti meg; ezek Kautsky színpadi képeiben mesteri támogatást nyernek. Különösen hatásos az a kép, melyben a háztetők, fölöttük a magasan trónoló »Stephansturm«-mal lassan felemelkednek s egy ház belseje, mint egy óriási nürnbergi babaház keresztmetszete bontakozik ki nyílt színpadon. A kivilágított, gloriettes schönbrunni parkban és az öreg Kärntnertor-színházban játszódó képek gyönyörűek és látványosak. *Nádor* Mihály muzsikája kellemes, jólhangzó tisztán és hatásosan hangszerelt. Hatásos, anélkül, hogy aránytalanul nagyképű akarna lenni. Legkedvesebbek a vidám, vígjátékszerű részek, melyek, úgylátszik, a komponistának legjobban fekszenek.

Erősen rusztikusan mutatkozik be egy másik új ballett; az »Osztrák parasztlakodalom«. Szövegét Margarete *Wallmann* írta, zenéjét Franz *Salmhoffer*, régi táncos és lírikus karakter népies dallamok ügyes feldolgozásával. Ebben az egyfelvonásos balettben semmi sem figyelmet keltő, hacsak nem a szóló- és karénekszámok beiktatása, no meg a humor hiánya, amely pedig falusi ünnepségeken szinte elmaradhatatlan. Ide irányuló törekvései úgy elgondolásban, mint kivitelben félbemaradnak és a groteszk álarcosok is inkább exotikus táncmaskarákra emlékeztetnek. A jelentéktelen szöveg a nagy színpompa és a tömegek állandó mozgása dacára sem tud érdeklődést kelteni. Ragyogó kiállítása és a kitűnő szereplők, elsősorban pedig *Krips* kiváló zenei vezetése hozta meg a híres bécsi balett eme erőpróbájának a megérdemelt sikert.

*

Az idei tél első zenei hónapja tulajdonképen *Toscanini* jegyében zajlott le, ki nem kevesebb mint négy koncertet és két nyilvános főpróbát vezényelt, legszebben folytatva a filharmónikusokkal Salzburgban oly fényesen megkezdett együttműködést. Két koncert műsora fővonalaiban a salzburgihoz igazodott. Különösen hatott Brahms negyedik szimfóniája az ott játszott harmadik helyett, Bach orgonapassacagliája (Respighi hatásos hangszerelésében) a húszéves Rossini egy jelentéktelenül csillogó

nyitánya a két régi »parádés darab«: Berlioz »Mab tündérscherzo«-ja és Debussy »Egy faun délutánja« között. A második műsor: egy »Wagner-koncert« a Faust-nyitánnyal kezdődött, az Istenek alkonya gyászindulójával és a Wallhallába való bevonulással végződött, közte a Trisztán előjátékát és Isolda szerelmi halálát, Parszifál nyitányát és a nagypénteki varázst hallottuk, majd három Wesendonck-dalt Lotte *Lehmann* bensőséges interpretálásában, kinek azonban a Liebestod záró betetőzése kevésbbé fekszik.

A legnagyobb érdeklődés előzte meg Beethoven »Kilencedik«-ének előadását; ez valóban egész kivételesen nagy teljesítmény volt.

Maradéktalanul csodálatraméltó minden ritmus és hangzat pontos kihallása, a melódikus és *cantabile*-részletek jellegzetes kiemelése. Nem felejtendő el, hogy Tosacanini sokkal több próbamunkához ragaszkodik, mint amennyit más, nagy karmesterek szoktak megkívánni. Ez is nagy zenei lelkiismerete és a mű iránti megalkuvást nem tűrő hűséges ragaszkodása mellett bizonyít. Ha kifogásolni merünk mégis valamit, úgy az csak a műsor összeállítását illeti. Wagner-koncertekről pl. lemondanánk. És a »Kilencedik« előtt — melynek egész kifejlesztése, felfokozása az emberi hang belépésére van felépítve, — egy kóruskompoziciót hozni, még hozzá olyan dinamikai erejűt, mint Kodály »Psalmus Hungaricus«-a, nem volt szerencsés gondolat. Ennek dacára a nagyvonalú és hatásos műnek a kitűnő Budapesti Fővárosi Énekkar kiváló előadásában teljes hatása volt. Ez az énekkar Beethoven »örömódájá«-ban is eminens képességeiről tett bizonyságot, csakúgy, mint *Rössler* Endre, a pompás magyar tenorista, aki a »Psalmus« szólórészét is énekelte, valamint operánk tagjai: Elisabet *Schumann*, Enid *Szánthó* és Richárd *Mayr*.

A legtisztább benyomást Toscanini operai búcsúhangversenye hagyta hátra; ez egyúttal az elhúnyt *Dollfuss* kancellár legméltóbb emlékünnepe volt, melyet a szövetségi színházak rendeztek. Verdi Requiemje *Manowarda* és *Kullmann* operaénekesek és *Rünger* és *Báthy* operaénekesnők közreműködésével, — utóbbi Németh Mária helyett ugrott be Budapestről, gyönyörű hangjával valóságos feltűnést keltve — továbbá a Filharmónikusok és az állami opera énekkarának szereplésével, elfakulhatatlan szépségének teljes fényében csillogott és válogatott hallgatóságában mély meghatódottságot váltott ki.

*

A *Volksoper* fénykora régen letűnt. Főleg operettműsorral és szerény munkaközösséggel dolgozott egész a legutóbbi időig, míg végre is bezárta kapuit. Ez évben aztán új, tetterős férfiak akadtak Lustig—Prean és Jean Ernest direktorok személyében és a polgármester, valamint a kormány képviselőinek jelenlétében újra megnyílt az újonnan átalakított épület. Walter *Herbert*, az új igazgató és *Volbach* a kitűnő rendező *Josefovits* díszlettervező segítségével szinte csodát műveltek, midőn dacára a szerény anyagi eszközöknek »A windsori víg nők« lüktető zenei élettel teljes, bájos előadását produkálták. Utána egy sikerült »Lohengrin« és *Millöcker* »Koldusdiák«-ja következtek, majd a Bécs számára is újdonság: Wolf—Ferrari »Sly«-ját mutatták be, dr. *Kolisko* vezényletével. Nagyon érdekes este volt. A szövegkönyv a világirodalom egyik legrégibb motívumát, az álmaiból új életre keltett alvó legendáját dolgozza fel, csak itt a hős öngyilkossága folytán tragédiává változtatva. A zene minden taktusa előkelő mester kiváló színpadérzékéről tesz bizonyságot, aki tömegével hozza az érde-

kesnél érdekesebb részleteket. Kevésbé látszik szerencsésnek a formai felépítés s a melódikus inspiráció ereje sem áll mindig a drámai helyzet színvonalán. Mindamellett ért hozzá, hogy a hallgatóság érdeklődését — különösen a második és harmadik felvonásban — hatalmasan felfokozza.

A Verdi-renaissance vonzóerejében a nálunk ismeretlen, 1885-ben komponált »Sziciliai vecsernye« sem menekülhetett meg az átdolgozók elől. A nagy francia-opera stílusában — Scribe az egyik szövegíró — kissé fáradságosan megszerkesztett szövege, dacára az új átdolgozásnak, sokkal pókhálósabb, mint zenéje, mely különösen a harmadik és negyedik képben és főképen az impozáns finálében egész tekintélyesen emelkedő és Verdi középső periódusának legjobb alkotásai közé sorozható, bárha későbbi, érett dalművei erősen el is homályosítják. A sok fiatal tehetség és a már ismertnevű nagyság közül — akik ebben a színházban, melynek a legszebb jövőt kívánjuk és jósoljuk — tudásuk sokszor igen magas színvonalú legjavát adják, soroljuk fel a Münchenből visszatért Marie *Nezadalt*, Margarete *Kozennt*, *Antoscht*, *Berchtenbreitert* és *Kirchweget*, Josef *Hornt*, *Baxevanost* (a tavalyi zenei verseny nyertesét) *Ardeklit*, a kultúrált énekest, Wasso *Argyrist* és Jean *Ernest* másodigazgatót.

*

Bécsi zenei studiók ezidőszerint azon fáradoznak, hogy olyan zeneműveket adjanak elő, melyeket a »modern« jelző kissé diszkreditált s ezért nagy hangversenyeken már alig hallhatók. Olyan kisméretű, szerényebb eszközökkel s könnyebben előadható műveket propagálnak, melyek meghallgatására bizonyára akad majd érdeklődő közönség.

A *Ravag* is próbálkozott már a szezón kezdetén tízéves fennállásának ünneplésére hasonlóval és öt hangverseny keretében majdnem kivétel nélkül új és kevéssé ismert szerzők műveit mutatta be. A követésre méltó, újszerű kísérletért köszönetet mondhatunk. Ugyanezt csinálja néhány kisebb studió is szűkebb keretek között s ezért önként adódik a kérdés: nem lesz-e túl sok a jóból, ha egyszerre három vállalkozás alakul, melyek aztán szükségszerűen egymás versenytársaivá lesznek?

Dr. Paul A. *Pisk* kamarazeneestéket rendez és az új zene különböző irányzataiból állítja össze műsorát, közben nemzetközi cserehangversenyeket is tervez.

Ernst *Krenek*, mint az osztrák studió vezetője, a hazai zenére fekteti a fősúlyt. Első estjének bevezető szavaiban, melyekben programmot ad, mint okos konferáló mutatkozott be. Nem akar rámutatni azokra a szakadékokra, melyek a multat és a jelent elválasztják, inkább a közös és összekötő vonásokat emeli ki. Ebben a Studióban tényleg tanuljanak és a tanulás anyaga nem elméleti, hanem praktikus megismerése legyen az új zenének. *Schönberg* zongoradarabjai (*Steuermann* odaadó interpretálásában) persze különösen hatottak *Bittner* dalai és Franz *Schmidt* második vonóskvartettje mellett, melyeket a Graf *Kurz* vonósnégyes és Gerta *Glas* adtak elő. A »Verein für neue Musik«, az »Internationale Gesellschaft für neue Musik« osztrák csoportja hosszabb szünet után egy Schönberg-esttel szerepelt újra, a sokat megvitatott mester hatvanadik születésnapja alkalmából.

Néhány említést érdemlő zenekari és szólóhangversenyről legközelebb számolunk be.

Wien, 1934 november havában.

DR. R. ST. HOFFMANN

WILLEM MENGELBERG

Alkalmunk volt ennek az elsőrangú karmesternek próbáit végighallgatni és a zenekarral együtt éreztük az ilyen legmagasabb színvonalú összmunka felvillanyozó önbizalmat adó hatását, rendkívüli nevelőerejét. Nincs az a hangszer, amelynek kezelésére vonatkozóan ne lennének hasznos útmutatásai, komoly mondanivalói és derék filharmonikusaink lelkes örömmel, felfrissült munkakedvvel követik Mengelberget. Mondhatnók, első meglátásra ébredt szerelemmel viseltetnek iránta, szünet után, próba után megtapsolják, hegedűik hátát, pulpitusaikat verdesik. Gyönyörűség egy ilyen próba, mert minden egyes zenész lépten-nyomon a maga teljesítményén és az összjátékon érzi, hogy nem fáradozik hiába, mert a pillanatról pillanatra tisztuló, szépülő hangkép minden igyekezetet bőségesen megjutalmaz . . . Willem Mengelberg 1871-ben született Utrechtben, Hollandiában. 1895 óta karmestere az amszterdami Concertgebouw-zenekarnak, amelyet 40 év felépítő munkája alatt a világ egyik legkultúráltabb zenekari együttesévé fejlesztett ki.

Ez a türelmét sohasem veszítő, fáradhatatlanul dolgozó, zömök kis ember a kivételesfokú idegesség hírében áll. »Ettől idegessé kellene lennem, ha egyáltalán még idegesebbé válhatnék«, jegyezte meg egyik alkalommal ő maga is. Munkaközben efféléből alig vehető észre valami nála, mert vendégünk a németalföldiek jellegzetesen széles és kedélyesen nyugodt taglejtéseivel magyaráz s látszólag megingathatatlan lelkinyugalommal tér vissza ötször-tízszer ugyanarra az ütemre vagy ütemrészecskére.

Igen ám, de van sok-sok karmester, aki ugyancsak rendületlenül tér vissza ötször-tízszer ugyanarra az ütemre vagy ütemrészecskére anélkül, hogy pontosan megjelölhetné a baj igazi okát. Érzi, hallja, hogy valami nincsen rendjén, csak nem tudja biztosan, hogy mi. Willem Mengelberg füle csalhatatlan. Helyreigazításaival, útmutatásaival mindig fején találta a szeget. Innen van, hogy zenészei sem lázadoznak számtalanszor ismétlődő »lekopogása« ellen. Ők maguk is érzik az összmunka eredményes voltát, hallják saját játékuk egyre kibontakozó, fokozódó pompáját, szépségét és lépten-nyomon ellenőrizhetik észrevételeinek indokoltságát.

Willem Mengelberg sokat beszél, de semmit sem mond hiába. Jóízű szólásai emlékezetünkbe vésődnek. Csajkovszky V. szimfóniájának zárótételét például kozákcsapatok rohamaihoz hasonlítja ; most — egy tetőponton — egyszerre csak »Kozakissimó!«-t vezényel, harsányan!

Minderre azért terjeszkedünk ki ilyen részletesen, hogy egyben rávilágítsunk Willem Mengelberg egyéniségére. Ez a karmester nem erőszakolja rá kényúri akaratát a tehetetlenné idomított és bénultan engedelmeskedő zenekari zenészre ; ő belátásra bírja embereit, mert évtizedek tapasztalaiból tudja, hogy önkéntes hozzájárulásuk megkétszerezi képességeiket. De így kívánja ezt egész emberi természete, mokány népiessége. (Apja kis asztalosmester volt.)

Toscanini a győztes hadvezér, aki leigázza, vasmarokban tartja tulajdon seregét, mert lelkitávolságuk örvényeit eleve áthidalhatatlanoknak tekinti. Bruno Walter a főpapi mágus, aki delejes energiával megbűvöli zenészeit és önkívületükben csodákat műveltet velük. Willem Mengelberg »első az egyenlők között«, nem nevel sem a közkatonák vak engedelmességére, sem a hívők rajongó alázatára. Ő nem épít felsőbbrendű energiákra, hanem a földön marad és a zenekar józan fölfogásához, muzikális érzékéhez fordul. Minden részletet pontosan és aprólékosan szeret leszögezni, mert nem bízik a röpke hangulatok erejében és semmit sem hagy könnyelmű : »No majd az előadáson!« fölkiáltásával az adott pillanat ihletére.

Mindkét lábával a rögön áll. Pozitívista. Így érthető meg föltétlen betűtisztelete, amellyel a vezérkönyvek kótaszövegéhez ragaszkodik. S ebből magyarázható

az a szembeötlő szokása is, hogy egyéni fölfogásának, elképzelésének hitelességét lehetőleg a szerzők — különféle bonyolult és titkos hagyományok útján reászármaztatott — »eredeti« szándékaival támasztja alá, mintegy fémjelzett jóváhagyásul ilyenformán támadthatatlannak vélt saját értelmezése részére.

Ámde Beethoven VI. szimfóniáját valóban úgy vezényli Willem Mengelberg, mintha közvetlenül a bonni mestertől kapta volna utasításait. (Napjainkban a németalföldiekkel közelrokon flamandok amúgy is teljesen maguknak követelik Beethovent.) Csajkovszky V. szimfóniája közben viszont már szinte kétségessé váltak az efféle »közvetlen utasítások«, mert a mű talán még szebben szólt, sőt kétségtelenül nemesebben és magasabbra szárnyalt, mint szerzője tulajdon elgondolásában tehetné. Döntő bizonyíték ez — a szerzőkre hivatkozó Willem Mengelberg ragyogó karmesteri tehetsége mellett, amely már a műsor elején Johann Christian Bach B-dur szimfóniájában is megmutatkozott.

Filharmóniai zenekarunk nagy estje volt az a hétfői hangverseny. Operai szolgálatot végző együttes mindenféle kényelmi hibákat vesz föl, részint időhiányból, részint fáradtságból. Ilyen alkalmak azonban fölrázzák, ünnepien friss becsvággyal töltik el és föltárják a benne rejlő gazdag fejlődési lehetőségeket.

JEMNITZ SÁNDOR

SCHUMANN RÓBERT TRAGÉDIÁJA

Szenvedélyes, borongós hangulat: a Trilby első felvonása. A Träumerei mélabús akkordjai csendülnek fel és a holdfény misztikus sugaraitól megvilágított szinpad mágikus varázsa tölti el a szereplőket. A nézőt is valami sivár, nyomasztó érzés áramlata csapja meg. Látomások kalandoztatják el gondolatainkat, melyekből lassanként kiválik egy érzelmes lélek tragikuma. A képzelet ködgomolyagából helyenként kémények, házak, utcák és emberek alakulnak ki — egy helység körvonalai válnak láthatóvá: Zwieckau, Schumann szülőhelye.

Naiv halandók, kik a megszokás unott utait tapossák, mérnökök, szakemberek tudósok, kik a számok és fogalmak birodalmába csoportosítják mindazt, amit csak látnunk, érzékelnünk és lefestenünk lehet, észre sem veszik e városka valódi ábrazatát.

Miként az embert fejlődése, élményei, kudarcai formálják, alakítják és homlokára, arcára vésik kifejező barázdáit, olyan e helység a történelem tükrében. Arca s szemei vannak, néma ajkai, melyek csak a részvételteljes érdeklődők füleibe susogják titkaikat.

A kavargó szél a felhők sűrűjébe vegyíti a kémények füstcsóváit. Kitárja a félig nyitott ablakokat, melyekből eleven kíváncsiak kandikálnak a szűk utcát ellepő tömegre. A hangversenyteremből még egyre tódul a nép. Ünneplő ruha fedi testüket, az izgalom pirossága még ott ragyog arcukon. Egy zsenge sasfiók szárnybontogatásainak voltak ők ma szemtanui. A szoros embergyűrűkben csaknem elvész a kis Schumann Róbert, a nagy nap hőse, ki sajátszerzeményű zongorajátékával ejtette bámulatba hallgatóit.

Amennyi öröm.és ujjongás hangzik fel kíséretéből, annyi csend és komorság ül a gyermek ajkán. Fürkésző, kutató kis szemei apja után keresgélnek. Anyja alig tudja követni meggyorsított lépteit. Szorongó érzések fojtogatják: csak nem történt smét valami baja urának?

Minden sietség hiábavaló. A szerető apa már nincs az élők sorában.

A temetőben egy anya és öt gyermeke állják körül a koporsót. S mikor a fekete ládát a föld mélyébe eresztik, Róbertet gyötrő kérdések marcangolják: *»Warum muss*

gerade ich von den Stürmen geschleudert werden?« Ámde az orkán nem ad választ. Legfeljebb zuz, tör, csapást csapás után sújtja. A tetem még ki sem hülhetett a sírban s a könyörtelen halál máris újabb áldozatot követelt. Schumann nővérét. És ugyanakkor szórta el titkos mérgét a többi gyermekekben is.

A kép hirtelen eltűnik és újabb jelenik meg helyette: Róbert *felnőtt ifjú*, kinek jövőjéről kell gondoskodnia. Mert a jogi tanulmány vértelen elvontsága súlyosan nehezedik szentimentális lelkületére. S mikor már tudatára ébred annak, hogy csapongó képzeletét sehogysem tudja a száraz tudomány szűk korlátaiba szorítani, anyjának és zongoratanárának panaszkodik: »*Mein ganzes Leben war ein zwanzigjähriger Kampf zwischen Musik und Jus. Jetzt stehe ich am Kreuzwege und erschrecke bei der Frage wohin?*«

Mily hálaérzés tölti el a lelkesülő tanítványt, mikor tanára révbe vezeti. És szorgalom, erőmegfeszítés, célkitűzés. Mindent a zenéért. A virtuozitásért, művészetért. Egy kettő és célhoz kell érnie. És miben áll a tökéletlenség legelemibb mivolta? Hogy hiányzik a kifejezés eszközeinek hajlékonysága, egymástól való függetlensége. Ha tehát például egyik ujjunkat felemeljük és ez a többieket is magával rántja, úgy a könyörtelen autodidakta valamely erőszakos művelet által fogja rakoncátlan ujját a többiektől elkülöníteni. Schumann egyszerre csak megrémülve vette észre, hogy középső ujját meg sem bírja mozdítani. Ez volt tehát nagy igyekezetének jutalma? Ez az a szédületes eredmény, melynek eléréséhez oly sok reményt fűzött?

A produktív embert azonban a fogyatékosság is megtermékenyíti. Hangulathullámzásaiból dalok és kamarazeneművek, nagyobb szenvedéseiből koncertek és szimfóniák sarjadnak. Azt szokták hangoztatni, hogy az ember társas lény. Sok géniusz magányszeretetével cáfol rá erre a meggyőződésre. Tüntetnek azzal, hogy nekik nincs szükségük arra, hogy lelkük minden rezdületét közöljék embertársaikkal. Inkább alkotásaikba öntik bensejük forrongó megnyilatkozását.

Schumann imádta az egyedüllétet. Míg mások a gyermekszoba, szülőváros és hazájuk határait egész világuk messzeségévé terjesztették ki, Schumann egyéniségébe zárta a határtalan mindenséget. Míg a tudományos szőrszálhasogatás megöli az élőket, az alkotó művész a merevanyagba és a fantázia képeibe is életet lehel. Így jön létre a *Davidsbund*, Schumann eszmei társasága. S a *Davidsbündlertänze*, Schumann zenei *Epikurosz*-kertje, a prizma fénytöréséhez hasonlóan bontva szét lénye kaleidoszkopikusságát. A költő meg is nevezi őket: a szabadszellemű és újító *Floreszt*án. A szelídebb, megalkuvó természet *Euzébiusz*. *Raro* pedig kompromisszumra hajlik: »*Florestan und Eusebius sind meine Doppelnaturen, die ich wie Raro gern zum Manne verschmelzen möchte.*«

A férfi. Ez tör most életre benne. Egy elragadóan bájos leány hívó szavára. S akit eddig csak kompozicióí szimbolizmusán keresztül közelíthetett meg, most testével, lelkével akarja hatalmába keríteni: *Wieck* Klárát, zongoratanára nagytehetségű leányát.

Csak ekkor tűnik ki azonban, hogy az apa mennyire önmagának tulajdonította gyermekét. Mennyire kisajátította a szabadakaratát és énjével azonosította azokat a sikereket, melyeket Klára káprázatos zongorajátékával aratott.

Azonban csak a kishitű tántorodik vissza az első akadálynál. Az elszakított szerelmesek érzelmeit titkos levelezés közvetíti és szenvedélyes, szívós kitartás teszi lehetővé, hogy nemsokára elválaszthatatlan házastársak borulhassanak egymás karjaiba. Méghozzá az após engedelme nélkül. Csak nem türheti Schumann, hogy a szűkkeblű apa megrögzött önzése rendíthetetlen szigorral álljon boldogságuk útjában? Miért? Mert »Schumann nem ütötte meg azt a mértéket«, mely művésznő feleségéhez méltóvá tették volna? Mert »még nem komponált sem Büvös Vadászt, sem Don Juant?«

Csakhamar azonban őt is elégedetlenség tölti el: »*Auch mir ist immer, als hätte ich noch nicht genug geleistet, das drängt und peinigt mich manchmal*«. De arca ismét bizakodóvá válik. Hisz' ő még alkothat hatalmasabb műveket! Akár Wagner példáját is követve, költői és zenei tehetsége egyesítésével egy nagyméretű zenedrámát! Igen, ez a mindent megmozgató új cél, élete igazi értelme, mely házassága gyönyöreit is égi fénnyel fogja övezni.

Csupán egyetlen homályos árny lebzsel körülötte. Még elképzelni is rettenetes. Újabban gyakoribb idegkimerültség gyötri. Vajjon nem hagyott-e reá atyja betegsége valami halálos örökséget, mely őt feltartózhatatlanul ragadja magával ugyanoda, hol most mind a négy testvére nyugszik? Sötét sejtelmei gyászos kapcsolatok között keresik az összefüggést. Hol síró könny nem igazi bánat, zavaros felhő nem is a zivatar előjele volt, Schumann végzetszerű azonosságot érez, mely könyörtelenül sodorja őt egy homályos, dermesztő útvesztőbe, honnan nincs többé kiut, nincs több visszatérés számára.

»*Vor einigen Jahren wohnten wir in Maxin, da entdeckte ich denn, dass die Hauptansicht aus meinem Fenster nach Sonnenstein — dem bekannten Irrenanstalt — zuging. Dieser Anblick wurde mir zuletzt ganz fatal, ja er verleidete mir den Aufenthalt. Ich muss mich sehr vor allen melancholischen Eindrücken der Art in acht nehmen*«.

De még addig is, míg szerelmese oldalán gyönyörködik a természet bájában, egy fekete felhő már lehangolja és egyetlen sóhajjá tömöríti elkomorodását: »*So ist das Leben . . . wie eine weite Abendlandschaft, auf der nur noch ein rosiger Kuss der sinkenden Sonne bebt*«.

Mintha önmagától és rejtelmes sorsától akarna menekülni, a legnagyobb erőmegfeszítéssel merül bele az alkotásba és önkénytelenül sietteti végzetét, melyet olyannyira szeretett volna elkerülni.

Egy ízben Schumannék nagy estélyen voltak. Étkezés után általános volt a vendégek óhaja, hogy a nagy művésznő, Schumann-né zongorajátékát hallják.

Schumann maga visszavonult. Érezte mint forrong lelkében az alkotás vágya. Hangok, szellemek cikáznak át agyán, hogy mind egyszerre törjenek felszínre. Lázasan sietö tolla alig tudja követni sugallatát.

Kívül is felzengnek a zongora akkordjai és Schumann bensőjében hall visszaadhatatlan szépségű hangokat. A két dallam egy ideig egymástól különváltan halad, mintha zavarnák egymást. Majd hirtelen egybe fornak, mind két szerelmes átható izzó lehellete. Úgy érzi, mintha e hangok mind megelevenednének és szédítő erővel változnának egyetlen mennyei zenekarrá. Démonok és angyalok serege lepi el a szobát, középen Schubert és Mendelssohn égi szépségű dalokat énekelnek.

Egyszerre néma csendbe vegyül minden. Kívül a lelkesedés mintha megőrjítette volna az embereket: tombolva tapsolnak. Az ajtó kinyílik és egy szerető szempár tekint aggódva Schumannra. A felesége Klára.

Róbert kérdőleg tekint reá: »Ki játszott«? Klárának szívébe nyilallik a szó és reszkető hangon feleli: »De Róbert, hiszen én játszottam!« — »Te voltál?« — jegyezte meg kimerülten és ismét közönyös ábrázatot öltött.

Klára megrémült; azonnal hazavitte férjét és nem tágított többé mellőle.

Schumann azonban nemsokára újabb idegrohamokat kap. Látomásai és hallucinációi még kínzóbbá válnak. Éjjel-nappal kimondhatatlan félelem és nyugtalanság érzete gyötri, szűnni nem akaró fájdalommal. Most már csak szenvedéseitől szeretne szabadulni. Ha valaki segíteni tudna! De nincs menekvése. Legalább egyedül lehetne; de felesége és az orvos nem tágítanak mellőle. Egy kínos vergődés ez, élet és halál között.

Végre a várva-várt pillanat. Néhány percre magára marad. Úgy, ahogy van, egy száll ingben kirohan, a szélvésztől és végzettől kergetve be a záporba, mennydörgésbe villámlásba, mely őt annyiszor kisértette. A lázas őrjöngő visszatarthatatlan erejével és a józan megtéveszthetetlen bizonyosságával egyenesen a Rajna hídjáraront és egyetlen ugrással a habok közé veti magát.

Testét még élve mentik ki, de szelleme menthetetlen marad. Tébolydába zárják, hol sírig hű felesége sem láthatja, csak közvetlen halála előtt.

Szép szavakkal búcsúztatja Dahn a megdicsőültet: »*Er wahr allzuweit in das Meer der reinen Geistigkeit hinausgetrieben und konnte nicht mehr zurückfinden. Der feste Boden war verloren und der wilde, ungestüme Himmelsspäher stürzte mit zerbrochenem Schwingen ins Ungewisse hinab, wo das grausige Geschick ihn zerschmetterte.*«

DR. ERDŐS LÁSZLÓ

HANGVERSENYKRÓNIKA

Budapest, november 28.

A hangversenyek törzsközönsége, mint már tavaly ugyanezen rovatunkban kifejtettük, az utóbbi években fokozott érdeklődéssel fordul a zenekari koncertek felé. Ez az élénk »kereslet«, valamint a diplomás hangszerjátszók tekintélyes tömege, — százával ontják őket a mai keserves viszonyok között is a főváros zenei tanintézetei! — mely elhelyezkedést, megélhetést biztosító keresetforrás után néz, készteti az ugyancsak nagyszámú ifjú karmesterjelölteket arra, hogy minél több zenekart szervezzenek meg, akár alkalmi célokra, akár pedig állandó bérleti sorozatok megtartására. Csaknem minden szezón meghozza a maga új szervezkedését. Persze nagyrészük széthull röviden alapítása után; csak a nagyon egészséges alapokon épültek képesek megküzdeni a feltornyosuló akadályokkal. A nyáron megalakult *Budapesti Szimfónikus Zenekar*, lelkes megteremtőjének *Sámy* Zoltánnak vezetésével úgylátszik életképes egyesülés, melynek szép jövőt jósolhatunk. Most még korai volna játékukról bírálatot mondani. Még sok a tanulni valójuk. Kitűnő, nyilvánosan szólistaként szerepelt muzsikusok ülnek ebben a zenekarban: ez elég garancia arra, hogy jó kezekben, elsőrangú zenei tényezővé válhatik a főváros e legfrissebb sütésű orkesztere. Bemutatkozását szeretettel, biztató jóindulattal fogadta közönség és sajtó egyaránt. Eddigi koncerteik váltakozóan vezénylő jó és közepes karmesterekkel, a siker jegyében zajlottak le. Kár lenne, ha — pusztán üzleti érdekeket tartva szem előtt — komoly tanulás helyett rögtön robotszerű tömegmunkára vetnék magukat, ami meggátolhatná a szükséges fejlődést, továbbképzést. Vonóskaruk széphangzású, fúvóik még nyersek, de frissek egészséges színezetűek. Erélyes, okos vezetés még dinamikai finomságot — főleg igazi, melegtónusú *piano*-t is — csiszolhat belőlük. Ferencsik János és Rajter Lajos persze aligha alkalmasak arra, hogy ebből az anyagból kitűnő együttest neveljenek. Annál többet várunk Sámy Zoltántól. A szokásos parádésdarabok mellett Dohnányi finomszövésű ötletesen sziporkázó »Szimfónikus percek« c. miniatürje. Radnai táncai, Kazacsay poétikus Álomországa és Zádor brilliáns rondója nyerték meg a közönség tetszését. Szólistáik közül elsősorban *Csilléry* Bélát kell kiemelnünk, ki Csajkovszky hegedűversenyével aratott megérdemelten nagy sikert, azonkívül *Kentner* Lajost, *Szatmári* Tibort, *Szentgyörgyi* Lászlót és *Kitchin* Alfrédot, ki a Rachmaninov-koncertben ragyogtatta jelentős technikáját.

Sajnálatos visszafejlődést tapasztaltunk a *Budapesti Hangversenyzenekar* eddig mindig jól bevált együttesében. Nem tudjuk, a fegyelem lazulása, vagy pedig igen jó

fúvókórusuk sajnálatos szétforgácsolódása oka-e a jelentkező bajoknak; tény az, hogy a Hangversenyzenekar kvalitása csökkent az utóbbi hónapokban. Úgy a *Butnikoff* Iván, mint a *Münch* Charles párizsi karnagy vezette koncerten olyan egyenetlenségeket, ingadozásokat, technikai fogyatékosságokat hallottunk, miket nem írhatunk mindig a vendégdirigensek rovására. A színesen összeválogatott műsorokból említsük meg *Szkriabin* Poème de l'Extase c. káprázatosan orkesztrált kompozícióját, *Roussel* kissé széteső, de sok érdekes epizóddal telített szimfóniáját és *Rózsa* Miklós érdekes, de hangulataiban talán túlságosan tarka variációit.

Filharmónikus hangversenyeink élén sajnálattal nélkülözzük *Dohnányi* Ernőt; egészségének teljes helyreállása csak a jövő hónapban engedi meg, hogy ismét régi temperamentumával lengesse karmesteri pálcáját. *Zemlinszky* Alexander, *Weisbach* Hans és *Laber* Henrik vezették a bérletsorozat első három koncertjét. Egyikőjük sem nagy koncepciójú vérbeli karmesterzseni, de az első két dirigens legalább nagy tudásával és rátermettségével nyerte meg a közönség tetszését. Laber gérai udvari karnagy szürke átlagtehetség, kinél legalább is öt jobb karmestert mondhatunk magunkénak fővárosunk zenei vonatkozásában. Nagy sikerük volt a szólistáknak, *Hofmann* Józsefnek, a ragyogó technikájú zongoraművésznek, *Piatigorszky* Gregor orosz gordonkaművésznek és a nálunk jól ismert *Morini* Erikának. A három hangverseny tartalmas műsorában *Rékai* Nándor és *Bartók* Béla képviselték a magyar komponistákat. Utóbbinak ragyogóan hangszerelt zongoradarabjait (»Magyar képek«) lelkesedéssel tapsolta meg a közönség. *Weiner* újabban Bach és Liszt műveinek orkesztrálására vetette rá magát. Átírásai jól hangzók, de stílustisztaság tekintetében erősen kifogásolhatók.

Mengelberg Willem vezette a Városi Színházban tartott rendkívüli Filharmónikus hangversenyt. Káprázatos hírnevének mindenben megfelelt. Beethoven VI. szimfóniájában élveztük legjobban nagy egyéniségének varázsát. Csajkovszky túlértékelt V. szimfóniájának beleszuggerált szépségeiről azonban nem tudott bennünket meggyőzni. A világhírű vendégkarnagyot és a tökéletesen játszó orkesztert elragadtatással ünnepelte a közönség.

Toscanini idei pesti szereplése, mintha igazolta volna tavalyi szkeptikus bírálatunkat. A sértődésekben, botrányokban és hangos reklámokban dúskáló Maestro művészi meggyőződését a közvélemény, közhangulat alakulása szerint elég sűrűn változtatja. Bécsben pl. a »kilencedik« első tételét *andante* tempóban vette; mikor ezért megrótták, nálunk már olyan »alla marcia«-t csinált belőle, hogy akár díszlépésekben is menetelni lehetett volna reá. Ezzel az indulóritmussal persze letompította az isteni tétel drámai erejének hallatlan feszültségét. De tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy a scherzo és főként az utolsó tétel csak a Richter, Weingartner és Lévy pálcája alól kelt ki ilyen eszményi tökéletességgel. Különösen két részlet: a mixolyd-epizód és a kényes H-dur kvartett ragadt meg mint felejthetetlen élmény emlékezetünkben. Kitűnően szerepeltek a Fővárosi Énekkarok, nemcsak a »kilencedik« magasfekvésű kórusrészleteiben, hanem Kodály zsoltárában is.

A Filharmónikus zenekar és az Egyetemi Énekkarok közreműködésével rendezett a *Liszt Ferenc Társaság* kitűnően sikerült hangversenyt, melyen a Koronázási misét hallottuk egybevágó előadásban *Vaszy* Viktor rutinos vezetésével. *Báthy*, *Basilides*, *Székelyhídy* és *Tibor* Zoltán énekelték a mise magánszólamait, a náluk megszokott áhitatos meggyőző erővel. A közönség viharosan ünnepelte az est szólistáját *Fischer* Anniet is, ki Beethoven C-dur koncertjét interpretálta elmélyedő nemes pátosszal.

Bartók első szvitjének, Dohnányi Ruraliájának is Erkel »Csobánc«-nyitányá-

nak igen sikerült tolmácsolásával nyitotta meg ezidei évadját a *Székesfővárosi Zenekar*, *Bor* Dezső avatott vezetése mellett. Nagy visszhangja volt a bérleti hangversenyek hűséges törzsközönségének körében az októbervégi Csajkovszky-estnek is, melyen *Herz* Lily bravúros fölénnyel játszotta a még mindig fokozottan népszerű orosz mester b-moll zongoraversenyét. *Báthy* Anna költőien emelkedett előadásában gyönyörűen érvényesült az »Onyegin« levélháriája. Az *Offenbach*-esten az elfranciásodott ötletes operettkomponista egyfelvonásos kis vígoperája »Eljegyzés lámpafénynél« aratott nagy sikert. A koncert valamennyi számát zajosan tapsolta meg a hálás közönség a közreműködők *Darvas* Ibolya, *Eyssen* Irén, *V. Kováts* Ilonka és dr. *Imre* Vince lelkes ünnepeltetésével. Dr. *Sebestyén* Sándor közben Offenbach két gordonkaművét játszotta virtuóz készséggel és nemes tónussal.

Sztojanovits Jenő emlékének méltó emléket állított az a szép koncert, melyen a 15 év előtt elhúnyt kitűnő komponista egyházi és világi műveit mutatták be kegyeletes érzéssel az egybegyűlt előkelő közönségnek. Főkép *Stabat Mater*-e győzött meg arról, hogy Sztojanovits valóban nagy értéke a magyar egyházi muzsikának. Zajos ünneplésben részesült *Böhm*-né Szt. Adrienne a »Rege a csodaszarvasról« c. iskolai oratórium nagyszerű előadásáért. Régi fényében tündöklött a Sztojanovits-tercett is; gyermekkórussal kombinálva, mutatta be a »Karácsonyi álom« c. oratórium egy részletét. *Szeghő* Sándor vezetésével a Budai dalárda népdalátiratait hallottuk, kifogástalan előadásban. A színesen tarka műsor második részét az elhúnyt mester operáinak és balettjeinek szemelvényei tették ki. *Závodszky* Zoltán, *Tibor* Zoltán és *Koréh* Endre, valamint a vezénylő *Bor* Dezső vették ki részüket a kitűnően megrendezett emlékhangverseny sikerében.

*

Zeneművészeti Főiskolánk világhíres orgonája a nyáron eszközölt javítások és átalakítások után új színekben pompázik. Örvendetes tény, hogy ezeknek kiaknázására újból kedvet kaptak koncertező orgonistáink. Köztük *Szakolczay-Riegler* Ernő a »hangszerek királynőjének« legavatottabb tolmácsa érdekes és változatos műsort vitt közönsége elé. Bach f-moll preludiumán és fugáján kívül magyar zeneköltők *(Antalffy, Siklós, Kodály és Szakolczay-Riegler)* műveit játszotta színesen regisztrációval, mélyen átgondolt és költőien átérzett virtuózitással. Egy másik kiváló orgonaművészünk — *Peschkó* Zoltán — adta ismét tanujelét kiváló muzikalitásának és kultúrált ízlésének. Műsorán az orgona klasszikus nagymesterei domináltak.

Ebben a koncertszezónban, úgylátszik megint felénk terelődött a nemzetközi hangversenyző művészek kis karavánjának útvonala. *Hofmann* József után, kinek kvalitásait már a filharmóniai hangverseny kapcsán méltattuk, *Cortot* és *Backhaus* is ellátogattak hozzánk. Előbbi Chopin és Debussy műveinek költői tolmácsolásával, utóbbi Beethoven-szonáták eszményi interpretálásával ragadta magával hallgatóságát. Főként a ritkán játszott Hammerklavier-szonáta félelmetes arányú felépítését honorálta zajos ünneplléssel nagyszámú közönsége.

De hazai pianistáinkra is büszkék lehetünk. *Károlyi* Gyula és *Kentner* Lajos hatalmas műsorokkal álltak ki, melyeknek minden egyes számát nagyszerű bravúrral, de amellett érett elmélyedéssel játszották. Károlyit Schumann C-dur fantáziájáért, Kentner Chopin 24 etüdjéért ünnepelte legjobban közönsége.

Guglielmetti Mária hangversenyét zsúfolt ház hallgatta. Sok ízléssel, mély átérzéssel énekelt, kár, hogy csekély indiszpozíció okozta nem kifogástalan intonálások zavarták meg a műélvezés összhangját. *Basilides* Mária Beethoven és Schumann-dalokat énekelt igen nagy művészettel. Méltó ünneplésben volt része. Jól sikerült

hangversenyt adott a világotjáró *Kallivoda* Olga is; változatos műsorának magyar számát — Hubay, Kodály és Siklós dalait — temperamentumos lényének őszinte kirobbanásával adta elő. Hangversenyén közreműködő *Huvelin* André gordonkaművészben a híres párisi trió tagjában ízléses, nobilis tónusú előadót ismertünk meg. *Gervay* Erzsi — az ismert énektanárnő — ezidei műsorának első részében német klasszikus mestereket vonultatott fel és csak a második részben jutottak szóhoz a modernek (Ravel, Strauss R. és Prokofiev) köztük magyar szerzők is. Mély érzéssel telített nemes előadóképessége most is magával ragadta hallgatóságát, mely ráadások hosszú sorát követelte ki tőle.

DR. L. H.

PASTICCIO

Egy kiváló, nemrég elhúnyt műgyüjtő hagyatékát árverezték a közel multban Londonban. Különös szenvedélye volt a dúsgazdag, különcködéseiről híres amatőrnek: elhúnyt művészek, írók, politikusok halotti maszkjainak megszerzése. Hagyatékában — többek között — körülbelül húsz híres zeneköltőnek halotti maszkja szerepelt. Az árverési anyag tüzetes átvizsgálása közben azonban különös dolgok derültek ki. Akadt ugyanis egy bibliográfus szakember, ki alapos vizsgálat alá vette a gyüjtemény minden egyes darabját, így állapíthatta meg, hogy — főként a zeneköltők halotti maszkjának — több mint a fele közönséges hamisítvány. Ezeket egy emigráns orosz szobrász gyártotta és (nem is nagyon leplezve eljárását) szinte nyiltan árusította sokszorosított szériákban.

Megállapították, hogy közönséges hamisítvány nemcsak Bach János Sebestyén és Gluck, hanem Haydn és Mozart halotti maszkja is. Bach János Sebestyén 1750-ben halt meg Lipcsében; az eisenachi könyvtárban őrzött másfélszeresen nagyobb maszkot nem a halott arcáról öntötték le, hanem valami ismeretlen egykori szoborról. Gluck Kristófról sincs arra vonatkozó adatunk, hogy Bécsben 1787 novemberében bekövetkezett halála után valaki lemintázta volna arcvonásait. A forgalomban levő Gluck-maszk kétségtelenül J. A. *Houdon* francia szobrász ismert Gluck-portréjáról készülhetett; erre vall főként az arcvonások egyezése és a nyitva tartott szemek élénk kifejezése. Haydn halotti maszkjával a bécsi Rathaus múzeuma és a düsseldorfi Művészeti Akadémia gyüjteménye dicsekedhetik. Mindkettőről történetbúvárok már régen megállapították, hogy csak utólag készültek, emlékezetből formált modellek nyomán, mert az az eredeti halotti maszk, melyet a híres Elssler Fanny édesapja, ki Haydnnek titkára volt (a Mester öregkorában) öntött le a bécsi lakás ravatalán, Natter szobrászhoz került, de később nyomaveszett. Ez a Natter volt alkotója a bécsi *Haydn-Denkmal*-nak. Csaknem minden Mozart-biográfiában olvasható, hogy azt a halotti maszkot, melyet 1791 december 5-én egy Müller nevű szobrász öntött, Constanze leejtette és az darabokra tört. Utólagosan készült ugyan egy pót-maszk a halhatatlan zeneköltőről, de ennek torzítottan kigömbölyödő vonásai nem felelnek meg a hosszú szenvedés után elhúnyt Mester utolsó arckifejezésének.

Ugyancsak közismert tény, hogy Beethovenről csak *egy* hiteles halotti maszk maradt fenn, ez a bonni Egyetemi könyvtár egyik legértékesebb kincse. Készítette Danhauser festő két nappal Beethoven halála után (1827 március 28.) Azt a Beethoven-maszkot, mely kereskedelmi forgalom tárgya, Teplitzben öntötte ki Klein szobrász az *élő* Mesterről, hogy készülő Beethoven-mellszobrához modell gyanánt szolgáljon. Ehhez később hullámos hajzatot, sőt babérkoszorút is mintáztak! Kleinnak azért volt szüksége erre a maszkra, mert az üdülésre és szigorú gyógykezelésre Teplitz-

ben tartózkodó Mester semmiképp sem akart annyiszor modellt állni a művésznek, ahányszor erre szüksége lett volna. Webernek Londonban készült halotti maszkja már hiteles; ennek öt másolata ismeretes. Ép így hiteles a Benvenuti-szobrász öntötte Wagner halotti maszk, mely a Vendramin-palotában készült 1883 február 13-án. Ennek is több másolatát őrzik az eisenachi, bayreuthi, berlini és bécsi archivumok. Liszt Ferencnek halotti maszkját Bayreuthban 1886 augusztus 1-én készítette el egy Weissbrod nevű gipszöntőmester, Cosima asszony rendeletére. Ezt a példányt a bayreuthi Wagner-múzeum őrzi, másolatai a weimari, lipcsei és düsseldorfi gyüjteményekben találhatók. Bülow, Brahms, Bruckner, Reger és Wolf Hugó halotti maszkjainak eredetiségéhez kétség sem fér, ép úgy az operett-komponistákéhoz sem; közöttük Strauss János, Suppé és Maillart maszkjai a legismertebbek.

*

Brahmsnak egy ifjú komponista minden áron el akarta játszani zongorára írt balladáját. A Mestert szörnyen untatta a gyönge mű és türelmetlenül dobolt ujjaival. Mikor az ifjú befejezte játékát, várakozással nézett az ősz Mesterre, hogy véleményét meghallgassa. Brahms sokáig szótlanul ült helyén, majd ennyit mondott: »Önnek igaza van« és odamutatott a kézirat elejére, ahol a *Moderato* jelzés helyett ez a tempomeghatározás állott: »Mässig«.

*

A mult század elején sokszor megesett, hogy hangversenyjegyeket hamisítottak; a helyek számozását akkoriban még nem ismerték s így a hamisításra alig lehetett rájönni. Élelmes hangversenyző művészek, kiket a megkárosítás nagyon bosszantott, sokszor sajátkezűen állították ki a náluk személyesen vásárolt belépőutalványokat. Most árvereztek el egy kis zöldes színű cédulát Párisban, melyen Paganini kézírásával a következők olvashatók:

King Theatra Concert 20. August 1831

Admit to One Pitt

Nicolo Paganini.

BELFÖLDI HÍREK

Szabó Lujza a M. kir. Opera egyik legkiválóbb művésznője váratlanul távozott az élők sorából. A Zeneművészeti Főiskola neveltje volt, Sik József egyik legjobb növendéke; muzikalitása szinte közmondásos volt pályatársai között. Mint egészen kis leány előbb hegedülni tanult és csak 16 éves korában képeztette ki hangját. Drámai erejű orgánuma a koloratura-technikát is bámulatos könnyedséggel győzte. Szeretetreméltó, jókedvű, vidám természete miatt nemcsak kollégái között volt népszerű, hanem a pesti zenei társaskörökben is. Betegségét egy rosszul alkalmazott sóvanyítókúra idézte elő, mely nagyon megviselte szervezetét. A tragikus körülmények között fiatalon, harminc éves korában elhúnyt énekesnő temetésén a család kívánságára nem tartottak búcsúbeszédeket. Az Operaház és a pályatársak gyászát Radnai Miklós igazgató tolmácsolta bensőséges szavakkal; a különböző testületek kiküldöttei csak némán helyezték el a frissen hantolt sírra a kegyelet virágait.

Kerner István, a világviszonylatban is legnagyobb karmesterek egyikének szülőházát emléktáblával jelölték meg a baranyamegyei Máriakéménd községben. Itt látta meg a napvilágot az Opera egykori főzeneigazgatója és a Filharmónia

Társaság elnök-igazgatója 1867 április 5.-én. Az emléktáblaleleplezésére az Operaház képviseletében *Székelyhidy* Ferenc dr., *Berg* Ottó karmester és *Csávojszky* Vince gazdasági főnök utaztak le. A helybeli iskola énekkara a Himnuszt és a Magyar hiszekegyet énekelte s ezután következtek az avató és ünnepi beszédek. Az ünnepségen igen sokan vettek részt Baranya vármegye előkelőségei közül is.

Vácott városi zeneiskola nyílt meg. Az új intézetet tanári hangversennyel avatták fel. Igazgatója Pikéthy Tibor a főszékesegyház orgonaművésze és karnagya lett, tanárai: Drávay István hegedűművész, Eigner István gordonkatanár, Reiszmann Anna zongoraművésznő és Gasparik Margit énekesnő.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

Piccini Nicola, Gluck legharciasabb versenytársa, közel 80 operát írt; nagyrészük Párisban került bemutatóra. Egyik legnagyobb sikerű dalművét *(La corsara)* most újítja fel az Opèra comique.

Münchenben Bach születésének 250-ik évfordulóján a tavasszal kéthetes zenei ünnepséget rendeznek. A sorozat április 4.-én kezdődik és a legjobb német dirigensek vesznek részt benne.

Hamburgban Strauss Richárd hetet tartottak a zeneköltő hetvenedik születésnapja megünneplésére. Strauss Richárdnak, aki maga vezényelte »Az árnyék nélküli asszony« című operájának ünnepi előadását, az előadás után Hamburg egyik szenátora átnyujtotta a *Johannes Brahms-emlékérmet*, amelyet Hamburg városa alapított nagyjelentőségű művészi érdemek jutalmazására.

Wagner »Lohengrin«-jének szabadtéri előadását tervezik a nyárra, Wiesbaden mellett. A nászéji szoba cselekménye Wagner elgondolása helyett egy holdfényes lugasban játszódik le.

Wieniawszky Henrik, a halhatatlan lengyel hegedűművész és komponista születésének századik évfordulóját a lengyel fővárosban Wieniawszky-versennyel ünneplik meg. Ezen résztvehet bármilyen nemzetiségű hegedűs, ki még nem töltötte be 30. életévét. A versenyt a jövő tavasszal tartják meg. Első díj 5000 zloty. Pályabirákul a világ legelső hegedűművészeit és pedagógusait kérik fel.

A »Hans Sachs« című Lortzing-opera minden nagyszerűsége mellett Wagner műremeke óta előadhatatlan. Paul *Hensel-Haerdrich* most úgy menti át nagyon értékes muzsikáját az utókor számára, hogy Kotzebue egyik vígjátékának (»Die deutschen Klein-Städter«) meséjét idomította hozzá és Rostockban »Die kleine Stadt« címen hozta nagy sikerrel színre. A kitűnően előkészített előadást Adolf *Wach* vezényelte.

A porosz Művészeti Akadémia három zeneszerzési mesteriskolájának tanára: dr. Georg *Schumann*, dr. Paul *Graener* és Max *Trapp* előadásait ebben a szemeszterben kezdte meg.

Haydn József rövid kis marionett-operákat is komponált vagy egy tucatot Esterházy herceg marionett-színpada számára. Közülük a »Philemon und Baucis« c. pásztorjátékot Lipcsében kísérletképen sikerrel elevenítették fel.

Götz Hermann »Francesca da Rimini« c. operáját decemberben a darmstadti Városi Színház hozza színre. »A makrancos hölgy« jeles komponistájának ez egyik késői alkotása.

Telemann Georg Bachnak volt kortársa. A hamburgi Opera számára írt közel félszáz dalműve közül »Die verkehrte Welt« c. vígoperájának színrehozatalára most készül a weimari színház.

Elssler Fanny a táncosnő címen a berlini *Deutsches Theater* karácsonyi újdonságnak operettet hoz színre. Kaethe Dorsch játssza a címszerepet. Zenéjét Strauss János műveiből válogatják össze.

Schahrazade című háromfelvonásos dalművét egyfelvonásra vonta össze Sekles Bernhard frankfurti zeneköltő. Ebben a változatban nagy sikert aratott a mannheimi operában.

A kíváncsi asszonyok c. vígoperát, Wolf-Ferrari dalművét Rómában készítik elő bemutatóelőadásra. 1903-ban játszották először Münchenben.

Martens Dénes tanár, a bécsi filharmónikusok első hegedűse előbb húszéves gyógyíthatatlan béna fiát lőtte le, majd maga ellen irányította pisztolyát és rövid szenvedés után meghalt. Utóbbi hónapokban búskomorság gyötörte; mélyen bántotta őt tavalyi nyugdíjaztatása.

Thomas »Mignon«-ját a szovjet ideológiájának megfelelő átalakításokkal játszották Szt. Pétervárott az egykori cári operában. Philine alakjában és a vele folytatott párbeszédekben a burzsujok léha könnyelmű életmódját hangsúlyozták ki.

Az »Archives internationales de la danse«, a párizsi táncmúzeum ismét értékes tárgyakkal gyarapodott. *Nijinszki* egykori koreográfiai feljegyzései mellett egy *Strauss* János partitúrát és *Delibes* »Coppélia« c. balettjének régi kéziratos rendezői példányát — amelyet a bemutatóelőadáson használtak — adta ajándékképen a francia közoktatásügyi minisztérium.

Händel születésének 250. évfordulóját Londonban nagy ünnepséggel fogják megülni. Tervezik többek között az »Esther« c. oratórium dramatizálását is, melyben különösen hatásosnak ígérkezik az ókori perzsa miljő, valamint a kórusok dramatikus szerepe. Operái közül a »Giulio Cesare«-t akarják színre hozni az elavult szövegkönyv átdolgozásával.

A jeruzsálemi konzervatórium hangszergyüjtemény felállítását tervezi. Ebben nemcsak magántulajdonban levő régi hangszerek letétképen való kezelését és rendezését bízza a vezetőségre, hanem ősrégi pénzeken, domborműveken (pl. Titus diadalívén) ábrázolt ó-testamentumi hangszerek pontos másolatait is elkészítteti; így a bibliában említett húros, ütő és fúvóhangszerek teljes gyüjteménye tárja majd a látogató elé a palesztínai régi kultúra zenei emlékeit.

A világ legnagyobb rádiózenekara Moszkvában van. Eddig 95 tagja volt, most 160-ra egészítették ki.

Grácban Holenia Hanns operáját mutatták be »Amit akartok« címen. Szövegét *Widowitz* Oszkár Shakespeare vígjátékából írta. Nagy sikere volt.

Beethoven szeptettjének kéziratos szólamait találták meg egy kölni műkedvelő, posztógyáros hagyatékában. A lelet azért érdekes, mert a mult század elejéről való és feltűnő eltéréseket mutat a ma ismert szólamokkal szemben. Úgy látszik, Beethoven főként a kürtszólam egyszerűsítését tartotta szükségesnek.

Új összetételű anyagból készít orgonasípokat egy lyoni gyár. A gondosan titkolt szabadalom azért keltett feltűnést, mert a próbajátékokon bebizonyult az ilyen sípokkal felszerelt orgonák igen lágy, de mégis erős, átütő fenséges hangja.

Casparini olasz énektanár oly készüléket talált fel, mellyel növendékeinek hangszálait énekgyakorlat közben sokszorosan nagyítva és vászonra vetítve figyelheti.

Greunberg operáját, a »Jones császár«-t Londonban hozzák színre. A másfélórás izgalmas dalmű, nyitány mellőzésével úgy kezdődik, hogy menekülő vadaknak öltözött statiszták rohannak a nézőtéren át a színpadra.

»Merlin« címen mutatják be Madridban legközelebb egy spanyol komponista, L. *Huerto* operáját. Goldmarkon kívül Fritz *Gernsheimer* is megzenésítette már a varázslóról szóló germán eredetű mondát.

A berlini lélektani laboratórium érdekes kísérleteket folytatott le a zenei memória vizsgálata körül. Eredményeit tájékoztató füzetben hozza legközelebb nyilvánosságra.

Bachról operát írt két német művész, J. *Stockingen* és Fr. *Kassel*. A zenét persze a halhatatlan Mester műveiből állították össze. A szövegkönyv a lipcsei kántor ifjúkori szerelmét tárgyalja. Drezdában tervezik színrehozatalát a jövő jubileumi év folyamán.

A SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA 1935 január 10-én, csütörtökön este 8 órai kezdettel tartja az idegen nemzetek reprezentatív zenei alkotásait bemutató hangversenysorozatának (»B« bérlet) második estjét, a budapesti olasz követség védnöksége alatt rendezett

OLASZ HANGVERSENYT

Közreműködnek:

MINA RAYMONDI
hegedűművésznő

SVÉD SÁNDOR
a m. kir. Operaház művésze

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

Vezényel:

FLEISCHER ANTAL
a m. kir. Operaház karnagya

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

„A" bérleti hangversenyek:

Január	20.	vasárnap	délután	5	órakor
Február	3.	«	«	5	«
«	24.	«	«	5	«
Március	10.	«	«	5	«
«	24.	«	«	5	«

„B" bérleti hangversenyek:

Január	10.	csütörtök	este	8	órakor
Február	14.	«	«	8	«
Március	7.	«	«	8	«

Budapest székesfőváros házinyomdája 1934 — 11333

300182
15
600

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 7. szám
1934 december 15.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Mosonyi hetven éves cikke müncheni élményeiről. — Kazacsay Tibor: Humor a zenében. — S. A.: Két bemutató az Operaházban. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

♦♦♦

Hetedik hangverseny — 1934 december 22-én — Karnagy: **Bor Dezső**

szombaton este 8 órakor

Bérletszünet

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS FŐPOLGÁRMESTERE
és
Dr. SIPŐCZ JENŐNÉ
fővédnöksége alatt

ÜNNEPI LISZT-HANGVERSENY

a szerb megszállott területről kiüldözöttek javára

Közreműködnek: *Nagy* Margit, a magy. kir. Operaház művésznője és *Stefániai* Imre kamaraművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára.

1. Három Szent Királyok — Zenekari részlet a »Krisztus« oratóriumból.

2. *a)* A Lorelei.

Csak tudnám, mi nyomja lelkem,
mily mélabú az, mi rajta ül!
Egy ódon, egy halvány monda
kísért most szüntelenül.

A lég oly hűs és gyűl az árnyék,
a Rajna csöndben folydogál,
a bércen elömlik lágyan
a búcsúzó sugár.

A parton ül a tündér,
a földöntúli lány,
és gyémántos fésűt húzgál
végig aranyhaján.

A gyémántos fésű csillog,
a lány halkan dudorász,
oly elbájoló az ének,
oly bódító, oly csodás.

Kis sajkán hallja egy ifjú,
a szíve vad lázba csap
és zátonyra, szirtre nem néz,
a lányt látja csak, a lányt látja csak.

Ki tudja, a hullám hol vágta
a parthoz a csolnakot,
az ifjú ott lelte végét,
mert Lorelei dalára hallgatott.

Lányi Viktor

b) Csak még egyszer újra lássam . . . .

Csak még egyszer újra lássam, lássam drága arcodat. — Te vagy nékem mindenem, sor som és a végzetem örökké. — Éltem adnám és virágot hintek lábaid elé. — Hogyha távol járok is, mint a fényes nap ragyogsz te nékem. — Bárha sorsom tüskés úton visz, csak terád gondolok. — A te lelked csillagfény, a szerelmed életem forró lángja.

c) Ha álmom mély. . . . (Fricsay R. hangszerelése.)

Ha álmom mély, akkor várlak az éjben,
Mint egykor Laurát Petrarca várta hűn.
Ha hozzám szállsz és sóhajod érzem,
E szívbe mélyen enyhül a kín.
Ha fáradt főmre a bú von majd fátylat
És rám borul a fájó, hosszú gyász,
Mint égi angyalt, oly szent fényben látlak
És érzem, áthat a gyógyulás, a gyógyulás,
Ah: a gyógyulás.

És hogyha égőn forr az ajkamra csókod,
S keblemre hullsz, Te fénylő tiszta lény. . .
Egy csókodért a mennyről is lemondok,
S a földön nem lesz boldog, csak én.
Csak én, csak én!
Ó jöjj, úgy várlak én,
Mint Petrarca Laurát!

Lányi Viktor

Énekli: *Nagy* Margit, a magy. kir. Operaház művésznője.

3. »Hungária« — Szimfónikus költemény.

Liszt Ferenc 14 szimfónikus költeménye között a »*Hungaria*« tematikus anyagának gazdagságában és hatalmas formai koncepciójában egyike a mester legkitűnőbb alkotásainak. Szorosabb értelemben vett programja nincs. Árpád népének hősiességét, küzdelmét, váltakozó hadiszerencséjét, majd győzelmét és diadalának apoteózisét zengi el benne a költő. A mű zenei anyagának magva az a magyarstílű induló volt, melyet a mester még 1840-ben komponált. E köré csoportosította témakészletét, ebből formálta ki hatalmasan kibontakozó arányokban szimbólikus művét. Több, mint tíz évig dolgozott rajta — többszörös megszakítással, míg az ötvenes évek elején elkészült vele. Bemutató előadása Pesten zajlott le 1856 szeptember 8-án, a Nemzeti Színházban, Liszt dirigálásával.

Komor *Largo*-val kezdődik a mű, benne megtaláljuk Liszt annyiszor alkalmazott »magyar skálá«-ját. *(d, e, f, gisz, a, b, disz)*. Belőle bontakozik ki a verbunkos ritmusú induló *(Andante marziale)*, melynek tempója folytonos *accelerando*-val *Allegro eroico*-ig fokozódik. Közben érdekes az az epizód, melyben a hegedűk cigányos kadenciája szakítja meg rövid időre az induló jelleget. Akaraterő, nemes hősiesség csendül ki a trombiták és kürtök fanfárából. Minden oldalról özönlik az ellenség. Futamok száguldanak, trillák csattognak, fegyverek csillogását festik a fúvók tremolói. Megkezdődött a csata. Győzelmi hangok. De az örömet tompítja az a tudat, hogy a győzelemnek súlyos az ára: a puszta síkságot elesett bajtársak hullái fedik be. Ismét felhangzanak a bevezető motívum reszignált akkordjai. A gordonka panaszát mély csend követi. De az élet követeli a maga jogait. Hatalmas orgonaponton (üstdob tremoló) felépített fokozás után csendül fel az *Allegro trionfante* diadalmas ritmusa. Ez a győzelmi himnusz szimbóluma a költő lángoló hazaszeretetének.

Szünet.

4. A-dur zongoraverseny.

Liszt Ferenc a zeneművészet egyik legtüneményesebb alakja. Át van hatva óriási reformeszméktől, melyek megvalósításának szenteli egész életét. Megteremti az egytételes szimfónikus költeményt, mint új műfajt. Új hangot szólaltat meg az egyházi zenében és oratóriumaiban. A zongorának ihletett mestere, aki bámulatos termékenységgel ontja magából újabb és újabb kombinációit a technikai lehetőségeknek, akinek — mint Schumann mondja — az ujja minden ízéből csak úgy árad a muzikalitás.

Két zongoraversenyét is egytételes formában írja meg, mint a szimfónikus költeményeket. Ez a formai megoldás nem puszta külsőség. Mélységes költői tartalom árad minden motivumából. Liszt a lelki események egész sorát fűzi koszorúba egymás mellé és ezek szabják meg úgy a zongora, mint a zenekar mondanivalóját.

Két versenyműve közül kétségtelenül az A-dur képviseli a poétikusabb hangulatot. Egységét biztosítja a főtéma, melyet a klarinét merengő hangja szólaltat meg a fagótok és egy fuvola kíséretével. Ez átvonul az egész kompozición. A mű forma dolgában teljesen önálló alkotás; a hagyományos koncert formának kontúrjait alig érezzük ki belőle.

Előadja: *Stefániai* Imre kamaraművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára.

5. Les Préludes — Szimfónikus költemény.

Liszt e legnépszerűbb szimfónikus költeményének eredete — maga a Mester tréfásan »Gartenmusik«-nak (kerti zenének) mondta, mert különböző jótékonycélú előadásokon szerepelt sokszor, szabadban tartott díszhangversenyeken — még párisi tartózkodására nyúlik vissza. Akkoriban *Aubray* »Les quatre Éléments« című költeménye foglalkoztatta, melyet négytételes karműnek szánt. De a költemény jelentéktelensége és homályos szimbólumai idővel kiábrándították, úgyhogy a negyvenes évek közepén csalódottan tette félre. *Hugo* Victortól sem kapott alkalmas verset. Az ötvenes évek elején jutott kezébe *Lamartin* »Méditations«-ja melynek egy fejezete különösen megragadta:

»Mi más az életünk, mint előjátékok sora ahhoz az ismeretlen dalhoz, melynek első és ünnepélyes hangját a halál adja meg? A szerelem a szív hajnali pirkadása. A boldogság gyönyörét azonban a vihar zúgása szakítja meg, mely durva leheletével szétfoszlatja az illuziókat, halálos villámcsapással szétszaggatja oltárát. A lélek megsebezve a falusi élet magányát keresi, hogy emlékeibe temetkezzék. De a jótékony

1934 306

pihenőt nem bírja soká az ifjú és ha megszólal a trombiták vészjele, mely harcra, küzdelemre szólítja, veszélyes helyére siet, a küzdők soraiba, hol a harc hevében visszanyeri erejét és önbizalmát. . . . .«

Ez a gondolatmenete Liszt szinfónikus költeményének; teljes címe: *Az élet, a túlvilág praeludiuma* volt. 1853-ban komponálta, bemutató előadása 1854 február 23-án zajlott le a weimari udvari zenekar nyugdíjalapja javára rendezett hangversenyen. Liszt Ferenc e műve szerkezetében a legtisztább, orkesztertechnikájában mintaszerű, motivikus felépítésében szinte klasszikusan tagolt.

Előbb az ifjú témáját halljuk; félszegen és szégyenkezve jelenik meg előttünk az első *Andante*-ban. Eleinte ügyetlenül, bizonytalanul lép az élet porondjára, de mind energikusabban néz szembe az élet konfliktusaival. Az első poétikus epizód a korai boldogság rózsás álmait jelképezi; a kürtök *expressivo* témájából a szerelem mámora árad felénk. De a derüs élet horizontján már gyülnek a sötét felhők. Tompán hangzik előbb a közeledő vihar dübörgése, szél kerekedik, mely kromatikus búgásával szétfoszlatja a gyönyörű illuziókat. Az elemek tombolása nem akar szűnni, az ifjút egymásután érik a sors kegyetlen csapásai; halljuk a kínzott lelkének jajkiáltását, az élet brutális erőszakossága befejezi pusztító munkáját és kíméletlenül vonul keresztül a földretiport emberen.

Lassanként elül a zivatar, bár zúgása még hallik a távolban. Könnyezve ébred ájultságából az ifjú és vigaszt keresve, a természet szépségeinek szemléletébe merül. Az *Andante pastorale* bukolikus témái jelképezik a falusi élet idilljét. Előbb a kürt, majd az oboa és a klarinét szövik tovább a pásztoréneket. Majd visszatér a boldogság témája, szimbolizálva, hogy a sorssujtotta ember lelki egyensúlya helyreállt. De a nyugalom nem tart soká. Megszólal a harci riadó, mely új tettek véghezvitelére sarkalja. Harcra készen áll a küzdők sorába. Ez az epizód a viharepizód szimmetrikus kiegészítője. A szerelmi témában most már nem érzelgős ábrándozás, hanem egészséges akarat nyiltkozik meg. Előttünk áll a hős, győzedelmes életösztöneivel. És ezzel a harmónikus apoteózissal zárul a kolorisztikus szépségekben gazdag mű.

MOSONYI HETVEN ÉVES CIKKE MÜNCHENI ÉLMÉNYEIRŐL

Mosonyi Mihály »Álmos« c. dalművének előadásáról ennek a számnak a végén számolunk be külön cikkben olvasóinknak. Mosonyi egyéniségének és korának jellemzésére leközöljük a *Zenészeti Lapok* 1865. évfolyamának ma már ritkaságszámba menő érdekes cikkét, melyben az akkor 51 éves komponista müncheni élményeiről, a »Trisztán« müncheni bemutatójának váratlan elhalasztásáról számol be.[1])

Mosonyi, ki 1814-ben született Boldogasszonyfalván, 1842-ben költözött Pestre, hol rövidesen D-dur szimfóniájával és három miséjével vonta magára mértékadó körök figyelmét. Wagner műveivel még weimari tartózkodása alatt ismerkedett meg, Liszt Ferenc révén. Ettől kezdve lelkes rajongója és propagátora volt az akkor még hevesen támadott wagnerizmusnak. Mosonyi kezdeményezésére látogatott el Wagner 1863 nyarán Pestre, hol két hangverseny keretében mutatott be szemelvényeket akkor még ismeretlen zenedrámáiból. Ez alkalommal hívta meg Mosonyit és Rosty Pált a »Trisztán és Izolda« 1865 május 15-re tervezett müncheni bemutatójára.

E nagy zenei eseményről így számol be lapjának Mosonyi[2]):

Május 13-án elindulván Pestről, Münchenben másnap, május 14-én érkeztem félhét órakor reggel. Az utazás percei elég kellemesen folytak, s nem egy lelkes műbaváttal találkoztam, ki szintén a művészetnek ezúttal kijelölt Mekkájába utazott. Állandó utitársam a fővárosi körökben működvelői buzgalmáról szélesen ismert R . . . . P . . . .[3]) volt.

[1]) A »Zenészeti lapok« volt az első jelentősebb magyar zenei folyóirat. 1860 őszén indult meg id. *Ábrányi* Kornél szerkesztésében. Két megszakítással 1876 nyaráig jelent meg, hetenkint egyszer.

[2]) A cikket egy-két jelentéktelen kihagyással közöljük. *A szerk.*

[3]) Rosty Pál.

Ő is, én is a pompásan felszerelt »Négy évszak« című fogadóba szálltunk. Legelső gondunk volt a másnapra kitűzött előadásra jegyeket váltani, melyeket azonban Wagner mint messzebbről jövő idegeneknek minden díj nélkül rendelt kiszolgáltatni. Több mint 300 hely volt így fenntartva az idegen művészi egyéniségek számára. Wagnert csak az előadás után szándékozván meglátogatni, az egész napot azzal töltém, hogy egy pár hazámfia mellett, kik Münchent még nem ismerték, Cicerone-szerepet játszottam. Délután Bülow Jánosnál tevék látogatást.

Hétfő, május 15-ike, rám nézve az izgatottság napja volt. Leszámolván egy pár órai időzést a képtárban, az egész nap feszült várakozás közt folyt le. Alig vártam az estét, melyre mint a gyónásra, úgy készültem. Végre elérkezett. Utitársam és én ünnepi magyar ruhába öltözködtünk. Ő sötétzöld, én pedig kékbe. R . . . . l és M . . . . k,[4]) kik szintén egy fogadóban szállásoltak velünk, egy jó negyeddel előbb megindultak a színházba, de, midőn példájukat követendők mi is kiléptünk a szálloda kapuja alól, sápadtan azon Hiobs-postával állottak elébünk, hogy az előadás bizonytalan időre elhalasztatott! Senki sem képzelheti el kellemetlen megdöbbenésünket, mely a leverő hírt követi. Utitársam kék, én pedig zöld lettem.

Az előadás rögtöni elhalasztásának okai felett a legkülönbözőbb hírek kezdtek szétterjedni a városban, melyek közepete, velem együtt, senki sem volt képes magát kellőképen tájékozni. Az idegen művészek és műbarátok egyetemes összejövetele az előadás után a »Négy évszak«-szálloda tágas kávéházi helyiségében volt tervezve, mely azonban az előadással együtt szintén elmaradt. Mint utat vesztett vándor a sivatag homályában, úgy bolyongtunk szerte-széjjel egész késő éjjelig, mert, hogy álom nem jött szemeinkre: ezt talán mondanom sem kell. De végre is mit tehettünk mást, mint megadni magunkat ádáz sorsunknak. Nem vagyok ugyan babonás, de azért önkéntelenül május 13-ra gondoltam, mint elindulásom napjára. Másnap azaz kedden, végig nézve a Münchenbe jött idegenek névsorát: elhatároztam egy pár nevezetes művészi egyéniség felkeresését, hogy velök személyesen is megismerkedjem. Legelőször is Köhler Lajosra esett választásom. Ő nem volt szobájában, de a szobalány által értesíttetvén látogatásom felől s valószínűleg azon hitben, hogy valami régi ismerőse keresi: az általa felkeresett ismerőse szobájába kéretett. Midőn beléptem, három úriembert találtam a szobában, kik — miután magamat útlevelem szerint Brand néven mutattam be nekik — elég udvariasan fogadtak ugyan, de a gêne bizonyos nemével, mely kevesek mulva már-már kellemetlenné kezdett válni mindnyájunkra nézve, midőn a három egyéniség közül az egyik (egy éltes és mellén rendjellel) azon kérdéssel fordult hozzám, hogy mint Pestről jövő nem tudom-e, ha vajjon Mosonyi is eljött legyen Münchenbe? A t. olvasó elképzelheti e kérdésre következett meglepetésemet, de egyszersmind a kérdező és társai furcsa helyzetét is, midőn Mosonyi névvel jegyzett látogatójegyemet nyujtottam át nekik. A három egyéniség, kikkel ennek következtében csakhamar bensőbben megismerkedém, ezek voltak: Weitzmann (aki kérdezett), a híres író és zenetudós Berlinből; Seyfritz, Németország legelső karigazgatói egyike és Köhler Lajos, az összes zenevilág egyik legmélyebb gondolkodású egyénisége. Ezután mind a négyen Bülow János látogatására indultunk, hogy valami bizonyos hírt halljunk Tristan sorsa felől. Ott megtudtuk, — ami később kétségbevonhatatlanul be is bizonyult — hogy az elhalasztás oka egyedül Schnorrné asszony hirtelen bekövetkezett rosszullétében keresendő. Nevezett énekesnő ugyanis már hétfő reggel gyöngélkedvén, hogy a bajnak hirtelen elejét vegye, szokott gyógymódjához, a gőzfürdőhöz folyamodott, mi azonban ezúttal nem hogy segített volna a bajon, hanem azt még inkább növelé, elannyira, hogy kedden este felé már láztól kisért makacs náthahurutban tört ki. Azon körülmény, miszerint az előadás előtt csak egy órával értesíttetett a közönség az előadás elhalasztása felől: azon kósza hírre szolgáltatott bő anyagot, hogy holmi tüntetéstől félelem okozott színpadi fennakadást, már régóta forralt ellenségeskedési kitörések következtében függesztetett az fel oly váratlanul. Hogy a legabsurdumabb koholmány is számtalan hívőre talált nemcsak a Wagner és iránya ellen általában a legnagyobb ellenségeskedéssel viseltető müncheniek, hanem még a nagyszámmal odagyült idegenek részéről is: — kik közt a nélkül is több volt az ellenség, mint a jó barát — ezt eléggé volt módom tapasztalni. Már megérkeztemkor nagy izgatottságban találtam az egész várost, mire Bülownak egy pár szándékosan félremagyarázott szava szolgáltatott gyúanyagot. Azonban az előadásra nézve mindennek legkisebb befolyása sem lett volna, ha Schorrné asszony véletlenül meg nem betegszik.

Wagnernek, mert a király őt szereti, nagyra becsüli s rajong szerzeményei és egész műiránya iránt, továbbá, mert kitünteti s minden alkalommal kegyét, személyes barátságát érezteti vele s az irígykedő müncheniekkel: az egész város, a legfensőbb köröktől kezdve, le egészen a színház lámpagyujtogatójáig halálos ellensége. Maguk az udvari

[4]) Nevüket nem sikerült kideríteni.

színház zenekari tagjai is, mind Wagner és Bülow (ki az opera betanítása és vezetésével volt megbízva) ellen voltak kezdetben; huszonhat nehéz próbát kellett tartaniok, de — méltó dicséretükre legyen mondva — ez a huszonhat próba nem hogy ellenszegülőbb és még inkább elkeseredettebbekké tette volna őket, de sőt engedékenyebbekké, s végre annyira meglágyítá szívöket, hogy abban az ellenséges indulat helyét a bámulat, elismerés és tisztelet érzete foglalá el.

A fiatal nemeskeblű király az utolsó nagy próbán — mely május 11-én ment végbe — a legnagyobb pontosság és tökéllyel kezdettől végig jelen volt, s többször kitörő lelkesedéssel tapsolt a nagyszerű siker felett. Wagner maga mondá nekem, hogy azon este a legboldogabb volt egész életében, mert tökéletesen meggyőződhetett nagyszerű művészi tervei megvalósíthatása felől. »Már alig valék képes — így szólt — tovább dolgozni művemen és minden reményemet elkezdém veszíteni annak valahai kivihetősége felett. De Tristanom főpróbája egyszerre visszaadá lelkem minden rugékonyságát, megszüntem kételkedni s már előre is örülök a munkának, mely műveim folytatásánál még reám várakozik.«

Kedden este meglátogatott bennünket Wagner s velünk vacsorált a szállodában, hol mintegy 15—16-an valánk egybegyülve. A sors úgy akarta, hogy épen Wagner mellé essem. Egyszerre díszes öltözetű szolga lép be s egy fekete pecsétű levelet nyujt át Wagnernak, Mindnyájunknak elszorult a lélegzete, mert azt hittük, neje halála hírét veszi, kinek veszélyes betegsége felől már előtte való napon kapott távirati sürgönyt Drezdából.

De csalódtunk. Wagner láthatólag felvidult a levélre és sietett azt átnyujtani Bülownak, ki szembe ült vele s ki örömteljes szemekkel futá végig a levélkét, melyből csak annyit láttam s olvashattam egy futó tekintetre, hogy: »Kedves barátom!« — A levél a királytól jött, melyben vigasztalja Wagnert a sors véletlen szeszélye miatt.

Hogy »Tristan« előadása a kitüzött napon véghez nem mehetett: ez mindenesetre érzékeny csapás volt nemcsak Wagner és barátjai, hanem magára a művészetre nézve is, mely azáltal kiszámíthatatlan eredményű lökést nyert volna. De nagy veszteség magára München városára is, mely ezáltal minden évben mintegy középpontjává vált volna Németországban a művészetnek, hová minden évben nagyobb-nagyobb számmal sereglettek volna a világ minden részéből a művészek, műbarátok és a kiváncsi idegenek. Annyi bizonyos, hogy Wagner ilyen monumentális évi előadásokat tervez Münchenben és erre nézve meg is nyerte a király jóváhagyását, ki ebbeli törekvéseit mindig kész támogatni. Ily alkalommal szándékozik »Nibelungen« és »Meistersänger« — még befejezetlen — dalműveit is bemutatni a világnak, mely reményéről — minden fennakadása dacára is az első kísérletnek — Wagner még le nem mondott. A müncheniek persze, hogy nem értik (de hogy is érthetnék?) ezen nagyszerű tervezetek óriási horderejét. Mi lehetne városukból, ha úgy értenék, mint ezt lelkes és magasztos gondolkodású királyuk, kinek csaknem erőszakkal kell népére rátukmálni a dicsőség fénykoszorúját. Szobrászat, festészet, építészet, s a képzőművészetek minden nemével büszkélkedik már München, hanem a század leggenialisabb zeneköltőjét mégis keresztre feszíti? Mondja azután a bölcs, hogy a sors nem űz gúnyt az emberekkel!

Tizennégynapi tapasztalásom után bátran merem mondani, hogy ami Wagnernek a királyhoz való viszonyát illeti, az tántoríthatatlan alapon nyugszik és egy szó sem volt igaz abból, amit e részben újabb időben rágalmazói koholtak és a világba szórtak.

Szerdán, május 16-án, Wagner felkérése folytán vagy tizenöten Albert fényképész pompás felszerelésű műtermében gyültünk össze, hogy kölcsönös emlékül magunkat egyetemesen lefényképeztessük. Wagner a csoportozat közepén látható. Körülte változatos helyzetben, kik a műteremben együtt valánk, többnyire művészek és írók. Utólagosan úgy esett értésemre, hogy a királynak nagy megelégedést okozott ezen Wagnert környező művészcsoportozat. Utitársam is a képen van és így nolens volens jövő — zenésznek kell lennie?

Szerdán délután látogattam meg először Wagnert, először saját lakásán, mely egy szép, tágas kert közepén fekszik. Ott találkoztam először Schnorr-ral, Tristan szerepe képviselőjével, ki ez alkalommal szíves volt nekünk többeknek Bülow zongorakísérete mellett a 3. felvonást elénekelni Tristan-ból. Mióta Schnorr-t énekelni hallottam, méginkább meggyőződtem Tristan előadhatása felől. Ő a szó legszorosabb értelmében nagy művész, ki legvérmesebb reményeimet is messze túlhaladta.

Ő és neje éltük feladatául tűzték ki Tristan és Isolde szerepét a művészeti tökély eszményképe szerint megoldani. Ezen művészpár — a főpróba után ítélve — valóban a tökély netovábbját is mutatta fel. Mindkettőjökben megvan a kellő lelkesedés, az önfeláldozással párosult odaadás, szóval: mindaz, amit csak az ember magának a művészeti ideálképről elképzelhet. Estefelé úgy hallatszott, hogy Schnorrné asszyony javulófélben van és hogy már a jövő héten ismét képes leend a dalmű előadására; ebbeli reményemben elhatároztam bevárni a jobb eredményt, mely ugyan, fájdalom, csak újabb csalódással végződött!

Valóságos herkulesi munka az, amire Wagner a müncheni körülmények és viszonyok között vállalkozott és egyedül csak lángesze és művészetének varázshatása képezik azon eszközöket, melyekkel egyik akadályt a másik után legyőzni képes. Igaz, hogy sokat, mondhatni, mindent nyom a latban a király pártfogásának ellenállhatatlan nimbusa, mely nélkül talán minden küzdelem eredménytelenül maradna. Annyi bizonyos, hogy

Wagner Richárd és baráti köre Münchenben 1865 május 16-án.[5])
(A csoportképen két magyar vendég: *Rosty* Pál és *Mosonyi* Mihály.)

ha Wagner tervei teljesedésbe mennek, melyek persze, hogy óriási mérvűek, és csak felette kevés emelkedett lelkű ember által megérthetők, felfoghatók: oly fényes aerája fog bekövetkezni a zeneművészetnek, melyről a világnak eddigelé még alig volt fogalma Az a szellemi harc, melyet Wagnernak Tristan-ja érdekében kevés bajtársával együtt küzdenie kellett, emberi erőt felülmuló s talán csak az amerikaiak jelen óriás szellemharcához hasonlítható. Ha már eddig is nem tartoztam volna Wagner szelleme csodálói közé: úgy azok után, amiket Münchenben tapasztaltam, kétszeresen kellett volna bámulói közé sorakoznom.

Május 16-án egy kis kirándulást tettünk a közel eső stahrembergi tóhoz. Este a színházi zenekar több tagjával valék együtt, akik szokás szerint még nem egy »hanem«-mel beszéltek Wagner iránya és legújabb műve felől, de kiknek kételyeit s szemhályogát végre mégis sikerült eloszlatnom.

Minden előkészületek megtétettek, hogy az elmaradt előadás május 24-én végbemenjen és Schnorrné asszony egészsége csakugyan oly stádiumba is lépett, hogy ezt bizvást lehetett reménylni. A müncheniek ez idő alatt mindenféle alaptalan, kósza hírekkel táplálták magukat és sehogysem akarták elhinni az elhalasztás valódi okát. Általában — mint már megjegyzém — képzelhetlen az az ellenszenv, mellyel Wagner személye és művészete iránt viseltetnek. Nem gondolhat ki valaki oly sületlent, képtelent, amit röglön el ne hinnének s igy természetes, hogy — nem lévén fogyatkozás az ilyenekben — egész özöne forgott szájról szájra a városban a legnevetségesebb és legrosszabb akaratú pletykák és koholmányoknak. Bülowt, ki határozott jelleme és anélkül is heves véralkatánál fogva nem tartózkodik az igazságot minden alkalommal kimondani — ha kell, még a nyilvánosság terén is —, még jobban gyűlölik és üldözik, mint Wagnert, ki ezen körülménynél fogva

[5]) Balról jobbra: Friedrich *Uhl*, a »Botschafter« szerkesztője, Richard *Pohl*, zeneíró, műfordító és esztétikus, *Rosty* Pál, zenekedvelő, író, a hatvanas években a Filharmonikusok és a Nemzeti Casino hangversenyeinek rendezője, August *Röckel* jeles karmester, A. de *Gasperini* zeneköltő és író, Párisban Wagner háziorvosa, R. *Wagner*, H. von *Bülow*, Liszt legkedvesebb növendéke, később leányának Cosimának első férje, zongoraművész, karmester, pedagógus, Adolf *Jensen*, Liszt növendéke, dalkomponista és jeles pedagógus, dr. *Grille*, jénai jogtanácsos, Wagner egyik legbizalmasabb embere, Franz *Müller* zeneíró, Felix *Draesecke*, zeneköltő, Liszt és Wagner elveinek egyik legbuzgóbb apostola, Alexander *Ritter*, drezdai karmester, zeneköltő, Leopold *Damrosch*, karmester, zeneköltő, Heinrich *Porges*, zeneíró, karmester, *Mosonyi* Mihály, pedagógus, zeneköltő, zeneíró.

kétszeresen szenved s érzi a müncheni nép és sajtó nem épen barátságos tüntetéseit. A sok fenyegetődző és botrányos jelenetekre célzó névtelen levelek egymást érték hozzá, melyeket azonban ő az öntudat azon megnyugtató érzetével fogadott és fogad, mely a nagy szellemeknek rendesen ama kitartó, vas következetességű lelki erőt s munkásságot szokta kölcsönözni, mely bátran dacol a világ igaztalan eljárása s keserű félreértéseivel.

Egy napon, midőn többen látogatáson valánk Wagnernél, s midőn a beszélgetés tárgya a városban elterjedt kósza hirekre vonatkozott, keserű ironiával jegyzé meg Wagner: »Hallom, hogy botrányról beszélnek a városban, ám legyen! különben azt hiszem, hogy a hozzám intézett fenyegető levelek már magukban is elég botrányosak!«

Ha az ember szenvedély nélkül tekinti a dolgot, természetesnek kell találnia a müncheni közönség magatartását Wagner irányában. Miként is lehetne követelni tőlük, kik évtizedek óta hozzá vannak szokva csak a zenészeti középszerűség felszínén háborítatlanul és kényelmesen uszkálni, hogy most egyszerre szédítő magasságú trambulinokról vessék bele magukat hősies bátorsággal Wagner reformátori eszmetengerébe? Hogyan értsék ők meg Wagner óriás vállalatainak horderejét, ki a Trisłanjához hasonló előadásokkal nem kevesebbet céloz, mint művészeti világkiállításokat, minőket az ember szellemi munkássága egyéb mezején eddigelé még csak London és Páris volt képes felmutatni? Az ilyen vállalatok felfogása és megértésére felette sok kívántatik egy nép részéről. Egész új phasisnak kell bekövetkeznie a színházi képezdék, énekesek, zenészek és színházak életében, mihez sok idő kívántatik.

Felülről kell jönnie a lökésnek az efféle életbevágó reformok keresztülvitelére. Az ifjú lelkes bajor királyban megvan erre nézve az akarat szilárdsága, a kitartás erénye és a lelkesedés szent tüze s ha uralkodása évei hosszúra fognak nyulni, reményelhető, hogy ki is viszi azokat.

Wagner már be is nyujtá tervét a királynak egy egészen új alapokra fektetett s szervezésében az eddigi iránytól lényegesen eltérő színházi énekképezde felállítására nézve Münchenben. Költségvetése 500.000 forintra rúg; a király elvileg már el is fogadta azt életbeléptetését legközelebb a bajor kamarák elébe fogja terjeszteni.

Ha Wagner tervei megvalósulnak: azáltal kétségkivül nagy lendületet fog nyerni az összes zeneművészet s München oly gyúpontját fogná akkor évenkint képezni a zeneművészek és általában a zenészeti összcsoportosulásnak is, mely »újabbkori Athene« elnevezésének méltán meg is felelne.

Május 22-én délelőtt kellett volna a második főpróbának megtartania, ha Schnorrné asszony csakugyan felléphetett volna 24-én. De nem javuló egészségi állapota erre reményt nem nyujtván, a tervezett főpróba sem jött létre, s így magam is, nem húzhatván továbbra kimaradásomat, elutaztam Münchenből, melynek emlékeit sohasem fogom elfelejteni.

Május 21-én meglátogattam egy operai előadást. Mozart Don Juan-ját adták igen látogatott ház mellett, mi nem csoda Münchenben, hol minden héten csak kétszer adnak operát; de az is gyakran megtörténik, hogy egy héten nem kapnak több operát egynél. A zenekar működése kitünőnek mondható, főképen ami a vonós zenészeket illeti. Az énekesnőket jobbnak találtam, mint az énekeseket. Az egész előadás egészben véve kielégitett. Hogy a t. olvasónak fogalma legyen a müncheni közönség zenészeti műveltsége felől, megjegyzem, miszerint a színházban száz egyén közül nyolcvan kezében tartja az opera szövegét, félig fennhangon olvassa azt s úgy hallgatja a zenét, Don Juan-ban ép úgy, mint Norma vagy Zampá-ban, melyeket már ezerszer hallott. Egy új opera első előadásánál lehet érteni az ilyen eljárást, de egy százszor meg százszor hallott operánál? — na, ehhez mégis csak furcsa műérzék kívántatik! S az ilyen közönség meri aztán Wagnert megkritizálni és kikarikirozni? Szegény múzsa, hová tévedtél?

Ugyancsak május 21-én részt vettem Bülownál egy igen érdekes és sok élvezetet nyujtott zenészeti matinée-ban, melyben a szives házigazdán kívül annak egy igen tehetséges tanítványa (egy kisasszony Stralsundból) és Schnorr vettek részt. A kisasszony játéka méltó volt mestere hirnevéhez s a többek közt Liszttől játszott egy sonate-ot, könyv nélkül s mesteri előadással, valamint ugyanannak »Mephistó-keringő«-jét is (nem a Gounod-féle átiratot) nagy tökéllyel adá vissza. Schnorr is énekelt Liszttől három dalt s emellett Beethovennek »A távol kedveshez« irt dalsorozatát is egészen elénekelte, Bülow mesteri kisérete mellett. Végre Bülow játszott egy spanyol rapszódiát Liszttől. A társaság a világ majdnem minden nemzetiségét képviselte, mindenki gazdagabb lett utána egy kiváló művészeti élvezet emlékével.

Bülow neje[*]*) maga a szeretetreméltóság s a ki vele, mint szives háziasszonnyal, csak egyszer is beszélt, egyhamar el nem fogja felejteni. A zenede augusztusi zeneünnepélyében — mint mondá — férjével együtt részt venni szándékozik.*

[*]) Liszt Cosima, később (1869) Wagner neje.

Ami Schnorr egyéniségét illeti : az mindenekfelett megnyerő, mint művészi pedig valóban bámulatraméltó ; már csak ránézni is csupa gyönyörűség, hát még énekelni hallani ? Ő minden izében művész a szó legvalódibb értelmében. Éneke oly természetesen folyik, mint a legszebb hangzatosságú beszéd, a sablonszerű hatásvadászatnak semmi nyoma nála s minden mozdulata hangsúlyozásán a legnemesebb összhangzat ömlik szét. Nejét, ki szintén nagy művésznő, fájdalom, nem hallhattam. A kitűzött próbától fel lőn mentve s elmulván az előadás, le kellett mondanom az élvezetről őt csak részben is hallhatni.

A bajor király Wagnert születésnapján egy igen értékes és gazdagon kiállított porcelláncsészével ajándékozta meg, melynek oldalait dalművei különböző jelenetei után készült drága emailképek díszítik.

A stahrenbergi tavon közlekedő gőzhajónak eddigi nevét »Tristan«-ra rendelé változtatni. Ez ismét bő anyagot nyujtott a müncheniek s más Wagner-üldözők és gúnyolóknak is új rohamot intézni a kitűzött cél ellen.

Schnorrné asszony betegsége semmiképen sem akarván javulni, végre meggyőződtem, hogy ezúttal nem fog »Tristan« színre kerülni s így további ottmulatásom is lehetetlenné válván, sok tekintetben gazdag tapasztalatokkal én is búcsút vettem Münchentől és azon szép reménytől, hogy ezuttal Wagner legremekebb művét élvezhessem.

Sokan magukon kívül vannak afeletti örömükben, hogy Wagner szerencsétlenül járt Tristanjával. Részemről nem irigylem ebbeli boldogságukat. A nagy emberek életfáján titkosan rágni : sok ember legfőbb élvezete ! Ezek önhittségük és önérdekük sötét leplébe burkolózva, kedveléssel legeltetik a szemüket minden legkisebb pusztításon, melyet a szellemvilág kártékony rovarserege egy-egy ágán elkövet a tudás fájának. Valamely magasabb célnak semmi értelme sincs előttük.

Cél : csak az ő magántáskájuk, melyet akárminő módon megtölteni legfőbb hivatásuknak tekintik. Ezt a célt még a rágalom eszköze is megszentesíti előttük !

Végül meg kell még említenem, hogy Wagner többször nagyon elismerőleg nyilatkozott a magyar hazánk és azon szíves fogadtatás felől, melyben egy pár évvel ezelőtt fővárosunkban részesült. Lohengrin dalművének kilátásba helyezett előadása a nemzeti színházban meglepően hatott reá s többször fejezé ki abbeli reményét, miszerint Magyarországon még fényes jövő vár a művészetre.

Melyik igaz magyar nem mondaná rá erre az ament !

Mosonyi Mihály

HUMOR A ZENÉBEN

Az iskolában úgy tanultuk, hogy humornak nevezzük azt a kedélymegnyilvánulást, mikor sírva nevetünk, mikor könnyeinken keresztül mosolygunk az élet furcsaságain. Humor alatt tehát nem köznapi utcai tréfákat kell értenünk, hanem emelkedettebb lelki világot, könnyedebb, de magasabbrendű életfilozófiát, melynek hátterében maga az élet áll, minden bajával, nyomorúságával, de kedvességeivel is.

Ha végignézünk az irodalmon, *Molière* csipkés, szatirikus, francia szellemességein, *Dickens bájos Copperfield*-jén, vagy *Mark Twain*-en, a német *Wilhelm Busch*-on és a biedermeier bájos humoristáin, — nálunk például a kedvesen naiv *Kisfaludy*-n, egészen a modernekig, — úgy azt fogjuk találni, hogy miként az irodalomban, a zenében is megvan a humor szoros fejlődése, — kezdve a legnaivabb kísérletektől a legkülönlegesebb — inyenceknek való csemegéig. Igaz, hogy a zenei humor sokkal elvontabb, mert míg az irodalomban a szavak magyaráznak, addig a zenében csak az értők számára nyilvánul meg a humor.

Hogy milyen eszközökkel és miként fejezi ki a zene a humort, az természetesen egyéniségek szerint változó. Elsősorban a harmonizálás, vagy hangszerelés túlegyszerűségével vagy túlbonyolultságával (naiv vagy groteszk humor) fejezi ki a humort. A sok idevágó példa közül *Offenbach »Hoffmann meséi«* című operájából idézhetjük a felhúzott mechanikus baba mozdulatait kifejező I. felvonásbeli jelenetét a zene szándékos primitivségével.

További eszköz a humor kifejezésére egy adott stílus utánzása esetleg kifigurázása.

Itt utalunk *Siegfried Ochs* »*Es kommt ein Vogel geflogen*« című változataira, melyekben egy német népdalt mutat be különböző zeneszerzők stílusában, tehát hogyan írta volna meg ugyanazt a melódiát *Beethoven, Verdi, Wagner stb.* és hol szonátának, hol indulónak, hol keringőnek halljuk ugyanazt a melódiát. Ugyanitt idézhetjük *Strauss* »*Rózsalovag*« című operájának az öreg bécsi bárót karakterizáló keringő dallamait, valamint *Gustav Mahler III-ik szimfóniájának* első tételét, melyben a bécsi práter hangzavarait hangoztatja polifonikus együtthangzásban. További kifejező eszközei a humornak a ritmikus, pregnáns és jellemző melódiák vagy motívumok (főképpen egyének vagy komikus helyzetek jellemzésére). Erre bőven találunk példát *Strauss Richárd* zenekari programm műveiben a »Till Eulenspiegelben«, »Don Quihote«-jában, *Wagner* »Mesterdalnokok«-jában. *Strauss Richárd Don Quihote főtémájával* a komikus, de kecses és nemes lovagot mutatja be, *Mussorgskij* »*Bilder einer Ausstellung*« című zongora-ciklusában »*Két zsidó*« (*Samuel Goldenberg und Smuyle*) vívódását ábrázolja az orientális muzsika minden eszközének felhasználásával. *Wagner* találóan jellemzi a bővített hármasra felépített Beckmesser-motívummal a hamis kontárköltő ügyefogyott alakját. Idézhetjük még *Kazacsay* »Max és Móric« című burleszkjének a felrobbant pipától összeégett arcú tanító keserves hangulatát érzékeltető zongoraszólóját.

Gyakori kifejezési eszköze a humornak a dinamika (ide tartoznak hangszerelési groteszk ötletek, mint például a fagót vagy ütőhangszerek kellő helyen való alkalmazása), sűrűn találkozunk az ellentétek szembeállításával is, mellyel szintén komikus hatást ér el a zeneszerző. *Kodály Háry Jánosának* »Gyászindulójában« érdekes megfigyelni, hogy ötletes hangszerelési hatások (puzónglisszandók stb.) alkalmazásával mennyivel több humort kelt ez a zene, mint gyászt.

Néha éppen kedves lírai, vagy drámai témákkal érheti el a zenehumorista a várt hatást akkor, ha azokat nem megfelelő helyen alkalmazza.

A zenei humornak is vannak különböző fajai.

Legközelebb áll az emberi lélekhez a zenében az úgynevezett kedélyesség, németül »*Gemütshumor*« a könnyed életfelfogás, mely az irodalomban Dickens humorával rokon. A zenében Haydn képviseli legjobban. Ez a zene abszolút zene, tehát olyan, melynek megértéséhez nem kell magyarázat, szemben az úgynevezett programmzenével, amely meghatározott lelki vagy fizikai történéseket és cselekményt fest a zenével, tehát sokkal szétágazóbb s így magyarázatra szorul, ha a szerző azt akarja, hogy humorát úgy értelmezze a hallgató, amint ő azt elképzelte. Ebből látjuk, hogy a programmzene és a humor fejlődése között erős összefüggés van.

A zenei humor másik válfaja a *karikatúra*. Amint a rajzban, versben és képben van karikatúra, tehát az egyéni tulajdonságok tréfás kiélezése és kihangsúlyozása, épúgy megtalálható ez a zenében is. Például idézhetnők *Stravinszky* polka-karikatúráját a »Kis szvit«-ből, vagy a szellemes francia *Maurice Ravel* Valse és Bolero táncparódiáit.

Legmélyebb — mert egyben legközelebb áll az élet filozófiájához és a drámával ölelkezik, — *a szatira*. Köznapi értelemben gúnyt értenek alatta, magasabbrendű szempontból véve azonban sokkal mélyebb gyökerekre bukkanunk ebben a válfajban. A maró, keserű, gúnnyal teli arckép, amit a szatira nyujt az élet egyes megnyilvánulásairól, nemcsak fedd, gúnyol és ostoroz, hanem rámutat a lélek legbensőbb vonatkozásaira, az élet küzdelmes, drámai mozzanataira. *Wagner* »Mesterdalnokok« című operájában találjuk a szatira legmélységesebb, legnagyszerűbb

megnyilatkozását, ahol a színpadon mozgalmasan és könnyedén gördülő cselekmény és az ezt kísérő muzsika mögött egy egész világszemlélet húzódik meg, egy bölcs és igaz ember reflektorának megvilágításában. Könnyebb fajsúlyú, de szintén idevágó szatirát találhatunk *Offenbach* egyes operettjeiben, a »Szép Heléna«-ban, a »Hoffmann meséi«-ben stb. is.

A szatirának finomabb válfaja az *irónia*, de még gyakoribb a zeneirodalomban *a groteszk elem*, mely különösen a modern tánc- és pantomim zenében terjedt el és a karikatúrához hasonlóan ér el komikus, de sokszor drámai hatásokat. *Stravinszky Igor*, a nagy orosz zenepoéta »Petruska« című művében hemzsegnek groteszk ötletek, *Strauss Richárd* »Till Eulenspiegel« akasztási jelenetében a mély fúvó és a recsegő szordinált trombiták színkeverése a tragikum e legsúlyosabb pillanatában is nevetésre ingerel.

Hivatkozhatunk számtalan idevágó pantomim példára, különösen a magyar irodalomból. *Bartók, Dohnányi, Radnai, Siklós* stb. műveire. Idetartoznak még a sokat emlegetett *burleszkek és humoreszkek is*, melyek a helyzetkomikumhoz legközelebb álló, többnyire zongorára írt darabok. *Dvorák* »Humoreszk«-je tipikus példája annak, hogy miképen olvadhat egybe a költői elem a mosollyal.

A naiv, gyermekes humor, mint a kedélyesség (»Gemütshumor«) egyik oldalhajtása, szintén gyakori a zeneirodalom gyermekdalai és ifjusági gyermekdarabjai között

Örvendetes, hogy a magyar komponisták *(Bartók, Poldini, Siklós, Kazacsay* stb.) gyermekdarabjaiban mennyi ősi humor, szeretet és emberi jóság nyilatkozik meg. Gondoljunk itt első sorban Bartók és Poldini gyermekek számára komponált zongoradarabjainak sok-sok elmésségére és Siklós »Ferkó szórakozásai« című bájos szvitjének humoros epizódjaira, a játékautó felborulására, a körhinta zsivajára a plüs-medve morgására és a katonásdit játszó fiucskák hamis gyermektrombitájára.

A szatirával szemben a *paródia* az a válfaj, mely a zenei humor könnyebb fajsúlyát képviseli. Természetesen sokkal több vaskosságot és trivialitást tűr meg, mint előbbi társai. Ezzel szemben azonban sokkal könnyebben hozzáférhető és népszerűsíthető, mint a humor többi válfajai. Mert bizony a szatira, karikatúra, kedélyhumor, mostoha gyermek a drámával és lirával szemben; a humor lelki értékét tudniillik csak most kezdik igazán átérteni és ha voltak is kiváló képviselői, nem volt módjában még úgy kibontakoznia, mint a drámának és a lirának. Például hivatkozhatunk a már említett *S. Ochs* »Es kommt ein Vogel geflogen« variációira. *Mozart* »Falusi zenészek« című szextettjében egyformán gúnyolja úgy az ügyetlen komponistát, mint az ügyetlen zenészeket. Utóbbiakra jellemző a sok hamisan játszott hang, különösen a második lassú tétel végén levő, egyébként is ügyetlenül összerótt hegedűszólóban. Az ügyetlen komponistára viszont jellemző az utolsó tétel tematikus feldolgozása, mellyel Mozart a nagy mesterek példáját követni akaró zeneszerzőt gúnyolja, akinek sehogysem akar sikerülni a kitűzött feladat. Tartalmatlan iskolás kontármunka lett belőle. A tételt olyan hangzat fejezi be, melyben mindegyik hangszer más hangnemben szólal meg.

Általában azt mondhatjuk, hogyha a legtöbb nemzet művészi termékeiben meg is nyilatkozik a humor minden válfaja, mégis a faji különbségek nyomot hagynak a humor kifejezésmódjában. Eszerint szoktunk beszélni: könnyed, pikáns francia humorról, vagy angol kedélyről, vaskos német humorról, esetleg zabolázatlan magyar kedélyről.

Couperin volt az első, aki kis programm-muzsikáiba (például a szellemes szélmalmocskákba és a többiekbe) francia pikáns humort vitt bele. Utána sokáig szünet áll be programmzene terén. A preklasszikusok ellenpontozó, sokszólamú stílúsa nem

egyezett ezzel a műfajjal és ha eltekintünk néhány akkori zenei tréfától, rejtvénykánontól stb., akkor megállapíthatjuk, hogy *Haydn* volt az első, aki a kedves Bécs hangulatából merített humort bőkezűen ontotta szimfóniáiban, szonátáiban, menüettjeiben stb. *Haydn* után *Mozart* humora táplálkozott még Bécs kedélyvilágából, míg Beethoven humora már irónikusabb és szatirikusabb. A zenei romantika idejében, ha eltekintünk *Rossini* »Sevillai borbély« és *Nicolai* »Windsori vig nők« című operáitól, *J. Strauss* bájos bécsi keringőitől, *Offenbach* kissé szatirikus ízű operettjeitől és *Schubert* biedermeier humorától, úgy meg kell állapítanunk, hogy ebben az időben a zenei humor nem fejlődött.

De jött a zenei humor másik nagy korifeusa, *Wagner*, aki megajándékozott bennünket a »Mesterdalnokok«-kal, melyben mesteri szatirával ostorozza a maradiságot és mulatságos képet ad az akkori nürnbergiek nyárspolgári életéről. Wagner kortársai: *Berlioz* és *Liszt* teremtették meg zenekari műveikben a mai programmzene alapjait, de humort csak követőjükben, *R. Strauss*-ban keressünk, aki többek között »Till Eulenspiegel« című remekművében a legragyogóbb hangszerelési ötletekkel festi a német csinytevő huncutságait.

A XX. század zenéjében uralkodó műfajjá vált a programmzene. Ezekben a zenei illusztrációkban az élet mindenféle megnyilvánulására találunk példát. Emberekről, állatokról, eseményekről, sőt elvont tudományos kérdésekről is kapunk zenei fotografiákat, mint a csillagászat, gépzakatolás (lásd *Honegger:* »Lokomotiv, »Rugby«, *Mossolow:* »Gépzene«) több-kevesebb sikerrel.

A magyar zenei humor a legutolsó időkig a népdalban nyilvánult meg. A nép egyszerű életéből vett helyzet-komikumot tartalmazó motivumok szolgáltatták ehhez megfelelő anyagot. Bartók és Kodály folklorisztikus munkáiban dolgoztak fel népdalokat és ebből az ősforrásból táplálkozik humoruk is. A »Háry János« egészséges naiv, népies humora élő példája ennek.

De más zenei irányban is találunk magyar humort, a régebbi műzenéhez kapcsolódó formákban is. *Dohnányi:* »Tenor« című operájában a német kispolgárságot karikirozza, — szellemes és ötletes gyermekdal — változataiban pedig egy kis francia népdal átváltozását mutatja be és az ellentétek elmés szembeállításával éri el finom humorhatásait.

Korántsem merítettük ki az idézett példákkal a rendelkezésre álló anyagot, bár az előadottakból láthatjuk, hogy a zenei humor tulajdonképen csak a legutolsó időkben indult erősebben fejlődésnek. Elég, ha többek között célzok a hangos film népszerű trükk-filmjeire, *Walter Disney* remek kis parodisztikus műveire, melyeknek kísérőzenéje tele van a humor mindenféle válfajával.

Kazacsay Tibor

KÉT BEMUTATÓ AZ OPERAHÁZBAN

Mosonyi Mihály: »Álmos«, dalmű két felvonásban, 6 képben. A magyar zenetörténet »nagy« korszakának egyik legérdekesebb, legjellegzetesebb hőrosza volt Mosonyi Mihály. Hosszú, lengő körszakállal, pitykés mellénnyel, zsinóros nadrággal, rámás csizmában ábrázolják őt a mult század hatvanas éveiben készült, festmények, rézkarcok, fotográfiák. Mélytűzű szemeiből okosság, értelem sugárzik. Nagyműveltségű, végtelen jólelkű, melegszívű, kedélyes művésznek jellemzik kortársai. Zenei műveltsége, technikai felkészültsége még ellenségeinek csodálatát, hódolatát is ki tudta vívni. Ábrányi Kornél, Erkel Gyula, Erkel Sándor, Mihalovich Ödön, Zimay László, Bertha Sándor, Langer Viktor és még sokan mások keresték fel remetelakában az »Öreg«-et, hogy beavassa őket a zeneszerzéstan titkaiba. Mihalovich Ödön és

Erkel Gyula elbeszéléseiből tudjuk, hogy Mosonyi elsőrangú pedagógus volt. Az »összhangosítás« tanítását azzal kezdte, hogy növendékeivel órákon át játszatta 18. századbeli operák — főként Mozart mesterműveinek — secco-recitatív kíséreteit számozott basszus szólamokkal, majd verbunkos táncokat harmonizáltatott velük. Ezeknek később zenekari átültetését is követelte, hogy növendékeit a hangszerelés művészetébe is bevezesse. Lelkes rajongója volt a klasszikus mestereknek, de bátor lendülettel szállott síkra Liszt és Wagner akkor még »merész«-nek tartott reformtörekvéseiért. Ép ez a megalkúvást nem tűrő lelkes elszántsága vonta magára Erkel Ferencnek és baráti környezetének elhidegülését. Kétségtelen, hogy az »Álmos« előadásának elgáncsolása is ebből a feszültségből fakadt.

1861 december 16-án mutatta be a Nemzeti Színház »Szép Ilonka« c. kétfelvonásos operáját, melynek jelentős sikeréről számolt be az egykori sajtó. Az »Álmos« megírásához már Ünnepi nyitányának 1861-iki bemutatása idejében fogott hozzá. Nem tudjuk pontosan, mikor készült el vele, de még Radnótfáy Sámuel intendáns rezsimje alatt nyujtotta be a Nemzeti Színház igazgatóságánál. Pár év mulva Richter János karolta fel Liszt Ferenc egyenes utasítására, az »Álmos« színrehozatalának ügyét. Kiíratták az énekszerepeket, sőt — Ábrányi szerint — jelmezek elkészítésére pár ezer forintot irányoztak elő. A próbák lanyhán mentek előre és »titokzatos kezek« húzták halasztották a bemutató kitűzését. 1870 október 31-én váratlanul elhúnyt a szerző; a partitúra irattárba került és ott porosodott egész mostanáig.

Okos és nobilis cselekedete volt az operaház igazgatóságának, hogy Mosonyi dalművének előadásával igazságot szolgáltatott az elhúnyt kíváló Mester emlékének. Megható volt ez a premier, tanúságot téve a mult század magyar komponistáinak abszolút tudása, felkészültsége, talentuma mellett. Mert az »Álmos« valóban becsülettel megállja helyét nemcsak a »maga korában«, hanem *ma* is, hét évtizeddel keletkezése után, mint ahogyan nem évült még el se a Lohengrin, se a Fegyverkovács, se pedig a Bagdadi borbély.

Komoly, invenciózus, nagy színpadi érzékkel készült tartalmas muzsika a Mosonyié. Orkesztere színes, tömör és hajlékonyan simul a színpadi cselekményekhez. Meglepően szépek a kórusrészek. Hálás énekszámok követik sűrűn egymást ebben a patinás vezérkönyvben, vezérmotívumokkal aláfestett drámai recitatívok megszakításával. Hova fejlődött volna Mosonyi, ha idejében szóhoz engedik jutni!

Szigligeti Ede szövegkönyvéről bizony kevés jót mondhatunk. Ez a libretto már akkor is rossz volt, mikor a magyar irodalomtörténet e kivételes tehetségű poétája papírra vetette. Döcögős, cselekményhiányban szenvedő vérszegény sorstragédia Szigligeti szövegkönyve, kerékkötője minden komponistának. Minden történettudás és kortanulmány híjján valószínűtlen és mesterségesen kigondolt meséje sok-sok ellentmondást rejt magában. Az óhazából a Kárpátok felé húzó magyarság sohasem ismert olyan emberáldozatot, melyet a hadiistenek a honfoglalással kapcsolatosan követeltek volna. Álmos szerepe általában szánalmasan passzív, míg Árpád alakját Szigligeti nem rajzolja meg mindig rokonszenvesen.

Márkus László lelkesen, kegyeletes kézzel nyult az »Álmos« zongorakivonatához, hogy a fölösleges vérszegény részek kihagyásával, a fontos jelenetek kihangsúlyozásával egészséges épkézláb képsorozatot állítson össze a dalmű valódi szépségeinek megmentésére. Ez mintaszerűen sikerült is neki. *Palló* Imre Álmos fejedelem alakját eszményien nobilissá varázsolta, *Závodszky* Zoltán pedig Árpád alakját retusírozta, hatásos játékával. *Bodó* Erzsi és *Budanovits* Mária gyönyörű orgánumuk szépségével büvölték el a hallgatóságot. Dícséretet érdemel *Losonczy* főpapja és *Réthy* Eszter csengőhangú tündére. *Lendvay* Andor, *Tutsek* Piroska, *Kőszeghy* Teréz és *Diósy* Edit is pompásan illeszkedtek a kiváló együttesbe. A mű betanításáért és ritmusban,

tempóban kifogástalan, lendületes vezényléséért *Berg* Ottó karnagyot illeti elismerés. A nagyon szép díszleteket ifj. *Oláh* Gusztáv készítette el. Az újdonságot a közönség szeretettel fogadta, zajos tapsokkal ünnepelve karmestert, rendezőt és szereplőket egyaránt.

*

Dohnányi Ernő: »Szent fáklya«, legenda tizenegy táncképben. Dohnányiné Galafres Elza költői elgondolású mese keretébe foglalta táncpantomimjét, hogy elhelyezze benne férjének, Dohnányi Ernőnek két mesterművét: a *Ruralia hungarica*-t és a *Szimfonikus percek*-et. Az egyes számok elé és közé rövid összekötő részleteket írt még Dohnányi, hogy a kísérőzenét egységessé tegye.

Egy pásztorfiúnak és szerelmesének küzdelmét a csábító lidérccel tárja elénk dekoratív jelenetek során a tánclegenda meséje. Mikor Búza a szerelmes leány látja, hogy a lidércek már-már végleg elragadják mellőle legényét, a szent patronához könyörög segítségért. Kíséretével együtt száll le a Védőszent a leányhoz és átadja neki a szent fáklyát. Ezzel az ereklyével gyujtja fel a lidércfényel telített lápot Búza, kiszabadítván onnan a hínárral lekötözött pásztorokat és Ösödöt, a parasztlegényt. Mikor a láp kiég, boldogan térnek vissza és áhítattal helyezik a védőszent kezébe imára kulcsolt kezekkel a szent fáklyát.

Káprázatosan szép színpad, gyönyörű táncosnők, geniális jelmezek, pazar díszletek gyönyörködtetik a nézőt rövid félórán át. *Galafrés* Elza — egykor maga is a pantomimjáték egyik legnagyobb művésze — nagy tudással, a vérbeli művész ihlettségével, igen jelentős invencióval, érdekesen, sok fantáziával oldotta meg súlyos feladatát. *Brada* Rezső, *Fülöp* Zoltán sikerrel támogatták művészi munkájában. *Szalay* Karola és *Bordy* Bella tudásuk legjavát nyujtották, úgyszintén a pompás összjátékával feltünt balletkar. Dohnányi ötletekben sziporkázó, invenciózus muzsikáját *Fleischer* Antal szólaltatta meg sok lendülettel, színes dinamikával. Ezt az újdonságot is lelkesedéssel fogadta a kormányzó névnapja alkalmából rendezett díszelőadás közönsége, viharos tapsokkal szólítván a függöny elé a pantomim szereplőit.

S. A.

BELFÖLDI HÍREK

****

A Farsangi lakodalom századik előadása a jövő év elején következik be. Erre a jubileumra Poldinit a nagysikerű mű komponistáját most hívta meg az Operaház igazgatósága.

A nagykanizsai városi Zeneiskola tíz éves fennállása óta ismételten tanujelét adta annak, hogy a magyar vidéki zenekultúrát a legnagyszerűbb eredményekkel szolgálta. Ezért Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. Sabján Gyula ny. polgármesternek, dr. Krátky István polgármesternek és Vannay János igazgatónak, a nagykanizsai városi zeneiskola létesítése, fenntartása, fejlesztése és a város zenei kúlturájának eredményes emelése körül szerzett érdemeik elismeréséül kitüntető elismerését adta tudtul s az erről szóló miniszteri dícsérő okleveleket a nagykanizsai polgármesteri hivatalnak megküldte.

Az Operaház múzeuma két ereklyével gazdagodott: egy Wagner-levéllel, melyet a Mester 1872 tavaszán írt Richter Jánosnak és egy fényképpel, mely Mosonyi Mihályt, a most bemutatott »Álmos« c. dalmű zeneköltőjét családja körében ábrázolja.

Az államilag engedélyezett Zeneiskolák országos szövetsége most tartotta évi közgyűlését *Huszka Jenő* dr. elnöklete alatt. Megválasztották az új tisztikart. Elnök: dr. *Huszka* Jenő, ügyvezető elnök: *Gráber* Lajos, alelnök: *Országh* Tivadar, *Temesváry* János és *Hermann* László, főtitkár: *M. Steinitz* Elza, titkár: P. *Kozma* Klára, pénztárnok: *Erényiné*, ellenőr: *Kolben* Emánuel, választmányi tagok: *Balassa* Kálmán, dr. *Bagyóné* László Lilly, *Gerstler Jolán*, *Gimesné Freud* Irma, *Kánitz* Gézáné, *Kotányi* Nelly, *László* Antal, *Nosz* Margit, dr. *Purjeszné Richter* Vilma, *Stojanovits* Jenőné, *Szikla* Adolf és *Szekeres* Ferenc lettek.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

Alberti Werner a magyar királyi Opera egykori tenoristája (1899—1902) váratlanul meghalt. Egyike volt a legkisebb termetű, de legércesebb hangú énekeseknek. Aránylag hamar visszavonult a színpadtól és három évtizede mint pedagógus működött Berlinben.

A bécsi Operaház ismét válságos időket élt át. Eddigi direktora Clemens *Krauss* Göring meghívására Berlinbe költözik át, miután Furtwänglert az ismert Hindemith-afférral kapcsolatosan elmozdították állásából. Most érdekes fordulat következett be, amennyiben *Weingartner* Félixet a bécsi Operaház egykori direktorát szerződtették ismét a világhírű intézet élére, művészeti igazgatónak. Melléje adminisztratív direktornak dr. *Kerber* Ervint hívták meg. A kultuszkormány legközelebb Furtwänglerrel, Kleiberrel és Walterral lép érintkezésbe, hogy e kiváló művészeket vendégszereplésre nyerje meg.

Hubay Jenő operáját a »Karenin Anná-t október 20.-án Nürnbergben nagy sikerrel mutatták be. »Még tíz ilyen opera — így ír a Fränkischer Kurier — és nem kell többé operakrízistől félnünk«. A »Münchener Neueste Nachrichten» szerint: » . . .ime megszületett az igazi közönség-dalmű, melynek igazán jelentős sikere elsősorban az egészséges zenészösztönből fakadt dramatizáló készségen nyugszik«. A »Nürnberger Rundschau« írja: ». . . a közönséget a zenei alkotás nagyszerűsége kezdettől végig lenyügözte. Amidőn az illusztris zeneköltő megjelent a függöny előtt, a közönség elragadtatása a legzajosabb ovációkig fokozódott«. »Hubay túláradó szívvel megírt muzsikát adományozott nekünk — így ír a premier után a »Nürnberger Zeitung« — midőn gyújtó szövegkönyvét hangokba öntötte. Biztos színpadi érzékkel nyügözte le hallgatóságát. A lelkesedésnek nem akart végeszakadni. Ezt a teljes sikert az intendatúrának nem szabad kiaknázatlanul hagynia«.

A Wiener Konzertorchester, mely eddig Zemlinszky vezetése alatt működött, a rossz gazdasági viszonyok okozta pangás következtében beszüntette ezidei működését.

A luzerni »Allgemeine Musikgesellschaft« Mozart egyik be nem fejezett dalművének fennmaradt számait mutatta be nagy sikerrel. A bájos kis operát Mozart 1783-ban kezdte el »Loca del Cairo« (A kairói liba) címen.

Francia zenei folyóiratok elégtétellel állapítják meg, hogy az elkövetkező Bach-Händel-évben a két halhatatlan muzsikus műveivel a francia polgárság legszélesebb rétegei is meg fognak barátkozni. Minden nagyobb városban rendeznek oratóriumestéket, melyeken a közönség bőségesen gyönyörködhetik majd az előadásra kerülő vokális művekben.

A stettini Konzerthaus 1935 elején ünnepli fennállásának 50-ik évfordulóját. Ez alkalommal Bach h-moll miséjét adják elő elsőrangú erőkkel.

Ernst Pepping »Partita«-jának nürnbergi előadása nagy tetszést váltott ki közönségben és sajtóban egyaránt.

Busoni »Doktor Faust«-ját Magdeburg hozza legközelebb színre.

Berlioz igaztalanul mellőzött zenedrámáját a »Benvenuto Cellini«-t Lübeckben mutatják be a tavasszal.

Chemnitzben mutatták be Hermann *Ambrosius* 6. szimfóniáját, Leschetiszky vezényletével.

Magdeburgban Göhler átdolgozásában hozták színre Verdi »A végzet hatalma« c. dalművét, nagy sikerrel. Utána Breslau készül a hatásos opera bemutatására.

A müncheni Staatsoper jövő évi programján a következő művek szerepelnek: S. *Wagner*: »Bärenhäuter« (nálunk is játszották »A medvebőrös« címen), Verdi: »Macbeth«. *Mozart*: »Die Gärtnerin aus Liebe« (átdolgozás) *Asterberg*: »Flammendes Land«, *Lortzing*: »Cár és ács«, *Strauss*: »Frau ohne Schatten«.

A német Reichsministerium a Reichsmusikkammerre bízta az 1935-iki *Bach-Händel-Schütz-év* műsortervezetének összeállítását. Egységes terv alapján osztják szét az előadandó műveket a kivitelre jelentkezett 57 város között.

Händel hat hegedü-zongora szonátája most jelent meg Herman *Roth* revidiálásában. A hegedűszólamot az eredeti kéziratok és első kiadások nyomán korrigálták.

A válságba került varsói operát egy Nejda *Korolewicz* nevű táncosnő vette bérbe; ő lett tehát Európa első női operaigazgatója.

A »Liebesverbot«, (Szerelmi tilalom) Wagner ifjúkori műve, ezidén Breslau, Chemnitz és Magdeburg színházainak tervezetén szerepel.

Enrico Bossi halálának tizedik évfordulóján Saloban, a mester Gardató-melletti szülővárosában emlékünnepeket fognak rendezni 1935 tavaszán.

A SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA 1935 január 17-én, csütörtökön este 8 órai kezdettel tartja az idegen nemzetek reprezentatív zenei alkotásait bemutató hangversenysorozatának (»B« bérlet) második estjét, a budapesti olasz követség védnöksége alatt rendezett

OLASZ HANGVERSENYT

Közreműködnek:

SVÉD SÁNDOR
a m. kir. Operaház művésze

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

Vezényel:

ORESTE PICCARDI

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

„A" bérleti hangversenyek:

Január	6.	vasárnap	délután	5	órakor
Február	3.	«	«	5	«
«	24.	«	«	5	«
Március	10.	«	«	5	«
«	24.	«	«	5	«

„B" bérleti hangversenyek:

Január	17.	csütörtök	este	8	órakor
Február	14.	«	«	8	«
Február	28.	«	«	8	«
Március	7.	«	«	8	«

Budapest székesfőváros házinyomdája 1934 — 12141

300182 16

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 8. szám
1935 január 2.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — R. St. Hoffmann (Wien): Bécs zenei élete. — Boros Rezső: A zenei műfordítás. — dr. Neumann László: London zenei élete. — Pasticcio. — Vidéki zeneélet. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

***

Nyolcadik hangverseny — 1935 január 6-án — Karnagy: **Bor Dezső** vasárnap délután 5 órakor

A bérlet.

Közreműködik: *Pál* Ilonka operaénekesnő.

1. **Weber Karl Maria** (1786. Eutin — 1826. London.): Schmoll Péter és szomszédai. Nyitány nagy zenekarra, 8. mű.

A »Bűvös vadász«, »Oberon« és »Euryanthe« c. mesterművek geniális komponistáját már 16 éves korában annyira érdekelte a színpad, hogy kísérletképen egy kétfelvonásos víg dalművel lépett a nyilvánosság elé. Cramernek a mult század elején írt, akkor sokat olvasott hasonló című regényéből készült el szövegkönyve; a bemutató előadást 1802 nyarán tartották meg Salzburgban. Magából a dalműből csak két ária maradt fenn és nyitánya; utóbbit a zeneköltő később átdolgozta. Ebben az átkomponált formában kerül a közönség elé.

Lassú bevezetés előzi meg az óboában jelentkező *Allegro*-főtémát. Szokatlan, hogy a szonátaformában írt nyitány más hangnemben van, mint a bevezető *Andante!* A dallamos, klarinétfigurákkal kísért melléktémát is előbb az óboa intonálja, később a klarinét és a fagót. Zárótémájában már bűvösvadászi, misztikusan romantikus hangulatok vetik előre árnyékukat. Ugyancsak a későbbi Weberre vall a kidolgozási rész kromatikája. Az expozició szabályos megismétlődését élénk coda zárja le.

2. **Schubert Franz** (1797. Lichtenthal — 1828. Wien): Rozamunda, balletzene.

Kunimund gepida-király leánya, *Rozamunda* cserbenhagyva férjét, kedvesével Helmigis-szel Ravennába szökött. Midőn a megcsalt férj keresésükre indult, Helmigis megölette őt. A csapodár Rozamunda kezét nemsokára Longinus, a közkedvelt helytartó kérte meg. Rozamunda, hogy megszabaduljon Helmigistől, lakoma közben mérget kevert italába. A haldokló azonban egy izgalmas zárójelenetben arra kényszeríti a bűnös teremtést, hogy a méregpohár maradványát kűgya. Schubert zenéje ehhez a drámához íródott; szerzője Helmine von *Ghézy* volt. Az ismert nyitányon kívül — az 1823 december 23-án megtartott bécsi premieren — még két balletszámot is játszottak. A többi közzenét Schubert pár évvel később komponálta. Longinus bevonulásakor játszották az *első* balletszámot, mely inkább induló-, mint táncjellegű. A közbeeső *andante* a dráma egyik »változás«-ánál szerepelt. Tipikusan schubertes lassú tánc a *második* balletszám, melynek jellegzetes daktilusaiban sokszor a távol Kelet exotikuma csendül ki.

3. **Kazacsay Tibor** (1892. Budapest): Egy humorista vázlatkönyvéből. (A zongoraszólamot a szerző játssza.)

I. kép: »*Részeg ember hazafelé menet.*«

A zongora néhány elindító üteme jelzi, hogy a részeg ember kifordult a kocsmából. Mámoros hangulatban illeg-billeg az utcán, néha szabadjára engedi jókedvét és gassenhauert fütyül (lásd a piccolo témát), majd ide-oda imbolyog bizonytalanul majd pedig megáll, — rosszul érzi magát, maga elé merevedik. Végül nekilendül újból, nagyon jókedvű lesz, de puff — megbotlik és belepotyog a sárba. Szerzőt e jelenetre a régi »Fliegende Blätter« egy »Im Dusel« aláírásos képe inspirálta.

II. kép.: »*A két jó öreg.*«

Ezüstös hajú házaspár könnyezve gondol vissza a régi szép időkre. A gordonkák meleg hangulatú menuetto-témát intonálnak. Szabályos három-szakaszos dalformát hallunk, halkan elcsendülő pianissimo akkordokkal.

III. kép: »*A kis szeszélyes*«.

Kapriciózus, perelő kis teremtés, de mégis kedves kis nőcske portréját kapjuk a »Vivace«-tempóban tovagördülő kis tételben.

IV. kép: »*Egy gyomorrontott ember keserves érzései.*«

Szerző ebben a jelenetben a katzenjammeros állapotban szenvedő ember keserves lelkiállapotát festi. Szomorú túba-szólóval indul a tétel, melyre hol vonós, hol fafuvócsoportok felelgetnek. Majd óboa, klarinét és fagót szólótöredékek fokozzák a kínos hangulatot, melyekre aztán végre kirobban a teljes kétségbeesés. »Tovább már nem lehet kibírni«.—Ezt fejezi ki a vonós quartakkordokkal és szordinált trombitákkal fűszerezett tutti-rész. Ezután visszasülyed a hangulat az eredeti letargiába. Halk pianissimóval és egy üstdob-tremolóval végződik a keserves hangulatú tétel.

V. kép: »*Kávéházi pletyka*«.

A következő tétel egy kávéházi pletykázó női társaságot fest; fiatal és öreg hölgyek ülnek együtt a kávéházban. Mindenki egyszerre beszél, fecseg, vitatkozik. Ezt fejezi ki a rondó-forma elvei szerint minduntalan visszatérő kromatikusan fel- és leszáguldó főtéma, melyet közbe-közbe különböző epizódok szakítanak meg. Először egy szentimentális téma; egy kis szende pirulva adja elő élményét, majd dühösen szídja vejét perlekedve egy anyós. Ennek jellemzésére a szerző az »In der grünen Wiese sitzt ein Krokodil« című dal motivumát használja fel különböző hangszerelésben. Erre nagy összeveszés, kiabálás tör ki a társaságban. De ez a lárma is elül. Elkövetkezik a búcsúzás pillanata. Mégegyszer halljuk a vonósokon az első melléktémát. A búcsúzásnál tudniillik mindenki nagyon kedves; ezt illusztrálja most a téma. Pár presto- taktussal záródik a tétel és vele az egész mű. Mintha a szerző azt mondaná, hogy minden kedvesség ellenére, mindegyik nő azt gondolja a másikról, hogy pukkadj meg. Szerző a művében kis zenekart használ, a vonósötösön és az obligát zongorán kívül 1 kis és 1 nagy fuvolát, 1 óboát, 2 klarinétot, 1 fagótot, 2 kürtöt, 2 trombitát, 1 basszus-tubát és ütőhangszereket.

Szünet.

4. *a)* **Mozart W. A.**: Il re Pastore.
b) **Wagner R.**: Álmok.
c) **Charpentier G.**: Luiza — Nagyária.
Énekli: *Pál* Ilonka operaénekesnő.

5. **Mendelssohn—Bartholdy Felix:** (1809. Hamburg — 1847. Lipese) *Harmadik (skót) szimfónia.* (1842.) 56. mű.

Bármennyire is vitatkoznak afölött, hogy a termékeny komponista öt szimfóniája közül melyik vitte el a népszerűség pálmáját, annyi mindenesetre bizonyos, hogy a III-ik szimfónia a maga nemében legérettebb, legpoétikusabb alkotása Mendelssohnnak. Impresszióit Skócia vadregényes fensíkjain és sziklás fjordjai között szívta magába a húszesztendős zeneköltő, az 1829-ben papírra vetett vázlatokból azonban csak 12 év múlva alakult ki ez az örökszép szimfónia, melyet szerzője Viktória angol királynőnek ajánlott.

A négytételes mű — amelyet előírás szerint a szimfónikus költemények mintájára megszakítás nélkül kell előadni, de karmestereink szünetek közbeiktatásával szokták vezényelni — bevezető *Andante con moto*-részét kétszólamra osztott brácsák kezdik egy melankólikus, lágy skót dallammal, amelyet csakhamar szentimentális hangulatú allegro vált fel. A benne előforduló csiszolt formába ékelt és finom orkeszterhatásoktól csillogó érzelmes dallamok mesteri ékkövei a szimfónikus romantikának. — A *scherzo* tétel eleven ritmusában ősi skót hangsoron épült nemzeti motívumot hallunk. — Az *adagio* cantabile bensőséges, álmodozó hangja és két fő zenei alapgondolatának költői kidolgozása egyike a legcsodásabb melódikus kinyilatkoztatásoknak. — Harcias hangulattal kezdődik a 4. *tétel*. Csupa új gondolat és új téma kergetőzik itt markáns ritmusokban, de a reprízben viharosan száguldó kromatikus menetek végül is feloldódnak a dallamos melléktémában, mire egy halk pianisszimó vezet át a szélesen ömlő, himnikus emlékedésű kódába.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
1934. 3061

BÉCS ZENEI ÉLETE

Verdi »Falstaff«-jának remélhetően több szerencséje lesz a *Staatsoper* új rendezésében, mint amennyi eddig kísérte a 80 éves mester e páratlan művét Bécsben. Ennek a rendezésnek gerince az új forgószínpad, az a technikai vívmány, mellyel már minden jobb színház régóta rendelkezik. Bármily tetszetős és változatos képkivágásokat kapunk is így, mégis — éppen ezúttal — semmi szcénikai szükségszerűség nem indokolta használatát. Ennek dacára pompásak és hangulatosak színpadi képei, különösen az igazi romantikát sugárzó zárójelenet, melynek emberi bölcsessége és mosolygó fölénye igazi shakespeari nívót ér el. *Wallerstein* rendezése önmagát múlta felül humorban és szellemes ötletekben. A zenekar Clemens *Krauss* keze alatt utolérhetetlenül finoman muzsikált. Kitűnő volt a válogatott együttes a közreműködő Bokorral, Kernnel, Andayval és Achsellel — a víg nők és Fassbaenderrel — Ford, Grüningerrel — Fenton, Maiklel — Dr. Cajus, valamint Werniggel és Zecel a Falstaff szolgái szerepében. Külön meglepetés úgy énekben, mint alakításban Jaro Prohaska Falstaffja. Igazi »típus« — ahogy Verdi ezt a halhatatlan alakját nevezte. A közönség pompás hangulatban volt, a tetszés szinte délvidéki módon nyilvánult meg és szívesen hallgattuk az öregség végső életbölcsességét tükröző, fölényes zárószavakat, melyek, ha ellentétben is állanak a valósággal, mégis vídám vígaszt nyujtanak : »Minden csak tréfa a földön . . .«

*

Julius *Bittner* »Ibolyá«-ja most került bemutatóra. Kellemesen-vídám katonadarab a biedermeier időkből; csak egy rövid drámai feszültség hoz töltött revolvereket a színre, melyek azonban korántsem okoznak bajt és nem akadályozzák a lírai, megbékélő befejezést. Mennyi szeretettel rajzolja ezt a miliőt, melyben sokat és »kedvesen« beszélnek zenéről is! Így : a »modern«, disszonanciákban gazdag Beethovenről, a befejezetlen Schubert szimfóniáról, melyet Huttenbrenner, az öreg különc Grácban őriz, mint egy sárkány, ami Bittnernek, a zeneszerzőnek jól alkalmazott idézetekre nyujt lehetőséget. Éppen így a tücsökcirpelést és a békabrekegést, sőt a házmester kapunyitását sem engedi el zenei poentek szempontjából. Ebbe a zenei atmoszférába tartozik az is, hogy egy őrmesternek a leánya, akit a lovassági kaszárnyában — az első kép színhelyén — énekesnőnek képeznek ki, nemcsak énekli Mozart »Ibolyá«-ját, hanem egyszersmind ő maga az »Ibolya«. A harmadik képtől kezdve válik csak folyamatosabbá a cselekmény. Az »Ibolyá«-t egy több mint gyanus énekmesternő házában találjuk, aki cselédsorban tartja, sőt arra kényszeríti, hogy férjének borozókerthelyiségében huszáruniformisban, kifestve, estéről-estére fellépjen. Ebből származik a konfliktus a leányt szerető tiszt és ennek barátja között, ki »ibolyafaló« módjára viselkedik a grinzingi lokálban. A két barát már mint párbajfél áll a Práterben, a hajnali szürkületben egymással szemközt, midőn utolsó pillanatban »Ibolya« közéjük veti magát és a zsémbes, de aranyszívű tábornok pártfogásával minden jól végződik. Óvatos figyelemmel követi a zene a szöveget társalgási opera stílusában. Bittner mester állandóan harmonizálási problémákon töri a fejét ; kvart- és kvintmenetek, egészhangú skálák tűnnek fel. Finoman és mégis hatásosan hangszerelve, színekkel teljes a zenekar és az egész gyöngéden odalehelt, hangulatos, lírikus részletek époly értékesek, mint a zenekari közjátékok. A bájos előadás a kedvesen-idilikus részleteket a legszebben hozza érvényre. Kautsky és Roller színpadi képei, Wallerstein diszkrét rendezése s a pompás zenekar Krauss vezényletével, jóleső tiszta hármashangzatot nyujtanak. Az előadás kimagasló, mindenek előtt Mayr. Igazi remekbeformált tábornok. Kern asszony bájos »Ibolya«, Helletsgruber és Szántó

a másik két női szerepben remekel. Manowarda, Kullmann, Hammes, Gallos és Madin, valamint valamennyi kisebb szereplő is kifogástalanul a helyükön vannak. Ezek után reméljük, hogy ez a tetszetős kis »Ibolya« nem csak titokban virit majd.

Ez a két előadás volt egyébként Krauss direktor utolsó tevékenysége a Staatsoperből való hirtelen távozása előtt, mely a közönség számára váratlanul következett be. Épúgy meglepetésszerűen jött az utód kinevezése is. A hetvenegyéves *Weingartner*, Gustav Mahler után egyízben már két évig a Hofoper vezetője és öt évig a Volksoper direktora volt. Talán befolyásolta kinevezését az is, hogy épen Bécsben tartózkodott s hogy osztrák születésű.

*

Toscanini sikere után Willem *Mengelberg*-nek, — ki tizenhat éve nem járt Bécsben — nem volt könnyű dolga egy rendkívüli filharmónikus koncerttel. A közönség már konzumálta nemcsak minden lelkesedését, de pénzét is. Magas nívóját — Beethoven hatodik szimfóniájának nem túlságosan izgató reprodukálása, sőt Mahler negyedikében is megütközést keltő némely tempója dacára — el kellett ismerni. Hideg biztonsággal énekelte itt és a Brahms-rekviemben Elisabeth *Schumann* a szoprán szólamot. Utóbbinál a *Wiener Singakademie* segédkezett, a tanítók a-capella korusától és a hatalmas hangú baritonistától, Willytől (Majna-Frankfurtból) támogatva. Ennek a kevéssé sikerült, rohamlépésben száguldó előadásnak karmestere *Weissbach* volt. Bár vezérkönyvét megbízhatóan fejben tartja, mint ez most szokásos, még sem keltett mélyebb hatást a közönségben. A frankfurti Georg L. *Jochum*-ban kitűnő fiatal német karmestert ismerhettünk meg, kinek szemmelláthatóan Furtwängler az eszményképe. Bruckner negyedik szimfóniája melegérzésű interpretátorra talált benne. Hofmann Józsefet, a nagyszerű pianistát kísérte, ki a mult század vége óta nem járt Bécsben, s aki amerikai hírnevét, mely szerint a legnagyobb élő zongoristáknak egyike, egy önálló estén is mindenben megerősítette. Walter Gieseking szintén egyike a legkiválóbbaknak. Sidney Beer, angol dirigens vezénylete alatt Brahms második zongoraversenyét játszotta, valósággal magával ragadva hallgatóit, míg Beethoven nyolcadik szimfóniájának előadása csak igen fakón hatott. A nagy hegedűsök közül említsük meg magasztalóan *Busch* és *Hubermann* nevét. A gordonkások közül Pjatigorskyt. Szólisták működnek közre a Konzertverein hangversenyein is minden alkalommal. Az elsőn Schneiderhan játszotta kifogástalan stílusérzékkel és jólesőn tiszta intonációval Mozart A-dur hegedűversenyét, a másodikon Dorothea Braus, az eminens pianista, Pfitzner súlyos és nehezen hozzáférhető zongorakoncertjét. Gertrude Pfitzinger tünt fel az énekesnők közül, pasztózus altjával. Egyik legkedvezőbben ismert hazai énekesnőnk, Elsa *Weigl*, nagyszámú tisztelőinek egy szép este keretében mutatott be ismeretlen vagy csak kevéssé ismert dalokat. Walter Klein, Bricht, Karl Weigl és Kauder komponisták műveit adta elő mély benyomást keltve. Ismeretlen muzsikát — még hozzá zenekarit — hallottunk a párisi Charles *Munch* vezénylete alatt a Wiener Konzertorchester-től, mely azonban még ennek a kitűnő zenekarnak tolmácsolásában sem keltettek valami nagy hatást. Albert Roussel műve zeneileg szegényes, még akkor is száraz marad, ha vídám akar lenni ; Arthur Honegger ugyancsak kevéssé örvendetes Concertinoja zongorára és kamarazenekarra voltak műsoron. Utóbbi annyira nem concertáló, hogy a közreműködő pianistáról, Ogusse-ról legjobb akarat mellett sem mondhatunk véleményt. Ugyanez a zenekar adta elő Breisach vezénylete alatt Kreneknek egy csöppet sem könnyen kezelhető kompozicióját épen olyan kitűnően. Ez a 69-ik mű : Témák variációkkal, egy különösen a humoros részekben igen szórakoztató munka. Műsoron volt még egy kevéssé játszott kétzongorás Mozartkoncert, Gimpel és Stadler stílusbiztos előadásában.

Az a feladat, melyet Hans Gal kitűnő Madrigal egyesülete Bach motetták, ó-angol madrigálok és modern művek előadásával maga elé tűzött, a maga nemében egész különleges teljesítmény volt. A legkiválóbb szólisták parádés sorozatából még a következőket említhetjük meg: Cortot, aki igen szellemes bevezető méltatás után Cesar Frankot és Debussyt játszott, Alexander Brailowskyt, az egészen nagyvonalú, modern zongoristát, Ignaz Friedmannt, mint Chopinjátékost és ugyanőt Sidney Beer egy második hangversenyén; utóbbi helyett ugyan utolsó pillanatban az igen verzátus karmester, Leo Wurmser ugrott be. Backhaus, Kabasta vezénylete alatt egy csodálatos Mozart-koncert után Pick-Mangiagallis »Sortilege«-ének minden boszorkányosságát bravurosan varázsolta elénk, bár Dukas »Bűvészinas«-a után ez a mű alig hatott. Millstein, új csodahegedűjével szintén igen nagy tábort gyüjtött maga köré. A nagy karmesterek közül *Knappertsbusch* szerepelt Bruckner romantikus és Tschaikowsky patétikus szimfóniájával és mint új, szimpatikus jelenség, Bernardino Molinari, római karmester, nagyrészben olasz műsorral és Haydn elragadó G-dur szimfóniájával. Újdonság volt Malipiero »Pause del silenzio« című hét szimfónikus »Expressio«-ja. Erősen ellentétes, temperamentumos, harmonikusan szabad vázlatok, melyeket egy jellegzetes téma stilisztikus egységgé fűz össze. Resphiginek egy kiszenekarra írt szvitje: »A madarak«, szórakoztató zene a legjobb értelemben. A »Róma négy kútja«, a »Piniák« és az »Ünnepek« mintájára a mester itt is hű maradt a négyes számhoz. Tételei: a galamb, a tyúk, a fülemüle és a kakuk, melyekhez tizenhetedik századbeli minták szolgálnak tematikus alapul. Ez a modern zenekari varázsló mindenkinél jobban ért finom színezetű pasztellképek festéséhez; a kakuk tavaszi hangulatának költészete ép úgy érvényre jut, mint a baromfiudvar-idill magával ragadó humora. A filharmónikus zenekar a híres vendég vezénylete alatt mesterit produkált. Kiváló teljesítmény a remek Busch-kvartett minden estje. Második hangversenyükön, melyet Beethoven 127-ik művének Joachimra emlékeztető interpretálása fejezett be, a bécsi Karl Weigl egy műve is bemutatóra került. Mint teoretikust és komponistát régóta nagyrabecsülik, mégsem találta meg eddig azt a kapcsolatot a közönséggel, melyet kimagasló tevékenysége megérdemelne. Annál örvendetesebb, hogy Busch így pártfogásába vette az új művet és azt teljes sikerre vitte. Ez a G-dur kvartett pompás mű, érett úgy technikailag, mint formában, felépítésben, tematikus és szerkezeti kidolgozásában, érett életigenlő és igazán boldog hangulatok kifejezésében. A rövidreszabott első tétel barátságosan lebilincselő líráját egy szárnyaló, könnyed scherzo követi, mely a telt hangversenytermet spontán tapsokra ragadta. A trio meditálása bensőséges érzésű Larghettoban jelentősen folytatódik, a scherzoderű pedig a Finale elragadó szerenádhangulatában csendül ki, melyben a hangszerek lármás hangolását tavaszi fuvalatok tovaröppenése váltja fel. A hatás túláradó volt és valamennyi hivatásos zenei-egyesülés igyekszik magának e mű előadásával mindazok tetszését biztosítani, kik a muzsikától — s ez nem kevéssé fontos — valóban örömöt is várnak.

*

Schubertnek nyolc szimfóniája ismeretes, a kilencedik, melyet 1825-ben komponált, az úgynevezett »gasteini«, elveszett. Van azonban egy E-dur szimfóniához készült igen terjedelmes vázlat, 1821 augusztusi dátummal, mely a 7-es számú nagy C-dur és a leghíresebb, a befejezetlen 8-as számú közé helyezhető. E vázlat eredeti kézirata — melyben a bevezetés és az első tétel egy része, valamint a második tétel néhány taktusa teljesen ki van dolgozva, míg a többi tétel dallamvezető, sőt gyakran még harmonikus és ritmikus szempontból fontos szólamai is fel vannak jegyezve, — Angliában van. Hű másolata a bécsi zenekedvelők egyesületének tulajdona. Barnett már kísérletezett egyszer egy kiegészítéssel, ami ellen Brahms nagyon élesen kelt ki.

Felix Weingartner saját, új feldolgozását vezényelte a filharmonikusok utolsó hangversenyén, hol e bemutatónak nagy sikere volt. Egy lassú moll-bevezetés után barátságos E-durban kezdődik az első tétel. A melodikus melléktéma G-durban van. A lirikus Andantet egy különösen hatásos ötlet uralja, a vídám scherzo erőteljes C-durját A-dur trio folytatja és könnyen szárnyaló Finale vezet vissza újra a főhangnembe. Néhány harmonikus eltolódás, némely túlvaskosan hangszerelt rész, különösen a puzonok használata, — mely láthatóan az átdolgozó kezemunkája — kissé idegenül hat, míg az ellentétes hangulatok hiánya következtében erősen csökken az érdeklődés. Bár az értékes szimfónikus munkák utáni kereslet ennek az új Schubert-műnek valószínűen egyengeti majd útját a hangversenytermekben, mégis azt mondhatjuk, hogy ez az immár befejezett szimfónia mégsem a »befejezetlen«.

Wien, 1934 december havában.

R. ST. HOFFMANN.

A ZENEI MŰFORDÍTÁS

Nem egy emberrel beszéltem már, aki csodálkozva kérdezte, hogyan értelmezem a »zenei műfordítás« kifejezést. Természetesen nem arról van szó, hogy ez a »műfaj« vinné a »zenei elemet« a versfordításba. Nem is *vers* és nem *költemény* az, mely nem zeng, nem muzsikálja fülünkbe a szavai mögött lappangó zenét, a ritmusában meghúzódó melódiát. Valaha, tudjuk, költemény és dal *egy* oszthatatlan egység volt, egymás nélkül elképzelhetetlen, s az ikertestvéreket századok, évezredek destruáló hatásának sem sikerült egymástól végleg elszakítani. A mai költő már nem muzsikál, nem énekel ugyan — nagyobb részük, úgy tapasztaljuk, talán nem is különösebben hajlamos vagy fogékony a voltaképeni zeneművészet iránt — de soraiban, szavaiban, vokálisaiban most is ott bontakozik az ének, a dallam csirája. Szinte ajkunkra tódulnak itt az északnémet költőnek, *Klaus Groth*-nak szavai — melyek *Brahms*-nál kaptak *zenei* formulázást a *Wie Melodieen zieht es* dalban:

»Miként ha ének zsongna
itt bennem titkosan. . . . .«

míg panaszára, hogy ez a megfoghatatlan, bűvös *dallam*, mihelyt szavakba próbálja rögzíteni, mint valami illat, nyomtalanul szertefoszlik, — ezt a megnyugtatást találja a költő:

»De lám a játszi *rím*-ben
mily rejtett illat él!
Ott bűvös hangszerével
egy könnyes szem beszél.«

Vagyis a versforma, a rímek, ritmus és tagolódás, a vokálisok és konszonánsok művészi játéka menti meg az elvesztett, mintegy hiába űzött dallamnak a — vázlatát.

A zeneszerző dolga ezt a *vázlatot* kiteljesíteni, a lappangó dallamot realizálni. Ha a szó, gondolat a képzet teste, a szónak viszont a *zenei* elem: az *ének* adja meg a dimenziót és színt, az érzéki elemet és lelki értékrangját. A szöveg, illetve gondolat, — másrészről pedig a zenei elem, a dallam között a vonatkozások lánca valóban szakadatlan. Nemcsak a modern dallamnak, hanem nagyrészt a régibb korokénak is — így például *Bach* idejében — szimbólikus értéke és képessége van. E jelentéseit tán mindannyian érezzük, ha talán csak a tudat alatt is. A *dur* derűs, világos, aktiv és férfias jellegétől, a *moll* passziv, nyomott, föloldatlan szomorúságáról nem is kell beszélnem. A kromatika szorongást, vergődést, érzéki feszültséget, fájdalomrohamokat festhet. Nyugodt quart- és quint-lépések epikai vagy ünnepélyes jellegűek, akcióra, akaratra emlékeztetnek. Hogy az emelkedés és sűlyedés az érzelmeknek és képzeteknek analóg irányulását festheti, fölösleges bizonyítanom. A *ritmikus elem* jelentéstana még kézenfekvőbb. Hogy gyorsulás, lassulás, rövid, kitartott, elnyujtott hangok mind a lélek benső mozgását és tempóját tükrözik, az bizonyára mindenki előtt evidens. Szökellő, pontozott ritmus mozgalmasságát, izgatottságot, habozást vagy épen örömet, ujongást tolmácsolhat. A színkópa álmatag, csüggedt, fájó vagy boldog, passzívabb lélek-helyzetet.

Csak néhányat említettem fel a kifejezésmódok közül, a sort könnyű volna még folytatnom.

Ha tehát az ének-alkotást nem *eredeti* nyelven akarjuk tolmácsolni, mindezen szimbolikus értelmek megőrzésének és kifejezésének kötelessége a fordítót terheli. Természetes, hogy *mérhetetlen* követelményeknek egyszerűen lehetetlen megfelelnie. Mert hiszen egy *vers* lefordítása már fogas nehézségekkel jár, különösen, ha — ami pedig jogos és döntő követelmény — az eredeti vagy ahhoz hasonló formában akarjuk tolmácsolni a költői gondolatokat. Az egészen más alakú, terjedelmű és ritmusú szavakat, a másik nemzet egészen más gondolatszövését tessék ugyanolyan ritmusba tagolni és ugyanolyan számú és elhelyezésű rímekkel összecsengetni. Már maga *ez* lehetetlenség, — megolvashatjuk ezt *Kosztolányi* és *Babits* idevágó érdekes és meggyőző írásaiban. Mennyivel súlyosbodik a feladat, ha — mint a *zenei* fordításban — a szavakat tulajdonkép nem is igen szabad »elmozgatnom« helyükről, hiszen a dallamvonal *arra* a szóra, arra a képzetre van írva, annak mintegy metafizikai ábrázolása — ahogy *Schopenhauer* és *Wagner* is tanítják.

Hogy pótoljam mármost például a német »Liebe« trochaeusát a magyar »szerelem« anapaestusával, a »Blume« trochaeust a »virág« jambusával, az egytagú »Lenz«-et az anapaestusos, háromtagú »kikelet«-tel vagy jambusos »tavasz«-szal, az über Nacht, in der Nacht kifejezéseket az éjjel-lel, éjszakával, csupa más alakú, tagolódású szóval, hogy törjem ezeket amazoknak prokrustes-ágyába! Fölösleges ismételnem, hogy az ideális követelménynek megfelelni sokszor épenséggel lehetetlen.

Egy kisegítő módunk van, mely nagyjában megmentheti a melódia festő és szimbolizáló jelentőségéről vallott föntebbi elvünknek érvényesülését. Ha ugyanazt a fogalmat, képzetet nem tehetjük bele a megadott zenei frázisba, dallamízületbe: legalább rokon belső potenciájú mondatelemeket fektessünk reájuk. Esetleg a mondatnak más része kerül oda, de hasonló lelki érzés-színezetű és súlyú legyen. Azt hiszem, megengedhető dolog, hogy Brahms: »*A rét magánya*« nevű dalremekének e két soránál:

Die schönen weissen Wolken zieh'n dahin
durch's tiefe Blau — — — —

az utóbbi négy szótagra jutott »a fellegraj« szó, miután az előző sor már világosan festette a mennyégben való lebegés éterikus képzeteit:

»A kéklő íven hófehéren száll
a fellegraj — — — —

Ugyancsak jogosnak hiszem azt, hogy a megcsalt, elhagyott szerelmes kétségbeesésénél a *Sonntag Morgen* dalban, a »Hände wund zuringen« szavak helyére magyarban a »törtem tehetetlen« mondat darab került. Mindez azért is lehet helyes, mert *hasonló irányban* foglalkoztatja képzeletünket.

A rét magányának egy közkézen forgó, ragyogó *virtuozitással* és *költőiséggel* megoldott fordításának — bármely mélyen meghajtjuk is előtte zászlónkat — egyik félsorával épen az említett okok miatt nem vagyunk egészen kibékülve. »Von Grillen rings umschwirrt ohn' Unterlass« — mondja a csodálatosan hangulatos Almerz-költemény egy sora. *Brahms* dallama a »tücsöknél« kedves, szeszélyes pontozott ritmusokban szökdécsel, míg a szinte örökkévalóságot érzékeltető, álomszerű monotóniát jelző »ohn Unterlass«-nál lassú, kimért, nagy léptekkel ereszkedik sötét mélységekbe. Fájlaljuk, hogy a mesteri kezű költő-műfordító — *versének* kerek művészi szépsége érdekében — e hangokra illesztette a »rét dalát« szöveget (míg hallom álmodón a rét dalát), mert nekünk e szavakból hiányzik a csaknem félelmetes, szinte őserejű monotóniája, szakadatlansága a Természet hang-káoszának, sőt — ami benne lappang — az idők végtelenségének. (V. ö. ezzel a második strófa »meghaltam már« képzetkomplexusát!)

Azt talán fölösleges is mondanom, hogy a zenei elem, a kotta a ritmust kérlelhetetlen precizitásig kiélezi. Rossz jambusok, daktilusok bántóan kirínak, ahol még a lélekzetvételnek is pontosan megvan a maga egyedül lehetséges másodperc-hányada. További fogós probléma, ami voltaképen *első alapkérdése* volna a zenei műfordításnak: hangsúlyos ütemezés vagy időmértékes ritmus alapján kell-e készülnie a soroknak? Föntebb már megemlékeztünk róla — amiről különben bárki könnyen meggyőződhetik —, hogy az időmértékes símulás kényes és szigorú parancs, — hiszen a *legpontosabb kottafejekben* van elénk cirkalmazva, — az *ez* ellen való vétség súlyosan megbosszulja magát.

A régiek azt hitték, — értem alatta a mult századot, *Erkel* kortársainak idejét, — hogy az időmértékes egyezéssel el is van intézve a dolog. Ma — mondjuk ki: valósággal émelyítő visszatetszést keltenek bennünk a régi operafordításoknak a magyar hangsúlyon, tagolódáson elkövetett erőszakosságai. A »Vi-lágon«, »i-mádlak«-szerű nyakatekert tirádákat ma nem veszi be többé nyelvérzékünk. Mindebből világos, hogy az ütemtagolódásnak a magyar hangsúly- és szólamtörvény szabályait is hűen követni kell. Más szóval: a műfordítónak *ugyanakkor* az *időmérték* törvényét is ki kell elégíteni s egyben a magyar *hangsúly* és *értelmes tagolódás* követelményeinek is meg kell felelnie.

Mindezeken kívül — sőt az énekesek szerint: ezeken *felül* — ott van még a *vokálisok* megválogatásának jelentősége, az énekelhetőség kérdése; a jóhangzásnak pedig egyik fontos szempontja a rosszhangzású mássalhangzó-torlódások óvatos elkerülése.

BOROS REZSŐ

LONDON ZENEI ÉLETE

A szezón zenei élete csak nem rég indult meg Londonban. A nyár folyamán két tényező szolgálta ki az angolok zenei igényét: az operai szezón és a séta-hangversenyek.

Jellemző, hogy London egyetlen operaházának, a Covent Gardennak sincs állandó társulata, hanem időről-időre adják bérbe különböző vállalkozásoknak. Jövetelemkor épen egy olasz *staggione* fejezte be működését, melyet az orosz-ballet váltott fel. Itt találkoztam a ballet kitűnő karmesterével, Doráti Antallal, ki a Székesfővárosi Zenekar egyik tehetségvédelmi koncertjén tűnt fel; most egyik legnagyobb ballet társaság élén járja a világot nagy sikerrel.

A ballet hathetes működése óta nincsen más előadás a Convent Garden-ben; táncmulatságokat tartanak benne.

A sétahangversenyeknek a nyáron volt a 40-ik szezónjuk. London második legnagyobb hangversenytermében, a *Queen's Hallban* tartották meg a Rádió 90 tagú zenekarával Henry *Wood* vezetése mellett. A földszintről eltávolították a szék-sorokat, hogy minél több férőhely legyen és nyolc héten keresztül ember-ember hátán hallgatta áhitattal esténként a különböző műsorszámokat. A terem közepén hatalmas jégtömlők hűsítették némileg a levegőt. Minden műsorban kitűnő szólisták is szerepeltek, mint: Alma *Moodie*, *Moichewitz*, Myra *Hess*, majd az utolsó koncertek egyikén *Szigeti*. A hangversenyeket minden alkalommal a rádió is közvetítette, úgyhogy a magyar hallgatóságnak is volt alkalma hallani. Magyar szerzők közül csak Dohnányi, Kodály és Bartók szerepeltek. Bartók művével az egyik legelterjedtebb ujság a Sunday Referee Constant Lambert, ismert zenekritikus neve alatt hosszabb cikk foglalkozik, mely annyira jellemző az angol (és talán a hazai?) zenei életre és oly tiszta tükörképét adja a műsorösszeállítás kulisszatitkainak, hogy legszívesebben az egész cikket leközölném.

De csak néhány szemelvény: »A közmondás szerint is jobb egy falat kenyér, mint semmi — és ezért hálásnak kell lennünk Sir Henry Woodnak, hogy hétfői műsorába legalább három tételt felvett Bartók kitűnő zenekari szvitjéből (op. 3.) . . .

E szvit pályafutása melancholikus elmélkedésre ad alkalmat. 1905-ben íródott. Londonban első előadásra 1920-ban került a Promenade-(séta)hangversenyen, amikor úgy a közönség, mint a sajtó a legnagyobb elragadtatással fogadta . . . . Második nyilvános előadásra — megcsonkított formájában — mult héten került sor. 14 évvel az első előadás és 29 évvel a születése után!

»Abban a pillanatban, amint egy mű, mint újdonság, elveszítette pénztári »varázsát«, abba a mély szakadékba taszíttatik, ahonnan bajosan van visszatérés a »Repertoire«-ba. (Ez a szó: »Repertoire«, nagyobb tisztelettel és meghatódottsággal ejtendő ki, mint a »Bank of England«). Ifjú karmesterjelölteket gyakran beszélnek le arról, hogy olyan műveket tanuljanak, melyek nincsenek bent a »Repertoire«-ban. Azt hihetnők, hogy a »Repertoire« kőtáblára vésett formájában adatik át egy magas hegy tetején a felhők között valamely méltóságteljes szakállas Teutonnak. . . Jelenleg azonban a Repertoire, távol a bölcs isteni sugallattól, a kar-

mesterek túl emberi tökéletlenségét tükrözi. . . . A konzervativokkal szemben állanak a nem kevésbbé veszélyes »Modern Snob«-ok, kiket *csak* modern mű érdekel — ezek közül is csak a legfrissebb . . . Bartók suiteje ezeknél is elvesztette varázsát, mert ez még nélkülözi következő korszakának harmonizálási tökélyét és még későbbi periódusának szadisztikus hangzásait . . .

Bizonyos, hogy Bartók középső korszakának a termékei is (amelyek rám a legnagyobb hatást gyakorolják) bizonyos körökben már »idejét multák«. De ha létezik jobb modern vonósnégyes, mint Bartók első két kvartettje, úgy szeretném hallani! Mégis, melyik kvartett-társaságnak van a repertoárján?«

Három nagy zenekarnak a bérletsorozata indult meg: a Filharmónikus, a Szimfónikus és a Rádió szimfónikus zenekaré. Magyar névvel csak kétszer találkozhatunk az egész évi zenekari műsorban: az egyik Weiner, a másik Dohnányi, aki márciusban fogja Beethoven egyik zongoraversenyét játszani a Rádió szimfónikus zenekarával.

Szóló hangversenye a magyarok közül eddig Szigetinek és Telmányi Emilnek volt. Szigeti, ki igen népszerű Angliában is, a Palladium-ban, London legnagyobb varieté színházában tartotta meg hangversenyét lelkes közönség előtt. Telmányinak két hangversenye is volt igen nívós műsorral.

Jehudi Menuhin tartotta legutóbb hangversenyét a világnagyságoknak kijáró (vagy inkább az üzleti szempontoknak legmegfelelőbb) roskadásig telt Albert Hall-ban, melynek több mint 8000 személyt befogadó terme annyira visszhangos, hogy teljesen alkalmatlan tiszta műélvezetre. A koncert napján már egy újabb hangversenyét hirdették Menuhinnak, melyet hugával, Hepzibah Menuhinnal fog tartani e hó végén — e koncertre 24 óra alatt kapkodták szét az összes jegyeket.

Különös fejezetet érdemelnek a *gyermek-hangversenyek*. Mayer Róbert német származású bankár valósította meg ezt a nagyjelentőségű kulturális akciót és ő az egésznek a finanszirozója, menedzsere és szervezője is már 12 éve. Átlag kéthetenként zajlanak le a 3000 személyes Central Hallban. Műsorokon, plakátokon feltűnő hirdetmények, hogy »felnőttek csak gyermekek kíséretében jelenhetnek meg«. A zeneirodalom gyöngyeit mutatják itt be elsőrangú szólisták; a zenekari műveket pedig a londoni filharmónia játssza. Minden szám előtt kedves, csevegő formában ismertetik az illető zeneszámot és öröm nézni a boldog gyermekhadat, mily figyelemmel és lelkesedéssel hallgatják a tökéletes produkciókat. Az akció nemcsak Londonra, hanem vidéki városok tömegére is ki van terjesztve. Mayer egyik házi zeneestélyén találkoztam össze Flesch Károllyal, a magyar származású nagy hegedűművésszel és pedagógussal, ki jelenleg az angol fővárosban tartja zenekurzusát. Meleg érdeklődéssel kérdezett ki a magyar zenei viszonyokról és őszinte sajnálkozással hallgatta Dohnányi betegségéről szóló hireket.

Alkalmam volt a Rádió hatalmas épületében a televiziót (távollátót) teljes működésben megfigyelni. Ez a találmány, amilyen csodálatos, sajnos még annyira kezdetleges is. A felvevőgép, mely egy fekete drapériás teremben van, olyan körülbelül, mint egy nagy fotografáló kamara hatalmas lencsével, mely vakító, sávos fénysugarakat vetít az előtte álló szereplőre. A kép annál élesebb, mennél közelebb áll a szereplő a géphez, mely már mellképnél nagyobb alakot nehezen fotografál. Egy másik teremből végignéztem a leadást is. A kép nem nagyobb, mint egy nagyobbfajta könyv és állandó vibrálása és homályos képei házi gyermekmozgó képeimet juttatta eszembe. De úgy hallottam, hogy a tökéletes távolbalátónak a szabadalma már az egyik hatalmas rádió cég birtokában van, melyet azonban üzleti érdekből még egyelőre gondosan páncélszekrénye mélyén őriz.

Még egyik legszebb élményeimről szeretnék beszámolni: a »Szentiványéji álom« egyik szabadtéri előadásáról. London legszebb virágos kertjében, a Regent Parkban épült hatalmas, amfiteatrum-szerűen kiépített színház természetes színpadával és díszleteivel a legcsodálatosabb látványt nyujtja. Itt adták elő a nyár folyamán a Szentiványéji álmot igazi »shakespeare-i« díszletekkel. Mendelsohn ragyogó zenéje, melyet a bokroktól láthatatlan zenekar szólaltatott meg, a rejtett reflektoroktól megvilágított élő díszletek és a színészek tökéletes játéka teljes illuziót keltettek, mintha egy mesebeli álomvilág kelt volna életre. Az erdőjelenet közben még az igazi hold is felbukkant, mint egy felsőbb Rendező utasítására.

London, 1934 december 12.

NEUMANN LÁSZLÓ Dr.

PASTICCIO

Egy megrázó epizódot mesélt el *Horváth* István, a magyar kir. Opera nyug. tagja, a ma 70 éves hegedűtanár, Liszt Ferenc életéből. A terézvárosi plébániatemplom Szent József halálát ábrázoló képének oltáránál, ott, ahol most gyóntatószék van, állott akkoriban egy 2—3 személy számára való kis térdeplő. Egy napon e pad közelében, egy homályos helyen ült a fiatal *Horváth*. A templomban ebben az időpontban nem volt rajta kívül egy lélek sem. Egyszerre egy sötétbe burkolt, magas, vállig omló, ezüsthajú férfi lépett a templomba és egyenesen a Szent József oltár felé sietett. Arcán végtelen szomorúság, fájdalom tükröződött. Leroskadt a térdeplőre és imádkozott, de olyan szenvedélyes odaadással, fájdalmas hévvel, ahogyan csak az imádkozhat Istenhez, akinek szenvedését *ember* nem enyhítheti . . . Azt hitte egyedül van az Istennel, de a homály takarója alatt egy ifjú, érzékeny művészlélek meredt megdöbbenve Feléje, szemérmes szégyenkezéssel látva valakit, — egy Liszt-et ! — aki egyedül érezve magát, olyan őszinte, döbbenetes odaadással, ami csak Istenre tartozik, roskad magába és a látványtól fölforgatott lelkében bűntudatot érzett, hogy akaratlanul is tanuja lett ennek a megrázó jelenetnek, egy poklokatjárt léleknek nem emberi szemeknek való, Egetvívó harcának . . .

*

Egy másik — de derűs epizód — Liszt életéből. Liszt Ferenc és elválhatatlan partnere, *Hajnald* kalocsai érsek, egy zongorakoncerten egymás mellett ültek az első sorban. Hajnald lehajtott fejjel hallgatta a játékot, Liszt pedig időnkénti reflex kézmozdulatokkal kísérte az előadást. Egy hirtelen fortenél azonban, öntudatlanul, mintha Ő ütötte volna le az akkordot, oly nagyot ütött mindkét kezével ölében tartott kemény, széleskarimájú kalapjára, hogy Hajnald ijedten kapta fel fejét, aztán egymásra mosolyogtak, majd mindketten beletemetkeztek gondolataikba és a hallott mű érzésvilágába. *Beck László közlései.*

*

Ne gondolják, kedves olvasóim, hogy az *eolhárfa* csak költői metafóra s a valóságban ismeretlen, nemlétező zeneszerszám. Ez a sokat emlegetett, sokszor megénekelt hangszer, a 18. század végén felbukkant romantikának volt egyik legkedveltebb instrumentuma. Eredetét a biblikus korban kereshetjük. A királyok könyvének korában ismerték már hárfaszerű húroshangszereknek azt a tulajdonságát, hogy maguktól is csodálatosan varázslatos hangot adtak, ha azokat szellő járta keresztül. Dávid királyról olvashatjuk, hogy ágya fölött kinnór (tízhúros, háromszögalakú hárfa) lógott, melynek húrjait éjfélkor a tenger felől jövő északnyugati szellő lengette és a hangszerből a leggyönyörűbb harmóniákat varázsolta elő. Van a hinduknak is egy régi legendájuk, mely arról szól, hogy a menekülő királyleány vinája — lantszerű tömlőrezonátorokkal ellátott húros hangszere — a rettenetes szélviharban magától kísérteties dallamokat zengett. Dunstant, a kontinensen is jól ismert híres tudóst, Canterbury érsekét eretnekség és varázslás vádjával állították ítélőszék elé a tizedik században, mert eolhárfák szerkesztésével kísérletezett. Úgylátszik, ez a vád vehette el a további eolhárfakészítők kedvét ettől az ártatlan szórakozástól. Csak a 16. században bukkan fel Giovanni Battista *Porta* neve, ki nápolyi kertjében felállított eolhárfákkal ijesztgette éjjelenkint babonás szomszédait. »Magia naturalis« című könyvében ugyanebben a században Athanasius *Kirchner* írja le pontosan egy szélfogóval felszerelt eolhárfa szerkezetét. Modelljét főkép Angliában utánozták a 18. század folyamán, de Észak-Németországban is nagy népszerűségre tett szert. Szekrényét fenyőfából készítették, fedőlapján hanglyukakat helyeztek el, mint a gitáron. Lazán kifeszített, többnyire kis *g* hangra behangolt bélhúrjait mind egyenlő hosszúra méretezték, de ezek különböző vastagságuk következtében a szellő érintésére alaphangukon kívül különféle felsőhangjaikat hallatták, így a hangszeren különösen szép, a szél erejének növekedése szerint változó harmóniák szólaltak meg. Nagyon erős légjáratban igen magas részhangok szólaltak meg, ilyenkor — klasszikus leírások szerint — az eolhárfa »panaszos, sóhajokkal teli fájdalmas hangot adott«. Tengerparti városokban, hol gyakori az erősebb szél, a szabadba helyezték, olyan vidékeken, hol többnyire szélcsend uralkodott, légvonatos folyosókon ablakok közelébe tették. Nevezetesebb eolhárfaszabadalmakat szereztek *Koch* rudolfstadti hangszergyáros (1802), *Kaufmann* drezdai mechanikus és *Pleyel* párisi hárfakészítő, kinek háromszögletű eolhárfái a mult század közepén úgy szórakoztatta főúri szalonok társaságait, mint bennünket ma a rádiónk.

VIDÉKI ZENEÉLET

Miskolc. A Horthy Miklósné-ínségakció javára e hó 13-án sikerült hangversenyt rendezett a 13. honvéd gyalogezred zenekara. Az érdekes műsor valamennyi száma a zenekar országoshírű kitűnő karnagyának *Pongrácz* Gézának műveiből volt egybeállítva. A kompozíciók közül a »Kis magyar suite«, a Magyar rapszódia« és a zongorára és zenekarra írt ballada tetszett legjobban a közönségnek. Valamennyit formakészség, nagy dologbeli tudás és színes hangszerelés jellemezte. Pongrácz Géza karnagy a Zeneművészeti Főiskla zeneszerzési tanszakát végezte, Siklós professzornál. *Sassy* Iringó szép tónussal, igen jelentős technikával mutatja be a zeneszerző-karnagy hálás gordonkaversenyét, *Szabó* Ilonka pedig meglepő énektudással és bensőséges átérzéssel énekelt egy Ave Máriát és két dalt. A zenepalota dísztermét zsúfoltságig megtöltötte a város előkelősége, sokat tapsolva a kitűnő zenekarnak, nagyon tehetséges karnagyának és a szereplőknek.

Szeged. A filharmonikusok első bérleti hangversenyén mutatkozott be Fricsay Ferenc, a nagyon rokonszenves fiatal új karnagy. Erkel »Ünnepi nyitány«-át és Beethoven hetedik szimfóniáját valamint Csajkovszky, »Olasz capriccio«-ját vezényelte bámulatos rutinnal, fiatalosan lobogó temperamentumának fegyelmezett önmérséklésével és imponáló dologbeli tudással. A házat zsufolásig megtöltő előkelő közönség már az első ütemek után szeretetébe fogadta Fricsayit és örömmel állapította meg, hogy Szegedre való áthelyezése valóban nagy nyeresége a »tiszaparti Salzburg«-nak. A kitűnő ,régi tradiciókkal rendelkező zenekar is megérezte az ifjú karmester pálcájának energikus biztonságát és megértéssel, szeretettel, jóindulatú akarással követte annak minden megrezdülését. Nagy tetszést aratott Fricsay mint komponista. Ötletes, sok tudást elárúló kis szvitje csillogó hangszerelésével, jövő fejlődésének erős komoly igérete. Kitüntető szeretettel és melegséggel fogadta a közönség a filharmonikusok új dirigensét és lelkesen ünnepelte a nagyon fejlődésképes zenekari testülettel együtt. Melegen ünnepelték *Koncz* Jánost, a pesti Zeneakadémia európai hírű tanárát is, ki *Mendelssohn* és *Bruch* versenyműveit valamint *Sarasate* »Zigeunerweise«-jét játszotta elbűvölő bravurral. A brilliánsan kísérő zenekar — Fricsay vezetésével — még Mozart »Varázsfuvola«-nyitányát adta elő színes dinamikával.

Győr. Sikerült hangversenyt rendezett a Győri Ének- és Zeneegylet a mult hó 17-én a Lloyd-épület dísztermében. Boldis Dezső dr. vezényletével *Liszt* Pater nosterét adta elő gyönyörűen kiegyensúlyozott dinamikával az egyesületi vegyeskar. *Hermann* László vezényletével Weiner divertimentóját játszották, szép sikerrel. Nagy ünneplésben volt része *Stefániai* Imrének, ki Bach-Busoni chaconneját, azonkívül Liszt, Dohnányi és Stefániai zongoraműveit játszotta, fölényes bravurral. A decembervégi hangverseny vendége, *Sassy* Iringó gordonkaművésznő Locattelli szonátáját, azonkívül Giordani, Debussy és Popper hatásos szólódarabjait játszotta, szép tónussal, muzikális frazirozással. *Hermann* László vezetésével stílusosan játszotta a zenekar Moszkovszky »preludium és fugá«-ját, *Boldis* Dezső dr. pedig sok tapsot kapott Halmos, Boldis, Lendvai, Schubert és Bellmann vegyeskari kompozicióinak élvezetes interpretálásáért. A sikerült két növendékhangversenyen D. Turóczi Magda, Helényi Gyula, Opitz Lujza, H. Szanyi Irma, Molnár Margit, Faber Anna és Hermann László tanítványai szerepeltek, kitűnő produkcióikkal.

Pécs. *Várhalmi* Oszkár karnagy ismét sikerült hangversennyel kedveskedett a Pécsi Filharmónikus Társaság szépszámú lelkes törzsközönségének. Mendelssohn skót szimfóniáját igen kitűnő előadásban élveztük ; különösen mély hatást tett a gyönyörű *andante*, melynek kantilénáit nem mindennapos melegséggel és kifejezéssel játszották a gyalogezred kitűnő fúvói. A változatos műsort *Siklós* »Rákóczi-nyitány«-a vezette be ; a hatalmas felépítésű, tartalmas kompozició hatásos kodájával együtt most sem tévesztette el hatását. Sokat tapsolták *Weiner* »Csongor és Tünde«-jét is. A befejező szám után a közönség élénk ovációban részesítette Várhalmi honvédkarnagyot, a filharmónikusok kitűnő dirigensét az élvezetes szép estért.

Sopron. Örömmel állapítjuk meg, hogy a soproni Liszt Ferenc egyesület évről-évre értékesebb jeleit adja működésének. Legutolsó hangversenyét *Bach* emlékének szentelte, amikor is a mester híres *d*-moll hegedűversenye és héttételes zenekari suite került bemutatásra. A hegedűverseny magánszólamát *Horváty* József zeneiskolai igazgató adta elő, kifogástalan stílusérzékkel, a suite kényes fuvolaszólamát

pedig *Sonnenberg* Vilmos bécsi filharmónikus tag játszotta. A két Bach-kompozición kívül az egyesületi vegyeskar *Schütz* Henrik egyik hatszólamú motettáját mutatta be, melynek technikai nehézségei és harmónikus szépségei a kitűnő énekesgárda előadásában nagyszerűen érvényesültek. Az énekkart és zenekart dr. *Gárdonyi* Zoltán egyesületi karnagy vezette, kinek oroszlánrésze volt abban, hogy az élvezetes előadás teljes sikert aratott.

Nagykanizsa. A Zrinyi Miklós irodalmi és művészeti kör »Barbarits szerzői matinéján« a kitűnő poéta verseit *Büchler* Manci és *Waligurszky* Béla szavalták igen hatásosan. *Móra* László mélyen szántó előadást tartott Barbarits Lajos költészetéről. Közben *Vannay* Jánosnak Barbarits egyik nagyon szép versére komponált kórusát énekelte el az Ipartestületi Dalárda, *Ketting* Ferenc vezetésével, majd három poétikus hangulatú dalát mutatta be *Ujfalussy* Erzsébet, a Városi Zeneiskla újonnan szerződtetett nagy énekkultúrával bíró tanárnője. Befejezésül *Graf* Ernő vezetésével a szavalókórus adott elő három hatásos Barbarits-verset. A decemberi két növendékhangversenyen *Schiller* János, *Szeless* Béla, F. *Pásztor* Irma, *Honti* Ilona, *Ujfalussy* Erzsébet, *Kerekes* Irén és F. *Garay* Margit tanárok növendékei mutatták be előrehaladásukat az intézet dísztermében egybegyűlt nagyszámú közönségének. A magyar szerzőket ezúttal, P. Nagy Zoltán, Hollósy, Kazacsay, Rieger, Radnai, Siklós, Zsolt és Vannay képviselték. Vannay igazgató nagy tetszéssel fogadott szabadelőadása a magyar zene multjáról érdekes és tanulságos volt.

BELFÖLDI HÍREK

••••

Liszt Károly szigetszentmiklósi birtokos Liszt Ferenc egyik rokona és örököse azzal a kéréssel fordult Sopron vármegyéhez, hogy tegyen a törvényhatóság lépéseket Liszt Ferenc hamvainak a hazaszállítása érdekében s ezzel segítse elő a nagy mester utolsó kívánságának a teljesítését, hogy hamvai magyar földben nyugodjanak. A vármegye kisgyűlése pártoló felirattal terjeszti Liszt Károly kérelmét a kormányhoz.

Az államilag eng. zeneiskolák országos szövetsége azzal a kéréssel fordult *Hóman* Bálint vallás-és közoktatásügyi miniszterhez, hogy a magánzeneiskolák fenntartása és az állástalan zenetanárok megélhetésének biztosítása céljából tiltsa el a népiskolai tanítókat attól, hogy saját intézetük növendékeit magánúton zenére is tanítsák. *Hóman* Bálint miniszter most rendeletet adott ki, hogy olyan községekben vagy városokban, ahol magánzeneiskolák, állástalan zenetanárok, vagy zenetanítók vannak, vagy amelyekben oly nagyszámban jelentkeznek a zenét tanulni óhajtó népiskolai tankötelesek, hogy azok zenei oktatása legalább egy zenetanárnak a kiküldetését teszi lehetővé a népiskolák tanítói nem taníthatják zenére intézetük növendékeit.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

Hosszas viták után csaknem véglegesen eldöntötték azt a kérdést, hogy az a gyönge férfikari kompozició, mely a weimari Liszt-múzeum tulajdona, nem a halhatatlan mester műve, hanem csak *átirata*. A Liszt kezeírásával őrzött mű címe : Rinaldo, von Goethe, für Männerchor und Tenor-solo.

Planté Francis francia zongoraművész a zongoravirtuózok nesztora kilencvenhatéves korában Montdemarsanban elhúnyt. A jeles művészt a középeurópai és a budapesti közönség nem igen ismerte, de azok, akik a mult század utolsó évtizedeiben és a századfordulón Párisban jártak, még élvezhették nem közönséges művészetét. Az utolsó évtizedekben már teljesen visszavonult a nyilvános szerepléstől. Tüdőgyulladás vetett véget életének.

Jenny Lindről az egykor világhírű svéd énekesnőről kiderült, hogy 1887-ben Londonban gramofón-felvevőgépbe énekelt és a lemezek forgalomba kerültek. Svéd lapokban ezért felhívások jelennek meg, amelyekben mindenkit felszólítanak, nézzék át alaposan régi gramofón- és fonográflemezeiket, nem találnak-e közöttük olyat, amelyen Jenny *Lind*, az egykori világhírű svéd énekesnő énekel. Ha sikerül ilyen Jenny Lind-lemezt találni, akkor ugyanazzal az eljárással, amellyel a Caruso-lemezeket felfrissítették, ezeket a lemezeket is forgalombahozzák és a mai generáció is megismerheti ennek a csodálatos énekesnőnek hangját.

Furtwängler visszalépése a berlini filharmonikusok vezetésétől a perek lavináját inditotta meg. A filharmonikus bérlők összesen 42.000 márka erejéig perlik a bérleti-díjak visszatérítéséért a filharmonikusok vezetőségét azon a címen, hogy ők Furtwängler-hangversenyekre váltották meg a bérleteket és nem kíváncsiak más dirigensekre. Művészi és jogászi körökben nagy érdeklődéssel várják a bíróság döntését.

Új műszert találtak fel annak a folyamatnak lemérésére, mely az előadó muzsikusban végbemegy, midőn lapról játszik le egy nehezebb kompoziciót, hegedűn vagy zongorán. A nagyon érzékeny elektromagnetikus műszer pontosan mutatta azt a századmásodperc különbséget, mely az agy és az újjak működése között fennáll. Lemérték még különböző kvalitású gyakorlati muzsikusok transzponálási tempóját is.

Bogumil Zepler egyfelvonásos zenedrámája »Az éj«, melyet Bernben játszottak 1900-ban, ismét színrekerül Zürichben.

Csajkovszky »Jolantha« című egyfelvonásos lirikus operájának átdolgozott felújítását készíti elő az Opèra comique. A 15. században a Vogézekben játszó dallamos műnek 1894-ben Hannoverben volt a bemutató előadása.

Weber »Abu Hassan« című komikus dalművét teljesen átdolgozott szöveggel és jelenetezéssel, valamint a partitúra kiegészítésével készíti elő a hamburgi operaház.

Ókori hangszert találtak Mussolini kezdeményezésére újra megindult római ásatások alkalmával. A hangszer görög eredetű, de a latinok is használták. Syrinx monokalamos-nak hívták az ókorban. Fuvolaszerű, mindkét végén nyitott, cserépből készült hangszer volt, 6 hanglyukkal.

Egy párisi árverésen Sèvres-ben, 1839-ben készült porcellán-hegedű 1600 frankon kelt el. Hossza 62 cm. szélessége 21 cm. Igen nemes, érces hangja feltűnést keltett. A hegedű hátlapján levő rokokó-ízlésű színes virágokból és szalagokból kombinált égetett festmény önmagában is jelentős művészi érték.

A prágai Smetana-kórus olyan súlyos anyagi bajokkal küzd, hogy a vezetőség feloszlatását határozta el.

A fekete vadász a címe Zillig-Würzburg szvitjének, mely a szerző vezetésével került bemutatóra Kölnben.

Johanna Rosine Wagnerről, Wagner Richárd édesanyjáról Lipcsében, 1830 körül készült tusrajz a bayreuthi múzeumba került ajándék útján.

Wagner Richárd ismert öt dalának eredeti címe a következő volt: »*Fünf Dilettanten-Gedichte für Frauenstimme in Musik gesetzt von Richard Wagner.* Ez a cím olvasható a drezdai múzeumba került eredeti kéziraton. A verseket tudvalevően Mathilde Wesendonk, a Trisztán-zene fenkölt lelkű múzsája írta.

A drezdai vonósnégyes nagyobb északi körútjáról tért vissza. Főként Osloban, Stockholmban, Malmöben, Revalban és Dorpatban ünnepelték.

Die ersten Menschen címen írt operát Rudi *Stephan*, a háborúban elesett német ifjú zeneköltő. Művét most hangversenyszerű előadásban, díszletek nélkül mutatták be Winterturban.

Hans Albert Mattausch népi operáját »Kembrandt in Uselfingen« címen most fejezte be. Berlinben mutatják be a jövő év tavaszán.

Edwin Fischer sajtó alá rendezi Mozart zongoraversenyeit kétzongorás letétben. A koncertáló hangszer szólamát eredeti kéziratok alapján revidiálta.

Paul Graener zongoraversenyt fejezett be, melyet Lipcsében mutatnak be először.

Der grosse Kalender a címe Hermann Reuter új oratóriumának, mely Zürichben kerül bemutatóra B. Pilcher vezényletével.

J. Fr. Hummel szülőházát Innsbruckban emléktáblával jelölték meg.

Weismann revidiálásával jelenik meg a jövő hó elején Händel 12 *Concerto-grosso*-ja vonós zenekarra, cembalo-szólammal. A *Peters*-kiadású partitúra a Händel-évfordulóra készült.

Barthou, a marseillei merényletnek áldozatul esett francia külügyminiszter, nagy rajongója volt Wagnernek. Még 1925-ben jelent meg »Wagner R. szerelmi élete« c. vaskos kötete, majd 1932-ben kiadta Wagnernek Judith *Gautier*-hez intézett leveleit. 1933-ban pedig az *Université des Annales*-en tartott előadást Wagner Cosimáról, Liszt Ferenc leányáról.

Firenzében április hó végén nemzetközi zeneünnepély lesz, melyen *Mozart* rekviemje és »Szöktetés«-e, *Bach* húsvéti oratóriuma, *Gluck* »Alkestis«-e, *Rossini* »Mózes«-e és két francia opera kerülnek előadásra.

Antalffy-Zsiross Dezsőnek a Zeneakadémia volt tanárának »Onteroa's Bride« c. operáját, mely egy indián legenda nyomán készült, mutatta be a newyorki Radio City Music Hall. A zenekart is magyar művész vezette: *Rapé* Ernő, a világítási hatások is magyar mérnök (Braun Jenő) érdeme voltak. A műnek nagy sikeréről számol be az amerikai sajtó.

Berlioz »Romeo és Júliá«-jának színrehozatalával már a mult század végén is kísérleteztek; most ismét felmerült ez az ötlet Svejcban, a lausanne-i conservatoire tervezetében.

Wolf Hugó egy ismeretlen dalának kéziratát fedezték fel egy gráci magánkönyvtár rendezésekor. A 32 év előtt elhúnyt kiváló mester posztumusz műve valószínűen a kilencvenes évek elején keletkezett. Stilusában az »Italienische Liederbuch« dalaihoz áll közel.

Rheinberger, a müncheni akadémia híres zeneszerzéstanára 35 év előtt húnyt el. Emlékezésül felújítják »Jephtas Opfer« c. oratóriumát, melynek egykor sok elismerésben volt része. Tervezik e gyönyörű, nagy tudással felépített kompozició színpadi előadását is, álló, mozdulatlan kórusokkal.

Usiglio Emilio, a huszonöt év előtt elhúnyt olasz karmester végrendeletében díjat tűzött ki pályázatok alapján értékeseknek mondott vígoperák jutalmazására. Nehány évnyi szünet után, most ismét pályázatot hirdettek az elhúnyt végső akaratának szellemében; a felhívásra 37 munka érkezett be.

Stavenhagennek a húsz év előtt elhúnyt kiváló zongoraművésznek és karmesternek — Liszt egykori tehetséges növendékének — levelezését most rendezi sajtó alá dr Protter. Stavenhagen fínom izlésű, nagyon művelt muzsikus volt, kinek prózai írásaiban is volt a mondanivalója.

Michel de Lalande francia egyházi zeneszerző nevét ma már csak zenetörténészek ismerik. Egyik legerősebb egyénisége a francia zene barokk-korszakának. 6 motettáját mutatta be a párisi Conservatoire, ének- és zenekara. Mind a hat mű mély hatást tett a hallgatóságra, mely ámulva ismerte fel Lalande ma is életképes alkotásainak szépségét.

Ludwig Maurick most fejezte be új operáját, mely »Die Heimfahrt der Jörg Tilmann« címen kerül Kasselben bemutatásra. Az énekszólamok mellett szavaló-szerepeket is írt bele a komponista.

Mjaszkovszki-t tartják ma az új orosz iskola legbeérkezettebb reprezentánsának. Tíz szimfóniája közül a hetediket az elmult év végén mutatták be Kopenhágában. A hatalmas arányokra méretezett, ragyogó zenekari köntösbe öltözött öttételes mű jelentős sikert aratott, bár csaknem egyhangúan konstatálták, hogy a komponista, különösen ami hangulatait illeti, alig tud szabadulni a Glazunov-Szkriabin-féle iskola formanyelvétől.

Andrea Ziani a 17. században, mint a velencei Szt. Márk-templom orgonistája »Le lacrime della Virgine« c. hatalmas oratóriumot komponált, melyet most elevenített fel a nápolyi liceum. A történeti szempontból is értékes késői bemutatónak nagy sikere volt.

Pahissa katalán zeneíró szerkesztésében gazdagon illusztrált spanyol lexikon jelent meg, mely értékes eddig ismeretlen adatokkal szolgál a középkori francia-spanyol lantzenére vonatkozóan.

Dame Kobold volt a címe Joachim *Raff* operájának, mely 1870-ben került színre. Akkor vérszegény szövege buktatta meg, bár Liszt igen nagy propagandát fejtett ki érdekében. A rég elfelejtett partitúra felújítását és szövegkönyvének alapos átgyúrását tervezi a weimari Opera.

Max Schillingsnek Goethe »Faust«-jához írt kísérőzenéjét játszották a hannoveri drámai színházban. Főképen a hangulatos bevezető zenének és a börtönjelenetet bevezető közjátékának volt jelentős sikere, de tetszett a vásári jelenet táncmuzsikája is.

Boabdil című dalművét Moszkovszky, a lengyel születésű zeneszerző 1892-ben írta. A krakói opera — sikertelenül kísérletezvén modern operák bemutatásával — most a rég elfelejtett sekélyes ízlésű »szalónzene«-komponista dalművével akar szerencsét próbálni; talán Moszkovszky zenéje jobban megfelel a színházlátogató közönség kívánságának?

Maykapar Samuel orosz zongoraművész a pétervári konzervatórium nyugalmazott zongoratanára 68 éves korában elhúnyt. Leschetitzkynél tanult Bécsben; zongoradarabokon kívül számtalan instruktív művet adott ki.

Leoncavallonak, a Bajazzók szerzőjének hagyatékát most vette birtokába a római »Szerzők és kiadók egyesületé«-nek könyvtára. Nagyon értékes az 1919-ben elhúnyt komponista levelezése, mely érdekes bepillantást nyujt a mult század *verismo*-jának keletkezésébe.

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

1935 január 17-én, csütörtökön este 8 órakor

B bérlet

ORESTE PICCARDI

vezényletével

OLASZ HANGVERSENY

DON ASCANIO COLONNA budapesti olasz kir. követ fővédnökségével.

Közreműködik:

SVÉD SÁNDOR

a m. kir. Operaház művésze

1935 január 20-án, vasárnap este 8 órakor

B bérlet

SIR THOMAS BEECHAM

vezényletével

ANGOL HANGVERSENY

SIR PATRICK RAMSAY budapesti angol kir. követ fővédnökségével.

Közreműködik:

WILLIAM MURDOCH

zongoraművész

„A" bérleti hangversenyek:

Február	3.	vasárnap	délután	5	órakor
Február	24.	«	«	5	«
Március	10.	«	«	5	«
Március	24.	«	«	5	«

„B" bérleti hangversenyek:

Január	17.	csütörtök	este	8	órakor
Január	20.	vasárnap	«	8	«
Február	14.	csütörtök	«	8	«
Február	28.	«	«	8	«
Március	7.	«	«	8	«

Budapest székesfőváros házinyomdája 1935 — 81

300182

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 9. szám
1935 január 15.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. (Az olasz zene. — Az angol zene.) — Jemnitz Sándor: Hummel János Nepomuk, az ember és művész. — Sebestyén Ede: Liszt Ferenc három stációja. — Arabella (Strauss Richárd bemutató az Operaházban). — Erdős László dr.: Egyéniség és előadóművészet. — J. S. dr.: Saljapin, mint Mefisztó. — Hangversenykrónika (dr. L. H.). — Népszerű zenetudományi fejezetek. — Belföldi hirek. — Külföldi hirek. — Szerkesztői üzenetek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

♦♦♦

Kilencedik hangverseny — 1935 január 17-én — Karnagy: **Oreste Piccardi** csütörtökön este 8 órakor.

B bérlet

OLASZ HANGVERSENY

Fővédnök:

DON ASCANIO COLONNA

budapesti olasz királyi követ

Közreműködik: *Svéd* Sándor, a M. kir. Operaház művésze.

A középkor zenetörténete közel egy évezreden át csaknem kizáróan Olaszország földjén virágzott. Itália mosolygó kék ege alól indult ki minden zenei mozgalom. A keresztény Európa első 8—10 évszázadában a zene fejlődéstörténetét még lehetetlen nemzetiségek szerint elkülöníteni, hiszen ebben a korban a zene, mint a keresztény egyház egyik legcsodásabb megnyilatkozása, nemzetközi volt. Róma lett a liturgikus ének hazája, innen indult ki a gregorián ének. Olaszok voltak a keresztény egyházi zene megteremtői: Ambrus püspök a 4. században, Nagy Gergely pápa a 6. században, majd Arezzoi Guido a 11. század első felében. Ugyancsak olasz mesterek a szerzői a katolikus egyházi ének legszebb gyöngyeinek a *Veni Sancte*, Dies Irae és Stabat mater dallamoknak. A firenzei *ars nova*, a 14. század világi zenéjének első számottevő mozgalma teremti meg a madrigált, a ballata-t és a caccia-t, vokális műfajokat, melyek a későbbi hangszeres zenének alapvető elemei. Mestereik közül Landino, Cascia, Ghirardello és Perugia nevei magaslanak ki. Ez a stílus visz át a 15. század frottola és lant-irodalmába. Gafurius a középkor egyik legnagyobb elméleti tudósa, Petrucci, Molinaro, V. Galilei és Besardo a leghíresebb komponistái e korszaknak.

A 16. század mesterei közül Palestrina, a nagy reformátor neve magaslik ki. Miséi, motettái egy új polifon szerkesztésmód csodálatos megnyilatkozásai. Követői közül Anerio, Nanino és Soriano említendők. Ezzel a »római iskolá«-val áll szemben a »velencei«; a két Gabrieli — Andrea és Giovanni — pompás hatásokat értek el a kórus és a zenekar egyesítésével. Zarlino a 16. század egyik legnagyobb zenetudósa már a dur és moll egyenjogusításán fáradozik. Olasz föld termeli ki a ricercare-t és a toccata-t, a virtuozitásig fejlődő hangszeres zene e két legfontosabb műformáját és olasz földön született meg a sonata da chiesa, valamint a sonata da camera. Marini, Cazzati, Vitali, Corelli és Torelli első művelői a táncformákban írt sorozatos szvitszerű daraboknak, valamint a kötött stílű kompozícióknak. A concerto grossonak Vivaldi volt a megteremtője a 18. század elején. Kortársai: Locatelli, Boccherini, Sammartini, Veracini és Tartini hatalmas lendülettel fejlesztették tovább a hegedű-, a kamarazene- és a zenekari irodalmat. Nem szabad megfeledkeznünk a velencei clavicembalistákról, a zongorairodalom megteremtőiről sem, főként Galoppi, Sandoni, Martini, Sarti és Borghini mesterekről. Az első kalapácszongorát is olasz hangszer-

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1934. 3061 sz.

készítő szerkeszti meg: Cristofori és olaszok voltak a felsőolaszországi mesterhegedűk halhatatlan megalkotói is: Gasparo da Salo, Maggini, Zanetto, Amati, Stradivari, Guarneri, Ruggieri és Albani.

Firenze volt az opera bölcsője. Bardi gróf baráti köréből indult hódító útjára a stilio recitativo. A drámai monodikus zene kialakításában Rinuccini, V. Galilei, Peri, Caccini és Strozzi biztosították maguk részére a halhatatlanságot. 1594-ben mutatták be a firenzei Corsi-palotában Peri »Dafne«-jét; a zenetörténelem ezt a kis dalművet tekinti az első operának. A műfaj nagy népszerűsége egymásután termelte ki a mesterek sorát, köztük Monteverdit, Cavallit, Gaglianot, a Mazocchi-testvéreket, Rossit és Abbatinit. A 17. század végén a »nápolyi iskola« biztosít maga részére vezetőszerepet. Tagjai: A. Scarlatti, Pergolesi, Jomelli, Leo, Porpora és Logroscino. Oldalakat írhatnánk tele azzal a páratlanul gazdag névsorral, melyben a 18. század opera- és oratórium-irodalmának legjellegzetesebb mestereit sorolnánk fel.

A 19. század Cherubini, Spontini, Rossini, Donizetti, Bellini, Pacini, Mercadante és főként Verdi mesterekkel dicsekedhetik. Neves kortársaik Petrella, Ponchielli, Boito és Franchetti voltak. Mascagni, Leoncavallo, Puccini előfutói az újabb törekvéseknek. A 20. század komponistái közül emeljük ki végül Alfano, Malipiero, Pizzetti, Casella, Respighi, Castelnuovi, Tedesco és Pilati nevét. Valamennyien szakítva a mult század romantikájával, egy új nemzeti stílus megteremtését tűzték ki célul.

1. **Verdi Giuseppe** (1813. Roncole — 1901. Milano): Sziciliai vecsernye — nyitány.

Párisban 1855 nyarán került bemutatóra a 42 éves Verdi ötfelvonásos nagyoperája. Szövegét *Scribe* és *Duveyrier* írták. Félévvel később Milanóban is színrekerült *Giovanna di Guzman* címen, mérsékelt sikerrel. A dalmű tárgya az a véres lázadás, mely Szicilia szigetén tört ki Anjou Károly zsarnokuralma ellen. Az olaszok 1282 március 20. Palermo mellett a Monte Reale-templomban tartott vecsernye — esti ájtatoskodás — alkalmából megrohanták a franciákat és rettenetes vérfürdőt rendeztek. A franciák üldözése rövidesen az egész szigetre átterjedt és csaknem húszezer ember esett áldozatul az olaszok vérbosszújának. Ebben a keretben játszódik Verdi izgalmas zenedrámája, melynek »francia stilű« nyitánya a dalmű két legfontosabb témáját mutatja be.

2. **Lualdi Adriano** (1885 Larino —): Suite adriatica.

Lualdi a legújabb ifjú olasz generáció egyik legreprezentánsabb tagja. Tanulmányait Rómában (Falchi) és Velencében (Wolf-Ferrari) végezte. Legelőször díjnyertes »Attolite portas« c. kantátéjával tünt fel. A világháború kitörése előtt mint karmester működött, később mint a *Secolo* zenekritikusa Milánóban telepedett le. 1930 óta az *Emporium* c. folyóirat szerkesztője. Esztétikai és kritikai írásai mellett szimfónikus költeményeit (Leggenda del vecchio marinaio) szvitjeit és E-dur vonósnégyesét regisztrálhatjuk. Két operája közül a Mac Cormick-díjjal kitüntetett *La figlia del Re* aratott Turinban (1922) jelentős sikert.

Jelen szvitjének partitúrája lapunk lezártáig nem futott be, így tartalmáról, szerkezetéről nem tájékoztathatjuk olvasóinkat.

3. *a)* **Giordano Umberto** (1867. Foggia —): André Chenier — ária

b) **Alfano Franco** (1877. Posillipo —): Ária a »Feltámadás« c. operából.

Énekli *Svéd* Sándor a M. kir. Operaház művésze.

SZÜNET

4. **Respighi Ottorino** (1879 Bologna): Régi táncok és ária lantra (16. század). Szvitszerűen zenekarra átdolgozva.

Respighi, a római S. Cecilia-liceum igazgatója, a mai olasz zene legkiválóbb és legértékesebb képviselője, a nyáron tölti be 56. életévét. Mesterei Martucci, Rimszki-Korszakov és Max Bruch voltak. Első kísérletei Liszt szimfónikus költeményeinek

stílusát tükrözik vissza, később — megismerkedvén az új-orosz és a francia impresszionisták iskoláinak reprezentáns műveivel — más stílusfajták sajátosságait is egyesítette magában. Mestere a zenekari hanghatásoknak, mint kolorista pedig szinte páratlan a maga nemében. »Római költeményei«, különösen a »Négy kút« és »Róma piniái« diadallal járták be Európát. Operái közül a »Semirama«, »Maria Vittoria«, »La campana sommerza« és a »La fiamma« arattak sikert; utóbbit a közeli hetekben mutatja be az Operaház »A láng« címen.

Négy tételes szvitjének *első tétele:* Balletto detto »Il conte Orlando«, a 16. század egyik jeles lantkomponistájának Simone *Molinaro*-nak ötletes, bájos dallamú, triós dalformában tartott kis tánckompozíciója, melyet Respighi két óboára, cembalora és vonós-zenekarra írt át. Különösen kedves a *d*-moll trió, igénytelen óboa-dallamával.

A *második tétel* Vincenzo Galilei »Gagliarda«-ja. Ez a kiváló firenzei teoretikus és zeneköltő édesapja volt a nagytudású fizikusnak és csillagásznak, a világegyetem mozgástana megalapítójának. Vincenzo, életének végén tagja volt annak a firenzei körnek, mely a *stilo recitativo* és a reneszánszkori monódia megteremtésével az új drámai énekstílusnak és ezzel az olasz operának vetette meg alapját. Felfedezvén a Mesomedes-féle görög himnusokat, az ó-kori zene feleleventését tűzte ki célul. A *gagliarda:* vidám középkori háromnegyedes ütemű gyors népi ugrótánc, mely a sokkal elterjedtebb saltarelloval együtt került át a műzenébe. Galilei gagliarda-ját Respighi szellemesen dolgozta át kis zenekarra, fantáziaszerűen bővítvén ki a középtétel *D* orgonapontos epizódját.

Ismeretlen 16. századbeli olasz komponistától származik a *harmadik tétel:* Villanella és a negyedik: *Passamezzo e mascherada.* Villanellanak népies olasz 3—4 szólamú utcai éneket neveztek a 16. században; megfelelt a francia középkori *vaudeville*-eknek. Respighi átültetésében az óboa, majd a hegedű dalol hárfakíséret mellett, régi éneket, közben a vonósok ismétlik a »városi dal« refrénjét. A *passamezzo* variációs páros ütemű régi olasz tánc; nevének eredetét sokféleképp magyarázzák, valószínű, hogy a »passa a mezzo« jelölésből származik, ami kétszeresen gyorsított *(alla breve)* ütemet jelentett, szemben a passamezzo előtt táncolt *pavane* nevű lassúbb ütemmel. Respighi feldolgozásában egy nyolcütemes témát közvetlenül egymásba fonódva négy variációja követ; ebbe a variációsorozatba kapcsolódik a nagyon élénk tréfás *mascherada* (álarcos tánc), melynek a trombitán, majd a hegedűkön, óboákon, fagóton intonált pasztorális témáit dudaszerű basszus *(D—A* kvintes orgonapont) támasztja alá. Utána da capo-szerűen ismétlődik meg a passamezzo és zajos stretta zárja be a bájos kompozíciót.

A cembalon *Láng* Erzsébet zongoraművésznő játszik.

5. **Alfano Franco:** Sakuntala, Danza e Finale.

Alfano Franco ma is élő olasz zeneköltő, a turini zenei liceum igazgatója. Tanulmányait olasz és német konzervatóriumokban végezte. Kamarazeneművein kívül főként operái *(Miranda, Don Juan árnyéka, Sakuntala legendája)* tették népszerűvé. Tőle származik Puccini Turandot-jának befejezése. A késői romantikus iskola neveltje, de újabb művein a Debussy-iskola hatása is érzik.

Ezt a táncot Sakuntala c. operájának 3. felvonásából emelte ki a komponista, hozzácsatolván egy hosszabb kóda-szerű befejezést. Előbb Dusianta király lelkiállapotát rajzolja meg, aki a szelidlelkű leány multját már elfelejtette. Az egyre fokozódó tánc-orgia közben rettenetes lidércnyomás szállja meg az uralkodót, ijesztő arcokat lát képzeletében; most látja csak a szent Durwasas átkának következményeit. Midőn érzi, hogy a kínt nem bírja el tovább, heves intésére megszűnik a tánc. Alfano találó színekkel ecseteli a táncjáték egyre fokozódó bujaságát, valamint a király képzeletét gyötrő szellemek kínzó játékát. Az orgia váratlan kettészakadását, ismétlődő súlyos, mély akkordok utáni csend jelzi. Lelkiismeretfurdalásai után a király hirtelen Sakuntala hangját véli hallani. Majd folyton erősbödő fényözönben újabb látomás: megjelenik egy fehér csuhába öltözött remete karján az újszülött fiú: a király és Sakuntala gyermeke, az isteni szózattal megjövendölt örökös. Kábultságából nehezen ébred fel a király, majd magára eszmélve a trombiták diadalmas fanfára közben, népével együtt térdel le a várva várt gyermek előtt. Valóban pazar színekkel — hárfa-arpeggiókkal, a vonósok unisono, meleg, bensőséges dallamával, majd a trombiták csillogó hármashangzataival — illusztrálja Alfano az apoteózis-szerű befejezést, melynek ünnepélyességét *h—cisz—e* hangokra intonált harangokkal fokozza.

*

Tizedik hangverseny — 1935 január 20-án — Karnagy: **Constant Lambert**
vasárnap este 8 órakor.

B bérlet.

ANGOL HANGVERSENY

Fővédnök:

SIR PATRICK RAMSAY

budapesti angol királyi követ.

Közreműködik: WILLIAM MURDOCH zongoraművész.

A kontinentális átlagmuzsikus rendszerint igen tájékozatlan az angol zenét illetően s legtöbbször egy kézlegyintéssel tér fölötte napirendre. Pedig az angol zenének nemcsak tiszteletreméltó a jelene, hanem igen tekintélyes a multja is. Volt idő, a középkorban, mikor németalföldi mesterekkel karöltve, angolok ragadták magukhoz a zene történeti fejlődésének irányítását.

Indogermán kelták hatoltak történelem előtti korokban a brit-szigetekre, ezek voltak a szigetek őslakói. Később szászok és frizek nyomultak a sziget délkeleti részeibe, germánok a délnyugati partokra. Jütlandiak a 8. század körül és normannok a 11. század elején vándoroltak be. Bár e népfajok erősen keveredtek, a száz év óta tartó népdalgyüjtések eredménye pontosan elhatárolta a bevándorló törzsek sajátos dalterméset.

A kereszténység terjedésével a gregorián-ének termékeny talajra talált Angliában. *Nagy Gergely* pápa hittérítői 596-ban nemcsak az új tan elfogadását tudták keresztülvinni, hanem népszerűsítették a gregorián-dallamokat is. Egy régi, neuma írásjelű kézirat a »Winchester Troper« tanuskodik a gregorián-ének kétszólamú használatáról (organum). A 13. század közepéről való híres »Sumer-Kánon«, Simon *Fornsete* szerzetes műve azt is bizonyítja, hogy az angol egyházi muzsikusok a kontrapunktika bonyolultabb műfajait még az olaszoknál is előbb művelték. A 14. század híres teoretikusai — Johannes de *Garlandia*, John *Cotton*, Walter *Odington* — angolok voltak és Angliában keletkezett minden valószínűség szerint a faux-bourdon őse a *gymel*, az az improvizált ellenpontozó stílus, mely a cantus firmust alsó vagy felső terccel kíséri. Nagy tekintélye volt *Dunstable*-nek, a »kontrapunkt atyjá«-nak, a 15. század ellenpont technikája megalapítójának. A gregorián dallamokat egész újszerűen variálta, ellenpontozása pedig folyékonyabb, símább, konszonánsabb, mint elődeié. Kétségkívül tőle tanultak a francia iskola mesterei: *Dufay* és *Binchois*. Utána a németalföldiek, majd az olaszok ragadják magukhoz a kontrapunktika fejlődésének irányítását, de azért a 16. század is dicsekedhetik olyan két angol mesterrel, mint *Fayrfax* — a korszakos *Albanus-mise* komponistája — *Ludford*, *Taverner* — az oxfordi katedrális európai hírű orgonistája — *Tye*, *Tallis* és *Shepherd*. Közülük *Tallis* himnusait ma is éneklik istentiszteleteken. Erzsébet királyné korának legnagyobb zeneköltőjét *Byrd*-ot Orlando di Lasso-val szokták összehasonlítani. Madrigáljai és egyházi művei nemcsak számban, de jelentőségben, bravuros technikájában is elérik a halhatatlan németalföldi mesternek *Lassus*-nak mértékét. Három kötetben adta ki madrigáljait a 16. század végén, azonkívül egy páratlanul gazdag gyüjteményt »Psalms, Sonnets and

Songs of Sadness and Piety« címen, melynek vokális dalai hangszeres kísérettel is használatosak voltak. Madrigálokat, *canzonet*-eket, balletteket adtak még ki *Yonge*, *Tomkins* és *Gibbons*, a 16. század végén. Ugyanebben a korban divott a lantkíséretes dal is, melyet *ayre*-nek (air) neveztek az angolok. E műfaj legnagyobb mestere *Dowland* volt.

Igen nagy szerencséje volt az angol zene történetének, hogy az uralkodók egész hosszú listája — például VIII. Henrik, VI. Eduard, Mária, I. Jakab és Erzsébet — nagyon kedvelték a vokális és a hangszeres zenét. Udvarukban szívesen látták a muzsikusokat, sokat áldoztak azonkívül különböző gyüjtemények kiadására, hangszerek — különösen lantok, violák, virginálok — gyártására. Az angol könyvtárak ma is őrzik a lantra, virginálra írt 16.—17. sz. kéziratos és nyomtatott kompozíciók tekintélyes halmazát; legjelentősebb közöttük a híres *Fitzwilliam Virginal Boock*, a zongora ősére írt dalok, fantáziák, preludiumok, népi táncok megbecsülhetetlen értékű tárháza.

Mint Olaszországban, Angliában is bekövetkezett 1600 körül az ellenpontozás művészetének reakciója. Minthogy az angol nyelv alkalmas volt a *stilo recitativo*-ra, álarcos játékok, pásztorjátékok és bábjátékok keretében adtak elő táncokat, recitáló énekeket, melyeknek rövidesen nagy irodalma keletkezett. Ben *Jonson* a népszerű »masque«-ok irodalmi értékű sorát termelte, ezeknek zenéjét *Lanier*, *Ives*, *Wilson* és *Colemann* komponálták. Az első angol operát 1656-ban adták elő a londoni *Rutland House*-ban; címe: »The Siege of Rhodes« (a rhodesi ostrom), zenéjét *Lawes*, *Cooke* és *Hudson* írták. A restauráció — a királyság visszaállítása — korában (1660) hatalmas fejlődésnek indult az opera; egymás után kerülnek színre mitológikus játékok, különösen cselekményükben jelentékenyen bővült *masque*-ok, de az angol közönség szívesen tapsolt azoknak a táncos, énekes és zeneszámokkal kiegészített betéteknek is, melyekkel Shakespeare drámáit — főként a Szentivánéji álmot és a Vihart — töltötték ki. Előbbinek zenei anyagát Henry *Purcell* szolgáltatta, a 17. század legnagyobb angol mestere. Legismertebb mesterműve a *Dido és Aenas*, melynek drámai ereje már Gluck stílusának előhírnöke. Ő a reformátora az angolok sajátos motettformájának, az *anthem*-nek is; ezekben az orgona mellett sokszor húros hangszerek is szerepelnek.

Sajátos terméke az angol operának még a »Koldusopera« (The Beggar's Opera): szellemes, gyilkos szatirája az olasz operastílusnak. *Gay* írta szövegét és *Pepusch* állította össze zenéjét, népdalokból, uccai énekekből, (Gassenhauerekből). *Arne*, a »Rule Britannia« komponistája, *Boyce*, *Greene*, *Gibbs* és *Kelway* e korszak legkiválóbb mesterei. Fellépésüket körülbelül Mozart korában erős hanyatlás követi. Ekkor ment át a köztudatba az a megállapítás, hogy Angliának nincs saját zenéje. Händel, Haydn, Mozart és Beethoven művei lepik el a hangversenytermeket, olasz staggione-társulatok a színházakat. A nagyszabású zenei élet — 1813-ban alakult meg a londoni Filharmónikus Társaság — mégis alig termelt ki új tehetségeket. *Bishop* a 19. század elejének legjelentékenyebb operaszerzője, az »angol Rossini«, *Field*, a Chopin előtti nocturnetípus megteremtője, *Bennett*, *Pierson* és *Pearsall* a mult század romantikájának úttörői. Wagner és Brahms hatását érezzük ki *Parry* és *Stanford* műveiből, Liszt és Strauss hatását *Elgar* műveiből. Egyházi zenét és operát vegyesen írtak: *Thomas*, *Cowen*, *Mackenzie* és *Sullivan*. Utóbbi vigoperáival aratott világsikert, különösen a Mikadóval.

A legújabb mozgalmak élén Chales *Wood*, *Vaughan-Williams*, *Delius*, Cyril *Scott*, *Bax*, *Gardiner*, *Bliss* és *Bridge* állanak. Műveikben gyakran ír és skót pentatonikus népdalokat és moll skála felé hajló wallesi dalokat használnak fel, de szívesen merítenek a dór, frig és mixolid hangnemű középkori táncdallamok gazdag tárházából is.

*

Constant Lambert, aki hangversenyünkön mint karmester fog bemutatkozni, egyben zeneszerző és kritikus is. Londonban, 1905-ben született és a londoni kir. Zenekollégiumban tanult. 20 éves korában Diaghileff Sergej, a világhírű Diaghileff orosz ballettársulat igazgatója kérte fel egy ballet megírására, amelyet 1926-ban Monte Carloban mutattak be *Romeo és Julia* címen. Második táncjátékának címe *Pomona*, bemutatója 1927-ben, Buenos Airesben volt. Legsikerültebb műve *Rio Grande*, énekkarra, zongorára és zenekarra. Egyébb szerzeményei: zongoraszonáta, zongorakoncert, nyolc kínai dal stb.

William Murdoch a legkiválóbb angol zongoraművész. Már 10 éves korában feltünt kimagasló zenei képességeivel, 13 éves korában pedig Melbourne-ben már minden megkapható kitüntetést elnyert.

A háború befejezése óta nagy sikerrel hangversenyezett Németországban, Ausztriában, Magyarországon, Hollandiában, Skandináviában, Ausztráliában és az Északamerikai Egyesült Államokban.

A külföldi lapok egyöntetűen a legnagyobb elismeréssel írnak róla és különösen rendkívüli technikáját, billentésének melegségét és temperamentumát dícsérik. Hangversenyzésen kívül mint zeneesztétikus is nagy sikereket arat, ezenkívül több angol zenei intézmény vezetésében is tevékeny részt vesz.

*

1. **Elgar Edward** (1857 Broadheath — 1933 London): Cockaigne — Hangversenynyitány

2. **Delius Frederick** (1863 Bradford —): Intermezzo.

A kiváló angol zeneköltő háromszakaszos dalformában modellált dallamos intermezzója »Falusi Rómeó és Julia« c. 1907-ben játszott dalművében szerepelt. E színpadi alkotásának szövegét is Delius maga írta, Gottfried *Keller* ismert novellájából. Az első dalforma a falusi élet idilljét festi; az óboa, angolkürt és klarinét viszi keresztül a fő dallam triolás motivumait. A trióban (H-dur) hárfa akkordok támogatják a kis zenekar tuttiját. Nagyon hatásos a kis kompozició elhalkuló befejezése, a fuvolák és hegedűk felelgetésével.

3. **Delius Frederick**: Zongoraverseny, c-moll.

Németországban nevelkedett, Jadassohn és Reinecke vezették be a zeneszerzés titkaiba. Később Griegnél is tanult, majd Párisban telepedett le. Művein meg is látszik a német és francia zenekultúra keveredése. Színpadi műveivel nem aratott sikereket, de annál ismertebbek versenyművei és nagyon színes orkeszterkompozícióí.

Zongoraversenyét 1897-ben írta és a nemrég elhúnyt magyar zongoraművésznek, *Szántó* Tivadarnak ajánlotta. Az első tétel rövid főtémája a hegedűk szólamában jelentkezik, de rögtön belép a zongora, energikus oktáv futamaival. Rövid átvezetés után jelenik meg a melléktéma, melynek ünnepélyes harmóniáit a zongora brilliáns futamai szakítják meg. Igen jellegzetes a triolás zárótéma, mely rövid kidolgozás érintésével visszavezet a vonósok *unisono*-jában jelentkező főtémára. Az expozició többi témáit mellőzve, rögtön a *Desz*-dur *Largo* következik, a versenymű egyik legköltőibb részlete. A vezető zongoraszólamnak ritkán juttat Delius *cantabile* részeket, inkább gazdag ornamentikával, futamokkal, arpeggiókkal telíti, csak a dalformaszerűen kiképzett Largo visszatérésénél pihennek el a mozgékony figurák. Kadenciaszerű szabad visszavezető rész után ismét az első tétel főtémája, majd a melléktéma vonul el előttünk, utóbbi a ragyogóan harsogó C-dúrban. Rövid, lassú kóda, majd pár ütemes stretta zárja le a hálás versenyművet.

Előadja William *Murdoch* zongoraművész.

4. **Constant Lambert**: Muzsika — Nagyzenekarra.

SZÜNET

5. **R. Vaughan Williams** (1872 Dow Ampney—) : A London Symphony.

A jelenkor egyik legkiválóbb angol komponistája. Hazájának zenei kollégiumain kívül Párisban is tanult, Ravelnél, majd Berlinben Bruchnál. A romantikus mestereken nevelkedett, de művein meglátszik a francia impresszionisták tanulmányozása. Zenekarának színskálája igen gazdag, dallamalakításainál gyakran merít régi skót és ír népdalokból, melyeknek gyüjtésével sokat foglalkozott. Két kantátát írt, vonósnégyest, zongorakvintettet, három operát *(The sheperds of the delectable mountains, Hugh the Drover, Sir John in love)* és egy nagy sikerű balletet. *(Old King Cole)* Szimfóniái igen nagy természetrajongásról, gazdag formatudásról tanuskodnak. Legjelentősebb szimfóniája a »*Pastoral Symphony*«, melyet 1922-ben mutattak be. Sokszor játszott műve : szellemes kísérőzenéje, melyet Arisztophanes a »Darazsak« c. vígjátékához írt.

Hatalmas arányú négytételes a London városának életét apoteózis-szerűen magasztaló szimfónikus műve. Titokzatos *Lento*-val kezdődik az *első* tétel. Hajnali hangulat, melynek költői hangulatát a vonósok harmóniái ecsetelik. Nagy crescendoval hirtelen szinte átmenet nélkül lép be az *Allegro risoluto*, a szimfónia első tételének főtémájával. Ezzel a ritmikus pregnáns periódussal érdekesen helyezkedik szembe a dallamos melléktéma, a hegedűk, fuvolák és óboák szólamai között elosztva. Tematikus hanghordozásából sokszor kiérzik az ír-pentatonika, (g—b—c—esz—f) melyben a domináns hang mellőzése a legfeltűnőbb. A triangulával kísért *staccato* zárótéma viszont skót-pentatonikára épült. (f—g—a—c—d) Igen szellemes a skóttánc jellegű második zárótéma, kissé exotikus hangszerelésével. Az expozició lezárása után nagyívelésű kidolgozás veszi kezdetét. Felsorakozik az expozició csaknem valamennyi témája, a *lento* bevezetés felfelétörő hangsorával együtt. Érdekes epizód benne egy vonósnégyes szólószerű alkalmazása hárfaarpeggiókkal alátámasztva. A főtéma visszatérése után, a melléktémát röviden érinti a komponista, de annál szélesebben idézi a zárótéma jellegzetes pentatonikus ritmikáját. Újongó G-dur harmóniákkal záródik a tétel.

Orgánum-szerű kvintek vezetik be a *második* tétel főtémáját. A fúvók kvintpárhuzamai fölött a vonósok *unisono*-ja intonálja a *cantabile*-témát ; különösen a második téma, mely végigvonul a zenekar minden szólamában, mutat népdaleredetre. Igen szép a dalforma kulminációs pontja, hol a vonósok arpeggiói fölött jelenik meg a fúvók dallama. Hangulatos az angolkürt epizódja, mely a vonósokban jelentkező visszatérést készíti elő. A kódában szóló-mélyhegedű ismétli meg halkan, elhalóan a gyönyörű főtémát.

A *scherzo*-tétel — melyet a komponista »éji zené«-nek nevez — vidám trilláival, száguldó trioláival és a $^6/_8$, valamint a $^3/_4$ ütemnemek keverésével a romantikusok scherzohangulataira emlékeztet. Nagy bravurral íródott a fugatókkal kevert igen markáns első trió. A második trióban (C-dur) a skót pentatónika népi táncjelenetet juttat eszünkbe. Szellemes visszavezető rész után egyesiti a komponista a scherzo trioláit az első trió témájával. A tétel lassan elhaló d-moll harmóniákkal zárul, közben a fuvola és a fagót szólamaiban elszórtan bukkan fel a scherzo főtémája.

Lassú *forte* bevezetés után lassú induló téma vezeti be a *negyedik* tételt. Ennek pontozott ritmusát a vonósok széles, kötött témával ellenpontozzák. Folyton fokozódó dinamikával lép be a színkopákkal kísért epizódtéma, melynek periodizálása hatalmas tuttiban kulminál. Rövid visszavezető rész után tremolók aláfestésével jelentkezik az első indulótéma. A kóda *(epilogue)* a vonósok és fuvolák zsongó tremoláival lép be, közben a puzónok és a kürtök szólamaiban csendül fel ünnepélyesen az első tétel bevezetésének kvartlépése, majd a mozgás elcsendesülésével a vonósok hajnali hangulatának áhitatos illusztrációja. Igen halk *divisi* G-dur akkorddal zárul a nagyon sikerült, hatalmas koncepciójú mű.

HUMMEL JÁNOS NEPOMUK, AZ EMBER ÉS MŰVÉSZ

Mozart leghíresebb személyes tanítványáról, Hummel János Nepomukról (1778 nov. 14—1837 okt. 17) csak most jelent meg az első összefüggő és teljes életrajzi tanulmány. Szerzője *Benyovszky Károly* ; fényképekkel és kézirat-mellékletekkel, továbbá 106 eddig még sehol sem közölt levéllel gazdagított könyve ízléses és gondos kiadásban jelent meg *Pozsonyban*, az *Eos*-könyvkiadócég kiadásában.

A magyar zenei köröket közelebbről érdekelheti ez a pontos életrajz, mert legalább is a rögtönzőművészetéről a maga korában Európaszerte ismert zongoraművész és zeneszerző Pozsonyban született és az ott egybegyült országgyűlések zenebarát körei többízben gyönyörködhettek játékában. Mélyebb kapcsolatok nem fűzték Hummelt a magyar kultúrához ; családja osztrák eredetű volt és apja — ugyancsak színházi karmester — örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy alig néhány esztendős kisfiával Bécsbe költözzék.

Hummel nemcsak tanítványa volt *Mozartnak*, hanem abban a mindenképen sorsdöntő élményben részesült, hogy a »Figaró házasságá«-n dolgozó mester kiteljesedett életéveiben ott is lakhatott nála és a halhatatlan mester családi körében feszélytelenül kapott oktatást, alkalmi útmutatást. Mindez kihatással volt egész további fejlődésére ; gyermekkori benyomásai ugyanis olyan maradandóan rögződtek meg benne, hogy Hummel később sem vett részt korának a klasszicizmustól a romanticizmus felé egyre jobban eltolódó zenei stílusváltozásában és az úgynevezett »rokokó« művészet utolsó képviselőjévé, késő leszármazottjává vált. Úgy lett azzá, hogy Mozart művészetének idemutató formaelemeit őrizte meg leginkább : fehérparókás, ildomos külsőségeit — a lényeg minden emberi érzésskálát átfogó, szédületes mélysége nélkül. Muzsikája nyájas és tetszetős, de előzékenységgel pótolja és kerüli ki a valódi érzelmeket és lekötelezően határozott kifejezésüket. Inkább beszélget, mint beszél és inkább szórakoztat, mint érdekel.

Eleinte úgy látszott, mintha Hummel hagyatékőrző, konzerváló jellege külső életkörülményeiben is jelképre találna : a fiatal karmester *Haydn* örökébe lép és közvetlen utóda az Esterházy hercegek hírneves vasvári zenekarának élén. De nemsokáig maradt ott ; a keret kicsiny volt számára és teendői nem kötötték le érdeklődését. Nagyobb tért keresett és *Stuttgartba* szerződött a württenbergi királyi színház élére. Ott sem marad sokáig. Szókimondó, egyenes ember volt, szerény, de önérzetes. Nem tűrte az udvari hivatalnokok illetéktelen beavatkozását. Viszont erőszakos természet sem volt, aki keményen kitart jogai mellett s makacsul kiverekedi azokat ; mihelyt összeütközései támadtak, inkább önként távozott és *Weimarba* ment, ahol a szász-weimari hercegi udvarnál végre megtalálta a neki való művelt, fölvilágosodott és nagy művészegyéniségekkel bánni tudó környezetet. Hiszen ott élt akkor a költők, a művészek és tudósok hasonlíthatatlanul fényes társasága és ott élt e társaság feje, a »költők fejedelme« — Goethe, aki épp ekkortájt vonult vissza az udvari színház vezetőségétől, de mindvégig rokonszenvvel és figyelemmel kísérte az új karmester működését. Hummel kora legértékesebb operatermését mutatta be Weimarban, igen jó betanításban. Karmesteri ténykedését csak hangversenykörutak céljából szakította félbe időnként. Jól ismerik Angliában, Franciaországban és Olaszországban,

de főként a német tartományokban. Szerették zongorajátékát, amelyről *Czerny*, Beethoven tanítványa és Liszt Ferenc mestere, az etüdök világhírű szerzője érdekesen emlékezik meg naplójában:

> Ha *Beethoven* játékmodorát lenyügöző erő, jellemzőkészség, hallatlan virtuozitás és folyamatosság tüntette ki, akkor *Hummel* előadása mintaképe volt a teljes tisztaságnak és világosságnak. Kellemesen előkelő és finom volt a játéka, a nehézségeket játszi könnyedséggel gyűrte le, amennyiben egyesítette Mozart és Clementi iskolájának előnyeit. Érthető tehát, hogy a nagyvilágban hamarosan ő szerzett előnyt magának és csakhamar két párt alakult körülöttük s ezek a leghevesebb módon támadták egymást. Hummel hívei azt vetették Beethoven szemére, hogy sanyargatja a zongorát, homályosan és piszkosan játszik, visszaél a pedál használatával, csak lármázni tud és saját szerzeményeiben természetellenes, keresett, dallamszegény és szabályellenes. Beethoven pártja viszont azt hangoztatta, hogy Hummel nélkülözi az igazi alkotóerőt, hogy játéka olyan egyhangú, mint a kintorna, ujjtartása olyan görcsös, mint a keresztespóké és szerzeményei csupán átiratai és földolgozásai Mozart és Haydn eredeti dallamainak.«

Minket Hummel a korszakát megelőző szociális érzéke és gondolkozása miatt is érdekel. Magánéletében bőkezűen adakozó volt, de nem abból a fajtából, amely csakis azért adományoz, hogy ennek híre keljen, ami dicsőségét növeli. Ellenkezőleg; Hummel mindig titokban ajándékozott és pártfogoltjait szigorú hallgatásra kötelezte. Ennél még lényegesebb, hogy Hummel volt *a szerzői jog úttörője*, aki védelmet keresett és talált a jogosulatlan utánnyomások ellen, ahogy felháborodva védekezett a szerzők kényszerhelyzetét kihasználó zeneműkiadók uzsorája ellen is. De elért eredményeit nemcsak a maga számára kamatoztatta, hanem szerzőtársai érdekében is küzdött. Önfeláldozóan egyengette tanítványainak életútját és későbbi években sem vonta le róluk kezét. Kiváló művészek akadtak köztük, mint *Ferdinand Hiller*, a kölni zeneélet fölvirágoztatója, *Adolf Henselt*, az orosz cári udvar ragyogó virtuóza és *August Röckel*, Wagner barátja.

Weimarban alapította meg Hummel *a zenekari zenészek első nyugdíjintézetét* és özvegyeik és árváik biztosítóvállalatát. Hogy mindennemű félremagyarázásnak rögtön elejét vegye, már az alapításnál kijelentette, hogy tulajdon családja nevében lemond igényéről. Ha műveivel nem is kerül a legnagyobbak első sorába, mint ember a legjobb lelkű művészek között foglal helyet. . . . Lehetséges, hogy nagy vetélytársa, Beethoven, zseniális merészsége és forradalmi újszerűsége még jobban megerősítette szélsőséges konzervativizmusában. A művészettörténet sok esetéről tudunk, amikor bizonyos dacosan ellentétes állásfoglalások ilyenmódon önvédelemből alakulnak ki.

Benyovszky Károly könyvét alapos forrásnyomozó szorgalom tünteti ki. Munkája valóban kimerítő adattárt jelent, ahol még a legcsekélyebb adatot is több kútforrás támasztja alá és erősíti meg. Szerző szerénységének dícséretére válik, hogy tartózkodik a száz évre visszamenő és ez okból problematikus értékítéletektől s ahol maga nem tud képet alkotni magának, inkább a kortársakat szólaltatja meg. Könyve ezáltal külön érdekességre tesz szert, mert az egész kor szellemét, ízlését, gondolkozását idézi föl az olvasó előtt.

JEMNITZ SÁNDOR

LISZT FERENC HÁROM STÁCIÓJA

A magyar föld sok nagy művészt szült az elmúlt évszázadban, szellemi gazdagságának és alkotóerejének világhirnökéül. Ennek a halhatatlan seregnek az élén három nagy lángész haladt: három világnagyság: *Liszt Ferenc* a muzsikus, *Jókai Mór* az író és *Munkácsy Mihály* a festő. Mozgalmas, színes, gazdag életet éltek mind a hárman, de Liszt Ferencé mindegyikénél színesebb és gazdagabb; talán nem is volt az övéhez hasonló senki másé, mert az ő életének színpada egy egész világrész s a szereplői között a legnagyobb művészeken, a legszebb nőkön, a legrajongóbb híveken s a leghűségesebb tanítványokon kívül a leghatalmasabb uralkodókat is megtalálhatjuk. A nagy világosság és fényesség valóban nyomon követte életének több évtizedén át. Fényben, pompában és hódolatban volt része, akármerre járt, de ő maga is világosságot és lelki pompát hordozott magában és terjesztett hallgatóinak százezrei között. E hódolók és rajongók között sok, sok ezren csupán a személye ellenállhatatlan varázsának hatása alatt vonzódtak hozzá, nem a művészetért, nem a zenéért, amelyet nem értettek, nem kívántak, nem volt szívügyök. És ennek a sok, sok ezer embernek Liszt Ferenc tárta ki első ízben a zene csodatévő birodalmának kapuját. Tőle tudták meg, hogy van olyan művészet is, amely még itt a földön megajándékozza az embert üdvösséggel s hogy ennek a fenséges, tiszta ezer színben pompázó és salaktalan művészetnek a neve: zene.

*

Liszt Ferenc változatos életének három korszakáról kívánok megemlékezni: ez a három korszak: életének reggele, delelője és alkonya.

A kis gyermek, ösztönös megérzésből Beethovent választotta mintaképül. Ennek a csillagnak ragyogása vonzotta a zongorához, amelytől alig tudott szabadulni. Ez a bűvölet tartotta hatalmában és hajszolta olyan fokozott munkára, amelyért csaknem az életével fizetett. Bele betegedett a fárasztó gyakorlatokba, teste elernyedt s teljesen elerőtlenedett, mintha távozni akarna belőle az élet. Már a koporsóját is elkészítették. De az a felsőbb hatalom, amely nagy feladatnak a dicsőséges elvégzésére rendelte ki, visszarántotta a sír széléről.

Kilenc esztendős volt a tüneményes gyermek, amikor zenei tehetsége annyira kibontakozott és megtisztult, hogy kiléphetett vele a szülői házból a nyilvánosság elé. A soproni és pozsonyi sikeres bemutatkozás után 1822. decemberében eljuthatott végre Bécsbe, a nagy Eszménynek, Beethovennek a városába. Ez volt tehetségének első igazán komoly próbája, mert itt nem csupán egy nagy zenei képzettségű közönség, hanem többé-kevésbbé bizalmatlan és rosszindulatú kritika is várt reá. És ez a kritika mindjárt meghódolt neki. A legszigorúbb és éppen ezért legtekintélyesebb lipcsei zenei lap ezt írta a tizenegy esztendős fiúról:

— Ismét egy fiatal virtuóz, aki szinte a felhőkből szállt alá s a legnagyobb bámulatra ragad bennünket. A hihetetlenséggel határos, amit ez a fiú — korát tekintve — végbevisz. Kísértésbe kell jönnünk, hogy hihetünk-e még fizikai lehetetlenségekben, mikor ez a fiú Hummel nehéz és nagyon fárasztó kompozícióját lankadatlan erővel dübörgi végig. És van a játékában érzés, kifejezés, árnyalás is. Ez a csodagyermek mindent *a vista* játszik és már most úgy olvassa a partitúrát, hogy ebben is alig akad párja. Polyhymnia óvja meg ezt a gyenge palántát pusztító viharoktól, hogy nőjjön és viruljon!

A bécsi bemutatkozás nagy sikere nagyon megnövesztette a kis művész önbizalmát. Csak most merte az apját megkérni, hogy a következő bécsi hangversenyére Beethovent meghívják. A második hangversenyt a következő év tavaszán, 1823. áprilisában tartották meg. Liszt Ádám, az apa, az előtte való napon elvitte fiát az akkor már sokféle betegségtől gyötört és zord kedvű nagymesterhez. Beethoven, akit a sok megbukott csodagyermek bizalmatlanná tett a koránérett művészjelöltekkel szemben, el akart zárkózni a kis magyar művész elől, de titkárjának kérésére mégis szóbaállt vele.

Kimondhatatlanul boldogan lépett be a mester szobájába a kis fiú, aki most már egész testi valóságban láthatta a nagy Eszményképet. A többit tudjuk. Beethoven megjelent a hangversenyen és nagy elragadtatással hallgatta az igazi csodagyermek játékát. Elámulva hallgatta a kisfiú előadásában legújabban megjelent trióját, amelyet a bűvészinas rögtönözve áttett zongorára. Odament hozzá, fölemelte, összecsókolta és nagy elragadtatással mondta neki:

— *Fiam, te megértettél engem. Most menj és értess meg másokkal is.*

*

Beethoven tehát művésszé keresztelte a doborjáni kisfiút. Most már gondoskodni kellett komolyabb irányú művészi kiképzéséről. Az a másfél esztendő, amelyet a második hangversenyt megelőzően *Czernynél* és *Salierinél* töltött, nagyon eredményes volt ugyan, de Liszt Ádám Páristól várta az igazi nagy fejlődést.

Megjelentek tehát a francia fővárosban, abban a szent hitben, hogy Ferencet, akit Beethoven fölavatott, szívesen fogadja be a zeneiskolák zeneiskolája : a Conservatoire. De keserves csalódás érte őket. Az intézet szabályai nem engedték, hogy idegen állampolgárt fölvegyenek. Apa és fiú lesujtottan távoztak a barátságtalan házból, de nem töltöttek sok időt hiábavaló bánkódással. Az apa *Paër* Ferdinándra, a kitűnő pedagógusra és népszerű operaszerzőre bízta fia oktatását, a többit pedig a sorsra.

Félesztendővel Párisba érkezésük után már megengedte a fiatal művésznek a mestere, hogy bemutassa a művészetét Páris kényes és idegenekkel szemben nagyon elfogult közönségének. A bemutatkozás olyan nagyszerű művészi és anyagi sikerrel végződött, hogy rövid idő mulva meg kellett ismételni. A máskülönben nagyon soviniszta szellemű kritika a legáradozóbb magatartással írt a magyar művészifjúról. Liszt Ferencet néhány hét alatt egész Páris megismerte és megszerette.

A párisi nagy sikerek hírére Londonba is meghívták az ifjú művészt. Első, viharos sikerű föllépése után IV. György király meghívta az udvarhoz.

— *Ilyen játékot még nem hallottam* — mondta a király —. *Ez a fiú fölülmúlja a legnagyobb zongoraművészeket, nemcsak előadás dolgában, hanem gondolatainak bőségével és kivitelével is.*

A londoni ünneplés után visszatért apa és fia Párisba, ahol most már véglegesen letelepedtek. Ferenc szorgalmasan folytatta a tanulást, de közben megírta *Don Sanche, vagy a szerelem várkastélya* című egyfelvonásos romantikus operáját, amelyet tizennégy esztendős korában 1825-ben, október 17-én adtak elő a királyi Zeneakadémia színházában ; természetesen sok intrika leküzdése után, de mindazonáltal nagyon szép sikerrel.

Ezt a kis színpadi kompozíciót több instrumentális mű előzte meg : a tizenöt esztendős korában készült *Tizenkét gyakorlati etüd*, a *Tantum ergo*, egy zongoraverseny és több átirat.

*

Amikor életének harmincadik esztendejét elérte, nem csupán a saját személyének szerzett tekintélyt egész Európában, hanem általános rendet teremtett a *muzsikus* társadalom rendjében. Alaposan fölforgatta azt a fonák, igazságtalan és megalázó lefokozottságot, amelyet egy kiváltságos helyzetű társadalmi osztály teremtett a muzsikusoknak és a saját személyén keresztül mutatta meg az egész világnak, milyen hely illeti meg a művészt a társadalomban.

Ekkor azonban ő már nagy magasságra emelkedett pályáján. Sokat dolgozott, sokat tanult, sokat tanított, küzdött és alkotott, amikor erre a merész lépésre rászánta magát. S hogy elhatározása jogos volt s hogy ő maga alkalmas volt a régi, balga fölfogás fölforgatására, azt föllépésének teljes sikere is bebizonyította.

Az első komolyabb alkalom Európának legkényesebb és legfélelmetesebb helyén kínálkozott a bátor kísérletre : Péterváron, a cár udvarában. Liszt 1841-ben jelent meg első ízben az orosz fővárosban és I. Miklós cár mindjárt az első nyilvános hangversenye után meghívta udvari estélyre. Az egész Európában ünnepelt magyar művész tiszteletére a szokásosnál is fényesebb külsőségekkel rendezték ezt az estét ; ez volt a legtündöklőbb és a legnépesebb azon a télen. Együtt volt az egész cári család, az arisztokrácia, a főpapság, a nagyrangú katonák, diplomaták, tudósok. Csupa ragyogás, színpompa, selyem és brokát, ékszer és rendjel s mindenek fölött feszült várakozás.

Liszt a főudvarmester kérésére a zongorához ült és végigsiklott ujjaival a billentyűkön. Jelezte, hogy kezdődik az előadás. Ebben a pillanatban hirtelen elcsendesedett a zsongó társaság. Csak a cár, I. Miklós nem hagyta abba a beszélgetést. Liszt odanézett. Azt hitte, hogy a cár, aki időnkint feléje nézett, megérti ezt a pillantást. Csalódott. Erre játszani kezdett, abban a reményben, hogy most már a cár is abbahagyja a beszélgetést. De megint csalódott. Most abbahagyta a játékot, lecsukta a zongora födelét és visszament előbbi helyére.

Nagy megdöbbenés támadt. Mi lesz most? Csak most eszmélt rá a cár, hogy mi történt és oda lépett Liszthez.

— Miért hagyta abba a játékot? Kérdezte meglepetten.

— Felség, — felelt a művész — amikor a cár beszél, akkor mindenkinek hallgatnia kell !

A cár megértette a finom vágást, annál is inkább, mivel Liszt nem leplezte megbántottságát.

— Legyen szíves folytassa — mondta a cár erőltetett nyájassággal — én már befejeztem a beszélgetést.

Liszt ekkor természetesen visszaült a zongorához. Elégtételt vett magának s ez hallatlanul fölvillanyozta.

*

Liszt Ferencet ekkor még elsősorban mint zongoravirtuózt ismerték. Nagyobb súlyú kompozíciói ebben az időben még csak gondolatban voltak meg, de részben már vázlatokban is. A virtuóz állandóan hajszolta benne a komponistát, nem engedte dolgozni. Állandóan úton volt. Nincsen Európának olyan nagyvárosa, amely ne ostromolta volna folyton, de a kisebb városok is állandóan versengtek érte. Kortársai elnevezték *bolygó magyarnak*.

Bécs, Páris, London, Madrid, Kopenhága, Róma, Berlin, Weimar, Pest, Bukarest s az olasz és német városok hosszú sora váltakozott menetrendjében. És mindenütt ugyanaz a rajongó, zajos ünneplés, személyének túlságosan hangsúlyozott vonzó hatása kísérte útjain, ami lehangolta és elcsüggesztette. Ő nem azt tartotta küldetésének, hogy kritikátlan embereket elszédítsen a játékával. Ő az alkotást tartotta igazi hivatásának; az alkotást, ami megmarad, nem száll el azzal a pillanattal, amikor fölkel a zongorától.

A legnagyobb tündöklésben, a legnagyobb ünneplésben is az alkotás vágya zaklatta. Szabadulni akart a virtuózkodástól, a szakadatlan vándorlástól. De sokáig nem engedték. Végre mégis sikerült célját elérnie s ekkor egymást követték a nagy alkotások: az Esztergomi mise, a Szent Erzsébet, a Koronázó mise, a Krisztus oratórium, a szimfóniai költemények sorozata, a rapszódiák, a kisebb zenekari művek, zongoradarabok, dalok, egy sokáig visszafojtott lélek eruptiv kitörései.

Közben egyre újabb és újabb események követték egymást életében s a magyar lapok mindenről a leghívebben számoltak be. Weimar városa 1860-ban díszpolgárrá választotta nagy érdemeiért, s olyan remek díszoklevelet készíttetett részére, amelyen hónapokig dolgozott a rajzolóművész. A következő évben Párisból jelentették, hogy a császár udvari hangversenyeinek főintendánsává nevezte ki, 1863-ban Rómából közlik, hogy befejezte a Szent Erzsébet oratóriumot s hogy a Pápa meglátogatta.

S miközben komponál, hangversenyeken szerepel, tanít, Beethoven-szimfóniákat tesz át zongorára, ahhoz is van türelme, hogy gyámoltalan kezdők ügyes-bajos dolgaival foglalkozzék és nagy koncerteket rendezzen tűzkárosultak, árvíztől és földrengéstől sujtottak javára. Mert ő nem csupán a zenének volt fejedelme; fejedelem volt ő az emberi szolidáritásban, a testvériességben is. Európának egyetlen uralkodója és egyetlen milliomosa nem adott még megközelítően annyit sem a rászorulóknak, mint Liszt Ferenc.

*

És néki, aki mindenkinek kitárta a szívét, állandóan küzdenie kellett alattomos intrikák ellen. Nem csupán idegenben, itthon is. Amikor nyilvánosságra jutott, hogy misét komponál *Szcitovsky* János hercegprímás ünnepies intronizálására, honorárium nélkül, tiszteletből, egyszerre megkezdődött az áskálódás ellene. Egy főúr, aki nagy pozíciót töltött be színházi életünkben s aki Liszt Ferencnek színleg nagyon jó barátja volt, ezt írta a prímásnak arról a műről, amelynek egy hangját sem ismerte:

— Ne legyen Eminenciád ennek a zenei értelmetlenségnek a mecénása és ne támogassa dicsőséges nevével ezt a zenei zagyvalékot az igazi szent zenével szemben.

A prímás jóhiszeműen megfogadta a látszólag tárgyilagos figyelmeztetést s csak Liszt szívósságának köszönhetjük, hogy végül mégis az ő javára döntött s az Esztergomi mise elkészülhetett.

Egész kétségtelen, hogy a hazai intrikák és kellemetlenkedések nagyon elkedvetlenítették Lisztet. Néki, aki a legalantasabb sorban levő embernek is megadta a tiszteletet, meg kellett érnie, hogy itthon a legparlagibb stílusban támadták azért, mivel magyar volta mellett világfi is volt. Kétségbevonták magyarságát, noha ő maga számtalanszor tett hitvallást. Kétségbevonták, hogy jótékonycélú hangversenyei valóban azok s hogy a sok virágot a tisztelői adják neki a hangversenyeken, nem ő maga vásárolja. Nagyon is valószínű, hogy ezek miatt a sűrűn megismétlődő támadások miatt határozta el előbb azt, hogy majdan Rómába temessék el, utólag pedig Bayreuthot választotta utolsó nyugvóhelyül.

*

Liszt Ferenc azt remélte, hogy ha mérsékeli a hangversenyeken való szereplést és inkább a komponálásnak él, kielégültebb, nyugodtabb lesz az élete. De ekkor már megszünt születése kedvező jelének hatása. Kompozicióval csak nagyon nehezen tudott a közönség elé jutni s ha elő is adták valamelyik művét, alig szólalt meg mellette egy-egy elismerő, vagy legalább megértő hang, de ellenséges kritika annál több akadt. Ez a kudarc nagyon elkeserítette. Úgy érezte, mintha az élet csak a virtuózt engedné benne érvényesülni, az alkotót elgáncsolja s hogy a zajos ünneplésekkel meg akarja vesztegetni, hogy ne követelje az alkotóművész komoly jogait.

Hasztalanul gondolt nagy sikereinek több évtizedes sorozatára. A királyi palotákban átélt ünneplésekre, a főuri társaságok hódolatára, a nagy kitüntetésekre, amelyekkel földíszítették'; a megbántott alkotóművészt nem békítették ki az ünnepelt előadóművész ragyogó emlékei.

*

Liszt Ferencnek fiatal kora óta egyik legkedveltebb költője Tasso volt, akit nem csupán Goethe drámájából ismert, hanem a műveiből is. Életének későbbi szakában a delelő végén egyre tisztábban látta, hogy milyen sok hasonlóság van kettőjük életpálya között. Ekkor érlelődött meg benne az a gondolat, hogy zeneileg feldolgozza a boldogtalan olasz költő sorsát. Az alkalomszerűség is sarkalta : az egész németség nagy szeretettel készült Goethe születésének századik évfordulóját megünnepelni és Weimar ünnepi zeneszámot kért Liszttől a Tasso-hoz.

Így került bele a zeneköltő egyre mélyebben Tasso témakörébe és egyúttal abba a meggyőződésbe is, hogy az ő sorsa és Tassoé egy.

Rómából kirándult egyszer néhány tanítványával és barátjával a *Valle del Inferno*-ba, a pokol völgyébe, amelynek legszebb dísze és legnagyobb nevezetessége Tasso emlékfája. A kis társaság elhelyezkedett a domboldal pázsitján és várta, hogy a mester megszólaljon. De a mester hallgatott. Szétnézett a tájon, azután a költő fáját nézegette és gondolataiba mélyedt. Csak hosszú idő multán szakította meg a csöndet.

— Azon gondolkoztam ismét, — mondta olyan hangon, amely mintha egy más világból hallatszana — hogy mennyire hasonlít az én életem Tassoéhoz. Sok kincs, ünneplés, azután megalázás, csillogó, fölületes örömök és sötét, lélekbevágó fájdalmak ; de engem nem kísérnek majd diadalmenetben a Capitoliumba, mint őt. És mégis, szentül hiszem, hogy eljő majd az az idő, amikor megismerik és elismerik majd az én műveimet is. De nékem az késő lesz, mert én akkor már nem leszek közöttetek . . .

Ezen a borus napon, ezzel a borus vallomással fejeződött be Liszt Ferenc életének második nagy korszaka.

*

Liszt Ferenc, akit egész művészi pályályán úgy szerettek és ünnepeltek, mint kivüle egyetlen más művészt sem, úgy élte át utolsó éveit, mint Lear király — mondja egyik életrajz írója.— Még Lear király élete sem volt olyan sivár, teszi hozzá, mert annak legalább Cordeliája volt, de Liszt mellett nem tartott ki senki.

Életének utolsó évében még egyszer megjelent Párisban és Londonban, a két világvárosban, ahol akkor legnagyobb sikereit aratta! Ez a két látogatás búcsúlátogatás volt, de nem csupán a multnak szólt, hanem az életétől is kezdett elbúcsúzni. Ekkor már egészség dolgában és anyagi tekintetben is nagyon rossz állapotban volt. Alig volt pénze utazásra s amit kiadóitól kellett volna kapnia, annak csak egy részéhez jutott hozzá. Neki, aki milliókat osztott szét ismerősök és ismeretlenek között, a végén nem maradt semmije, de nem volt még barátja sem, aki legalább vígasztalta volna. Párisban márciusban volt, Londonban májusban. Párisban meglátogatta Munkácsy Mihályt, akivel 1882-ben ismerkedett meg Budapesten s az ő vendége is volt. Ekkor készítette a nagy magyar festőművész a nagy magyar muzsikus képmását. Liszt akkor már betegeskedett, sőt néhány napot mint fekvő beteg töltött Munkácsynál. A festőművész házigazdát végtelenül bántotta, hogy vendége akaratlanul elrontotta a viszontlátás örömét és kárpótlást kért tőle : Lisztnek meg kellett igérnie, hogy júliusban megismétli a látogatást, de nem Párisban, hanem Colpachban, Luxemburg mellett, Munkácsy villájában. A bánatos vendég örömmel fogadta az újabb meghivást és júliusban valóban megjelent Colpachban.

A fejedelmien berendezett kastélyban kedves ismerőst talált Liszt : *Haynald* Lajost, a kalocsai bíboros érseket. A három nagy magyar igen vidáman töltötte az időt, noha Liszt még betegeskedett. Rossz sejtelmek is gyötörték : a halál rémes alakja üldözte. Alig tudta leplezni nagy lehangoltságát, de uralkodott magán, nehogy ünneprontó legyen.

Amikor Luxemburgban megtudták, hogy Liszt Colpachban van, megkörnyékezték, hogy rendezzen hangversenyt. A beteg mester ellenkezett, de hosszas kérésre mégis engedett. Talán csak azért, hogy Munkácsy és Haynald ne gyanítsák, milyen rettenetes lelkiállapotban van. Betegen, nagy lázzal vitték be a városba, de Munkácsy és Haynald nem tarthattak vele. A hangverseny nagyon rövid volt és Liszt csak három darabot játszott: A Liebestraum I. számát, a Chant polonais-t és a Soirées de Vienne VI. számát. A városban nagy ünnepléssel fogadták s a hangverseny közönsége alig akarta elengedni.

A kis kirándulás és a közönséggel való találkozás fölélénkítette. És még mielőtt megkérhették volna rá, odaült a zongorához és eljátszotta azt a három darabot, amelyet Luxemburgban előadott. Munkácsy és Haynald nagy meghatottsággal hallgatták lázas és fájdalmas játékát s amikor befejezte, könnyezve szorongatták a kezét. Ekkor már ők is látták Liszt arcán a halál stigmáját.

— Azt hiszem, mondta Liszt fájdalmas hangon — most búcsúztam el a zongorától, tőletek és az élettől is. Ha Isten úgy akarja, bele kell nyugodnom, pedig még szerettem volna élni és dolgozni.

Másnap, július 21-én Bayreuthba utazott az ünnepi előadásokra és 31-én megtörtént az egész művelt világot megrázó katasztrófa: Liszt Ferenc meghalt!

*

Liszt Ferenc elment örökre. Nemzetét mélységes gyászba hagyta itt és a lelkiismeret gyötrődésében. Fájdalmas valóság, amit elvitatni nem lehet, hogy ebben az országban, az ő holtig hűségesen szeretett hazájában nagyon sokat vétettek ellene. Nekünk, a vétkes elődök ártatlan utódainak kétszeres kötelességünk, hogy kiengeszteljük emlékezetét s hogy igazságot szolgáltassunk neki az ő örökéletű alkotásainak minden mellőzéséért.

SEBESTYÉN EDE

ARABELLA

STRAUSS RICHÁRD BEMUTATÓ AZ OPERAHÁZBAN

Az »Arabella« bécsi bemutatójának balsikeréről e lap hasábjain részletes beszámolót írt már akkor bécsi tudósítónk. Annál nagyobb volt meglepetésünk, mikor híre járt, hogy Radnai igazgató műsorra tűzte Strauss e nem sok eredménnyel kecsegtető ópuszát.

Hofmannsthal poszthumusz írása alig mondható ideális operalibrettónak. Bár kitűnő ismerője a színpadnak s jól érti, hogyan kell színes, fordulatos jelenetsorozatot nyujtani a hallgatóságának, mégis ebben a művében hiába keressük a hofmannsthali mélység, inspiráció és költőiség nyomait. Cselekménye, mely az osztrák főváros hatvanas éveiben játszódik le, bizony jelentéktelen, vérszegény, telve kierőszakolt valószínűtlenségekkel, sokszor bosszantó »véletlenek«-kel. Pedig a keretek — szálloda, fiákker-bál — melyekben a dalmű lejátszódik, sokkal több elevenségre, ötletre adhattak volna impulzust.

A »Salome« és a »Rózsalovag« ünnepelt komponistájáról, a kétségtelenül *legnagyobb* élő Mesterről nincs mit mondanunk. Ez a muzsikája azonban messzire mögötte marad mindannak, amit eddig alkotott. Ezt a folyamatos társalgási hangot az »Ariadne auf Naxos«-ban változatosabban ütötte meg, humora az »Intermezzo«-ban ragyogóbban csillogott, dallamossága, különösen keringőinek melódiavonalai a »Rózsalovag«-ban összehasonlíthatatlanul több invencióról tettek tanulságot. Fáradtsága, kimerültsége mellett tanuskodik, hogy Strauss sokat idéz állandóan régebbi munkáiból. Az viszont nála természetes, hogy a felhasznált osztrák és szlovén népdalokat bravúrosan dolgozza fel orkeszterében.

A nagy gonddal előkészített igazán kitűnő előadás nem fogja műsoron tartani az »Arabellá«-t, pedig az Opera legkitűnőbb erői fogtak össze megmentésére. *Fleischer.*

Antal biztos, fölényes karmesteri művészete lendületes tempóban vezette át az együttest a partitúra sokszor döcögő, semmitmondó közhelyein. *Nádasdy* Kálmán, az Opera fiatal rendezője mindent elkövetett, hogy a háromórás dalművek legszörnyűbb gyilkosát: az unalmat számüzze a színpadról; de a második felvonás ragyogó báltermének ásító, dermedt mozdulatlanságán ő sem tudott segíteni. Ifjabb *Oláh* Gusztáv gyönyörű keretet adott a mult század hatvanas éveiben lejátszodó cselekményeknek. *Báthy* Anna a címszerepet kreálta, felülmúlhatatlan művészettel. Játékban, énekben egyaránt elsőrendű alakításával csak *Székely* Mihály és *Sebeők* Sára, a grófi házaspár személyesítői voltak egyenrangúak. *Dobay* Lívia csengő hangjával biztos muzikálitásával tűnt ki, *Losonczy* György pedig élvezetes színjátszásával. Kitűnő típusokat alakítottak: *Halász* Gitta, *Szabó* Ilonka, *Roessler* Endre, *Maleczky* Oszkár és *Lendvay* Andor. A közönség langyos közönnyel fogadta az újdonságot; a tapsok inkább a remek előadásnak szóltak, mint magának a műnek.

EGYÉNISÉG ÉS ELŐADÓMŰVÉSZET

Manapság szinte divattá vált a gyakori kifejezés: legyen a művész szerény, ha nem is embertársaival, de legalább is az előadandó művel szemben. Helyezze a komponista intencióit az előtérbe, ő maga csak az alázatos tolmács szerepére vállalkozzék. Legutóbbi dolgozatomban ismertettem ezen elv árnyoldalait. Mivel azonban itt-ott néhány vád hangzott el fejtegetéseim elvontsága ellen, röviden közérthetőbbé teszem állásfoglalásomat.

A legtöbb gondolat reális értéke elsősorban azon fordul meg, hogy milyen a megvalósítása. A festő néhány vonással rajzolja meg a modell arcvonásait, a kontár képtelen erre. Ha közelről vesszük szemügyre a különbséget, talán csak tizedmilliméternyi eltéréseket találunk. E kis differencia mégis elegendő ahhoz, hogy az arckép vonásai a felismerhetetlenségig torzuljanak el. Hasonlóképen vagyunk igazságaink értelmezésével. Ha csak hajszálnyira térünk is el a valódi jelentéstől, a mondatban egészen más állítást kapunk és több ilyen mondat már világnézeti eltávolodássá hatványozódhatik.

Gondoljunk például ismét az előző elvre: a művész azon legyen, hogy ne önmagát, hanem a művet ragyogtassa. Innen a legközelebbi következtetés: minél jobban felelünk meg a szerző akaratának, annál kiválóbb lesz a teljesítményünk. Márpedig miként tudatja a komponista velünk kívánságait, ha nem előadási jeleivel és előírásaival? Ehhez kell tehát alkalmazkodnunk, hangzik a további okoskodás és abban a tévedésben folytatódik, hogy minél jobban ragaszkodunk a kottához, annál közvetlenebbül juttatjuk kifejezésre a szerző valódi intencióit. Ezen az ösvényen haladva mindinkább fokozódnak a hibák. Az előadó hangjegyeket játszik hangok, hangokat dallam helyett, dinamikai árnyalatokat, drámai feszültség és ezek feloldása helyett, metronomikus gépiességeket a ritmus eleven lüktetése helyett, mintha az előadó nem is művész lenne, hanem a szerző előírását gépiesen utánzó gramofónlemez. És minél messzebb jut ezen a tévuton, annál inkább marad ki a műből a programm fantázia, vizió, monumentalitás és poézis, ami talán még sokkal inkább a halhatatlan szerző intenciója volt, mint mondjuk az, hogy a lassítás pontosan a hatodik taktus ötödik negyedének harmadik tizenhatodára essék.

A modern tárgyilagosság egyik tévhite tehát, hogy a szerző összes intenciói papírra vannak vetve és a kottához való ragaszkodással követhetők a legjobban. *A zenei alkotás magasabbrendű értéke valójában mindig ott kezdődik, ahol az előírás befejeződik.* Aki csak az előírást hozza, jóformán semmit sem hoz, a műnek *velejét* hagyja ki, mert a *legnagyobbat sohasem lehet előírni, az,* mint Mengelberg beszélgetésünk alkalmával megjegyezte — *mindig a sorok között van elrejtve.*

Miként magyarázható meg tehát, hogy ennek dacára is akadnak mesteri előadók? Mire támaszkodnak ezek, honnan merítik titkos utasításokat, melyek csodálatoskép varázsszerű biztonsággal vezetik őket ép a szerző legtitkosabb kívánalmainak megvalósítása felé? Nos a felelet csak egyetlen egy lehet: *ami a műben nincs előírva, azt az előadó rokonlelkű egyéniségéből meríti.* Így tehát ahhoz, *hogy elsősorban a szerző akaratát juttassuk kifejezésre nemhogy az egyéniség elfojtására van szükség.*

hanem ép ellenkezőleg, egyenesen *nélkülözhetetlen annak legintenzívebb jelenléte.* Csakis a kiváló egyéniség képes kiváló szerző interpretálására. Ha ez nem volna így, a legegyénietlenebb nyárspolgárok lennének a leghivatottabb előadók. Egyetlen egy esetben azonban mégis *veszélyes és káros az egyéniség kidomborítása* éspedig akkor, *ha az előadóművész egyénisége egyáltalán nem rokonlelkű a szerzőével.* Ha tehát képtelen beleélni magát a szerző sajátságos lelki világába s mivel nem tud kellően alkalmazkodni a műhöz, a művet akarja alkalmazni önmagához. Az egyéniség elfojtásának szükségessége tehát egyáltalán nem vonatkozhatik minden előadóművészre.

Minél rokonlelkűbb az előadóművész a szerzővel, annál tökéletesebb lesz teljesítménye abból a szempontból, hogy a szerző igényeit kielégítse. Minél gazdagabb jelleme, minél nagyvonalúbb előadói egyénisége, annál zseniálisabb zeneköltő lelki világába bírja magát beleélni és annál inkább tudja egyéniségéből a műhöz adni mindazt, ami a szerző előírásaiból kimaradt.

Egy alkalommal azt a kérdést intézte hozzám valaki, hogy meglehetne-e mondani, hogy mi avatja az egyik melódiát operettslágerré, a másikat viszont komoly zenei témává? Én azt hiszem, hogy a kettő közötti különbséget is abban találjuk meg, amiként egyéniségünk reagál rájuk. Minél primitívebb a muzsika, annál egyhangúbb, durvább és alacsonyabbrendű rezonanciát kelt fel bennük. A magasabbrendű sokrétű ember lelkületét azért nem tudja az úgynevezett könnyű zene kielégíteni, mert egyéniségének csak egy kis hányadával, egyszerűbb hangulataival bírja magát a műbe beleélni, mélyebb, összetettebb érzéseire, gondolataira, magasabbrendűbb és tisztultabb élményeire semmiféle rezonanciát nem talál. Hasonló különbséget találunk előadó és előadóművész között. A nagyvonalú mű gazdagságának csak egészen kis részére tud rezonálni a kiskaliberű előadó s ha a technikai feladatokkal még olyan könnyen is birkózik meg, a mű kongeniális átélése mindvégig elérhetetlen eszménye marad.

A rokonlelkű előadó tehát ép egyéniségével forr leginkább össze a művel és csakis az az előadó, akinek a komponista akarata nem az ő világa torzítja el a művet egyénisége kidomborításával, de egyénisége háttérbeszorításával is, mert tartalmatlanná és semmitmondóvá változtatja a szerzeményt, melyből így mindenféle egyéniség hiányzik, a szerzőé épp úgy, mint az előadóé.

A legelső követelménye tehát az előadóművésznek — az előadási készség nagyfokú fejlettségén kívül — egyéniségének *rokonlelkűsége* az előadandó mű szerzőjével. Egy másik igen fontos feltétel, hogy az előadó állandóan megfelelő kontaktusban legyen a művel. Azt lehet mondani, hogy előadó és mű egyetlen belső zenei összhangban forrjanak egybe olyképen, hogy *a zenei mű sokféleségével a lélek megfelelő regiszterei parallel és egyidejű megszólaltatásban jussanak kifejezésre.* Az uralkodó melódiában megnyilatkozó értelmi, érzelmi és egyéb lelki momentumok képezzék a lélek vezető motívumát, melyet mellékhangulataink disszonáns és konsonáns akkordja kísérjen. A lélek ezen »zenéje« szintén homophon vagy poliphon lehet, aszerint, hogy egyazon pillanatban egy vagy többféle lelki tényezőnk nyilatkozik meg egyszerre. A lélek tehát sokban hasonlítható a zenei műhöz. Az emberi jellem épúgy lehet értékes vagy silányabb, könnyebb vagy nehezebb fajsúlyú, drámai és operettszerű, klasszikus, romantikus vagy modern irányú, grandiózus, monumentális vagy filigrán, mint a zenei műfajok. A sokrétű előadó egyénisége teljesen asszimilálódik a műhöz. A szerzeménnyel egyidejűleg lelkében is fellépnek a zenei sajátságok, a ritmika, agógia, dinamika, konszonancia és disszonancia. A léleknek is megvan a »luftpauzája,« kitartott és rövid hangjegye feloldása és késleltetése, összhangzata, esztétikai törvényszerűsége vagy szabályellenes kakophoniája. És a lélek ezen zenéjének ugyanolyan időrendben kell kibontakozásra jutnia, mint ahogy azt a mű megkívánja. Nem szabad előfordulni annak, hogy ha az előadandó mű egyik része például fájdalomtól telített, az előadó a mű többi részében is ugyanezt az érzést jutassa kifejezésre, csak azért, mert ez szólal meg legkönnyebben egyéniségében. Ha a mű egy másik része például küzdelmet fejez ki és erőt igényel, a hatás mindjárt csökkenni fog és hamis lesz, ha az előadó az elért effektuson felbuzdulva még akkor is csupa tűz és energia, amikor a mű már régen megnyugvást, békét, gyengédséget vagy megalkuvást akar kifejezni. Ha a mű némely része szentimentális és az előadó ezt átérezte tetszést arat, ebből még nem következhetik az, hogy a mű azon részeiben is érzelgős maradhat, ahol a szerző már komoly nyers vagy talán durva lett, hogy egyéb hangulatainak adja át magát és az érzelemvilág egészen más területeire vigye át hallgatóit.

És így tovább halmozhatnók példáinkat, melyekből szükségszerűleg következik az előadóművészre is vonatkozó általános szabály: nemcsak az fontos, hogy *mit* teszünk, hanem gyakran még sokkal fontosabb, hogy *mikor* tesszük. Az egyszínű szimpla egyénre persze nem igen vonatkozhatik ez az elv, mert természetszerűleg meg van a hajlandósága arra, hogy mindenkor és mindenre csaknem egyformán reagáljon. Annál inkább kell azonban megfelelni ennek a követelménynek a sokszínű, gazdag árnyalatú, összetettebb jellemű előadónak, ha természettől fogva nincs meg az az adottsága, hogy megfelelő időben, a mű megfelelő részére, lelkülete megfelelő megnyilatkozásával reagáljon. Az ilyen előadóban hiába találjuk meg *ugyanazokat* a lelki elemeket, melyek a szerző sajátja, ha egészen más megnyilatkozásuk *időbeli* sorrendje.

Az előadó egész egyénisége tehát, mint egy nagy hangszer kell, hogy együtt szólaljon meg a művel. Öröm, bánat, kétségbeesés, félelem, küzdelem, rezignáció érzése; öntudatlan odaadás, tudatos önfékezés, kicsapongó szabadság, zabolázó akarat, lélekjelenlét vagy feszült figyelem, fej, szív és akaratnak stb. stb. mind megvan a maga helye és ideje, amikor igen és amikor nem nyilatkozhatik meg a mű előadása alatt. És ez a lelki élmény az igazi előadóművésznél oly belső zenét szólaltat meg rokonlelkű egyéniségében, mely mesterien alkotja meg újból a halhatatlan zeneköltő szerzeményét és százszor nagyobb szerepet játszik az alkotás művészi interpretálásában, mint az ujjak mozdulata a hangban, az ajak tartása az énekben és dirigens kézmozdulata a zenekarban, az előíráshoz, kottához való szigorú ragaszkodás, az egyéniség kidomborítása avagy elfojtása.

DR. ERDŐS LÁSZLÓ

SALJAPIN, MINT MEFISZTÓ

A kopott frázis értelmet kap megint: Saljapin valóban »lázba ejti« a házat. Legutóbb a roskadásig megtelt Városi Színház közönsége *végül* már szinte önkívületben tapsolt ennek a hasonlíthatatlan, páratlan operaénekesnek.

Végül; vagyis nem mindgyárt kezdettől fogva. S ez lényegesen jellemzi az est lefolyását és közönségünk magatartását, amely — nem nevezhetjük másképpen — intelligens volt és fogékonyságra vallott.

Eleinte azon a mellékkörülményen akadt meg a hallgatóság, hogy Saljapin hangja »már nem a régi«. Akik még emlékeznek rája, hiányolják a bika panaszos bőgésével rokonian elemierejű felhördüléseit, amelyekben maga az őstermészet harsogott. De az elégedetlenkedők csakhamar ráeszmélnek arra, hogy a kifejezés zsenialitása megmaradt, ha az énekanyag nem is dacolt az évtizedek vasfogával.

Mindegy. Ez a mellékkörülmény fokozatosan összezsugorodott, megszűnt tényezőként szerepelni és végül egészen elenyészett. Nem túlzás, de Saljapin énekének lenyügöző hatalma még akkor sem csökkenne, ha már csak suttogva jelezné szándékát. Hiszen legforróbb sikerét épp a csaknem elsuttogott szerenáddal aratta, amelynek középfínom dallamát ízekre szaggatta széjjel, hogy a dallamív kötelékei alól fölszabadult *egyes hangokba* fektesse bele minden démonikus varázsosságát.

Saljapin mint Mefisztó akadálytalanul fejezheti ki igazi énekének egyik főtulajdonságát. Valami — már a dalestjével kapcsolatosan feltűnt — sajátosan jóságos könyörtelenség, a hideg és meleg különös vegyülete van benne. Ismeri az emberi természet gyöngéit, fonákságait és szépítgetés nélkül jóváhagyja azokat. Mindez így van, tehát így kell lennie. Nem tesz hozzá és nem vesz el belőle semmit. A mindent megértés, mindent megbocsátás jelszavának csupán első felét tartja meg. Minek megbocsátani? Magasabb egységet, harmóniát keresni? Minden úgy van, ahogy van: a jó és a rossz. Mondanunk sem kell, hogy ennél tisztább, összefoglalóbb életfilozófiát is ismerünk, de Saljapint csakugyan érdemes úgy elfogadni, ahogy van!

dr. J. S.

HANGVERSENYKRÓNIKA

Budapest, 1935. január 8.

A novemberi hangversenyáradatot december második felében a minden évben visszatérő ünnepi csend és nyugalom váltja fel. Ilyenkor énekkar-egyesületeink lépnek elő, a karácsonyi hangulatnak megfelelő produkcióikkal. Hálásak vagyunk ismét *Lichtenberg* Emilnek Bach »Karácsonyi«-oratóriumának műsorra tüzéséért. A fegyelmezett énekkar igen kitűnően birkózott meg a kórusrészek fenyegetően tornyosuló nem mindennapi nehézségeivel. Örömmel büszkeséggel tekinthet vissza Lichtenberg három évtizedes munkásságára, mely nem veszett íme kárba, hanem meghozta a maga nemes gyümölcsét : a nagyközönség fokozott érdeklődését a nemes tradiciójú egyházi zene iránt. *Bodó* Erzsi, *Réthy* Eszter nemes hanganyaguk fényével, *Kálmán* Oszkár páratlan stilusérzékével és hanganyagának az oratórium számára termett pasztózus tartalmasságával emelték az est fényét. *Basilides* Mária átszellemülten énekelte gyönyörű áriáját. Meglepetést keltett *Rösler* Endre, ki láthatóan otthonosan érezte magát a barokkstíl egészen sajátos hanghordozásában, énektechnikájában.

Weingartner Félix volt a Városi Színházban a Budapesti Hangversenyzenekar estjének hőse. Tempoin ezúttal sokszor éreztük a fáradság, kimerültség nyomait. Beethoven-interpretációja — a »negyedik«-et vezényelte, fölényes tudással és nemes tradiciók tiszteletben tartására való stílusérzéssel — nyitotta meg az érdekes, változatos műsort és Berlioz kissé fakult »Harold« szimfóniája zárta be. A két szimfónia között *Schober* Ágota játszotta Liszt »Haláltáncát« bravuros technikával és olyan érzéstónussal, hogy rutinos férfikollegáit is felülmulta ritmikájának biztonságával, dinamikájának átütő erejével. A színház hatalmas nézőterét zsúfolásig töltötte meg a közönség, mely viharos tapsokkal ünnepelte úgy a nagy sikerrel bemutatkozó szólistát, mint Weingartner mestert.

Néhány nappal később Weingartnerné *Studer* Carmen vezényelte a Hangversenyzenekart a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. Schubert E-dur szimfóniája — Weingartner kiegészítő hangszerelésében — továbbá C-dur szimfóniája és Schumann a-moll zongoraversenye szerepeltek a kissé fárasztó, monoton műsoron. A költői szépségű versenyművet Jan *Czerniavszky* játszotta lendülettel, gyönyörű billentéssel. Kevéssé szerencsés ötlet volt egy estére *két* Schubert szimfóniát összezsúfolni. Studer Carmen nemes átérzéssel tolmácsolta a művek lirikus szépségeit, de különösen nagyobb emóciót nem tudott kelteni hallgatósága lelkületében.

Dohnányi Ernő sajnálatos betegsége következtében Filharmonikusaink élén még legutóbb is vendégdirigensek működtek. *Fischer* Edvin, kinek nagyszerű Beethoven-interpretációit már ismételten méltattuk krónikáinkban, az »ötödik« igazán nagyvonalú dirigálásával és a G-dur zongoraverseny mélységesen átélt tolmácsolásával ragadta magával közönségét. Különösen szép volt a scherzo, az utolsó tétel, valamint annak félelmetes, szorongó előkészítése. Megérdemelt meleg ünneplésben volt része. *Prokofjev* orosz komponista és zongoraművész volt a legutóbbi koncert hőse. Akik a *ma* ünnepelt zeneköltőit szeretik elskatulyázni, ezt a szőke, nyurga, domború homlokú muszkát neoexpresszionistának könyvelik el. Gépszerűen dübörgő ritmusai, toporzékoló sokszor jazz-ízű ritmusorgiái annyira elkábítják, transzba ejtik a hallgatót, hogy észre se veszi, mennyire tartalmatlan, üres semmitmondóan jelentéktelen mindez, amit csillogó orkeszterszervirozás káprázatában hall. Kétségtelen, hogy van valami vad őserő úgy a bemutatott harmadik versenyműben, mint *Chout* című balettjének epizódjaiban, de az a sziúindián-hangulat csak tíz percig érdekel igazán, aztán fáradt fásultság vesz erőt a közönségen. Prokofjev, a bravuros zongorista és a biztos kezű dirigens nagyobb sikert aratott mint Prokofjev a zeneköltő. A nagyon színes műsor többi számát *Rékai* Nándor vezényelte, csalhatatlan stílusátérzéssel.

Failoni Sergio a Hangversenyzenekar élén Rossini egy meglepően ötletes nyitányát — a »Tolvaj szarka« címmel — és Frank Caesar fennkölt szépségekkel teli hatalmas d-moll szimfóniáját vezényelte gondos részletező próbákról tanuskodó fölénnyel. *Bartók* Béla igen ritkán szerepel nyilvánosság előtt, mint zongoraművész ; annál nagyobb szenzáció volt, hogy hosszú hallgatás után ezúttal Beethoven C-dur versenyművét tolmácsolta hallgatóságának. Hűvös objektivitása mögött bizonyára az az akarat húzódik meg, hogy a klasszikus nagymester alkotását minél stílusosabban interpretálja. Bár temperamentumát ugyan-e cél érdekében láthatóan fékezte, a közönséget mégis fergeteges tapsokra tudta kényszeríteni.

A *Budapesti Szimfónikus Zenekar* örvendetes fejlődéséről számolhatunk be. Bérleti ciklusának legutóbbi sikerült estéin *Berg* Ottó, *Rékai* Nándor, *Vaszy* Viktor

és *Sámy* Zoltán szerepeltek mint dirigensek. A magyar újdonságok közül emeljük ki *Jemnitz* Sándor Preludium és fugáját, ezt a modern polifóniával szőtt finom, izléses, tartalmas kompozíciót, és Stefániai Imre magyaros hangulatokkal telített igen hálás, formakészséget és a zongorának az orkeszterrel színesen vegyíteni tudást eláruló versenyművet. Utóbbit *Lászlóffy* Margit játszotta, igen muzikálisan ragyogó technikával. Nagyon tetszett még *Zádor* Jenő nagyvonalúan bravuros technikával felépített variációs sorozata egy magyar népdalra, valamint »Gépember«-szvitje, melynek csilligó pazar orkesztrációja szinte elkápráztatta a hallgatóságot. *Dohnányi* hatalmas romantikus szépségekkel teli d-moll szimfóniája most is mély benyomást keltett a Vigadót zsúfolásig megtöltő, elismerő tapsokban nem fukarkodó díszes közönségben.

Lengyel díszhangversenyt rendezett a *Székesfővárosi Zenekar* a különféle kultúrnemzetek zenéjét ismertető kitűnően előkészített ciklusában. A *Vaszy* Viktor vezényelte nagysikerű esten, melyen a lengyel követség és a magyar kormány és társadalom előkelőségei voltak jelen, *Mieczyslaw* szellemes, sok fantáziával megírt »Litván«-rapszódiájának volt a legnagyobb sikere. *Szimanovszky* B-dur szimfóniája nagy tudással és raffináltsággal készült, de a forma túlságosan szabad kezelése olyan ösvényekre csábította a zeneköltőt, melyeken az átlag hallgató alig tudja követni. Pedig sok szép epizódot halmozott össze a komponista, különösen az első tételben. *Kentner* Lajos ezúttal is fényesen megállta helyét; Chopin e-moll versenyművét játszotta finoman, poétikusan, a gazdag futam díszítések plasztikus beállításával. Őt is, valamint a vezénylő karmestert egész este melegen ünnepelte hallgatósága. A Szerbiából kiüldözött szerencsétlenek javára rendezett *Liszt*-hangversenyen *Bor* Dezső vezényelte fölényes biztonsággal és lendületes rutinnal a »Hungária« és a »Les Preludes« szimfónikus költeményeket. Kettőjük között *Stefániai* Imre játszotta az A-dur versenyművet, ragyogó technikával, színes dinamikával. Liszt három dalának költői bensőségesen átérzett tolmácsolásával *Nagy* Margitnak volt őszinte sikere. A Székesfővárosi Zenekar január hó 6-án tartott változatos műsoru hangversenyén nagy tetszést keltett *Kazacsay* Tibor humoreszkje, melyben a kitűnő nagyon tehetséges komponista maga játszotta a zongora szólamot. Ez az ötletes kompozíció valóságos gyüjteménye a zenei humort tükröztető, szemléltető példáknak. *Pál* Ilonka Mozart-, Charpentier- és Wagner-dalokat énekelt, finom kultúrált előadással. A közönség lelkesen tapsolta Bor Dezső karnaggyal együtt.

Még egy zenekari estről kell beszámolnunk a »Liszt Zenekar« bemutatkozásáról, melynek együttese a Diplomások Önsegélyző Egyesületéből tevődött össze. Jó előadásban hallottuk a »Bűvös vadász« nyitányát és Liszt egyik szimfónikus költeményét. *Lukács* György szvitje komoly, formaérett munka, melynek egy-két részlete, különösen a második tétel, sok reménnyel biztat. Sikere volt *Ágai* színesen hangszerelt nyitányának is. *Ecsedi* Ferenc gondos vezénylését, *Sohár* Vilma izléses lendületes zongorajátékát, *Bartha-Takács* Éva és *Reinhardt* Mária énekszámait sok szeretettel tapsolta meg a közönség.

Gazdag műsorral szolgált a *Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola* magyar hangversenye is. *Dohnányi* esz-moll kvintettje vezette be a nagysikerű estét és a *Horusitzky* Zoltán vezényelte énekkar fejezte be, fegyelmezett előadással mutatván be magyar népdalokat és Siklós »Mesé«-jét. *Volkmann* vonósnégyesének első tétele és Molnár hegedűszonátájának andanteja képviselték még a magyar kamarazene irodalmat. A kitűnően vezetett intézet zongoranövendékeitől *Szendy* két Capriccioját, *Liszt* »Feux follets«-jét, *Weiner* parasztdalait, *Dohnányi* esz-moll rapszódiáját és *Kodály* »Marosszéki táncait«, a hegedűs növendékektől *Hubay* és *Zsolt* hegedűdarabjait hallottuk. V. *Babits* Vilma és *Jászó* Györgyné énekesnövendékei sikerrel szerepeltek dalokkal, opera-áriákkal.

A külföldről hozzánk vetődő szólisták közül főként Jacques *Thibaud*, Jan *Manén* és Erica *Morini* hegedűkoncertjei, *Gradova* Gitta zongoraestje, továbbá *Guglielmetti* és Dusolina *Giannini* ária és dalestjei ragadták magukkal a koncertek látogatóit. Thibaud mester ezúttal is remekelt páratlan tónusával, szédítő vonótechnikájával, míg Morini lírai elmélyedésével lepett meg bennünket. Mozart A-dur versenyművét régen hallottuk ilyen tökéletesen szép költői értelmezésben. J. Manén ezúttal kissé hűvösebb volt a szokottnál, de hangjának bársonyos finomsága ezúttal sem tévesztette el hatását. Gradova tartalmas műsorából emeljük ki a Beethoven Esz-dur szonáta és a Händel »Chaconne« klasszikusan szép előadását, Gianninijéből pedig nehány Mozart- és Verdi-ária kiegyenlített technikával, bensőséges átérzésével való igen élvezetes tolmácsolását. Mindannyiuknak lelkes ünneplésben volt részük.

dr. L. H.

NÉPSZERŰ ZENETUDOMÁNYI FEJEZETEK

A **tonalitás** egy akkordsor, egy dallam vagy egy akármilyen kompozició ama jellegzetessége, mely azt érezteti velünk, hogy az egy bizonyos hangnemhez tartozik úgy, hogy e hangnem alaphangja (tonikája) a tengelye az akkordsornak, a dallamnak, vagy a mondott kompozicionak. Ezt a tonalitást modulációkkal — hangnemi kitérésekkel — gyöngíthetem ugyan, de rokon hangnemek céltudatos csoportosítása csak erősítheti a főhangnem tonalitásának megalapozottságát. Atonalitás úgy keletkezik, ha a szokásos dur-moll tonalitással szemben egy olyan újfajta tonalitás lép fel, melynél egy akármilyen hangsor — tizenkétfokú kromatika, egész hangú skála stb. — valamelyik hangja (vagy hangzata) lép előtérbe, mint centrális hang, (v. akkord) helyettesítvén a klasszikus tonalitási rendszer tonikáját. A modern muzsika ellentábora az atonális zenét úgy értelmezi, hogy annak nincs semmiféle hangneme; az »atonalitás« tehát: »hangnemkívüliség.«

*

Monódia alatt a mai zenei praxisban olyan kíséretnélküli egyszólamú zenét értünk, amely keletkezésekor is ment volt minden harmónikus kapcsolattól. Ilyen mónódikus ének a gregorián-ének, valamint a magyar népdal. De mónódiának nevezzük azt a hangszerkíséretes éneket is, mikor a kísérőhangszer, a lant, a kézi orgona, a hegedű, harmóniák teljes mellőzésével *unisono*, vagy akár párhuzamos oktávákban halad a vezető dallammal. *Homofón* tétel keletkezik, ha a dallamot kísérő szólamoknak igen alárendelt jelentőségük van: harmóniákat töltenek ki, vagy figurákká felbontott harmóniákkal fonják körül a dallamot. Legegyszerűbb példa: olyan dalkíséret, melynek figurái egyszerű felbontott hangzatokból adódtak. Természetes, hogy a homofón tétel nagyon sok szólamú is lehet, csak az a lényeges, hogy a szólamoknak hangzatkitöltő legyen a szerepük. Ezzel szemben *polifónia* keletkezik, ha a dallam köré vagy alá helyezett szólamok kilépnek alárendeltségükből és önálló vonalvezetést nyernek. Polifón stilus és kontrapunkt-stilus szinonimák. A polifónia legszebben érvényesül az ellenpontos művészet legjelentősebb két műfajában, a kánonban és a fugában.

*

A 11. század zeneelmélete a **hangrendszert** a »Gammá«-tól a nagy *G* hangtól kezdődően három oktávnyira méretezte. Ez a három oktáv felelt meg az egyházi muzsikában szereplő férfi- és gyermekhangok terjedelmének. E hangrendszert Arezzói *Guido* bencésrendi szerzetes — ki Szent István királyunk korában élt Rómában — öt hexakordra, hathangból álló hangsorra osztotta fel, olyképen, hogy a hexakord harmadik és negyedik foka között mindig félhangot — kis másodlépést — énekeltetett növendékeivel. Egy latin vers kezdő szótagainak felhasználásával — a vers Szt. Jánoshoz szóló könyörgés, hogy óvja meg az énekest a rekedtségtől — a hexakord hangjainak nevet is adott, a latin államokban ma is használt *ut*,*) *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*, *(si)* megjelöléseket. De míg a mai énekpraxisban az *ut* mindenkor a *c* hang a *mi-fa* pedig az *e-f* hangok neve, addig Arezzoi Guido *ut*-tal a háromoktávás hangterjedelem ama hangjait jelölte meg, melyektől számított *mi-fa* távolság kis másodlépéseket ad. Így tehát *ut* volt nemcsak a *c* hang, hanem az *f* és a *g* is.

*) A nehezen kiejthető ut szótagot később a könnyebben énekelhető do-val cserélték fel.

BELFÖLDI HÍREK

Századik előadását érte el tíz év alatt a *Farsangi lakodalom*, Poldini Ede, a Svájcban élő magyar komponista bájos dalműve. Keletkezését egy húsz év előtti operaszöveg pályázat mozdította elő. E pályázat — melyet a M. kir. Opera akkori vezetősége tűzött ki — Vajda Ernő, a világhírű holywoodi szcenáriumíró ötletes librettójának sikeres befutásával zárult le. A pályadíjnyertes szövegkönyvet Poldininak adták ki, ő 1922 végén el is készült megzenésítésével. A bemutatóelőadást 1924 február 16-án tartották meg. Azóta az Opera közönsége kegyeibe fogadta a Farsangi lakodalmat, amit az a tény bizonyít, hogy évente átlagosan tízszer került előadásra. E ritka jubileum kapcsán említsük meg, hogy csak *Halász* Gitta, a Vénkisasszony személyesítője és Szűcs Kálmán játszották végig mind a száz előadást.

A Nemzeti Zenede, a főváros legrégibb zenei tanintézete válságba jutott. Újévkor 53 felmondó levelet kézbesített a posta tanári karának. A kitűnő múlttal dicsekedő zeneiskola 1840-ben nyílt meg, tehát öt esztendő múlva ünnepelte volna fennállásának centenáriumát. Szanálására sokféle terv merült fel. Egyik szerint a kultuszminisztérium állami szubvencióval fogja támogatni, hogy a nyugdíjtételeket zavartalanul folyósíthassák. A másik terv a Zeneművészeti Főiskolába való beolvasztásnak azt a módját ajánlja melynél a zongora, a hegedű és az énekosztályok a főiskola tanárképző tanfolyamának gyakorló osztályaiként szolgáljanak. Kívánatos, hogy a magyar zene történetében fontos szerepet betöltött tanintézet továbbra is élhessen valódi hivatásának: az alsó- és középfokú zenetanulás minél szélesebb rétegekre való kiterjesztésének.

Márkus László, Operánk külföldön is elismert, sokszor méltatott kitűnő főrendezője tíz éve áll az ország legelső színházának szolgálatában. A jubiláló »Farsangi lakodalom« bravúros beállításával mutatkozott be, átformálván egyetlen dalműszínházunk elavult játékstílusát színpadának korszerűtlen technikai berendezkedését. Utána a *Parszifál* újszerű szcenirozásával tűnt fel. Felejthetetlenül szépek voltak a *Pelleas és Mélisande*, a *Cosi fan tutte*, *Francesca da Rimini*, *Ocdipus rex* színpadi beállításai; a ma is repertoáron levő darabok közül Márkus László műve a *Figaro lakodalma*, a *Turandot*, a *Falstaff*, az *Egyiptomi Helena*, a *Mosoly országa*, a *Giuditta* és még sok kisebb egyfelvonásos opera, pantomim.

KÜLFÖLDI HÍREK

Lübeckben december végén mutatták Wagner Siegfried víg dalművét, melynek »An allem ist Hütchen schuld« a címe.

Peter Gast új dalművét — Der Löwe von Flandern — Rudolfstadtban hozzák színre.

Mascagni »Nero«-ja nagy sikerrel került színre Nápolyban.

A berlini királyi kastély alabástromtermét a *Staatsoper* próbaszínpadává alakítják át.

A cseh-kvartett mélyhegedűse Georg *Herold* Berlioz „Harold"-szimfóniájának prágai előadása közben, szívszélhűdésben hirtelen meghalt.

Strauss Richard új operájának (»Die schweigsame Frau«) bemutató előadását ismét elhalasztották. A késedelem oka a főintendáns engedélyének eltolódása; az opera szövegkönyvét ugyanis a harmadik birodalomban nem nagyon kedvelt Stefan *Zweig* írta.

Új népzongora *(Volksklavier)* típust teremtettek meg Németországban pályázat útján. A hangszeren a húrozat függőleges, mint a pianinón, de minthogy csak négyoktávás a zongora, magassága nem több mint egy méter, úgyhogy a játszó ültében kényelmesen elláthat fölötte. Olcsósága, kicsi térfogata, könnyű szállíthatósága biztosítja gyors népszerűségét, így remélhető, hogy a régi idők házi kamarazenéje ismét vissza fog térni.

Montecarlo színháza játssza a jövő hó végén a Walkürt és Szigfridet Franz v. Hoesslin vezetésével.

Jénában szimfónikus zenekar alakult, mely 6 bérleti hangversenyt rendez. Február 22-én nagyszabású ünnepi hangversennyel üli meg Händel születésének 250. évfordulóját.

»Das deutsche Lied« címen tanulságos kiállítás nyílt meg a mannheimi várkastélyban.

A weimari Reger-archivum ismét bővült az elhúnyt Mester néhány értékes eredeti kézírásával és sok fényképpel.

Königsberg városának egyesített kórusai (160 tag) adták elő újév napján Beethoven »Missa solemnis«-ét.

Bruckner f-moll miséjét B. *Henking* vezetésével mutatták be Magdeburgban. A szólista-kvartettet kísérletkép kamarazene-együttessel helyettesítették.

A brassói Bach-kórus Schütz Henrik »Karácsonyi oratórium«-át és Bach 110. kantátéját mutatta be Fr. X. Dressler vezetésével.

Pizzetti rekviemjét és zongoraversenyét nagy sikerrel mutatták be Cambridgeben.

Mozart-film készül Salzburgban, zenéjét B. *Paumgartner* a »Mozarteum« igazgatója állítja össze. A film hősét, az ifjú Mozartot Raimund játssza, a bécsi Staatsoper első táncosa, a zenekart is valamint a kórust az opera művészeiből válogatják össze.

Sammartini G. Battista, akit Giuseppetől a »londoni« Sammartinitól való megkülönböztetésül »milánói«-nak neveztek, J. Chr. Bachnak és Glucknak volt tanítómestere. *Concerto grosso*-it most rendezik Milánóban sajtó alá; e műveivel új irányt adott a 18. század hangszeres zenéjének.

Paradis Maria Terézia a mult század elején Bécsben élt, mint igen keresett zongoratanárnő. Hangversenykörutakon is járt, de korai megvakulása véget vetett művészi pályájának. Később zeneszerzéssel is foglalkozott. Egy Riedinger nevű muzsikus avatta őt be egy új módszerrel, szonátáinak és dalainak lekótázásába. Leveleinek egy kis kötegét, mely érdekes bepillantást nyujt a napoleoni idők művészi életébe, most találták meg egy fejedelmi növendékének hagyatékában.

Halle, Händel szülővárosa az oratórium halhatatlan mesterének 250. születési évfordulóját a február 22. kezdődő koncert ciklussal ünnepli meg. A »Messiás«-sal kezdik és az »Otto und Teophano« című daljátékbemutatással végzik a sorozatot. Közben díszes keretek között nyitják meg a még előkészületben levő Händel-kiállítást. Tervezik még egy Händel-bélyegsorozat közzétételét is.

A zoppoti szabadtéri játékok H. Merz vezetésével július 28-án kezdődnek. Előadják a »Mesterdalnokok«-at és a »Rienzit.

Mengelberg és Scherchen vezénylik a hollandi Bach-ünnepségeket. Előadják a *Kunst der Fuge*-t, a *h*-moll misét, a *János* és *Máté passiókat*, azonkívül két kantátét és két *Brandenburgi koncertet.*

Würzburg »Mozart-fest«-jét június 15. és 22. között tartják meg.

Creutzburg Harold »Selige Stunde« c. énekkarra, zenekarra és orgonára komponált kantátéja nagyon kedvező fogadtatásra talált a berlini Szentháromság templomban.

Bruckner *f*-moll miséjét és *Te Deum*-át a zwikaui Marienkirche J. Schanze igazgató vezetésével játszotta karácsony másodnapján. A tökéletes előadás mély hatást tett a hallgatóságra.

Bach J. Sebestyén sem kerülhette el születésének 250. évfordulóján, hogy filmen ne szerepeljen! Most fejezi be az Ufa egyik érzelmes, Weimarban és Lipcsében játszódó filmhistóriájának forgatását, mely Bach fiatalságát pergeti le előttünk. A *C*-dúr preludium, mint vezér-motívum vonul végig a Mester műveiből összetákolt kísérőzenén.

Szerkesztői üzenetek

Z. B. Lapunk XII. évfolyamának 2. számában közöltünk először »Pasticcio« rovatot; akkor jegyzet formájában fejtettük ki, hogy ez a szó pástétomot jelent. Az opera történetében azonban azt a műfajt, melynél részint különféle operák népszerű áriáiból tákoltak össze egy új vígoperát, részint azt a tarka műfajt nevezték *pasticcio*-nak, melynek minden felvonását más-más zeneköltő írta. Ilyenekben néha a legkitűnőbb mesterek is részt vettek, pl. Händel, Bononcini, Cimarosa. E címmel tehát a kérdezett rovat szándékos tarka-barkaságát akartuk jelezni.

R-y B-a. A kérdezett pályázathoz oklevelének hiteles másolatát kell csatolnia. Érthetetlen, hogy a diplomás fiatalság miért vonakodik vidéki városok zeneiskoláiban elhelyezkedni.

K. Sándor. Marosvásárhely. Első kérdésére bizony bajos innen válaszolni, mert nem ismerjük a mai erdélyi és felvidéki zenei viszonyokat. Lehetséges, hogy abszolutoriumát minden akadály nélkül nosztrifikálják és nem kell Prágában, vagy Bukarestben pótló kurzusokat látogatnia. Külön karmesterképző tanfolyam nincs a Főiskolán.

dr. D. főjegyző. Magyar nótáinak harmonizálása felesleges; ha melódiáit a levelében megnevezett primásnak elküldi, annak cigányzenekarra — vonósok mélyhegedű nélkül, cimbalom, Esz-klarinét, — átírását e zenekarok korrepetálói, többnyire zeneszerzéstant végzett muzsikusok szokták elintézni. Azért nem árt, ha zongora-letétet küld, feltéve, hogy ennek elkészítése nem okoz Önnek különösebb gondot.

Énekesnő. Énektanárokat elvből nem ajánlunk. Levélben megnevezett operaénekesnő barátnője talán rendelkezik olyan összeköttetésekkel, hogy Önnek alkalma nyilhatik hanganyagát megfelelő szakértőkkel felülbíráltatnia. 16 év az alsó korhatár, melynél — feltéve, hogy érett, kifejlett nőről van szó — a hangképző szervek veszélyeztetése nélkül meg lehet kezdeni a komoly tanulást.

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

1935 február 27-én, szerdán este 8 órakor

FINN HANGVERSENY

(BÉRLETSZÜNET)

1935 március 7-én, csütörtökön este 8 órakor

B bérlet

FRANCIA HANGVERSENY

a francia követség fővédnökségével

Vezényel:

CHARLES MÜNZ

Közreműködik:

ROBERT SOETENS

hegedűművész

1935 március 15—április 3 között később meghatározandó időpontban:

B bérlet

SPANYOL HANGVERSENY

Közreműködik:

GASPAR CASSADO

gordonkaművész

„A" bérleti hangversenyek:

Február	3.	vasárnap	délután	5	órakor
Február	24.	«	«	5	«
Március	10.	«	«	5	«
Március	24.	«	«	5	«

Budapest székesfőváros házinyomdája 1935 — 251

300182

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 10. szám
1935 február 1.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — S. A.: A harang. — Dr. R. St. Hoffmann: Bécs zenei élete. — Halhatatlan operaszüzsék. — Pasticcio. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

♦♦♦

Tizenegyedik hangverseny — 1935 február 3-án — Karnagy: **Bor Dezső** vasárnap délután 5 órakor.

A bérlet

Közreműködnek: *Stowasser* Irén és dr. *Dubayné Gavora* Jolán operaénekesnők.

1. **Thomas Ambroise** (1811. Metz — 1896. Páris): Mignon — Nyitány.

A termékeny fantáziájú francia komponistának számos operája közül csak kettő jutott be a párisi Nagyoperába: a Mignon és a Hamlet. Népszerűség dolgában mégis a Mignon-é az elsőség, hiszen nincs operai színpad a világon, amelynek állandó műsordarabja ne volna. Hogy nem megy feledésbe, abban persze nagyrésze van a pompásan megkomponált nyitánynak. Játékos, lendületes, formás a Mignon-nyitány, zenei anyagát az opera muzsikájából sorakoztatja fel a szerző és pedig nem a szimfónikus feldolgozás szabályai szerint, hanem egyvelegszerűen, noha a szerkesztés módja távol tartja ettől a hirhedt műfajtól. Egyébként minden magyarázat nélkül ráismerünk a formásan kikerekített részletekre, Mignon románcára éppúgy, mint hárfát pengető atyjára, a titokzatos Lothariora. A két romantikus alak zenei illusztrálása mellett halljuk a könnyelmű Philine brilliáns polonéz-át és a bravúros sztakkátó-koloratúráriát. S ha nélkülöznők is az opera zenéjének ismeretét, a nyitány élvezete nem kényszerít súlyos problémák elé, átlátszó, világos ritmusai, dallamai és harmóniái annyira közvetlenek.

2. *a)* **Adam Adolphe** (1803. Páris — 1856. u. o.): Bravurvariációk Mozartnak egyik témájára.

b) **Verdi Giuseppe** (1813. Roncole — 1901. Milano): Traviata — Ária.

Előadja: *Stowasser* Irén operaénekesnő.

3. **Siklós Albert** (1878 Budapest —): Tánc-impressziók. 72. mű. (1930.)

A hét-tételes táncsorozaton egy vezérmotívum vonul végig: három jellegzetes szeptimhangzat; ezzel kezdődik a prológ, ebből alakult ki a gavotte, a keringő és a fox-trot témája, ezt idézi valamennyi tétel, különböző ritmikai kombinációban. Egy kis táncosnőt szimbolizál ez a motívum, ki a költő elképzelésében különböző táncfigurákkal, különféle kosztümben lép a nyilvánosság elé. Kacér természete azt sugallja neki, hogy az életet a könnyebb oldaláról vegye; ezzel szemben a költő komoly, mélyebb érzelmekkel közeledik hozzá. E két érzelmi pólus szembeállítását tárja elénk a *prológ*. A *gavotte*-ban rokokó-ruhásan jelenik meg előttünk, az *Andante*-ban lassú, érzéki keleti táncot lejt, a *keringőben* az elmaradhatatlan tüll-szoknyában »spiccel«. A *zenélőóra* feliratú tételben egy barokkdíszes kandallóra helyezett üvegbúrás antik óra figurinájáját játssza meg, kezében az elmaradhatatlan kis acélkalapáccsal, míg a *fox-trot*-ban egy modern tánc érzéki szinkópáinak bonyolult kombinációit dobogja ki lábával. Amilyen gyorsan váratlanul bukkant fel a kis táncosnő a költő életében, oly gyorsan tűnik el. Az *epilog*-ban még egyszer felvonulnak az előző tételek témáij s a nőből nem maradt más vissza, mint a három akkordból összerótt motívumának fájdalmasan szép emléke.

Szünet

4. **Haydn** (1732 Rohrau — 1809 Bécs): Koncertáló szimfónia, hegedűre, gordonkára, óboára, fagótra és kis zenekarra.

Megrendelésre írta Haydn mester — Salamon hegedűművész közvetítésével — ezt a ritkán játszott bájos művét. Inkább szabályos versenymű, négy szóló hangszerre, mint szimfónia, még a versenyműveknél régente elmaradhatatlan kadenciák sem hiányoznak benne. Első tétele szonátaforma, rövid kidolgozással. A kadencia,

Növedéknapló
1934. év 3061 sz.

a szokásos kvartszexthangzaton a zárótéma előtt lép fel. Második tétele (andante) bőségesen ad alkalmat a szólistáknak arra, hogy hangszerük nemes énekszerűségét bemutassák. Szokatlan formát szerkesztett meg Haydn az utolsó tételben, az allegro-t folyton megszakító lassú hangszeres recitatívok beiktatásával. A rondószerű tétel némelyik epizódja különösen a két vonóshangszerre ró nehéz technikai feladatot. Derűs kóda zárja le a tonika és a domináns hangzatok szokásos ismételgetésével az érdekes kompozíciót.

A szólórészeket *Banda* Márton (hegedű), dr. *Sebestyén* Sándor (gordonka), dr. *Schwáb* Nándor (óboa) és *Rudas* Imre (fagót) adja elő.

5. *a)* **Gluck Christoph** (1714. Erasbach — 1787. Bécs): Orpheus — Ária.
b) **Saint-Saëns Camille** (1835. Páris — 1921. Algir): Sámson és Delila — Ária.
c) **Bizet Georges** (1838. Páris — 1875. Bougival): Carmen — Habanera.

Előadja: dr. *Dubayné Gavora* Jolán operaénekesnő.

6. **Liszt Ferenc** (1811. Doborján — 1886. Bayreuth): E-dur polonaise.

Két polonaise-t írt Liszt zongorára, egyet c-mollban, egyet E-durban. Keletkezési idejük: 1851, Simrocknál jelentek meg egy évvel később nyomtatásban. Utóbbit Müller-Berghaus hangszerelte meg ügyesen, nem sok stílus-érzékkel. A brilliáns, szellemes kompozíció triós dalformában íródott. Nehéz feladat elé állította Liszt mester zongorára elgondolt, bonyolult futamokkal tarkított kadenciaszerű visszavezető rész megkomponálásával az orkesztrálót. A trió főtémáját ciszmollban idéző stretta zárja le a halhatatlan, zseniális kompoziciót, minden zongoraművész egyik leghálásabb műsordarabját.

*

Tizenkettedik hangverseny — 1935 február 17-én — Karnagy: **Bor Dezső**
vasárnap d. u. 5 órakor

A bérlet

Közreműködnek: *Baumgartner* Margit, *Bárdos* Ily operaénekesnők, *Gonda* Lucy zongoraművésznő és *Kuttner* Mihály hegedűművész.

1. **Berlioz Hector** (1803. La Côte St. André — 1869. Páris): Lear király — Nyitány.

Berlioz nyolc nyitánya jelentőség dolgában Cherubini, Weber és Mendelssohn hangverseny-nyitányai mellé állítható. Köztük a Lear-királyt Nizzában kezdte írni 1831 tavaszán, de csak 1835-ben fejezte be Rómában. 1840-ben mutatták be Párisban és a siker szerzőjét egy csapásra a legnagyobbak sorába emelte. Amit Berlioz e nyitányában Lear tragédiájáról elmond, csak nagy vonásaiban fedi Shakespeare megható színművének cselekményét. A lassú *bevezető rész* az öreg, fáradt királyt jellemzi, ki halála előtt mindent örököseinek adományoz. Az *allegro* a gyermekek rút hálátlanságát ecseteli, kik a szerencsétlen aggot békés hajlékából a sötét éjszakába kergetik ki. A király önzetlen nemes, mindenkiben bizakodó lényét a jellegzetes *unisono*-téma tükrözteti, míg a hegedűk visszataszítóan hízelgő dallama szívtelen lányainak, Goneriinek és Regannak motivuma. Lear lázadozó gőgjét és haragját ecseteli az allegro kürttémája; a h-moll epizód óboa témájából pedig a hűséges Cordelia vigasztaló hangja szól felénk. A záró-téma megismétlődésének végén, ahol az allegro főtémáját idézik még egyszer a hegedűk, a nemes aggastyán ereje váratlanul összeroppan és a Stretta már csak a halál utáni felmagasztosulást szimbolizálja.

Találó színekkel illusztrálja végig Berlioz a Lear király tragikumának mozzanatait olyan formai felépítésben, mely a legnagyobb romantikus mesterek művészetére emlékeztet.

2. *a)* **Verdi Giuseppe** (1813. Roncole — 1901. Milano): Rigoletto — Gilda áriája.
b) **Donizetti Gaetano** (1797. Bergamo — 1848. u. o.): Lammermoori Lucia — Aria.

Előadja: *Bárdos* Ily operaénekesnő.

3. **Mozart Wolfgang Amadeus** (1756. Salzburg — 1791. Bécs): C-moll zongoraverseny.

A salzburgi Mester 1786-ban fejezte be Bécsben ezt a beethoveni mélységgel megkomponált nagyobb terjedelmű versenyművét. A zongora és a zenekar egybeolvadásának problémáját soha nem sejtett tökéletességgel oldotta meg benne.

A régi koncertforma beosztásához híven előbb a zenekar játssza el az egész expozíciót, csaknem száz ütemen át, míg végre — rövid bevezetés után — a zongora szólamában csendül fel a főtéma. Dallamos melléktéma után (Esz-dur) a mozgalmas zárótéma egészíti ki a megismételt expozíciót. A kidolgozásban mozarti zsenialitással olvadnak egybe a zongora futamai a zenekarban minduntalan más hangszerben jelentkező tématöredékekkel; ezekkel, mint csipkefinom arabeszkekkel szőtte át a tétel alapszínét. Az expozíció visszatérése utáni kodában, hatásos kadenciában kulminál a zongora virtuóz modorban kezelt vezetőszólama.

Rondóformában konstruálta meg Mozart a második tételt, a *Larghetto*-t. Ennek nyugodt, fönségesen szép főtémája éles ellentéte az előző tétel szenvedélyes kitöréseinek. A két epizód színesen váltakozó hangulata mesterien fonódik össze a kétszer visszatérő főtémával.

A *harmadik* tétel — *Finale* — kétszakaszos dalforma, melynek nyolc változata csendül fel a zongora és zenekar bravúros dialógusában. Csodálatos bőkezűséggel ontotta Mozart kifogyhatatlan invenciójának bőségszarujából a ragyogóbbnál ragyogóbb ötleteket: figurációkat, megkapó modulációkat, imitációs kidolgozásokat. A tétel rövid kodával zárul.

Előadja: *Gonda* Lucy zongoraművésznő.

Szünet

4. **Mendelssohn-Bartholdy Felix** (1809. Hamburg — 1847. Lipcse): Hegedűverseny e-moll. Op. 64.

A zenei romantika egyik halhatatlanja: Mendelssohn, erre a koncertre a poétikus tartalomnak, formaszépségnek, forró kantilénának és tündéri virtuózitásnak olyan hihetetlen gazdagságát pazarolta, amely kétségtelenül lenyügző hatást gyakorol a hallgatóra. Nem csoda, ha a világirodalomnak több mint félszázad óta legismertebb, legnépszerűbb — hegedűre írt — alkotása.

Bár szerzői utasítás szerint három tételét megszakítás nélkül kell előadni, művészeink ma két, sőt három tételre osztva szokták játszani. Az 1. tételt a magánhegedű kantilénikus főtémájával vezeti be, amelyet triolás passzázsok után ugyancsak lirikus melléktéma követ. Újabb triolás menetek után gyöngéd zárótémát hallunk, mire brilliáns kóda következik s a zenekar fortisszimo kísérete mellett fejeződik be az expozició. Észrevétlenül jutunk a kidolgozási részbe, honnan rövid átvezetés visz a szabályszerű reprizbe, amely brilliáns presztókódával zárja le a tételt. Szünet nélkül következik az *Andante*, melynek dalformában írt széles dallamú főtémáját a koncertáló-hegedű hozza elejétől végig. A téma kidolgozása harmincketted-figurákkal, majd továbbfejlesztése oktávfogásokkal, először a magánhangszeren, azután teljes zenekaron történik. A fokozás ismétlése után újból fölcsendül a hegedű andante-dallama s ennek kibővített figurációival fejeződik be a tétel. Tizennégy ütem vezet át a *scherzandó*-szerű 3. tétel graciózus allegrójába. Leheletszerűen gyöngyöző témája olyan, mint tündérek kergetőzése a csillagfényes, titokzatos ezeregyéjszakában. A finálét diadalmas presztó fejezi be. Finomabb, káprázatosabb muzsikát alig tud felmutatni a hegedűirodalom.

Előadja: *Kuttner* Mihály hegedűművész.

5. *a)* **Gounod Charles** (1818. Páris — 1893. u. o.) Faust — Ékszerária.

b) **Puccini Giacomo** (1858. Lucca — 1924. Brüsszel): Pillangókisasszony — Nagyária.

Előadja: *Baumgartner* Margit operaénekesnő.

6. **Liszt F.** (1811 Doborján — 1886, Bayreuth) : Mefisztó-keringő, nagy zenekarra.

Lenau gyönyörű verse : »Tánc a falusi kocsmában« inspirálta Lisztet gyönyörű, virtuóz-felépítésű művének megírására. Ez a keringő zongorára íródott (1859-ben) és csak később 1861 elején tette át nagy zenekarra. Bemutató előadását maga Liszt vezényelte Weimarban 1861 március 8-án a hercegi kastélyban tartott udvari hangversenyen. Drámai elevenséggel mondja el Lenau verse, hogyan lép be Mefisztó Fausztal együtt a füstös, piszkos falusi kocsmába, hogyan ragadja ki a hegedüsök kezéből a vonót és egy szilaj keringőt cincogva a hangszeren, hogyan gyujtja fel vad tobzódó orgiára a lelkeket. Realisztikus szinekkel ecseteli Liszt a táncoló párok szilaj forgását, majd Mefisztó gúnyos hahotázását. Közben — a Desz-dúr trióban — egyik parasztfickó esetlenül udvarol táncosnőjének. De az ördög újra belefog vad keringő-témájára és újabb érzéki táncra perdíti a lihegő párokat. A tobzódás akkor éri el tetőfokát, mikor Fauszt is önfeledten ölel át egy parasztleányt és viszi magával az örjöngő táncba. Ez a bravuros mű a hangszerelés történetében is jelentős szerepet tölt be: ennek kadenciájában jelenik meg ugyanis az első akkordikus hárfaglisszandó.

A HARANG

Schiller halhatatlan »Glocke«-fantáziája, középiskolai tanulmányaink egyik legszebb élménye, szemléltetően írja le a harangkészítés módját, filozófiai reflexiók kíséretében. A harang valóban végig kíséri életünket, a bölcsőtől a sírig. Legszebb hangulataink is a harangszóval kapcsolatosak. Mégis oly keveset tudunk róla. Főként zenei, akusztikai vonatkozásainak kidomborítása a következő sorok célja.

Használatát sokáig olasz eredetűnek mondották. Ezt a feltevést azonban megcáfolják a londoni és berlini néprajzi múzeumok. Utóbbinak ázsiai csoportjában például már a felületes szemlélőnek is feltűnnek azok a méhkasalakú díszes mintázatú asszír harangok, melyeknek keletkezését szakértők időszámításunk előtti nyolcadik századra teszik. Valószínű, hogy ezeket az ősi harangokat sohasem használták vallási funkciókkal, vagy ünnepi zenélésekkel kapcsolatosan, hanem olyankor, midőn a város vezetősége valami szóbeli hirdetményt akart közölni a lakossággal, vagy pedig ha az őrök a falakon túl idegen csapatok, vagy rablóhordák gyanus mozgolódását észlelték.

Keletről vonult a harangozás intézménye Déleurópán át a római birodalom felé. A legenda szerint európai templom tornyában legelőször a *nolai* püspökség campanilején csendült meg az első, áhitatoskodásra hívó harang, 394 nyarán. Készíttetője a pogány konzulból keresztény pappá, majd püspökké lett nolai *Paulinus* volt, aki mint költő és filozófus is kitűnt kortársai közül. Kisebb harangokat — inkább csengőket — a római császárság korában is használtak, nemcsak figyelmeztetésül, hanem imperátorok temetésén is, de a nagy harangok vándorútja Keletről Déleurópán át Északeurópa felé vezet, útvonala egybeesik a kelták vándorlásaival. Ez a magyarázata annak, hogy a hatodik század kódexeiben skótországi harangöntőkről olvashatunk.

Kolostori harangzúgásról szóló első írott adatot a nápolyi *Castellum Lucullanum* apátjának *Eugippius*-nak írásaiban találjuk meg, 510 körül. Este, napnyugta előtt hívta ájtatosságra a sétálgató, kerti munkát végző barátokat. Egyházi céllal rendszeresen 604-ben kezdenek olasz templomokban harangozni, *Sabinianus* pápa rendeletére. De nyugaton még sokáig ismeretlen volt a harangszó, legalább erre vall az a valószínűtlen történet, hogy az orleánszi püspök úgy mentette meg a várost *Klothár* frank király zsoldosainak támadásától, hogy meghuzatta a Szt. István templom harangjait, mire az ostromló sereg ijedtében megfutamodott. Aki ismeri a középkor tulipán és méhkas alakú, vékonyhangú harangjait, még kevésbé hiszi el ezt a históriát. Mai ismert harangjaink méreteihez képest bizony szerény kis harangocska volt az

a tizenkettő is, melyet 870-ben kapott *Basilios* bizanci császár a velencei dogetól ajándékba. Elhelyezésükre a Szófia-templomhoz külön harangtornyot építettek.

A középkori harangok öntésének nagy költségei és a technika kezdetlegessége akadályozták meg nagyobb típusok készítését. Egy 12. századból reánk maradt kódex (»Schedula diversarum artium«) sorolja fel először korának leghíresebb harangjait. Köztük szerepel a földkerekségének ma ismert legrégibb, *évszámmal* ellátott harangja, a drohndorfi, (Anhalti hercegség) melynek köpenyén koszorúdíszbe foglalva az 1098-as évszám olvasható. Régi harangokkal dicsekedhetik még Pisa, (1106) az angol Claughton (1296) és a dán Odense (1300). Alakjukra jellemzők: a méhkas-, sokszor cukorsüvegforma, a vaskos öv és a köpeny felső részén elhelyezett lyukak, melyek az alaphang erősítésének fokozására szolgáltak. A süveg alsó részének tulipánszerűen kikanyarodó vonala a 14. században készült, gótikus korszakbéli harangokat jellemzi, ugyanekkor vastagodik meg az övük, melyeknek alsó peremét fokozottan élesebben határolják el. Erre a gótikus típusra legjellemzőbb az erfurti dóm híres »Maria Gloriosa«-ja 1497-ből. Súlya 15.400 kilogram, magassága 2·1 méter, bősége 2·7 méter.

Virágzó harangöntő-iparáról volt nevezetes a cári Oroszország a 17. és 18. században. Itt készült a világ legnagyobb két óriás harangja: a *Car-Kolokol* (császári harang) és a *Bolsoi*. Előbbi a moszkvai Kreml féltett kincse volt, 1653-ban készült (súlya 202.000 kilogram, magassága 5·5 méter, bősége 18 méter) utóbbi 1819-ben készült. (Súlya 80.000 kilogram.) E harangok sorsa a világháború óta ismeretlen.

Ezekről a méretekről akkor alkothatunk magunknak fogalmat, ha Középeurópa legnagyobb harangjával, a kölni dóm *Kaiserglocke*-jával hasonlítjuk össze. 1875-ben készült, súlya 26.250 kilogram, magassága 3.25 méter, bősége 4.42 méter.

Gyakorlati tapasztalatok vezették rá a harangöntő-mestereket évszázadok folyamán, hogy a legjobb harangelegy 78% réz és 22% ón vegyítéséből állhat elő. Régente ezüstöt is kevertek bele, de bebizonyosodott, hogy az ezüst inkább rontja a hangot, mint javítja. Tiszta ezüstből persze soha sem öntöttek harangot, mint azt ősrégi mondák, legendák állítják, mert az ilyen ezüst-harangok csak idétlen, zörgő, tompa hangot adnak. A mult században bécsi harangkészítők kísérletképen vasból is öntöttek harangokat; hangjuk azonban nyers volt, azonkívül hamar megrepedtek. Újabban nemes acélból, sőt üvegből is (Amerikában, Nashville-ben) öntenek harangot több kevesebb sikerrel. A jelen kísérletezések közül talán a német öntőműhelyek legújabb terméke: a nikkel-aluminium-harang válik be, csengő hangjával és testének meglepő könnyűségével.

Kisebb harangok magvát agyagból, nagyobbakét téglából készítik. A negatívsablónt (alakzót) fából faragják ki és függőleges tengely körül forgatják. Mikor a mag elkészült, igen fínom agyaggal kenik be és a negatívsablonnal lesimítják. Egy másik alakzó adja meg a forma ércvastagságát. Ha a magot ezek után nyirkos hamuréteggel vonták be, belsejében faszénparázzsal szárítják ki, majd felszínét meleg faggyuval kenik be. Utóbbira helyezik rá a virágfüzérdíszeket, címereket, feliratokat, viaszk és gyantakeverékben kiöntött gipszminták alakjában. Újabb kiszárítás után a formára illesztik a harang fejét, melyet előzően légvezető és öntőnyílásokkal láttak el. Most a köpenyt ráhelyezik a magra, csavarokkal erősen rászorítják, reáteszik a harangfejet és az öntőgödörbe állítják. Az olvadt érc a kemencéből a földdel betömött formába, téglával kirakott csatornán keresztül ömlik. Nyolc—tíz órát tart, míg a harangelegy megolvad és megfelelően keveredik. Ha az olvadt érc kitöltötte a mag és a köpeny közötti üreget, megvárják míg kihül, aztán kitisztítják a gödröt, széttörik a köpönyeget és a harangon fűrészekkel, kefékkel, reszelőkkel és gyalúkkal végzik az utolsó simításokat. Szükség esetén egyes részeit le is esztergályozzák. Az ily módon elkészített

harangra ráerősítik a vasból öntött koronát, melynek csapjai a harangláb csapágyaiban forognak. Nyelvét, verőjét kovácsolt vasból készítik.

Csalhatatlan akusztikai számításokkal sajnos nem lehet előre megállapítani a harang hangjának pontos magasságát. A harangöntvény a kihülés alkalmával annyira összehúzódik, hogy a kész harang méretei soha sem egyeznek az alakzó (a negatívsablon) méreteivel. Fizikai számításoknál ezért többet érnek a harangöntő mesterek tapasztalatai, valamint a híresebb műhelyek hagyományai. Akusztikusok megállapításai szerint a hang rezgésszáma fordított arányban áll a harang tömegének négyzetével, az átmérőjével és a harangöv (gyűrű) vastagságával. Alaphangja tehát mélyebb, ha ugyanazon átmérő mellett az öntvény vastagsága és súlya kisebbedik, vagy ha ugyanazon súly mellett átmérője növekszik. Átlagosan úgy számítják, hogy a kis *c*-hangot adó harang 280—320 centiméter vastagság mellett 8—12 ezer kilogram súlynak felel meg ; az egyvonásos *c*-hez már csak 145—160 centiméter vastag öntvény kell, 1000—3500 kilogram súllyal. A kétvonásos *c*-hangot adó harang vastagsága : 70—80 centiméter, súlya 130—460 kilogram.

Nemcsak a harang kívánt hangmagasságát lehetetlen előre pontosan megállapítani, hanem képtelenség előre védekezni a nem kívánatos disszonáns mellékhangok, rossz felsőhangok ellen. Régente azt hitték, hogy a harang palástján megrajzolható vízszintes, tehát annak peremével párhuzamos körökön helyezkednek el a különféle, sokszor nem kívánatos felsőhangok. Ma már csaknem bizonyossággal érvényes az a szabály, hogy a felsőhangok — egyenletesen vastagodó falak mellett — mindig a természetes számsor (2, 3, 4, 5, 6 stb.) négyzeteinek (4, 9, 16, 25, 36 stb.) felelnek meg. Egy harangon tehát, melynek alaphangja a kis *c* hang, az alaphanggal egyidőben a c_1, d_2, c_3, asz_3, d_4, stb. hangok szólnak. Ez a hangsor néha a harang vastagodásának egyenetlenségei következtében csak kevéssé módosul. A harangöntés művészetének tehát az a fő feladata, hogy a harang csúcsától annak pereméig vonuló csomópontokat úgy helyezze el, hogy azok, legalább is a mélyhangokat illetően harmónikusak legyenek és ne adjanak kellemetlen, súrlódó disszonanciákat. Amúgy is a zavaró disszonánshangok egész sora szólal meg abban a pillanatban, mikor a harang nyelve megüti a fal belső felületét, hiszen nemcsak az ütési hely centrális csomópontjainak megfelelő felsőhangokat halljuk, hanem magának az ütőnek hangját és ennek felsőhangjait. Minden harangnak tehát nem az az igazi hangja, amitmegszólalása pillanatában észlelünk, hanem az, amely utána terjed szét zúgva-búgva a légtérben. A budapesti Szent István Bazilika gyönyörű zengésű harangjának például *F* volt az alaphangja. (Átmérője : 2·4 méter, magassága 2·1 méter, súlya 7735 kilogram). De felsőhangjait kitűnően meg lehetett figyelni a környező utcák különböző pontjain.* Ezek a következő érdekes sort adták : *g*, *desz*, *a*, *esz*, *g*.

Ha egy toronyban több harang szólal meg egyszerre, hangjuk csak akkor vegyül harmónikusan egymással, ha alaphangjaik és a többinek harmónikus felsőhangjai között nem jön keresztállás (Querstand) létre. Ellenkező esetben a torony körzetében olyan erős, fülsértő hanglebegés keletkezik, hogy a közelben való tartózkodás feltűnő nyugtalanságot, idegességet kelt a hallgatóban.

Amint föntebb láthattuk, a kis *c* hang elérésére 8—12 ezer kilogram súlyú harangot kell önteni. Ezek után könnyen elképzelhetjük, milyen költséggel és mennyi vesződséggel járna, ha Wagner »Parszifál«-jában valódi harangokat helyeznének el a szín mögött a komponista részéről előírt *E-G-A-C* hangok megszólaltatására. Meyerbeer, Rossini, Csajkovszky és Puccini is jegyeztek elő különféle hangolású harangokat operáikban, szimfónikus műveikben. *Dalayrac*, a 18. század egyik legtermékenyebb

*) E harangot, mint megdöbbenéssel értesültünk, a világháború alatt szétfűrészelték és hadi célokra használták fel.

francia komponistája írt először *Camille* című dalművében (1791) harangokat, utána Cherubini próbálkozott 3 haranggal *Elisa* című operájában (1794). Ezeket akkoriban zongorahúrokkal helyettesítették: koporsóalakú rezonátorszekrény fölé feszítettek ki nehány sodrott vastag dróthúrt, s kemény nemezzel bevont fakalapáccsal ütögették. A mult század második felében készült csőharangok — felhangolt, különféle nagyságú, keretre akasztott függő bronzcsövek — igen jól beváltak a harangok helyettesítésére. 1890-ben klaviaturás csőharangot *(Codophone*-t) szerzett be e célra a párisi Nagyopera, melynek 15 csöve igen változatos hangsort szolgáltat.

A probléma még nincs véglegesen megoldva. Talán mégis sikerül majd a közel jövőben egy teljesen kielégítő haranghelyettesítő zeneszerszámot kitalálni.

S. A.

BÉCS ZENEI ÉLETE

A *Staatsoper* legégetőbb gondja most, hogy az együttesében támadt nagy hiányokat sürgősen pótolja. Távozó igazgatója, Clemens *Krauss*, Reichsmarkkal telt pénzeszacskóját csörgetve, magával vitte minden szólamfajtából az énekesek színejavát. Így került sor szerződtetési szándékból egy csomó vendégjátékra. Ezek nagy része sajnos, nemcsak hogy nem jó — de túlnyomóan igen kedvezőtlen benyomást hagyott maga után. A *Wiener Volksoper* tenoristáját, *Cavara*-t már szerződtették is, bár aligha fogja tudni Roswaenge-t pótolni. Nagyon tetszett Gilda szerepében a magyar származású Rose *Book*, aki mint a »Bécsi iskola« neveltje a prágai német színházban működik. Mint Gilda, igen jeles koloratúra énekesnő kvalitásait mutatta, ki Adele *Kern* helyét, ha — mint hírlik, ő sem fog tudni ellenállni a német főváros csábításainak — jól be fogja tölteni. A Volksoper játékrendjében az operettek és prózai darabok mellett az opera már csak igen szerény helyet foglal el. Mégis a Tannhäuser és a Troubadour igen örvendetes felújításával — a vezető szerepben mindkét alkalommal a kitűnő Fanny *Cleve* asszonnyal — újra megmutatta, hogy nagyobb jelentőségű teljesítményekre is képes.

*

Franz *Schmidt*, a kiváló osztrák muzsikus, aki egykoron magyar, de ma már Ausztriához tartozó területen született, tulajdonképen német származású. Hatvanadik születésnapja alkalmából egészen rendkívüli ünneplésben részesítették. A bécsi egyetem tiszteletbeli doktorátusával tüntette ki; ő kapta meg elsőnek a muzsikusok közül a művészet és tudomány terén szerzett érdemekért most alapított állami kitüntetést, a Filharmónikusok pedig tiszteletbeli tagnak választották meg. A Filharmónikus zenekar egykori gordonkásából csodálatos fejlődés után igen jelentékeny komponista lett. Ugyanabban az intézetben először gordonkát, azután zongorát — melynek époly mestere — majd zeneszerzést tanított, végül pedig ennek a zeneakadémiának igazgatásával bízták meg. Kompozicióí közül a zenekarra és orgonára írtak, valamint színpadi művei említendők első helyen. Zenei nyelvezetének színezetén a zongora és orgona hangjának hatása érzik, ezt azonban előnyösen egészíti ki a vonósok szép hangszínének kiváló ismerete. Ha ehhez még hazájának cigányzeneemlékei is társulnak, orkesztere úgy szól, mint egy óriási cigányzenekar. Ilyenkor keletkeznek Brucknerre emlékeztető patétikusan szinfónikus elgondolásaiból színpompás, remek képei, mint a híres közjáték a »Notre Dame« c. operájából, »Egy magyar huszárdal változatai,« vagy második szinfóniájának variációi. Muzsikájának ezen erényeit bizonyította második operájának »Fredegundis«-nak rádió bemutatója, a zenét azonban minden szépsége mellett is színpadra alkalmatlanná teszi a vérszomjas

és mégis drámaiatlan szöveg. A *Gesellschaft der Musikfreunde* ünnepi hangversenyén, *Kabasta* professzor mintaszerű vezetése alatt egy ragyogó orgona-toccatát *Schütz* professzor brilliáns interpretálásában, valamint első ésmásodik szimfóniáját hallhattuk. Utóbbi a mester főműve, melyet még két szimfónia követett: a kevésbé sikerült és a nemzetközi pályázat Schubert-díjával kitüntetett harmadik és a nagyon érdekes negyedik. Ha még megemlítjük a muzsikálás örömében önmagukat kiélő Beethoven-variációkat, zongorára, balkézre és zenekarra, akkor beszámoltunk Schmidt főbb munkáiról. A hangversenyen jelenlevő szerzőt lelkes tömeg ünnepelte.

*

Albert *Coates*, a Szentpétervárott született angol dirigens évek óta félig Angliában, félig Oroszországban tevékenykedik nagy sikerrel. Mult nyári salzburgi szereplése után először vezényelte Bécsben a Filharmónikusokat. Nemcsak tervbe vett koncertjét dirigálta, hanem egy héttel később megbetegedett honfitársa, *Beachem* helyett is ő vezette a zenekart. Első hangversenyén majdnem zenetörténeti előadást nyujtott példákban, az orosz zene fejlődéséről. Glinka »az orosz komponisták atyjá«nak »Életünket a cárért« c. művéből adott elő a kultúrált szopránénekesnő, Vera *de Villiers* két részletet és meg kellett állapítanunk, hogy a német befolyás erősebben érvényesült a szláv nemzeti vonásoknál. Inkább francia színezetet mutat Csajkovszky Fantázianyitánya »Romeo és Julia«. Sok szép zenei ötlet dacára sem legsikerültebb műve. Borodint is jobban jellemezhette volna, mint a halála után, az »Igor herceg«-hez összeállított nyitánnyal és egy ugyanebből az operájából való kavatinával. Jelentősebb és oroszosabb műve a »Polovetzi táncok«. Így jutottunk el Borodin után Scrjabin csodálatos, színesen izzó, buja hangvarázsú kompozíciójához, a »Poeme de l'extase«-hoz és az első, még élő zeneszerzőhöz, Prokofievhez. »A három narancs szerelmé«-ből vett részleteket gyakran hallottuk már Bécsben, persze még soha ilyen pompás ünnepélyességgel, ami aligha illik ehhez a tréfás indulóhoz. Második koncertjén Jury *Schuporin*-t, egy hazáján túl még névszerint sem ismert komponistát hallhattuk, ki híres honfitársaitól eltérően Oroszországban él. Négyrészes szimfóniájának (11. mű.) tételei a »Legenda«, »Tánc«, »Bölcsődal«, és »Vonulás a harctérre« igen hatásos illusztrálásai egy titkos tartalomnak, mely csak befejezésében árul el valamit tendenciájából. A zongoránál (igen közepesen) fantáziáló művészt ellentétbe állítja a felvonuló tömeggel, melynek szuggesztív ereje alól nem tudja magát sokáig kivonni. Erővel és tehetséggel dolgoz fel ázsiai benyomásokat, mégis ebben a »Dal az ázsiai földről« c. művében szó sincs formai felépítésről. Szaggatott motivumok, ismételt kis részletek, abbahagyott kifejlesztések tetőpont nélkül, jellemzik ezt a vad zenélési módot, mely a rabiátus ritmusú »Tánc«-tételben leghatásosabban éli ki magát. A legerőszakosabb eszközök, az orgona és állandó külső orkeszter dacára, a szándékolt túldinamikát a belső gerinc hiánya és a technikai ügyetlenség miatt alig éri el. Coates imponáló tudással és mérhetetlen energiával birkózott meg az óriás-partitúrával. Jelentős dirigens, ki akaratát, ami nála sokszor már önkényesség is, muzsikusaira és hallgatóságára föltétlenül rákényszeríti. Karakteres és érdekes művészegyéniségét a Brahms-szimfónia előadása már semmi új vonással sem gazdagította, miután azt inkább csillogás, hangerősség, mintsem bensőséges interpretálás jellemezte. Szünetben a tombolóan ünnepelt dirigens beszédet intézett a közönséghez, melyben megemlítette, hogy épen ezen a napon van 75 éve, a Filharmónikusok folytatólagos működésének. Felállásra szólította fel a hallgatóságot, hogy ezt az egyedülálló testületet, Bécs zenei büszkeségét kellő ovációval ünnepelhesse. Coates Bécsben nagy szimpátiával találkozott és örülni fogunk, ha gyakran és hosszasabban működik majd nálunk.

*

A »Gesellschaft der Musikfreunde« egyesületi koncertjeinek sorát Professor *Kabasta* vezénylete alatt az örökké szép Verdi-rekviem hangulatos és nagyértékű előadásával folytatta. A szólistanők: *Peltenburg*, *Brun* és *Szánthó*, valamint Luis van *Tulder* és *Hann* urak, *Schütz* az orgonista, az odaadóan igyekvő Singverein és a Szimfónikus zenekar nagy igyekezettel működtek közre a siker érdekében. Miért kellett azonban ezt a művet az idén másodszor is előadni, mikor az Opera és a koncerttermek műsora ugyis mindig kevesebb változatosságot nyujt és az új művek bemutatása szinte már ritkaságszámba megy? Ilyen újdonságot hozott a Koncerthausgesellschaft egy rendkívüli hangversenye. A bécsi Dr. *Kolisko* vezényelt, aki Zürichben volt operai karmester, újabban pedig a bécsi Volksopernél vált be igen jól. Szülővárosában ez volt első nagy hangversenye. Már Brahms hegedűkoncertjének kifogástalan és alkalmazkodó kísérésében bebizonyította rátermettségét. A versenyművet egy — mint mondják — 16 éves amerikai leány Guila *Bustabo* játszotta csodálatos készséggel és virágzóan szép tónussal. Az utolsónak előadott Stravinsky elragadó Tűzmadár-szvitje előtt, — mely mindig újra és újra meggyőz arról, milyen pompásan fiatal volt egykor ez a korán megöregedett mester — először hallottuk a Bécsben még ismeretlen, sokat megvitatott Hindemith-szimfóniát: »Mathis der Mahler«-t. Ez a mű volt, bár ártatlanul indító oka annak, hogy Furtwängler kivált Berlin zenei életéből. Egy befejezetlen operából, — mely Mathias Grünewaldról, Dürer kortársáról, az isenheimi oltár (jelenleg az elsassi Colmarban) halhatatlan alkotójáról szól, — dolgozott ki a szerző egy háromtételes szvitet koncerthasználatra. A festői műalkotást triptichon formájában eleveníti meg zenében. A tételek nevei, mint az oltárképen, »Angyalkoncert,« »Sírbatétel,« és »Szent Antal megkísértése« s a tételek a képek érzelmi tartalmát igyekeznek visszatükrözni. Hindemithet láthatólag annyira befolyásolja a fenköltt téma, hogy lényegesen eltávolodik az utóbbi időben megszokott motorikus, virtuóz, zordhangú írásmódjától és újra utat enged a sokat szidott és korszerűtlennek minősített romantikának. Fanyar, gótikus szépség árad ebből a hangnyelvezetből — mely újra a becsületes tonalitás felé halad — a tematika szigorú konturjaiból és a különleges, inkább hűvös hangszínből, amely persze a festett minta színeit nem éri el. Ha nem is érzünk teljes szívvel vele, a nagy tudós és érdekes művész munkája mégis imponál és lebilincsel.

*

Désy *Halban-Kurz*, budapesti operadebüje után, hol a Rigoletto Gildájában lépett föl, visszatért szülővárosába, hogy egy nagy, önálló hangversenyen, szenzációra felkészült közönség előtt mint koncerténekesnő is bemutatkozzék. (A magyar *Hajós* Magda mint brilliáns hegedűs működött közre ezen az estén.) Felejthetetlen édesanyjának, Selma Kurznak méltó utódját várták benne, s ezt a műsor, melyet a korán elhúnyt kedvenc számaiból válogatott össze, jelezni is látszott. Ilyen összehasonlítás azonban, egy még olyan tehetséges kezdő számára is, — már pedig Désy Halban-Kurz az — igazságtalan volna. Hang és tudás nem öröklődik. A bájos fiatal leány nagyon sokat tanult. Koloratúrája — dacára némely még javításra szoruló hibának — csillogó és sokat ígérő. Fejhangjai és trillája kifogástalanok, bár utóbbi nem oly hosszúlélekzetű, mint híres édesanyjáé. Csak ha az önmagában nem erős hangot akarja fokozni, akkor veszít néha természetes bájából. Sokat ígérő, fiatal művésznő, kivel szívesen találkoznánk színpadon is. Sikere olyan zajos volt, hogy ez szinte ártalmára lehet egy érdekes adottság fejlesztésére kötelezett kezdőnek.

Wien, 1935. január 20.

DR. R. St. HOFFMANN

HALHATATLAN OPERASZÜZSÉK

A huszadik század második negyedének beköszöntésével sajátságos »operai válság« szántott végig az egész kultúrvilágon. Most nem a kultúrcentrumok dalműszínházainak büdzséje került kátyúba, mint tíz év előtt a nagy gazdasági letörés idején, hanem magának az operának, mint műfajnak a fejlődési vonala törött meg.

Ezzel a kérdéssel ismételten foglalkoztunk már lapunk hasábjain. Rámutattunk az okokra is, melyek a katasztrófa bekövetkezését elősegítették. Az bizonyos, hogy az opera hűséges törzsközönsége ma se unt rá erre a sokat gáncsolt, sokszor kigúnyolt műfajra ; erre vall egyrészt a mult század divatos dalműinek változatlan népszerűsége, másrészt azoknak a kísérleteknek sikere, amiket száz év előtti, elkopott daraboknak szövegi és zenei átgyúrásával értek el.

A válság gyökere sokak szerint nemcsak a mai zenei áramlatok kilengéseiben rejlik, hanem alkalmas szövegkönyvek elapadásában. Szövegíróink részint anyagi okokból — mert egy librettókönyv megírása a mai gazdasági viszonyok között »nem fizetődik ki« — részint megfelelő téma hiányának hangoztatásával valósággal irtóznak a gondolattól, hogy a ma élő tíz magyar operakomponistát használható könyvvel ajándékozzák meg.

Sokszor termelődtek már ki ötletek, témák, olyan véletlenek segítségével, melyekre senki sem számított. Talán segítségére lehetünk ezúttal a magyar opera ügyének is, ha végigvezetjük az olvasót az elmult három évszázad operaszüzséin, bemutatva különböző csoportosításban azokat a témákat, amelyek igen sokszor kerültek különböző feldolgozásban színpadra. Azt persze előre kell bocsátanunk, hogy az operaszüzséknek, de maguknak a kész szövegkönyveknek szerzőjogi védelmét egykoron nem ismerték, vagy nem vették szigorúan. Innen magyarázható az a jelenség, hogy egyazon librettót többen is büntetőjogi következmények nélkül dolgozhatták fel.

*

Az ótestamentum hősei közül kétségkívül Mózes alakja szerepelt legtöbbször operaszínpadon. Körülbelül tíz opera — és jelenetezett oratórium — állítja a törvényadó vezért drámai cselekmény középpontjába ; a konfliktus oka legtöbbször az engedetlen nyáj, a pusztában barangoló zsidóság bálványimádata. Már a 18. század elején játszottak olasz staggionek egy *Mosé* című operát ; G. N. Bassani volt a szerzője. De Fr. X. Süssmayer osztrák zeneköltő, Mozart kedvenc tanítványa volt az első, aki *Moses* c. dalművével Bécsben (1792) valóban jelentős sikert aratott. Ugyancsak Bécsben került bemutatóra (1810) V. Ferr. Tuczek prágai zeneszerző hasonló tárgyú operája. Tuczek mint karmester és zeneigazgató is működött nemcsak Bécsben, hanem nálunk Pesten is, hol több daljátéka került színre. Legismertebb persze Rossini dalműve volt *(Mosé in Egitto)* mely Nápolyból indult diadalútjára 1818 tavaszán. Csaknem tíz évvel később Párisban is színre került, négy felvonásra kibővítve, jelentős átdolgozásban *(Moise en Egypte)*. Mózes születésével, a szurokkal bevont gyékénykosárka poétikus történetével és az ifjúnak a Fáraó udvarában való sikereivel foglalkozott Laurenti oratórium-operája (Mosé infante liberato dal fiume) melynek Bolognában volt a bemutató előadása. A 19. század második felének Mózestárgyú dalművei közül említsük meg Anton Rubinstein biblikus operáját, melyet Prágában játszottak 1892 nyarán.

Judas Makkabeus, az ótestamentumi zsidók szabadsághőse, ki testvéreivel együtt esett el a szir királyok zsarnoki uralma ellen folytatott küzdelemben, szintén kedvelt alakja volt az operairodalomnak. A legtöbb szövegkönyv a szerencsétlen anyát is színpadra viszi, kinek fiait a kegyetlen Antiochus Epiphanes elevenen égetteti el. Joh. W. Frank hamburgi operaszerző 1679-ben színrekerült ötfelvonásos operája nyitja meg a sort. *La madre de' Maccabei*, Ariosti-nak Velencében (1704) játszott dalműve ugyancsak a Makkabeusok anyját helyzi a drámai események középpontjába. Pietro Guglielmi olasz zeneköltő nagysikerű operájának is hasonló a témaköre. *(Gionata Maccabeo*, Nápoly 1798.) A Makkabeus-fivérek elszánt küzdelmét viszi izgalmas jelenetek során Vittorio Trento operája : *I. Fratelli Maccabei* (Róma 1818). Mozartnak egy másik jeles növendéke I. Seyfried karmester és zeneszerző volt »A makkabeusok« c. zenés dráma szerzője. (Bécs 1818.) Hasonló címen Rubinstein is írt három felvonásos nagyoperát, Mosenthal kitünő szövegére. Berlinben mutatták be 1875 tavaszán. Megemlíthetjük még, hogy a mult századok számtalan »Judas Makkabeus« c. oratóriumai közül Händelnek Londonban (1746) bemutatott mesterművét nehány év előtt ugyanott színpadi jelenetezéssel kiegészítve játszották.

Judith, az ótestamentum hősnője, ki Nebukadnezar hadvezérét Holofernest megölvén, erre felszabadítja Bethulia városát az ostromzár alól, ugyancsak kedvelt alakja sok operának és oratóriumnak. 1799-ben játszottak Bécsben egy *Judith és Holofernes* c. operát, melynek Kozeluch cseh zeneköltő volt a szerzője. S. Levi *Giuditta* c. Velencében (1844) bemutatott olasz operája ugyanezt a témát viszi színre. Emil Naumann (Drezda 1858) A. Peri (Milano, 1860) és Enrico Sarria (Nápoly 1875) operái ugyancsak Judith hősi alakjával foglalkoznak. Egy orosz zeneköltőnek Alex. Serownak 1863-ban Szent Pétervárott bemutatott *Judith* c. ötfelvonásos nagyoperája Németország felé is megtalálta körútját. Doppler Ferenc, a híres fuvolaművész, a pesti Nemzeti Színház egykori karmestere, több magyar tárgyú opera szerzője is komponált egy Judith c. operát, melyet Bécsben mutattak be (1870 december 30.) T. Righi, Martin Röder és Alfred Richter hasonló tárgyú dalművei mellett említsük még meg Lefèvre Párisban bemutatott (1879) háromfelvonásos nagyoperáját és a magyar származású Fusz Jánosnak Pozsonyban (1798) bemutatott melodrámáját.

A biblia Herkulesének a tragikus sorsú Sámsonnak hősi alakját is számtalan operaszövegkönyv dolgozta fel. A »Bírák« könyvének elbeszélése szerint Sámson szerelmese Delila lenyírta a hatalmas erejű férfi haját; midőn erőtlenül így ki volt szolgáltatva ellenségeinek, a filiszteusok hatalmukba kerítették és megvakították. De közben Sámson haja ismét kinőtt, visszanyerte rettentő erejét és a fejedelmi palotát, midőn az zsúfoltan megfelelt fejedelmi vendégekkel és ünneplő néppel, rombadöntötte. Paolo Colonna-nak a 17. században játszott biblikus operája (Bologna 1677) nyítja meg a Sámson-operák hosszú sorát. Graupner hamburgi mester dalműve (1709) W. Müller operája (1794), de különösen Rameau-nak Voltaire szövegkönyvére írt nagyoperája (Páris 1730) említendők a 18. század bő terméséből. Biblikus operákat írtak — egyiket-másikat *Delila* címen is — Fr. Basilj (Nápoly 1824) G. Duprez (Páris, 1857) és a spanyol L. Cepeda (1873). Joachim Raff *Sámson*-ja nem került előadásra, de annál népszerűbb C. Saint-Saëns *Sámson és Delila*-ja, melynek 1877-ben Weimarban volt a bemutatója.

Izráel első királyának *Saul*-nak történetét tárgyalja vagy egy tucat opera. Legtöbbjének szövegkönyvében Dávid, a hálátlan vő lép előtérbe, kit titokban királynak kennek fel. Midőn az ország régi ellenségeit Saul ellen vonultatja fel, ez látván, hogy minden elveszett, kétségbeesve dől karjába. Már Seyfried Bécsben (1809) játszott biblikus zenésjátékát is idesorolhatjuk, de még inkább N. Vaccai (Nápoly 1829) C. Uccelli (Firenze 1830), V. Colla (Triest 1836), A. Buzzi (Ferrara 1843), Cametti (Milano 1845) és A. Speranza (Firenze 1844) olasz nagyoperáit. Végül említsük meg B. St. Miltitz Drezdában (1833) *Saul, König in Israel* címen bemutatott német dalművét.

Ruth könyve egyike az ótestamentum legköltőibb alkotásának. Ezt a moabita özvegyet Boas király kalászszedés közben ismeri meg; szépsége annyira elbűvöli, hogy királynőnek koronáztatja meg. *La Moabite* volt a címe J. B. Croze ötfelvonásos operájának, melyet 1860-ban játszottak először Marseilleben; nagy sikere volt még Lesueur biblikus dalművének (Ruthet Noemi), valamint Henry Litolf *Ruth und Boas* c. jelenetezett kantátéjának. Ruth történetét vitte még színre L. Ch. Vogel négyfelvonásos *La moissonneuse* c. operája is, melyet Párisban mutattak be 1853 decemberében.;

Jákob patriarka kedvenc fiának Józsefnek legendája, kit irígy testvérei egyiptomi kereskedőknek adtak el, majd a fáraó kegyét elnyerve legfőbb miniszterré lépett elő, ugyancsak kedvelt szüzséje volt mindenkor az operakomponistáknak. Különösen szerették kiaknázni azt a megindító dramatikus jelenetet, midőn Józsefet atyja és testvérei felismerik előkelő környezetében. E. N. Méhul háromfelvonásos dalművét (Páris 1807) még egy évtized előtt is repertoáron tartották. *József és testvérei* címen Konrad Back írt biblikus operát (1802). Az olaszok közül G. B. Calvi feldolgozása érdemel említést.

Sába királynőjének látogatása Salamon udvarában nemcsak Goldmarkot ihlette meg gyönyörű dalművének megkomponálására (Bécs 1875), hanem A. Elwart (1845) és Gounod (1862) francia komponistákat is. Salamon király korának eseményeit vitte színpadra még Rubinstein *Sulamith* c. biblikus színjátéka (Hamburg 1883). Bölcs Salamonnak Dávid fiának alakja már M. A. Ziani Velencében bemutatott híres operájában jelenik meg 1697-ben. Címe: *Il giudizio di Salamone*. R. Keiser német operaszerző *Salomo*-jának is (Hamburg 1703) nagy volt a sikere, majd száz évvel később P. Ritter dalművének *(Salamon ítélete)*.

Ha még megemlítjük, hogy *Eszter, Noah, Hiob, Jephta, Dávid, Belzacár* és *Susanna* címen is írtak dalműveket, felsoroltuk az ótestamentumból vett legfontosabb témaköröket. (Folytatjuk.)

PASTICCIO

Hans v. Bülow a mult század zenei életének egyik legkimagaslóbb egyénisége nyers őszinteségéről, szókimondásáról volt híres. Midőn felesége, Cosima asszony, Liszt leánya, 12 évi házasélet után cserbenhagyta, Bülowot kimondhatatlan elkeseredés, embergyűlölet fogta el. Eddigi dicsőségének színhelyéről Münchenből Firenzébe költözött, hol hangversenyeket rendezve új irányt mutatott az abszolút zenéért nagyon kevéssé érdeklődő olasz közönségnek. Érdes modorát, barátságtalan kiszólásait nagyon nehezen szokták meg az olasz muzsikusok. Egyszer ki is tört a vihar. Bülow belekötött a kürtösbe, mert nem játszott valamit tetszése szerint, majd elveszítve nyugalmát éktelen káromkodásba fogott. Erre a zenekar a megszégyenített kollega pártjára állott és »moderato, moderato!« kiáltással mint egy ember ugrott fel és vonult ki a hangoló terembe. Barátainak kellett közbelépni és Bülowot rávenni, hogy néhány udvarias kimagyarázó szóval térjen az eset fölött napirendre. Így sikerült csak további működését biztosítani — a legközelebbi afférig!

*

A Zene jelen évfolyamának 7.-ik számában Mosonyi Mihálynak, az *Álmos* szerzőjének müncheni élményeiről szóló 1865. évben írt cikkét közöltük le. Mosonyi Mihály útitársával, Rosty Pállal együtt a »Trisztán« bemutató előadására utazott Münchenbe. Ez a premier azonban Schnorrné asszony váratlan betegsége következtében elmaradt. Minthogy kilátástalan volt, hogy a bemutatót rövidesen megtartják, Mosonyi Mihály Rosty Pállal együtt még azon a héten útrakelt. Wagner tudomást szerezvén vendégei gyors távozásáról, 1865 június 14.-én a következő levelet intézte a magyar komponistához :

Igen tisztelt Barátom !

Még mindig nem tudok belenyugodni abba, hogy Önt elengedtem távozni, búcsúzás nélkül, lehangolt kedéllyel s anélkül, hogy megkíséreltem volna a dolgok miatt kimenteni magam. Mellékelt soraimat félretettem Önnek ; elutazásának estéjén írtam. Reméltem, hogy még vissza tudom tartani, de inasom már nem találta otthon. Ez nagyon rosszul esett. Talán örömet szerzek Önnek, ha arról értesítem, hogy a »Trisztán« két igen sikerült előadásban került szinre e hó tizedikén és tizenharmadikán. Jövő vasárnap adjuk harmadszor és utoljára. Különösen a második előadás sikere volt igen nagy, ami ennél a műnél, rendes színházi közönség előtt valóban csodálatraméltó. Minden kitűnően ment és bizonyára Ön is meg lett volna elégedve. Nagyon szerettem volna, ha ennek tanuja lett volna.

Közölje kérem legszívélyesebb üdvözletem és köszönetem kíséretében ezt a hírt kedves pesti barátaimmal, akik póruljártak ugyan, de azért nekem még kedvesebbek és értékesebbek.

Isten Önnel ! tartsa meg jó emlékezetben hívét

Wagner Richárdot

Ehhez a levélhez mellékelte Wagner azt a nehány sort, melyet Mosonyi elutazása napján írt s amely az »Álmos« szerzőjét már nem találta Münchenben :

Kedves Mosonyi !

Nem tudom magamra venni, hogy Önöket csak úgy egyszerűen útnak engedjem. Schnorr asszonnyal szombaton teljes főpróbát tartunk. Hétfőn lesz az előadás. Szeretném pénteken este Önt a többi vendéggel együtt magamnál látni.

Remélem, hogy addig kipihenem magam. Maradjon tehát !

Szívből az Ön *Wagner Richárdja*

München, 1865 május 24.

E levelek eredetijét Weber Auguszt úrnő őrzi. Péterfi Jenő, majd Haraszti Emil közölték le, egymástól kissé eltérő fordításban.

*

Zenei életünk egyik kitűnő tényezője — külföldön is sikert aratott oratóriumkomponistánk — meséli, hogy a hetvenes évek végén felejthetetlen látványban volt része. Mint 8—9 éves fiúcskát vitte kézenfogva édesanyja a Belvároson keresztül. Korai tél volt s vastag hóréteg födte be Pest szűk kis utcáit. »Most mutatok neked valami nagyon szépet fiacskám« így szolt a kedves, ősz nagyasszony s megállott vele a járda szélén. A Dorottya-utca és a Wurm-utca sarkán volt Pest egyik legkeresettebb csemegekereskedése : a régi Szenes Béla cég. Bejárata előtt vagy egy tucat járókelő tolongott és bámulta a járda melletti egyfogatút. »Nézz csak be a kocsi ablakán« és odavezette fiát a kerekek mellé. Furcsa kísérteties látvány tárult a fiúcska elé : a kocsiban ősz, hosszúhajú, hajlotthátú pap ült, balkezében kis könyvet tartott és jobbkezében tartott égő stearingyertya gyér világánál elmélyedve olvasott, semmit sem törődve a bámészkodó tömeggel. »Tudod ki ez fiacskám? Ez Liszt Ferenc, a híres zongoraművész! .... »Minden este 6 óra után ott állott meg bérkocsija, mert ennek gazdája hozta ki rendesen a boltból számára szerény vacsoráját, tíz deka sonkát, melyet soha másutt nem vásárolt, mint a Szenes-féle üzletben.

*

Nagyon kedvesek, mulatságosak *Beethoven* tréfáshangú levelei, különösen azok, melyeket kiadóihoz és bizalmasabb barátaihoz intézett. Leközlünk íme egyet közülük, melyben Steiner nevű kiadóját tábornoknak nevezi, önmagát pedig »Generalissimus«-nak.

»*Steiner tábornok úrnak, saját kezéhez. Publicandum. Mi, megtanácskozván vezérkarunkkal a kérdést, mérlegelve a dolgokat, legjobb belátásunk szerint ezennel elrendeljük, bum-bum, hogy ezentúl minden olyan művünkön, melynek címe, felirata német, a »pianoforte« szó »Hammerklavier«-ral helyettesítendő. Ehhez köteles igazodni nemcsak tábornok úr, hanem mindazok, kiket illet. Tehát »Hammerklavier« »pianoforte« helyett ! Megértettük ! Kegyes jóindulattal*

Generalissimus m. p.

BELFÖLDI HÍREK

Clement Károly zeneszerző, nyug. főerdőtanácsos pillanatnyi elmezavarában öngyilkosságot követett el. 1876-ban született Selmecbányán. A szeneszerzés titkaiba Benkő Henrik és Szabó X. Ferenc avatták be. Nyugalombavonulása óta csak a zenének élt, több kompozíciója került a nagyközönség elé. Évekkel ezelőtt a Városi Színházban Adler Adelinával a főszerepben játszották két operáját, a Trilbyt és a Raddát. Ő komponálta a Bajusz című vígoperát, amelynek librettója Arany János költeményéből készült. Több egyházi szerzeményét játsszák a templomokban, köztük három misét, egy offertóriumot és egy kantátát. Dalait és zongorakompozíciót is elég sűrűn tűzték műsorra.

KÜLFÖLDI HÍREK

Sembrich Marcella, az egykori világhírű koloratura-énekesnő Newyorkban elhúnyt. Lemberg mellett, Wisniewyczkben született 1858 február 18-án. Zenei tehetsége nagyon hamar megnyilvánult. Először atyjától tanult hegedülni, aki ott hegedűtanár volt, majd később zongorázni is taníttatták. Mint tizenkétéves lányka, már kitűnően játszott a két hangszeren. Utóbb a lembergi konzervatóriumba került, ahol Stengel Vilmos, a későbbi férje lett a tanára. Mint énekesnő fejlődött azután igazán naggyá, de sem a hegedűt, sem a zongorát nem hanyagolta azért el. Énektudását Lampertinél tökéletesítette Milanóban, majd 1877-ben, tizenkilenc éves korában Athénben lépett először a közönség elé a Puritánok női főszerepében. Rendkívül nagy sikert aratott s a következő évben már a drezdai operaház szerződtetett tagjaként működött. 1880-ban teljesen meghódította a londoni közönséget is Lammermoori Luciájával. 1883-ban már Amerikát is megjárja, ahol a régi olasz operák koloratur szerepeivel, de különösen a Luciával óriási sikereket arat. Először 1900-ban akart visszavonulni a színpadtól, de hangversenyein annyira ünnepelték és a közönség annyira lelkesedett érte, hogy mint vendég, mégis csak szerepelt egynéhányszor a nagyobb európai és amerikai operaházakban. Utoljára a berlini operaházban énekelte a »Szevillai borbély« Rosina szerepét 1909-ben. Mint hangversenyénekesnő két évvel utóbb búcsúzott el a berlini közönségtől 1911-ben. Tanítványai közül Jeritza Mária és Dusolina Giannini a leghíresebbek.

Paul Dukas lett a nemrég elhúnyt Alfred Bruneau utóda a francia Szépművészeti Akadémián. Dukas, az »Ariadne és a kékszakáll«, »A bűvészinas«, valamint a »Götz« szerzője 1865-ben született és Debussy, valamint Ravel mellett a francia impressionizmus legnépszerűbb képviselője.

A »Conseil permanent pour la cooperation internationale des compositeurs« közli, hogy a II. nemzetközi zeneünnepélyt 1935-ben tartják meg *Vichy*-ben, valószínűen augusztus második felében.

A Bécsi Filharmonikusok archivumában érdekes ritkaságot őriznek: egy regisztert, mely bizonyos zeneművek mellett feltünteti a karmesterek nevét, valamint a mű időtartamát. Beethoven III. szimfóniája mellett pl. a következő bejegyzést találjuk: G. Mahler, 50 perc; F. Mottl, 57 perc; R. Strauss, 55 perc; Hellmesberger, 57 perc; H. Richter, 56 perc. Érdekesen tükröződik vissza e feljegyzéseken a különféle dirigensek vérmérséklete.

Mozart egyik ismeretlen zongoraversenyét találta meg Cecil Oldeman, a brit Nemzeti Múzeum főkönyvtárosa. Az ismert Köchel-jegyzék e művét 386. sz. alatt említi. Mozart 1782-ben komponálta kis zenekar (2 óboa, 2 kürt, vonósok) kísérettel.

A laterani Bazilika 1589-ben épült orgonájának megkezdték restaurálását. A műemlékszámba menő hangszeren több mint száz éve nem játszottak. VII. Kelemen pápa rendeletére készült. Tervezője egy ismeretlen perugiai mester volt. 1500 sípja között a legnagyobbak 9 méter hosszúak, két mázsát nyomnak, átmérőjük 40 cm. A hangszer 59 billentyűje ébenfából és elefántcsontból készült.

Ötezer éves hárfán játszottak Londonban, egy hangversenyen. A hangszert Urkazdimban, a délbabilóniai szumir birodalom mai területén végzett ásatások közben találták, Londonba vitték és játszható állapotba helyezték. A hallgatóság kissé csalódottan hallgatta a Kr. e. 3000-ben készült hárfa színtelen, fakó hangját.

A párisi »Bibliotheque Nationale« zenei szakosztálya ismét értékes darabbal gazdagodott, egy antifonáriummal, mely a 8. század neumahangjegyeivel miséket, offertóriumokat és kisebb egyházi énekeket rögzített le. A színes iniciálékkal, ábrákkal, virágfűzérekkel gazdagon illusztrált könyv valószínűen egy északfranciaországi katedrális részére készült.

Turinban a kir. Operaház sorozatosan hozza színre Wagner nibelungi trilógiáját.

Friedrich Weisshappel, a bécsi *Jankó-Verein* elnöke e hó elején tölti be életének 60. évét. Ez alkalomból a vezetése alatt álló zeneiskola növendékei ünnepi hangversenyt rendeznek, majd két nappal később a Tudományos klub helyiségében barátai és tisztelői Festabend-et tartanak, melyen a bécsi művészvilág legkitűnőbb reprezentánsai vesznek részt. Az ünnepi beszédet R. *Schmid* tanár mondja el.

Mascagni »Nero«-jának budapesti bemutató előadását karácsonyra tervezik. A mult havi milánói premiernek nagy sikerét igazolja, hogy Mascagni dalművét francia és amerikai színházak is lekötötték.

Ankarában Nemzeti színházat létesítenek. Operai előadások megtartására 124 főnyi zenekart is szerveznek.

Tarnay Alajos, a nemrég elhúnyt híres dalköltő barátai és tisztelői elhatározták, hogy a komponista szülővárosában, Jászberényben szoborművel örökítik meg emlékét. A Tarnay-szobor alap javára évente hangversenyt rendeznek a legkitűnőbb erők bevonásával.

Németország az 1936-iki olimpiász alkalmából zenei olimpiászt is rendez. Számai: 1. Énekhangra vagy kórusra írt szerzemények, zongora- vagy zenekari kísérettel, esetleg anélkül. 2. Egy hangszerre írt szerzemények kísérettel vagy kíséret nélkül. Kamarazene. 3. Zenekari művek. Csak olyan művekkel lehet pályázni, amelyek az olimpiai gondolatnak megfelelnek. A pályamunkák, indulók, dalok, kórusok, táncok is lehetnek, de a zenemű sportszempontból is értékes legyen. Olyan művekkel is lehet pályázni, amelyek szimfónikus módon örökítenek meg egy sportgondolatot. A műveket legkésőbb 1935 szeptember 1-ig kell beküldeni a német birodalmi zenekamarához.

Chabrier, az impresszionizmus terén úttörő francia operakomponista befejezetlen »Briseis« c. dalművét Da Potier kiegészítésével ez év tavaszára tűzte műsorra a párisi Nagyopera. »Gvendoline« című operáját a mult század nyolcvanas éveiben nagy sikerrel játszották.

Johann Peter Keller nevét csak a zenetörténettel foglalkozók ismerik, pedig a 18. század egyik legtehetségesebb komponistája volt. Egyik kantátáját énekelték most Lipcsében; a mű hatásos felépítése, kitűnő hangzása nagyon meglepte a hallgatóságot, mely régi ismeretlen mesterekkel szemben sokszor elég bizalmatlan.

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

1935 február 27-én, szerdán este 8 órakor

FINN HANGVERSENY

(BÉRLETSZŰNET)

A műsoron szereplő művek kiválasztását és a szereplő művész, illetve karnagy kiküldését a finn kormány vállalta.

1935 március 7-én, csütörtökön este 8 órakor

B bérlet

FRANCIA HANGVERSENY

a francia követség fővédnökségével

Vezényel:

CHARLES MÜNCH

Közreműködik:

ROBERT SOETENS

hegedűművész

1935 március 15—április 3 között később meghatározandó időpontban:

B bérlet

SPANYOL HANGVERSENY

Közreműködik:

GASPAR CASSADO

gordonkaművész

„A" bérleti hangversenyek:

Február	3.	vasárnap	délután	5	órakor
Február	17.	«	«	5	«
Március	17.	«	«	5	«
Április	7.	«	«	5	«

Budapest székesfőváros házinyomdája 1935 — 1244

300182

17

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 11. szám
1935 február 15.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. (A finn zene.) — Szita Oszkár: A német és az olasz seicento. — dr. L. H.: Hangversenykrónika. — Pataki László: Bartók és a népi tánc. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

***

Tizenharmadik hangverseny – 1935 február 27-én – Karnagy: **Fleischer Antal**
szerda este 8 órakor

B bérlet

FINN HANGVERSENY

Fővédnökök:

Dr. HÓMAN BÁLINT
vallás- és közoktatásügyi miniszter

ONNI TALAS
budapesti finn követ

Dr. PETRI PÁL
vallás- és közoktatásügyi államtitkár

Dr. SIPŐCZ JENŐ
Budapest székesfőváros főpolgármestere

SZENDY KÁROLY
Budapest székesfőváros polgármestere

Bevezető előadást mond: **Dr. PETRI PÁL** államtitkár

Közreműködnek: *Báthy* Anna, a m. kir. Operaház művésznője, *Eyssen* Irén énekművésznő és *Faragó* György zongoraművész.

Jóleső érzés — több mint ezeréves nyelvi és faji elszigeteltségünkben, — hogy egy rokon-nemzet, távol északon, nagy kulturális fellendülésének produktív életakarásában testvéri szeretettel kíséri mindenkor figyelemmel tragikus sorsunkat, küzdelmünket. Finn testvéreink néhány ezer év előtt indulhattak el nyugat felé a magyarság ősi törzseivel együtt, Ázsia keleti fennsíkjairól. Ugorföldi sírhalmok leletei, továbbá antropológiai és nyelvtudományi vizsgálatok igazolják ezt a közösséget. A magyar nyelv finn-ugor nyelv; tartozéka annak a nyelvcsaládnak, melynek ágai a zürjék, votják, vogul, osztják, finn, eszt, karjalai, cseremisz, moldvin és lapp nyelv. Ha a laikus a rádió mai finn állomásainak bemondásait, előadásait hallgatja, csodálkozva állapítja meg, hogy felületes hallgatásra semmi rokonságot nem tud észlelni a két nyelv, a magyar és a finn között, mert szembetűnő egyezéseket, szóhasonlatosságot keres. Ezzel szemben a nyelvtudós a nyelv szerkezetét vizsgálja, alaktani egyezéseket, képzők és ragok összevágását kutatja s ezekben látja meg a nyelvrokonság bizonyítékait. Kétségtelen, hogy a germán — német, angol, holland, skandináv — és a román — latin, olasz, francia, spanyol — nyelvek egymás közötti hasonlósága feltűnőbb, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a germán és a latin nyelvek csak a középkor elején fejlődtek külön nyelvcsaládokká, míg a finn-ugor nyelvcsalád tagjai a Krisztus előtti harmadik évezredben váltak szét.

A finnek ős-zenéjét ép oly kevéssé ismerjük, mint a magyarokét; erre más népek ős-zenéjének összehasonlításából, valamint ősrégi egyházi és nép-dalok kivizsgálásából következtethetünk. A mult század közepe óta megindult népdalgyüjtés a finneknél is az ősi pentatonika — ötfokú skála — jelenlétét állapította meg nyomokban. Az eddig összeszedett közel húszezer dallam negyedrészét Krohn és Launis adták ki. *(Suomen kansan sävelmiä)* Van közöttük régi vallási ének, virágdal, gyász-

Növedéknapló
1934 3861

dal, recitatív-jellegű ének, a Kalevala-költemények rúna-dallama, és sok tánczene. Utóbbiakat részint hegedűn és klarinéten játszották, részint két ősi nemzeti hangszeren = a *kantele*-n[1]) és a *jouhikantele*-n.[2])

Miként nálunk nem maradt fenn semmi a 12—15. századok igriceinek, hegedősienek és regőseinek dallamából, a finnek ősi énekmondóinak, recitatorainak melódiáit sem ismerjük. A legrégibb neuma-írású feljegyzések a római liturgika egyházi énekeire vonatkoznak. Egy iskolai énekgyüjtemény, mely Piae Cantiones címen jelent meg 1582-ben, annyiban érdemel figyelmet, hogy benne ősrégi népi dallamok vegyültek latin egyházi énekekkel. A reformáció a német protestáns dallamkincset miseénekek melódiával keverte.

Finnországban — Svédországgal karöltve — csak a 18. században kezdődő tudományos és művészeti fellendülés teremtette meg a világi zene kisarjadásainak kedvező talaját. 1760-ban rendezik az első hangversenyeket, és 1790-ben alakul meg Aboban egy kamarazene társaság *(Abo musikalise sällskap)*, mely a vokális zene fejlesztését is programmjára tűzte. Ezeknek a reményteljes fellendüléseknek azonban rövid időre véget vetett a politikai zűrzavar, melyen a finn testvérnemzetnek is át kellett esnie. 1809-ben Finnországot mint autonóm államot a cári Oroszországhoz csatolták. Ettől kezdve Helsingfors az új főváros, mely érdeklődéssel fordul a következő évtizedeknek délnyugatról beáramló romanticizmusa felé. Ingelius, Ehrström, Collan és Pacius e korszaknak legjelentékenyebb zeneköltői; zenekari műveikben, dalaikban és karénekeikben Schubert, Mendelssohn és Schumann géniuszát érezzük ki, értékes faji megnyilatkoztatások keveredésében. Pacius komponálta meg a finn nemzeti himnuszt és az első nemzeti operát. Faltin-nak, a nagyképzettségű egyházi komponistának igen nagy érdemei vannak a finn Operaház megteremtése körül. Wegelius érdeme a helsingforsi konzervatórium megalapítása. Kajanus, a filharmónikus zenekar szervezője, a helsinkii egyetem zenedirektora az első finn komponista, kinek művei — rapszódiái, *Aino* c. szimfóniája, *Kullervo halála* c. szimfónikus költeménye — külföldön is jelentős sikert arattak. A mult század végén tűnt fel *Sibelius* a finnek legnagyobb tudású, gazdag fantáziával és eredeti hanggal bíró komponistája, kit hét szimfóniája, szimfónikus költeményei, kóruskompozicióri révén a legnépszerűbb európai mesterek közé sorozhatunk. Nyomában új korszak köszöntött be a finn zene történetében. Kortársai és utódai közül említsük meg Järnefeltet, több szimfónikus mű (Korsholm) és kóruskompozíció (Suomen synty) kiváló poétáját, Melartint, hét szimfóniának és egy »Aino« c. operának külföldön is sokszor méltatott komponistáját, Palmgrent, az új irodalom legegyénibb hangú zeneköltőjét, ki zongoraművészi babérokat is aratott, Madetoját, a helsinkii konzervatórium tanárát, három szimfónia és egy szimfónikus költemény (Kullervo) nagytudású szerzőjét és Furuhjelmet, kinek nyitányai és kamarazeneművei a mai irodalom legértékesebb darabjai. Merikanto főként operáival (Pohjan neiti, Elinan surma), Launis népdalokkal átszőtt kórusaival Nyberg, Hannikainen, Kotilainen és Klemetti kisebb dalokkal, karkompozíciókkal tűnnek ki. A háború utáni legifjabb generációnak Raitio, Kilpinen, Kaski, Linko, Ranta és Pesola a legnagyobb reménységei.

*

1. **Sibelius Jean** (1865. Tawastehus—): Finlandia — Szimfónikus költemény, 26. mű.

Sibelius részint nemzetének multjából, főként misztikus mitoszából, részint jelenéből meríti szimfónikus költeményeinek témáját. Finnországot, az »ezer tó

[1]) A *kantele*-t már a Kalevala említi. Pszaltérium-alakú hangszer, öt lószőrhúrral; rezonátorszekrényének olyan a formája, mint a szétterjesztett madárszárnyé. Az újabb típusú kantelé-ken 20—30 dróthúrt feszítenek ki, mint a citerán.

[2]) Ma is használt népi vonóslant.

országá«-t dicsőíti érdekes szerkezetű művében. Elvonulnak előttünk a rideg éghajlatú, termékeny földdel megáldott ország gránitplatói, tengermosta ködös, szirtes partjai, szigetekre szakadozott öblei, végtelen erdőssége és már az arktikus zónába eső fátlan tundrái. Merev sforsato-akkordok jelképezik az ország sajátos topográfiai szakadozottságát és a mély vonóshangszerek, valamint az üst-dob tremolói a Finn-öböl sötétszürke vizének tarajos hullámait. Közben, az *allegro*-rész második témájában, etnografiai ízlelítőt is kapunk : egy bájos népdal jelenik meg a fafúvók *unisono*-jában, jelképezve, hogy a halászok — kivontatván hajóikat az öböl partjára — dalra gyújtottak nehéz munkájuk befejezésével. A hatásos *tutti*-ban kicsendülő kóda is ennek a derüs hangulatnak tükrözése.

2. **Sibelius J.** : Tuonelai hattyú — Legenda.

A finn zeneköltő — ki többek között Goldmarknál is tanult Bécsben — zenekari legendájának hangulatát a Kalevala éposz egyik misztikus epizódjából merítette. Luhi, az Ezertó országának öreg gazdaasszonya csak akkor adja oda a hősnek leányát, ha a szent folyó hattyúját íjjával leteríti. Lemminkäinen el is indul, hogy a hattyút felkutassa. De egy öreg ember állott a parton, aki fekete kígyót varázsolt elő ; ez alattomosan, csúszva közeledik Lemminkäinenhez és megmarja.

Ezt a kis legendát illusztrálja Sibelius egy hosszúra nyujtott angolkürtszólóval, melyet a vonósok izgalmas tremolói támasztanak alá. A kígyó előretörését hárfa-arpeggiókkal ecseteli, míg a marása okozta fájdalmat a solo-hegedű éles disszonanciájával.

3. **Palmgren Selim** (1878. Helsinki—) : Metamorphoses — Harmadik zongoraverseny, 41. mű (1919.).

A modern finn zeneszerzőgárda büszkesége : Selim *Palmgren* a helsingforsi egyetem és konzervatórium elvégzése után Berlinben fejezte be zenei tanulmányait, ahol Ansorge, Beyer és Busoni növendéke volt. Mint nagytehetségű pianista, főképen zongorakompozíciókat írt, csaknem száz műve között azonban két opera (»Daniel Hjort« és »Peter Schemil«) egy mesejáték (Tuhkimo=Hamupipőke) és rengeteg finn népies karmű. Szellemes férfikarait világszerte éneklik. Műveit rendkívüli fajiságuk mellett a melódika folyamatossága, harmónikus eredetiség és kolorisztikus csillogás jellemzi. Impresszionisztikus hatása alatt írt három zongoraversenye között a »Metamorfózisok« című *harmadik* koncert a legeredetibb, leghatásosabb Palmgren művei között.

Megszakítás nélküli nagyszabású fantázia, vagy variációs formaként kezeli szerző a hatalmas anyagot, amelynek finoman elmosódó határai azonban megmutatják a három tételre tagozódó mű körvonalait. Hatalmas zenekari bevezetés után —— kadenciával felel a magánhangszer s csak ennek elhangzása után halljuk a finn népdalból fölépített jellegzetes főtémát, amely később érdekes ritmikai, tempóbeli, harmónikus és színpompás »metamorfózis«-on megy át a mű folyamán, mint azt a cím is elárulja. Ezt a látszólagos témaszegénységet teljesen eltünteti szerzőnek átalakító fantáziája, amely a főtémából alakítja át a tematika egész anyagát : a melléktémát és zárótémát s amellett a változatosságában pompázó elemzési részt.

A zenekar *tutti*-ja után játékos *Allegro leggiero* vezet vissza a főtémára, amely most a vonósok szenvedélyes andante-jában kél életre. Újabb változat jön : széles, de könnyed keringőütemben halljuk a fő gondolatot a magánhangszereken, később uniszonóban a vonósnégyesen. A folytonos változatokat újabb kadencia szakítja meg s egy feldolgozásszerű rész után a *Lento lugubre*-hez, a tulajdonképeni második tételhez érünk, amelynek dallamában megint csak ráismerünk az elváltozott alapgondolat dallamvonalára. Nagy fokozás vezeti be a harmadik tétel allegroját, amely további kaleidoszkópszerű szellemes variánsokkal gyönyörködtet.

Előadja : *Faragó* György zongoraművész.

4. *a)* **Melartin Erkki** (1875. Wiipuri) : Onnettomasti syntynyt (A balsors gyermeke).

b) **Melartin E.** : Marian kehtolaulu (Mária bölcsődala).

c) **Järnefelt Armas** (1869. Viborg—) : Titania.

Előadja : *Eyssen* Írén énekművésznő.

SZÜNET

5. *a)* **Kuula Toivo** (1883.—1918.) Wiipuri): Sommernacht auf ein Friedhof (Nyáréj a temetőben).

b) **Melartin E.:** Aamulaulu (Hajnali dal).

Előadja: *Báthy* Anna, a m. kir. Operaház művésznője.

6. **Sibelius J.:** Második szimfónia, D-dur, 43. mű.

Hét szimfóniát írt Sibelius, de talán ez a »második« a legjelentékenyebb, és méltán legnépszerűbb is, valamennyi közül. Első tétele derűs alaphangú; ezt a nyugodt, szemlélő életörömöt csak a zárótéma fokozza ujjongássá. A kidolgozástétel szellemesen vegyíti az expozíció témáit; érdekes az az epizód, melyben az üstdob hat negyedkótájának halk lüktetése felett a fúvók a fő- és melléktéma töredékeivel felelgetnek egymásnak. A kóda epilógszerűen a főtéma bevezető ütemeit idézi halk kicsendüléssel. A lassú-tétel a vonós basszusok pizzicato trioláival kezdődik. Ez a tematikus anyag a fagót népdalízű témájának belépésével alárendelt kontrapunkt-kíséretté válik. Később a dallamvonalat a klarinét, majd a hegedű fűzi tovább. A szenvedélyesen fokozódó középtétel fortisszimó fúvóhangzatokban éri el csúcspontját. Most egy rövid, szinkópás kíséretű *Fisz*-dur epizód következik, melyet igen ötletesen kigondolt visszavezető rész vált fel: ismét megjelenik a szomorú népdal-téma, de most a vonósok uniszónójában, melyet a puzónok hangzatai támogatnak.

Szellemesen tovasuhanó scherzo a következő tétel: Mab királynő tündérei találkoznak a Szentiványéji álom ravasz kis koboldjaival! A *b* orgonaponton elhalkuló triolafigurákat *esz*-moll $^{12}/_{4}$-es ütemű trió váltja fel, melynek sajátos hangulatát az óboa gyönyörű témája adja meg. Hirtelen, váratlanul visszatér a scherzo-téma, pajkos trioláival együtt. Újra halljuk az üstdob *b* orgonapontjának tremolóit, majd ismét a mélabús *esz*-moll óboa-témát, de a folyton élénkülő tempó egyenesen a *finale*-be vezet át. Víg, páratlan ütemű népi táncra emlékeztet ötletes ritmusokból formált tematikája. Melléktémájában a vonósok osztinátó, makacsul ismétlődő nyolcadfigurái felett a fúvók felváltva idézik egy finn népdal kezdőütemeit. Rövid kidolgozás után tér vissza a táncritmusú főtéma — érdekes, folyton visszatérő *D-Cisz* basszusával — majd sok *crescendo* és vonóstremoló alkalmazásával ismét megszólal a puzónok karában, hatásos kódaként, a főtéma utómondata.

A NÉMET ÉS AZ OLASZ SEICENTO

Mindannak, ami az újkori német hangszeres zene terén jelentős; a 17. században kell keresni gyökereit, a harmincéves háborút megelőző és követő idők egy sajátos termékének a protestáns korálnak kontrapunktisztikus kidolgozási módjában. Ez, az orgonabillentyűzet rendszeréből nőtt produktum magába szívta az előző századokban kialakult és a flammandok és velenceiek által kidolgozott fugato stílus minden lehetőségét és sajátosságát. Ezzel elsődleges közvetlen alaptörzse lett a bachi művészetnek, amely szintézise és koronája egy évszázadokra visszaterjedő kornak s ugyanakkor a jövő idők konstruktív erőinek kimeríthetetlen arzenálja. A német Seicento zenéjébe a legkülönbözőbb hatások keveredtek. Mint amennyire német volt Bach művészete, annyira nem színtiszta német az őt megelőző koré, amely a 18. század bécsi klasszikusaiban kristályosodott ki. Telemann, Hasse, Schütz, Fux, a mannheimiek, továbbá Galuppi, Sanmartini, Jommelli, Veracini, Locatelli, olyanok nevei, akiknek jelentős szerepük volt a szimfónikus zenének a beethoveni szimfóniák architektúrájáig vezető fejlődésében. Ezeket a neveket a zenetörténet is számon tartotta. Történelmi szempontból azonban nem érdektelen olyanok szerepe, akiket néhány évtized alatt elfelejtettek. Ezeknek — hogy képletesen beszéljünk — a kis patakoknak az egyirányú összmunkájában elrejtve forrott és szövődött össze az a stilisztika, melynek később univerzális megszemélyesítője maga Bach lett.

Amíg Északnémetországban a flamand iskola jellege csaknem érintetlen maradt, Dél- és Középnémetországban a 17. század zenéje kétoldalú hatás alatt

érlelődött. Egyrészről bizonyos nemzeti eszmény felé való törekvés, másrészről *olaszosodó* tendencia karaktererében domborodik ki a 17. század német zenéje. A nemzetiesítő és olaszosító eszmei törekvés egymást kiegyensúlyozó intenzitással végzik ható munkájukat olykor egymástól elkülönülten olykor egymást kiegészítő kölcsönhatásban. A német zenének egy értékes területén, Bécsben pedig a hely földrajzi fekvésénél fogva a két hatás — az északi germán és a déli olasz — bizonyos kozmopolitizmus jellegének kialakulását vonta maga után, amelyben harmonikusan olvadtak össze a germán és a latin faj jellegzetességei.

A Bach előtti német zene fejlődésében a protestáns eszményiség mellett az olasz reneszánsz eltörölhetetlen hatású szerepet játszott. De ez semmit sem von le a német tendencia nemzetiességének eredetiségéből s a német 17. századot nem lehet egyszerű epigonizmus tünetének venni, habár a német zenei romanticizmus gyökerei Olaszországba nyúlnak vissza, habár az újkor német szimfónikus stílusa az olasz, a latin, a hellén ideálból átszívódott világosság és a német analitikus hajlam összeolvadásából forrott ki.

A 17. század fejlődési folyamata Bachban érlelődik gyümölccsé, benne szintetizálódik az előző kor minden eszménye, benne futnak össze, majd zsenijéből ágaznak szét az utókor számára az előző századok sokszor ellentétes jellegű sokszerű eszméi. A polifonia terén az olasz reneszánszon átvezető közvetlen szálak fűzik őt a középkorhoz ; a nagyvonalú írásmodor, a stílus és főleg az ornamentika gazdagsága a francia 17. századdal hozzák őt szoros kapcsolatba. Monodiájában pedig az olasz 17. század tanítványa. Benne tökéletesedik Pachelbel, Buxtehude, Reincken, Scheidt kísérletei a korálvariáció terén. Ő az, aki az olasz mottettából származó kantátát végső fokára fejleszti, a korál lelkét leheli belé és ezáltal a műfajnak megadja azt a sajátos német eredetűséget. És amikot a 17. század végén Németországban a középkor óta fejlődő vallásos drámát az olasz (Róma) oratórium hatása alatt hangszeres, polifonikus és monodikus zene itatja át, az ekörül keletkezett eszmei harcban Bach az, aki érvényt szerez az igazságnak a Máté-Passióval. Bármely oldalról is vesszük tehát Bachot, a középkor végével kezdődő, az olasz reneszánsz és a német reformáció impulzusán történő s végül a 18. században tetőfokát érő fejlődés végső összefoglalóját ismerjük fel benne.

* *

Luther és a reformáció hatása döntő útra terelte a 16. század egész német művészetét, de főleg a zenét. A német lirikusok minden inspirációjukat a népköltészet felé fordítják. Amíg az olasz kultúra a rinascimentoban irradiálódott, amíg a franciák az udvar mecenátusa alatt nemzeti irodalmat teremtettek, addig Németország a harmincéves háború szörnyű következményeit élte át. A birodalomnak a középkor óta tartó kis hercegségekre való feldarabolódása elhalványította a nemzeti egység érzését, kiapasztotta azt a kollektív faji tudatot, amely egyedül képes nagy, jellegzetes művészetet teremteni. A keletkezett kis udvarok pedig, melyek a 18. század végén melegágyai lettek minden kulturális törekvésnek, a 17. század elején nem részesítenek figyelemben és pártfogásban semmilyen szellemi érdeket. Egyedüli igazi, aktív belső erő, az általános züllés közepette az energiák egyedüli menedéke a vallásos érzés maradt, amely új táplálékot talált a reformáció eszmei és hangulatvilágának legtipikusabb kifejezőjében a korálban. Paul *Gerhardt* költő (1607—76) és Johann *Eccard* zenész (1553—1611) nevéhez fűződik a korál kiformálása. Eccard tízévi munkával megharmonizálta az összes népi dallamot, melyeket akkor Északnémetországban énekeltek. (»*Geistliche Lieder auf dem Choral oder die gebrauchliche*

Kirchenmelodie.« Megj. 1597—98.) Eccardtól Bachig semmiféle változás nem esett a korál struktúráján és jellegzetes formáján.

A nép a korál hangulatvilágának miszticizmusába mélyedt el. Ebben a műfajban fejezte ki minden lelki erejét és a hit ideáljai felé való sóvárgását. A korálban vezette le minden lelki és érzelmi energiáját. Az ízlés és a kultúra válságán esik át Németország. Ez pedig a birodalom szellemi és erkölcsi integritását komoly veszéllyel fenyegette, melynek bekövetkezése a német kultúra történelmi missziójának jelentőségét és karakterét rontotta volna le végzetesen.

A német 17. század zenéjében minden műfaj olasz ízlés impulzusán fejlődött ki. A harmincéves háború utáni kor általános stagnálása közepette a nép engedett az olasz hatás túláradásának, amely ellen még a legtipikusabb német műfaj, a korál sem tudta megvédeni a maga eredetiségét. A 16. század közepén a protestáns primitív liturgiában ez a szokás honosodott meg, hogy korált énekeljenek néhány oly szövegre, melyeknek a tartalma a Szentírásból van merítve s melyeket tartalmuk az egyházi év azon napjára utal. A spirituális költészet pedig ezen énekek szövegeit szolgáltatta. Ezeket időnként megújították, átdolgozták. A költők (pl. Agricola, Hermann-Herpol, Ringwald stb.) versenyeztek egymással új evangéliumi szövegátdolgozások, ban. A zenészek az olasz madrigalisták műveit igyekeztek megismerni, melyekben az evangéliumi szöveg bizonyos dramatizálásának nyomait ismerték fel. Ez a drámaiasító tendencia a firenzei Camerata reformeszméinek érvényre jutásával a 17. század elején domborodik ki. A mottetta Németországban is felszívta a 17. század minden vívmányát, a harmoniákkal alátámasztott melodikus párbeszédet, a drámai recitativót, hangszeres kíséretet stb.

Az érett korál, ez az egyaránt epikus és lirikus műfaj lett a *kantáta* és a *Passió* éltető eleme gerince, rájuk nyomta a sajátságos etnikus bélyeget. E két műfaj azonkívül magábaszívta az instrumentalizmus mindazon elemeit, melyek a Frescobaldi- és Corelli-féle művészet virágkorában az orgona és a hegedűkultúsz ölén fejlődtek s amelyeket az előző évek német művészei plántáltak át Németországba. A német művészek kezdettől fogva azt szorgalmazták, hogy az olasz seicento koncertzenéjének az elemeivel áthatott Passióból önálló műfajt alakítsanak. A Passió pedig a szoros értelemben vett liturgiától való elszakadással lényeges történeti jelentőségű változáson esik át. A *régi* kantáta és passió szövege kizárólag biblikus volt, a szabad költői termék teljes kizárásával; kórusok és recitativok váltakozó zenéjével. Az *új* passióban az evangéliumi szöveg másodrendű szerepet játszik, áriák és recitativok sorakoznak fel benne, monodiája pedig az olasz opera stílusában van megfogalmazva. Az a titkos szándék alakul ki, hogy olyasféle vallásos (spirituális) operát mintázzanak meg, amelyekben Luther eszményeinek hatásán nőtt nemzeti érzés visszhangja érződjék. Ezen műfajnak organikus formáit és kitevő elemeit az olasz művészettől vették. Innen származott az az ellentét a forma és a tartalom között, a megjelenési karakter és az ebben kifejezett eszmevilág között. Ezt az ellentétet a német 17. század legkimagaslóbb zsenije, Heinrich *Schütz* hidalta át. Schütz rakta le az újkori német egyházi zene tradicióinak az alapjait, melyben a flamand eredetű prolifonia és az új olasz művészet monodikus vívmányai összegeződnek. Megalkotta az újkor egyházi zenéjének a stílusát, melyet Carissimi álmodott meg s amely Bach zenéjében érte el a legmagasabb színvonalat.

Schütz (1585—1672) az olasz és német késői reneszánsz áthidaló egyénisége volt. Velencei iskolán nevelkedett, amely akkor az olasz zene kisugárzó fókusa volt. Velence a 17. század elején minden korabeli zenészt magához vonzott s a velencei iskolát főleg németek özönlöttek el. Ennek az oka nemcsak az ott élő Giovanni Gabrieli személye volt. Velence szíves elnézéssel fogadta be a protestánsokat, akiket

az alsóbb néposztály a mohamedánokkal és egyéb eretnekekkel egyenlően elítélt. De a velencei köztársaság gazdag patriciusai szívesen fogadták a protestánsokat, mint a pápai hatalom ellenfeleit különösen akkor, amikor a Római kúria (V. Pál pápa) helyi és személyes »Interdictum«-mal sujtotta a köztársaságot (1605—7). Egyetlen katolikus városban sem találtak a német protestánsok biztosabb menedékhelyet és zavartalanabb nyugalmat a 17. század elején, mint Velencében.

Schütz kétszer járt Velencében s mind a két ízben bőséges tanulságot merített otttartózkodásából. Első ízben Móric marburgi őrgróf beszélte rá, hogy menjen Gabrielihez tanulni. Egyesek szerint Schütz szívesen ment, mások szerint nagy ellenszenvvel. Bárhogy is legyen, tény az, hogy elment. Giovanni Gabrieli vezetése alatt a kontrapunkt technikájában tökélesítette magát, azonkívül az új recitativikus stílus és a hangszeres zene vívmányait sajátította el. A velencei évek hatása alatt bizonyos fesztelenséget nyert az írásban, de egyúttal átvette a velencei iskola sok szabadosságát is, ami később merészségekhez vezette, oly színekhez és stílushoz, amelyet Gabrieli és Velence nélkül bizonyára nem sajátított volna el. A velencei tanulságok hatása alatt jelenik meg első jelentős munkája, zsoltárok és mottetták gyüjteménye, melyben először alkalmazza a német egyházi zenében a recitatív stílust és a hangszerkíséretet. (»*Psalmen Davids sampt etlichen Moteten und Concerten mit acht und mehr Stimmen . . .*« Drezda, 1619.) Az előszóban rávilágít művére: ». . . Und demnach ich vor diesem etliche Teutsche Psalmen auff Italianische Manier zu welcher ich von meinem lieben und in aller Welt hochberühmter Praeceptore, Herrn Johan Gabrieln so lange in Italia ich mich bey jhme auffgehalten mit fleisz angeführtet werden . . . stb.« A zenészekhez intézett előszó 7. pontjában tudatja az olvasóval, hogy a zsoltárokat Németországban ismeretlen »*in stylo recitatio*«-ban komponálta. (. . . welcher bis Dato in Teutschland fast unbekandt . . .«) Második alkalommal is (1628) tanulni ment Velencébe, ahol Monteverdi operáinak elterjedt sikerét tapasztalta. 1629-ben Velencében kiadja »Symphoniae Sacrae«-inek első gyüjteményét, melynek előszavában a darabok stilisztikai sajátosságait igazolja: ». . . *Venetiis apud veteres amicos commoratus cognuni modulandi rationem nom nihil immutatam antiquos numeros ex parte deposuisse hodiernis auribus recenti allusuram titillatione : ad cuius ego normam ut aliqua tibi de meae industriae penu pro istituto depromerem, huc animam & vires adieci . . .*« (. . . Velencében régi barátaim között úgy tapasztaltam, hogy a modulálási modor némileg megváltozott; felhagytak a régimódi számozással s a fület újfajta melódiákkal szórakoztatják. Én is minden figyelmemet ennek szenteltem.) Ez az újfajta zene Monteverdi zenéje volt, amely új utakat nyitott. Schütz is ennek a stílusnak az útjára tért, melyben a régi prolifónia és az új recitatív modor konstruktív sajátosságai összegeződnek. A »Symphoniae Sacrae« II. és III. kötetének (1647 és 1650) előszavában Schütz kifejti zenéjének karakterét, stilisztikáját, az olasz mester drámai érzékét, az élet hányódása és küzdelmei közepette szerzett komoly, érett tapasztalatok tanulságait.

Második velencei tartózkodása idején apja halála (1631 augusztus) hazaszólította Drezdába, de azonnal vissza is indult és utazott Olaszországba. Mikor végleg hazatért Németországba, a legzüllöttebb közállapotok idején a sors hányta, vetette őt. Reflexiókra hajlamos, fájdalomtól megtermékenyített szellemét otthon Luther tradiciói ragadták el és bármennyire is számot vetett az olasz zene uralmával mindég önálló, nemzeti művészet volt a legtisztább ideálja. Fájdalommal látja, hogy az olasz földről jött, sokszor rikitó profanizmusnak nemcsak a közönség, a dilettánsok, hanem a komoly zenészek is meghódolnak, feláldozzák önállóságukat, nemzeti, eredeti, jellegzetes mivoltukat. A »Geistliche Chormusik« előszavában próbálja öntudatra ébreszteni a német zenészeket a nemzeti zenei hagyományok jogaira való

hivatkozással. Az egyetemes művészi és a nemzeti ideálért egyaránt rajong hite. Nem ellenzi, hogy olasz mestereket hívjanak az udvarokba. Sokkal többet tanult az olaszoktól, semhogy elleneszegüljön az olasz zene jótékony hatásának. Amit fájlal, az inkább az öntudatlanság és a fiatalság tévelygése. Mert Schütz számára csak annak volt értéke, ami bár új hajtással, de a hagyomány törzséből nőtt. Erős tudatában van, annak, hogy tapasztalatai irányadók lehetnek a fiatal német muzsikusoknak. Nem akart modellé válni, csak az olasz művészet komoly tanulságaira akarta felhívni korát. Ezzel áthidalta az új olasz stílust és a német hagyományt. Meditativ, elmélyedő művészete az olasz és a német reneszánsz kollektív nyelvezetét akarta megtalálni s ezzel Bachot készítette elő.

Bécsben — amint már utaltunk rá — az egyházi zene korképe alig különbözik bármely olasz városétól. Nagy tömegű kettős kórusok, hangszerkíséretű recitativok, áriák hallhatók mindenfelé. A zeneszerzők olaszok vagy azok tanítványai. A bécsi liturgikus élet legjelentősebb zeneszerzői Antonio Draghi, Antonio Bertali, Pietro Andrea Ziani, Carlo Agostino Badia, mind velenceiek.

A német klavicembalista irodalom az orgonastílusból merítette stilisztikai sajátosságait s így nehéz is szigorú határvonalat vonni köztük. A 17. század német klavicembalistái már túlhaladták a puszta táncátírások korszakát. Érzik rajtuk, hogy jól ismerték Sweelinck és a többi angol virginalista műveit s főleg az akkori europai mintát, az olasz mestereket. Ifj. Schmid, Woltz, Adam Steigleder, Simon Lohet, mind a velencei iskola tanítványai voltak. Hans Leo Hassler mesterének Andrea Gabrielinek modorában írta ricercareit. A kor legjelentősebb clavicembalistája Johann Jakab Froberger pedig négy évig (1637—41) Rómában Frescobaldi növendéke volt és mint eklektikus hajlamú komponista az olasz művészet levegőjét hozta át Németországba. Két gyüjteményben jelentek meg munkái. Az elsőben foglalt, orgonára és clavicembalora szánt toccatákra, canzonekra, ricercarekra, capricciokra, fantasiakra, suitekre tisztára az olasz hatás nyomta rá bélyegét. Froberger orgonastílusa korántsem éri el Frescobaldi inventív gazdagságának és nagyvonalúságának színvonalát, de azért mégsem lehet tőle elvitatni a kicsiszoltságot és evvel együtt járó elegáns folyékonyságot.

Froberger mellett a közvetlen Bach előtti kor legkimagaslóbb univerzális művésze a clavicembalo terén Johann Kuhnau. Jogász, matematikus, nyelvész és zenész volt egy személyben. Bátor harcosa volt a szabad újító tendenciák érvényre jutásának. Több részből álló »Sonata da Camera«-kat komponált, melyekben a hasonló olasz hegedűkompoziciók típusát ismerjük fel. A Bach-előtti kor orgonastílusának elsődleges megalapítói közül a legjelentékenyebb, Johann Gaspar Kerll, Frescobaldi és Carissimi növendéke volt Rómában. Maga Bach sem igen tért le arról az útról, melyet az olasz iskolán nőtt elődei jelöltek meg.

*

Az opera, mint az olasz reneszánsz terméke, mint műfaj, vagy mint stílus a bécsi és főleg a bajor udvaron keresztül találta meg az utat Németországba. Az olasz kultúra zenei reprezentánsa Münchenben Orlando di Lasso volt, aki ott töltötte életének java részét. A bajor udvart pedig rokoni kapcsolatok fűzték Mantovához, a reneszánszkori olasz opera bölcsőjéhez. Orlando di Lasso zenéjében erős a dramatizáló tendencia és ez áthatott müncheni iskolájára. A német zenészeknek a zenéről való felfogását az olasz reneszánsz felfogása átmódosítja. Orlando di Lasso egyik tanítványa Wolfgang Schoensleder »*Architectonice Musices Universalis*« c. művében így nyilatkozik: ». . . a zene igazi varázsa abban áll, hogy emóciókat képes felkelteni

és akciókat kifejezni!« Olasz felfogás mellett tesznek tanuságot és így előkészítik a talajt az olasz opera számára.

A firenzei recitatív stílust Schütz hozta át Németországba Gabrieli modelljeire komponált zsoltáraival. Ő írta az első német operát, a »*Dafne*«-t, melyet Peri is megzenésített s melyet Martin Opitz fordított le németre. (Torgauban játszották 1627-ben). Az olasz operának Németországba való átplántálása szerencsétlen korban történt, a harmincéves háborút követő terméketlen, zavaros időben. Oly nyomasztó tünet, mint az akkori nyomor és általános züllöttség, a legkedvezőtlenebb alkalom a fejlődést magától alakító nagy ideálok, komoly eszményiségre hajló diszpozició számára. Az általános önérzet színvonala aláhanyatlik, a szellemi erők megtörnek és a fiktív értékű divatszerűségek válnak a társadalom eszményévé. Ez következett be Németországban a 17. század második felében. Az olasz opera nem Monteverdi, Cavalli, Cesti művészetének komoly szellemében, hanem a legvásáribb formában nyert érvényesülést. Münchenben 1653-ban mutatták be az első operaféle darabot G. B. Maccioni »*L'arpa festante*« című silány, dilettáns értékű, jellegtelen, alacsony színvonalú művét.

Schütz megkísérelte, hogy gátat emeljen ezen alacsonyrendű beözönlő izlés előtt. Nemzeti hagyományokra való hivatkozással teljes erejével harcolt a divatszerűség kultusza ellen, amelynek elhatalmasodásában azt a veszélyt látta, hogy Németországban kialszik a művészi autonómia tudatának minden kis szikrája. Schütz harcában meg nem értve, egyedül maradt. Egyik város a másik után behódolt az olasz operának. A leghathatósabb ellenállást Hamburg fejtette ki. Az ősi hansavárost a harmincéves háború következményei gazdaságilag nem érintették. Művészbarát, szabad, gazdag mivoltának tudatában arra vállalkozott, hogy kizárólag nemzeti célt szolgáló zenei intézményekkel és operaházzal megmenti a nemzeti művészetet. E vállalkozásában az a szerencsés körülmény játszott közre, hogy amíg az olasz és más német városokban az udvar volt a kezdeményező, Hamburgban a polgárság maga állott a mozgalom élén. Hamburg is belebukott vállalkozásába, amit csak két évszázad mulva Wagnernek sikerült diadalra vinni.

A humanizmus utóhatásaképen a reneszánszban kivirágzott olasz opera nem talált termékeny talajra Németországban, ahol csak mint epigonista termék nőtt tovább. Ha mint látványosság meg is találta a maga közönségét, mint stílus nem tudott asszimilálódni a németség legbensőbb nemzeti aspirációival. Sem művészi, sem történelmi következményeiben nem domborodott ki. Bach az újkori német zene első nagy megtestesülése operisták között élt és egyéni fejlődése az olasz opera Németországban való térhódításának az idejére esik; Bach sohasem írt színházi zenét.

Meditatív és filozófiai hajlamú germán, keresztény szelleme nem tudta magát kifejezni az olasz reneszánsz pogány, hellén-latin ízlésnek stilisztikájában. A keresztény német szellem az egyházi zenében és bölcseletre hajló szimfónikus zenében találta meg igazi saját stílusát. Bach lelkisége mélyén Leibnitz eszményvilágának ideális transzcendens kereszténysége élt, melynek szívverése a H-moll misében és a Máté-Passioban dobog. Ebben domborodik ki a német szellem igazi fizionomiája, amely realisztikus és álmodozó, a konkrétumhoz való ragaszkodásban a legszigorúbb következetességre és az elvontságok ingoványán a legfantasztikusabb tévelygésekre képes, amely dogmákkal és imperativuszokkal fegyverkezik fel, hogy megvédje magát az Istenhez való felemelkedés túlzásaitól és a végtelenbe való misztikus elmerüléstől. A minden földi kötelektől elszakadó, az IDEÁL-ért való határtalan rajongás diszpoziciója ez, melynek áldozatai lettek Nietzsche és Schumann.

SZITA OSZKÁR

HANGVERSENYKRÓNIKA

Budapest, 1935 február 15.

A Filharmóniai Társaság rendkívüli hangversenyén Charles *Münch* elzászi karmester mutatkozott be. Szuggesztív erejű, alapos képzettségű, temperamentumos muzsikus, ki ha nem is pózmentesen, de meggyőző nagyvonalúsággal interpretálja műsorának minden egyes számát. A kissé nagyon is elnyujtott koncert bevezető száma, Bach fenséges Passacagliája *Respighi* túl vaskos orkesztrálásában ezúttal nem keltett nagyobb hatást. Annál eszményibben érvényesültek Debussy és Ravel művei — előbbitől a »Le printemps«-t, utóbbitól a ritkán hallható balletszvitet élvezhettük — úgy látszik, hogy Münch ezeknek kidolgozására fektette a fősúlyt. Ropartz és Rabaud érdektelen zenekari művei mellett Dohnányi örökké friss, romantikus szépségekben bővelkedő gordonkaversenye földöntúli régiókba emelte fel a hallgatót. Amadeo *Baldovino* lírai zengésű gordonkájával, csipkefínom játékával méltónak bizonyult Dohnányi mesterművéhez. A közönség nagy lelkesedéssel ünnepelte a kitűnő vendégeket, valamint a filharmóniai orkeszter művésztagjait.

A hatodik bérleti hangversenyt *Ferencsik* János, az Operaház fiatal nagyon tehetséges karnagyának koncertdirigensi bemutatkozása avatta ünnepi estté. Ferencsik szereplése még azoknak is meglepetés volt, kik figyelemmel kísérték az utóbbi évek során ennek a rokonszenves, közkedvelt ifjú muzsikusnak gyors karrierjét. Komoly tudás, sok ízlés, alapos készültség támasztja alá karmesteri adottságát. *Strauss* »Heldenleben«-jének és *Siklós* Szimfoniettájának nagyvonalú, biztos kezű, stílusos eldirigálásával ezúttal is bebizonyította, hogy jövő fejlődése elé joggal tekinthetünk a legvérmesebb reményekkel. Az est magyar újdonsága, Siklós Szimfoniettája ismét rávezette a magyar muzsika jövőjével foglalkozókat arra, hogy istenadta melodikus invencióval, fölényes technikai virtuózitással valóban megoldható a magyar zene stílusának problémája a folklore zene anyagának felhasználása nélkül is. Különösen a szonátaformában megalkotott gyönyörű első tétel fog e téren iskolát csinálni, de őszinte nagy sikere volt a variáció formában megírt eredetien lüktető, ritmusokban tobzódó harmadik tételnek is. *Mainardi* Enrico ízléssel, sok technikai tudással játszotta Boccherini gordonkaversenyét és Respighi variációit. Kár, hogy hangjának szürke mezzofortera méretezett dinamikája az első tíz percben már kikapcsolta játéka iránti mélyebb érdeklődésünket.

A hetedik bérleti estén *Berg* Ottó karnagy megértő, gondos és igen muzikális vezénylését élvezhettük Beethoven »István királyá«-ban, de főként Ravel színpompás Bolerojában; utóbbinak helyesen megválasztott tempója őszinte tapsorkánt váltott ki a hallgatóságban. Magyar újdonságként *Kazacsay* »Cirkusz«-szvitjét hallottuk. Eddigi kompozícióiban is megállapítottuk, hogy ennek az igen nagy képzettségű, ötletes komponistának a humor és főként a zenei szatíra az igazi eleme. Ha kompozícióiban csak üresen puffogó élceket hallanánk, akkor nem hagynának bennünk mélyebb utórezgéseket. De Kazacsay a zenei tréfák mélyebb húrjait pengeti. Életfilozófiai bölcs szemlélet árad minden motívumából; ezért érdekel minden taktusa. A közönség megértette a komponista intencióit és sokszor szólította dobogóra. *Szánthó* Enid, a bécsi Operaház magyar énekesnője, Mahler komor gyermeksirató dalait énekelte sötét színezetű, pasztózus hanggal. *Gertler* Endre száraz, monoton előadásban, de szolíd technikával szervírozta elénk Hubay virtuóz Valse paraphrase-át és Mozart G-dur versenyművét.

A gyönyörűen fejlődő *Budapesti Szimfonikus Zenekar* bérleti hangversenyét *Fleischer* Antal dirigálta a tőle megszokott komoly elmélyedéssel és elragadó lendülettel. Az »Euryanthe«-nyitány és Goldmark »Itália« c. szimfónikus költeményének pazar színpompáját, ragyogó fortisszimóit maradéktalanul juttatta érvényre. Öröm volt hallani a zenekar fúvóinak tömören zengő kórusát. Kósa III. szimfóniája kevésbé üdítő zenei csemege. Ez a törekvő, szorgalmas ifjú komponista minden munkájában más-más impresszió átéléséről számol be hívei lelkes táborának. Eddig Bartók és Schönberg nyelvezetével élt, most váratlanul a mult század romantikus reformátorai felé orientálódott. Erről Liszt, Berlioz és Brahms citátumai tanuskodnak. *Kerpely* gordonkájának nemes tónusát élveztük a Saint-Saëns versenyműben. Úgy őt, valamint Fleischer karnagyot megérdemelten zajos ovációban részesítette a Budai Vigadót zsúfolásig megtöltő előkelő közönség. Két magyar újdonsággal is szolgált a *Sámy* Zoltán vezényelte sikerült koncert. *Zádor* »Sinfonia technica«-ja gazdasági életünk nélkülözhetetlen technikai vívmányait, a hidat, a távírópóznát, a vízművet és a gyárat öntötte hangokba. Honegger és Mosszolov után kissé merész vállalkozás, mely ezúttal nem úgy sikerült, mint ahogy a kitűnő magyar komponistától vártuk volna.

Valamennyi tételnek csak az első nyolc-tíz taktusa volt érdekes, a többi belefulladt az érdektelen orkeszterblöffök szürkeségébe. *Siklós* »Preludium és fuga«-ja, a kitűnő mester legújabb műve, hatalmas fokozásra felépített mesterien hangszerelt alkotás, melynek megvesztegető orgona-regisztereket utánzó színpompáját maradéktalanul juttatta érvényre Sámy Zoltán kitűnő lelkes gárdája. A lelkes hangulatban lezajlott est szólistája, *Károlyi* Gyula, ragyogó technikával játszotta Liszt A-dur versenyművét. Kár, hogy a Budai Vigadó gyilkos akusztikája játékának sok-sok finomságát nem engedte érvényre jutni. — *Reiter* Miksa milanói karnagyban művelt, képzett muzsikust, az átlagnál jóval érdekesebb művészlelket ismertünk meg. Különösen szép, kiegyenlített kidolgozásban hozta ki Respighi »Il Pini di Roma«-ját, melynek befejeztével lelkes, megérdemelt ünneplésben volt része. Kevésbé tetszett a »Tod und Verklärung« elnagyzolt, széteső interpretálása.

Bernardo *Molinari* mindenben igazolta világhírét azon a felejthetetlen hangversenyen, melyet a Városi Színházban vezényelt a *Budapesti Hangversenyzenekar* élén. Még mindig hangosan énekel, túlkiabálva a zenekar fortéit is, még mindig dobog a lábával — nem hallgathatjuk el, hogy ezek olyan rossz szokások, melyekről Európa minden karnagyképző tanfolyama *legelőször* szoktatja le növendékeit! — de már nem gesztikulál annyit és nem toporzékol a dinamikai felfokozások közepette. Ennek a lehiggadásnak élveztük gyümölcsét az Eroicában és Paesiello bájos »Ninon«-nyitányában. Beethoven isteni szimfóniájában most a lírikusabb részek kidolgozását tűzte ki célul és nem domborította ki szokott túlzásaival a hősi epizódokat. Legnagyobb sikerét *Paganini* Moto perpetuójával aratta: ez a meghangszerelt hegedűdarab a zenekar elsőrangú hegedűseinek interpretálásában valóban úgy szólt, hogy szinte büszkék lehetünk rá. A műsort a Tannhäuser-nyitány rekesztette be.

Új karmester is mutatkozott be a Hangversenyzenekar bérleti ciklusának során: *Schuricht* Károly, a lipcsei Gewandhaus főzeneigazgatója. Fölényes tudású, érzelmességében romantikus adottságú, biztos technikai készséggel rendelkező karmester, ki sokszor ismétlődő pillanatnyi ellágyulásaiban sem feledkezik meg a formai felépítésről. Imponáló nagyvonalúságát *Brahms* negyedikében figyelhettük meg legjobban. Nagy sikere volt *Zádor* Magyar Capriccziójának is. Szellemesen hangszerelt, finom, ízléses mű, telve a zenei humor legrokonszenvesebb fajtájával: az életörömöt sugárzó derűvel. Bruckner ritkán hallható Te Deuma mélységes áhítatot váltott ki a hallgatóságban. Mintaszerű interpertálásában a Székesfővárosi Énekkaron kívül *Bodó* Erzsébet, *Basilides* Mária, *Závodszky* és *Kálmán* vettek részt, művészetük legjavát szolgáltatva. Dohnányi egyik nagyon tehetséges növendéke, *Sólymos* Péter, mesterének utolérhetetlenül bájos gyermekdal-variációit játszotta, muzikális megértéssel, finoman csiszolt technikával. A közönség tomboló tapsokkal ünnepelte, a kitűnő vendégkarmesterrel együtt.

Ugyancsak a Hangversenyzenekar élén jelent meg egy fiatal, nagyon ambiciózus, de még kiforratlan francia karmester, *Hupka* Félix, ki alaptermészetétől elég távoleső Brahms első szimfóniájának eldirigálásával csak a kötelező udvariasság sugallta elismerésben részesült. A közreműködő szólista, *Warrot* Marie-Aimée Schumann költői *a*-moll zongoraversenyében ritkán hallható eszményi billentést és finoman csiszolt technikai fölényt árult el.

A Népművelési Bizottság nagyszerűen bevált idegen nemzetiségű hangversenyei során egy *olasz* és egy *angol* hangversenyt hallottunk a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével. *Piccardi* Oreste biztos kezű, temperamentumos, gazdag fantáziával rendelkező karmester, ki Alfano, Lualdi, Respighi és Verdi zenekari műveit vezényelte a kitűnő olasz mesterekhez méltó átszellemültséggel. A nagyon sikerült koncert keretében *Svéd* Sándor, az Operaház népszerű baritonistája két operaáriát énekelt a közönség viharos tapsainak kíséretében. Az angol hangverseny vezénylő-karnagyában Constant *Lambert*-ben igen kultivált, finom ízlésű, lírikus kedélyű muzsikust ismertünk meg. Delius és Vaughan-Williams szimfónikus műveit, valamint saját »Muzsika« c. kompozícióját dirigálta. Utóbbinak, valamint a London szimfóniának volt a legzajosabb sikere. *Murdoch* William elsőrendű pianista, klasszicitáló játékstílussal. Elragadóan szép zongorázásáért percekig tombolva ünnepelte az előkelő közönség. A bérletsorozat tizenegyedik és tizenkettedik hangversenyét *Bor* Dezső karnagy vezényelte, muzsikális fölénnyel, lelkiismeretes készültséggel. Liszt Berlioz és Siklós művei szerepeltek a műsoron. Utóbbinak táncimpresszióit pattogó ritmikával, színesen tolmácsolta a Székesfővárosi zenekar kitűnő együttese. *Haydn* koncertáló szimfóniájában *Banda* Márton, dr. *Sebestyén* Sándor, *Schwáb* Nándor és *Rudas* Imre játszották a szóló részeket, stílusosan, tökéletes technikai készültséggel. A közönség szeretettel ünnepelte őket, valamint a kitűnő énekesnőket: *Stowasser* Irént, D. *Gavora* Jolánt és *Baumgartner* Margitot.

Ábrányi Emil »Trianon« c. szimfónikus költeményét kell kiemelnünk a Vasutas Ének- és Zenetársaság vigadói hangversenyének műsorából. A nagy tudással sok invencióval megírt, háromtételes mű, igen mély benyomást tett a hallgatóságra, mely tüntető lelkesedéssel ünnepelte, a saját művét nagy lendülettel dirigáló kitűnő komponistát, valamint a fegyelmezett zenekart és férfikórust. Sz. *Zsögön* Lenke két operaária eléneklésével érdemelt elismerő tapsokat.

Az *Ország-Világ* dalpályázatán a kitüntetett magyar dalok szerzőit ünnepelte az az előkelő közönség, mely zsúfolásig töltötte meg a Zeneművészeti Főiskola hangversenytermét. *Teghze-Gerber* Miklós és *Bertha* István kompozíciói megérdemelték az elismerést. A hangverseny első felében *Hüvös* Iván dalaiban és néhány kisebb hegedűre, valamint nőikarra írt darabjában gyönyörködhettünk. A most alapított *Blaha Lujza*-emlékplakettet — Hüvös László szobrász nagyon tehetséges alkotását— dr. *Wlassics* Gyula államtitkár avatta fel, emelkedett hangú szép beszéd kíséretében. *Spur* Endre a cigányzenéről tartott, érdekes példákkal illusztrált előadást. A szereplők közül emeljük ki *Cselényi* Józsefet, *Dobay* Liviát, P. *Tóth* Erzsit, K. *Sztojanovits* Lylit, *Hámory* Imrét, *Penninger* Antalt, B. *Sztojanovits* Adrienne vezetésével kitűnően szerepelt Szilágyi Erzsébet-liceum énekkarát és a rutinos alkalmazkodással pompásan kísérő *Polgár* Tibort, a Rádió népszerű karnagyát.

Zongoravirtuózaink Chopin-specialistái rendszerint abba a hibába esnek, hogy a halhatatlan lengyel mester legtöbb alkotását ábrándos, lágy billentéssel, elandalogva játszák, előadásuk ezzel különösen, ha egész műsorukat Chopin-kompozíciókkal töltik ki, végül egyhangúan szürke és unalmas lesz. *Keéri-Szántó* Imre szerencsére nem tartozik ezek közé. Chopinben nem a feminin lírikust hangsúlyozza ki, hanem a zongora óda-költőjét, ki szenvedélyes ditirambusokban részegszik meg hangszerének tónusától. Hatalmas műsort játszott végig : szonátát, balladát, prelüdöket, etüdöket, scherzot, impromptut, mazurkát, keringőt. A közönség megértéssel követte a kitűnő művész egyéni elgondolását és minden szám után zajos tapsokkal fejezte ki tetszését.

Fischer Annie, *Szatmári* Tibor, *Merson* Miksa, *Kovács* István és *Földes* Andor régi ismerőse a budapesti közönségnek. Művészetükről újat alig mondhatunk ; gyakran emlékeztünk meg mindannyiukról évek során hangversenykrónikáinkban. Legfeljebb őszinte elismeréssel regisztráljuk *Fischer* Annie bravuros Waldstein-szonátáját és a tökéletes virtuózitással eljátszott Szimfónikus etüdöket, *Szatmári* Tibornak zenekar kísérettel előadott Schumann- (a-moll) és Beethoven- (C-dur) versenyműveit és *Merson* Miksának nagyszabású Bach-játékát.

Rachmaninov magasnívójú műsorral lepte meg a budapesti közönséget ; Bach, Beethoven és Liszt művei alkották értékes produkciójának gerincét. Basszusainak zengő tömörségén, technikájának ragyogó kiegyenlitettségén igazán nem látszik meg, hogy túl van hatvanadik születésnapján. Temperamentumával ma is magával ragadta közönségét, mely egész este zajos óvációkban részesítette.

Hazai hegedűseink, hála Hubay mester öt évtizedes világhírű pedagógiai működésének, semmiben sem maradnak a külföld világotjáró nagy virtuózai mögött. Az utóbbi hetekben *Gáspár* Zsigmond tünt ki ízléses temperamentumával, gyönyörű tónusával, *Koromzay* Dénes, biztos muzikalitásával, egyéni frazirozásával és *Bárdos* Alice, gondosan kicsiszolt, fölényes technikájával. Mindhármukat lelkes szeretettel ünnepelte közönségük.

Őszinte nagy meglepetést keltett Marian *Anderson* néger énekesnő, ki a Vigadóban tartotta meg ária- és dalestéjét. Bizalmatlanul fogadtuk a hangversenyét megelőző híresztéléseket, annál nagyobb örömmel állapítjuk meg, hogy várakozásunkban nem csalódtunk. Exotikus külsejével ellentétben igazi európai kulturát kaptunk, gyönyörűen kifejlesztett, érzékien bársonyos hangot, bensőséges előadást, egy mélységesen gazdag asszonyi lélek megnyilatkozását. Händel, Schubert, Brahms és Verdi műveit egyaránt fölényes stílusérzékkel interpretálta. Közönsége hódolva ünnepelte.

Basilides Mária Schubert-estjét zsúfolt ház tapsolta végig ; ez csalhatatlan jele kitűnő művésznőnk megérdemelt nagy népszerűségének. A hárfás-ciklust alig hallottuk még ilyen tökéletes tolmácsolásban, mint Basilides ünnepi hangulatú koncertjén. A ráadások özöne is fokmérője volt őszinte sikerének.

Dr. *Győri* Pál énekes gárdánk elitjébe tartozik. Kellemes, hajlékony orgánuma főként a dal- és az oratórium éneklésre predesztinálja. Legnagyobb diadalait rendszerint a 18. század mestereinek, főként Bachnak és Händelnek műveivel aratja, de sikerrel próbálkozik Wolffal is és a magyar szerzőkkel, Lányi Viktorral, Kazacsay Tiborral, Polgár Tiborral. Költői ihlettel telített előadását melegen tapsolta egész este hűséges törzsközönsége.

Dr. L. H.

BARTÓK ÉS A NÉPI TÁNC

A »FÁBÓL FARAGOTT KIRÁLYFI« FELÚJÍTÁSA ALKALMÁBÓL

A népi tánc Bartók Béla zenéjében oly rendkívüli jelentőséggel bír, mint talán senki másnál a zenetörténetben. A többé kevésbbé stílusos és jólhangzó feldolgozások alig nehány esetben mentek túl a szokványos határokon, azaz a táncnak bizonyos beállításán, harmóniai keretbe-foglalásán. Bartók zenéjébe a népi tánc lényegi mélységében szívódott fel és hangszeres stílusának legfontosabb tényezőjévé növekedett. Kodály művészetét a népi dallamokhoz való viszonyából lehet levezetni, Bartókét a tánc, a mozgáselemek alkalmazásából. Ebből következik, hogy előbbinek zenéje harmónikusabb és közvetlenebb, mert az énekelhető és éneklő dallam világából fejlődik, utóbbié átütőbb erejű, mivel a ritmikus és dinamikus beállításra helyezi a hangsúlyt, olykor a melódikus anyag rovására is. Kettőjük útja ezen a ponton kellett, hogy elváljon már három évtizeddel ezelőtt : Kodály művészetében az énekkompozició jut vezetőszerephez, Bartók a hangszeres zenében éli ki magát maradéktalanabbul. Kodály zenéjének nyugati kultúrája melegebb és közvetlenebb kapcsolatot teremt hallgatóságával, Bartók géniuszának keleti, barbár gondolatvilága zárkózottságában nehezebben közelíthető meg.

Akár eredeti népi táncokat dolgoz fel Bartók, akár csak táncformákat alkalmaz, feltűnő, mily mélyen oldódnak fel bennük a tánc elemei s hogy későbbi műveiben mily elvont, olykor már csak stilizált, szinte jelképes utalás történik kiindulópontjára, a táncra. Ha csak futólag tekintünk is át művein, akkor is szembeszökő ez a jelenség. A két első zenekari szvit után, melyekben még liszti értelmezésben látjuk táncstílusát kibontakozni, következik a »Két román tánc«, majd még hat román tánc, a szintén román népi dallamokon nyugvó Szonatina, a »Tót legények tánca«, a »Falun« ciklus tót lakodalmas tánca, vagy két medvetánc, a falu tánca a »Két kép«-ből és számos más táncfeldolgozás. Ehhez a felszínes felsoroláshoz kapcsolhatjuk a népi jellegű, de nem eredeti tématikájú táncokat a »Fából faragott királyfi« és »Csodálatos mandarin«-ból, a zongoraszonáta, a táncszvit s a két hegedűrapszódiából. Mindezek csak a legkézenfekvőbb példák a tánchoz való szoros kapcsolataira. Természetesen könnyű szerrel lehet levezetni a két zongoraverseny, vagy a hegedűszonáták tématikáját is, vagy akár a II. vonósnégyes középtételének — mely egyébként előfutárja a táncszvitnek — témáit a népi táncból. Alig találunk tehát művei között nehányat, melyekben nélkülöznénk a mozgás kifejezésének rendkívül átható és sajátos megnyilvánulását és alapvető fontosságát.

Stilizált, szinte expresszionisztikus vonalakkal rajzolt táncokkal találkozunk a »9 kis zongoradarabban« s a »Szabadban« ciklus táncaiban, végül a tánc végsőkig leszűrt, mintegy szimbólikus értelmezésével az utolsó zongoraművekben, melyekre már az »Allegro barbaro« előrevetíti fényét.

Kétségtelen, hogy a tánc domináló szerepe Bartók Bélánál a népzenéből fakad. Nem kevésbbé mélyen olvasztja be hangszeres zenéjébe a népdalt is, azonban mint vokális művei, úgy ezek is szinte táncszerű értelmezést nyernek. Bartók dinamikus, szinte térbelien vizuális képzeletvilágának alapvető tulajdonságai közé tartozik, hogy népdalfeldolgozásaiban sokkal nagyobb súlyt fektet a ritmikus-dinamikus elem, a mozgáskifejezés és deklamáció kihangsúlyozására, mint a harmónikus-melódikus beállításra.

Bartók harmóniai világának behatóbb tárgyalása külön tanulmányt igényelne. Itt tehát csak népzenei vonatkozásban mutatunk rá, hogy műveiben a diatónikus skála helyét túlnyomórészt pentatónikus vagy egyházi hangsorok foglalják el. Ez

is a népzenére vezethető vissza, nem sorolható tehát jellegzetes egyéni sajátosságai közé. Ötfokú hangsoron épül fel a magyaron kívül a kinai, az orosz, sok más keleti nép s még több, előttünk kevésbbé ismert primitív nép zenéje is. Bartók nem atonálisan dolgozik, hanem polytonálisan, azaz hangnemei állandóan, de logikusan váltakoznak olykor, néha egy motivum keretén belül is.

Igen valószínű, hogy éppen harmónikus rendszere teszi Bartók zenéjét nehezebben megközelíthetővé. Igaz, hogy a harmónia nem szilárd belső törvényszerűségből fakad, hanem inkább fejlődésre alkalmas átöröklésekből s beidegződésből. Nemrégiben írta egyik német zenei szaklapban egy hittérítő, ki a primitív népeket európai korálisokra akarta betanítani, hogy a bennszülöttek képtelenek voltak a mi hangskálánkon felépülő legegyszerűbb dallamot is elénekelni. De mikor egy keleti pentatónikus melódiát játszott elő nekik, azonnal a legnagyobb könnyedséggel, percek alatt sajátították el, mivel az ő zenéjük is hasonló rendszeren épült. Az ősi magyar népi zene is pentaton jellegű, vagy egyházi hangsorokat tartalmaz s ha a 19. században műzenénk és népies műdalirodalmunk el is nyugatosodott, harmóniáiban lekerekedett, szinte elpolgáriasodott, úgy ezt nem tekinthetjük valamely magasabb fejlődési foknak, inkább átmeneti stíluselhajlásnak.

Mikor tehát Bartók ismét visszatér az eredeti, régi népzene harmónikus rendszeréhez, úgy ezzel tudatosan helyezkedik szembe a mult század lecsiszolt dallamszerkesztési és harmóniai irányelveivel. Nem új stílusnyelvet igyekszik teremteni, hanem inkább a parasztdalban és táncban gyökerező népi elemeket teljes intenzitásukban olvasztani be a magyar műzenébe. Debussy is minden bizonnyal ezáltal kelthette fel fiatalabb éveiben oly nagy mértékben érdeklődését s ihlette meg a »Virágzás«-ban vagy később az »Éjszaka zenéjé«-ben, a »Kékszakállú herceg várá«-ban, hogy Debussy zenéje orosz hatás alatt szintén a keleti pentatónikán nyugszik. Kolorisztikus hangfestései, melyek Debussy hatását mutatják, már csak másodlagos következményei ennek a rokonszenvnek.

Bartók harmonizációja a népi tánchoz való viszonyából szükségszerűen következik. Nem is képzelhetünk el az »Allegro barbaro« után írott művekhez más harmonizációt, mint bartókit. Fékeveszett, démoni szenvedélyű, gyakran legkeményebb ritmusban tartott táncainak lenyügöző erejét az ő harmónia-rendszere képes csak a maga intenzitásában kihangsúlyozni. Minél vadabb és elemibb, személytelenebb és extátikusabb jelleget kölcsönöz egy táncnak, annál jobban közelíti meg a népi tánc ősi szellemét. Ezt azonban egymagában véve ritmikus-dinamikus módszerekkel nem érheti el megfelelő harmóniai alátámasztás nélkül.

Stravinsky akkor kezdi elveszíteni meggyőző erejét, mikor Pribautki, Petruska, vagy a »Katona története« népi nyelvezetét az »Oedipus rex« és »Apollon musagetes« klasszicizáló, gépiesen felfokozott formalizmusával cseréli fel. Az új klasszicizmus hatása alól Bartók sem vonhatja ki magát, sőt néhány kissé túltárgyilagos és inkább formai szempontból érdekes műtől eltekintve nagykoncepciójú alkotásokra ihleti, mint a III. és IV. vonósnégyes vagy a praeklasszikus bachi formákra utaló két zongoraverseny. Azonban jellemző, hogy ezekben a művekben alig lazul végzetes egybeforrottsága a népi tánccal. Legfeljebb harmonizációjának beállítása változik lineáris-polyphonikus irányban az akkordisztikus helyett. És érdekes, hogy ebben a periodusban oly mértékben veszít közvetlenségéből, amily mértékben lazitja szorosabb kapcsolatait a népi tánccal.

A tánc nemcsak mozgáskifejezés, de lelki állapotok, vagy külső történések mimikus ábrázolásának egyik formája. A gesztus és mimika Bartók zenéjében jelentős helyet foglal el. A primitív népi tánc groteszkssége, mimikai mozgásábrázolása az »Allegro barbaro«-ban, a »Kicsit ázottan«, a »Két portrait«, a »Négy párbeszéd«, a

»Burleszkek«-ben jut legszebben kifejezésre. Ezeket nagyobbrészt inkább csak előtanulmányoknak tekinthetjük a két pantomim, illetve táncjáték mozdulat-ábrázolásának mélyebb és drámaibb költészetéhez. A »Csodálatos mandarin« vértforraló hajszajelenete megdöbbentő és félelmetes ábrázolása az erotikus szenvedélyek extázisának. Bartóknál ugyan erotikáról alig beszélhetünk, mint akár Beethovennél sem. A »Csodálatos mandarin« lázasan túlfeszített, izgalmasan kirobbanó ritmushullámzásában inkább szinte érzékietlenül elvont kifejezését látjuk az érzéki mámornak.

Bartók jellemzőereje a »Kékszakállú herceg várá«-ban, első színpadi munkájában már a maga teljességében bontakozik ki. Míg az énekszólamok a szereplők belső emócióit, lelki életét tolmácsolják, addig a zenekar a környező világnak és történéseknek kifejezőjévé szegődik. »Mint ahogy a mozgás csak szimbolikus átvitele a lélek belső cselekményeny, úgy lesz a zenekar is az éneket megvilágító mozdulatrajz«-írja Molnár Antal. A hetedik ajtó kitárul és »holdezüst fény« vetődik be rajta : klarinét és angolkürt c-moll-orgonapontjából sejtelmes színekben árad szerte a sápadt fény. Arpeggiók jelzik a víz hullámzását. E félig impresszionisztikus természeti képeket még szebb és költőibb átszellemültségben festi meg a »Fából faragott királyfi«-ban. Az erdő táncát kifejező szordinált vonós-harmincketted, melyek fölött a rézfúvók a királyfi kétségbeesésének motivumát hozzák, — a patak hullámzását illusztráló hárfa-arpeggiók, majd fuvolafutamok, — a virágok táncának szinte harmatos üdesége mind egy drámain hömpölygő zenei cselekménybe ékelt őserejű természetábrázolás.

A harag és keserűség, a fabáb tehetetlensége, a szerelmi vágyódás kínja, a tündér megható jósága, a királyleány pajkos játékossága s végül a szerelem diadalmas győzelmének rajzában a leggazdagabb kifejezőeszközök tárházából merít. A természetfestés, lélekábrázolás és mozgáselemek gyönyörűen harmónikus és zárt egységbe olvadnak a »Fából faragott királyfi«-ban.

A »Csodálatos mandarin« nem ölel fel ily kedélyben gazdag és változatos érzelemvilágot s ellentétben első két színpadi munkájának őszinte romantikájával s meseszerűségével, zordonabb, személytelenebb és kérlelhetetlenebb, viszont drámai koncepciójában nagyvonalúbb és egységesebb.

A tánchoz való viszonyának a fordulópontját, egyben tetőfokát a »Táncszvit« jelenti. Stílusát tekintve határvonalat képez ez a zenekari mű az eredeti tánctémák feldolgozása és a tánc formaelemeinek magasabb értelemben vett alkalmazása között. Éppen ezért a Táncszvit Bartók különböző alkotó-periodusainak metrikus, dinamikus és ritmikus jellegzetességeit legélesebben tükrözteti vissza. Az első tétel kizárólag aszimetrikusan hangsúlyozott és eltolódó dinamikus egységekből áll. A téma synkópákban végez rendkívül változatos kígyószerű mozgást. Majd megtörik ez a hullámvonal s a töredékekre tagolt téma ismét felcsendül. (Groteszk barbár tánc). A második tétel lázas belső izgalmát a szinte szótagokban kiszakadó hangsúlytöredékek fokozzák. A harmadik tétel táncfőtémájának kidolgozási technikáját, azt a módszert ugyanis, hogy az expozicióban hozott témának elemeit torzításokban, megfordításokban, kibővítésben, hangsúly- és metrum-variációkban gyors egymásutánban kapcsolja egymáshoz, későbbi műveiben gyakran láthatjuk előszeretettel alkalmazni. Szereti motivumaira bontani a témát és részeit tükörképszerűen állítani egymással szembe. Olykor csak egy-egy téma-töredéket vet fel, dinamikusan beállított akkord-tömbökbe ágyazva. A scherzo első triójának népi tánc-motivumai szenvedélyes gyorsasággal siklanak tova $^2/_4$, $^5/_8$, $^3/_4$ és $^7/_8$-os ütemek skáláján. A finálében extátikus fékeveszettséggel szólalnak meg a tánc-motivum-reminiszcenciák : egy-egy felvillanóan odavetett töredék itt is dinamikus súlyakkordokka van körülvéve.

Ezekben a táncokban igen lényeges és jelentős segítőeszközül szolgál az osztinátó-kíséret, a rendszerint a basszusban hozott motivum huzamosabb ismételtetése, mely Bartóknál rendkívüli mértékben és sokoldalú változatossággal nyer alkalmazást. Mint minden fontos stílus-elemet, az osztinátót is a népi zenéből kölcsönözte. A dudával, nagybőgővel vagy tilinkóval ugyanazon dallammal végigkísért népdalok vagy táncok különösen Erdélyben általánosan ismertek. Bartók egyrészt önálló motivumokból, igen gyakran azonban csak dinamikus hangsúlyozást célzó akkordokból képezi ezt a kíséretet. Népi eredetét Bartók műveiben bizonyítja az is, hogy már korai zongoraműveiben, így a »14 zongoradarab«-ban (5. sz.), a Szonatinában, vagy a »15 magyar parasztdal«-ban (15. sz.) a duda vagy tilinkó kíséretét imitálja íly osztinátókkal. Mint a harmóniai és ritmikus képletek, úgy az osztinátó is, mely rendkívül jellemző a magyar és környező népek zenéjére, igen gyorsan és intenzíven szívódik fel Bartók stílusába. Roppant változatossággal kezeli. Eleinte inkább passzív szerepe van az osztinátónak : bevezeti és aláfesti a témát, olykor csak keretet szolgáltat számára. Később megváltozik és felfokozódik jelentősége : az akkordikus alátámasztásból hangsúlybeli eltolódások, szinkopált, izgatottan felfokozott drámai mozzanatok aktív kifejezőjévé növekszik.

A »Csodálatos mandarin« hajsza-jelenetében 62 taktuson keresztül ismétlődik ugyanaz a motivum. A monotón, gépies ismétlődés roppant izgalmát Bartók ezáltal átütő plaszticitással domborítja ki. Természetesen a tánc-formákban találjuk az osztinátó-kíséretnek legszélesebb alkalmazását, vagy ott, hol legalább is táncszerűségre törekszik.

Később, a »Három rondó«-ban, a »Tamburin«-ban, vagy keretesen az »All' ungherese«-ben, drámai segédeszközként a »Hajszá«-ban ír osztinátót, utóbbiban ugyanaz a $^{6}/_{8}$-os kvintola-motivum 61-szer, közvetlenül utána egy másik hasonló 60-szor ismétlődik a basszusban.

A tánc és mozgás ábrázolásában tehát Bartók igen változatos kifejezőeszközökkel rendelkezik, s ezek egytől-egyig a népi táncból vezethetők még oly műveiben is le, melyek, mint számos, az utolsó periódusban eső szerzeményei, csak átvitt, spirituális vonatkozásban állanak a folklorral. Nehéz félreismerni a II. zongoraverseny lassú tételének, vagy a Cantata profana-nak mélységes népi gyökereit, bár a módszerek itt végletekig kifinomulnak, egyénibbé formálódnak, szinte szublimálódnak.

Bartók három évtizeddel ezelőtt indult el »szép hazájából, híres kis Magyarországból«, de nem fordult vissza, mint a népdal mondja, félútjáról, hanem törhetetlen akarattal teremtett egy sajátosan egyéni, de minden ízében népi zenei nyelvet. Keserű és kemény harcokban edződött ez a lélek, lázas viziókkal küzdve érlelődött, kopár tájakon bolyongott és derüs, napsugaras mezőkön alig pihenhetett meg. Nem suhant el ez a küzdelem nyomtalanul munkája felett : genialitása mellett is sok keserű és zordon hangulat szűrődött át egyes kompozíciókba, melyek talán sohasem fognak oly mértékben közelférkőzni a hallgatókhoz, mint — többek között — éppen első táncjátéka, a »Fából faragott királyfi«. Bartók ezt a művét idegen messziségben érzi most magától a »Csodálatos mandarin« mellett. Nem tudni, dacból, vagy meggyőződésből. Mert bensőséges emberi megnyilatkozásában, lírai gazdagságában és fantáziájának megkapó erejében mégis előbbinek kell nyujtani a pálmát.

*

Mikor most az Operaház tizenhat év után felújította a »Fából faragott királyfi«-t, önként felvetődik a kérdés, hogy igen kedvező előfeltételei dacára miért nem hódít a magyar népies táncjáték nagyobb teret? Holott szinte önmagától adódik a magyar

népmese gazdagságát a népi tánc koreográfiájának és zenéjének változatosságával párosítani. A »Fából faragott királyfi« felülemelkedik a naivan regélő népi mesejátékon forrongó, túlcsapó aktivitásában. Bár Balázs Béla szövegének inkább meseszövése, mint meseanyaga folklorisztikus, Bartók igen nagy intenzitást kölcsönöz még az elmosódottabb mozzanatoknak is. A mese szerint a tündér akadályozza meg a szerelmesek találkozását, később mégis ő az, aki elősegíti ezt. Hét főtáncból áll a darab. A szereplőknek, úgy élő személyeknek, mint természeti lényeknek vezérmotivumuk van, mely visszatér, ha megjelennek. Az élő királyfié esetlen, nehézkes. A királykisasszonyé kedvesen pajkos és játékos. A fából faragott, csak később megelevenedő báb-királyfié egyszer lágyan ömlő melódia, máshol meg groteszkül szögletesen ritmizált tánc-dallam.

Démoni a fabáb és királyleány kettőse, mélyen megindító a busuló királyfit vigasztaló tündér jelenete a felvonuló virágokkal. Oly üdeségben és természetességgel kapcsolódnak a zárt számok egymás mellé, hogy állandóan feszült légkörben játszódik az egész darab. Bartók viszonya a színpadhoz csak másodlagos : a képszerűség helyébe mozgásszerűség lép, a lassan felnövekvő, kiviruló érzelmeket pantomimikus mozgás-szimbólumokkal fejezi ki.

A partiturát erre az előadásra a szerző rendkívül lerövidítette, hogy ezáltal még egységesebbé tegye a színpadi képet s előmozdítsa a cselekmény nagyobb gördülékenységét. Az egyes táncok és jelenetek népi dallamai közül kiemelkedik a harmadik tánc bánatos saxophon-szólója, mely akkor csendül fel, mikor a királyfit a patak hullámai nem akarják átengedni. A másik népi átvétel a királyfi és az erdő »küzdelemtánc«-a, végül ha stilizálva is, a fabábé.

Ki kell röviden térnünk arra a gyakran hangoztatott ellenvetésre Bartók folklorisztikus műveivel szemben, hogy dallamait a népi zenéből kölcsönzi, tehát azok nem »önálló« alkotások. — Nem szabad elfelejtenünk, hogy a valóság — fikció. Valóság nincs, csak jelenségek. A dolgok értéke számunkra érzékelésükben nyilvánul. A népdal él évszázadok óta, amint a mezők és a hegyek is változatlanul pompáznak a természetben. De a festő és költő kölcsönöz új értelmet nekik s ezáltal lényüket átformálva, céljuk, jelentőségük, való belső tartalmi értékük is megváltozik számunkra. A szerző zsenije a lényegtelent is költői élménnyé varázsolhatja. A népdal él évszázadok óta, de, hogy új, mély szépségek szólaltak meg számunkra a népzenében, azt a folkloristáknak, közöttük nem utolsó sorban Bartóknak is köszönhetjük.

*

Ha az Operaház előadása nélkülözte is a meseszerűséget s helyenként a népi mese naivitását, úgy ez a koreográfia rovására írható. Az első képben zavart, hogy a fák eltakarták a stilizált hátteret. A modern vonalakkal szerkesztett kulisszák mellett a naturalisztikusan és síváran ábrázolt erdő nem kevéssé hatott zavaróan. Igen artisztikus volt viszont a hullámokat jelképező kék selyemruhás lányok tánca és a virágok felvonulása. Szalay Karola (királylány) mellett kitűnő volt Harangozó Gyula (fabáb) groteszk táncaival. A királyfi afféle siralmas szegénylegénynek volt beállítva, akibe ily bájos királyleány valóban nem szerethet bele. Végül ki kell emelnünk az igen tehetséges Ferencsik János karmesteri munkáját is, — rendkívül sok jóakaratot és megértést mutatott olykor geniálisan kifejező tánc-kíséreteiben.

PATAKI LÁSZLÓ

BELFÖLDI HÍREK

Hubay Jenő dr. Zeneművészeti Főiskolánk örökös elnökigazgatója magas kitüntetésben részesült. Horthy Miklós kormányzó érdemeinek elismeréseül az I. osztályú magyar érdemkereszttel tüntette ki. A világhírű Mester 48 évet töltött el a Főiskola katedráján és tizenöt esztendőt a Főiskola főigazgatói székében, felbecsülhetetlen érdemeket szerezve a magyar zeneművészet felvirágoztatása terén. Kitüntetését *Hóman* kultuszminiszter személyesen adta át. A 76 éves Mester frissebb és tevékenyebb, mint valaha. Legújabb dalművének, a »Milói Vénusz«-nak előkészítésén kívül mint pedagógus és mint előadóművész fiatalokat megszégyenítő energiával, akaraterővel szerepel a rádióban és a Hubay-palota zenedélutánjain.

Poldini Edét, a Farsangi Lakodalom illusztris szerzőjét a kormányzó a másodosztályú magyar érdemkereszttel tüntette ki.

A budapesti Filharmóniai Zenekar ez év április havában nagyobb hangversenykörutat tesz Németországban. *Dohnányi* dr. elnök-karnagy vezetésével a következő városokat érintik: Berlint, Boroszlót, Hannovert, Lipcsét, Hamburgot, Düsseldorfot, Kölnt, Münchent, Nürnberget, Frankfurtot.

Kladivkó Vilmos c. igazgató negyvenéves tanári működését ülte meg a Nemzeti Zenede. E nobilis, szerény művészlélek mint a Kemény—Schiffer-kvartett tagja, egykor sokat szerepelt a nyilvánosság előtt. Később a hegedű-pedagógiának szentelte minden idejét. Gondos vezetése alatt egész generáció nevelkedett, mely ma már széles körben hirdeti kiváló mesterének elsőrendű pedagógiai munkásságát. Megható jelenet volt, mikor a Kladivkó-növendékek tekintélyes tábora unisono eljátszotta a jubiláns zongorakísérete, illetőleg vezénylete mellett Händel—Hubay *larghetto*-ját és Pugnani—Kreisler prelüdjét. Az ünnepeltet Dr. *Haász* Aladár a kultuszminisztérium, *Korányi* Frigyes báró a Nemzeti Zenede Egyesület, Dr. *Isoz* Kálmán a Zeneművészeti Főiskola igazgatója és tanári kara, *Geszler* Ödön a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola, *Szikla* Adolf az Újpesti Egyesületi Zeneiskola, *Szabados* Béla a Nemzeti Zenede, *Sugár* Viktor a tanári kar és a Mátyás-templom ének- és zenekara, valamint *Meisl* Gusztáv az Országos Zenész Szövetség nevében üdvözölte. A jubiláris hangverseny méltó volt a nagyon szép est színvonalához. Fleischer Antal kitűnően vezényelte a Coriolanus-nyitányt és Mozart *g*-moll szimfóniáját; *Klebelsberg* Mária Ofélia-áriájával, *Fürst* Erzsébet Weber *f*-moll koncertdarabjával, *Árpádfy* Franciska pedig Beethoven *c*-moll zongoraversenyével aratott megérdemelt sikert. A hangversenyt bankett követte, melyen egész este szeretettel vették körül Kladivkó mestert teljes számban kivonult barátai, tisztelői és volt növendékei.

Beretvás Hugó *C*-dur miséjét e hó elején mutatták be a vasárnapi mise keretében a budai ferencesek templomában. A nagytehetségű, kitűnő zeneköltő vegyeskarra, orgonakísérettel komponált legújabb alkotása mély áhítatot váltott ki a hívők sorában. Schleicher Frigyes karnagy gondos vezetésével kitűnően érvényesültek a hangulatos, nagy tudással megírt mű szépségei.

Dr. Herz Ottó, a Budapesten megforduló instrumentális szólisták és énekesek kitűnő zongorakísérője, kinek páratlanul alkalmazkodó, finom, diszkrét játékát, nagy muzikalitását és nem mindennapos *karmesteri* készségét már ismételten dícsérettel hangsúlyoztuk ki, legutóbb érdekes, ritka jubileumot ért el: ezredszer kísért nyilvános hangversenyen. Hívei és barátai lelkes ünneplésben részesítették, ezzel törlesztvén elismerő hálájukat a kitűnő művésszel szemben.

Az Opera jubileuma alkalmából a kormányzó *Radnai* igazgatót és a színház több tagját részesítette kitüntetésben. Néhány érdemes művészről azonban elfeledkeztek. Ezt a mulasztást pótolták most, amikor utólag még három művészt terjesztettek fel kitüntetésre: *Halmos* Jánost, *Kálmán* Oszkárt és *Walter* Rózsit. A kormányzó megengedte, hogy a magyar dalművészet terén szerzett érdemeikért elismerését mindhármuknak tudtul adják. A megérdemelt kitüntetések híre őszinte örömet keltett a művészvilágban.

Az Operaház félszázados évfordulójára tervezett emlékérem — *Reményi* József szobrász alkotása — elkészült. Egyik oldalát az Operaház homlokzata díszíti, a másikat Lotz Apollója, mely az Opera mennyezetének egyik ékessége.

KÜLFÖLDI HÍREK

»**Flammendes Land**« a címe *Atterberg* új dalművének, melyet a müncheni Operaház készít elő.

Schumann »Genoveva«-ját a rudolfstadti Városi Színház tűzte műsorára.

»**Az olasz nő Algirban**«, Rossini dalműve Hugo *Röhr* átdolgozásában kerül színre Olmützben és Prágában.

Gounod »Faust«-ját kétezredszer játszotta a párisi Nagyopera. A díszelőadáson *Lebrun* köztársasági elnökkel az élén Páris egész pénz- és szellemi arisztokráciája vett részt.

Bianchi Bianca most töltötte be nyolcvanadik évét. E tüneményes hangú művésznőre ma már csak az idősebb generáció emlékszik. 1855 január 27-én született Heidelbergben. Családi neve *Schwartz* Berta volt s művészi képességeit valószínűleg édesatyjától örökölte, aki mint operaénekes szintén sikerrel működött. Szép hangját korán fedezték fel és az akkori legkitűnőbb mestereknél csiszolták ragyogóra. Alig végezte el tanulmányait *Bianchi* Bianca s a bécsi operaház máris tagjai sorába szerződtette. Ekkor cserélte fel prózai hangzású családi nevét erre a művésznévre, amelyet ismertté tett egész Európában. *Erkel* Ferenc főzeneigazgató 1884-ben az újonnan megnyílt magyar királyi Operaházhoz szerződtette, aki első koloratúrénekesnője lett ennek a színháznak. *Tíz évet töltött nálunk és szerepeit mind kifogástalan magyarsággal énekelte.* Melindája, Luciája, Offéliája, Rosinája, Valois Margitja, Violettája és a többi alakítása mind feledhetetlen azok előtt, akik hallották. A kilencvenes évek közepén a bécsi Operaház olyan ragyogó ajánlattal hívta vissza, hogy a mi szerényebben dotált műintézetünk nem vehette fel vele a versenyt. *Bianchi* Bianca visszaszerződött a bécsi udvari operához, de minden évben gyakran ellátogatott hozzánk, hogy legjobb alakításaival gyönyörködtessen. Utoljára harmincegy év előtt, 1901 november 26-án lépett fel nálunk. A Bánk bán Melinda szerepében búcsúzott lelkes ünneplés közepette a budapesti közönségtől, amelynek annyi szép estét szerzett. Nőül ment *Pollinihez*, a hamburgi operaház igazgatójához és művészete fénykorában, sikereinek teljén vonult vissza a nyilvános szerepléstől.

Ivanov Mihály orosz zeneszerző Csajkovszky és Dubuc növendéke, 1906—1917-ben a szentpétervári konzervatórium igazgatója, a régi orosz gárda egyik legtehetségesebb muzsikusa, 86 éves korában elhúnyt. Legismertebb műve hazájában, orosz nyelven írt négykötetes zenetörténete; de négy operát, három szimfóniát, szimfónikus költeményeket és kamarazeneműveket is komponált. Balletjét az orosz ballettársulat külföldön is bemutatta.

Wagnernek Meyerbeerhez intézett öt levelét közli *Kinsky* Georg. 1840 és 46 között iródtak és a *Liebesverbot*, valamint a *Rienzi* párisi tervezett bemutatóit tárgyalják.

Chopin születésének 125. évfordulója alkalmából a drezdai városházán díszhangversenyt rendeznek, amelyen előadásra kerülnek a nagy mester különböző *Drezdában* szerzett művei. Ugyanaznap a »*Berlin városához*« címzett szálló falán emléktáblát helyeznek el. Az ünnepségeken résztvesz *Chopin* szülővárosának, *Varsónak* a polgármestere is. Látogatása egyszersmind Drezda és Lengyelország történelmi és kulturális kapcsolatainak helyreállítását is szolgálja.

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

1935 április 13-án, szombaton este 8 órakor

B bérlet

SPANYOL HANGVERSENY

Közreműködik:

GASPAR CASSADO

gordonkaművész

„A" bérleti hangversenyek:

Március 17. vasárnap délután 5 órakor

Április 7. « « 5 «

Budapest székesfőváros házinyomdája 1935 — 2455

300182

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 12. szám
1935 március 1.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. (Francia zene.) — Tibor Zoltán: Az énekről. — Halhatatlan operaszüzsék (folytatás.) — Dr. R. St. Hoffmann: Bécs zenei élete. — Pasticcio — Könyvek-kóták. — Vidéki zeneélet. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

***

Tizennegyedik hangverseny – 1935 március 7-én – Karnagy: **Bor Dezső**
csütörtök este 8 órakor

FRANCIA HANGVERSENY

Fővédnök:

GASTON MAUGRAS

Franciaország budapesti követe

Közreműködik: **SOËTENS ROBERT** hegedűművész.

A hanyatló, szétesö római birodalom klasszikus nyelve az ötödik században már messze volt Vergilius és Horatius gyönyörű latinságától. Európa nyugati részeiben a gallok, kelták és frankok új nyelvet alkotnak meg, mely az egyház, a hivatalok és iskolák középkori romlott latinságával szemben is külön nyelvnek számított. A nyolcadik századból ránkmaradt nyelvemlékek is már egy új fejlett nyelven iródtak. A népénekek nyelvezete az az ó-francia, mely később Voltaire és Molière idiómájának előfutója. A trubadúrok, a 11. század művészei, nemesek, polgárok, papok. Fizetett zsonglőrökkel adatják elő műveiket. Ugyanekkor az egyházi zene a délfrancia kolostorokban a kontrapunktika nagy művészetének bölcsőkorát éli. Gregorián-dallamokat ötletes ellentémákkal díszítenek, 3—5 szólamú tisztán vokális szerkezetben. A *déchanteur*-ök a cantus firmus-ok fölé ellenpontokat rögtönöztek. Csodálatosan fejlett egyházi muzsikával dicsekedhetett Páris és környéke, Amiens, Reims és a délvidék több híres kolostora. Az *ars nova* művészetének megteremtésében a híres párisi Franko mester vezet. A hangjegyírás és a zeneelmélet fejlesztése körül a középkor végéig olyan nevekkel találkozunk, mint Philippe de Vitry, Jean de Muris, Guillaumme de Machaut. Új utakat nyitott az egyházi zene terén Josquin des Près a 15. század legnagyobb zenei lángelméje. Kortársai közül Carpentras, Brumel és Busnois mestereket kell kiemelnünk. Ezek a mesterek misék, motetták és lamentációk mellett chansonokat is írtak, különleges francia polifón műformát, mely könnyed hangjával a következő századok színpadi alkotásainak volt előfutója.

Miként az olaszoknál, a franciáknál is a lant a 16. század előadóművészeinek legkedveltebb hangszere, de virágzott már az orgona- és a clavecin-gyártás is. E hangszerek fokozatos szétágazása csodálatosan gazdag irodalmat termelt ki. A 17. századra Lully nagyszerű művészete nyomja rá a maga egyéni bélyegét. Dalművei, balletjei a francia géniusz, a francia esprit leggyönyörűbb megnyilatkozásai. Rameau és Couperin a hangszeres zene műformáiba — trió-szonátákba, rondókba, szvitekbe — öntik a gall szellem egyéni báját. A 18. század a vígoperának és a lírai dalműnek a kivirágzását segíti elő. Philidor, Monsigny, Grétry és a német származású Gluck e korszak halhatatlanjai.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1934 3061

A párisi Nagyopera a 19. század elején lesz az olasz mesterekkel, főként Rossini népszerűségével viaskodó francia operaszerzők diadalainak színhelye. Auber, Halévy, Hérold, Boieldieu, majd Thomas, Gounod, Massenet, Saint-Saëns, Delibes és Bizet nemcsak hazájukban aratnak diadalt-diadalra, hanem örökbecsű dalműveik — emeljük ki közülük a Portici némát, a Zsidónőt, a Zampát, a Mignont, Hamletet, Faustot, Manont, Sámson és Delilát és a Carment — a külföldet is végkép meghódítják.

Berlioz, a programmzene egyik legszenvedélyesebb harcosa, Franck Cézár a szimfónikus irodalom úttörő mestere, d'Indy, Lalo, Duparc, Pièrné és a mult század mestereinek egész jelentős csoportja küzd a Liszt-féle ideálok megvalósításáért. Debussy, Dukas és Ravel a legújabb nemzedék zenei törekvéseit készítette elő, míg a jelenkor legünnepeltebb komponistái: Milhaud, Honegger, Poulenc, Ibert, Manuel és Delannoie, az expresszionizmus és a neoklasszicizmus híveinek vallják magukat.

*

1. **Debussy Claude** (1862 St. Germaine en Laye—1918 Paris): Egy faun délutánja — Zenekari prélude.

A mult század utolsó két évtizedében tűnt fel Debussy, mint messzire vibráló üstökös a francia zene egén. Egyéni harmóniáival, pasztellszínű hanghatásaival, erősen soviniszta nacionalizmusával csakhamar, mint a modern muzsika úttörője, a rajongóknak hatalmas táborát gyűjtötte maga köré. Annak a zenei impresszionizmusnak megteremtője, melyet e lapok hasábjain már oly sokszor ismertettünk. E zenekari képét, melyet a romantikus programzene negációjának tekinthetünk, 1893-ban hozta nyilvánosságra; eleinte vegyes érzelmekkel fogadták, különösen Németországban, ahol a wagnerizmus tetőpontját érte el, később lassan felismerték nagy értékét. Ma ezt a kis mesterművet a zenetörténet, mint a 19. század utolsó évtizedének egyik legjellegzetesebb és legköltőibb alkotását könyveli el; hatásától alig tudja magát függetleníteni a modern francia muzsika felé orientálódó ifjúság. A rondóformában írt *Prélude* — ez volt eredeti címe — a fuvola le- és felfelé gyöngyöző kromatikus témájával kezdődik: a jóllakott faun egy kis syrinxet (pánsípot) húz végig ajkain, ezzel üzi el unalmát. Ahogyan Debussy ezt az igénytelen kis motívumot tízfélekép, érdekesnél érdekesebb harmóniákkal támasztja alá, valóban mesteri! A titokzatosan tovasurranó egészhangú skálák, hárfaglisszandók, epedő hegedűfigurák, zizegő vonós tremolók az asszociációk végtelenül változatos sorát kelthetik a hallgatóban. Úgyszintén a meleg *Desz*-dur trió, mely a főtéma utolsó visszatérését előzi meg. A délutáni nap tikkasztóan perzselő hatását jelképezik a kóda halkan kicsendülő *E*-dur hangzatai.

2. **Franck César** (1822 Liège—1890 Paris): D-moll szimfónia.

Kedves tanítványa és részben szellemi örököse *Vincent d'Indy* írja róla, hogy a szimfónikus művészet az ő iskolájával született meg Franciaországban. Wagner és Liszt hatása érzik minden munkáján, ez azonban nem jelenti epigón voltát, hanem magasan szárnyaló lelkének kongenialitását a két titánnal. Franck maga is az újat akarja, hiszen szimfóniája is háromtételes, az egyes tételeknek pedig közös a tematikája. Ez az újszerű beállítása a szimfóniának bemutatója alkalmával nagy feltűnést keltett.

I. Lento. Allegro non troppo. A főtéma elégikus hangú sóhaj, amely mindinkább fokozódva, hatalmas crescendón vezet az allegroba, melynek panaszos ereje pár taktus után hirtelen megtorpan. Fojtott hangulatú átvezető téma vezet rövid allegroval a melléktémához, mely gyönyörű szép vonós kantiléna. Majdnem hirtelen, mint »deus ex machina« tör elő a zárótéma titáni hangtömege, hatalmas erejével átfogja az egész expozíciót. A feldolgozási részben is a panaszos hang az uralkodó. Egy démonikus crescendo után jön a visszatérés, mely szabályosan idézi az összes témákat. Rövid kóda.

II. Allegretto. Hangulat tekintetében ez a tétel rokonvonásokat mutat Mendelssohn A-dur szimfóniájának lassú tételével. Régi szép idők, homályos emlékfoszlányok, sejtelmes tündéri tájak után való vágyakozás sír az angolkürt dallamában. Egy másik dallamot a hegedűk intonálnak, ezt a fafúvók akasztják meg. Az utána következő rész teljesen misztikus hangulatú. Ebben az átszellemült köntösben tér azután az angolkürt-téma vissza, hozzá csatlakozik rövidesen a basszusklarinét, kürt és fuvola is. A tétel befejező részében van valami transcendentális nyugalom.

III. Allegro non troppo. Vidám, bizakodó hangulat szól ki a gordonka dallamából, mint mikor az ember erejének teljes tudatában vág neki az útnak. Az egész expozicióban nyoma sincs az előző tételek komor hangulatának. A feldolgozási rész és visszatérés geniálisan van kombinálva. A különböző tételek tematikus anyaga is egészen új köntösben vonul fel. De mindezeken áttör a főtéma örömtől sugárzó arca, démoni erővel fejezvén be ezt a hatalmas alkotást.

Szünet.

3. **Lalo Edouard** (1823 Lille—1892 Paris) : Spanyol szimfónia — Hegedűre és zenekarra. Előadja : *Soëtens Robert* hegedűművész.

Soëtens Robert francia hegedűművész művészi tevékenysége eddig Európa húsz országára terjed ki. A francia hegedűsiskola igazi képviselője. Kivételes művész : hegedűhangjának tisztasága és bája, pontos ritmusa, hibátlan stílusa, biztos technikája, melynél a virtuozitás nem cél, hanem eszköz, a mai legnagyobb hegedűsök egyikévé avatják. Játéka erőteljes és mégis gyengéd, lendületes, könnyed. Elegáns előadása örömet és egészséges zenei felfogást fejez ki. Soetens telve van mély tisztelettel a művészet iránt, ami reálista korunkban ritkaság.

Négy kitűnő versenyművet, egy orosz koncertet és egy norvég fantáziát írt Lalo hegedűre, zenekísérettel. Párisban élt és *Le roi d'Ys* című operájával 1888-ban nagy sikert aratott. Ez a Symphonie espagnole, melyet Sarasatenak ajánlott, tulajdonképen öttételes versenymű ; a *szimfónia* szóval a zeneköltő a kíséret gyakori előtérbe tódulását akarta jelezni. Az első tétel jellegzetes témával indul. A főtémát előbb a zenekar intonálja *unisono*, azután a szólóhegedű veszi át, a fafúvók szellemes alátámasztásával. Dallamosan lágy a melléktéma, kissé orientális mellékízzel. Rövid kidolgozás után tér vissza az expozíció és tizenhatod futamokkal tarkított élénk kódával zárul a tétel. *Scherzando* a címe a második tételnek. Érdekes ötlete Lalonak, hogy a vonósok gyorsan száguldó pizzicatóit és a fafúvók trillákkal kombinált sctaccatóit a hegedű dallamos legatójával borítja el. Igen szép spanyol népdalízű téma a trió, melyet egy rövid *lento* vezet vissza a fődalformába. A harmadik tétel *(Intermezzo)* eredeti ritmusával vonja magára figyelmünket. Főtémáját a szólóhegedű a G-húron intonálja. Középtételében futamok és nehéz triolaképletek teszik virtuózzá a vezetőszólamot. Komor *andante* a negyedik tétel, melynek balladaszerű sejtelmes hangulata élénk ellentétet alkot az ötödik tétel *(Rondo, Allegro)* tarantellaszerű vídám táncjellegével szemben. Három szellemes epizód ékelődik a főtéma visszatérései közé és a rondótéma legutolsó beköszöntését ragyogó kóda egészíti ki, variációszerűen.

4. **Chabrier Emmanuel** (1841 Ambert—1894 Paris) : España — Zenekari rapszódia.

Érdekes szinkópás ritmusok alátámasztásával a hegedűk a főtéma szilaj bolerodallamát intonálják. Igen szellemes a középtétel hangszerelése : a témát a fagót és a fojtott trombita szólaltatja meg, majd a kürt veszi át, érdekes hárfakísérettel. Most szilaj tutti hangzik fel, mely nyugodtabb tríóba torkollik. A basszusok kromatikus ellenpontja fölött a fafúvók víg táncdallama csendül fel, majd a vonósok *unisono*-ját kísérik a hárfák széles arpeggiókkal, a fúvók pedig vídám előkés harmóniákkal. Egy újabb epizódban a témát puzónok játsszák, majd a mélyebb regiszterű fafúvók. Szellemes visszavezetőrész után tér vissza az első téma és ujjongó fortisszimóval zárul a színes zenekari kép.

*

Tizenötödik hangverseny — 1935 március 17-én — Karnagy: **Bor Dezső**
vasárnap délután 5 órakor

A bérlet

Közreműködnek : *Győző* Amália és *Sz. Kovács* Mária operaénekesnők, *Dr. Erdős* Árpád és *Dr. Imre* Vince operaénekesek.

1. **Strauss Johann** (1825 Bécs—1899 u.-o.) : A királyné csipkekendője — Nyitány.

2. **Krasznai—Krausz Mihály** (1897 Pancsova) : Bevezető és közzene a Sárga liliom c. operettből.

3. **A. Ricci Signorini**: Divertimento négy szaxofónra és kamarazenekarra, (A szaxofónszólókat *Beider* Béla, *Bartko* Rudolf, *Meiszner* János és *Szilágyi* Sándor játszák.)

Érdekes összetételű hangszínkombinációt szerkesztett meg Signorini, az ifjú olasz iskola egyik sokat ígérő reprezentánsa. Szólószerűen kezelt szaxofón-kvartettjét zongora, kis fuvola, óboa, klarinét, fagót, kürt, üst-dob és nyolc tagú vonószenekar kíséri. Címe ugyan nem áll összhangban magának a műnek formájával — a divertimento szóval Mozart és kortársai olyan öt-hat tételes, kis zenekari kompozíciót jelöltek, melyben a kis szonátaforma táncszerű dalformákkal vegyült, ezzel szemben Signorini műve egytételes, sőt az egészen csak egyetlen téma vonul végig — mégis mondanivalóját annyi harmóniai és ritmikai ötlettel fűszerezi, hogy figyelmünket eleitől végig le tudja kötni. Rövid bevezetés után a harmadik szakszofón intonálja a főtémát, a vonósok pizzicatoinak aláfestésével. Midőn a téma a szoprán-szaxofónban jelenik meg, az alt triolás mozgásokkal kíséri. Ugyanezeket a triolákat később a vonósok veszik át és a téma a fúvók uniszónójában jelenik meg. Érdekes szövésű a középtétel, hol a négy szólóhangszert a zongora tört hangzatai fonják körül és a *g* orgonapontra felépített, hatalmasan felfokozott visszavezető rész. Szellemes a kóda is, egészhangú skála felé hajló harmóniáival.

4. *a)* **Lehár Ferenc** (1870 Komárom): Guiditta — Nagy keringő.
b) **Ábrahám Pál** (1898 Budapest): Bál a Savoyban — Tangolita.
Előadja: *Sz. Kovács* Mária operaénekesnő.

5. **Lehár Ferenc:** La belle Polesane — Keringő.

Szünet.

6. A SZÉP GALATHEA

Komikus mitológiai opera 1 felvonásban. Szövegét írta: *Poly* Henrion. Fordította: *Innocent* Ernő. Zenéjét írta: *Suppé* Franz.

Személyek:

Pygmalion (tenor)	Dr. Imre Vince
Ganymedes (alt)	Győző Amália
Mydas (tenor)	Dr. Erdős Arpád
Galathea (szoprán)	Sz. Kovács Mária

Nyitány. 1. Bevezetés, 2. Arietta, 3. Tercett, 4. Preghiera és duett, 5. Románc, 6. Kuplé, 7. Tercett, 8. Bordal, 9. Csók-duett, 10. Finale.

Dalmáciában, Spalato sziklás partvidékén született Suppé 1820 április 18-án. Seyfriednél tanult Bécsben, 35 éves korában a Josefstädtisches Theater zeneigazgatója, később a Theater an der Wien teljhatalmú direktora. 1895-ben halt meg Bécsben. Egyike a legtermékenyebb komponistának. 211 színpadi művet írt, köztük 32 operettet, 179 bohózatot és ballettet. Boccaccio c. legnépszerűbb műve mellett a »Szép Galathea« szerepel ma is német és francia színházak repertoárján. 1865 szeptember 9-én mutatták be Bécsben, viharos sikerrel. E művében Suppé operettalakjainak zenei jellemzését kísérelte meg, bravúrosan. Bár nyelvezetében, dallamának bizonyos fordulataiban, néha formai felépítésében is Offenbach hatását érezzük ki, mégis sokszor, különösen a burleszk- és lírai epizódokban egyéni hanghordozásával lepi meg a hallgatót.

Nyitánya — a szellemes potpourri-nyitányok prototípusa — ügyesen összegezi az egyfelvonásos vígopera legfontosabb témáit. Fénypontja a közismert keringő, érdekes mixolid fordulatával és nápolyi szext modulációjával.

Pygmalion műtermében képzeljük el magunkat. A szolgát, Ganymedest Mydas, a művészetrajongó zavarja fel álmodozásából. Meg akarja venni Pygmalion műtermének leghíresebb szobrát, mely a szép Galatheát ábrázolja. Felkéri Ganymedest, hogy a szobrot mutassa meg neki. Kívánságát a ravasz szolga csak hosszabb rábeszélésre és néhány pénzdarab mellékelése után hajlandó teljesíteni. Alig mutatja meg Ganymedes — gazdájának tilalma ellenére — a szobrot Mydasnak, mikor beront Pygmalion és dühtől toporzékolva dobja ki az ajtón az öreg műbarátot. Pygmalion

ugyanis belebolondult saját alkotásába. Egy gyönyörű karkíséretes andanteáriában arra kéri Vénusz istenasszonyt, hogy leheljen életet az imádott szoborba. És íme, csoda történik, egy halk sóhaj kíséretében Galathea életrekel és lassú léptekkel száll le az emelvényről. Amint megpillantja Pygmaliont, rögtön belészeret. Gyönyörű, érzéki szerelmi duett. De alig távozik az ifjú mester pár percre műterméből, a csapodár nő a fiatal Ganymedest kezdi csábítani, majd a visszatérő Mydasnak csavarja el a fejét. Az öreg műbarát annyira tűzbejön, hogy egymásután szedegeti elő a szép asszony számára a gyönyörűnél gyönyörűbb ékszereket. Ez az »ékszertercett« az operettirodalom egyik legötletesebb epizódja. De hallatszik, amint Pygmalion becsapja a külső ajtót : Mydas a függöny mögé bújik, Ganymedes pedig gyorsan kereket old. A szerelmes pár asztalhoz ül és étkezés közben dalra gyujt. A »bordal« első versszakát ülve éneklik, a másodikat már egymást átölelve a színpad elején. Galathea a szerelmes művészt már-már újja köré csavarja, midőn ez észreveszi, hogy valaki a függöny mögé bújt. Dühösenront az öreg műbarátnak ; mialatt egymást püfölik Galathea elfut és rövidesen Ganymedes karjaiban tér vissza. A szellemes csók-duett azzal végződik, hogy Pygmalion a hűtlen, csapodár teremtést meg akarja ölni, Mydas pedig ékszereit követeli vissza, de Galathea visszaszökik a függönytakarta állványra, — villámlás és égzengés között változik vissza, márványszoborrá. Tréfás, kissé szatirikus zárókar.

AZ ÉNEKRŐL

Az ének iránt nemcsak a hivatásos énekes, hanem sokan mások is érdeklődnek. Foglalkozik vele úgyszólván minden zenész, nem csupán passzióból, hanem sokszor azért is, hogy saját hangszerén az ének közvetlen kifejező hangját megközelítse. Hiába, az ének a legtermészetesebb hangszer. Épen az az általános érdeklődés engedi meg, hogy rendszer és minden tanítási szándék nélkül hozzászóljunk, nem azért, mintha az énekről eddig nem írtak volna épen eleget, nem is azért, mintha az alábbiakban mindazt el akarnám mondani amit eddig elfelejtettek, hanem egy-két felvetődött probléma megbeszélésére.

Az éneknek kétség kívül legérdekesebb és legmélyebb problémája a beszéddel való összefüggése. A beszédnél is a hangokat használjuk, de míg az ének a zenei kifejezés eszköze, addig a beszéd valami egészen más. A kettő közötti különbség megvilágítására meglehetősen messzire kell visszamennünk — nemcsak saját gyermekkorunkig, hanem magának az emberiségnek a gyermekkoráig, az embernek a természetben való kibontakozásáig. Oswald Spengler filozófiai gondolatmenetét követve mi is elfogadjuk azt az állítást, hogy az ember érzékeit a többi állattól különbözően a látás uralja. Látási képzeteink vannak túlsúlyban és fogalmaink megalkotásánál a szem vezetőszerepének rendeljük alá többi érzékünket. (O. Spengler : Untergang des Abendlandes II.) A kutya például megfordítva szagképekben gondolkozik és ennek rendeli alá azt, amit lát. Az embernél a szem uralma a többi érzékszerv háttérbeszorítását jelenti és egyszersmind egész tudatos lényünk egyirányú elmélyítését. Egész gondolatvilágunk, fogalmaink és a beszédünk kizárólag látási képzeteken és ezek összekapcsolásán alapulnak. Amikor fogalmainkat megalkotjuk és gondolkozunk, akkor kizárólag látási képzeteket dolgozunk fel. A beszédben közölt gondolatok legkisebb önálló részei : a szavak, majdnem kizárólag csak látási képzetekkel vannak összefüggésben. A beszéd célja nem az, hogy a fülre hasson, hanem az értelemre. (Az értelem pedig a szem.) A kellemetlen hangú beszéd, ha megfelelő tagoltsággal és hangsúllyal bír, céljának mindenkor megfelel és lényegében beszéd marad. Az ember a hanghullámokat, amelyeket a torkával idéz elő, a beszédben csak puszta eszköznek használja fel. A beszédben csak fényimpressziókat és azok összekapcsolásából eredő gondolatokat akarunk kifejezni. A zene és ének azonban nem a szem, hanem a fül miatt van. Egy más, meghatározhatatlan világ ez, ahol fogalmainkkal teljesen

idegenül állunk. A zenét csak érezzük, de szavakkal kifejezni nem tudjuk. A zenei hangot meg se tudjuk nevezni másképen, mint hogy az azt előidéző hangot meghatározzuk: hegedű-hang, kürt-hang. Látási képzeteinkhez függesztjük hozzá a hallási képzeteket. A hegedű és kürt *látott* tárgyak megnevezése. Az igazi zene ott kezdődik, ahol a zavaró, de viszont kultúrlényünket uraló és gondolkodásunk alapját adó vizuális képzeteket a zene mellől kikapcsoljuk. A vizuális képzeteknek ez a zene érdekében való megtagadása minden hangszernél egyformán szükséges, csak az éneknél komplikálódik a helyzet a szöveg, az énekelt szavak miatt. Az ének ugyanazokat a szavakat használja zenei kifejezésre, amelyeket az énekes gyermekkora óta vizuális képzetekkel kapcsolt össze. Egészen természetes, hogy a szavaknak ebből a két teljesen különböző szerepéből bajok származnak.

Ha valaki énekelni kezd, vagy énekelni tanul, gépiesen egész sereg olyan modorosságot hurcol magával szavaiban, amelyeket fülével még egyáltalán nem kontrollált és csak ezután fog egy tanár vezetése mellett tudatosan kigyomlálni. Ezek a modorosságok mennek az ének rovására és gátolják a tiszta zenei kifejezést. Hiába jelentkezik valakinél már kora gyermekkorban a zenei tehetség és a hallásl képzetek viszonylagos túlsúlya, a szavak, a beszéd mégis csak vizuális képzetekből állanak. Hogy ez mennyire igaz, bizonyítja az a néhány, számszerint is elenyésző kivétel: a hangutánzó szavak csoportja. Ezek létrehozásában a fülnek tagadhatatlanul valamivel nagyobb szerep jutott, amit azonban nem kell túlbecsülni, mert pl. a síp, sipít, dob, dobogó szavak szintén látási képzetekből tevődnek össze.

A nem tisztán a fül ellenőrzése mellett beszélt szavak átvitele a szöveges énekbe okozza kezdetben azt a sok zavart, amelyet az énekes nagyon is megérez. De nemcsak a szavak, hanem még a hangzók közül is egyik-másik idegenül áll az auditív képzetek között. Köztudomású, hogy az olasznyelvű magán- és mássalhangzók mentesek minden olyan képzettől, amely nem tisztán auditív. Tudtommal még nincs kikutatva, hogy a többi nyelvnek az olasztól eltérő hangzóit vizuális vagy esetleg egyéb képzetek befolyásolják-e? Mi indíthatta pl. a franciákat nasalis beszédre és a sok elvékonyításra? Bizonyára nem a fül, hanem talán inkább a keresett finomkodás.

Ilyen mély gyökerük van tehát azoknak a nehézségeknek, amelyek a szöveg-éneklésnél fellépnek. A problémával már sokan, tanár és tanítvány egyaránt foglalkoztak, de nincs tudomásom róla, hogy a lényeget olyan alaposan meghatározni és a mindennapi gyakorlatban követendő módszert az elmélettel összhangba hozni sikerült volna, mint ez O. Spengler filozófiájával lehetségessé vált.

Eddigi fejtegetéseinkből következik, hogy az éneknél a szavakat újra kell tanulni kizárólag a fül vezetése mellett. A fül vezetése pedig nem jelent mást, mint a vizuális képzetek teljes kikapcsolását. De ez csak egy negatívum. Joggal kérdezhetjük, hogy ezzel szemben mi az a vezérfonál, ami határozott, ami megfogható és az első énekórától kezdve egy egész élet szereplési és igénybevétele között irányítóul szolgálhat? Vagy ez a keresett pozitívum, zenéről lévén szó, talán szavakkal meg sem határozható? Azokkal a szavakkal, amelyekről az előbb kiderült, hogy látási képzeteket fejeznek ki? Nagyjából tényleg ez a helyzet. Az ének pontosan le nem írható, könyvből meg nem tanulható és csak közvetlenül, élő példából sajátítható el.

Azt azonban nem állítottuk, hogy a fülnek semmi szerepe sincs a beszédben. Sőt, fül nélkül nincs is beszéd. (Süketnémák!) Az éneket megközelítőleg, de sohasem kielégítőleg a magánhangzók segítségével írhatjuk körül. I, é, u, ez a három alaphangzó, amelyekből a többi is leszármaztatható. Ennek a háromnak állandó és különböző mértékben való keveréséből származik az énekhang. Bármikor, bármilyen fekvésben e három hangzóra kell széjjelbontani, vagy belőlük összeállítani, az ének-

hangot. Hogy hogyan és miként, arról a tankönyvek részletesen írnak. Az énekes csak attól a pillanattól kezdve igazi zenész, amikor a magánhangzókat tetszése szerint magában el tudja képzelni. Az énekhang kialakításának érdekében elgondol magának egy magánhangzót és ugyanakkor a szöveg miatt mechanikusan egy másikat mond ki. Pl.: Magas fekvésben esetleg »u« hangzó éneklését képzeli el és ugyanakkor »i«-t mond. Így tanította ezt néhai Stark Ludovika tanárnő és pontosan így írja »Meine Gesangskunst« c. munkájában Lili Lehmann. Aki erre képes, az legyőzte vizuális képzeteit és a szó legbensőbb értelmében zenész. Aki pedig a szöveg tényleges megváltoztatásával operál, az csak rutinos mesterember. (Teljes tudatában vagyok annak, hogy más dolog eredeti szöveget és más lefordított szöveget, más olaszul és más magyarul énekelni.)

Az énektanulás kezdetén, sajnos nagyon kevesen ügyelnek rá és még kevesebben tudják, hogy a föntebb mondott vizuális képzetek kikapcsolása milyen fontos és az éneklésnek mennyire alapvető feltétele. A legtöbben szertelenül énekelnek és csak akkor kezdenek tanár után nézni, amikor már késő. A kezdő nem úgy használja énekhangját, mint egy hangszert, nem fül után megy, hanem inkább különböző feladatokat akar a hangjával megoldani. Egyszer a mély fekvésbe taszít egy-két hangot, majd a magas hangokból indul ki, nem is szólva arról, hogy a hangzók kiejtését a nyelv és száj megszokására bízza. (Ez utóbbi különben Olaszországban nem hiba.) A kezdő, aki hangjának szépségét élvezi, rendszerint visszaél énekorgánumának rugalmasságával és nem elégszik meg a veleszületett természetes hanggal, hanem abból mintegy két-, esetleg három hangszert képez. A mell és fej rezonáló üregeinek jobban vagy kevésbbé való kinyítása, a hangszalagok egyirányban való erőszakos megfeszítése sajnos lehetővé teszi azt, hogy az énekes egyszer pl. a hegedűnek, másszor pedig a brácsának megfelelő rezonanciával énekeljen. Hogy ez helytelen, azt bizonyítja a két rezonancia között képződő hirtelen, ugrásszerű átmenet. Így jön létre a ki nem egyenlített regiszterű énekhangszer, amelyet helyrehozni igen-igen nehéz.

Világos, hogy ezek a hibák nemcsak az ének szépségének, hanem az énekorgánum egészségének a rovására is mennek. Az ok pedig mindig csak abban keresendő, hogy nem a fül uralkodik. Hogyne venné valaki észre, aki odahallgat, hogy a hangja egyik skálafokról a másikra haladva, hirtelen megváltozik színben és erőben, vagy azt, hogy hangja egyik szótagnál cseng, másiknál pedig kong. Sajnos a »vadénekeseknél« nem a hallás a fontos. Énekelni pedig csak fül után lehet, nem pedig gondolkodva. A hangvételnél az értelemnek primär szerepe nincs.

Az autodidaktikus énektanulás kezdetén bármely okból megszokott hiba, párosodva a beszéd énekrontó és tudatosan soha nem került hatásával, nem marad meg egy és ugyanazon stádiumban, hanem folyton-folyvást növekszik. A ki nem egyenlített hang éneklés közben csak erővel képes az átmeneteket az egyik hangszerből a másikba áthidalni, amikor is az orgánum fölöslgesen és egészségtelenül van igénybevéve. A hangszálak nagyon kényesek, mert minden kis hibájuk hatványozottan jelentkezik magában az énekben. Amikor az állandó rossz énekléshez még a korral járó rugalmasságcsökkenés is hozzájárul, egyszerre lehetetlenné válik az instrumentális éneklés, mert az énekhangszer ijesztően recseg és kopott hangot ad, a fáradtság hamar beáll és zenéről sajnos már nem lehet szó. Még sajnálatosabb tény az, hogy ez nagyon gyakori jelenség, mely úgyszólván mindennap előfordul.

Rá kell mutassak és hangsúlyozni kívánom az általános és sok hivatásos énekes felfogásával szemben azt, hogy a hang előrehaladó korral nem azért kopik el, mert az illető már sokat énekelt és hangját ezért túlságosan igénybevette, hanem a hang időelőtti elkopása a helytelen igénybevétel jele. Ha a jelentkező hibákat

nem korrigáljuk azonnal és állandóan, akkor azok elhatalmasodnak. Úgy van velük az ember, mint — bocsánat a hasonlatért — a lúdtalppal. Az ember lába nem arra van alkotva, hogy cipőben az aszfalton ide-oda lépegessen, hanem hogy a szabad természetben járjon és fusson. Ha a kezdődő lúdtalpat nemcsak, hogy nem orvosoljuk, hanem állandóan természetellenesen járunk vagy ácsorgunk, egyhamar meg van a baj. A lábcsontok és inak deformálódnak, de nem a sok, hanem a helytelen járástól. Hasonló a helyzet a rossz éneklésnél is. A szervezet különben egészséges, sehol semmi baj, csak a hanglétrát nem tudjuk fájdalom és fáradtság nélkül bejárni. Ez a logikus következménye a helytelen éneklésnek és a még csak kismértékben fellépő baj elhanyagolásának.

Sajnos nem mindegyik zeneszerző ügyel arra, hogy az éneklés alaptermészetének megfelelően írjon énekhangra. Ezzel ugyan ujságot nem mondok, de a helyzet gyakorlati oldala az, hogy az az énekes, aki a természetellenesen megírt szerep éneklése közben nem korrigálja állandóan a rossz éneklés hatását, az szószerint véve márólholnapra tönkremehet. A sok közül egy érdekes példát; Liszt Ferenc írt úgy magánénekre és különösen kórusra, hogy művei kevésbé a lélegző ember, mint inkább orgonagépezet számára vannak elgondolva. Egy Liszt-műsor végigéneklése egy egész kórus hangját rövidebb-hosszabb időre tönkreteheti. Mozart éneklése közben órákig üde kondícióban maradnak az énekesek, míg Lisztnél egy félóra alatt kimerülnek és fáj a torkuk. Liszt nem abban az értelemben zenésíti meg a szöveget, mint pl. Wagner, hanem annak csak elvont eszmei tartalmát önti zenébe. Orgonára elgondolt akkordokat, a szólamok úgyszólván minden mozgása nélkül, énekhangra írni nem helyes és tönkreteszi magát a drága hangszert.

Az énekhang és az összes többi hangszer hangja között lényeges különbség az, hogy az éneknél mássalhangzók is vannak. Egyes hangszerek hangját meglepően lehet énekhanggal utánozni és megfordítva, de csak a mássalhangzók elhagyásával. Az énekhangot azonban a mássalhangzók viszik. Ezek adnak a hangnak rugalmasságot és ezek elhanyagolása, akár még a gyakorlatokban is, egy bizonyos nyögésszerű, nehézkes éneklést eredményez. Az olasz énekiskola mondja, hogy a mássalhangzók hozzák előre a hangot. (A helyes pozíciójú énekhangra alkalmazott terminus technikus.) Ezt különben csak az olaszok mondhatják, de a csehek bizonyára másképen vélekednek, hiszen vannak teljesen magánhangzónélküli szavaik.

Ebből látszik, hogy bár elméletileg csak *egy* helyes énekiskola létezik, mert tökéletesen csak egyféleképen lehet énekelni, mégis a különféle nyelvek modorosságait más és más énekiskola van hivatva kiküszöbölni. Szükséges egy magyar iskola is, amely rámutat többek között pl. arra, hogy az »E« és »Á« hangok, úgy ahogy a beszédben előfordulnak, mennyire idegenül állanak a helyes zenei hangok között és megtanít azok énektechnikai felfogására. Olyan mondatokat persze, amelyekben közvetlenül egymásután 8—10 »E« vagy »A« »Á« követi egymást és ami magyarban egyáltalán nem ritka, sajnos nehéz zenébe önteni.

Az előbb fölmerült szakkifejezés: »az elől lévő énekhang« állandóan beszéd és vita tárgyát képezi. Elől van az a hang, amelyik kifelé cseng és nem úgy hangzik, mintha az énekes torkában maradna. A beszéd hangjai nincsenek mind elől, viszont amelyik hang fényes érces, csengő, az elől van, szemben a fakó, tompa, hátul levő hanggal. Ezek a jelzők is azt bizonyítják, hogy a hallásra vonatkozó szavak kizárólag a fényvilágból, az ember egyetlen világából vannak kikölcsönözve, »elől van« a ruganyosan és könnyen induló »i« hangzó és a vele kevert hangok. Ilyenkor a gége tehermentesített, és a kellő rezonancia, ugyanolyan erőkifejtés mellett, a hangrezgések amplitudóját hihetetlenül megnöveli. Így élvezet énekelni és élvezet az éneket hallgatni.

A hang nagyon változandó. Az emberek általában a merev hangszerekhez vannak hozzászokva, amelyeket az időjárás valamennyire befolyásol ugyan, de még sem kell őket naponta újraformálni. Mit szólna ahhoz egy zongorista, akinek, mikor immel-ámmal reggeli gyakorlásához kezd, előbb a húrokat kellene meghúznia és a mechanizmus súrlódását megjavítania. Az énekes hangja akár isteni adományként, akár helyes technikai fejlesztéssel elől van, abból még egyáltalán nem következik, hogy ez mindig így is marad. Carusonak grammofónon megörökített énekén is észlelhető ilyen tekintetben különbség. Ennyire kiszolgáltatva az élő orgánum szeszélyének és bizonytalanságának, csak egy biztos támpont van és ez az állandó, helyes gyakorlás.

Az énekhangszernek e különös, de az élőtest természetére jellemző tulajdonságainak *megismerésében* nagy segítségünkre van az általános gimnasztika. Nemcsak a gyakorlatozásra gondolok, amelynek előnyei és általános haszna kézen fekszik, hanem arra, hogy gyakorlatozás közben ismerhetjük meg csak igazában testünk (fizikumunk) képességeit. Az a tudat, hogy testünk helyes torna által hihetetlenül fejleszthető és formálható, az az ének szempontjából is nagyon fontos és megnyugtató.

Ezek után, az önkényesen papírra vetett gondolatok után, úgy hiszem, minden olvasóban megerősödik az az érzés, hogy az énekhangszerkészítés még egyáltalában nem elintézett valami és nagy merészség azt állítani, hogy az éneklés már pontos kísérletekkel teljesen megismert és kimeríttően leírható tudomány. — Nem ! — Az éneklő hangszer mi vagyunk, érzéseinkkel és megismerésünkkel együtt. Amennyire változik az érzés és fejlődik a megismerés, annyira fog változni maga az ének is.

TIBOR ZOLTÁN

HALHATATLAN OPERASZÜZSÉK

(Folytatás.)

Az ótestamentum libretto-anyaga mellett a görög—római mitológiáé a leggazdagabb. A dalmű bölcsőkorában különben is a mitológia hőseit részesítették azért előnyben, mert ez a témakör felelt meg leginkább a reneszánsz gondolatvilágának. Az a kis társaság, mely a Corsi-palotában, Firenzében a *stilo recitativo* megteremtésén fáradozott, a görög dráma zenekíséretének feltámasztásáról ábrándozott ; így keletkezett Peri—Rinuccini 1594-ben bemutatott *Dafne*-ja. E pásztorjátéknak csak létezéséről tudunk, de anyaga elveszett.

Orfeusz, az isteni dalnok, kinek éneke élettelen köveket indított meg és vadállatokat tudott megszelidíteni, volt háromszáz esztendőn át minden kornak legkedvesebb témája. Az élők sorából elköltözött hitvesét, Euridicet oly fájdalmas, szívszaggató hangon siratta, hogy jajszavának hallatára az alvilág könyörtelen istenei is meglágyultak és megengedték neki, hogy hitvesét vezesse vissza a földre, de azzal a feltétellel, hogy nem néz hátra, feléje. De Orfeusz szerelme nagyobb volt, mint józansága, hátratekintett hitvesére és ezzel örökre elvesztette őt. Különböző korok szövegírói belátták, hogy ez a szomorú befejezés egyhangúvá teszi az amúgy is komor hangulatú szüzsét, ezért többféle befejezést kíséreltek meg. Egyik verzió : midőn Orfeusz kétségbeesésében tőrt akar döfni szívébe, megjelenik Amor isten, kirántja a fegyvert a szerencsétlen férj kezéből és hitvesét újból életrekeltve bocsátja útjára a szerelmeseket. Egy másik változatban Orfeusz is meghal, mert Euridice halála után nem akart többé nőkről tudni ; bacchánsnők veszik körül, hogy szerelemre csábítsák, és a makacsul ellentállót bosszútól lihegve fojtják meg. Rinuccini szövegkönyve *(Euridice)* volt az első Orfeusz-opera, melynek zenéjét Peri és Caccini

írták. 1600 október 6-án mutatták be Firenzében, a Palazzo Pittiben, Medici Mária és IV. Henrik francia király esküvőjén. Hét esztendővel később Monteverde is komponált *Orfeo* címen egy operát, melyet Mantuában játszottak. Az az olasz operatársulat, melyet Mazarin bíbornok hívott Párisba, hogy az új műfajjal a francia udvar is megismerkedjék, 1647 elején ugyancsak egy *Orfeo ed Euridice* operát játszott; komponistája talán Zarlino volt, bár valószínű, hogy a Zarlino név csak mint álnév, a valódi szerző nevét takarta. A 17. század végén még négy Orfeusz-tárgyú dalmű sikerét könyvelhetjük el. Szerzőik: Sartorio (Velence 1672), Draghi (Bécs 1683), Lully fiai: Louis és Jean Baptiste (Páris 1690), végül Keiser (Braunschweig 1699) voltak. A 18. század hihetetlenül gazdag termést szolgáltatott. A közel félszáz Orfeusz-opera közül emeljük ki a leghíresebbeket: Fux *Orfeo ed Euridice*-jét (Bécs 1715), Graun *Orfeo*-ját, (Berlin 1752), Gluck halhatatlan mesterművét, mely valamennyit túlélte (Bécs 1762) és Bach Joh. Christ., a »londoni Bach« nagysikerű dalművét. (London 1770). Megemlíthetjük, hogy Haydn is belefogott még londoni tartózkodása alatt egy *Orfeo ed Euridice* szövegkönyv megzenésítésébe, de művét nem fejezhette be. Balleteket és pantomimeket is írtak a 18. század folyamán Orfeuszról, azonkívül operetteket is; utóbbiak közül Dittersdorfé (*Második Orfeusz*, Bécs 1787) és Offenbaché (Orfeusz az alvilágban, Páris 1858) a legismertebbek.

Nemcsak az Orfeusz-mondát, hanem a Herkules-mondakört is alaposan kiaknázta a dalműirodalom. Különböző karok szövegírói, részint Herkules valamennyi hőstettét vitték színpadra, részint életének egyes mozzanatait. A legrégibb Herkules-operát Rovetta olasz zeneköltő írta *Ercole in Lidia* címen (Velence 1645). Utána Cavalli próbálkozott meg egy vígoperával, melynek *Ercole amante* volt a címe (Páris 1662). Ugyancsak olaszstílű opera volt Steffani *La lotta d'Alcide con Achelos* nagy sikert aratott dalműve (Hamburg 1689), valamint Boretti *Ercole in Tebe*-je (Róma 1671) és Ziani *Le fatiche d'Ercole*-je (Velence 1662). Lullynek a francia nagyopera stílusában tartott *Le triomphe de l'Alcide*-jében is (Páris 1674) Herkules a darab hőse. A görögök nemzeti hősét ifjúkorában *Alcides*-nek (Alkeides) nevezték s a Herakles nevet csak akkor kapta, mikor Hera istenasszony üldözni kezdte őt. Ennek a századnak még három zeneköltőjét kell megneveznünk; valamennyien ugyanazt a témakört *(Ercole al Termodonte)*, ugyanazt a mitológiai részletet vitték színre: Sartorio, Rampini és Bioni. Kétségtelen, hogy a 18. sz. folyamán csak két Herkules-tárgyú operának volt jelentősége; egyiket Hasse írta *Alcide al bivio* címen, ezt Bécsben játszották 1760-ban, József főhercegnek és Bourbon Izabella főhercegnőnek házasságkötése alkalmával rendezett ünnepségek során, a másikat Paesiello írta ugyanezen a címen; 1783-ban került színre Nápolyban. Ennek a századnak angol zeneköltői is szívesen foglalkoztak Herkules ifjúságával. Arne 1763-ban Londonban bemutatott *The birth of Hercules* c. látványos operája és Greene ugyancsak Londonban színrekerült *The judgment of Hercules* c. álarcos játéka érdemelnek elsősorban említést. Porpora, Haydn egyik zeneszerzés-tanára Herkulesnek Hébevel, az örök fiatalság istennőjével kötött apoteózis-szerű házasságát vitte színre *Le nozze d'Ercole e d'Ebe* c. Velencében bemutatott látványos dalművével (1744), míg a bécsi Fux, az udvari opera karmestere, *La decima fatica d'Ercole* c. »ünnepi játék«-ában kísérelte meg az olasz operastílus egyesítését a német preklasszikus iskola formanyelvével. A 18. század terméséből emeljük ki még Bach J. S. kantátéját *(Herkules a választúton)* és Händel *Heracles* c. oratóriumát. (1744) Azon ne csodálkozzunk, hogy Herkules csodatettei mindenkoron foglalkoztatták az operettírókat is és főként német és francia színpadokon kerültek színre Herkules életének tréfás epizódjai. is Graff, Ristori és Roques *(Hercule aux pieds d'Omphale)* operettjei a mult század legnagyobb sikerű ilyesfajta színpadi tréfái.

(Folytatjuk.)

BÉCS ZENEI ÉLETE

Sok vendégszereplés zajlott le utóbbi időben a Staatsoperben. Így akarták pótolni a hiányokat, amiket a nagy berlini kivándorlás okozott az együttesben. Néhány már megtörtént szerződtetéssel szemben az új ensemble kialakulásáról még nem lehet tiszta képet alkotni. Nem kevésbbé fontos a karmesterkérdés régi, égető problémájának megoldása is, miután az igazgatón, az igen előnyösen értékelt karmestereken: *Alwin-Krips*-en és *Reichenberger*-en kívül szükség lesz még egy első dirigensre is. *Knappertsbusch*-nak, a müncheni karmesternek szinte szenzációs sikere volt egy Tristán előadással, melyben a vendégszereplő Frida *Leider* pompás Izoldája mellett, *Kalenberg*, a bécsi tenorista meglepő, tőle alig várt teljesítményt nyujtott. Knappertsbuschal tárgyalásokat kezdtek, hogy szorosabb kapcsolatot teremtsenek közte és a Staatsoper között.

*

A koncertpódiumon is idegen karmesterekkel találkoztunk. Sidney *Beer* (London) ki az idén egész ciklust vezényel, ezúttal Mozarton kívül romantikusan modern műsort hozott. Stravinskynek nemrégiben hallott »Tűzmadár« szvitjét, Ravel »Daphnis és Chloe«-jának második részét és a spanyol Manuel de Falla »Nächte in spanischen Gärten« című bájosan hangzó impresszióit. Utóbbinak obligát zongoraszólamát, mely nem kíván különösebb virtuózitást, Georg *Copelnad* játszotta igen kellemes billentéssel. Az öreg *Sauer* Liszt A-dur versenyében csillogtatta meg újra nagy tudását és utólérhetetlen báját. Ezt a fellépését úgy hírdette, mint nyilvános hangversenyeinek befejezését, de olyan impozáns ünneplésben volt része, hogy remélhetjük talán, hogy a nép szava, mely elhatározásával szemben oly nyomatékosan foglalt állást, mégis rábírja a mestert szándékának megváltoztatására. Remek kísérőt kapott a biztos és szimpatikus karmester — egykori Liszt-növendék kollegájának fiatal felesége, Carmen *Studer-Weingartner* személyében. Mint a mult évben, úgy most is a karmesterpálca mestereként üdvözölhettük *Schuricht*-et, bár Debussy »La mer«-je ezúttal jobban sikerült, mint Brahms negyedik szimfóniája, melynek tempói nem mindenben feleltek meg az autentikusnak elfogadható bécsi hagyományoknak. Mennyivel másképpen hatott ránk ugyanannak a mesternek második és harmadik szimfóniája — közöttük az akadémikus ünnepi nyitánnyal — mely a Rádióban hangzott el, a filharmonikusok és *Weingartner* káprázatos interpretálásában.

*

Bemutatásra került az ősz *Kienzl* harmadik vonóskvartettje (Op. 113.), melynek vitalitása meghazutolni látszik a mester 78. évét. Magának és barátainak örömére írta művét és az aussee-i vidék, hol emberemlékezet óta nyarait eltölteni szokta s hol a Bibliás embert is írta, mintha belémuzsikált volna ebbe a kompozicióba. Fiatalos, üde, triolaszárnyalású téma adja meg az első tétel con fuocojának vonalát. Bensőségesen lírikus melódia éli ki magát a csendes andante-ban, míg a Scherzo (allegro vivace) két trióban, félig steyer-ländler, félig udvari, gáláns menuettben bontakozik ki. A Finale vivacissimo — majdnem végig gyors tempókat figyelhetünk meg — meglepetésszerűen folytatódik mollban. Ritmusa kedvesen ugráló és époly szabatos, mesterien formás, jólhangzó vonószerűséggel hangszerelt, mint a többi tétel. Gördülékeny és mulatságos vonalvezetéssel mozgalmas záróstrettában tér vissza az alaphangulat optimisztikus, életigenlő D-durjába. Helyes érzék vezette az

53 év óta róla elnevezett *Rosé*-kvartett mesterhegedűsét, midőn előzőleg Schubert a-moll kvartettjét játszották el a megszokott tökéletességgel, mert kétségtelen, hogy a német Kienzl valóban osztrák színezetű és rendkívül kedves tehetsége, mint késői utód, valahogy rokon a kamarazene és a dal Schubertjével. A jelenlevő szerzőt, valamint mintaszerű interpretálóit — kik még Hermann *Zilcher* érdekes zongorakvintettjét adták elő, Alfred Roséval a zongorarészben — nagy ünneplésben részesítették.

*

Az osztrák zeneszerzők szövetségének első hangversenyét teljesen morva komponisták műveinek szentelték. Természetesen nem hiányozhatott *Janeçek*, a geniális impresszionista, bár zongoradarabjai (»Ködben«) nem éppen jellemzőek különleges és csak később kialakult egyéniségére, mely azokra a fiatal és még fiatalabb zeneszerzőkre, — kik ezen a hangversenyen szóhoz jutottak — igen termékenyitőleg hatott. Különösen az előadott fúvókompozíciók mutatnak Janaçek-hatást és szláv nemzeti vonásokat, amit különben alig találunk. Pavel *Haas* fúvókvintettre írt, hatásos kis négytételes szvitet, melyből leginkább a »Ballo eccentrico«-nak volt megérdemelt sikere. Ugyanilyen összeállítású a magas szopránra, Josef Kohout ókinai szövegére írt négy dal kísérete is. Színes, kissé nyugtalan hangulatképek, a dallamvonalról nem gondoskodik valami bőkezűen, az énekszólam, valamint Vilem *Petrzelka* »Staffette« c. dalciklusának jelentős nehézségeit Ruzena *Herlinger* asszony kiváló muzikalitásával könnyen győzte le. Tehetsége valóban alkalmas arra, hogy nehéz, modern kompozíciókat sikerre vigyen. A mély benyomást keltő dalokat, — melyek közül az első és az utolsó mutatnak hatásos emelkedést — vonóskvartett festi alá igen életteljesen. *Graf* és *Kurz* urak elismert, kitűnő vonóskvartettje önállóan is szerepelt Jaroslav *Kvapil* egytételes művével, mely világos formai tagoltságával jelentős technikai készséget mutat. Helyenként talán kissé rikító harmóniák mellett nagy részleteiben meleg érzésvilágot árul el. Janaçek zongoradarabjai mellett Emil Axmann néhány opusát is hallottuk Wallisa *Fuchs-Freund* gondos előadásában, míg a fúvószólamokat *Pfersmann* (fuvola és piccoló) *Hadamowsky* (óboa) *Simon* (klarinét) *Hanzel* (fagót) és *Velleba* (kürt) látták el igen kitűnően. Axmann kivételével a fiatal morva zeneszerzőgárda minden említett tagja megjelent és személyesen köszönte meg az élénk tetszésnyilvánítást. Kohout ezenkívül még úgy a dalciklus, mint volt növendéke, Haas fúvókvintettjének rutinos és biztos vezényletével külön is nagy sikert aratott. Ez a hangverseny mindenesetre sok érdekes és sokatígérő művészegyéniséggel ismertette meg a hangversenylátogatókat.

*

Szívesen látott vendégként francia muzsikát is kaptunk az osztrák zeneszerző szövetség egy cserekoncertjén, melyet egy párisi bizottsággal karöltve rendezett. Elnökük a volt követ, dr. Grünberger s a bizottság a francia és osztrák zenei értékek kicserélését vette elismerésre méltó programmjába. Dr. *Grünberger* miniszter maga sietett Bécsbe, hogy az első estét ügyes beszéddel vezesse be; a ma élő idősebb francia komponistagárdából *Roussel* egy nem éppen kellemes hegedűszonáta részlettel és Florent *Schmitt* két csinos női kórussal szerepelt. Roger Ducasse és Poulence zongoradarabjai, valamint az összes zongoraszámok *Mauchon-Theis* asszonynak adtak alkalmat, hogy komoly művészként ismerhessük meg. A Schmitt-növendék : Ferroud színtelen zongora-gordonka szonátáját, majd utána Manuel (Roussel és Ravel növendéke)

néhány dalát hallottuk Hanna Schwarz világos szopránjának előadásában. Elég jól hatott még két nem túl jelentős munka, a 22 éves Francais vonós triója és a 45 éves Ducasse növendék: Ibert három rövid kis fúvódarabja. Francais skrupulus nélküli, banalitásoktól sem mentes, sokszor humoros muzikalitása épúgy hamisítatlanul francia, mint Ibert, kinek műveit Niedermayer professzor vezetése alatt a Staatsoper tagjaiból alakult új fúvóegyüttes elragadóan játszotta. Feltűnést keltett, hogy ebben a műsorban Darius Milhaud, a legismertebb és legérdekesebb modern francia komponista nevével nem találkoztunk.

*

A kis, de remekül iskolázott »Wiener Madrigal Vereinigung« a zenei Folklore szemléltető oktatássorozatát egy hangversenyen folytatta, melyet vezetőjük, Hans Gal igen okos előadással nyitott meg. Régi német, provence-i, görög, olasz, cseh és spanyol népdalok pompás feldolgozásaiból válogattak ki egy műsorra valót. Befejezésül pedig — amivel a legnagyobb sikerük volt — Bartók Béla négy vegyeskarra és zongorára írt szlovák népdalát hozták, mintaképeit a népi talajban gyökerező, nem giccses, őserejű feldolgozásoknak, melyeknek német szövege e cikk írójának munkája.

*

Dr. Paul Pisk muzsikus kezdeményezésére Weingartner operaigazgató védnöksége és elnöklete alatt bizottság alakult azzal a céllal, hogy az ünnepi heteken kívül és nem a megszokott zenei ünnepségek sablonos formájában, a világ minden részének zenebarátait Ausztriába vezessék, olcsó társasutazásokat akarnak rendezni és a résztvevőknek nemcsak az ország természeti szépségeit mutatnák meg, hanem megismertetnék őket a zenetörténeti szempontból érdekes városokkal és a gyüjtemények és archivumok kincseivel is. Az utazás árában bennefoglaltatnának a különféle nevezetes zenei események. Így megmutatnák majd a már tradicionális salzburgi Mozart-emlékek után a bécsi Schubert—Strauss—Beethoven és Haydn házakat, a Hugó Wolf házat Perchtoldsdorfban, a Beethoven emlékek által szentelt helyeket Badenben és a Brühlben, a Höldrichi malmot, melyet Schubert halhatatlanná tett. Ott hangzanak fel majd a Schubert-melódiák és a Sankt Flórián orgonáján Bruckner művei. Az operaház kétszer nyitja meg kapuit a vendégeknek, kik először májusban jönnek Olasz- és Franciaországból, Belgiumból, Hollandiából, Angliából és a Sveicból. A második csoport ősszel érkeznék Európa déli és keleti részeiből. A »Szöktetés a szerályból« és a »Fidelió« előadásai lesznek hivatva megmutatni, milyen mintaszerűek és magas kultúrájúak az operaház repertoár előadásai. Weingartner kétszer vezényli a filharmónikusokat és a csábító műsor keretében Brahms hegedűversenyét, Bruckner romantikus és Schubert befejezetlen szimfóniáit, valamint Beethoven kilencedikjét fogjuk hallani. Emellett kamarazene, modern mesterek, mise az udvari kápolnában és Bécsben természetesen népizene és operettek szerepelnek a tervezetben. Mint látjuk sok ízléssel gondoskodtak mindenfajta kívánság kielégítéséről. Ennek a lelkiismeretesen előkészített tervnek sikerét nemcsak kívánjuk, de talán már meg is jósolhatjuk. Még ki is lehetne bővíteni azzal, hogy az odaözönlő, barátságos idegeneknek, nyáron — mikor Bécs színházi és zenei életében amúgy is holtszezon van — szintén nyujtanának valami zenei szórakozást.

Wien, 1935. febr. 20.

DR. R. ST. HOFFMANN

PASTICCIO

Wagner Richárd, párisi tartózkodása alatt, (1839—1842) hogy mindennapi kenyerét megkeresse, keserves napszámos munkát vállalt: átiratokat, zongorakivonatokat készített a Schlesinger-kiadó cég megrendelésére. Hitelesen megállapították, hogy *Donizetti* »La favorita«, »La Guitarrero«, *Halévy* »La Reine de Chypre«, *Hérold* »Zampa« és *Auber* »Zanetta« c. dalműveinek teljes zongorakivonatát Wagner készítette el a jelzett időszakban. Elképzelhetjük, hogy a 26—29 éves muzsikus, milyen fogcsikorgató szégyenérzet közben készíthetett a felsorolt művekből még ezenkívül két- és négykezes potpourrikat, vonósnégyes-, cornet à piston — átiratokat, mikor Rienzijének partitúrája már készen feküdt asztalfiókjában, sőt már a *Bolygó Hollandi* megzenésítésébe is belefogott!

*

Bach János Sebestyénnek, minden idők legnagyobb zenei lángelméjének születése 250. évfordulója alkalmából szégyenkezéssel emlegetik lipcsei folyóiratok, hogy Anna Magdaléna, a nagynevű Tamás-kántor özvegye, ki megértően támogatta egy életen át férjét, ennek halála után három lányával együtt a legnagyobb nyomorba került. 1752-ben még anyagi támogatást kapott a városi tanácstól, néhány eredeti kézirat átnyujtása után. Minthogy a Mester fiai nem törődtek vele, helyzete mindig elviselhetetlenebbé vált. 1760 február 27-én halt meg a Hainstrasse egyik szomorú viskójában, mint »Almosenfrau«, mint egykori feljegyzésekből kiviláglik. Temetésén csak a vele sorsközösségben élt, alamizsnákra utalt öregek voltak jelen. Sírját sem ismeri senki. Így hálálta meg Lipcse polgársága legnagyobb muzsikusának negyedszázadra terjedő világtörténeti nevezetességű önzetlen, önfeláldozó működését.

*

Színművekért, dalművekért járó szerzői honoráriumokat rendszeresen csak Mária Terézia óta fizetnek íróknak, komponistáknak. Azelőtt e kérdés jogi szabályozását nem ismerték és tiszteletdíjak kifizetése csak megegyezés útján történt, ha a szerzőnek szerencséje volt. A mult század harmincas éveinek végén Vörösmarty készített először tervezetet a honoráriumok kérdésének rendezésére, de ennek alapötletét Bajza József, a költő, a magyar színikritika megteremtője, a Nemzeti Színház akkori direktora, nem tudta teljes egészében keresztül vinni. Egy magyar zeneköltőnek, az első magyar vígopera (a »Csel«) szerzőjének, a Nemzeti Színház bérlő-igazgatójának, *Bartay* Andrásnak sikerült a kérdést úgy megoldania, hogy kitűnően jövedelmező előadásaiból a forradalom előtti években rendszeres tantiémeket tudott adni a szerzőknek és pedig eredeti drámáknál előadásonként a jövedelem 5 százalékát, eredeti operáknál — akkoriban mutatták be *Erkel* Ferenc Hunyady Lászlóját, *Thern* Károly Tihany ostromát és *Doppler* Ferenc Benyovszkyját — a tiszta jövedelem 7 százalékát, de ebből persze a szövegíró is részesedett, megállapodás szerint. Bartay nemes szándékú kezdeményezését a negyvennyolcas forradalom és az utána következett Bach-korszak semmisítette meg. Csak húsz évvel később, a kiegyezés után merült fel ismét az írói tiszteletdíj rendezésének problémája, de ekkor már nyugati mintára nyert végleges megoldást.

KÖNYVEK—KÓTÁK

Isoz Kálmán, kiváló zenetörténettudósunk, a Nemzeti Múzeum zenei osztályának igazgatója, azon kevés zeneírónk sorába tartozik, ki eredeti kutatásainak eredményét szórakoztató, érdekes és irodalmi szempontból is értékes formában tudja a nyilvánossággal közölni. Kedvesen csevegő közvetlen hangja, mondani valójának magvassága mintául szolgálhat. Örvendetes, hogy új, jelentős munkaköre — a Zeneművészeti Főiskola titkári teendői — mellett is szakít magának időt arra, hogy a magyar zene története terén kifejtett eddigi értékes műveit újabb publikációkkal gazdagítsa. Hézagpótló főműve *Buda és Pest zenei művelődése* eddig egy kötetben a 18. századot merítette ki. Most Budapest multjának ismét egy érdekes epizódját tárja elénk; a *Pest-Budai Hangászegylet* megalakulásának történetét és a Nemzeti Zenede

megalapításában részt vett multszázadbeli egyesület hangversenyeit ismerteti. Megtudjuk, hogyan alakult meg 1836-ban a Hangászegyesület, kik készítették alapszabályait, milyen küzdelmekkel tudták kiverekedni a politikai összeesküvéseket szimatoló hatóságoknál megalakulását. Megismerjük az első hangversenyek műsorait, szereplőikkel együtt. Érdekesen rajzolja meg Isoz az egyesület beléletét, a fővárosi társadalmi élet hátterével. Színes képek vonulnak fel előttünk, úgy hatnak, olyan frissen, üdén, mintha egykori kitűnő riporter tolla vetette volna papírra. Igen érdekes a forradalom utáni idők rövid kortörténete, az egyesület lassú halódásának leírása, valamint azon érveknek csoportosítása, melyek további átalakulását vonták maguk után.

*

Ráth-Véghné Zipernovszky Mária, a székesfővárosi felsőbb zeneiskola nagynevű hegedűtanára újabb hasznos és értékes pedagógiai munkával gazdagította irodalmunkat. A balkéz gimnasztikája, a balkéz újjainak tornásztatása és egymástól való függetlenítése a nyolc csoportra taglalt újjgyakorlatok célja. A kéz izomzatát fejleszti egyenletesen, harmonikusan igen jól kigondolt apró tanulmányokkal, így teszi alkalmassá a kezdő kézalkatát a legsúlyosabb technikai feladatok megoldására. Nagyon sikerültek a vibratot — a hang egyenletes rezgését — és a fekvésváltozásokkal járó csúszások helyes kivitelét tárgyaló gyakorlatok. Gondja volt arra is a kitűnő pedagógusnak, hogy a növendékek igen jól kitervezett »ügyességi gyakorlatokkal« az egymástól legtávolabb eső fekvések gyors eltalálására szoktassa. A tizenhatoldalas füzetet minden hegedűnövendék a legnagyobb haszonnal forgathatja. Az ízléses kiállítás a *Rózsavölgyi és Társa* cég érdeme.

*

Református temetési énekek címen húsz eredeti temetési éneket alkalmazott férfikarra *Szabó* Gyula tiszaföldvári egyházi karnagy, kántor-orgonista. A gyüjteménybe felvett énekek egyesítése és a régi dallamok átmentése a jelenkorba a szerző érdeme. Harmonizálásuk szolíd, becsületes munka, de nem fedi teljesen művészi elveinket. Ez a szólamvezetés praktikus ugyan és a gyakorlati célnak mindenben megfelelő, de hiányzik belőle a zeneköltői fantázia, az a bizonyos *valami*, ami a közkézen forgó összhangzattani könyvekből bizony soha meg nem tanulható. A kis füzet sok régi szép dallamának olvasása közben az a gyanunk, hogy eredetileg egyházi hangnemben szóltak és csak az idő, valamint az énekesek naivitása, tudatlansága torzította el őket, mai dur vagy moll hangnemekké. Nem lett volna célszerű e valószínű torzításokat visszaállítani és a harmonizálást ennek megfelelően eszközölni? A temetési énekek *Rózsavölgyi és Társa* kiadásában jelentek meg.

VIDÉKI ZENEÉLET

Miskolc. Nagysikerű hangversenyt rendezett a Lévay József közművelődési egyesület Koller Ferenc zeneiskolai igazgató vezényletével. Az újjászervezett, kitűnően fegyelmezett, nagyobb feladatokra is hivatott vonószenekar gondos kidolgozottsággal szólaltatta meg gazdag műsorának minden egyes számát. Főként Rákos Arnold tavaszi szerenádja, Händel—Martucci szvitje és Mozart bájos G-dur szerenádja ragadták magukkal a közönséget. Volkmann költői d-moll szerenádjában Haydú István gordonkájának nemes tónusát élvezhettük. D. Keresztessy Erzsébet *Káldy* zenekarkíséretes dalával aratott nagy sikert. A Zenepalota dísztermét zsúfolásig megtöltő közönség zajosan ünnepelte Koller igazgatót a szépsikerű koncert közreműködőivel együtt. — *Hollósy* Kornél »Trianon« c. hatalmasan felépített szimfónikus költeménye vezette a »Görgey Artúr 13. gy. e. zenekarának kitűnően sikerült hangversenyét és *Vannay* János szellemes, kitűnően hangzó mozaik-szvitje zárta be a változatos műsort. Előbbi komor, tragikus hangjának mélyen átérzett fenségével, utóbbi megkapó könnyed szellemességével és melódikus invenciójával ragadta magával a hallgatóságot. *Hegyi* Emánuel, a Zeneművészeti Főiskola országoshírű tanára,

bársonyos billentéssel, gondosan kiegyenlített technikával és költői elmélyedéssel játszotta Liszt *A*-dur versenyművét. *Pongrácz* Géza honvédkarnagy kollégiális szeretettel, önzetlen odaadással karolta fel ifjú kollégáinak ügyét, lendülettel, nagyvonalú dirigálásával segítve diadalra a bemutatott újdonságokat. A Zenepalota dísztermét zsúfolásig töltötte meg a város előkelőségéből álló közönség és sokat, szeretettel tapsolt a nagyon népszerű, kitűnő karnagynak, valamint a vendégművészeknek.

Szeged. Hangversenyről hangversenyre jobban kiderül, hogy *Fricsay* Ferenc karnagy szegedi működése soha nem remélt megújhodását fogja jelenteni e gyönyörű tiszaparti város kulturális és zenei fejlődésének. Amióta a Filharmónikusokat vezeti, ez a kitűnő együttes szinte egyik próbáról a másikra fejlődik. Kétségtelen, hogy rövidesen, mint az ország egyik legelső zenei testületét könyvelhetjük el. A »Szöktetés« és a »Tell Vilmos« nyitányainak legutóbbi bemutatása után fergeteges tapsvihar keletkezett, mely még fokozódott Strauss János Kaiserwalzerének pompás előadása után. *Szentgyörgyi* László, a gyönyörűen sikerült est illusztris vendége Paganini versenyművét játszotta bravuros, boszorkányos technikával. Ünnepeltetését egy Paganini-etüddel köszönte meg. *Figedy*-Fichtner Sándor »Turán«-szimfóniája a szerző vezénylete mellett igen szép sikert aratott. Kitűnően hangzó, sok szívvel és tudással megírt mű, mely méltón sorakozik a jeles komponista többi opuszai mellé.

A kamarazenekör ötödik hangversenyének egyik legkedvesebb száma *Király-König* Péter közvetlen előadása volt, ki az ifjú Dohnányiról mondott el jóízű apróságokat. A tartalmas műsort Dohnányi *cisz*-moll hegedűszonátája vezette be és Beethoven *F*-dur hegedűszonátája zárta le; közben a »Tenor« és a »Vajda tornya« áriáit énekelte igen muzikálisan *Kertész* Lajos. A szonátákat *Belle* Ferenc, *Erdélyi* János, *Kain* Kató és *Antos* Kálmán adták elő a kamarazene nemes stílusát mélyen átérző, megértő művészettel.

Pécs. A Zenekedvelők Egyesületének a pécsi Nemzeti Színházban tartott hangversenyén ezúttal Fleischer Antal, a M. kir. Operaház karnagya vezényelte a zenekart. Mozart Esz-dur szimfóniája vezette be a műsort és Csajkovszky »1812« nyitánya rekesztette be. Mindkét mű előadása stiláris szépségeinek érvényesülésével elsőrangúan sikerült. Fleischer sokszor méltatott karnagyi adottsága, ritmikus biztonsága, szuggesztív ereje maradéktalanul hozta ki főként Mozart halhatatlan szimfóniájának elbűvölő szépségeit. Az est vendége: Vanda Luzzato hegedűművésznő, Hubay mesteriskolájának egyik legszebb palántája, Brahms csodálatosan szép hegedűversenyét játszotta, bravúros technikával, páratlanul nemes tónussal és olyan formaátérzéssel, hogy a hegedű öreg, rutinos héroszainak is becsületére válnék. Mindkét művészt a közönség lelkes tapsokkal jutalmazta a fényesen sikerült est művészi élvezetéért.

Nagykanizsa. A Városi Zeneiskola tanárainak januárvégi hangversenyén F. Pásztor Irma szolíd zongorajátékával és Ujfalussy Erzsébet benső átérzéssel, muzikálisan előadott dalaival hódította meg a nagyszámú közönséget. Bartók és Dohnányi zongoradarabjait és Vannay hangulatos dalát lelkesen megtapsolták. Barbarits Lajos a »Muzsika és műveltség« címen tartott érdekes, mélyen szántó előadást. A mult hó elején tartott tanári-koncerten *Kodály* gordonka-zongora szonátáját és *Goldmark* zongoratrióját hallottuk gondosan előkészített, kiforrott előadásban. F. Pásztor Irma, Szeless Béla és F. Garai Margit még a Zeneművészeti Főiskoláról hozták magukkal a nemes kamarazene ápolásának szeretetét. Kerekes Irén bravúros fölénnyel játszotta Liszt Desz-dur etüdjét és Chopin b-moll scherzoját. A zalavármegyei iskolánkívüli népművelési bizottság rendezésében a magyar dalt, zenét, magyar viseletet és a magyar táncot mutatta be sikerült est keretében, mely-

nek kimagasló száma dr. Molnár Imre előadása és Vannay János zeneszerzői bemutatkozása volt. Vannay érdekes vázlatait ép oly nagy lelkesedéssel tapsolta meg a közönség, mint dr. Molnár Imre jelentős kultúrájú énekét, mellyel értékes előadását illusztrálta. Dr. vitéz Barnabás István tanfelügyelő bevezetője és Csernák Anna szobrászművésznő vetített képekkel kísért értékes előadása, a magyar viseletek történeti fejlődéséről, mindvégig lekötötte a közönség figyelmét. Igen bájos volt a leányiskola és a tanítóképző növendékek magyar táncsorozata. Ezek betanításáért Turcsányi Sipos M., Borbély B. és Nagyné Fráter Bl. tanárnőket illeti dícséret és elismerés. A január 23-iki növendékhangversenyen Honti Ilona, Kerekes Irén, F. Pásztor Irma, Ujfalussy Erzsébet, Szeless Béla és Schiller János növendékeit tapsolta a szépszámú közönség. A gazdag műsoron Bartók, Molnár A., Berkovits, Siklós, Pikéthy, Országh és Radnai képviselték a magyar szerzőket.

A Zrinyi Miklós Irodalmi és Művészeti Kör liceális előadásán *Vannay* János igazgató érdekes, közvetlen előadása a zeneművészeti nagyságokról aratott nagy sikert a városháza dísztermét teljesen betöltő közönség körében. Zajos tapsokkal honorálták F. Garay Margit gordonkajátékát — főként a Kazacsay és Popper-számokat — valamint F. Pásztor Irma művészi zongorajátékát. A februárvégi tanári hangversenyen, melyet a tavaly elhúnyt kitűnő hegedűtanárnő, Lemberkovits Alajosné emlékének szenteltek, Ujfalussy Erzsébet Vannay hangulatos »Agnus Dei«-évl, Szeless Béla és Kerekes Irén Händel A-dur szonátájával és F. Pásztor Irma, Szeless Béla és F. Garay Margit Mendelssohn d-moll triójának kitűnően előkészített lendületes előadásával érdemelték ki a közönség tetszésnyilvánítását.

Sopron. A Liszt Ferenc Zeneegyesület vegyeskara *Gárdonyi* Zoltán dr. egyesületi karnagy céltudatos munkájával legújabban magas színvonalra emelkedett s az egyesület most tartott hangversenyén Bárdos Lajos »Népdalkórusok« című gyüjteményéből és a vezérlő karnagy népdalfeldolgozásaiból mutatott be darabokat. Ez a bemutatás a magyar zenekultúra örvendetes fejlődéséről tesz tanuságot s a soproni zeneértő közönség nagy elismeréssel fogadta. Ugyanazon hangversenyen Baranyai Gyula zenetanár játszott kisebb gordonkadarabokat, végül pedig dr. Leichtné Schuller Josy és dr. Gárdonyi Zoltán játszották el Brahms két zongorára írott hatalmas f-moll szonátáját, ami magasszínvonalú művészi teljesítmény volt s bizonyságot tett róla, hogy Gárdonyi Zoltán nem csupán tehetséges zeneszerző és karmester, hanem mint előadóművész is megállja a helyét.

KÜLFÖLDI HÍREK

Bohrens Leonard angol zenei író Manchesterben igen meleghangú emlékbeszédet tartott a magyar születésű Richter Jánosról. A győri származású világhírű karnagy, Wagner egyik legbizalmasabb embere, mint a manchesteri híres Hallé-zenekar vezetője, fontos szerepet játszott a város zenei életében. 1899-ben az idegen Richter Jánost hívták a zenekar élére az angol jelölttel, Sir Frederic Cowannal szemben. Majdnem polgárháború tört ki ekkor Manchesterben és a város a piros és fehér rózsaháború mintájára Richter- és Cowann-pártiakra szakadt. Richternek csakhamar sikerült a szenvedélyeket lecsillapítani. Nemcsak páratlan zenész és karnagy volt, de a város igazi szellemi vezetője lett. Beleilleszkedett Manchester szellemi életébe és rendkívüli érdemeket szerzett a város művészi fejlődése körül. A Hallé-hangversenyeket világhírre emelte és Manchestert Anglia legfontosabb zenei gócpontjává fejlesztette.

Straube Bach nyolc kis orgonapreludiumát és fugáját tette közzé. Előszavában érdekesen indokolja, hogy e művek Bach műhelyéből kerültek ugyan ki, de nem magától a halhatatlan Mestertől erednek.

Sibelius új karművét *(A tűz eredete)* Wiesbadenben mutatták be nagy sikerrel.

Die belohnte Treue, Haydn Józsefnek 1780 október 15-én Esterházán játszott operáját, Salzburgban akarják a tavaszszal — megfelelően átgyúrva — előadni.

Rostand »Cyrano de Bergerac«-jának megzenésítésével most készült el *Alfano* olasz zeneköltő.

Saint-Säens születésének az idén lesz *századik* évfordulója. Ez alkalommal Párisban nagy ünnepségeket rendeznek.

Furtwaengler helyét Hermann *Stange* szófiai főzeneigazgató foglalta el. Most ő fogja vezényelni a berlini filharmónikusokat!

Kreisler Frigyes, a világhírű hegedűművész e hó elején töltötte be hatvanadik évét. Képességeinek teljes birtokában járja most is két világrész zenecentrumait, páratlanul nagy gyönyörűséget okozva híveinek előkelő művészetével.

A szellemi együttműködés ligájának meghívására Guy de *Pourtalès*, a világhírű párisi író a jövő hó végén Lisztről tart Budapesten előadást.

Casals Pablo egyik londoni gordonkaiskolában a művészképző vezetését vállalta.

Párisban 1934-ben 6 operát, 5 balletet, 26 operettet és 23 zenés revűt mutattak be.

Klemperer Ottó hároméves szerződést írt alá a losangelesi filharmonikusok elnökségénél.

Gounod Faustját Párisban színes hangosfilmre veszik fel.

Londonban április végén kezdődik el az idei operai szezón. Hat hétig tart. A műsoron Rossini és Wagner művei szerepelnek.

A newyorki Metropolitan válságát *La Guardia* polgármester városi segítséggel akarja megszüntetni. Városi művészeti központot létesít, ebbe a tervbe a Metropolitant is bekapcsolják. Az utóbbi években a Metropolitan évadja három-négy hónapig tartott és az év legnagyobb részében a hatalmas épület üresen, kihasználatlanul állt. A tanácskozáson résztvevők megtárgyalták, hogy az épületet az operaszezónon kívüli időkben más célokra is fel lehetne használni. Drámai előadásokra, hangversenyekre, kiállítások rendezésére, sőt zeneiskola céljaira.

Egy »Hamlet«-operát, Franco Faccio olasz zeneköltő egykor sikeres művét, melynek szövegét *Boito* írta, helyezett műsorára a római királyi Opera.

Draesecke Felix születésének századik évfordulóját ez év tavaszán ünneplik meg Drezdában; a kitűnő, rég elfelejtett komponista szimfóniáit és Krisztus-oratóriumát elevenítik fel ez alkalommal.

»Les deux reines de France.« Gounod viszontagságos sorsú történeti dalműve, melyet a »Faust« szerzője 1865-ben mutatott be a Nagyopera igazgatóságának, de a cenzura tilalma következtében csak 1873-ban került bemutatásra, valószínűen ismét előadásra kerül, még pedig az Opèra comique színpadán Lemonnier átdolgozásában. A gyönyörű zenéjű darab Ingeborg királynő kitaszíttatását viszi színpadra, akit Fülöp Ágost francia király Meráni Ágnes kedvéért fosztott meg a koronától. Győzelmes visszatérését III. Innocent pápa igazságos, erélyes közbelépésének köszönhette. Az izgalmas opera a 13. sz. elején játszódik le.

Ismét egy »Don Juan« operát írt, ezúttal egy katalán zeneköltő, Zamira, eredeti népballadák nyomán. Ebben a kormányzó lóháton ülő kőszobra a gúnyolódó lovagot ott a helyszínen, a temető falánál teríti le egy kardcsapással, villámlás és dörgés között.

Harlequin and Faustus címen H. S. Arnold írt mulatságos misztikus daljátékot, mely Dublinban nagy sikert aratott.

Scarlatti Alessandro 1721-ben Nápolyban bemutatott dalművének a *Diana ed Endimione*-nak öt számát szvitformában dolgozta fel A. *Salvi* a legifjabb olasz iskola tehetséges tagja.

Hervé-t, a párisi operett színházak száz év előtt dédelgetett kedvencét, most ismét szóhoz juttatják, alkalmas operettek híján. Két régi, egykor sokat játszott darabjának felújítását vették tervbe. Az egyik a *La perle de l'Alsace*, a másik *Toinette et son carabinier*.

Cui Cesar, a nagynevű száz év előtt (1835 január 6.) született orosz zeneköltő egyik kevéssé méltányolt operáját »A mandarin fiá«-t a szentpétervári színház újítja fel, megfelelő átdolgozásban.

A bécsi filharmónikusok április végén Walter Bruno vezényletével Párisban vendégszerepelnek. Utána Brüsszelben és Antverpenben, majd Londonban játszanak. Utóbbi hangversenyeiket *Weingartner* Felix vezényli.

Shakespeare »Vihar«-ját, a halhatatlan angol drámaíró legragyogóbb fantasztikus színművét új zenekísérettel komponálta meg H. *Williams* oxfordi zeneköltő. Bemutatását áprilisra tervezik. Henry Purcell, Sullivan és Halévy kíséreltek meg előtte Shakespeare drámájának zenei feldolgozását.

1935 április 13-án, szombaton este 8 órakor

A Népművelési Bizottság hangversenyei a Pesti Vigadóban:

B bérlet

SPANYOL HANGVERSENY

Közreműködnek: **GASPAR CASSADO** gordonkaművész

NAGY MARGIT
a m. kir. Operaház művésznője

FLEISCHER ANTAL
a m. kir. Operaház karnagya

„A" bérleti hangversenyek:

Március 17. vasárnap délután 5 órakor
Április 7. « « 5 «

A WALDBAUER QUARTETT

(Waldbauer—Hannover—Temesváry—Kerpely)

25 éves jubiláris hangversenye

március hó 19-én este 6 órakor a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

BARTÓK BÉLA

közreműködésével.

A Waldbauer quartett jubiláris hangversenyét azon a napon és azzal a műsorral tartja meg, amikor és amely műsorral elindultak 25 évvel ezelőtt művészi pályájukon.

A hangverseny védnökségét DOHNÁNYI ERNŐ-vel az élén 25 tagu bizottság vállalta.

A Székesfőváros Népművelési Bizottsága T. hangversenybérlői és munkatervi előfizetői erre a hangversenyre — tagsági igazolványuk felmutatása ellenében — 2—8 pengős jegyeket 50% kedvezménnyel kaphatnak a Koncert Rt. jegyirodájában (IV., Váci-utca 23.)

A BUDAPESTI PALESTRINA KÓRUS

Händel: „SÁMSON"

című oratóriumát f. évi **március hó 26.-án** a Zeneművészeti Főiskola nagytermében megismétli.

A Népművelési Bizottság T. hangversenybérlői és munkatervi előfizetői erre a hangversenyre **50%**-os kedvezménnyel kaphatnak jegyet, ha igényüket március 15.-ig telefonon (84-5-29) vagy személyesen bejelentik.

Helyárak: 1, 2, 3 és 4 pengő.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1935 — 2712

300182

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 13. szám
1935 április 1.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. (Egyházzenei hangverseny. — Magyar est.) — Halhatatlan operaszüzsék. (Befejezés.) — Bach és Marchand zenei párviadala. — Keresztmetszetek a Bach-Händel jubileumhoz. — Három bemutató a Magyar kir. Operaházban (A Milói Vénusz. Karnevál. Kuruc mese.) — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

A Szent István Bazilika Énekkara és a Budavári Koronázó Templom Ének- és Zenekara Együttes Hangversenye a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

1935 március 29-én, pénteken este 8 órakor
a Budavári Koronázó Templom első zenésmiséjének 247. évfordulóján

EGYHÁZZENEI HANGVERSENY

Vezényel:

SUGÁR VIKTOR

Közreműködnek: *Szabó* Ilonka, *Pálffy* Mária, *Déry* Margit, *Kisfaludy* Melanie, *Lózsy* Hugó, *Hámory* Imre, *Koréh* Endre.

1. **Demény Dezső:** Missa in »C« — Mise Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepére, magánszólamokra, vegyeskarra és nagyzenekarra *(Bemutató előadás)*.

A magánszólamokat éneklik: *Pálffy* Mária, *Kisfaludy* Melanie, *Lózsy* Hugó, *Hámory* Imre és *Koréh* Endre.

A mise, amelyet szerző *Sugár* Viktornak ajánlott, magában foglalja az állandó hat részen kívül a négy változó részt is. Az egész mise egyetlen témán, annak megfordításán és elváltoztatásain épül föl, melyet főként a Glóriában és Credóban epizódok szakítanak meg. A zene mindenhol igyekszik a szöveghez simulni és annak tartalmát kifejezésre juttatni.

1. Introitus.

47. Zsolt. 10., 11.

Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui: secundum nomen tuum Deus, ita et laus tua in fines terrae: justitia plena est dextera tua.	Kar	Megemlékezünk Isten a Te irgalmasságodról templomodnak közepette, valamint a Te neved Isten, úgy dícséreted is a föld határáig ér. Igazsággal teljes a Te jobbod.

47. Zsolt. 2.

Magnus Dominus, et laudabilis nimis:* in civitate Dei nostri, in monte sancto eius.	Szóló és kar	Nagy az Úr és igen dícséretes a mi Istenünknek városában, az ő szent hegyén.
Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto* sicut erat in principio et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.		Dicsőség legyen az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek*, miképen kezdetben vala, most és mindörökön örökké. Ámen.
Suscepimus Deus ect.		Megemlékezünk Isten stb.

Attacca:

2. Kyrie.

Kyrie eleison	Kar	Uram irgalmazz nekünk.
Christe eleison	Szólók és kar	Krisztus kegyelmezz nekünk.
Kyrie eleison	Kar	Uram irgalmazz nekünk.

3. Gloria.

Gloria in excelsis Deo Et in terra pax hominibus bonae voluntatis Laudamus te, benedicimus te, Adoramus te, glorificamus te.	Kar	Dicsőség a magasságban Istennek, És a földön béke a jóakaratú embereknek. Dícsérünk téged, Áldunk téged, Imádunk téged, Magasztalunk téged.
Gratias agimus tibi Propter magnam gloriam tuam	Szóló kvartett Kar	Hálát adunk neked a te nagy dícsőségedért.
Domine Deus rex coelestis Deus Pater omnipotens Domine Fili unigenite Jesu Christe.	Kar	Úristen, égi király Mindenható Atyaisten! Egyszülött Fiú Úr Jézus Krisztus.
Domine Deus, Agnus Dei Filius Patris	Kar	Úristen, Isten Báránya az Atyának Fia.
Qui tollis peccata mundi; Miserere nobis!	Szóló és kar	Ki elveszed a világ bűneit; Irgalmazz nékünk!
Qui tollis peccata mundi; Suscipe deprecationem nostram.	Szóló és kar	Ki elveszed a világ bűneit; Fogadd el könyörgésünket.
Qui sedes ad dexteram Patris; Miserere nobis!	Szóló és kar	Ki az Atya jobbján ülsz, Irgalmazz nékünk!

ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA KÖNYVTÁRA
Növendéknapló
1934 3861

Quoniam tu solus sanctus, Tu solus Dominus Tu solus altissimus Jesu Christe.	Kar	Mert egyedül te vagy szent, Egyedül te az úr, Egyedül te a legfölségesebb Jézus Krisztus.
Cum sancto Spiritu In gloria Dei Patris. Amen.	Záró fugátó, szóló és kar	A szentlélekkel egyetemben, Az Atyaisten dicsőségében. Amen.

4. Graduale.

47. Zsolt. 10., 11. és 9.

Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui: Secundum nomen tuum Deus, ita et laus tua in fines terrae. Sicut audivimus ita et vidimus in civitate Dei nostri, in monte sancto eius.	Kar	Megemlékezünk Isten a te irgalmasságodról templomodnak közepette. Valamint a te neved Isten, úgy dicséreted is a föld határáig ér. Amint hallottuk, úgy láttuk a mi Istenünk városában az ő szent hegyén.

Attacca:

Alleluia.

Alleluia, Alleluia. Senex puerum tenebat, puer autem senem regebat. Alleluja.	Kár	Alleluja, Alleluja. Az aggastyán hordozta a gyermeket, a gyermek pedig uralkodott az aggastyánon. Alleluja.

Attacca:

Tractus.

Luk. II. 29—32.

Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Quod parasti ante faciem omnium populorum; Lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tuae Israel.	Szóló és kar	Most bocsátod el Uram szolgádat, a te igéd szerint békességben; mert látták szemeim a te megváltásodat, melyet készítettél minden népek színe előtt; világosságul a pogányok megvilágítására és dicsőségére népednek: Izraelnek.

5. Credo.

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, Factorem coeli et terrae, Visibilium omnium et invisibilium.	Kar	Hiszek egy Istenben, Mindenható Atyában, Mennynek és földnek, minden látható és láthatatlan lénynek teremtőjében.
Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum; Et ex Patre natum Ante omnia saecula, Deum de Deo Lumen de Lumine Deum verum de Deo vero, Genitum non factum, Consubstantialem Patri Per quem omnia facta sunt,	Kar	És az egy Úr Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában, Ki az Atyától született Minden idők előtt, Isten az Istentől, Világosság a Világosságtól, Igaz Isten, az igaz Istentől, Ki született, nem alkottatott, Ki egylényegű az Atyával, Aki által mindenek alkottattak.
Qui propter nos homines Et propter nostram salutem Descendit de coelis	Kar	Ki érettünk, emberekért És a mi üdvösségünkért Leszállott mennyekből.
Et incarnatus est de Spiritu Sancto, Ex Maria Virgine et homo factus est.	unisono kar	Testet öltött a Szentlélek által, Szűz Máriától és emberré lett.
Crucifixus etiam, pro nobis . . . Sub Pontio Pilato passus et sepultus est.	Szóló	Keresztre is feszíttetett érettünk Pontius Pilátus alatt meghalt és eltemették,
Et resurrexit tertia die Secundum Scripturas; Et ascendit in coelum Sedet ad dexteram Patris	Kar	És harmadnapon föltámadott a Szentírás szerint; És fölment a mennyekbe, Ott ül az Atyának jobbja felől.
Et iterum venturus est cum gloria Judicare vivos et mortuos Cuius regni non erit finis.	Kar	És ismét eljövend dicsőséggel Megítélni eleveneket és holtakat. Az ő országának nem leszen vége.
Et in Spiritum Sanctum Dominum et vivificantem, Qui ex Patre Filioque procedit Qui cum Patre et Filio Simul adoratur et conglorificatur, Qui locutus est per Prophetas. Et unam sanctam catholicam, et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma In remissionem peccatorum.	Kar	És hiszek a Szentlélekben az Úrban és megelevenítőben, ki az Atyától és Fiútól származik. Kit az Atyával és Fiúval együtt imádunk és dicsőítünk, Ki a próféták által szólott. És hiszek egy szent katholikus és apostoli Anyaszentegyházban. Vallok egy keresztséget, a bűnök bocsánatára.
Et exspecto resurrectionem mortuorum, Et vitam venturi saeculi. Amen.	Kar	Várom a holtak föltámadását és a jövendő örök életet. Amen.

6. Offertorium.

44. Zsolt. 3.

Diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in aeternum et in saeculum saeculi.	zóló és kar	Kedvesség van elöntve ajkaidon; azért áldott meg téged az Isten mindörökké.

7. Sanctus.

Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth,	Kar	Szent, szent, szent A seregek Ura, Istene!
Pleni sunt coeli et terra, Gloria tua	Szóló	Telve van az ég és föld a te dicsőségeddel.
Hosanna in excelsis.	Kar	Hozsánna a magasságban.

8. Benedictus.

Benedictus, qui venit In nomine Domini. Hosanna in excelsis.	Kar	Áldott, aki jön az Úr nevében. Hozsánna a magasságban.

9. Agnus.

(Agnus Dei, qui tollis peccata mundi. Miserere nobis)	Szóló és kar	(Isten Báránya, ki elveszed a világ bűneit. Irgalmazz nékünk.)
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi:	Kar	Isten Báránya, ki elveszed a világ bűneit:
Dona nobis pacem.	Kar	Adj nékünk békét.

Attacca:

10. Communio.

Luk. II. 26.

Responsum accepit Simeon a Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi videret Christum Domini.	Szóló és kar	Feleletet vőn Simeon a Szentlélektől, hogy halált nem lát, mígnem előbb meglátja az Úr Krisztust.

SZÜNET

2. **Antalffy Vilmos** (1878. Kassa—): Karácsonyi ének — Magánszólamokra, vegyeskarra és nagyzenekarra *(Bemutató előadás)*. A magánszólamokat éneklik: *Déry* Margit, *Kisfaludy* Melanie, *Lózsy* Hugó, *Koréh* Endre.

Exsultandi tempus est,	Itt az idő újjongani,
Deus homo factus est,	Emberré lett az Isten,
Venit Rex, abest lex,	Eljött a király, megszűnt a szolgaság,
Tempus adest veniae,	Itt a kegyelem napja.
Dies adest gratiae,	Csattogj fülemüle:
Tritulare philomela;	Éja, éja, éja!
Eia, eia, eia!	Dicsőség a magasságban Istennek.
Gloria in excelsis Deo.	

3. **Demény Dezső** (1871. Budapest —):

a) Ave Maria — Magánhangra és kis zenekarra.

Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui Jesus. Sancta Maria, mater Dei ora pro nobis peccatoribus nunc et in hora mortis nostrae. Amen.	Üdvözlégy Mária, malaszttal teljes, az Úr van teveled. Áldott vagy te az asszonyok között és áldott a te méhednek gyümölcse, Jézus. Asszonyunk Szűz Mária, Istennek szent Anyja, imádkozzál érettünk, bűnösökért most és halálunk óráján. Amen.

b) Offertorium a »Szegedi Miséből« — Magánhangra, vegyeskarra és nagyzenekarra.

Paralip. I. 29. 17. 18. Domine Deus in simplicitate cordis mei laetus obtuli universa, et populum tuum, qui repertus est, vidi cum ingenti gaudio. Deus Israel custodi hanc voluntatem. Alleluia.	Uram Istenem, szívem együgyüségében örömmel ajánlottam föl mindenemet; és népedet, mely itt találtatott, nagy örömben láttam. Izrael Istene őrizd meg ezt az akaratot. Alleluja.

Énekli: *Szabó* Ilonka.

4. **P. Szabó Polikárp** (1894. Juta —): Tu es Petrus (Máté XVI. 18. 19.) — Vegyeskarra és nagyzenekarra. *(Bemutatóelőadás.)*

Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam et tibi dabo claves regni coelorum et quodcunque ligaveris super terram, erat ligatum et in coelis. Et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis.

Te Péter vagy (azaz kőszál) és e kőszálon fogom építeni anyaszentegyházamat, és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. És neked adom a mennyek országa kulcsait. És amit megkötendesz a földön, meg leszen kötve mennyekben is; és amit föloldandasz a földön, föl leszen oldozva mennyekben is.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

♦♦♦

Tizenhatodik hangverseny — 1935 április 7-én — Karnagy: **Bor Dezső**
vasárnap délután 5 órakor

A bérlet

Közreműködnek: S. *Mannaberg* Rózsi zongoraművésznő és *Albert* Ferenc hegedűművész.

1. **Török Pál** (1874 Csiksomlyó —): *a)* Allegro és *b)* scherzo a II. szimfóniából (Budapesten először).

Trombita-szignállal indul a tétel, melyet később a kürtök megismételnek. A komponista ezt a témát vezérmotívumszerűen használja fel, így ebből konstruálta meg a vonósokban jelentkező melléktémát is. Ugyanez a motívum készíti elő a lendületes zárótémát is, mely harsogó tuttiban csendül ki. Rövid kidolgozás után jelenik meg ismét a főtéma, az expozíció rövidített ismétlésével együtt.

Az *alla breve* üzemű scherzo folyamatos könnyedségét a vonósok spiccato-futamai biztosítják. A dallamos trio (A-dur), hol a fafúvók intonálta dallamot a gordonka periodizálja, csak rövid kontraszt-hangulat a visszatérő scherzo-témával szemben. Hatásos, dinamikában erősen felfokozott stretta zárja le két *piano*-záróakkorddal a kitűnően hangzó tételt.

2. *a)* **Kodály Zoltán** (1882 Kecskemét —): Adagio.
   b) **Hubay** Jenő (1858 Budapest —): Hegedűszóló a Cremonai hegedűs c. operából.
   c) **Hubay Jenő**: V. csárdajelenet.
   Előadja: *Albert* Ferenc hegedűművész.

3. **Siklós Albert** (1878 Budapest —.): Szinfonietta; kis zenekarra.

A háromtételes ízig-vérig magyaros tematikájú kompozícióban a szerző a második tétel dallamának kivételével eredeti motívumait dolgozta fel. Az *első tétel* szabályos szonátaforma; igen pregnáns főtémája még egy fugató-epizód kidolgozására is alkalmasnak bizonyult. A melódikus melléktémát úgy az expozícióban, mint annak visszatérésében a gordonkák hozzák. Fontos szerepe van még egy érdekesen felépített zárótéma-ötletnek; ebből fejlesztette ki a komponista a kidolgozás legnagyobb részét. Klarinét-szólóval kezdődik a *lassú tétel*. Fokozatosan veszik át a vonósok a vezető szerepet. Tremolókkal átszőtt szenvedélyes fokozás után, a fagót ismétli a főtémát. Ebbe kapcsolódik bele a lassan elhaló kóda. Vidám hajdútáncszerű kétnegyedes táncdallam a variációformában tartott *utolsó tétel* »téma«-ja. Az első változatban a fafúvók legato-nyolcadai felelgetnek egymásnak. A másodikban a fafúvók a vonósokkal perlekednek hangismétlésekkel tarkított triolás-képletekben. A harmadikban a kürt és a trombita merészívelésű tematikáját a vonósok súlyos akkordtömbökkel támasztják alá. Hegedű-szóló vonul végig a következő változaton; a háttérben megjelennek az első tétel témáinak elmosódott körvonalai. Az utolsó variáció ropogós verbunkos, amely folytonos gyorsulással az első tétel zárótémájából szőtt tüzes kodába torkollik.

Szünet.

4. **Kodály Zoltán**: Marosszéki táncok.

Erdély muzsikájának régebbi évszázadaiba nyúlik vissza a »Marosszéki táncok« témakészlete. Valószínű, hogy ezeket a hangszeres jellegű táncdarabokat egykoron énekelték is; néhány évtized előtt némelyik táncdalnak Marostordamegye öregei még a szövegét is tudták. Kodály ötletes feldolgozásában öt témacsoportot különböztetünk meg. Elrendezésüket a komponista rondó keretében eszközölte, olymódon, hogy az első táncdallam szerepel mint állandóan visszatérő, epizódokkal tarkított fődalforma. Ezt a fődalformát a kürtök színkópás alátámasztásával a vonósok intonálják, a zenekar különféle regiszterében. Élénk kétnegyedes tánc a következő, igen jellegzetes ritmikájával. Ellentétképen a harmadik dallam (Moderato, $^4/_8$) sokkal nyugodtabb: előbb az óboa szólamában jelentkezik, majd a fuvola és a kis fuvola szólamában. Az első dalforma megismétlése után még egy negyedik kétnegyedes élénk dallam csendül fel a magas fúvókban, a duda bordósípját utánzó *esz-b* orgonaponttal alátámasztva. Az utolsó epizód tercelő melódiáját a basszusok előkés motívummal kísérik, ebbe kapcsolódik bele a főtéma visszatérése, valamint a belőle hatásosan kifejlesztett kóda.

5. **Liszt Ferenc**: Magyar fantázia, zongorára, zenekari kísérettel.

Ez az 1852-ben Weimarban komponált »Fantasie über Ungarische Volksmelodien« 1853 június elsején került bemutatóra a budapesti Nemzeti Színház egyik előadásán. A zongoraszólamot *Bülow* — Liszt leányának, Wagner Cosima asszonynak első férje — játszotta, kéziratból, a zenekart pedig *Erkel* Ferenc vezette.

Előbb a »Magasan repül a daru . . .« kezdetű népdal töredékei jelentkeznek a különböző hangszerekben, majd a zongora és aztán a zenekar szólaltatják meg, hatalmas akkordtömbök majd brilliáns figurációk kíséretében. Fantáziaszerű *adagio* következik, melyben a komponista ismert kuruc tárogatódallam fölött mereng, de az ábrándozást gyujtóhatású á la Zingarese váltja fel, mely a kódában szédítő gyors csárdásba torkollik.

Előadja: S. *Mannaberg* Rózsi zongoraművésznő.

6. **Buttykay Ákos** (1871 Halmi —): Az ünneprontók. — Szimfónikus költemény.

Arany János balladáját zenésítette meg a kitűnő komponista, a Zeneművészeti Főiskola nyug. tanára, hatásosan felépített szimfónikus költeményében. Közzétesszük Arany kevésbé ismert versét; a hallgató ennek elolvasásával, minden részletező analízis helyett maga követheti az egymásra torlódó események hangokba öntését.

Zendül, kondul szent harangszó,
Csengve, búgva messze hangzó:
»Imára! imára!«
Jámbor népe a kis helynek
Halkan lépve gyűlnek, mennek
Imára, imára.

Szép piros a pünkösd reggel,
Mintha tűzzel, Szentlélekkel
Menny-föld tele volna;
E napot fent, s lent megülik,
E nap oly ragyogva nyílik,
Mint hajnali rózsa.

De mi réjja riad? de mi ördögi zaj,
Rekegő szitok és otromba kacaj,
Hogy reszket az egyház tornya? . . .
Szembe, Isten hajlokával,
Nem törődve a szent mával,
Foly tegnapi dőre tivornya.

»Hol egy muzsikás? hegedű, vagy egyéb?
Ha különb nem akad, dudaszó is elég;
Ki fut érte? szaladj Zsuzsi lányom.«
»A Zsuzska maradjon! hagyj neki békét!
Eszem ezt a pirosító képét:
A kuferczest majd vele járom.«

Hát íme, kapóra, dudás közeleg.
Egy sanda szikár, csúf szőrös öreg,
Tömlője degeszre fújva;
Füle táján két kis szarva gidának,
— Mintha neki volna szarva magának —
Sípján már billeg az újja.

»Ide, a Jebuzéus pofádat!
Mert megkeserüli a hátad.«
»Uraim, de papolnak ott-benn . . .«
»Hát baj neked az, pogány hitűnek?
Az enyém — ha töröm, ha nem — ez ünnep;
Enyém, ha szidom, ez az Isten!«

Ravaszul mosolyog fél szája hegyén
S rákezdi dudáját halkan a vén,
Minden sark billeg a táncra;
Azután vidorabb lesz, majd sebesebb;
A tánc is utána pörebb, hevesebb,
A mint kopog és szaporázza.

De vége szakadni mikor fog ugyan? . . .
»Hagyd el — riad egy rá — aki széle van!
Kihasítom kecske-dudádat.«
Hanem a muzsikus mindég fújja,
Mindég szilajabban pörög újja
Az egész tivornya kifáradt.

Lankadva leülne az is, meg ez is,
Hívnák haza őket ebédjekhez is:
Nem, nem lehet; ugrani kell csak.
Szidják a dudást — verik, öklözik őt —
Verik bizony a nagy üres levegőt; —
Gyors híre szaladt e csudának.

Fut gazda, kié ama renyhe cseléd:
»Jössz . . .? vagy dobom — itt ez a villa — beléd
Vasvilla kezébe ragadt ám;
Fut lyány, fiú, és anya és feleség!
»Apám, fiam, apjokom! untig elég . . .«
S kezeit töri szíve szakadtan.

Már józanon a fiú, az apa, férj
Mennének is — íme, közeleg az éj —
Nyujtják kezöket nagy epedve;
A táncosok arcán vérkönnyű hull:
De a láb még egyre bokázza vadul,
Viszi a tánc ördögi kedve.

Éjfélt hogy üt a torony-óra közel,
Kénkő fojtó szaga terjedez el;
S mint szél ha forogva ragad port;
Úgy táncol el, egy bősz harci-zenére,
(Mondják, a pokol tüzes fenekére)
Az egész örjöngő csoport.

HALHATATLAN OPERASZÜZSÉK

(Befejezés.)

Szinte beláthatatlan a víg dalműveknek, kisebb pásztorjátékoknak, mitológikus jeleneteknek sora, melyekben Amor, a szerelem istene volt a drámai konfliktus középpontjában. Rendszerint szárnyas, íjas gyermeknek állították be, szerepét pedig szopránénekesnő adta. Különösen a 18. században kedvelték ezeket az Amor játékokat, miről a fennmaradt dalművek tekintélyes száma tanuskodik. Cavalli alkalmi játéka *(Amor innamorato)* nyitja meg a sort, 1642-ben. Velencében játszották a Doge lányának eljegyzésén. Előkelő helyet foglal el a zenetörténelemben Lully operája, *Les fêtes d'Amour et de Bacchus*, mely Molière szövegkönyve után készült. 1672-ben került színre Párisban, majd Henrik herceg esküvőjén Versailles-ben. Colasse mitológikus játékának is *(L'Amour et L'Hymen)* Párisban volt a bemutatója 1701-ben. Ugyancsak Párisban került színre Candeille mitológikus játéka *(Amour et Psyché,* 1780) és Lenoir de Duplessis dalműve *(L'Amour enchanté par Diane,* 1779). A bécsi udvar sem idegenkedett olyan egyfelvonásos dalművektől, melyekben Amor isten volt az események sodrában, erre vall, hogy a 18. század második felében legalább egy tucat, csaknem azonos tartalmú vígoperát regisztrálhatunk, köztük a legnépszerűbbeket: Metastasio—Reutter »Fogoly Ámor«-át (1741), Gassmann »Ámor és Psyche«-jét (1767), Gassmann »Ámor és Vénusz«-át (1772), Conti »Amore in Tessaglia« című alkalmi darabját (1778), majd Seyfried »Ámor győzelme« című allegorikus ünnepi játékát (1817).

Amor isten kedvesét: Psychét ugyancsak több mint félszázszor szerepeltetik színpadon az előző századok zeneköltői. Psyche a klasszikus ókorban az emberi lélek költői megszemélyesítője, gyengéd, ifjú leány, pillangószárnyakkal. Appuleius elbeszélése szerint az istenek megtiltották neki, hogy Amor isten arcát lássa. Midőn egy alkalommal ravaszul kijátssza ezt a tilalmat, azzal büntetik a felsőbb hatalmak, hogy kedvesétől különváltan kell élnie, súlyos kínoktól gyötörten. Alessandro Striggio írt még az opera keletkezése előtt egy lírikus intermezzót madrigálstílusban, melynek *La Psyche* volt a címe. Firenzében mutatták be 1565-ben. Scacchi dalműve *(Cupido e Psiche* 1634) már hamisítatlan olasz-stílű recitativ opera volt, ép úgy Marcellonak Velencében játszott *Psiche*-je. Lully ötfelvonásos nagy operát komponált *Psyché* címen, prológussal és allegorikus epilógussal. Párisban mutatták be 1678 április 9-én. A 18. század hasonló tárgykörű francia dalművei közül soroljuk fel még Saint-Amans, (1782) Méhul (1790) és Candaille (1792) dalműveit, valamint a Mignon szerzőjének Thomas-nak 1857-ben Párisban bemutatott Psyché című háromfelvonásos mitológikus játékát. A német Singspiel-ek közül Keiser (Hamburg 1701) Rodolphe (Stuttgart 1762) és Chr. Abeille (Stuttgart 1801) művei említendők.

Minden idők kedvenc szüzséje volt Páris almájának története. Midőn Peleus lakodalmán *Juno*, *Minerva* és *Venus* istenasszonyok azon szólalkoztak össze, hogy kit illet közülük a legtökéletesebb szépség jutalma: Eris aranyalmája, Jupiter mindannyiukat Ida hegységére rendelte, hol Paris, Priamus és Hekuba gyermeke, kit egyszerű pásztorok neveltek fel, nyáját legeltette. Ezt a Parist szemelte ki döntőbírónak. Az istenasszonyok persze közrefogják és minden szépet és jót ígérnek neki: Juno kincseket és hatalmat, Minerva hírt, dicsőséget és bölcsességet, Venus a legszebb nőt. Paris Venusnak ítélte a díjat. Ezek után Paris Venus segítségével elrabolja Helenát, Menelaus spártai király gyönyörű nejét. Helena elrablása miatt tört ki aztán a trójai háború, de ebben Paris csak mellékes szerepet játszik; csak akkor kerül előtérbe, mikor Achillest megöli. Paris maga Trója ostrománál leli halálát; halála után Helena előbb Deiphobos-szal kél egybe, de Trója eleste után bűnbánóan tér vissza Menelaus-

hoz Spártába. Ennek a bonyolult történetnek három mozzanatát dolgozták fel a szövegírók: Páris ítéletét, Helena elrablását és Helena visszatérését a trójai háború befejezése után. Bontempi (1662), Orlandini (1720), Coletti (1709) és Gianettini (1710) dalművei Peleus lakodalmát és Paris pásztoréletét vitték színpadra, míg Freschi (1677), Bassani (1684) és Galuppi (1756) dalművei Helena elrablását és ennek tragikus következményeit. Gluck korszakalkotó operája, mely Bécsben került színre Calzabigi szövegével 1770 november 3-án, ugyancsak Páris és Helena történetét tárgyalja. Partiturájának előszavában fejtette ki Gluck a dalmű reformjára vonatkozó terveit. Helena elrablását tárja elénk egy sorozat ballet is, közöttük a kismartoni születésű Weigl József »Der Raub der Helena«-ja (Bécs 1795) és a pozsonyi születésű Hummel »Paris und Helena«-ja (Bécs 1809).

A fentiekből kiviláglik, hogy Peleus és Thetis lakodalma volt a trójai háború végső indító oka, ezt a témát épen ezért szívesen dolgozták fel szimbólikus értelmezéssel három évszázadon keresztül. Cavallinak 1639-ben Velencében játszott *Le nozze de Teti e di Peleo* című háromfelvonásos dalműve volt az első »látványos« nagyopera, balletbetéttel és alkalmi pohárköszöntőkkel. Igen nagy sikerét allegorikus záradékának köszönhette. Gluck is írt *Tetide* címen kétfelvonásos operát, Magliavacca szövegére. 1749-ben mutatták be.

Helenának azonban nem Paris volt az első elrablója. Még leánykorában, mielőtt a spártai király neje lett, csábította őt el Theseus, Poseidon és Aethra gyermeke, a Minitauros legyőzője. Theseust, a görög hőst, ki az argonauta mondakörben Jasonnak volt társa, a Herkules-mondakörben pedig Herkulesé, főként az olaszok vitték szívesen színpadra. Cavalli 1653-ban Velencében játszott *Elena rapita di Teseo*-ja, Freschi *Teseo tra le rivali*-ja (Velence 1685), Gianettini *Teseo in Atene*-je (Parma 1688), Albinoni *Teseo in Creta*-ja (Velence 1725) a legismertebbek közölük. Lully Theseusról is írt egy ötfelvonásos nagy operát prológussal, melyet a francia udvar jelenlétében játszottak St. Germainben, Páris mellett (1675) a királyné születésnapján. Händel *Teseo*-jának (London 1713) felújításával most kísérleteznek, a jubileumi ünnepségekkel kapcsolatosan, német és angol színpadok.

Venus, a szerelem és szépség istenasszonya, Vulkán neje, ki a mitológia szerint titkon Mars istennel folytatott viszonyt, ugyancsak szívesen látott hősnője volt a 18. század operairodalmának. Cabalone, Bianchi, Sacrati és Campra dalművei főként Venus istenasszony hűtlenségét vitték szatirikus jelenetek során színpadra. Desmarets 1697-ben, Párisban játszott ötfelvonásos nagyoperája, melynek szövegét I. Bapst. Rousseau írta, volt az első mitológikus tárgyú francia nagyopera. Bizonyára nagy sikere volt Campra *Les noces de Vénus* című 1740-ben Párisban játszott elég merész tárgyú mitológikus játékának, valamint Colasse ötfelvonásos francia nagyoperájának, mely Venus születését *(La naissance de Vénus,* Páris 1696) vitte színpadra.

Pygmalionnak, Cyprus királyának történetét — aki a magakészítette elefántcsontszoborba szeretett bele, melyet Aphrodite életre keltett, hogy feleségül vehesse— ugyancsak száznál többen dolgozták fel olasz és francia stílű nagyoperának, énekesjátéknak, pásztorjátéknak, melodrámának, sőt operettnek és balletnek is. Draghi nyitja meg a sort, 1689-ben Bécsben a császárnő születésnapjára komponált olasz operájával. Pár évvel utána Hamburgban is játszanak egy daljátékot »Der wunderbar vergnügte Pygmalion« címen Conraditól. J. J. Rousseau 1770-ben írta meg *Pygmalion* című melodrámáját, melynek zenéjéből két számot is maga komponált; a többit Coignet egészítette ki. Rameau balletoperája mellett Weiglnek Bécsben (1794) bemutatott balletjét és Cherubini egyfelvonásos vígoperáját kell megemlítenünk. Ugyanezt a témát dolgozta fel Suppé ma is népszerű *Szép Galathea*-jában és Saint-Croix asszony *Pygmalion* című operettjében.

Ha még megemlítjük, hogy maga Jupiter isten, továbbá Diana istenasszony, Apollo és szerelmese Daphne, a szép Melusina, Phaëton, az amazonok, Mars isten, Narcissus, Neptun, Acis és Galathea, Danaos, Medusa, a szerencsétlen Niobe, mindenkor kedvelt témákat szolgáltattak a szövegírók számára, röviden beszámoltunk az operairodalom biblikus és mitológikus tárgyú halhatatlan szüzséiről.

S. A.

BACH ÉS MARCHAND ZENEI PÁRVIADALA

(Az alábbiakban Albert Emil *Brachvogel* német költő és drámaíró »*Friedemann Bach*« c. hatalmas történelmi hátterű regényének egyik epizódja kerül az olvasó elé. Brachvogelt, akinek nevét a budapesti Nemzeti Színházban már régebben színrekerült és nemrég felújított »*Nárcisz*« c. drámája révén a magyar közönség is ismeri, thüringiai tartózkodása ihlette meg a Bach-regény költői elgondolásának papírra vetésére. A költő ebben a regényben Bach legidősebb fia, a zseniális, de boldogtalan sorsú Friedemann számára emel többé-kevésbé »Dichtung und Wahrheit«-es emlékművet. A Bach-családdal nagy szeretettel foglalkozik a regény keretében és Bach János Sebestyén belső emberi portréját áhítatos elmélyedéssel rajzolja meg.

A regénynek a Bach—Marchand-féle zenei párviadalra vonatkozó részletét *Kenesey Sándornak*, a Székesfővárosi Zenekar tagjának fordításában közöljük.)

A sürgős üzenet. Drezda, 1717. június.

Kedves jó Sebestyén Mester !

Mindenekelőtt szívélyes üdvözletünket küldjük, feleségem is, én is. Jól vagyunk mindnyájan, egészségesek és ami az újságokat illeti, van itt pletyka, újságolni való elég! Az ilyesmiknek ugyan az *annáleszekben* volna a helyük, de hát nem lehet őket úgy egy-kettőre fehér papírosra bízni. No, majd Drezdában, egynehány pohárka puncs mellett, amikor majd szépen magunk között leszünk —?!— Nos hát, hogy egyik szavamat a másikba ne öltsem és megtudhassad, miért küldtem hozzád expressz futárt, figyelj jól a következőkre :

A francia Marchand eljött Drezdába, odabujt a *Denhof* szoknyája mögé és addig-addig mesterkedett, amíg végre hozzájutott ahoz, hogy az udvarnál hangversenyezhet. Hát ami igaz, az igaz! Ennek a fickónak meg kellene aranyozni az újjait, az egyes témákat pompásan fűzi egymásba, az *adagionál* olyan finoman, lágyan szólnak a billentyűk, hogy az már csoda, a *crescendot* a kétségbeesésig nagyszerűen csinálja, de barátocskám, bújjon belém az ördög, ha Te nem épen olyan jól csinálod! — A darabok, amiket játszik? Azokról ne is beszéljünk! Egynek sincsen sava-borsa, laposak, üresek, erőtlenek. Olyan régi, üres-édeskés zenei motyogások, amilyeneket még *Couperin* tálalt fel, hiszen tudod, ugye? De a szoknyák itt az udvarnál mindezt nagyon szépnek találják és — képzeld csak! — a felséges urat is levették a lábáról, hallatlan összeget kínál a fickónak, hogy maradjon itt, mint udvari zeneszerző és a fene tudja még, mint micsoda! Képzelheted, hogy bennünket, drezdai muzsikusokat az ilyesmi halálra bosszant. A felséges asszony is nagyon görbe szemmel nézi a dolgot és örül a szíve, ha egy-egy jó csípést adresszálhat valamelyik szoknyának. Nos hát, nemrégiben megint egy pár jó szót ejtettem Rólad és ez a felséges asszonynak nagyon kapóra jött. Valamelyik udvari ebéden szóba hozta ezt a Marchand-t, csudára befeketítette a felség előtt és kijelentette, hogy Te, kedves Sebestyén Mester, sokkal többet tudsz, mint ez a francia. Ebből aztán nagy vita kerekedett, őfelségének engem hivatni méltóztatott, kíváncsi volt a véleményemre. Én bizony megmondtam, ahogyan a szívemen volt. Bizonyosra veszem, hogy ha Marchand Te véled egy olyan zenei párharc-félébe bocsájtkozna, hát akkor a mi francia barátunk bízvást szögre akaszthatja a lantját!

Így hát azt a megbízást kaptam, hogy őfelsége nevében meghívjalak Drezdába egy egész hétre, a Marchand úrral való mérkőzés céljából. Sohse szabadkozzál, jöjj csak, nem lehessen tudni, mire jó!

A kedves Bachné asszonyt sokszor tiszteltetem, azt üzenem neki, ne nagyon akadékoskodjon, engedjen csak utazni Téged. Megbizatásomnak végére értem, a többi mondanivalóval pedig spórolok a személyes poharazgatásig. Kedvező választ várok!

Áldjon meg a Mindenható Tégedet és a Tieidet, ezt kívánja

a Te öreg Volumiered.

Kihívás zenei párviadalra.

Monsieur Marchand a következő napok egyikén Denhof grófnőnél produkálta magát Erős Ágost szász választófejedelem és lengyel király, valamint az egész udvar jelenlétében. Egészen gyanutlanul játszott valami kis édeskés sanzont és a legszeretetreméltóbb modorú síma mosolygással fogadta a jelenlévők dícsérő áradozásait. Egyszerre csak egy lakáj lép a terembe és egy nagy lepecsételt, francia nyelvű levelet ad át Marchandnak:

Uram!

Alulírott Bach Sebestyén, weimari orgonista, akinek szerencséje van az Ön kiváló zongoraművészi képességeit hírből ismerhetni és aki boldog volna, ha az Ön előadásbeli művészetét, valamint rögtönzési tehetségét megcsodálhatná, egyedül ez okból érkezett ide Weimarból. Minthogy alulírott a muzsikával egy keveset sajátmaga is foglalkozik és tudni szeretné, hogy a francia művészet milyen mértékben mulja felül a németet, ennélfogva azt a kegyet kéri Öntől, adjon néki alkalmat egy zenei versenyre, egyben késznek nyilatkozik arra, hogy minden témát, amit Ön néki feladna, azonnal variál és két vagy több szólamban fugának dolgozza ki. Hasonló készséget Öntől is remélve kéri egyúttal, hogy a versengés helyét és időpontját megjelölni szíves legyen.

Tisztelettel

Bach Sebestyén

A francia elsápadt és nagyon össze kellett magát szednie, hogy a levél ki ne hulljon a kezéből. Erős Ágost, aki nagyon jól tudta, hogy a levél mit tartalmaz, hiszen a kihívás az ő rendelkezésére történt ezen a napon, igen érdeklődött, hogy mi hozta ki annyira a sodrából Marchand-t. A *Maitre de la Composition*, mit tehetett egyebet, megmutatta a levelet Ágostnak. A király csodálkozást színlelve a kihívást nagyon naivnak és egyúttal pikánsnak találta. Azonnal meg is jelölte az időpontot, továbbá a helyet, gróf *Fleming* marsall és miniszter palotáját, ahol a zenei párbaj lefolyását végig óhajtja élvezni. A francia, akár akarta, akár nem, a kihívást kénytelen volt elfogadni.

Marchand bármennyire hiú volt is, tudomást kellett vennie Bachról, hiszen már hallott róla egyet-mást, sőt egynéhány fugáját is megismerte. Mindez elég volt néki ahoz, hogy rögtön tudtára ébredjen annak, mit is várhat ellenfelétől? De eléggé jó diplomata is volt, hogy észrevegye ezt a mostani cselvetést és belássa, hogy a nemrégiben magas fizetéssel neki felajánlott szász választófejedelmi udvari zeneszerzői állás ködbefoszló valami, semmiesetre sem olyan könnyen elérhető reális valóság, mint ahogyan Denhof grófnőnél való legutóbbi látogatása alkalmával elhitetni igyekeztek vele. Elhatározásával hamarosan készen volt és hidegvérrel nézett a döntő pillanat elébe.

A mérkőzés előtt.

A Bach—Marchand mérkőzés külső képe volt az udvari pártok egymás elleni hadakozásának és Volumier sorsa is a mérkőzés kimenetelétől függött. Ezért aztán az egész társaság egyébről sem beszélt, mint a bekövetkezendő nagy eseményről. Marchand lilaszínű udvari egyenruhában már elhelyezkedett az egyik mellékteremben. Előzőleg még néhány szót váltott Fleming tábornaggyal, aztán visszavonult, nehogy ellenfelével »előbb legyen kénytelen egy levegőt szívni, semmint kikerülhetetlenül szükséges«.

A király, karján Eberhardine királynéval, a trónörökös és az egész udvar kíséretében megjelent a Fleming-palota zenetermében. A marsall és Vitzthum kamarás kísérték a királyi család számára fentartott díszhelyekhez.

— Készen áll a két zenemester? — fordult Fleminghez.

— Igen, Felség, várják a legmagasabb utasítást.

— Mutassa be ezt a weimari Bachot!

Fleming meghajolt, a zongorához sietett és néhány pillanat mulva visszajött Bach Sebestyénnel, akin csupán egyszerű fekete öltözet volt és kalapját kezében tartotta.

Bach példátlanul merész preludiuma.

— Felség, ez itt Bach! — mutatta be Fleming valami szánakozó mosolyfélével.

A király végignézett a weimari »zenemesteren«. — Bach! Ön tehát bátorságot vett magának ahhoz, hogy zenei párharcra hívja ki Marchand francia zenemestert?

— Igen, Felség, de ezzel nem volt szándékom, hogy Felséged előtt talán nagyzoljak, vagy hencegjek.

— Úgy? Úgy? Most nyilván megijed a saját bátorságától? Eszébe jut, hogy túlbecsülte önmagát?

— Nem, Felség! Nem vesztettem el a bátorságomat! A német művészetnek nincs mit félnie a francia uraktól!

— No, majd meglátjuk! Úgy látom azonban, a német művészet még nem hoz annyit a konyhára, mint a francia! — És a király egy pillantással újból végigmérte Bachnak egyszerű, épenséggel nem a legutolsó divat szerint készült öltözékét.

— Felségednek ebben igaza van! De a művész ezt ne vegye a szívére. Aki a jó után, az igaz után törekszik, az előbb ébredjen sajátmagában tudatára annak, hogy a csillogóra mázolt csecsebecse, a szemfényvesztő külsőség, ami csak az érzékeket csiklandozza, de nagyon-nagyon sekély, hamarább talál nyitott ajtókra és magasabbra is értékelik, mint a komoly, becsületes törekvést. Felség, aki ezt nem tartja szem előtt, az ne is kezdjen el!

Az egész udvar holtraijedt ábrázattal hallgatta a weimari orgonista példátlanul merész válaszát és Volumier, aki a kihallgatásnál Bach mögé állott, halálraváltan rántott egyet titokban barátja kabátjának szárnyán. Ágost homlokára sötét ráncok ültek, arcába haragos pír szökött, szeme olyan villámot lövelt, amilyentől már számos kegyenc és udvaronc remegett. De mikor Sebestyén tiszta, becsületes pillantása a király fenyegető pillantását olyan nyugodtan kiállotta, Ágost mintha kissé zavarba jött volna, kényszeredetten mosolygott.

— Nos, játsszék!! Fleming, hivassa Marchand-t!

A király leült, az udvar is helyet foglalt, Bach ott állott Volumier mellett a zongoránál, Fleming pedig a mellékszobába sietett Marchandért.

Hangtalan némaság uralkodott az egész teremben, ez még növelte a jelenlevők szorongó kíváncsiságát. A király szemlátomást nem volt a legjobb kedvében. Talán az aranycsináló, alkimista *Klettenberg* költséges és haszontalan kotyvasztásai, talán Bach szokatlanul egyenes modora hozta ki sodrából, elég az hozzá, mindenki tudta, érezte, hogy aki ebben a mai versenyben alulmarad, annak a további szerepe nem lesz valami nagyon irigylésreméltó. Denhof grófnő máris szánakozó mosolyt menesztett át Bach-hoz.

Marchand példátlanul szánalmas fugája.

Ebben a pillanatban a mellékterem bejáratánál ideges, izgatott mozgolódás támadt. Fleming halottfehéren támolygott a király elé.

— Mi baj, Fleming?

— Felség... a rémület... szótlanná tesz! Marchand...

— Nos? Mi van vele?

— Marchand egy negyedórával ezelőtt még itt volt az én szobámban és most — nincs sehol!

— Eltünt? — A király ingerülten emelkedett fel és sötét pír ömlött el arcán. — Nincs sehol? Nem! Ön talán téved! Talán rosszul lett! A nagy sietségben talán otthon felejtette a hangjegyeit! Volumier és Vitzthum siessenek Marchand szállására, nézzenek utána, mi van azzal az emberrel!

Ágost ezzel odafordult a királynéhoz és Königsmark Aurorához. Könnyű, közömbös beszélgetés indult meg.

Az udvar csoportokba verődve tárgyalta a különös esetet. Volumier és Vitzthum elhagyták a palotát, Fleming pedig ott állott egyedül, csak nehezen tudott magán uralkodni. Azon igyekezett, hogy valami jellel összeköttetésbe tudjon lépni Denhof grófnővel, akit, akárcsak a tábornagyot, halálos aggodalom töltött el a fenyegető felsülés miatt.

A tábornagy mereven nézett a grófnőre, észrevétlenül megrándította a vállait és a szép grófnő legyezője mögé rejtette el a csalódás és a düh kiszivárgó könnyeit. Az öreg Klenzel generális, Drezda katonai parancsnoka helyes tapintattal odalépett Bach-hoz és szeretetreméltó módon érdeklődött családi körülményei felől.

Egy negyedóra multán, amely alatt úgy látszott, mintha Ágost az egész incidenst elfelejtette volna, Volumier és Vitzthum visszaérkeztek. Volumier egy zöld bársonyba kötött hangjegykönyvet szorongatott a hóna alatt és a király elé lépett, aki kérdőn pillantott rá.

— Felség, kegyes parancsára ott voltunk Marchand lakásán és azt üresen találtuk. Úgy értesültünk, hogy egy negyedórával ezelőtt előre kibérelt gyorskocsin minden cókmókjával együtt elhagyta Drezdát. Csak ezt a díszkötésű kótát találtuk a lakásán, »Chanson változatokkal«, felségednek dedikálta.

Az összegyült társaság sóbálvánnyá meredt a rémülettől. Majd szinte gépiesen fordult mindenki a boldogtalan Denhof és Fleming felé, akik ezt a franciát olyan nagy nyomatékkal ajánlották a király kegyeibe. Mindenki tudta, hogy Ágost nem az az ember, aki ilyen megtévesztést megtorlás nélkül eltűr. De a király türtőztette magát, erőltetett nyugalommal vette át a feléje nyujtott hangjegyet és magához intette Bachot.

— Ellenfele, úgy látjuk, valamilyen oknál fogva elvonult a csatatérről. De ez még nem bizonyítja azt, hogy Ön felülmulja őt. Itt van egyik kompozíciója, a legnehezebb, amit előttünk játszott. Nézze meg! El meri ezt játszani?

Bach néhány pillanatig lapozgatott a füzetben.

— Felség, ilyen firkát nem játszom! A zene szép, nemes művészet, Istennek adománya, nem arra való, hogy ilyen üres csengés-bongásra használják fel. De ha felséged ezt mégis hallani kívánja, itt van velem a kisfiam, Friedemann, az majd eljátsza felségednek!

— Micsoda?? Mit mondott?? Nem tudja, vagy nem akarja eljátszani?

— Felséges uram, ilyesmit nem játszom! Tudatában vagyok annak, hogy művészetemmel Isten előtt borulok le és mint ahogy Istennek szolgája sem ölti magára a bohóc csörgősipkáját, ezt Bach Sebestyén sem fogja megtenni!

A király zavart meglepetéssel meredt Bach Sebestyénre. Ilyen merész, öntudatos hangot most hallott először. Zavarában alig jutott szóhoz. Szinte gépiesen mondta:

— Hm! Legyen! Hivassa ide a fiát!

Friedemann játszik.

A vendégsereg ismét helyet foglalt. Bach az egyik kis mellékterembe ment és Friedemannt kézenfogva vezette be a zeneterembe. A fiú arca tüzelt a belső megindultságtól, de nyugodtan leült a zongorához. Volumier lapozott és magában befelé mosolygott, Bach pedig, mintha semmi köze sem volna mindahhoz, ami itt most történik, jó néhány lépéssel távolabb félreállt. Friedemann nyugodt biztonsággal kezdte intonálni a témát. A variációkat, az itt-ott egymásbafonódó szólamokat olyan tisztán, olyan könnyedén, olyan meglepő biztonsággal dolgozta ki, hogy a király, az udvar, az egész egybegyűlt vendégsereg zúgó tetszésnyilvánításokkal adott kifejezést csodálkozásának. A király valósággal lelkesedett.

— Ez aztán kiváló fiú! Nagyszerű volt, Bach! Hallatlan! Hogy' lehetséges az, hogy ez a gyermek ilyen fiatalon ilyesmit produkál?

— Négy éves korában kezdte, Felség! De a legfontosabb az, hogy egész életében csakis komoly muzsikát hallott, csupa polifónikus gondolatokkal ismerkedett meg. A német zene talán nem annyira csillogó, de nehezebb, komolyabb és ha mélyére akarunk hatolni, kell hozzá fej is, de szív is.

— Hát akkor bizony rosszul jártunk eddig, hogy figyelmünket elkerülte. Tudna nekünk belőle egy kis izelítőt adni?

— Igen, Felség! Marchandnak írott levelemben köteleztem magamat, hogy minden témát, amit nekem felád, variálok és fugává dolgozom ki. Ha most Felséged választana számomra valamilyen témát, lehetőleg egyházi jellegűt, kész vagyok a vállalt feladatnak eleget tenni.

— Ez már inkább az asszonyok dolga — szólt Ágost a királyné felé fordulva. — Talán Felséged volna kegyes a feladatot kitűzni!

A királyné arcán szelíd pirosság ömlött el.

— Amikor egy évvel ezelőtt Hamburgban voltam, hallottam az öreg orgonistát, *Reinkent* a templomban játszani. Egy hatalmas korált játszott, annyira megindító volt, hogy még ma is úgy él bennem minden benyomás, mintha csak tegnap hallottam volna. Azt hiszem, az ének így kezdődött: »Babilonnak vizeinél«.

Mintha megborzongott volna Bach Sebestyén, valami szent megindultság vett rajta erőt.

— Igen, Felség, ismerem ezt az éneket. És ha érdemtelen is vagyok arra, hogy az öreg Reinken sarúinak szíját megoldjam, mégis szívből köszönöm Felségednek, amiért méltónak talál arra, hogy ezt Reinken után eljátszhassam. Isten segítségével megkísérlem!

Babilonnak vizeinél...

Odalépett a zongorához, nem lehajtott fővel többé, mint a szegény, egyszerű weimari orgonista, hanem mint Áriel, aki az Istenség dícséretét zengi. Gyors mozdulattal felkapta a zongoráról a Marchand-féle Chansont, ledobta a parkettra, visszahajtotta a kótatartót és leült. Felfelé nézett és mélységes, ünnepélyes csendben, megrendítő komolysággal felhangzott a korál:

»Babilonnak vizeinél ülnek
Elűzött gyermekei az Úrnak...«

Csodálatos fantázia hangzott fel, megrázó erejű, mint mikor a végtelen tenger a száguldó viharral versenyt zúgva zengi örök dalát a mindenségbe...

Elhangzott a korálfantázia.

Halálos csend! Nincs tetszésnyilvánítás, nem hangzik dícséret!

Borzongás fut végig az egybegyülteken és a szivekben megmozdul valami sajátságos érzés, valami névnélküli, jólesőn fájdalmas megindultság, amit egyesek itt ebben a teremben talán most éreznek először.

A királyné, Kollowrat és Königsmark grófnők hangosan felzokognak. A király úgy ül helyén, mintha villám sújtotta volna.

Volumier a mellékterem ajtajánál állott és kezeit összekulcsolta. Égő, hálás pillantása Bachon függött, aki halkan felkelt a zongora mellől és csendesen oldalt lépett.

— Ez már valósággal ördöngős ügyesség volt! — pattant fel a király. — Ilyesmit még nem hallottam!

— Lépjen közelebb Őfelségéhez! — súgta Klenzel generális.

Bach néhány lépést tett a király felé.

— A manóba is, Bach, hogy' tett szert erre a tudásra? — kérdé Ágost.

— Minden jónak Adójától származik, ugyanattól, akinek kegyelme és akarata Felségednek koronát juttatott. Istentől való, azért tudomásomat egyedül Isten dicsőítésére akarom szentelni.

Ugyanebben a pillanatban Ágost trónörökös, (a későbbi III. Ágost szász választófejedelem és lengyel király) lépett Bach-hoz és túláradó érzelmében megragadta és megrázta kezét.

— Fogadja ezt emlékül! — és egy értékes gyémánt gyűrűt húzott Bach Sebestyén újjára.

— Köszönöm királyi fenséged magas kegyét. Örökre emlékezetes marad előttem.

— Ha egyszer az életben valami nagy kérése volna, emlékeztessen erre az órára! — súgta a trónörökös, bólintott és visszalépett.

Ágost király felállott és karját nyujtotta a királynénak. Fleming, aki eleinte arra számított, hogy az udvart vendégül láthatja vacsorára is, bátortalanul a király felé lépett.

— Fleming, a jövőben jobban vigyázzon, ha francia zenével lesz dolga! A német zenén kívül csupán olasz zenét akarok Drezdában hallani! Jó estét! — Bach! Köszönet az élvezetért, amit nekünk szerzett! Még mielőtt elutazna, megbízásunkból Vitzthum felkeresi önt!

A király tovább akart indulni a kijárat felé, de a királyné megragadta Bach kezét:

— Itt nem köszönöm meg önnek, de keressen fel holnap, egy kis emléktárgyam volna az ön számára, kedves feleségének küldöm. Ne hogy elfelejtse magával hozni a kisfiát!

Bach meghajolt, az uralkodópár továbbhaladt, már épen a terem kijáratához értek, amikor Ágost hirtelen megfordult és tekintetével Denhof grófnőt kereste.

— Kedves Denhof! Egy idő óta nagyon gyengélkedőnek látszik! Menjen valahová vidékre, az bizonyára nagyon jót tesz magának! Elküldöm valami kitűnő egészséges helyre!

Az udvar elhagyta a Fleming-palotát.

Denhof grófnő ájultan zuhant anyja karjaiba. Halk, gúnyos vihogás vonult végig a termen és a visszamaradt jóakarók kárörvendőn dugták össze fejüket. Denhof grófnő, aki még ájultában is érezte, tudta, látta, hallotta, hogy mi történik körülötte, összeszedte magát és mintegy védelmet keresve Fleming barátjához akart lépni. Fleming tábornagy azonban hideg udvariassággal meghajolt előtte, majd hátat fordítva karját von Dieskau kisasszonynak nyujtotta.

Denhof grófnő örökre elhagyta Drezdát.

KERESZTMETSZETEK A BACH—HÄNDEL JUBILEUMHOZ

AMIKOR BACH J. S. 1685 MÁRCIUS 21. MEGSZÜLETETT.....

.....Poroszország élén Frigyes Vilmos a nagy választófejedelem állott, mint szabad, független szuverén. Alig töltötte be Bach harmadik életévét, mikor III. Frigyes, előbbinek fia vette át apja örökségét.

.....hazánkban már örvendetesen mutatkozott a török had bécsi vereségének (1683) hatása. Lotharingiai Károly herceg maga köré gyüjti a rendelkezésére álló haderőket, hogy Budát is felszabadítsa a török járom alól. Ez 1686 nyarán, mikor Bach egyéves volt, sikerült is neki.

.....Lana Ferenc jezsuita páter ritkított levegőjű bádog-gömbökkel különféle tárgyakat emeltetett a levegőbe, megvetvén ezzel az aerosztatikai repülés alapját.

.....a német irodalomban a barok-korszak csúcspontjának képviselői: Christian Weise, Jacob Ayrer drámaírók és Chr. Günther a nagy lírikus készítették elő a felvilágosodás és a klasszicizmus korát.

.....nálunk Gyöngyösi Istvánt, Petróczi Katát, Rimay Jánost, Kohári Istvánt és a 17. század második felének népies lírikusait olvassák.

.....Leibnitz, korának legnagyobb bölcselője és természettudósa mint a hannoveri könyvtár igazgatója írta meg *Système nouveau de la nature* című korszakos művét.

.....a lipcsei születésű Thomasius a skolasztikus iskola dogmáival szemben a józan ész követelményeit hangsúlyozva, bátran kelt ki a boszorkányperek ellen és a kínzóeszközökkel kicsikart vallomások jogi tarthatatlanságát hirdette.

.....Händel, a szász fejedelmi udvar kirurgusának fia, Halleban négyhetes pólyásbaba volt. (1685 február 23-án született.)

.....Schütz Henriknek, a 17. századbeli német protestáns zene legkimagaslóbb mesterének születése századik évfordulóját ünnepelték.

.....Lully, a francia udvar zenei szuverénje, a francia operastílus megteremtője, saját színházában, dicsőségének tetőfokán mutatja be Roland című dalművét és Idylle de la paix című álarcos játékát.

.....Corelli, korának egyik legnagyobb hegedűvirtuóza, a trioszonáta leglelkesebb művelője, Rómában élt, mecenásának, Ottoboni bíborosnak oldalán.

.....Pachelbel az orgonastílus egyik megalapozója, az erfurti dóm orgonistája.

.....Scarlatti Alessandronak ekkor kerül színre egyik ifjúkori dalműve: *L'oneste nell'amore*, Rómában.

.....Couperin, a francia orgona- és cembalo-stílus legnagyobb formaművésze, mint 17 éves ifjú tanul Párisban, Jaques Thomelinnél, akit sokszor helyettesít a St. Gervais-i katedrális orgonapadján.

.....Vivaldi, korának egyik legnagyobb hegedűművésze, a versenymű megalapozója, mint öt éves csodagyermek élt Velencében.

.....Telemann, kit jobban ismertek, mint Bachot, ekkor már öt éves volt és Magdeburgban élt.

AMIKOR BACH 1729-BEN MEGÍRTA A MÁTÉ PASSZIÓT.....

.....I. Frigyes Vilmos porosz király és fia, a későbbi Nagy Frigyes között a surlódások annyira kiéleződtek, hogy a hirtelen haragú, ellentmondást nem tűrő apa fiát, mikor Angliába akart szökni, elfogatta és haditörvényszék elé állíttatta.

.....Christ. Gottsched és I. E. Schlegel megteremtik a német romantikus költészetet.

.....Dom. Scarlatti a spanyol trónörökös jegyesével Magdaléna Terézia hercegnővel Madridba ment Nápolyból, útközben beavatván fenséges növendékét a cembalo-játék titkaiba.

.....Porpora zeneigazgató lett a drezdai udvarnál; innen rándult át Londonba, hogy a színházi viszonyokat tanulmányozza.

.....Rameau, az összhangzattan megalapítója a clermonti dóm orgonistája.

.....Händel ismét Londonba rándul át, hol új staggione társulatot szervez; ezzel hozza színre *Lotario* című dalművét.

.....Martinit, a 18. század legnagyobb zenetörténettudósát ekkor szentelik pappá, 23 éves korában. Közben matematikai és zenei tudását annyira kiszélesítette, hogy vitás zenetudományi kérdésekben már ebben az időben hazája legnagyobb szaktekintélyének tartották.

.....Pergolese, mint 19 éves ifjú, Durante és Feo tanítványa a nápolyi konzervatoriumban.

.....Bach. F. Emánuel, a Mester legtehetségesebb gyermeke, ekkor 15 éves, jogi pályára készül Weimarban, de szenvedélyesen gyakorolja magát a cembalo-játékban is.

.....Gluck, az opera nagy reformátora, a komotani jezsuiták templomának kórusában énekel, mint 15 éves ifjú.

AMIKOR BACH 1750-BEN LIPCSÉBEN MEGHALT.....

.....Nagy Frigyes, Poroszország művészetkedvelő uralkodója a drezdai békében biztosítva magának Sziléziát, újból szövetségeseket keres, hogy Mária Terézia bekerítő politikáját ellensúlyozza. Ez vezetett a hétéves háborúra.

.....Händel dicsőségének és hírnevének csúcspontján 65 éves korában fejezi be *Salomo* című oratoriumát; ugyanezen évben vezényli ismételten a cembalo mellől »Messiás«-át.

.....Gluck Bécsben telepedett le, hol családot alapított. 1750 tavaszán írta meg *Ezio* és *Telemaco* című dalműveit.

.....Stamitz a mannheimi mester, újszerű szimfóniáival, melyekben a hangulat egy-egy tételen belül többször változik, nagy sikert arat, főként Bécsben és Londonban.

.....Haydn hangjának mutálása következtében kereset nélkül maradt, szegényes padlásszobát bérel, hol vasszorgalommal tanul, Porpora énekóráin pedig mint zongorakísérő szerepel.

.....Dittersdorf Bécsben él és mint 11 éves fiú a bencések zenekarának hegedűse.

HÁROM BEMUTATÓ A MAGYAR KIR. OPERAHÁZBAN

A MILÓI VÉNUSZ — KARNEVÁL — KURUC MESE

A mult század ötvenes éveiben játszották Párisban d'Assas gróf »Milói Vénusz« című színművét. A francia gróf nyilván nemcsak ügyes színpadi író, de fogékony művészlélek is volt. Művészlélek, kinek költői képzeletét lángra lobbantotta a hellén szobrászat egyik remekének, a párisi Louvre-ban miló Vénusz néven őrzött torzónak varázsa. Ki lehetett az ismeretlen görög mester? Ki ihlette alkotásra? Az alkotni vágyás mily kínjai és gyönyörei vezethették a vésőt, mely az alaktalan márványtömböt Aphrodite, a Szerelem istennőjének eszményi másává, a női Szépség csodás apotheozisévé formálta? A d'Assas gróf írói fantáziájának szárnyán megszületett

mesét francia írótársa nyomán utóbb a német Paul *Lindau* dolgozta fel, viszont Lindau színműve képezi *Góth* Sándor és *Farkas* Imre szövegkönyvének alapját. A cselekmény színtere Agathon, gazdag athéni polgár díszkertje. Rabszolgák hada végzi az utolsó előkészületeket a nagyszabású ünnepi lakomához, mellyel Agathon, ki szerény tehetséggel, de annál féktelenebb nagyravágyással hódol a szobrászkodás szenvedélyének, most épült új pazar műtermét készül felavatni. A rabszolgák közt van a Melos szigetéről származó fiatal Praxiteles is, kinek gondolatai Melos tengerpartján távoli szerelmesénél, Chloënél járnak. A tétlen ábrándozót, ki dacosan száll szembe a rabszolgák felügyelőjével, megkorbácsolják. A megalázott ifjú, ki tudatában van művészi elhivatottságának, Aphroditéhoz fohászkodik segítségért, s mikor megpillantja Klythiát, kit a lenyugvó nap sugarai különös fénnyel öveznek, Aphroditének nézi őt. Klythia, Skopas hires görög szobrász jegyese, vállalja a segítségül hívott istennő szerepét. Praxiteles kitárja előtte szíve titkát és megmutatja neki a Chloëről képzeletből mintázott szobrot. A mesteri alkotástól elbüvölt Klythia dicsőséget és boldogságot jósol a fiatal művésznek. A színpad ismét megtelik a vendégsereggel és kezdetét veszi az ünnepi lakoma. Alig ér véget a táncosnők szilaj, érzéki bacchanálja, mikor Panurgos rabszolgakereskedő újabb meglepetésről gondoskodik és az ittas lakmározók közé löki Chloët, az új melosi rabszolgaleányt. Klythia felismeri benne Praxiteles szobrának élő eredetijét, s most már minden igyekezete oda irányul, hogy egymás karjaiba vezesse a fiatal szerelmeseket. Agathon, ki titokban szintén megnézte Praxiteles szobrát, cserébe a szoborért szabadságot kinál a rabszolgának. Praxiteles belemegy az alkuba, de mikor megtudja, hogy időközben Chloë is rabszolgasorba jutott és Agathon nem hajlandó a leány szabadságát is visszaadni, kétségbeesett dühében megcsonkítja a szobrot. Klythia jósága hozza meg a kibontakozást. Skopassal megváltatja Chloë szabadságát és visszaadja őt Praxitelesnek, kit a szobor megcsonkítása miatt kesergő Agathonnal szemben mint a csodás remekmű valódi alkotóját mutat be a szobor szépségétől elragadtatott vendégseregnek.

A szövegkönyv, drámai feszültségével, meleg lírájával, változatos színeivel és hangulataival megzenésítésre kiválóan alkalmas librettó *Hubay* Jenő kezében mélyebb értelmű költői feladattá nemesült. Dicsőségének és művészetének zenitjén megértő szeretettel érezte át *Hubay* Jenő ifjú görög művésztársának sorsdöntő életepizódját, mely csak szimbólum: az istenadta tehetség és tiszta szerelem küzködése és mindent legyőző erejének diadala. A tehetség és szerelem hymnusa, ez foglalkoztatta *Hubay* Jenő alkotói fantáziáját és amilyen magas szárnyalású az egész mű elképzelése, oly választékosak a kivitel eszközei is. Gazdag lírai invenció, lüktető drámai érzék, ragyogó zenekari színek és jellegzetes biztos vonalak a zenei jellemrajzban. Az örökifjú Hubay csodás bőséggel ontja ma is inventiózus dallamait; szövési technikájukban sokszor a színpad legnagyobb mestereit is túlszárnyalja.

Az Operaház fényes kiállítással, ötletes rendezéssel, gondos zenei betanítással és kitűnő szereposztással biztosította a műhöz méltó bemutató előadást, mely minden vonatkozásban eseményszámba ment. Az operaházunk színpadán immár nyolcadik Hubay-premiére-t is művészi eseménnyé avatta a szerző személye, művének kiválósága és az előadás magas színvonala, társadalmi eseménnyé pedig a magyar zenei élet illusztris vezéregyéniségének ünneplésére egybegyült közönség válogatott előkelősége. A zenei betanításban *Fleischer* Antal karnagy, a rendezésben *Márkus* László, a díszletek tervezésében ifj. *Oláh* Gusztáv, a főbb szerepekben pedig *Dobai* Livia (Chloë), *Tutsek* Piroska (Klythia), *Halmos* János (Praxiteles), dr. *Palló* Imre (Skopas) és *Maleczky* Oszkár (Agathon) adták művészetük legjavát.

MESZLÉNYI RÓBERT DR.

Farsang végén még éppen hogy időszerű ujdonságként került színre *Schumann* gyönyörű friss fiatalkori zongoraműve, a »Karnevál«. Nagy utat tett meg, amíg eljutott idáig. Keresztülment a meghangszerelés folyamatán és *Berg* Ottó karmester stílusos egyszerűségre törekvő zenekari átültetésében szólalt meg. *Milloss* Aurél, a düsseldorfi operaház magyar balletmestere mesejátékot formált belőle, cselekményt és táncokat szerzett hozzá.

Milloss Aurél munkáját két szempont szerint kell elbirálnunk. Ha azt nézzük, amit előtte Jan Cieplinszky choreográfiák címén évadokon át véghezvitt, akkor nem dícsérhetjük eléggé az itt tapasztalt színvonalkülönbséget. Ez végre tánc, művészet volt ismét, szaktudással és rátermettséggel fölépített előadás, amely jótékonyan és jólesően hatott a lengyel balletmester által divatba hozott lázas rúgkapálódzások után. Itt megszűnt a dilettantizmus!

Ha viszont Milloss Aurél elvitázhatatlanul jelentős tehetségét és hozzáértését vesszük alapul, kissé keveselnünk kell a látottakat, éppen azért, mert nyilvánvalóan még többet is várhatnánk tőle. Színpada nem eléggé mozgalmas. A »Karnevál« főalakjai mögött állandóan ott hullámzik a külvilág, hiszen a tömegek kavarodásából tünnek föl és bukkannak egymásra. Igy jelképezik a lelkeket összesodró és szétragadó életet... Ezek a főszereplők gyakoribb és szélesebb csoportjeleneteket kivánnak háttérül, hiszen onnan kell kidomborodniok.

A közreműködők közül legtöbb figyelmet érdemelt *Vera* Ilona, mert elsőízben állították nagyobb föladat elé. Igazi táncos jelenség, aki már termetével is kiemelkedik az utolsó idők túlkicsiny primaballerinái közül. Lírai egyéniség. Ha leküzdi elfogódottságát, oroszosan kellemes stílust várhatunk tőle. *Bordy* Bella és *Vécsey* Elvira mellett helyén volt a kitűnő *Harangozó* Gyula, az ugyancsak először föltűnt és a férfigárdát fölfrissítő *Sallay* Zoltán, továbbá *Zsedényi* Károly, *Kőszegi* Ferenc és *Csányi* László. Jó együttes.

Az érdeklődéssel fogadott vasárnapesti bemutatóelőadás után hat magánszámban lépett föl Milloss Aurél. Műsora változatos volt és kitűnő áttekintést adott sokoldalú tehetségéről, amelynek alapvonása a lendületes grácia. Ezt az európai kulturájú, képzett és tapasztalt fiatal táncművészt nem szabad elengednünk. Annyit írnak és beszélnek hiányzó magyar erőkről. Ime, itt van! Kössék le, hogy a sok mentegetődzés ne kapja a kifogások látszatát. J. S.

*

Furcsa szokás kapott lábra újabban a m. kir. Operaházban. Tervszerűség nélkül, ötletszerűen irat a színház igazgatósága egyre-másra tánc- és pantomim szövegeket, Schumann és Liszt zongoradarabokra, legújabban pedig magyar szerzők *szimfónikus* jellegű zenekari műveire, akár alkalmasak színpadi muzsika céljaira, akár nem. Igazán nem értjük Radnai igazgató eljárásának célját, ugyanakkor, midőn van egynehány, a közelmultban bemutatott egyfelvonásos operánk és pantomimünk, melynek felújításával egész kétségtelenül anyagi és erkölcsi sikerre számíthatna. *Kodály* két ismert táncfeldolgozását, a Marosszéki táncokat és a Galántai táncokat már ismételten méltattuk lapunk hasábjain. A két kompozícióról sehogysem tudtuk elképzelni, hogyan állnak helyt majd a rivalda világításában. Rossz sejtelmeink nem csaltak. *Harsányi* Zsolt invenciózus meséje önmagában elég jó, de ha valaki — akár maga Kodály is — külön nekifogott volna zenei aláfestéséhez, talán sikerült volna belőle valami épkézláb táncjátékot kihozni. De ehhez a muzsikához igazán semmi köze sincs Harsányi színpad-cselekményének. Ez a szöveg szinte ledorongolta Kodály tánczenéjének értékeit. Milyen

kár azért a sok munkáért, amit ebbe a torzszülöttbe a díszlettervező, a rendező és előadók belefektettek és milyen kár a pénzért, amit oktalanul rápazaroltak.

Az előadás kitűnő volt. A megjósolt kudarcért nem felelősek: *Oláh* Gusztáv, a gyönyörű díszletek tervezője, *Milloss* Aurél, a színes koreográfia szerzője, *Ferencsik* karmester, továbbá *Szalay* Karola, *Vera* Ilona, *Vécsey* Elvira, *Harangozó* Gyula, *Brada* Rezső és *Kőszegi* Ferenc, kik mindannyian tehetségük, tudásuk legjavát szolgáltatták.

Dr. L. H.

BELFÖLDI HÍREK

Az Orsz. Liszt Ferenc Társaság igazgatósága a Liszt-emlékév előmunkálatait végzi. Legközelebb a megalakult Irodalmi és Művészi Tanácsnak tesz konkrét javaslatot, megvitatta azonkívül a külföldi propaganda módozatait.

Dr. Lehel István, a Zeneművészeti Főiskola irodalomtörténeti és szavalástan tanára, az Eötvös-főreáliskola nyelvszakos tanára hosszas betegség után 50 éves korában elhúnyt. A csendes, elvonult, finomlelkű esztétikust nemcsak pályatársai, hanem növendékei is rajongásig szerették. Nevével a közönség szélesebb rétege akkor ismerkedett meg, midőn Jászai Mari önéletrajzát rendezte sajtó alá. Utóbb még egy könyvet írt »Jászai utolsó szerepe« címen. A világháború kitörése Párisban érte; internálták s tagja volt annak a sokat szenvedett társaságnak, melynek sorsát Kuncz Aladár »A fekete kolostor« c. regényében rajzolta meg. Temetésén a Főiskola koszorúját dr. Isoz Kálmán titkár helyezte el, kegyeletes szavak kíséretében.

A Waldbauer—Kerpely kvartett e héten ünnepelte fennállásának huszonötéves jubileumát. Első hangversenyét 1910. márc. 18-án tartotta meg. A második hegedű és mélyhegedű pult előtt akkor Kornstein Egon és Molnár Antal ültek. A jubileumi koncert ünnepélyes külsőségek között zajlott le. Előbb Papp Viktor tartott meleghangú megnyitóbeszédet, majd báró Wlassics Gyula olvasta fel Hóman kultuszminiszter üdvözlőlevelét. Utána Némethy Károly tanácsnok a Székesfőváros, Isoz Kálmán a Zeneművészeti Főiskola, Hlatky Endre a rádió üdvözletét és babérkoszorúját hozta a jubiláló művészeknek, akik műsorukat első bemutatkozásuk műveiből állították össze.

KÜLFÖLDI HÍREK

Verdi több kötetre tervezett életrajzát írja Alessandro *Lucio*, az olasz kir. Akadémia felszólítására. Érdekesnek ígérkező művében először jut nyilvánosságra Verdi néhány ismeretlen kompozíciója, melyet a Mester hagyatékaiban találtak.

Mozart eddig ismeretlen *Konzert-Rondo*-ját találta meg a British-Museum könyvtárosa, Cecil *Oldman*. A zongorára írt hatperces darab 1782-ben keletkezett.

Reznicek »Zarathustra« c. szimfónikus balletjét a berlini Opera tűzte műsorára.

Kienzl »Sanctissimum« c. dalművét a bécsi tavaszi ünnepi játékok alkalmával játsszák, eddigi tervek szerint a badeni erdőség egyik tisztásán.

Furtwängler Vilmos visszatért Berlinbe, s kibékülvén Göbbels propagandaminiszterrel, új működési teret kapott: a porosz állami színházak főintendánsi állását. Ez a kinevezés erősen szűkíti Klemens *Krauss*-nak a berlini állami operaház új igazgatójának hatáskörét, kinek állandó konfliktusa van a színház művészeivel.

A milanói dalosversenyen Havas András került ki győztesen. A 23 éves énekes öt év előtt ment ki Milanóba, hogy hangját kiképeztesse. Mestere Stracciari, a világhírű énektanár nagy jövőt jósol tanítványának.

A barcelonai Opera a Bellini-centenárium alkalmával az olasz mester egyik legsikerültebb művét, a *Puritánok*-at hozza színre.

A lipcsei neues Theater színpadát és zenekarát 828 ezer márka költséggel építik át a nyár folyamán.

Ippolitov—Ivanov Mihály, orosz komponista, a bolsevisták egyik legnagyobb reménysége, a moszkvai konzervatórium tanára, váratlanul elhúnyt. A népi zene terjesztésével és forradalmi dalok gyűjtésével szerzett hírnevet hazájában.

Händel »Julius Caesar« c. dalművét Strassburgban francia nyelven mutatták be, nagy sikerrel.

Schumann »Genoveva« c. dalművét a rudolfstadti *Landestheater* újította fel, nagy erkölcsi sikerrel.

A göttingiai Händel-ünnepségek alkalmából a *Stadttheater* a 250 évvel ezelőtt született mester »Parthenope« c. dalművét mutatja be.

Karlsruheben kerül bemutatóra Casimir v. *Pászthory* »Der Erlenhügel« c. kétfelvonásos balletje.

Sjelderup »Indiai szvit«-je jelentős sikert aratott a lübecki szimfónikusok mult havi bérleti hangversenyén.

Händel leveleit most adta ki angol nyelven a londoni *Cassel*-Verlag. A vaskos kötetben számtalan érdekes írásra akadunk, mely eddig a Händel-kutatók előtt is ismeretlen volt.

»Salade« a címe Darius *Milhaud* egyfelvonásos balletjének, melyben táncolnak, beszélnek és énekelnek a szereplők. A bábjátékszerű fantasztikus művet Milhaud tíz év előtt írta *Flament* szövegére. A párisi Nagyopera bemutatóján mérsékelt sikert aratott.

Eszterházy Ferenc grófot, a tatai hitbizomány urát az osztrák zenei és színpadi művészet országos vezetőjének nevezték ki. »Bundesleiter für Musik und darstellende Kunst« címmel. Eszterházy Ferenc gróf már huzamos idő óta eredményes munkát fejt ki az osztrák főváros művészeti életének fellendítése terén. Az ő közbenjárására szerződtették Kleiber Erichet a salzburgi ünnepi játékokra s hatékonyan közreműködött abban is, hogy a válsággal küzdő bécsi Népoperát ismét talpraállítsák. Ez a kinevezés politikai természetű ugyan, de a magyar főurat, mint művészembert éri a nagy megtiszteltetés; hatáskörébe fog tartozni az osztrák zenei és színházi intézmények fölötti legfelsőbb felügyelet, továbbá minden adminisztratív kérdés, amely ezekre az ügyekre vonatkozik.

Franciaországban ez évben is korlátozták a hegedűk, viola d'amourok, citerák, hárfák bevitelét. Tavaly csak 950 darab hangszer behozatalát engedélyezték.

»A mekkai zarándok«-ot, Gluck vígoperáját a wiesbadeni Staatstheater mutatja be a májusi ünnepi játékok alkalmával.

Tiflisben filharmónikus zenekar alakult, mely a rádióközpontot is műsorokkal fogja ellátni. Elnökkarnagya: F. *Mikeladse*.

A varsói nemzetközi Wieniavszki hegedűverseny első díját Ginette *Neveu* 15 éves francia hegedűművésznő nyerte el. A lengyel köztársaság elnökének ötezer zlotys első díján kívül elnyerte a francia kormány 10.000 frankos díját is, amelyet a francia kormány arra az esetre ajánlott fel, ha francia állampolgár nyerné a versenyt. Ugyancsak a győztes fiatal művésznő kapta meg a Wieniavszki Mária által felajánlott ezüst serleget és a Polonia-Pantif cég mesterhegedűjét. A közoktatásügyi miniszter 4000 zlotys második díját Ojsztrech Dávid szovjetorosz hegedűművésznek ítélte oda a bírálóbizottság. Ő is kapott egy Polonia-Pantif mesterhegedűt. A külügyminiszter 2500 zlotys harmadik díját Tymianka Henrik angol versenyző kapta, a varsói főpolgármester 2000 zlotys negyedik díját Goldstein Gusztáv tizenegyéves orosz csodagyermek, a varsói zeneművészeti társaság 2000 zlotys ötödik díját Spiller Zverko jugoszláv hegedűművész, a varsói filharmóniai társaság 1500 zlotys hatodik díját pedig Sardo Mária Lujza olasz hegedűművésznő nyerte meg. Magyar részről három fiatal művész pályázott a díjakért. Ezek mind elismerő oklevelet kaptak. Magyar Tamás nyolcadik helyen, Fenyves Loránt tizenhetedik helyen, Gáspár pedig valamivel hátrább végzett.

1935 április 13-án, szombaton este 8 órakor

A Népművelési Bizottság hangversenye a Pesti Vigadóban:

B bérlet

SPANYOL HANGVERSENY

Közreműködnek: **GASPAR CASSADO** gordonkaművész

NAGY MARGIT
a m. kir. Operaház művésznője

FLEISCHER ANTAL
a m. kir. Operaház karnagya

Budapest székesfőváros házinyomdája 1935 — 3365

300182

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 14. szám
1935 április 15.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. (Spanyol hangverseny.) — Molnár Antal: Bach János Sebestyén. — Hammerschlag János: Bach, Händel és Schütz centenáriuma. — Kálmán Mária: Bach szóló hegedűszonátái. — dr. Fritz Schelde: Judith Gautier. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

***

Tizenhetedik hangverseny — 1935 április 13-án — Karnagy: **Fleischer Antal**
szombaton este 8 órai kezdettel

SPANYOL HANGVERSENY

Fővédnök:

GRÓF CARLOS ARCOS
Spanyolország budapesti követe

Közreműködnek:

NAGY MARGIT,
a magy. kir. Operaház művésznője

CASSADO GASPAR
gordonkaművész

A spanyol félsziget lakói legnagyobbrészt keltiber őslakók utódai. A népvándorlással vandal és gót népek szivárogtak be, később, a déli vidékeken arabok. A lakosság román főtömege mellett a baszk és moriszkó népek tartották meg ősi szokásaikat. Az arab hatás a középkorban ismételten kiütközik a spanyol muzsikában. Cordova és Sevilla volt a két legfontosabb zenei gócpont.

A gregorián zenével párhuzamosan a gitárkíséretes dalok sora (canciones, villancicos, tonades), valamint a románc-költészet virágzott a 12. századtól kezdve. Termékeny talajra talált a provençal trubadurok kultúrája is. II. *Péter* és II. *Alfonz* aragóniai királyok maguk is kiváló trubadurok voltak, de kívülük a zenetörténelem megörökíti *Mataplana*, *Cabrera* és *de Bergadá* neveit is. Lassus és Palestrina korában élt négy kiváló spanyol mester: Francisco *Guerrero*, Fernando de las *Infantas*, Lius de *Victoria* és Cristobal da *Morales*, a vokális egyházi zene úttörői. Mint olasz kortársaik, ők is lamentációkat, motettákat, *magnificat*-okat és 5—6 szólamú miséket írtak, majd zsoltárokat, sokszor az orgona bevonásával.

Minthogy a *Zarzuela*-kastélyban tartottak először recitáló stílű színpadi előadásokat Spanyolországban 1660 körül, az olasz reneszánsz *stilo rappresentativo*-ját általában zarzuelának nevezik. Valószínű, hogy Lope de Vega pásztorjátéka *(La selva sin amor)* volt az első spanyol zenésjáték, mely Madridban került színre 1629-ben. A hangszeres zene fejlődéséhez a spanyolok számtalan táncformának kölcsönzésével járultak. Ősrégi táncaiknak (sarabanda, seguidilla, folia, fandango) jellegzetes ritmusképletei ismételten felbukkannak a 18. század német, olasz és francia műzenéjében. Később a bolero, a contrapas, a fandango, a sardana, a tirana és a serandillo nevű katalán és andaluziai táncok szivárognak be a szvit és partita tételei közé.

Két nagynevű muzsikus, Manuel *Garcia* és Rodriguez de *Ledesma* nyitja meg a 19. század virágzási korát. *Albeniz*, *Granados y Campina*, *Esplá* és *Manuel de Falla* a mult század második felének neoromantikájával egyengetik a jelenkori szimfónikus és színpadi zene útját.

*

1. **Bacarisse Chinoria Salvador** (1898 Madrid) : Heraldos. Három szimfónikus kép.

Az ifjú, nagyon tehetséges komponista a madridi konzervatóriumban végezte el Conrado del Campo vezetése mellett tanulmányait. A francia impressionisták hatása alatt igen színes foltokban orkesztrál. Első nagy sikerét két *nocturne*-jével aratta.

Heraldos c. sorozata eredetileg zongorára, két kézre jelent meg. Első tételében *(Helena !)* érdekes triolás figurák fölött jelenik meg a dallam a fúvókban, majd később a vonósokban. Középtételében élénkül a tempó és a fuvola harmincketted figurái fonják körül a vonóshangszerek érdekes harmóniáit. Lassan alábhagy a zenekar zsongása és az első csendes hangulat tér vissza. A második tétel *(Makhéda !)* hárfa-arpeggiokkal és vonós tremolókkal indul. Majd egy hatalmas felkiáltás után a fúvók mozgalmas felelgetéseit a hárfa folytatja. Érdekesen remegő hangismétlésekbe torkollik az első hegedű epedő dallama. A kürtök mégegyszer idézik ezt a témát. Erős fokozás után vonóstremolók kísérete vezet át egy hirtelen lehalkulásba és a főtéma sejtelmes harmóniáival zárul a poétikus tétel. Az utolsóban *(Lia !)* az óboa érdekes motivumát vonós pizzicatók és hárfa-arpeggiók támogatják. Most a hegedű ragadja magához a vezérszerepet. Rövid epizód után az óboa-szóló csendül fel újra és halk a-moll hangzattal zárul a dór-hangnem felé hajló tétel.

2. **Cassado Gaspar** (1898 Katalonia) : Versenyműve gordonkára, d-moll.

Cassado, aki Casalsnak, minden idők egyik legnagyobb gordonkaművészének volt növendéke, versenyművét mesterének ajánlotta. Nagy sikere volt 1924-ben, a barcelonai bemutató előadáson, melyen a szólórészt a szerző játszotta. A nagyon hálás, de az előadóra súlyos feladatot rovó versenyműve a klasszikus forma kereteiben három tételes : allegro — adagio — allegro, de a keretet a jelenkor szellemében fogant tematika, merész harmóniák kapcsolata és igen színes zenekari aláfestés tölti ki.

Rövid bevezetőütemek után a szólóhangszer fantáziaszerű kadenciáját halljuk, majd megjelenik a nobilis dórizű főtéma. Ennek periódusa után előbb a klarinét, majd a trombita készíti elő az érdekes szövésű, tizenhatodfigurákkal gazdagon díszített melléktémát, melynek utómondatába torkollik a triolásképletekkel kombinált élénk zárótéma. A kidolgozást rövid andante-közjáték helyettesíti. Az expozíció visszatérését hálás, de nagyon nagy technikai készséget igénylő kadencia egészíti ki. A második tétel *(Adagio con sentimento austero)* wagneri harmóniákkal támogatja a gordonkaszólam mozgalmas, recitatív-jellegű vonalvezetését. Utójátéka közvetlenül a harmadik tételbe vezet át *(allegro capriccioso)*. Ennek vidám rondótémáját ötletes színkópákkal kísérik a vonósok. A főtéma visszatérései közé ékelt epizódok sok alkalmat adnak a szólistának, oktávfutamos, staccatós bravúrok bemutatására.

Mint gordonkaművész Cassado mesterétől ellesett gyönyörű tónusával, bravuros technikájával hódította meg művészi körútján Franciaország, Németország és Ausztria hangversenyközönségét.

Előadja: *CASSADO GASPAR* gordonkaművész.

Szünet.

CASSADO GASPAR
spanyol gordonkaművész

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1934 3061 sz.

3. *a)* **Buxó Tomás:** Scherzo

Buxó 1885-ben született Barcelonában. Húsz éves korában szülővárosa konzervatóriumának első díját nyerte, mint zeneszerző. Ez a scherzo egy katalán népdalnak (L'hereu Riera) szellemes feldolgozása.

b) **Granados—Cassado:** Intermezzo.

Granados Leridában (Katalonia) született 1867-ben. Világszerte ismert zongoraművész és zeneköltő. Ez a kis »Intermezzo« *Goyescas* c. dalművének felvonásközi zenéje. Ez az opera volt a 49 éves Granados utolsó műve: 1916-ban a világháború alatt a La Manche csatornába elsüllyesztett Sussex-hajón lelte halálát.

c) **Caserna—Cassado:** Tonadilla.

Caserna Corellában (Navarra tartomány) született 1751-ben. Még alig töltötte be 17. életévét, midőn Madridba került, hol tanítással tartotta fenn magát. Főként a színpad érdekelte és népdaloktól ihletett dallamos színpadi műveinek rövidesen hazájának határán túl is nagy sikere volt. A »Tonadilla« egy dalmű intermezzojának átirata, dalformában modellált bájos kis közjáték.

Előadja: *Cassado* Gaspar gordonkaművész.

Zongorán kísér: *Fleischer* Antal, a magy. kir. Operaház karnagya.

4. **Pedro Sanjuan Nortes** (1886 San Sebastian): Néger ájtatosság.

A baszk születésű komponista a madridi konzervatóriumban tanult, majd ugyanott működött, mint katonakarmester. Gyermekéveit Kasztillában töltötte. 1924 óta a havanai Orquestra Szinfónica elnök-karnagya, Kuba szigetén. A legújabb stílusoknak hódoló műveibe szeret exotikus színeket, hanghatásokat keverni. E »Liturgia negra« c. orkeszter darabjában a négerek vallási ritusát, sajátos monoton éneküket és a kíséretül szolgáló érdekes, izgató, de folytonos ismétlődésével kábító ritmikáját illusztrálja. Exotikus dobok dübörgése és a basszusok pizzicatója felett előbb a szordinált trombita intonál egy nagyon eredeti pentatonikus dallamot — hasonlót ismerünk már egy kubai gramofonlemezről! — majd a hegedűk lépnek be érdesen vad előkés motivummal. Később a fafúvók és a vonósok felelgetése közben a kürtök jellegzetes szeptimhangzatai egészítik ki a vezértéma hátterét. A szordinált púzon szólójára kánonnal felelnek vonósok és fafúvók és az ütőhangszerek szinte orgiává fejlődő vad tobzódásával zárul a négyperces kompozíció.

5. **Manuel de Falla** (1876 Cadix): *a)* Seguidilla murciana, *b)* Asturiana, *c)* Jota.

Előadja: *Nagy* Margit, a m. kir. Operaház művésznője.

6. **Albeniz Isaac** (1860 Camprodon — 1909 Cambo-les Bains): Triana (az »Iberia«-szvit harmadik tétele). Hangszerelte: E. F. Arbós.

Mint csodagyermek tünt fel ötéves korában Albeniz, csodálatos zongorajátékával. Konzervatóriumi tanulmányainak befejezésével Rubinsteinnál és Lisztnél is tanult. Lisztet ismételten kísérgette weimari és római utazásain. Harmincéves korában búcsút mond a zongoraművészi pályának és komoly zeneszerzési tanulmányokat folytat D'Indynél és Dukasnál. Zongoradarabjaival rövidesen nagy feltűnést keltett és egyik úttörője lett a modern spanyol zenének. Írt három operát és egy zenekari szvitet is (Catalonia), de legértékesebbek mégis zongora-szvitjei *(Suite Ancienne, Piezas characteristicas, Iberia, La Vega)* szonátái és versenyművei.

Boleroszerű tancritmus lüktet végig a *Triana* dalformáin. Fojtott trombitákon, ütőhangszereken és a vonósok pizzicatoin keresztül pattognak a kísérő-figura daktilusai, mialatt a téma a fuvola, majd a fagót és a vonósok szólamaiban jelentkezik. Igen érdekes hanghatás a Desz-dúr trió, valamint a da capo hatalmas tuttiját előkészítő visszavezető rész.

BACH JÁNOS SEBESTYÉN

Az 1935-ös esztendő, mely a halhatatlan Mester születésének 250-ik évfordulóját hozta, az utóbbi évek Bach-kultuszát nálunk is örvendetesen megnövelte. Hangversenyek, ismertetések szép eredményei hirdetik, hogy mi is részt kérünk abból a Bach-reneszánszból, mely bizonyára hozzájárul Európa bontakozó újjászületéséhez. A Bach-zene fokozott és helyes irányú kultusza mérhetetlenül hasznos a zene gyakorlatára nézve : hatása alatt meg kell szűnnie ama egyoldalú homofónikus (akkordikus) gondolkodásnak, mely a 19. század zenegyakorlatát jellemzi. A mult század erőteljes Bach-művelése főként csak külsőségekben hathatott a zene gyakorlatára, mert a romantika életfelfogásából hiányzott az a lelki alap, mely nélkül a kontrapunkt művelése gyökértelen és talmi. Új kontrapunktikus kultúrának kellett érkeznie napjainkban, hogy Bach szelleme ismét oly erővé váljék, mely a maga eredeti értelmében hat tova. Ez az újabb Bach-reneszánsz nem csak tisztára művészi értelemben hasznos tehát. Hogy erkölcsi jelentőségét is megérthessük, rá kell eszmélnünk, ki volt Bach és mi az végső gyökerében, amit Bach alkotott.

Ha Bachra gondolok, úgy érzem, mintha egy hegyóriás előtt állnék, kis törpe és föltekintenék felhőkövezte ormára. S most beszélnem kell erről a hegyóriásról, jellemeznem kell kőzeteit, növényzetét, alakulatát, meteorológiai szerepét. Hogy tehessem azt? Hiszen nem látom át nagyságát, csak megbámulom, nem látok belsejébe, csak lassú vizsgálódással tudnék beléhatolni. Mégis, hogyan vállalkozhattam ily föladatra? Csak úgy, hogy előttem már kiváló túristák, tudósok százai, ezrei foglalkoztak e nagy problémával s a hagyomány lapjairól leolvashatom azt, amire Önök kíváncsiak.

Kicsoda Bach? Szerény német protestáns kántor-e vajjon, aminek sokan tárgyilagosan mondják, avagy a démoni titán, az európai zenekultúra atlaszi koloszszusa, aminek bámuló utóda : Beethoven látta? Egyik is és másik is. Foglalkozása és életmódja révén ugyanaz ő, mint *Scheidt*, *Reinken* vagy *Buxtehude*, a luteránus egyház megbízottja, korálok feldolgozója, *collegium musicum*-ok rendezője, az egykorú olasz, francia és német zenegyakorlat összefoglalója. Zseníje révén pedig összemérhetetlen titán, kimeríthetetlen forrás, a muzsikusok zarándoklatának élő kábája, fogalom, melyben a zene legfőbb szentsége lakik. Mi zeneszerzők mindnyájan arra törekszünk, hogy művészetünk technikája fölé emelkedjünk, hogy ne csak alapos, helyes munkákat írjunk, hanem szárnyat adjunk a muzsikának, mely hallgatóját a végtelen felé ragadja. De kinek sikerül ez? A legtöbb komponista működését, kevesebb vagy több siker után, belepi az idők homokja, s csak a nagy piramisok Égfelé ormoló épülete dacol a korokkal, mert a piramisok nagyságát a bennük megtestesített halhatatlan isteneszme hívta életre. A zseni képes csak arra, hogy feledtesse velünk műveinek technikai szerkezetét és éreztesse, hogy a művészet végső célja az örök Ismeretlen, a végtelen Misztérium éreztetése, mely túl van a művészeten, túl van az emberi életen. Ilyen zseni volt Bach ; — ha Bach művészetébe merülünk, legfőbb értelemben vett istentiszteletet végzünk.

Azt mondják Bachról, hogy ő »a harmónia atyja«. Mert Bach volt az, aki megmutatta, hogyan válhatik a zeneszólamok tudós szövedéke az emberi érzésvilág univerzális tolmácsává, aki megmutatta, hogy az egymással harmónikusan egyesülő szólamok az emberi lélek forrásaiból a végtelenség tengerébe szakadó folyamok. Nem az a mester a harmónia atyja, aki ügyesen kezeli a kontrapunktot, hanem az a mester, akinek kezében a kontrapunkt : szimbólum ; szimbóluma annak az örök harmóniának, melyet az emberben az isteneszme kelt. Bach elődjei és kortársai, amidőn ugyanezen célra törnek, kevés kivétellel sok földi salakot kénytelenek keverni Égfelé szálló himnuszukba. Bach elérte az égi harmóniát : ezért ő a harmónia atyja. Ezért képviseli

Bach az egész korszakot, melynek kultúrája utolsó erőfeszítést végzett abban az irányban, hogy klasszikus egységben egyesítse az ember lelkivilágát kormányzó legfőbb égi szentségeket. Az a harmónia, mely Bach művéből kicseng, nemcsak egyszerűen a zenei szólamok helyes egyesülése, hanem hierarchia [az, vallásos elrendezettség, tehát a legtöbb, mire emberi kultúra képes.

Mire tanít bennünket ez a hierarchia? Arra, hogy az emberi élet misztériuma csak az esetben válhatik termékeny tudatunkká, ha alárendeljük magunkat a bennünk élő lelkiismeret szavának, alárendeljük magunkat annak a legfőbb rendnek, mely a napi élet kicsiségén túl az univerzumot kormányozza. A papi vallás csak időleges formábafoglalója a mindnyájunkban élő vallásos tudatnak. A papi vallás formája változhat, a bennünk élő istentudat soha. Bach zenéjének korszerű elemei ugyanazok a zenére nézve, mint a vele egykorú luteránus egyházi gyakorlat a vallásos élet mindenkori egészére nézve. Nem azért nagy Bach, mert a vele egykorú protestáns istentisztelet legjobb zenéjét írta, hanem azért, mert ez a legjobb zene az örökéletű vallás művészi megtestesülése, mert ez a zene : egyesülés Istennel.

Egyesülni Istennel azt jelenti, hogy az ember lemond az egyéni élet önző követeléseiről, hogy egybeolvad azzal az összességgel, melynek univerzális élete a Teremtő műve. Lemondani tudni az egyéni élet önző követeléseiről az összesség érdekében : ez a vallásosság legfőbb ténye és minden hierarchia alapja. Mert ez a lemondás végeredményben nem lemondás, hanem fölmagasztosulás! Az ember nem csupán az a lény, akiben testi és lelki vágyak az egyéni szükséglet kielégítésére törnek, az ember egyúttal tagja az összességnek is, az ember minden cselekedete kihat az univerzumra, az ember műve fönnmarad halála után és elhat az idők végtelenségéig. Ez az öröktőlfogva ható erő bennünk, melyet kölcsönkaptunk életünk tartamára s mely halálunk után továbbhat az idők végtelenjéig : ez a mi legmagasabb kincsünk, mely több, mint minden más élvezet, több, mint az egyéni szükségletek bármi más, bármily gyönyörteljes kielégítése. Miért akarunk utódokat? Mert bennük akarunk továbbélni. Miért kell jót tennünk? Mert a jótett az a mag, melyből a világtörténet fáján a legszebb gyümölcsök teremnek. Jónak lenni, erkölcsösnek lenni nem más, mint az örök élet bennünk lakozó tudata szerint járni el. Az egyéni élet önző kívánalmai folyton változó, kínos vitustáncot járnak bennünk ; az erkölcs szava örökké egy és ugyanaz a jótékony szózat : »Ne tegyél testvéreiddel olyat, amit nem akarsz hogy testvéreid veled tegyenek«, — ez a gondolat oly régi, mint az emberi kultúra és addig él, mint az emberi kultúra. Önzetlenül élni, az emberi képességek legfőbb képessége, — s enélkül a vallásos tulajdonság nélkül Bach Sebestyén sem tudott volna úgy alkotni, ahogyan alkotott.

Mert mi volt az, amit a vele élt egykorú társadalom Bachnak, a személynek juttatott? Rendelkezésére állítottak talán hatalmas kórusokat, jól szervezett zenekarokat, adtak neki módot talán, hogy hatalmas műveit értő és hálás tömegeknek jó előadásban bemutathassa? Volt neki talán akkora fizetése, hogy mentesítve lehetett szolgamunka és robot alól, hogy csupán művészetének élhetett? Nem! Bach csak súlyos megerőltetés árán tudta összehozni Lipcsében, hol legmagasabb állását viselte, a neki szükséges zenei együtteseket, műveinek előadása hiányos volt, sok hatalmas műremekét alig-alig adhatta elő, egész életében szegény ember maradt és kénytelen volt tehetségtelen nebulókat a zene alapelemeire oktatni. Kántor volt, kántor maradt, akitől a megbízó városi urak csak ugyanazt kívánták, amit más német városok a kántoraiktól. Bach nagyon híres lett páratlan orgonajátszása révén, energiáját és tudását nagyratartották és sokan említették büszkén, hogy »nekik« ilyen kitűnő kapacitású zenészük van. De értették-e az egykorúak, mi az, ami Bach munkásságának lényege, ami kiemeli őt korából és halhatatlanná teszi? *Volt-e megértő köre a nagy zsenének?* Nem volt! Bach egyedül állt, személy szerint magányosan élt nagy lelkével,

— még fiai közül is csak az egyetlen *Friedemann* sejtette, mi az a *Wohltemperiertes Klavier*, mi az a *Kunst der Fuge*, minő dáriusi kincse kultúránknak az a rengeteg kantáté, az a kimeríthetetlenül sok és mérhetetlenül gazdag tartalmú orgonakóta, azok a dicsfénytől övezett Passiók. Csak könnyebb tartalmú zenekari és kamarazeneművei közt akadt egy csomó (többnyire alkalmi darabok), melyet az egykorú ízlés szívesen sorolt *Telemann* és a többi divatos szerző munkái mellé, melyek tehát (persze leginkább csak kéziratban) itt-ott rákerülhettek a német Kränzchenek pulpitusaira. Nos tehát, mi volt az, ami Bachot, az embert, arra késztette, hogy ereje teljes megfeszítésével szinte nap-nap után kikényszerítse az időtől és tehetségétől azt a hallatlanul sok, hallatlanul csodálatos mesterművet? A megrendelők nagylelkűsége talán, az élvezetre váró megértő hallgatóság sürgető szava talán? Bizony nem. Hanem az egyedülálló, egyedülélő zsenі belső erkölcsi szózata, a kötelességtudás, a vallás. A kultúrát nem intézmények és írott törvények tartják fönn, hanem egyes emberek erkölcsi nagysága. Amit annyian hangoztatnak és oly kevesen gyakorolnak, a szociális együttérzés, a testvériség élő gyakorlása, ez az, ami kultúrát teremt és ami a társadalom egyensúlyát fönntartja. A szociális harmónia, mely az egyén lemondásán és vallásos fölemelkedésén alapszik, a szociális harmónia cseng ki Bach kolosszális művészetéből. A nagy próféták, nagy héroszok sorából való Bach, akinek művészi világformálása tömegek lelkét szuggerálja, kényszerít, hogy alávessük magunkat az örök isteni törvénynek. Bach szárnyaló melódiája elkacagja az emberi lélek örömét, elsírja az emberi lélek bánatát, de a forma, melynek szolgálatában e melódiák megszólalnak, az örök, változhatatlan egység szimbóluma, mely egységnek mindannyian apró szolgái vagyunk. Klasszikus művésznek lenni annyit tesz, mint oly formákat alkotni, melyek egységes, bonthatatlan harmóniája a végtelen Univerzum egységét szimbolizálja.

Amikor Bach-évfordulót ünnepelünk, az legmélyebb magunkbaszállást jelent. S ha méltóak akarunk lenni a halhatatlan Mesterhez, sohase feledjük, hogy őt helyesen interpretálni elsősorban annyit tesz, mint Istennek tetsző életet élni.

MOLNÁR ANTAL

BACH, HÄNDEL, SCHÜTZ CENTENÁRIUMA

Korunknak akárhányszor centenáriumok külső alkalmára van szüksége, hogy megemlékezzék olyan mesterekről, akikről sohasem lett volna szabad megfeledkeznie. De még inkább hasznunkra lehet az a centenárium, mely egyszerre több mestert állít elénk és ezáltal egymás mellé. Rideg, élettelen évszámok lelket öltenek ilyenkor; számok azonossága, gondolatok és tettek azonosságává válhat: »Korszellem«-mé; számok distanciája mutathatja eszmék és alkotások élettartamát, de életképességét is, »sírontúli« életüket: »korfelettiséget«. *Schütz, Bach, Händel*, a barokkzene nagymestereinek művészete, minden idegszálával a korban gyökerezik, de, mint minden nagy művészet, egyben a korok felett is áll. Eszközei és célkitűzései szerint talán Schütz, aki amazoknál száz évvel előbb született, a legmodernebb a három mester közül.

Bach és *Händel* éppen 250 évvel ezelőtt ugyanegy évben születtek és legeklatánsabb jelenségei annak a sajátos parallelizmusnak, mellyel egyazon korszellem egyszerre két rokon géniuszt táplál emlőin, vagy, más távlatból nézve; egyetlen korszaknak kijut két lángész terméséből, míg máskor évszázadok szűkös ínségben tengődnek. Természettudósok döntsék el, ha tudják, hogy vajjon planétakonstelláció, napfoltok, titokzatos sugarak avagy bakteriumok okozói-e az ilyen bő termésnek. Bár, ha két fecske nem is, de két lángész már minden bizonnyal tavaszt csinálna,

ám a kultúrtörténet mutatja, hogy lángeszű művészek nem tünnek fel kopárság, télvíz idején, hanem nyár derekán, termékeny periodusok közepette. Bach és Händel is az instrumentális polifónia legelevenebb és a protestáns korálművészet legdúsabb korszakában, a 17. század végén lépnek elő; mindkét mester műve ebből a remek talajból sarjadzott. Az instrumentális polifónia az emberi hangokat és hangszereket szinte egyenrangú tényezőként, együttesen és a szólamok teljes önállóságával használja. Mind a két mester, mindegyik a maga módján ennek a stílusnak jelenti összefoglalását, tetőfokát. A zenei barokk grandiózus dómja fölé, amelyen már akkor egy évszázad óta a kiváló mesterek hatalmas légiója — *Scheidt, Schein, Reincken, Lübeck, Buxtehude, Zachau*-val az élen — dolgozott, ők emelték a leghatalmasabb kupolákat, az emberi kultúra történetének legfenségesebb világcsodáit. Ezzel a gigantikus betetőzéssel le is zárult azután a 17. században a hangszeres polifónia és protestáns egyházi zene klasszikus fénykora, csak úgy, mint ahogyan két évszázaddal előbb *Palestrina* és *Lassus* után elhervadt a vokális sokszólamúság és a katolikus egyházi muzsika. Abban az évben, amikor Händel meghalt (1759.) írta Haydn első szimfóniáját és a bécsi klasszicizmus melódia-stílusa csakhamar és hosszú időre a feledés homályába szorítja még Bach és Händel Oevre-ét is.

Bach és Händel egyszerre indultak el. Mind a kettő az orgonapadon nevelkedett, de művészeti útjuk kétfelé kellett, hogy vezessen. Nemcsak a nagy személyiség soha meg nem ismétlődő egyszerisége folytán. És nemcsak, mert külső életpályájuk más irányba sodorta őket. Hanem, mert temperamentumuk, legbensőbb énjük szerint nagyon divergáló jelleműek voltak. A 18 éves Händel otthagyja hallei orgonista állását és elmegy a hamburgi operához. És ezzel egész életére eljegyezte magát a drámai zenével. A 20 éves Bach Arnstadtból elvándorol a Hamburgtól nem messze fekvő Lübeckbe. Ő *Buxtehude*-hoz vágyódik, a Marienkirche zenés »Abendmusik«-jainak vezérmesteréhez. A lübecki muzsika bűvköre annyira fogvatartja Bachot, hogy megfeledkezik hazatérésről, otthoni orgonistaállásáról, lejárt szabadságáról. Romain Rolland szerint Buxtehude stílusát döntően befolyásolta, hogy nem istentiszteletre, hanem hangversenyközönségnek írta vallásos műveit is. És vajjon Bach egész életemunkájának nem olyan-e az attitüdje, mintha mindent egy ideális »Abendmusik« ideális hallgatóságának írt volna? Bachnak nemcsak kantátái, de fantáziái toccátái, fugái, concertói, szonátái is eszményi dokumentumai egy kornak, amikor az egyház sem száműzte csarnokaiból azokat a műfajokat, melyek csak szépség, kecsesség és nemes gesztus által tudták kimutatni istenes voltukat. Bach munkássága az egyházi és a világi zenét egyformán gazdagította. De Bachnak nincsen külön vallásos és profán nyelvezete. Ennek legeklatánsabb bizonyítéka a misztikus-vallásos líra legszebb virágaitól ékes, bűbájos »Karácsonyi oratórium«. E remekmű nagyrészét Bach változatlanul vette át világi kantátáiból, csupán a librettót dolgozta át, úgy, hogy a helyenként erősen erotikus szöveget vallásos lírává változtatta. Schweitzer, a kitűnő Bach-esztétikus, nem tudja megbocsátani a mesternek ezeket a »parodiákat«, pedig tagadhatatlan, hogy a nagy ügyességgel transzponált szöveg mellett a művészi hatás tökéletes. Így a Karácsonyi oratórium leghíresebb száma, a »bölcsődal a gyermek Jézus számára«, a »Wahl des Herkules« című profánkantáta erotikus altató dalával azonos és csupán egyes frivolveretű szavak helyébe kerültek más kitételek.

Gondoljunk itt egy pillanatra arra, mit állapít meg John Ruskin a keresztény templomarchitektúráról: »Újabban a csúcsíveknek és keresztboltozatoknak bizonyos szentséget szoktunk tulajdonítani, mert mi, akik négyszögletes ablakokból nézünk ki és síma plafontáblák alatt lakunk, a klastromok romjaiban szebb formákat látunk. Ám de, amikor ezeket a klastromokat építették, a csúcsív épp úgy emelkedett a klastrom, mint a ház bejárata felett. Keresztboltozatok alatt rablók lakmároztak

és papok énekeltek. Nincsen szükség mélyebb belátásra a mult szellemébe ahhoz, hogy mindenkorra bizonyosságot nyerjünk arról, miszerint a keresztény templomépítészet, ott ahol jó és szép volt, csupán az abban az időben szokásos házépítészetnek tökéletesítése volt.« Ugyanez áll a zenére is. Amíg egyházi és világi zene fejlődésben egymással lépést tartanak, stíluskülönbségek nincsenek és nem is lehetnek. Éppen ezért alaptalanok az újabban ismételten hangoztatott esztétikai kifogások Pergolesi, Haydn, Mozart, vagy Verdi »világias« egyházi zenéjével szemben. Csak amikor az egyházi zene fejlődésben elmaradt és már csak archaizáló modorban szólal meg, válik érezhetővé a stílus kétfélesége.

Már most, ha Bach kifejezési módjában különbséget világi és egyházi líra között nem tesz, annyira, hogy előbbinek zenéjét nyugodt lélekkel a másikra applikálja, úgy ez azért van, mert a két szituációt tökéletesen azonosíthatónak tartja. Bachnál csak úgy, mint kora más zenészeinél — és nem kevésbé korának vallásos-misztikus poétáinál — a vallásos extázis olyannyira elementáris, hogy a legnagyobb érzéki hévből fakad s ezért találja legérzékibb világi muzsikáját legalkalmasabbnak arra, hogy vallásos műveiben is felhasználtassék. Bachnál ez a felfogás épp úgy magától értetődő és épp oly távol van a blaszfémiától, mint a nagy Renaissance-festők gesztusa, ha a legszebb udvari dámát találják legméltóbbnak arra, hogy Madonnának örökíttessék meg. De semmi sem volna elhibázottabb, mint ebből arra következtetni, mintha Bach az eltérő szituációkkal szemben a hangnak, a stílusnak, a karakterizáló eszközöknek választékosabb disztinkciójára súlyt nem fektetett volna. Bach éppen a jellemzésnek a helyzetfestésnek, a miliőrajzolásnak nagymestere. Kantátáiban a pathetikus, drámai, lírikus, pasztorál, genreképszerűen realisztikus, vagy elvontan misztikus alaphangot a mű szövegéhez képest már szinte az első pillanatban, a legelső figurációval, ritmussal, vagy motivummal a legtökéletesebb plaszticitással fixirozza: Suite-jeiben tudatosan válogat a franciás, vagy olaszos »Gusto« között, gráciában túltesz a legcharmantabb francián, az eloquentia könnyedségében pedig a legelegánsabb olaszon. Paraszt-kantátájában néhány ecsetvonással alkotja meg a nemesi, városi, paraszti muzsikának Cervantesi humorral telített örökéletű típus-szatíráit.

Riemann megállapítása, hogy Händellel szemben Bach a szubjektívabb művész: feltétlenül helytálló. Bach mintha mindig a saját kedélye hullámzását, saját lelke vívódását adná zenéjében. Szenvedélyessége szinte páratlan, hangjának bensőséges őszintesége megrázó. A vallásos misztikum lírikusa ő, kis korálelőjátékaiban csak úgy, mint nagyszabású formákban épített kantátáiban és grandiózus méretezésű passió-oratóriumaiban. S hogy vallásos extázisainak tengerében el nem merült, azt csak minden korok minden mesterét felülmúló technikai képességével tudhatta elérni. Ő a zene legnagyobb építőmestere. S benne párosul a legmagasabb fokú szenvedély a legnagyobb önuralommal. Felséges szinthezise ő az olyan kvalitásoknak, amelyek érthetővé teszik, miért helyezi az esztétikai értékelés ezt a leguniverzálisabb zenei géniuszt minden más mester fölébe.

Ha Bach Händelhez mérve bensőségesebb, intimebb, filozófikusabb és komplikáltabb, úgy Händel viszont amazénál pompásabbnak, elementárisabbnak, világosabbnak, népiesebbnek és grandiózusabbnak tűnik. Ez a nagyvonaluság jórészt Händel alfresco technikájából fakad, mely a hatalmas konturok kedveért a polifóniát is leegyszerüsíti és témaanyagát alapharmóniák széles pillérein lapidáris stílusban vetíti elénk. Ám kérdés, hogy nem járult-e hozzá Händel muzsikája »hatalmas« voltának legendáris híréhez az a divat, hogy Händel oratóriumait óriási együttesekkel és valósággal meganfonszerűen felnagyított dinamikával szokás előadni. Ha Bachnál a a túlnagyított előadások ártanak a polifónia plaszticisának, úgy Händelnél viszont a

színek és hangulatok görögös báját rombolják össze. Ne feledjük el, hogy Bachnak legnagyobb duplakórusos művei előadásához általában csak 17 énekese volt. (Ennek a dupláját jelölte meg ideális követelménynek.) A Händel halála évében Londonban rendezett »Messiás« előadásnál csak 23 énekes állt rendelkezésre. A nagy együttesek csak jó néhány évtizeddel a mesterek halála után kezdtek divatba jönni és aligha nyerték volna el az ökonomikusan és kamarastílusban diszponáló szerzők tetszését.

A Händelről szóló irodalom mint e művészet jellegzetességét mindenkor kiemelte annak kozmopolita jellegét. Annyi bizonyos, hogy Händel csodálatos asszimiláló és szinthétikus képességével szívta magába és egyesítette művészetében mindazt, amit európai vándorlásai közben hallott és tanult. Händel már első belcanto stílusú operájával, a »Rodrigo«-val túltesz Olaszországban minden taljánon és »Il Sassone famoso« Itáliát egy csapásra meghódítja. Később Angliában Purcell jellegzetes modorát főleg az óda és anthem-formákban mesteri módon teszi magáévá. Tudjuk, hogy Händel Angliában idővel állampolgárjogot is nyert és az angolok máig is — némi joggal — a magukénak tekintik. Mikor Händel élete utolsó periódusában 40 belcanto opera megírása után a drámai operától el és a drámai biblikus oratórium felé fordult és megalkotta legtökéletesebb remekműveinek szinte belát-hatatlan sorát, köztük: Esthert, Sault, Izraelt, Deborát, Sámsont, Józsefet, Judás Makkabeust, Jephtát, formailag visszanyult a Carissimi-féle olasz drámai oratóriumra és azt az olasz egyházi concerto, a német »Grosse Kantate« és az angol »Anthem« elemeivel gazdagította. Händel tehát mint ember és mint művész egyaránt kozmopolita jelenség. Ezzel nem áll egyedül a zene történetében. *Orlando di Lasso*-t négy nemzet vallja a magáénak: a németalföldi, francia, olasz és német, melyeknek stílusát egyforma tökéletességgel képviseli, mégpedig olykor például tájszólásos chansonjaiban, canzone-iben, Lied-jeiben eredeti népi alakjában, olykor pedig — madrigáljaiban, motettáiban — a legharmonikusabb »nemzetfölöttiség« szintézisében. *Gluck* szerepe is a francia opera fejlődésében nem kisebb jelentőségű, mint a németében. *Mozart* közeli rokonsága az olasz »buffa« mestereivel vitán felül áll. Újabban sok szó esik a művészetfilozófiában a históriai módszerekkel kimutatható »európai közös kultúrterület«-ről. Látni fogjuk Schütznek is döntő fejlődéstörténeti szerepét a velencei stílusnak a németbe való átplántálásával.

Bach ezzel szemben konzervatívabb is és ragaszkodóbb a német tradícióhoz. Életében ki sem mozdult Németországból, de azért a francia, olasz, sőt angol behatások alól ő sem zárkózik el, sőt tudatosan kultiválja őket. Erről külsőleg már műveinek címei tehetnek tanuságot: »olasz concerto«, »francia ouverture«, stb., a francia suite-k, francia tánc, megjelölései stb., de legfeltűnőbb az a stílusrokonság, mely Bachot oly közelhozta olasz, francia, angol komponisták modorához, hogy még a legjobb Bach-ismerőket is félrevezette. Elég nagy ugyanis az olyan műveknek a száma, melyeket a Bach-társaság kitűnő tudósai, mint a mester sajátját nyomatták ki és amelyekről később mutatták ki, hogy azok *Vivaldi*, *Albinoni*, *Marcello*, *Giovannini*, *Purcell* és mások eredeti munkái. Händelnél pláne, se szeri se száma a mestereknek, kiknek invencióját saját műveibe olvasztotta: Angolok *(Arne, Pepusch)* olaszok *(Bononcini, Stradella, Erba* stb.), németek *(Kaiser, Muffat* stb.) még pedig sokszor olymódon, hogy oldalszámra idegen forrásból merít. Ezért egyes esztétikusok már a plágiumvádat is emlegették, ámde a kicsinyes eredetiséghajhászás kell, hogy megtorpanjon a lángész óriáskohója előtt, melyben minden elem, akár idegen, akár sajátja, csak nyersanyag — Shakespeare-nél, a nagy átdolgozónál csakúgy, mint Händelnél.

Händel a drámai költő, joggal mondható objektíválónak a szubjektív lírikussal Bachal szemben, hiszen a dramatikus nem a saját szívét tárja elénk, hanem intuiciójával, jellemrajzolóképességével a legheterogénebb típusokat kelti életre és ebben

az értelemben is Händel neve kell, hogy a Shakespear-é mellé állíttassék. De vannak Händel partitúráinak intim lapjai, ahol a lírikus költő tárja ki lelkét : azok a varázslatos illatú, szordinós hangú természeti impressziók, fülemiledalok, pastorálék, aubade-ok és alkonyati tájképek, melyek Händel drámáinak legbájosabb intermezzói. A természet nem puszta háttér többé a figurás kompozícióhoz, az ember- és jellemábrázoláshoz, hanem a nagy Pán kezd muzsikálni s az ember jelentéktelen staffage-á zsugorodik a természet ölén.

Heinrich *Schütz* mint művésztípus sokban rokon Händellel. Ő is vérbeli drámaíró. És ő sem a scenikus drámában, hanem az oratóriumban a legdrámaibb. Schütz önmagát hamarább ismerte fel, mint Händel. Olaszországból, ahol tanult, ugyan ő is az akkor új operaforma csodáitól eltelve tér vissza hazájába, egyetlen operakísérlettől eltekintve (amelynek partitúrája nem is maradt ránk) azonban már távoltartja magát a színpadtól, hogy dramatikus fantáziáját annál csodálatraméltóbban érvényesítse bibliai dialógjaiban.

Schütz a 17. század eleji Velencének a tanítványa, annak a Velencének, amely a zenei pompának azóta sehol — sem ott, sem máshol — többé meg nem közelített mesevárosa volt. Velencében akkortájt váltotta fel az — inkább oldalkápolnák áhitatos csöndjébe kívánkozó — Palestrina-stílust a »térbe kivetített« zene, a sok-kórusos, fúvós-, vonós-, pengetőshangszerek zsongó tömegétől színes Gabrieli-stílus. Először San Marco egymástól távolfekvő karzatokban gazdag bazilikájának hatalmas korpusa lett hangos, majd Velence valamennyi temploma foszforeszkált az új muzsika színes lazurjaitól. És ugyanakkor, mikor a templomok viszhangzanak a távolból egymásnak felelgető, egymást hajszoló és egymással ölelkező homofon kórusok harmóniaoszlopaitól, ugyanakkor a velencei paloták megélénkülnek az »új madrigal« tüzétől : A kromatikus, éles diszonanciákban tobzódó, újszerű modulációkkal kérkedő »velencei« madrigál elindul hódító útjára. És ugyancsak ez eseményteli napokban ismerkedik meg Velence a firenzei új drámai recitálással, valamint az operának és az allegorizáló scenikus oratóriumnak legelső kísérleteivel. Majd a szent Mark templom új karmestert kap a mantovai Monteverdi személyében, ki a templomi polychorikus koncertónak épp oly zseniális mestere, mint a kromatikus madrigálnak, de erejének legjavát az opera és a drámai recitativo kialakításának szenteli.

Ennek a Velencének levegőjét szítta magába Heinrich Schütz két nagy tanulmányútján. Az eredmény : az új törekvéseknek Németországba való átplántálása, már fejlődéstörténetileg is nagy horderejű. Alkotásainak jelentősége azonban túlnő ezen. Schütz invencióban, fantáziában, drámai erőben, ökonómiában nagyobb és gazdagabb azoknál a velencei mestereknél, kiktől tanult és kiket adorált. Formailag ugyan lényegesen nem fejleszti tovább a kétféle olasz concertót (Gabrieli és Viadana), de német recitatívóinak gyönyörű ékesszólása, bibliai párbeszédeinek elementáris drámaisága, többkórusos zsoltárainak fenkölt pompája, egész stílusának nemessége és kedélymélysége őt a nagy mesterek sorába, a Burckhardt értelmében vett »Meister der ersten Ordnung« körébe utalják. A »Symphoniae Sacrae« rövid két-három perces tételei a Biblia drámai történéseit szinte komprimált erővel, valósággal víziószerű fantáziával vetítik elénk. Hatását a zeneesztétikai tudomány kitűnőségei a legnagyobb festőkéhez hasonlítják, *Kretschmar* Michelangelot idézi, *Einstein* Dürert emlegeti, méltó analógiát keresve Schütz nagyszerű, mély és mesteri művészetének értékeléséhez. *Pirro*, a francia zenetudósok nesztora, a német mesternek külön könyvet szentelt, Németországban pedig egymásután jelennek meg a Schütz-biográfiák és egymást érik a Schütz-bemutatók. Nálunk is már nem egy kísérlet próbált utat nyitni a mester művészetének s ezek a törekvések remélhetőleg a centenárium alkalmából új erőre kapnak és új eredményekre fognak vezetni.

HAMMERSCHLAG JÁNOS

BACH SZÓLÓ HEGEDŰSZONÁTÁI

Négy gyenge húr csak — ilyen hangcsodát
Hogy egyesít magában?
Akár a szív, mely bármilyen kicsiny
Benne egész világ van.

Így dalol Grillparzer a hegedűről, arról a zengő csodáról, amit ez a finom, kecses kis hangszer magában rejt. Talán éppen *Bach* szóló hegedűszonátáira gondolt, amikor ezeket a sorokat leírta. Valóban csodálatosak ezek a 200 évet meghaladó művek, egyedülállók a maguk nemében, mert bár a kísérőbasszusnélküli hegedűsdarabok történetében Bachot megelőzően már találkozunk sikerült kísérletekkel, olyanok ezek, mint roppant hegycsúcsok előtt emelkedő dombok.

Bach többtételes basszuskíséretnélküli hegedű kompozíciói úgy hatnak, mintha egy képzelt hangszerre írta volna őket. Nem számol a hegedű természetének korlátolt lehetőségeivel s a vonóshangszert olyan bonyolult többszólamuságra kényszeríti, mintha billentyűs, regisztrálható hangszer volna. A polifon játékot már Bach előtt is ismerték, különösen Németországban. Az olasz mesterek a »bel cantot«, a kantilénát fejlesztő olasz muzsika lényegénél fogva a németek mögött maradtak, bár egyes zeneszerző virtuózaik, mint *Corelli*, *Geminiani*, a kettős-fogásoknak is nagy művészei voltak. A német szellemnek inkább megfeleltek a különböző technikai fogások, a bonyolult többszólamúság. *Paul von Westhoff* például naivabb formában bár, mintegy előfutárja volt Bach polifoniájának és »káprázatos darabokat« írt — ebben a stílusban. *Matteis* *c*-moll szólóhegedű-fantáziájában a dús, teljes akkordokat futamok arabeszkjei kötik össze és emlékeztetnek Bach *g* és *a*-moll szonátáinak bevezető tételeire. *Pisendel*, Bach kortársa egy lombard stílusban írt basszusnélküli »szonátája« is igen érdekes többszólamúságot mutat.

Amikor Bach szólóhegedűszonátáiról beszélünk, e gyüjtőnév alatt 3 szonátát és 3 szvitet, vagy partitát értünk, melyeket Bach, hogy stílusuk különbözőségét feltüntesse és művészileg kiegyensúlyozza, váltakozó sorrendben állított össze: minden szonátát egy partita követ. E műveit 1720-ban kötheni tartózkodásának idejében írta. Az eredeti kéziratok másolatait, feleségének Maddaléna asszonynak munkáját, Bach névjelzésével ellátva, 1814-ben bolti csomagolópapirosok közé keveredve találták meg.

A szonáták mind négytételesek, de ha az előkészítő adagiókat összevonjuk, az azokat követő fugákkal, amire két álzárlat is jogosíthat, a mű súlypontja a fugákon lévén, e szonáták felépítése nagyjából megegyezik a háromtételes olasz »*Concerto*«-val, melynek első allegro tételét dalszerű középrész és az egész művet megkoronázó gyors, mozgalmas presto tétel fejezi be. Csodálatos a kitalálás gazdagsága, a vonalvezetés merészsége, ami ebben a szólóciklusban megnyilvánul. Jellemző az az ideális kapcsolat, amely alapmelódiát továbbfejlesztő hangok között megmarad akkor is, ha a hegedű természetében rejlő technikai kivihetetlenségek folytán, vagy a mellékszólamok haladása miatt, a folyamatosság látszólag megszakad. Különösen a szonáták első adagioiban a dallam sokszor alig van jelezve, inkább csak kitalálható, és mint valami bozót között futó patak hol eltűnik, hol elővillan a futamok, átkötő hangok dús ornamentikája között. Egy-egy gyors basszus, egy akkord, mint az épület oszlopai, melyeket a barokk művészet füzérei díszítenek.

A fugákban a hegedű sajátosságánál fogva egyszerű az ellenpont. Corelli mintájára gyakran csak akkordok, egyszólamú átfutó részekkel, változatos arpeggiókkal, tört hangzatokkal, de azért mégis igazi nagyszerű kombinációkkal teli fugák ezek, melyekben az egymásra torlódó szólamokat szinte démoni erő foglalja zárt egységbe. A harmadik tételek mindhárom szonátában széles dallamú önálló darabok. Az utolsó tételek: a homofon presto-allegrok stílusa is megegyezik.

Az első szonáta hangnemjelzése *g*-moll, adagio tétele a dór, a »Siciliana« a lyd skálán épült. Ez a nemes dallamú tétel, nehézkesebb mozgású duplafogásai által már alig emlékeztet a régi tánceredetre. A *g*-moll fuga a legismertebb, ma már ragyogó műsordarabja virtuóz előadóknak. Bach 1725-ben orgonára is átírta. Az utolsó kétrészes presto tétel szakadatlan mozgású tizenhatodaival érdekes és egyben virtuoz befejezése a szonátának.

Az *a*-moll szonáta adagioja akárcsak a *g*-mollé szabad fantázia, improvizáció. Csodálatos a néhány szerény hangra felépült vaslogikával kifejlesztett, nagyméretű fugája. A harmadik tétel két-részes dalforma C-durban, melyben az igen dallamos,

folyamatos első szólamot szerényen megbujó középszólam egészíti ki és szaggatott alapbasszus kísér. Érdekes és nehéz problémája ez a vonótechnikának, amely egyszerre legato és staccato játékot kíván. A befejező allegro épúgy mint az első szonáta prestoja változatos mozgalmasságával szintén próbaköve a hegedűtechnikának.

A harmadik, C-dur szonáta bevezető adagiójában megdöbbentő hatású a sejtelmesen halk, pontozott nyolcadhangokból kiinduló, megállíthatatlan, mintegy végzetszerű fokozás a hatalmas befejezésig. Ez a darab szinte leküzdhetetlen nehézségű polifoniájával meghaladja a hegedű hangszerbeli lehetőségeit. Nemcsak hatalmas méretei, de szólamainak szövevényessége által is páratlan alkotás az ezt követő fuga. Főtémájának hangjai a »Jöjj szent Lélek Uristen« szókkal kezdődő korál első sorának felel meg. (Ezt a témát Mattheson is feldolgozta egy orgonafugában.) Az F-dur Largo önálló előadási darabnak is felfogható. Itt epizódszerűen ismétlődik a legato dallamot kísérő staccato basszus. E tételt Bach zongorára is átírta. Nagyszerű kétrészes »allegro assai« fejezi be a szonátát.

A szonáták súlyos, komoly alaphangulatát derűs változatossággal frissítik a partiták, vagy szvitek. A tételek elnevezésén kívül ebben a stilizált mívoltukban már alig emlékeztetnek a régi tánceredetre. A szvit, amelyet Händel és Bach olyan magas fokra emelt, mely számos Bach-műnek a formája, a harmincéves háború alatt főleg német földön összeverődött sokféle nép tánczenéjéből alakult és fejlődött. E táncolható daloknak hangszeren önállóan továbbfejlesztett formái különösen a román faj: franciák, olaszok, spanyolok zeneéletében virultak. A táncdarabokat tulajdonképen csak a közös hangnem tartja laza összefüggésben. Nagyjából a szvit vagy partita részei az *Allemande*, páros ütemű német néptánc, a *Courrante*, háromnegyedes, eredetileg lassú, későbbi korok folyamán gyorsuló francia tánc. A *Sarabande*, spanyol eredetű szenvedélyes tüzes táncból a 18. században már előkelő lassú táncczá alakult. Az utolsó, *Gigue* $^6/_8$—$^{12}/_8$-os ütemű élénk friss, régi tánc. Természetesen e tételek közé más táncokat is illesztettek, a népek és korok ízlése szerint, mint olasz Paduanat, Pavanet, a francia Gaillardoet, Rigaudont, Bouréet, Branle-t, Loure-t stb. sőt az egyes részeket változatokkal (double) látták el. E variációkat Bach is alkalmazza.

Az első, *h*-moll partita minden egyes tételét double követi. A tánctémák tartalmát nyomatékosabbá tevő kecses, lebegő változatok »áttört munka« kíséri az ünnepélyes Allemandeot, a Courrante-ot és a hatásos »Sarabande«-ot. A szokásos, kevésbé jól variálható Gigue helyett Bach a tetszetős, friss Bourréet veszi befejező tételül.

A második, d-moll partita érdekes példája annak, milyen eltérések lehetnek hasonló tárgyú alkotások között. A komoly, preludiumszerű Allemande a Courrante és méltóságteljes Sarabande után egy szinte tragikus hangulatú Gigue következik, melynek homofon passagejai mint telt harmoniák hatnak. Ez a négyrészes partita egészet alkot akkor, ha nem vesszük az utána következő gigantikus függelék, a Ciacona előjátékának. A Chaconne, ez az utolérhetetlen hatású darab talán a legjobban becsült és ismert műve Bachnak és koronája a hegedűirodalom polifon remekműveinek. Alaptémája megegyezik a régi, méltóságteljes lassúságú $^3/_4$-es ütemű táncformával. Hogy valaha táncoltak-e igazán a Ciaconára az még felderítetlen. Az egyszerű nyolcütemes témát, néhány határozott ritmusú méltóságtaljes akkordot harminc változat követ. De micsoda elemi viharzása, milyen hatalmas, eget ostromló fokozása a hangtömegeknek szólal meg bennük! Az egész mű három könnyen áttekinthető részre oszlik. Az első és utolsó d-moll-ban a középső trioszerű rész D-durban van írva. Soha még a lelemény gazdagsága, alakító erő, az érzelmi mélység, a képzelet szinessége nem érvényesült ilyen lenyügöző módon, mint ebben a műben. Bach maga más hangszerre is átdolgozta, mely bővelkedik orgonaszerű hatásokban. Mendelssohn és Schumann pedig fölöslegesen zongorakísérettel látták el ezt az önmagában teljeshangzású művet.

A szóló ciklus legutolsó darabja az *E-dur partita*. Ennek a részeit Bach egész szabadon állította össze. Derüs, élénk, perpetuum mobileszerű *preludiummal* kezdi. A szellemesen alkalmazott üres hurokkal, a három huron váltakozva vezetett vonójátékkal (bariolage) homofon mívolta ellenére is világos, harmonikus egységet ér el. Ezt követi egy vontatott, ünnepélyes Loure, mely nevét a ponttal nyujtott hangok csusztatásából (louré) nyerte. Majd egy jókedvű, rusztikus Gavotte következik, ötször visszatérő témával. Két Menuette, az első előkelő, finom hangulatú, második dudaszerűen hangzó után, vidám, erőszakos hangsúlyokkal teli Bourrée és röpke Gigue fejezi be ezt a ragyogó művet.

Felvetődik a kérdés, hogy ilyen kiegyenlített, virtuóz technikát igénylő művek szerzője, gyakorlatban meg tudta-e valósítani elképzelését. Valószínűleg igen, mert csak pusztán elméletileg, a dologbeli nehézségek ilyen halmozását nem lehet kiagyalni. Bach nemcsak nagyszerű orgonista volt, hanem kitűnő hegedűs is lehetett. Weimarban a hercegi udvar zenekarának koncert-mestere volt kilenc évig és bizonyára megfelelő módon játszotta saját hegedű-műveit.

Érdekes probléma Bach hegedűműveinek hiteles, korszerű és stílusos előadása. Milyen ható ereje lehetett annak a hegedűhangnak, amelyet Németországban a 17. és 18. században használatos vonóval megszólaltatni tudtak. Kielégítené-e a mai hangerősséghez szokott fülünket? Schweitzer, a kiváló német zenekutató szerint a polifon hegedűjátékot tökéletesebbé tehetné a régi korabeli szerkezetű német vonó, az úgynevezett »Härpleinbogen« használata, melynek erősen ívelt rúdjától a szőrt meglehetős távolságra lazán illesztették. Az alacsony, majdnem egyenes nyergen kifeszített húrokat a vonó szőre egyidőben érintette, így az akkord is egyszerre hangzott és nem törve. Hogy a laza szőr ne érinthesse a vonó fáját, a hüvelykkel leszorították. Az így előállított hang különös lágysággal orgonaszerűen, de gyöngén szólt. Ilyen vonóval sem érces passzázsokat, sem pedig meleg, telt kantilénát játszani nem lehet. A 17. században Olaszországban már mindenütt a tökéletesített, egyenes, kissé homorú ívelésű rúddal párhuzamosan kifeszített, szabályozható szőrözésű vonót használták, ami kantiléna előadására és átható erősségű hang előállítására különösen alkalmas volt. Az akkordjáték ilyen vonóval azonban mindig kissé erőszakosan hangzik és négyszólamú akkordot csak kissé törve lehet megszólaltatni vele. Minthogy Bach szolószonátáiban nemcsak akkordok, hanem tömören zengő dallamok és passzázsok is vannak, ezért nem véthet a stílus ellen az az előadó, aki a mai hangzásigényekhez alkalmazkodva szólaltatja meg e műveket.

Amikor Joachim Bach hegedűszólószonátáit százéves tetszhalálukból feltámasztotta és zseniális értelmezésével az addig értetlen közönség és művészek számára hozzáférhetővé tette, a nagy hangversenytermek méreteihez szabta előadásában a hangvétel módját. Joachim óta az egész zeneileg művelt emberiségnek szellemi kincsévé lettek ezek a művek.

KÁLMÁN MÁRIA

JUDITH GAUTIER

Amíg ennek a romantikus szerelmi történetnek cselekvő és szenvedő hősei életben voltak, lovagias tapintatból senki sem bolygatta az ügyet. Különösen Cosima asszony tiszteletet parancsoló személye késztette mély hallgatásra a bayreuthi Mester viharos életének indiszkrét kutatóit. Ma már régen örök álmukat alusszák még azok is, akiket talán ennek a kényes epizódnak még utórezgései is kényelmetlenül érintenének, így a fennmaradt levelek és más idevonatkozó dokumentumok szellőztetése senkinek sem sértheti érzékenységét.

*

A Parszifál megalkotójának az 57 éves Wagnernek legutolsó fellobbanásáról számolnak be a következő sorok, az öregedő, de még mindig szenvedélyesen alkotó Mester életének egyik legfurcsább mozzanatáról. A teremtés lázában egy ragyogóan szép, fiatal, szellemes nő jelenik meg váratlanul, triebscheni dolgozószobájában. Egy asszony, aki ismerte csodálatos műveinek minden elbűvölő részletét, aki már megrészegedett a Trisztán harmóniáitól, mielőtt annak alkotóját a valóságban látta volna. Wagnerre kimondhatatlanul mély hatást tett a kis francia nő őszinte közvetlensége, naív rajongása, sziporkázó ötletessége. Cosina asszony gyanakvó éberséggel figyelte a két egymásra talált lélek vonzalmát. De okosan, fölényesen viselkedett. Nem rendezett zajos féltékenységi jeleneteket, még csak iróniku hangot sem ütött meg soha férjével szemben. Megnyugodott a sors akaratában, csendesen, szenvedően bár, de néma heroizmussal szemlélte az eseményeket. Imádott félistenének, Richárdjának leveleit soha nem olvasta el, sem Judithnak a Mesterhez írt halvány-

kék lapjait, de a veszélyessé válható vetélytársnőt barátságával tüntette ki, bizalmába fogadta, vele beszélte meg nemcsak férjének művészi terveit, zilált anyagi ügyeinek legapróbb részleteit, hanem a legintímebb háztartási dolgokat is, ruha- és bútorszövetek kiválasztását, olaszországi utazások módozatait.

*

Théophile Gautier, Judith apja festőnek készült és amidőn szülővárosából Párisba került, beiratkozott az akadémiába, hol genreképeivel tanárai előtt rövidesen szép pozíciót vívott ki magának. Közben verseket írt és »Poésies« címen 1830-ban kiadott verskötetével olyan feltűnést keltett, hogy búcsút mondva a festészetnek, írói pályára lépett. Mint regényíró és mint színházi kritikus ismerkedett meg a Tannhäuser szerencsétlen párisi előadásának időszakában Wagnerrel, ki a nagyműveltségű, íróesztétikust rövidesen barátjának fogadta. 38 éves volt, mikor Judith lánya megszületett.

*

»Látom magam előtt szemeidet, azt a parázsló két fekete gyémántot, amellyel oly sokatmondóan tudsz a lelkembe sugározni« így ír Wagner Judithról. Theophile Gautier érdekes, egyéni, nagyon tehetséges lányának megvesztegetően szép arcát, kecses, arányos, »franciás« alakját egykori fényképekről ismerjük. Igazán nem csoda, ha Wagner nem fogy ki leveleiben a magasztaló jelzők halmozásából. E megvesztegető külső mellett Judith, atyjának írói tehetségét is örökölte. Eleinte Páris kisebb színházainak premierjeiről írt szellemes beszámolókat, később érdeklődését Keletázsia irodalma keltette fel. Megtanulta a kinai, japán és perzsa nyelveket, annyira, hogy sajátos zamatú irodalmukat eredetiben olvashatta. Ekkor kezdett fordítással is foglalkozni s a párisi napilapokban és folyóiratokban feltűnt exotikus novellák, regények csaknem mind Judith színes átültetései voltak. Még alig töltötte be 16. életévét, mikor férjhez ment Catulle Mendèshez, akitől azonban nemsokára el is vált.

*

A mult század második felének francia irodalmában előkelő helyet töltött be Catulle Mendès, a jeles lirikus, drámai szerző és regényíró. Főként kisebb írásai és bírálatai bizonyultak maradandó becsűeknek. Neki köszönheti Wagner, hogy a nyolcvanas években megtört a franciák közömbössége alkotásaival szemben és dalművei diadallal vonultak be a Nagyopera színpadára.

*

1869 nyarán a triebscheni lakóház érdekes vendégeket kapott ; három francia, egy nő és két férfi kopogott a kerítés ajtaján, hogy bebocsátást nyerjen az elvonultan dolgozó Mester szentélyébe : *Villiers de l'Isle Adam*, Catulle *Mendès* és ennek neje, Judith. Ekkor találkozott Wagner először vele. Romantikus idill szövődött kettejük között. Wagnernek hizelgett a rajongó, feléje áhitatos félénkséggel közeledő gyönyörű fiatalasszony csöppet sem titkolt imádata, mely előzte homlokáról a gondterhes redőket : megfiatalodott fellángolásában és ebből a nem is nagyon ártalmatlan flörtből merített erőt a bekövetkezendő harcokra, küzdelmekre.

*

Mikor 1872 tavaszán a Wagner-házaspár Triebschenből előbb Münchenbe, majd Bayreuthba, a közben felépült Wahnfriedbe tette át lakóhelyét, Judith hetenkint két-két levelet kap : egy baráti józan hangút Cosima asszonytól, ki a bayreuthi előadások előkészületeiről referál, részletesen emlékezvén meg »Richárd« idegromboló, emberfölötti munkájáról, és egy szerelmes ifjú rajongásával túlfűtött rapszódikus

hangú levelet, melynek állandó panaszos refrénje: »miért vagy oly távol tőlem... miért nem látlak... miért oly kegyetlen a sors hozzánk... miért nem lehetsz e súlyos napokon egész közel hozzám...?«

*

És amikor az ünnepi játékokra fejedelmek jöttek el, azonkívül Európa és Amerika pénz- és szellemi arisztokráciája, a Mestert halálosan úntatták a konvencionális bókok, az ünnepi fogadtatások, bankettek, szónoklatok, hivatalos aktusok és egy húszéves ifjú remegő kíváncsiságával leste, hogy a tömegben elvegyülve, mikor mosolyog feléje két ízzó szempár: a Judith Gautier szemei. Találkoztak is titkon, de ha ezt a körülmények meggátolták, a százfelé igénybevett Mester mindig szakított magának annyi időt, hogy legmegbízhatóbb inasával egy kis cédulát csúsztasson az imádott nő kezébe: »...Szerelmem, ma ismét szomorú vagyok... lehetetlen, hogy ma reggel csókoltalak volna meg utóljára! Nem! Még találkozunk! akarom, mert imádlak. Adieu. Légy jó hozzám!«

*

Mialatt a Parszifál partituráján dolgozott, Cosima szerető gondossággal őrködött azon, hogy semmi se gátolja munkájában. »Cosima boldoggá tesz jóságával, de Te vagy az a bőség *(»Überfluss«)*, amelyből a magam narkotizálására merítek«.

Közben Cosima asszony megkezdte a Parszifál szövegkönyvének francia fordítását. De Wagner nem nagyon bízott élettársának munkájában. Ismételten kéri Judithot, legyen segítségére, anélkül, hogy Cosimát közbelépésével megbántaná. »... Fogalmad sincs arról, milyen nehéz ennek a verses drámának átültetése egy *konvencionális* nyelvre. Cosima nem tehetett mást, mint halálosan józan, merev szavakkal helyettesítette a német szókincset. De itt olyan mély, elvont fogalmakról van szó, amilyenekről a franciáknak sejtelmük sincs. Mégis legjobb lenne talán, ha ti ketten lépnétek egymással érintkezésbe. Majd meglátod, hogy a második felvonásban Klingsor leányai, trópikus (!) elvarázsolt kertjének hajtásai cirógatják Parsifált, arcát simogatják és állát, mint a gyermekek játékaiban: jöjj, ifjú hős, te gyönyörű ifjú... Szeretsz? És ha nem akarod — akkor is csókollak!...«

*

Wagner palermói tartózkodásának keltezetét olvashatjuk az utolsó, Judithnak szóló levélen. Cosima asszony kezeírása. Részletesen leírja benne, hogyan osztják be napi programjukat. Korai felkelés, utána munka. Dél felé rövid séta, egykor étkezés. Kettőkor egy órai pihenés. 3 órakor ismét séta. Ötkor munka, hétkor vacsora, aztán kevés olvasás és lefekvés.

Több levél nem maradt hátra. Egy évvel később Wagner egy utolsó fájdalmas sóhajjal fejezte be pályafutását a velencei Vendramin palotában.

München.

DR. FRITZ SCHELDE

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével
ingyenes nyári hangversenyeit
az idén is megtartja
részben a **Városligeti Iparcsarnokban**
részben a **Gróf Károlyi-kertben**

Budapest székesfőváros házinyomdája 1935 — 3940

300182

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

Budapest
XVI. évfolyam, 15. szám
1935 június 15.

TARTALOM

Heinrich Tietz: Bach János Sebestyén humora. — dr. R. St. Hoffmann: Bécs zenei élete. — Két bemutató: „A láng" (Respighi az Operában), „A gépember" (Zádor a Városi Színházban). — Hangversenykrónika (dr. L. H.). — Vidéki zeneélet. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

BACH JÁNOS SEBESTYÉN HUMORA

A 18. század első felének muzsikus-típusa sokkal önfeledtebben engedte át magát a gondtalan jókedvnek, tréfálkozásnak, mint a század második felének, de főként a 19. századnak romantikusan ábrándozó költőmuzsikus típusa. A döcögős postakocsik, fehér parókák és pislákoló olajmécsesek korában ha a zenész becsülettel elvégezte dolgát, szívesen kereste fel a városka egyik meghatározott italmérését, hol egy-egy messzely itóka mellett kedélyes beszélgetésekkel, apró pletykák feltálalásával, kölcsönös ugratással pihente ki a hivatásával járó fáradalmakat.

Voltak rendszeresített »családi nap«-ok *(Familientag)*, melyeken egy-egy család mely idők folyamán szétszóródott a hercegség különféle városába, megállapodás szerint összejövetelt tartott, sokszor nemcsak kíváncsiságból, hogy egymás hogyléte felől meggyőződést szerezzenek, hanem ilyenkor a rosszabb sorsba került családtagok anyagi ügyei is rendeződtek. Efféle családi napokat tartott időnként — mint Spitta leírásából tudjuk — a Bach-nemzetség is a 18. század elején. A legidősebb és legtekintélyesebb *Bach* utasítására két-három generáció minden oldalága egybesereglett egy-két napra, kedélyes tereferére, de komoly családi dolgok megbeszélésére is.

*

János Sebestyén Arnstadtban élt, mint kántortanító és orgonista. A szokásos *Familientag*-ot ekkor az alig húsz éves mester legidősebb nagybátyja: Gottfried Emánuel hívta egybe. Itt beszélték meg többek között, hogy az ifjú orgonista fivére: János Jakab, ki addig városi fúvózenész volt Eisenachban, kíséreljé meg felvételét a győzelmesen előrenyomuló XII. Károly svéd király gárdista zenekarába. Tehát válásra került a sor. A fivérek búcsúja nagyon szeretetteljes, bensőséges volt. A finomlelkű János Sebestyén, hogy a szétválás szorongó érzését mérsékelje, egy szellemes *capriccio*-t komponált erre az alkalomra *(Capriccio sopra la lontananza del suo fratello dilettissimo)*. Öt rövid tételben vázolja az aggódó barátok búcsúzását, a postakocsi lármás előállását, a testvérek aggodalmát, az utazással járó veszélyektől való félelmet. Különösen szellemes a búcsúzó téma fugaszerű feldolgozása; a szokatlan hangközök — bővített szekundok és kvartok — halmozása bizonyára a kocsi félreborulásától való félelmet fejezi ki. Kár, hogy ezt a szellemes *B-dur* cappriciot a Bach-játszók tekintélyes tábora alig ismeri.

Egy évvel későbbi keltezést mutat fel Bachnak egy másik ifjúkori műve: *Quodlibet* négy énekhangra, *continuo*-val. Szövegét az arnstadti polgármester leányának esküvőjére a menyasszony mostohaapja írta. Minthogy a szöveg sok pajkos célzását egy sütőteknőre *(Backtrog)* és mindenféle más tárgyakra *(»Grosse Hochzeit, grosse Freude, grosse Degen, grosse Scheide . . .«)* vonatkozóan csak sejtjük, de az előzményeket nem ismerjük, el tudjuk képzelni, milyen harsogó derültséget keltett a hallgatóságban a *Quodlibet* »adagio«-ja, melyben a tenorszólót minduntalan megszakítja a másik három szólam »Backtrog!« közbekiáltása vagy zárófugája, melyben a kvartett arról énekel, hogy a téli napfogyatkozás következtében egy öreg asszony egy kis kocát hozott a világra, mire a *continuo*-szólam váratlanul párhuzamos oktávákat játszik a szoprán dallamával. (Meg kell jegyeznünk, hogy a tiltott párhuzamos lépéseket akkoriban »*Sau*«-nak csúfolták!)

Ennek a Quodlibetnek egyik bájosan derűs témáját a Mester negyven évvel később ismét kidolgozta egy tréfás kantátéjában, mely a »*Mer hahn en neue Oberkeet*« dialektusban írt népdallal kezdődik.

*

A kávé tudvalevően csak a 17. század végén került Európába. 1700 körül ismerkednek meg Németországban a »barna méreg«-gel és csak 1721-ben nyílik meg Berlin első kávéháza. Minthogy II. Frigyes monopóliumnak szánta, eleinte méregdrága élvezeti cikk volt és csak nagyon nehezen terjedt el a középosztályban. Lipcsében 1724-ben nyitják meg az első kávéházat. Az ujdonság oly sikert aratott, hogy egy évvel később már hat »szabadalmazott« kávémérése volt a városnak. Főként az asszonyok vetik rá magukat a »barna lé szürcsölgetésére«. Ezt gúnyolja *Picander* abban a szatírájában, melynek megzenésítését Bach vállalta. Szellemes kompozíciója »Kávé-kantáta« néven ismert. Schlendrian apa kétségbe van esve, hogy leánya Lieschen is a kávé szenvedélyének hódol. Minden fenyegetése csődöt mond, míg végre azzal ijeszti meg csökönyös lányát, hogy nem fog férjhez menni, ha kitart szenvedélye mellett. De Lieschen ravaszul úgy forgatja a dolgot, hogy csak olyan férfiúnak nyujtja kezét, ki beleegyezik abba, hogy zavartalanul megfőzhesse naponta a maga kávéporcióját. Kimondhatatlanul szellemes zenei eszközökkel jellemzi Bach »az öreg« mormogását és Lieschen kávé utáni epekedését.

*

Akik Bach műveinek mélységes áhitatát, komor fenségét ismerik, meglepődve hallhatnák, hogy isteni jókedvében milyen tréfás, szinte operettszerű hangot üt meg azokban a világi kantátáiban, melyek sokszor közelebb állanak daljáték *(Singspiel)* hangulatához, mint a kantátához. Különösen a »Herkules-kantáté«, a »Phoebus és Pan« és egyik barátjának névnapjára készült »Aeolus-kantáta« szólórészletei vannak humorral telítve. Igaz hogy ez a bachi humor ma talán azért hat kevésbé, mert sokszor magyarázatra szorul. Egyik kantátéjában például a tenor szereplő kérdez valamit. A választ a zenekar adja meg azzal, hogy egy akkor divatos drasztikus népdalt citál. Vagy amidőn Bach a continuo-szólamba egy tréfás dallamot sző, melynek szövege a vidámságról szól, de az énekhang az unalmat glorifikálja.

Gyakori eszköze a harmonizálás és a kontrapunkt akkor közismert »szabályainak« fejtetőre állítása: párhuzamos kvintek és oktávák kihangsúlyozása, hibás, bővített szekundok és tritonus, kis nónaugrások feltűnő alkalmazása, rosszul szerkesztett tonális *comes*-ek beléptetése. Ezeket a zenei vicceket persze akkor a csak hivatásos muzsikusokból álló családi összejövetelek tagjai rögtön megértették és zajos hahotával honorálták. Ma részletes magyarázatra szorulnak, de tréfás hatásuk élét elkoptatta az idő, még a szakértő szemében is.

Bach humorában gyönyörködve örökké sajnálhatjuk, hogy életsorsának alakulása nem teljesítette ki azt a lehetőséget, hogy egy daljátékkal vagy opera buffával ajándékozza meg az emberiséget.

HEINRICH TIETZ

BÉCS ZENEI ÉLETE

Újra letűnőben egy ősrégi bécsi tradíció, melyet »olasz stagione« néven ismertünk. Atyáink még csillogó szemekkel mesélhették, hogy látták annak idején Verdit és hallották Pattit. Ez a mostani *stagione* nem szolgálhatott ilyen felejthetetlen benyomásokkal és bár a milánói *Scala* válogatottjai vendégszerepeltek, nem elégülhettek ki az érthető módon felfokozott várakozások. Elsősorban is arra kell rámutatnunk, hogy a kitűnő dirigensnek, *Del Camponak* — kinek vállairól *Alwin* professzorunk megszokott rutinjával vette le a munka egy részét — nagy tudása és rendkívüli igyekezete mellett sem sikerült zenekarunkat és »németül« éneklő kórusunkat a vendégek egyéni sajátosságaival mindenben maradéktalanul összehangolni. Így a tempók nem mindenben egyeztek. De az illusztris szólisták is, kik részben Toscanini-vendégszereplésekből ismeretesek, sok kívánni valót hagytak hátra. *Toti dal Monte*, a nálunk nagyon értékelt sztár koloratúrájának minden művészetét megcsillogtatva

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1934 . 3561

sem tudta felejtetni Kurz Zelmát, ki még egy csodálatosan szép orgánum aranyos ragyogásával is tudott elkápráztatni. Háromvonalú *d*- és *esz*-hangjai csodálatosak. De vajjon szépek is? Ugyanazt kérdezhetnénk a szörnyű parádés, variációs betétekről is, melyekkel a Szevillait teletüzdelték. Bellini százéves halálozási évfordulójának emlékére — melynek megünneplését a bécsi opera igazgatósága féltékenység nélkül engedte át az ünnepelt honfitársainak — az úgy szövege, mint immár zenéje tekintetében is elavult »Alvajárónő« került elsőnek színre. Sorban következtek ezután: »Traviata«, *Giordano* »André Chenier«-je és a halhatatlan »*Szevillai borbély*«. *Masini*, az új tenorista indokolt feltűnést keltett. *Autori*, a szellemes bariton, tulajdonképpen félig már hozzánk tartozik. »Rágalom-áriá«-ja a fölényes tudás mintaképe. Az énekesek: *Formicchi*, *Masini*, *Sinnone*, *Gelli*, *Righetti* és *Venturini* — valamint az énekesnők: *Barla-Castelletti* és *Capsir* elismeréssel és dicsérettel említhetők meg. Búcsúzóul még egy jótékonycélú színielőadást is rendeztek. A »Traviata«, »Tosca« és a »Szevillai« egy-egy felvonása került színre. Egy hangversenyt is adtak a legkiválóbbak közreműködésével. Az osztrák-olasz kultúregyezmény a legörvendetesebb realitás. *A rivederci!*

*

A Staatsoper ujdonságai — bizony eléggé koros ujdonságok! Ravel »L'heure espagnol«-ja közel harminc éves és Musszorgszky vígoperája »Der Jahrmarkt von Sorotschintzi« majdnem kétszer annyi. Korát tulajdonképpen nem is lehet pontosan megállapítani. Csak töredékekben maradt fenn, César *Cui* és később mégegyszer Nicolaus *Cserepnin* feldolgozásában, kiegészítve és hangszerelve. Ez az utóbbi változata szolgál a bécsi előadás alapjául. Ujdonságokról mégis annyiban beszélhetünk, hogy mindkét mű új fordításban és dramaturgiai változtatásokkal került színre. A spanyol-francia egyfelvonásos új szövegezése *Wallerstein* professzor ügyes munkája, ki feladatát úgy zenei, mint irodalmi szempontból a legjobban oldotta meg. Az orosz operát rendezői szempontból ügyes rövidítésekkel újította fel. Ennek új szövege *Maliniak* karmester munkája. Ravelnél a rendező önkényesen áttette a zárókvintett színhelyét — forgószínpad segítségével — a színészek öltözőjébe. Eredetileg a szereplők csak a publikum felé fordulva magyarázták a történet erkölcsi tanuságát. Most az előadásról jövő színészek lesminkelés közben (szabadon Pirandello után) mondják el ugyanazt — így keverve játékot a valósággal. Erről az ötletről vitatkozni lehetne. Illedelmes befejezése egy illetlen történetnek, melynek igen kézzelfogható erotikája már sokszor kínosan is hat. Amellett nem is mindig mulatságos, aminek az állandóan filligrán-szubtilis muzsika az oka. Minden poentilisztika, minden »bájos« (például az óraszimfónia), kellemes némely diszkréten felvázolt »helyi-hang« (legyen az habanera, tangó vagy valcer), — de nélkülözünk egyetlen erőteljes körvonalat vagy színt, énekelhető részletet. Egyetlen gyorsabb tempót sem találunk. Ebben — az állítólag — vidám darabban az órák is túl lassan járnak. A szereplőknek: *Bokor* Margitnak, *Kullmannak*, *Maiklnak*, *Norbertnek* és mindenek előtt *Jerger* úrnak — minden elismerésünk. Utóbbi és Kullmann az orosz operában is sikerrel működtek közre, elsőrangú együttes keretében, melynek *Andai* Piroska és *Hadrabova*, valamint *Manovarda*, *Gallos* és *Madin* voltak kiváló tagjai. Ravel sem volt mulatságos, de Musszorgszky egyenesen halálosan szomorú volt, mint a majdnem állandóan színpadon levő ivócimborák melankólikus kótyagossága. Gyermekesen együgyű a nem mindig ízléses szöveg, nehézkes, tehetetlen, dilettáns zene egyes vonások dacára, melyek egy zseni selejtes munkájára emlékeztetnek. A kórusok, táncok, a részegek dalai, a »Hapak« a harmadik képben orosz népi hangokat mutatnak. Ezek még a legsikerültebbek. Szerelmi jelenetek, együttesek egészen gyengék. Vidám vagy derüs jelenetek pedig teljesen hiányoznak. A rendezés hozott egy kis színt és hangulatot s a forgószínpad sokszor átsegített gyenge és hosszadalmas részleteken. Forgószínpadunk használatát kissé túlzásba is viszik, így hatása csökken. Weingartner lelkiismeretesen átvette a még elődje által előkészített előadást, bár meglátszott, hogy nem tudott teljes odaadással résztvenni benne, ezért megszokott temperamentumát is gyakran nélkülöztük. Inkább a finom, mint a robusztus részek érvényesültek. Nem volt kielégítő esténk. Fontosabb előadnivalók is volnának, mint ilyen elavult »ujdonságok«, melyek az új köntösben sem lesznek hosszúéletűek.

*

»Caponsacchi, Schiksal in Arezzo« a címe Arthur *Goodrich* háromfelvonásos operájának, melyet Robert *Browning* »The ring and the book« című művéből írt, Richard *Hagemann* zenéjére. A *Wiener Volksoper* ezt az amerikai operát a komponista vezénylete alatt mutatta be, az amerikai követ bevezető rádióelőadásával.

Az amerikai adók átvették a premiert, az osztrák szövetségi kormány igen előkelő közönség élén jelent meg, de a dalmű meghallgatása után tisztában kell lennünk azzal, hogy ezek a pompás külsőségek nemcsak a mű művészi szépségeinek szóltak. A szöveg elő- és utójátéka egy tárgyaláson játszódik le a pápai törvényszék előtt. *Caponsacchi*, a vádlott pap védekezése — azzal vádolják, hogy halálos ellenségével, Guido Franceschini gróffal együtt, annak nejét, Pompiliát meggyilkolták — három felvonásban játszódik le előttünk. Így egységes keretet kap a cselekmény, bár ez a megoldás nem új dolog. A tulajdonképpeni történet nagyon is széthúzódik és sokszor oly értelmetlen, hogy Verdi sok kigúnyolt szövegkönyvével bátran versenyezhet. Álarcok, kihallgatott beszélgetések, villanó kardok, hamisított levelek, fizetett gonosztevők, szóval a szokásos rekvizítumok! Nem könnyű dolog megállapítani a zene karakterét. Sokat tudó és ízléses muzsikus gondos munkája, kinek eddig nemcsak műveiről, de nevéről sem hallottunk. A legjobb amit mondhatunk róla, hogy nem rabszolgája egyik stílusmintaképnek sem, se Wagnert, se Verdit, se Puccinit, sem pedig Richard Strausst nem követi vakon. De viszont nem is egyéni. Simulékony technikával zenésít meg minden szót és jelenetet, gondosan ügyelve az énekszólamokra, megadva mindennek azt a muzsikát, ami odavaló, anélkül azonban, hogy valami egyénit és eredetit fűzne hozzá. Ugyanezt mondhatjuk a különben verzátus hangszerelésről is. A szerző tehetsége inkább lírai, mint drámai megoldásra hajlik. Erre mutatnak a partitúra legjobb részletei, így mindenek előtt az első felvonásbeli ballett és karnevál képei és a passzív hősnő hangulatos altató dala. Az előadásnak a vendégrendező *Erhardt*, a jelenlevő komponista biztos vezénylete és a közreműködő énekesek: *Jerger* és *Ardelli* (kinek tenorja szépen fejlődik) magas nívót kölcsönöztek. Jók voltak *Josefovits* színpadi képei és *Fränzl* koreográfiája. A női főszerepben *Gina van der Veer* világos szopránja és énekkultúrája érvényesült. Ez a mű semmiesetre sem reprezentálhatja az amerikai muzsikát. Sokkal érdekesebb exportálni való is akadna odaát.

*

A *Konzertverein* legutolsó hangversenyén ujdonságot is hallottunk: a szimfónikusok 38 éves hegedűsének, Alfred *Jirasek*nek háromtételes *C*-dur szimfóniáját. Jirasek Marx-növendék, akit mint komponistát eddig alig ismertünk. Stilisztikailag nem mutat a mű Marx-hatást, annál inkább érzik rajta azonban Franz *Schmidtnek*, a szerző sógorának befolyása. A nagyon egyszerű diatónikus, inkább szerenádkarakterű témák elvesznek egy sokszor túlgazdag zenekar polifónjátékában, úgy hogy egy szerenád és szimfónia között álló, furcsa, előnytelen műfaj lesz belőle. Legjobb egy szintén Schmidt-szerű elismerésreméltó tudással komponált variációs tétel. Dícsérhetjük a hangszerelést is, bár szélső tételei kissé zavarosak. Utána *Backhaus* játszotta — mint mindig, mesterien — Beethoven *G*-dur zongorakoncertjét. Próba nélkül! Jellemző a mai zeneüzemre! A legutóbbi időkben egy néger (vagy mulatt) énekesnőt, Mária *Andersont* fogadtak nagy szimpátiával, aki telt ház előtt adott egy önálló koncertet is a Musikvereinssaalban. Muzikalitása, bársonyos, lágy, jólképzett mezzoja megérdemelte a nagy sikert. Nemcsak a spirituálékat énekli elbűvölően, de ahogy egy nemzetközi műsor minden számát eredeti nyelven adja elő és a német dalok világát átéli, egyenesen bámulatos. Ki kell emelnünk az akadémiai Wagner-Verein és a Konzerthaus-Gesellschaft Bach-emlékestjét, *Kabasta* professzor kiváló vezényletével. Preludium és fuga *á*-mollban, volt a biztató bevezetés, melyet *Schütz* játszott orgonán, technikailag és elgondolásban egyaránt fölényes biztonsággal. Egy kantáta következett *Szánthó* Enid és egy zongorakoncert *Schmidt* mesteri előadásában, majd egy zenekari szvit után a Magnificat, mint az est tetőpontja. A *Singakademie* kara, a tanítók *á capella* kórusa, valamint a szólisták: *Ginster*, *Szánthó* és *Levko-Antosch* (Volksoper), továbbá *Patzak* és *Manowarda* kiválót nyujtottak.

*

Az osztrák-magyar egyesület Schuschnigg kancellár, Starhemberg alkancellár, Hóman Bálint magyar kultuszminiszter, Messersmith amerikai követ és Rudnay magyar követ védnöksége alatt a Budapesti Hangversenyzenekar közreműködésével hangversenyt rendezett. Ez a fiatalos ambícióval telt és technikai tudásban magasan álló együttes már egyszer nagy örömet szerzett nekünk *Klemperer* pálcája alatt. Ezúttal dr. *Ormándi* Jenő vezényletével muzsikált ugyanolyan intenzív odaadással. A hegedűs Ormándi — mint halljuk — Amerikában mint karmester arat bőséges babérokat. Energikus, ha nem is épen kellemes mozdulatai, zenei vezető készsége és teljes uralása minden technikai részletnek, ahogy a sokoldalú műsort kívülről

dirigálta, minden elismerésre rászolgálnak. Különösen az első Brahms-szimfónia finálé ja Furtwängler iskoláján nevelkedett szuggesztív dirigensre vall. A zenekar felállítását már Nilius is szóvátette Bécsben. Az első hegedűsök mellé másodhegedűsök, majd mélyhegedűsök és gordonkások sorakoznak, kik a pódium szélén az első-hegedűsökkel kerülnek szembe. Azt kérdezhetjük, hogy ilyen nagy távolság gordonkák és gordonok között előnyös-e a basszus széttagolódása tekintetében? Legalább is az volna kívánatos, hogy a basszusok a karmestertől jobbra, közvetlenül a gordonka-csoport közelében helyezkedjenek el. A zenekar erőssége a hegedűk igazi magyaros tüze és édes hangja, míg a fúvók nem érik el mindig ugyanezt a magas nívót. Paganini—Ormándi »Moto Perpetuó«-jában mintha Paganinik tömege játszott volna egyszerre, egy vonóval. Talán érdekesebb lett volna, ha ebben a *Perpetuum mobile*-ben más hangszercsoportok is részt vesznek. A hatásos darabot meg kellett ismételni. Elragadóan játszotta *Szigeti* Mozart *D*-dur koncertjét, majd a magyar est végén egy magyar szerző is szóhoz jutott. Kodálynak nálunk sokszor játszott Háry-szvitjét hallottuk, mely így énekszólamok nélkül nem kelthet teljes hatást. Reméljük, hogy módunkban lesz mihamarabb a magyar zenekart egy életteljes magyar műsorral újra hallani.

*

A *Staatsakademie* templomi és iskolazenei szakosztálya huszonötéves fennállása és sikeres munkálkodása alkalmából ünnepi hangversenyt rendezett, melyet *Kabasta* professzor, Sigismund *Schnabel* és dr. Leopold *Daxsperger* vezényeltek. Sikeresen működtek közre mint szólisták: *Rokyta*, *Schönning-Klemm* (szoprán), Emilie *Rutschka* (alt), dr. *Rossmaier* (tenor), *Ettl* (a Staatsoper basszistája) és Karl *Walter* orgonista. Egész sora a bécsi templomi és gyermekénekkaroknak egyesült a bécsi szimfónikusokkal, tekintélyes tudást eláruló tömeggé. Schlögelnek egy érdekes orgonaintrodukciója vezette be az estét. *Daxsperger* kantátéja — a »földi hívságok«-ról — érdekes adalék a modern templomi muzsikához. Előadásra került még *Lechthalernek* egy másik kantátéja »Az úr az én pajzsom« címmel, vegyes- és gyermekkarra, zenekarra és orgonára. Nagy vonalúan és bensőséges átérzéssel eltelt *Tedeum* szólistákra, karra, orgonára és zenekarra írva volt az est tetőpontja. Szerzője Professor Max *Springer*. Remek zenekari munka Ernst *Tittel* variációs munkája, zárófugával az osztrák szövetségi himnusz témájára. Ezen a tudást és invenciót eláruló művén talán csak azt a kivetnivalót találhatjuk, hogy Haydn egyszerű témáját itt mindjárt az elején olyan hatalmas himnusszá fejleszti, hogy a záró apoteozis nem érheti el a szándékolt fokozást. Jobb lett volna talán az elejét — úgy mint a Mester azt a *Kaiser*-kvartettben csinálta — vonósnégyessel játszani.

Wien, 1935 június. *DR. R. ST. HOFFMANN*

KÉT BEMUTATÓ:

A LÁNG

RESPIGHI AZ OPERÁBAN

A középkor fülledt légköre árad *Guartalla* színes szövegkönyvéből. Boszorkányüldözés, vérfertőzés, varázslat a színpadi jelenetsorozatok rugója. Basilio, az öregedő ravennai helytartó ragyogó szépségű második feleségét anyósa, Eudoxia féktelenül gyűlöli, mert boszorkánynak tartja menyét. A helytartó Ravennába érkezett fia, Donello, mostohaanyjában gyermekkori játszópajtását ismeri fel. Ez varázslattal megigézi és titkon szeretője lesz. Midőn egy éjjel Eudoxia meglepi őket, Donello távozni kénytelen a távoli Bizáncba, Silvana pedig Basilio szemébe vágja, hogy sohasem szerette őt, ezért lett a fiáé, Donelloé. A szörnyű jelenet hatása alatt a beteg-szívű helytartó holtan bukik Silvana lábai elé. Ekkor beront Eudoxia, ki varázslattal vádolva menyét, az egyház ítélőszéke elé viszi családjának tragédiáját és

amidőn Silvana képtelen megesküdni ártatlanságára, a nép üvöltve követeli a »boszorkány« máglyahalálát.

Nagy erénye Guartalla librettójának, hogy — a második felvonás első részének bágyadt szakaszát kivéve — mindenütt igen sok kitűnő alkalmat nyujt a zeneköltőnek hatásos jelenetek zenei aláfestésére. Különösen az izgalmas tömegjelenetek kórusai azok, melyek modern dalműben elsősorban tekintetbe jöhetnek. Respighi, a mai Olaszország zeneköltőgárdájának legképzettebb tagja, maradéktalanul kiteljesítette a »Láng« partiturájához fűzött reményeinket. Szinpompás zenekar, gyönyörűen zengő karrészletek, hálás, mérsékelten, ízléssel dallamos szólópartik, virtuóz illusztráló zenei közjátékok kötik le a hallgató figyelmét az első ütemtől az utolsóig.

Külön dícséret illeti elsősorban ifj. *Oláh* Gusztáv tökéletesen szép díszleteit és mozgalmas rendezését. Ezekről a legilletékesebb kritikus maga az illusztris komponista is kijelentette, hogy szebbek a milánóinál! *Failoni* pálcája alatt hatásosan bontakoztak ki a partitura szépségei. *Budanovits* Mária, *Bodó* Erzsi, és *Gere* Lola, valamint *Palló*, *Halmos*, *Lendvai* és *Vitéz* kitűnően állották meg helyüket énekben és játékban egyaránt és jók voltak kisebb szerepeikben *Orosz* Júlia, *Diósy* Edith, *Szilvássy* Margit és *Tasnádi* Mária is. Ne feledkezzünk meg a nehéz kórusok nagyképzettségű betanítójáról, *Roubal* Vilmos karigazgatóról sem. A közönség szívesen fogadta az ujdonságot és szeretettel tapsolt egész este a sikerült bemutatóest valamennyi közreműködőjének.

*

A GÉPEMBER

ZÁDOR A VÁROSI SZÍNHÁZBAN

Zádor Jenő, a »Diana« és a »Holtak szigete« Bécsben élő illusztris komponistája, dr. *Decsey* Ernő szövegére írt balett-pantomimjével mutatkozott be a Városi Színházban. Dr. Decsey, a kiváló zenekritikus és esztétikus: magyar származású; operaszövegei és kisebb színpadi művei ismételten sikert arattak osztrák és német színpadokon.

Egy leányról szól a történet, kit meg akar hódítani a hitelező, a diplomata, a művész, majd a gazdag ember, de végül mégis csak a fiatal és szegény feltaláló ölelheti át végérvényesen, kinek nagy szerelme győzedelmeskedik minden más csábítója felett. Ez a fiatal feltaláló gépembert szerkeszt és ez a félelmetes modern gólem hozza vissza szerelmesét a többi hódító fogságából.

Kissé zavaros ugyan a szövegkönyv, csak külső hatásokra épül és nem sokat törődik lélektani finomságokkal, de Zádor annál inkább törekedett arra, hogy a libretto hiányait muzsikával magyarázza, kiegészítse, pótolja. Harmóniai ötletességgel, ügyesen megválasztott vezérmotívumokkal, sok zenekari hanghatással tette változatossá partituráját, melynek zárt számai — különösen a leány első tánca és a feltaláló szólója — önállóan is megállják helyüket. Sok erő, ötletesség és temperamentum vonul át Zádor opuszán, elfeledtetve a hallgatóval a színpad hiányosságait.

Az újdonság kiállítása bizony szegényes volt, rendezése néhol értelmetlen, zagyva. *Misley* Anna plasztikusan szép kifejezésteljes mozdulatokkal táncolta meg a főszerepet. Jók voltak partnerei is, csak itt-ott túlzásokba estek. *Szentpál* Olgát ép úgy illeti elismerés a táncok betanításáért, mint Komor Vilmost a zenekar biztoskezű vezetéséért.

Dr. L. H.

HANGVERSENYKRÓNIKA

Midőn a jelen hangversenyévadot lezárjuk, a tavaly észlelt sajátos szimptómáknak ismétlődését kell megállapítanunk : a zenekari hangversenyek túlsúlyát a magánprodukciókkal szemben és a szezón feltűnő kitolódását. Régente már április havában sem mert valaki nagy rizikóval hangversenyrendezésre vállalkozni : ma pedig örvendetesen zsúfoltak a legforróbb kánikulában tartott »Júniusi hetek« is.

Breisach Paul szereplése némi csalódást keltett a zenésztársadalom körében. Különösen a Brandenburgi koncerttől vártunk jóval többet annál, amit kaptunk. Jobb volt Brahms *második* szimfóniája, de ezt az üdítő mesterművet is hallottuk már sokkal szebben hazai dirigenseink pálcája alatt. *Németh* Mária elbűvölő nagyvonalúsággal adta elő Weber »Oceán« áriáját.

A késő tavaszi évad legnagyobb szenzációja *Ormándy* Jenő karmesteri bemutatkozása volt. Mint jelentéktelen hegedűs távozott évekkel ezelőtt hazájából és mint ünnepelt karnagy tért vissza közénk, meghódítva közben a kényes és nem könnyen lelkesedő amerikai közönséget. Ormándy valóban rejtély azok számára, kik egykoron közelebbről ismerték. Brahms első szimfóniájának és Debussy »Nocturnes«-jeinek igazán imponáló eldirigálásával olyan vérbeli karmesterkvalitásokat árult el, melyek a vezénylőpálca legnagyobb mestereinek összehasonlítását is kiállják. Dohnányi »Ünnepi nyitánya« mély hatást váltott ki a hallgatóság körében. Ormándy első koncertjén *Millstein*, a másodikon *Szigeti* József működött közre. Kivételes gyönyörűséget szereztek mindketten hallgatóságuknak a Csajkovszky, illetőleg a Beethoven-versenyművek eszményien szép előadásával.

A Budapesti Hangversenyzenekar élén ismét megjelent *Freccia* Massimo, a fiatal olasz karmester. Ezúttal azzal lepett meg, hogy Schumann »negyedik« szimfóniájának interpretálására vállalkozott. Ha a schumanni szimfónia hangszínfogyatékosságait nem is tudta velünk feledtetni, mégis meglepett stílusos tempóingadozásaival és a romantikus kantilénák belsőséges átérzésével. Műsorának fénypontja *Castelnuovo-Tedesco* »Velencei kalmár« c. nyitánya volt. *Busch* Adolf Brahms hegedűversenyét játszotta tökéletes stílusérzékkel, elbűvölően szép tónussal. Mindkettőjüket megkülönböztetett szeretettel ünnepelte a közönség.

A bécsi filharmónikusok élén *Furtwängler* jelent meg a Városi Színház pódiumán. Beethoven-estet dirigált. Talán ez a koncert volt az utolsó három hónap zenei eseményeinek kulminációs pontja. Ahogyan az »ötödik«-et és az »Egmont«-ot tolmácsolta, arról vaskos tankönyvet lehetne írni kezdő karmesterek számára. És ha a »Pasztorál«-szimfónia tempóival, dinamikai beosztásával nem is értettünk mindenben vele egyet, hódolattal tesszük le a tollat egekbe nyúló kvalitásai előtt és egyetértünk a közönséggel, mely tombolva ünnepelte egész estén át, a kitűnő osztrák zenekarral együtt.

Weisbach Hans ragyogó filharmónikusaink élén vezényelte a »Kilencedik«-et. Főként az utolsó tétel felépítése ragadott magával. Kevésbé értettünk egyet az első tétel vontatott tempójával és a scherzo tétellel, melyben Weisbach három különféle tempóban pergette le a d-moll fugátót. Fischer Annie Esz-dur koncert tolmácsolása poétikus szépségekben bővelkedett. Megérdemelt elismerő tapsorkánban volt része. A szólisták — *Báthy* Anna, *Basilides* Mária, *Rösler* Endre és *Losonczy* György — kifogástalanul állották meg helyüket. Elismerést érdemel a *Fővárosi Énekkar* is, bár ezúttal az intonáció tisztaságában mintha fáradtság és kimerültség jelét éreztük volna.

Ebben a kavargó, sűrű karmesterjárásban furcsán hatott a Hangversenyzenekar kísérlete : koncertjüket *karmester nélkül* játszották le. Erről a bolsevíki

eredetű experimentumról már egy ízben részletesen írtunk, egy régebbi hasonló kísérlet alkalmából.[1]) Véleményünk most sem változott meg : a nagy munka, melyet a betanító *Weiner* Leó és a kitűnően képzett, muzikális zenekar ennek az estnek előkészítésével végzett, nem áll arányban az elért eredménnyel. Ugyanezt a műsort egy közepesen jó, rutinos karmester vezetésével ez a fegyelmezett együttes még sokkal szebben játszotta volna el. Pedig ebben az esetben csak Mozart és Schubert opuszairól volt szó. Beethoven, Brahms, Liszt, Debussy munkái a tapasztaltak után 3—4 hónapos előkészítést kívánnának meg! Ez pedig nem éri meg a fáradságot.

A *Szimfónikus Zenekar* két legutolsó hangversenye örömteljes tanuságot tett a fiatal orkeszter fejlődéséről. Magának a karmesternek, *Sámy* Zoltánnak még nagyon sokat kell tanulnia ahhoz, hogy a fiatalok kegyetlen iramában megállja helyét, de jó keze és fegyelmező készsége elég biztosítékot nyujtanak a jövőre nézve. Fúvókórusát azonban nem fog ártani, ha alaposan megrostálja. Malipiero »Arménia« c. szimfónikus költeménye, Strauss »Don Juan«-ja és Ravel »Spanyol rapszódiája« komoly stúdiumokra vallottak. A záróhangverseny fénypontja *Polgár* Tibor öt tételes szvitje volt, melynek középső tételei izgalmas filmkísérőzene-szerű tagozódásukkal zajos tapsokra ragadták a közönséget. Magyaros tételeinek »bartókos« feldolgozásmódját azonban kissé mesterségesnek éreztük. *Palotay* Vilmos Dohnányi elragadóan szép, költői mélységekkel teli gordonkaversenyével aratott megérdemelt sikert, míg *Koromzay* Dénes Brahms hegedűversenyével birkózott meg, nem mindig osztatlan élvezetet keltve, bár játékából kiérzett az a mélységes áhítat, mellyel a nagy Mester halhatatlan remekéhez közeledett.

Kemény fába vágta fejszéjét *Vaszy* Viktor, midőn Kósa György »Jób«-kantátájának bemutatására vállalkozott. Ez a kissé egyhangú, vígasztalan fájdalmakkal túltömött, alapjában véve naiv kompozíció csak *Basilides* Mária eszményi tolmácsolásában tudott valahogyan közelebb férkőzni lelkünkhöz. Sokkal nagyobb sikert aratott *Vincze* Ottó ötletes szvitje ; benne egy fiatal, törekvő, nagyon tehetséges, sokat tudó komponista jövőjének szép ígéretét láttuk meg. Vaszy Viktor vezényelte még a fiatal szerzők műveiből egybeállított hangversenyt is, melyen *Koudela* Géza dr. mondott magvas bevezető konferanszot. *Major* Ervin és *Ottó* Ferenc fakó, jelentéktelen iskolai dolgozatairól nincs mit mondanunk. Az még nem elég az orkesztráláshoz, ha valaki ismeri a fuvola és a klarinét hangterjedelmét. Amit még ezen túl kell tudni — és ma sokkal jobban, mint valaha, mert ma már az iskola padjában is virtuózan orkesztrálnak a főiskola növendékei! — azt a jelekből ítélve soha nem fogják megtanulni ; hiányzik hozzá a színérzékük és formaösztönük. A koncert nívóját *Polgár* Tibor, *Kókai* Rezső és *Rajter* Lajos mentették meg. Polgár sokszor méltatott bravúros miniatürjei, Rajter becsületes törekvésű, jól hangzó szimfónikus szvitje, megérdemelt tapsorkánt váltott ki a szépszámú, előkelő közönség körében. Elismerés illeti *Vaszy* Viktort ambíciózus szerepléseért ; ha zenei memóriája javulni fog és nem lesz kénytelen vezénylés közben folyton a partitúra rengetegeiben elmerülni, több kapcsolatot talál majd zenekarával és akaratát, szándékát szuggesztívebben tudja majd közölni velük.

Demény Dezső C-dur miséje volt a Sugár Viktor vezényelte *egyházzenei hangverseny* kimagasló száma. Romantikus hatásokkal, sokszor világias hangulatokkal telített, sok őszinteséggel, nagy tudással megírt kompozíció, melynek lírai részletei különösen megnyerték a hallgatóság tetszését. A partiturának legértékesebb mozzanatai a gyönyörűen szárnyaló *Kyrie*, a mesterien felépített *Cum sancto Spiritu*

[1]) L. »A Zene« X. évfolyamának 2. számát.

zárófuga, az áhítatos *Credo* és a wagneri harmóniák felé orientálódó *Benedictus*. Ugyane hangversenyen hallottuk *Antalffy* Vilmos érdekes Karácsonyi énekét és P. Szabó Polikárp vegyeskarra és nagy zenekarra komponált költői »Tu es Petrus«-át. Nagy külső siker keretében zajlott le a *Székesfővárosi Zenekar* spanyol hangversenye is, melynek szenzációja *Cassado* Gaspar gordonkaművész fellépése volt. D-moll koncertjét, valamint három spanyol mester zongorakíséretes gordonkakompozícióját eszményiesen szép tónussal, fölényesen biztos technikával és olyan gazdag dinamikával játszotta el, hogy a hallgatóság alig tudott betelni játékának egyéni varázsával. *Bacarisse* szimfónikus képeinek és *Pedro* néger ájtatosságának tökéletesen kicsiszolt bemutatásával nemcsak a kitűnő zenekar, hanem *Fleischer* Antal, a vezénylő karnagy is, tomboló sikert arattak. A *Bor* Dezső karnagy vezényelte magyar hangversenyen *Albert* Ferenc aratott zajos tapsokat Hubay két hegedűkompozíciójának virtuóz eljátszásával. *Mannaberg* Rózsit is percekig ünnepelte a Vigadót teljesen megtöltő közönség Liszt magyar fantáziájának bravúros eljátszásáért. *Kodály* Marosszéki táncai, *Siklós* Szinfoniettája és *Buttykay* »Ünneprontók« c. szimfónikus költeménye egészítették ki a változatos szép műsort.

Ünnepi hangulat áradt szét a nézőtéren *Dohnányi* és *Telmányi* szonátaestjén. A két európai hírű mester tökéletes interpretációban szólaltatta meg *Franck* Cézár *A*-dur, *Mozart G*-dur szonátáját és az isteni »Kreutzer«-t, mellyel különösen nagy gyönyörűséget szereztek hallgatóságuknak.

Dohnányi Ernő szextettje volt a fénypontja a *Júniusi Hetek* keretében lezajlott kamarazene-hangversenynek, melyet a belügyminisztérium dísztermében tartottak meg. A kitűnő Mester legújabb alkotása méltán sorakozik eddigi opuszai mellé. Tökéletes formai arányait érdekesen egyéni romantikus hangulat tölti ki, melyben gyönyörű költői lírikus témák dramatikus kitörésekkel váltakoznak. Megkapó a mű gazdag tematikus invenciója, mely a mai gondolatszegény »népdalfeldolgozó« világban szinte művészi szenzáció erejével hat. A kitűnő előadás még fokozta a kompozíció hatását és a közönség méltán ünnepelte tombolva az illusztris szerzőt az előadókkal együtt.

A júniusi zenekari koncertek közül emlékezzünk meg a *Zeneművészeti Főiskola* és a *Nemzeti Zenede* növendékzenekarairól, valamint a fiatal karmesterek bemutatkozó estjéről. *Zsolt* Nándor vezetésével örvendetesen szép előadásban hallottuk Mozart szerenádját, Beethoven »Egmont« nyitányát és Liszt »Mefisztó« keringőjét. A zenekari számok között *Székely* Kató, Székely Arnold tanár nagy reményekre jogosító növendéke Schumann a-moll koncertjét játszotta, teljesen kiforrott előadással; mintha nem is növendékhangversenyt hallottunk volna! A Nemzeti Zenede évzáró hangversenyének legsikerültebb száma Sibelius »Finnlandia« c. szimfónikus költeménye volt. A szólisták közül dícsérettel kell megemlékeznünk *Jeszenszky* Honáról és *Magyar* Gáborról; utóbbi Schumann gordonkaversenyét szólaltatta meg szép tónussal, muzikálisan. A zenekar betanításának érdeme *Fleischer* karnagyé. Magas színvonalú volt a karmesterképző tanfolyam bemutatkozása. *Unger* tanár osztályából főként Faragó György, Pongrác Zoltán, Szabó Gábor, Gessler György és Klein Ferenc tűntek ki, de jól állották meg helyüket Dobránszky Clarisse, Gergely János és Somogyi László is. A nagyszámú közönség zajos tetszésnyilvánítással méltatta a gyönyörű pedagógiai eredményt.

Hubay Jenő mesteriskolájának három igen nagy reményekre jogosító művészjelöltje lépett fel a főiskolai növendékzenekar kísérete mellett. *Fejér* Sándor, *Bardócz* Margit, *Bruckbauer* Ferenc és *Lengyel* Gabriella hegedűversenyrészleteket és koncertdarabokat játszottak bravúros technikával, nagy zenei érzékkel. Valamennyiükön meglátszott Hubay mester világszerte ismert pedagógiai zsenijének sugallata.

Dohnányi Ernő főigazgató zongora-mesteriskolájának három neveltjét hallottuk e hó folyamán: *Faragó* Györgyöt, *Böszörményi Nagy* Bélát és *Pázmán* Györgyöt. Amit Dohnányitól, a zongorajáték ma élő legnagyobb mesterétől elleshettek, azt híven tükröztették nagyon élvezetes előadásuk közben. Amit ezenkívül maguktól adnak hozzá, ez lesz döntő további sorsuk kialakulásánál. Az az érzésünk, hogy hármuk közül *Faragó* György páratlan adottságának kibontakozását fogja az élet is igazolni. Dr. L. H.

VIDÉKI ZENEÉLET

Miskolc. A városi Hubay Jenő zeneiskola májusban rendezte VII. növendékhangversenyét, melyen az iskola kiváló és nagyrahivatott énekkara tett ismét tanubizonyságot arról, hogy Miskolc kulturális életében a vokális művészet milyen magas fokra emelkedett azok szemében, akik évről-évre szeretettel és figyelemmel kísérik ennek a nagy ökonómiával fejlesztett, fegyelmezett és tökéletesített pompás együttesnek minden egyes hangversenyét. Az énekkar szárnyaló dinamikája, kristályos intonációja és éles ritmikája *Hollósy Kornél* tanárnak, a lelkes és nagytudású dirigensnek, az országosan elismert zeneszerzőnek avatott vezetését dícséri. Egyforma tökéletességgel szólaltak meg a csengő leányajkakon *Buxtehude, Donizetti, Mendelssohn, Geszler György* és *Vannay* ihletett kórusai. Legmelegebb sikere volt azonban *Geszler Ödön* orgonakíséretes, mély érzésekkel teli, hatalmasan felépített »*Elégiá*-jának, *Király-König Péter* klasszikus szépségekben pompázó, színdús »*Reggeli dal*«-ának és *Sauerwald Géza* három gyönyörű, nagyon nehéz, de nagyon hatásos, igaz magyar szívből jövő *Petőfi*-dalának. A telt hangversenyterem minden egyes száma után lelkesen ünnepelte a pompás énekkart és kiváló dirigensét, *Hollósy Kornél* tanárt. A zongora- és orgonakíséretet *Jászay Eleonóra* és *Szücs Loránd* növendékek látták el nagyon tehetségesen, az énekszámok közben pedig *Engel György* orgonált figyelemreméltó technikával és stílusos, színes regisztrálással.

Pécs. A pécsi katolikus kör április végi hangversenyének műsorán a Boldog Margit tanítónőképző intézet énekkara Tóth Aladár vezényletével kitűnő előadásban szólaltatta meg *Kerényi* »Császárné pávája« és *Siklós* »Mese« c. női kórusait. Tiefenthaler József dr. a családról és az ifjúságról tartott igen mélyen szántó előadást, míg Molnár Magda Rachmaninoff cisz-moll préludejét játszotta hatásosan.

Győr. Az Ének- és Zeneegylet zeneiskolájának tanári kara május végén sikerült hangversenyt rendezett, mely találóan cáfolta meg a vidéki koncertek igazságtalanul rossz hírét. Hermann László igazgató igen nívós együttesről gondoskodott, midőn Gerő Frigyes, dr. Ámon Ferenc, Helényi Gyula, Faber Anna, Molnár Margit és H. Szanyi Irma tanárok bevonásával Mozart kétzongorára írt D-dur szonátáját, Beethoven első vonósnégyesét és Goldmark zongoraötösének két középső tételét szervírozta a zeneiskola díszternét zsúfolásig megtöltő közönségnek. A kamarazeneszámok között Bányász Gyuláné és Gözsy-Kováts Istvánné énekeltek két Mendelssohn-duettet, muzikálisan, sok stílusérzékkel. — A zeneiskola májusi növendékhangversenyein Herrmann László, Faber Anna, D. Turóczi Matild, Opitz Lujza, Gözsi-Korváts Istvánné, H. Szanyi Irma, Molnár Margit és Helényi Gyula növendékei szerepeltek változatos műsorral. A magyar szerzőket Bloch, Heller, Hubay, Horváth, Bartók, Poldini, Radnai, Kazacsay, Lavotta, Siklós, Hermann L. és Bátor Sz. képviselték.

Hódmezővásárhely. A római kat. Egyházi Énekkar igen sikerült hangversenyén színültig telt meg a »Fekete Sas« díszterme. Részleteket hallottunk Király-König Péter gyönyörű B-dur miséjéből; betanításáért Tóth Lajos karnagyot illeti elismerés. Mély hatást tett Koudela 136. zsoltára, az Iparos Daloskör kitűnő interpretációjában. Zajosan megtapsolták dr. Belle Ferenc hegedűjátékát és Kertész Lajos énekszámait is.

Nagykanizsa. Bach és Händel centenáriuma alkalmából a Városi Zeneiskola tanárai kitűnően sikerült hangversenyt rendeztek, melyen Szeless Béla, Kerekes Irén, Honti Ilona, F. Pásztor Irma és F. Garai Margit közreműködésével a két halhatatlan német zeneköltő alkotásai (invenciók, fugák, szonáták, variációk stb.) kerültek előadásra igen gondos előkészítésben. Ujfalussy Erzsébet stílusos énekszámait,

valamint Vannay János igazgató igen tanulságos konferanszát lelkesen tapsolta meg a közönség. Igen nagy sikert aratott Stefániai Imre főiskolai tanár is, aki önálló zongoraest keretében játszotta el Chopin és Liszt néhány reprezentáns művét, valamint saját Vidalita-ját és Kreisler »Liebeslied«-jének szellemes átiratát. A nagyszámú közönség lelkesen ünnepelte egész estén át. Meg kell emlékeznünk még a nagykanizsai pompás rádióközvetítésről is, melynek keretében *Vannay* és *Kodály* gyönyörű kórusai és *Siklós* zongorahármasának első két tétele szólaltak meg az éter hullámain át, hirdetve a nagyszerűen fejlődő határváros jelentős kultúráját. A Városi Zeneiskola május havi növendékhangversenyein a kitűnő tanári kar ismét tanujelét adta buzgó ügyszeretetének és kiváló rátermettségének. Különösen szép volt a magyar szerzők műveiből egybeállításott hangverseny, melyen Bartók, Bloch, Dohnányi, Demény, Gaál F., Hollósy, Kadosa, Kodály, Kazacsay, Liszt, Poldini, Siklós, Thomán és Vannay műveiből hallottunk érdekes szemelvényeket.

Szeged. A Székesegyház ének- és zenekara gróf Klebelsberg síremlékének felavatási ünnepélyén rendezett gyászistentisztelet keretében Király-König Péter d-moll rekviemjét adta elő igen gondos előkészítésben. Csomák Elemér karnagy, Antos Kálmán orgonaművész és a magánszólamokat éneklők: Cholnoky Margit, Solymossy Margit és Kertész Lajos tudásuk és művészi ambíciójuk legjavát állították a gyönyörű cél szolgálatába. Az eredményre büszkék lehetnek nemcsak a lelkes közreműködők, hanem a hazai zenei kultúrát lelkesen propagáló derék szegediek is.

BELFÖLDI HÍREK

Hodula István zongoraművész és zeneszerző váratlanul, 38 éves korában meghalt. Budapesten született 1897-ben. Atyja altábornagy volt. Főiskolai tanulmányainak befejezése után előbb a Nemzeti Zenede, majd a Székesfőv. Felsőbb Zenetanfolyam tanára lett. Dalokat, hegedű- és zongoradarabokat komponált, e művei sok invencióról és jeles felkészültségről tanuskodtak. Kollégái, barátai nagyon szerették közvetlensége és szívjósága miatt.

Laub István a Zeneművészeti Főiskola zongoratanára rövid szenvedés után, május 2-án meghalt. 1883 május 27-én született Budapesten. Tanulmányait Chován Kálmánnál (zongora) és Koessler Jánosnál (orgona, zeneszerzés) befejezvén, a debreceni Városi Zeneiskolához került mint zongora- és elmélettanár. Később Kassán működött, hol kivette részét a város zenei kultúrájának fejlesztésében. 1907-ben került a Zeneakadémiára, hol előbb orgonát, majd zongorát tanított. Típusa volt a lelkiismeretes, pontos tanárnak. Virtuóz zongorajátéka fiatalkorában feltűnést keltett, főkép a világháború előtt rendezett vidéki hangversenykörutain. Sírjánál a Zeneművészeti Főiskola koszorúját Székely Arnold tanár helyezte el, megható megemlékezés kíséretében.

A Hubay Jenő-jutalomdíjat, melyet a székesfőváros Hubay negyvenéves művészi jubileuma alkalmából alapított, e tanév végén *Bardócz* Margit nyerte el.

Chován Kálmán-emléktáblát lepleztek le Szarvason, a híres gimnázium homlokzatán. *Raffay* Sándor püspök tartalmas avatóbeszéde után dr. *Horváth* Dezső, a Szarvasi Öregdiákok Szövetségének titkára méltatta nagyhatású emlékbeszédében Chován Kálmán érdemeit és működésének üdvös hatását. A szép emléktáblát, amely *Boda* Gábor szobrászművész tervei szerint készült, *Kelló* Gusztáv evangélikus igazgató-lelkész vette át megőrzésre. A Zeneművészeti Főiskola nevében *Siklós* Albert, a Magyar Zeneszerzők Országos Egyesülete és a Magyar Zenebarátok Szövetsége nevében *Szabados* Béla, a Magyar Luther Társaság és az Országos Luther Szövetség részéről *Szánthó* Róbert helyeztek koszorút az emléktáblára. Dr. Haviár Gyula egyházmegyei felügyelő záróbeszédével végződött a meleghangú emlékünnep.

A Liszt Ferenc-ösztöndíjat 1873-ban alapította a Főváros. E tanév végén három 200 pengős díj került pályázat útján kiosztásra. A döntés értelmében *Geszler* György zeneszerzőnövendéket (Siklós tanfolyamából), *Székely* Katót (Székely Arnold tanfolyamából) és *Stanzel* Jánost jutalmazták meg tanulmányaik kiválóan sikeres befejezése alkalmából.

Csávojszky Vince, az állami színházak népszerű és méltán közkedvelt gazdasági főnöke most ünnepelte meg operai szolgálatának 25 esztendős évfordulóját. Ez alkalommal meleg szeretettel ünnepelték. Elsőnek *Radnai* Miklós és *Vojnovich* Géza köszöntötték, majd dr. *Székelyhidy* Ferenc, az Operaház, *Gál* Gyula pedig a

Nemzeti Színház művészeinek a jókívánságait tolmácsolta, a színház személyzete pedig a szokásos jubileumi aranygyűrűt nyujtotta át neki. Nagy hozzáértéssel és pártatlan ügybuzgalommal intézi a színház gazdasági dolgait. Ő valósította meg a bérletrendszert és a különböző nagysikerű jegyakciók is mind az ő nevéhez fűződnek. Huszonöt év előtt került az Operaház kötelékébe. Az Operaház gazdasági ügyeit olyan kiváló szakértelemmel intézi, hogy legmagasabb helyről való kitüntetése valószínűleg nem is marad el.

Székelyhidy Ferenc dr. operai tagságának negyedszázados jubileumáról már a mult tél kezdetén emlékeztünk meg lapunk hasábjain. A hivatalos ünnepség most zajlott le a *Hunyady László* június 17-iki előadásán. Az előadás megkezdése előtt vitéz dr. *Haász* Aladár a kultuszminisztérium üdvözletét tolmácsolta, utána *Radnai* Miklós és *Mészáros* Sándor az állami színházak nevében, dr. *Medrey* Viktor a Zeneművészeti Főiskola, *Papp* Viktor a Filharmóniai Társaság barátai, *Sidló* Ferenc a Fészek-klub, *Márkus* László a Rotary-klub, *Békeffi* László a Színészszövetség nevében üdvözölte a jubilánst. Midőn a függöny felgördült és Hunyady László megjelent a színen, a nézőtéren percekig tomboló zúgó tapsvihar tört ki. Az ünnepi előadást társasvacsora követte, melyen tósztok hosszú sorával köszöntötték fel a méltán nagyon népszerű kiváló művészt és pedagógust.

Eszterházy Ferenc gróf, a tatai hitbizomány ura, »Szerelmes levél« címen operát írt. Szövegkönyve — mely rokokó miljőben játszódik le — *Fóthy* János tollából eredt.

Fricsay Richárdot és Szeghő Sándort a kormányzó tényleges szolgálatból való kiválásuk alkalmából a honvédség zeneügyének fejlesztése érdekében kifejtett eredményes működésükért a IV. osztályú magyar érdemkereszttel tüntette ki.

Hubay »Cremonai hegedűs«-ét egy estén játszák Szegeden a Dóm-téren *Mascagni* »Parasztbecsület«-ével. *Tolnay* Pál műszaki felügyelő már napok óta készíti elő a helyszínen az előadás színterét.

A Zeneművészeti Főiskola díszes külsőségek között tartotta e hó közepén tanévzáró ünnepségét. A himnusz eléneklése után Dohnányi főigazgató záróbeszédében méltatta a tanév eseményeit s örömmel emelte ki a főiskola tiszteletbeli örökös elnökének, dr. Hubay Jenőnek kitüntetését, továbbá azt, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Bartók Béla tanárt levelezőtagjává választotta. Megillető dötten emlékezett meg Laub István és dr. Lehel István tanárok elhunytáról. Emlékeztette a növendékeket, hogy a Zeneművészeti Főiskola növendékének lenni olyan megtiszteltetés, amely arra kötelez, hogy ne csak tanulmányaikat végezzék teljes odaadással, de teljes erkölcsi értékű, teljes tudású művészi és szellemi felkészültségű magyarként kell mindenkor és mindenütt hazájuk díszére és becsületére válniok. Közölte továbbá, hogy több tanszakon meghosszabbítják a tanulmányi időt, majd kihirdette a díjnyertesek és az oklevéllel kitüntetettek névsorát. A lélekemelő záróünnepélyt a »Hiszekegy« eléneklése fejezte. Előtte egyórás tanári konferencia volt az intézet tanácstermében, melyen a tanári kar Dohnányi főigazgató indítványára egyhangúan jegyzőkönyvi köszönetet szavazott meg dr. Isoz Kálmánnak, a Főiskola igen népszerű titkárának, az évadban kifejtett páratlan szorgalmáért, eredményes tevékenységéért. Bozorkányos gyorsasággal készült el a Főiskola évkönyve is, mely a záróünnepély napján jelent meg. Bartók Béla és Zalánfy Aladár írásain kívül a tanév eseményeit, a tanárok zeneszerzői és irodalmi munkásságát és a Segítő Egyesület évi jelentését ismerteti.

KÜLFÖLDI HÍREK

»Der ewige Strom« címen Wilhelm Mahler egész estét betöltő oratóriumot fejezett be St. *Andres* szövegére.

Rozycki Casimir dalműve: »Eros és Psyche« nagy sikert aratott a stockholmi királyi Operában.

Egk Werner »Varázshegedű« c. dalművének bemutatóját Frankfurtban nagy érdeklődéssel várják.

Csajkovszky »Onyegin« c. dalművét most filmezik Prágában. A kísérőzenében Csajkovszky más művéből is helyeztek el töredékeket.

Hindemith, a Furtwängler-affér kapcsán emlegetett német komponista Párisban a *Salle Rameau*-ban sikerült hangversenyt adott. Bemutatták többek között »Mathis a festő« c. sokat vitatott szimfóniáját is.

Draesecke születésének századik évfordulóján a kitűnő mester *Kolumbus* c. karművét adják elő Auerbachban.

Bizet *C*-dur szimfóniáját Jean *Chantavoine* találta meg a párisi Conservatoire könyvtárában.

Pásztor János Beethoven-szobrát, melyet a történeti hírességű martonvásári parkban állítottak fel, gipszmásolatban a bonni szülőház udvarán állították fel.

Händel »Alcina« c. késői dalműve *Werner* átdolgozásában került színre nagy sikerrel Hannoverben.

Mlynarski Emil, a varsói Filharmonikusok egykori elnök-karnagya 65 éves korában váratlanul elhúnyt. Kompozíciói közül egy pályanyertes hegedűverseny, egy szimfónia és három opera említendők.

»A kék gyémánt« a címe *Bittner* Julius bécsi zeneköltő új dalművének.

Sztaniszlavszky, a nagy orosz rendező, moszkvai színházában előadta a »Carmen«-t, saját elgondolásában. Francia híradás szerint: ». . . leszaggatott minden ócska operasallangot *Bizet* művéről és visszavezette a nézőt a zeneköltő ihletének forrásához, Mérimée novellájához. Carmen végre maszk nélkül jelent meg az operaszínpadon, eleven és meggyőző emberek és nem bábok között.«

A bécsi Jankó-egyesület harminc éve áll fenn. Június 27-én nemcsak Bécsben, hanem Ausztria és Németország azon városaiban, ahol a zseniális magyar feltaláló klaviatúrarendszerét sikerrel propagálták, előadásokat és hangversenyeket fognak rendezni, ezeken bemutatják a Jankó-féle zongora sokat megvitatott előnyeit. Friedrich Weisshappel, a bécsi Jankó-egyesület tevékeny elnöke, arra kéri a magyar művészeket, hogy alapítsanak Jankó szülőházájában, Magyarországon is egyesületeket, azonkívül közöljék a bécsi központtal (Wien XVIII., Canongasse 19.) az ország területén esetleg használatban levő Jankó-zongorák helyét.

Delius Frigyesnek, a legnagyobb angol zeneszerzőnek holttestét, aki a mult nyáron a *Páris* melletti *Grez-sur-Laing*-ban halt meg, végső kívánsága szerint Angliába vitték, hogy ott helyezzék örök nyugalomra. A Delius hamvait tartalmazó leforrasztott ólomkoporsó vasárnap hajnalban érkezett Limpsfieldbe, ahol Charles Steer lelkész, Delius barátja, rövid temetési szertartást végzett. Vasárnap délután gyászistentiszteletet tartottak a falu templomában. Válogatott zenekar Delius műveit játszotta Sir Thomas Beecham, a híres karnagy vezetése alatt, aki a sír mellett rövid emlékbeszédet tartott. Megemlítette, hogy az ősi Delius család neve eredetileg: *»Deli«* volt. Ezt a nevet a XVI. században latinosították el. A család leszármazottai ma is *Magyarországon* és *Angliában* élnek.

Karlsbad fürdőzenekara ezen a nyáron ünnepli fennállásának századik évfordulóját. Ünnepi hangversenyeken kívül zenetörténeti kiállítást is rendeznek. Ezen azt a spinétet is bemutatják, melyen Mozart fia játszott Karlsbadban.

Salzburg ünnepi játékai július 27-én kezdődnek. *Drámai előadás* mindössze kettő lesz, mindkettő *Reinhardt* Miksa rendezésében: a »Jedermann« a Dómtéren vagy a Festspielhausban *hatszor* kerül színre; a »Faust« a Festspielhausban vagy az udvarán, az ott felépített *Faust-városban* ugyancsak *hatszor*. A *kilenc operaelőadást öt* karmester vezényli: Arturo *Toscanini*, Bruno *Walter*, Erich *Kleiber*, Felix *Weingartner* és Josef *Krips*. Toscanini vezényletével kerül előadásra *Verdi* »Falstaff«-ja és *Beethoven* »Fidelio«-ja; Bruno Walterrel *Mozart* »Don Giovanni«-ja, *Gluck* »Iphigenia«-ja és *Wagner* »Tristan és Isolde«-ja; Kleiberrel *Strauss* »Elektra«-ja; Weingartnerrel *Mozart* »Cosi fan tutte«-ja és *Mozart* »Figaro házassága«; Krips vezényletével *Strauss* »A rózsalovag«-ja. Legsűrűbben kerül előadásra a »Don Giovanni«: ötször és a »Falstaff« és »Fidelio«: *négyszer-négyszer*. A többi operának csak *két-három* előadása lesz. A bécsi filharmonikusok *zenekari hangversenyei* közül (egyrészük a *Festspielhausban*, másrészük a Mozarteumban lesz) *kettőt dirigál Toscanini*. Augusztus 15-én a *Mozart—Brahms-koncertet*, augusztus 22-én pedig *modern mesterek* műveit vezényli. *Weingartner* és Bruno *Walter* is két-két hangversenyt vezényel: *Beethoven*-szimfóniákat és *francia mesterek* műveit, ez *Mozart—Bruckner*-t és *Mahler* III. szimfóniáját. Egy *Mozart—Haydn—Beethoven*-hangverseny dirigense Erich *Kleiber* lesz és végül Adrian *Boult* angol karmester is vezényel egy hangversenyt, amelynek műsorán *Haendel* és *angol zeneszerzők* művei szerepelnek. A többi hangverseny közül a *hat* szerenádot a »Residenz« udvarán és a *két Mozart* egyházi hangversenyt a St. Peter-templomban Bernhard *Paumgartner*, a Mozarteum igazgatója vezényli, az *öt* Dóm-koncertet pedig Joseph *Messner*, salzburgi karnagy.

Mozart első operáját, melyet a salzburgi Mester 11 éves korában komponált egy iskolai előadásra, most fedezte fel dr. Teuschert, az ismert osztrák Mozart-kutató. Mozart dalművét átdolgozta, az eredeti latin szöveget németre fordíttatta és a kis opera július elején a *salzburgi bábszínházban*, a híres Marionetten-Theaterben kerül bemutatóra.

A »Trisztán«-t június 10-én pontosan *hetven év előtt* mutatták be a müncheni operában. Wagner halhatatlan zenedrámájának ez volt a 325-ik előadása.

Reznicek »Aranyborjú« c. balettjét a prágai opera tűzte műsorra.

Klemetti finn zenetudós a finn zene történetét rendezi sajtó alá. A három kötetes mű Helsinkiben jelenik meg.

Pawlow Eugen orosz zeneszerző zongoraversenye nagy sikert aratott. Az egytételes mű Szkriabin és Liszt hatásokat mutat fel.

A »Siberia«-t Giordano Umberto hatásos dalművét, melynek Illica írta szövegét a jövő évadban Lipcsében ismét a közönség elé viszik. Ugyanitt játszották már 1907-ben.

A newyorki Metropolitan szanálását a The Juilliard Foundation társaság vette át. Olcsó ciklusokat rendez tagjai részére, ezeken három dollár lesz a legdrágább hely. A nemzetközi szezon előadásain — melyeken világszerte ismert sztárok szerepelnek — hét dollár lesz a legjobb hely ára. Az új igazgató, Herbert *Witherspoon*, az egykori hírneves basszista már átvette az ügyek vezetését.

Stravinszky »Petruska«-jából filmfelvétel készül Hollywoodban. Rendezője M. Wallmann, a bécsi opera koreográfusa.

Musszorgszky, a Boris Godunov szerzője 1835 március 28-án született, tehát pontosan száz évvel ezelőtt!

Chrysander összegyüjtött írásai jelennek meg legközelebb öt kötetben Lipcsében.

Trondheim, a norvég ősi székváros, Bach-ünnepséget rendezett, melyen a halhatatlan Thomas-kántor 4 kantátéja és két motettája, valamint a János-passzió kerültek előadásra, Erik *Saltressand* zeneigazgató vezetésével.

Bruch Maxnak a kölni születésű hegedűművésznek és zeneszerzőnek — a híres g-moll versenymű komponistájának — Liverpoolban, ahol a Philh. Society karmestere volt, szobrot állítanak.

Ulvestad norvég zeneköltő a *Morgenposten* zenekritikusa hatásos kantátét írt, melyet Osloban nagy sikerrel mutattak be.

A Bayreuther Bund, mely Wagner Szigfrid kezdeményezésére alakult 1925-ben, most az ifjúság zenei nevelését is programjába vette.

Vecsey Ferenc báró, a világhírű hegedűművész, *Hubay* egyik legkiválóbb növendéke Rómában 42 éves korában váratlanul elhúnyt. 1893-ban született Budapesten. Előbb apjánál tanult, de tudása kevés volt ahhoz, hogy a gyorsan haladó gyermeket oktathassa. Ekkor mutatta be — 35 év előtt — Hubay mesternek, ki ámulva hallgatta a kis fiú csodálatos játékát. Három évi tanulás után a kis Feri lázba ejtette tüneményes játékával a közönséget. Ezekután ragyogó feltételekkel szerződtették világkörüli hangversenyturnéra. Bejárta Amerikát, Keletázsiát, kiterjesztve diadalútját Afrika északi partjaira is. Fölényes virtuózitása mellett artisztikus előadókészségével és ritkán hallható nemes tónusával ragadta magával hallgatóságát. Műsorát saját kompozícióival is tarkította. *Valse triste*-je egyike lett a legnépszerűbb hegedű-szalóndaraboknak. Tíz év előtt nősült. Özvegye Baldeschi Júlia grófnő gyászolja a római arisztokrata körökben is népszerű művész korai eltávozását.

Schuricht Carl a nyár folyamán Bruckner 2—3 szimfóniáját és a német ifjú gárda zenekari műveit játssza Scheveningenben.

A híres aacheni dómkórus Rehmann karnagy vezetésével nagy sikerrel vendégszerepelt Milanóban.

A leningradi akadémia énekkara és zenekara a »Judás Makkabeus« kitűnő előadásával hódolt Händel emlékének.

Beethoven »István király« nyitányának kéziratvázlatát találták meg egy newyorki régiségkereskedőnél, ki az ereklyét 50 centért vette egy kiárusításon. Érdekes, hogy az ismert főtéma ötödik üteme is szinkópás ezen a vázlaton; a tizenkettedik ütemnél pedig másként folytatódik, mint az eredeti kompozíció.

Haelssig Artur, az ismert stuttgarti karmester, rendező és költő, ki régi operákat már több ízben dolgozott át sikerrel, Mozart »Titus«-ához írt új szövegkönyvet. Az érdekes kísérlet ősszel kerül bemutatásra.

Strauss János hátrahagyott operettjét: »Die Tänzerin Fanny Elssler« *Skraup* Siegmund jelenetezésében hozzák színre a boroszlói Városi Színházban.

Drezdában nyári karmesterképző tanfolyam nyílt meg. Vezetője *Kutzschbach* főzeneigazgató.

Blech Leo, a berlini Opera egykori karmestere Stockholmban vendégszerepelt. A svéd király ebből az alkalomból az *udvari karmester* címmel tüntette ki.

A bécsi filharmónikusok bérleti hangversenyein a jövő évadban *Weingartner* öt, *Furtwängler* és *Walter* négy-négy, *Toscanini* két koncertet vezényel.

Hubay Jenő »Karenina Anná«-ját a nürnbergi Operaház kitűnő együttese, mely június közepén Baden-Badenben szerepelt, zsúfolt nézőtér előtt játszotta. Hubaynak e nálunk is nagy sikerrel játszott műve első taktusától az utolsóig lekötötte a közönség figyelmét. A német lapok igen jelentős sikerről számolnak be.

Romain Rolland, a »Jean Cristoph« poétája többkötetes Beethoven-életrajzon dolgozik. A halhatatlan Mester életének eddig megoldatlan mozzanataiba világít be, lélektani elemzésekkel.

Két új balett kerül színre a párisi Nagyoperában. Egyiknek »Az eszményképek« a címe és szerzője Gabriel *Pierné*, a másiké »Grisi« és szerzői: *Téramond* és *Tomasi*. Utóbbi a második császárság idejében játszódik és hősnője Emma Grisi, az egykor körülrajongott párisi balerina.

Backhaus Vilmos Beethoven négy szonátáját játszotta e hó elején a londoni Queens Hallban, igen nagy sikerrel.

A dortmundi Bach-Verein a *János-passzió* és a *Messiás* kitűnő előadásaival hódolt Bach és Händel szellemének.

A kölni operai ünnepi hetek műsorán *Mozart*, *Lortzing* és *Wagner* művei szerepelnek.

Improvizáló tanfolyam nyílik meg Lipcsében ez év őszén a *Thomaskirche* orgonaés egyházzenei kurzusán. Célja korálelőjátékok, közjátékok, preludiumok rögtönzése. Vezető tanára: Hermann Joel.

Schütz ünnepi hangversenyt rendeztek a 350 évvel ezelőtt született német mester emlékére Monmouthban (U. S. A.) a Columbia Universityn. Lovell P. Beveridge vezetésével oratóriumrészletek és kantáták szerepeltek műsoron.

A kasseli zenei hét kimagasló eseménye *Böttcher* »Des Geistes Schwert« c. hatalmas karművének bemutatása volt.

A »házimuzsika« propagálására hirdetett berlini pályázatra több ezer pályamunka futott be. A bírálóbizottság csak szeptemberre készül el selejtező munkájával.

PÁLYÁZAT

A Magyarországi Munkásdalegyletek Szövetsége modern költők verseinek megzenésítésére hirdet pályázatot: három- vagy négyszólamú férfikarra, négy- vagy hatszólamú vegyeskarra és kétszólamú (női-, gyermek-) karra. Határidő 1935 augusztus 15. Részletesebb felvilágosítást nyujt a Szövetség irodája (Aréna-út 68); a pályaművek is erre a címre küldendők, ajánlott levélben.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottságának ingyenes nyári zenekari hangversenyei

a Székesfővárosi Zenekar és művészek közreműködésével.

A Városligeti Iparcsarnok előtti zenepavillonban	**A Fővárosi Képtár (IV., Egyetem-u. 6., volt Gróf Károlyi-palota) kertjében**
minden csütörtökön és vasárnap	minden szerdán és szombaton
½7—9 óráig	½7—9 óráig

A Városmajorban

(július 9-től)

minden kedden és pénteken ½7—9 óráig

A hangversenyek színhelyén a Székesfővárosi Széküzem a közönség kényelmére sétányszékeket helyezett el, amelyek elfoglalásáért, épúgy mint bárhol másutt, 20 fillért szed.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1935. — 6332

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára A 180/1951. sz.

54145

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V. ker., Pannonia-utca 14.
Telefon: 13-0-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félemelet 2.
Telefon: 84-5-29

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
35 AUG 14.
ÁTVETTE

Budapest
XVI. évfolyam, 16. szám
1935 augusztus 15.

TARTALOM

Jemnitz Sándor: A művészet rabszolgája. — Herbert Günther: Bach arcképei. — Sebestyén Ede: Bellini operái Budapesten (Halálának századik évfordulójára). — H. G.: Händel nyomdokain, Németországon keresztül. — Pasticcio. — Kóták-könyvek. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

A MŰVÉSZET RABSZOLGÁJA

Adottságainak kellő kifejtése, teljes szellemi és testi frisseségben való kitermelése fontos követelményeken múlik minden komoly művészegyéniség kialakulásánál. A művészetek akármelyik válfaját választják is élethivatásul, mindegyiknek megvannak az együttjáró sajátos kívánalmai.

Az énekesek »jó diszpozíció«-ja oly sok és folytatólagosan magas igényt támaszt velük szemben, amelyekről a teljesítményeikben gyönyörködő, vagy azokon bosszankodó közönségnek gyakran tudomása sincs. Mert ez a »jó diszpozíció« nem elégszik meg a föllépés elé becsempészett futólagos pihenőkkel, hanem sokkal finnyásabb: állandó figyelembevételére tart számot. S az állandó figyelembevétel a kisebb-nagyobb életszabályok végellathatatlan sorozatára aprózódik föl és kiterjed étel-italra, alvásmennyiségre, a szabadban való tartózkodás idejére, időpontjára. Egyes korlátozások — mint a dohány- és szeszstilalom — közismertek; mások — különösen a nemi életet szabályozók — kevésbé.

De mindez a korlátozás végeredményképpen kihat az egész életmódra, befolyásolja és irányítja annak minden kialakulását és ilyesformán a teljes embert, aki szüntelenül válaszúton van: vagy többre értékeli művészetét pillanatnyi szeszélyeinél és ellenáll a csábításnak; vagy pedig a magánélet káros élvezeteit becsüli többre és kedvteléseinek enged — művészi eszközeinek rovására, romlására.

Igaz, hogy van művész, akinél ez az engedékenység csupán látszólagos és megtévesztő. Van művész, aki nem is érzéki élvezetből kerül bizonyos romboló mérgek használatához, hanem különösmódon éppen a művészi becsvágyából kifolyólag dobja oda áldozatul testét, lelkét, hogy képességeit ideig-óráig annál lázasabban fölfokozhassa, kisajtolhassa. Bizonyos szempontból ezek is rabszolgái művészetüknek és végletes ellenpéldái a művészrabszolgák másik válfajának, amely mértéktelenné válik áldozatkészségében, túlzásba viszi a lemondást, aggályokkal gyötri magát és nem túlkapásokkal, hanem önsanyargatással, nélkülözéssel, természetes örömöktől megfosztott éveinek nyomasztó terhével árt művészetének. Ámde mindenki magában hordja a tulajdon mértékét. S az önkéntes rabszolgák természetes öröme talán éppen ez önkéntes rabszolgaságuk . . .

A levelesláda

Johannes Brahms-ról, a klasszikus és romantikus művészeti stílusokhoz közös nevezőt kereső és találó nagy német zeneszerzőről számos életrajzi tanulmány jelent meg már. Ismerjük *Max Kalbeck*, a Brahms-barát zenekritikus lelkes könyvét, *Walter Niemann* meleghangú kis kötetét, a Bach-kutató *Philipp Spitta* tudományos írását; hogy csak a legnevesebb munkákat említsük. De ezeknek az első életrajzíróknak szinte legyőzhetetlen nehézségekkel kellett megküzdeniök, mert a »Német requiem«, a Hans von Bülow karmester részéről — Beethoven kilenc szimfóniájára való célzással — »tizedik«-nek elnevezett c-moll szimfónia, a gyönyörű hegedűverseny, sok mesteri kamaraműve és több, mint háromszáz szebbnél-szebb dal szerzője szófukar, zárkózott ember volt, aki magánéletéről még adatszerűen sem kívánt nyilatkozni, csak korának néhány szaktekintélyét méltatta arra, hogy őket művészi szándékai és elképzelései felől tájékoztassa, érzelmeibe pedig senkit sem avatott be.

Rejtélyes elhatározásaihoz, tragikus élettörténetének a távolállók számára egyszerűen megfejthetetlen titkaihoz még a hozzá legközelebb állóknak sem volt kulcsuk. Érthető tehát, hogy sok lényeges kérdésben puszta föltevésekre és valószínűségszámításokra utalt régebbi életrajzírói gyakran téves előfeltételekből indultak ki, hiányos adatokból következtettek és a homályos pontokat részint elkerülték, részint félremagyarázták.

Ezekre a homályban maradt pontokra vet most fényt *Karl Geiringer* Bécsben, a *Rudolf M. Rohrer* könyvkiadóvállalat kiadásában megjelent legújabb (1935) Brahms-életrajza. Karl Geiringer — a bécsi »Gesellschaft der Musikfreunde«, a száz évnél régibb (1812-ben alapított) és kiváló zenekulturális érdemekre visszatekintő »Zenebarátok Egyesülete« mostani gondnoka — állása következtében abba a kivételesen szerencsés helyzetbe került, hogy Brahms hagyatékában megőrzött ezernél több levélbe elsőként szerezhetett betekintést.

A holsteini zsibárusok unokája, Johannes Brahms, apáitól örökölte a gyüjtögetés és megőrzés ösztönét. Ládájában félretett minden valamiképpen fontosabb levelet. Viszont meghagyta, hogy ezek a »Gesellschaft der Musikfreunde« könyvtárában elhelyezett hatalmas kötegek csakis születésének századik évfordulója (1933) után bonthatók föl . . . Szép vonás ez, amelyből a művész szigorú tapintatosságát olvashatjuk ki. Jól tudta, hogy ez a levélanyag közérdekű kincs, mert fölbecsülhetetlen kútforrás úgy a saját életére, mint a többnyire híres levélföladók életére vonatkozóan is. Hiszen alig volt korának jelentősebb zeneművésze, akivel levelezésben ne állott volna. Kíméletes rendelkezésével az ő halálukat akarta bevárni, mert bizalmas közleményeiknek közzététele talán kellemetlenül érinthette volna egyiket-másikat. S ami a legfontosabb : óvatosan kerülni kívánta a hozzá méltatlan látszatot, mintha a levélanyag feltárása mögött személyes óhajként barátainak és híveinek közvetett megjutalmazása, ócsárlóinak bosszúálló megbüntetése lappangana. A személyes érdek ismeretlen fogalom volt ilyen végsőkig fegyelmezett, tárgyilagos ember előtt.

Ellenkezően járt el, mint például *Richard Strauss*, aki nemrég elhúnyt szövegírójával, *Hugo von Hofmannsthal*-lal folytatott levelezését még a költő öngyilkosságának évében (1929) sietett nyilvánosságra hozni és ép erre a szenzációkat szimatoló napi érdeklődésre számított, amelyet Brahms, mindennemű aktualitás és konjunktúra elszánt ellensége, oly mélységesen megvetett . . . Csak az egyik levelezése jelent meg már valamivel korábban, 1927-ben. Már túlságosan türelmetlenül várta ugyanis a kíváncsi közvélemény, hogy végre fény derüljön Brahms életének legkülönösebb titkára : *Clara Schumann*-hoz való viszonyára!

Clara Schumann

Húszéves volt az akkor még teljesen ismeretlen zeneszerző, amikor 1853 szeptember 30-án Düsseldorfba utazott, hogy *Robert Schumann*-t, a német romantika nagymesterét meglátogassa és befejezett műveit, két zongoraszonátáját és első dalát neki eljátssza. Schumann lelkesedése határtalan ; a leghangulatosabb zenekritikák írója rögtön felfedezi a lángész bélyegét, tollat ragad és »*Neue Bahnen*« címen megírja utolsó gyönyörű cikkét . . . Rémlátásai elől alig néhány hónappal később a halálban keres menekvést Schumann ; Düsseldorf egyik hídjáról a Rajnába veti magát. Kifogják, de elméje örökre elborult. Endenichben, az őrültek házában hal meg 1856-ban.

De Brahms a megismerkedés emlékezetes napján nemcsak Robert Schumannhoz talált életreszólóan benső kapcsolatot, hanem feleségéhez, a nagyszerű zongoraművésznőhöz is. Ifjúsága egész hevével beleszeret a nála 14 évvel idősebb *Clara Schumann*-ba, saját zongoraestélyeiről lemond, hogy oldalán maradhasson a hetedik magzatával várandós szerencsétlen asszonynak, akit szűkös anyagi helyzete csakhamar újabb hangversenykörutakra kényszerít. Vele utazik, megható figyelemmel viseli gondját, vagy otthon őrzi a Schumann-család hat kis gyermekét. S Clara vonzalmat érez iránta, rokonszenvet, amelyből csakhamar viszontszerelem fejlődik.

Tudja ezt a meghitt baráti kör, elsősorban *Joachim József*, halálig hű barátja, a magyar származású klasszikus hegedűművész. Schumann temetése után senki sem kételkedik abban, hogy Brahms most apja példája szerint házasodik. (*Johann Jakob Brahms*, a vígkedélyű hamburgi nagybőgős, 24 éves korában vette el a nála 17 évvel idősebb, sánta kis varrólányt, *Christiane Nissent*.) S Clara, aki eddig hangsúlyozottan anyai szelídséggel védekezett, immár szabad és boldogan tartogatja igenlő válaszát. Végre az övé lehet, csalás és lelkifurdalások nélkül! . . . Clara vár — és Brahms ebben a döntő pillanatban visszalép. Szerelem helyett a barátságot választja s ez élethossziglan fűzi őket egymáshoz. Clara Schumann egy évvel előbb hal meg (1896), mint Brahms, aki őt mindvégig anyagiakkal támogatja.

Agathe von Siebold

Három évvel később, 1859 nyarán Göttingában már-már a közvélemény nyomása alatt jegyzi el *von Siebold* egyetemi tanár naponta meglátogatott, villogóan feketeszemű leányát, a szenvedélyes *Agáthát*. Már gyűrűt hordanak, de esküvőre ezúttal sem képes eltökélni magát. Előle a szó szoros értelmében megszökik. S a távolból küldött írása jellemző: »Szeretlek! Akarlak viszontlátni! De bilincseket viselni nem tudok! Adjál hírt, hogy visszatérhetek-e, téged karomba zárni, csókolni, neked elmondani, mennyire szeretlek!« Agathe von Siebold szakít vele, de csak tíz év multán megy férjhez — másvalakihez — s bár soha többé nem látja viszont Brahmsot, haláláig szereti őt, egyre enyhülő keserűséggel és végül megbékélten, belátóan.

Önvédelem és önféltés

Nyomasztóan különös élet háttere bontakozik ki előttünk Karl Geiringer lélektani oknyomozást szorgalmazó életrajzából. Világosan domborodik ki könyvéből Brahms minden lépését, elhatározását döntően befolyásoló vezérgondolata: művészi munkaszabadságának, függetlenségének biztosítása.

Ez az aggodalmasan és könyörtelenül őrzött és védett függetlenség szinte kényszerképzetté alakult ki nála. »Mindent a munka zavartalanságáért!«, ezt a jeligét írhatnók a lemondásoknak életét kitevő szakadatlan láncolata elé . . . Brahms, a műalkotó, rátérdelt Brahms, a magánember mellére és beléfojtott minden privátjellegű és a műhelymunkától elkalandozó vágyat és gondolatot.

Brahms, a műalkotó, eltiltja Brahmsot, a magánembert, legjobb barátnőitől, de még barátaitól is, ha a viszony az engedélyezettnél szélesebb teret kezd betölteni nála. S ő a fanatikusok feltétlen és vak alázatával hoz meg minden áldozatot; habozás nélkül engedelmeskedik és némán veti alá magát a parancsul kapott benső szózatnak. Eltaszítja szerelmesét, ha önállóságát kezdi veszélyeztetni. Ridegséget kell magára erőltetnie, hogy fájdalmas szándékát végrehajtsa. Ezt a hírhedté vált ridegségét sokan — a legtöbben — félreértik és valódinak tartják, holott csupán a benső kényszer velejáró keserű formája.

Ha túljól érzi magát egyik-másik társaságban, vagy nyaralóhelyen, eltávozik, mert fél, hogy szórakozásai szétforgácsolják a mindig munkára készen tartogatott erejét. Félt a saját és félt a mások elhatalmasodó ragaszkodásától, mert ragaszkodás lekötöttséget jelent és lekötöttség a teljes koncentráció akadálya, veszélyeztetője. Viszont újra vissza-visszatér olyan tájakra, ahol első tartózkodása alatt sikerült műveket szerzett. Babonás — és fétise a művészet.

Amikor észreveszi, hogy beteg emberek ártalmasan, bántóan hatnak munkaképességére és kedvét rontják, nem keresi fel többé egyik legjobb barátját, a tüdejében megtámadott világhírű sebészt, Theodor Billrothot sem, aki ezért felépülése után sokáig neheztel rá, de megértő orvos létére szintén elnéz gyengéi felett.

Művészetféltése valami fülledt hipochondriává fajul el nála. S az ördögöt Belzebúbbal űzi ki, mert amikor túlzott gonddal védekezik az élet kezeérintése ellen és vattás takarókkal bugyolálja, kényezteti magában a műalkotót, egyben megfosztja magát az élet kezeérintésének megtermékenyítő, üdítő varázserejétől is.

Rabszolga. Művészetének rabszolgája. Remekműveket írt, amelyek örök példaképei a kérlelhetetlenül logikus gondolatfűzésnek, az aprólékosságig menő tökéletes részletmunkának, hiszen éveken át dolgozgatott-javítgatott még a kisebbfajta szerzeményein is. De kérdés, nem jár-e jobban, ha bizonyos sorsfordulatoknál szélesebbre tárja ki légmentesen elzárható műhelyének ablakait és bátrabban ereszti be az élet szelét s ha kell, záporát, jégverését? . . .

Kérdés ez, amelyre már nincs felelet. Mert az örömtelenségnek és magánynak efféle önkéntes vállalásához csakis az elkerülhetetlen szükségszerűség hite, a boncoló önismeretből kapott meggyőződés adhatott erőt és kitartást. Brahms tisztába jött különösen érzékeny és életnedvektől nem éppen duzzadó, sőt mintegy porhanyós tehetségének sajátos igényeivel, a benne nehezen és körülményesen meginduló alkotófolyamat kényes előfeltételeivel — és alkalmazkodott hozzájuk. Rabszolga volt, de egyben hős is. Ha úgy akarjuk : passzív hős. A magasabb cél érdekében történt lemondások és önmegtartóztatások mártírakaratú, megható hőse.

JEMNITZ SÁNDOR

BACH ARCKÉPEI

A halhatatlan Thomas-kántorról csak igen kevés egykorú arckép maradt ránk. Egyike a legérdekesebbnek az a fakó, színehagyott olajfestmény, melyet a Mester maga készíttetett el 1747-ben, három évvel halála előtt, midőn a *Mizler*-Társaságba lépett be.*) Ennek a zenei egyesületnek alapszabályai megkövetelték ugyanis, hogy minden új tag az egyesület könyvtára és képtára részére vászonra festesse meg arcmását. Ma is a lipcsei *Thomasschule* egyik osztályának falán függ, mert 1809-ben ajándékozta *Müller* kántor az intézetnek. Sajnos, a mult század elejének haszontalan nebulói nem tanusítottak sok kegyeletet a *h*-moll mise komponistájának arcképe iránt, a rajta levő apró lyukak ugyanis arról tanuskodnak, hogy lőgyakorlataik közben céltáblának használták.

A lipcsei *Peters*-cég gyüjteményének egyik dísze az a másik portré, melynek tulajdonosa Bach Fülöp Emánuel volt. Utóbbi hagyatékának katalógusa 174. szám alatt meg is említi ezt a portrét, melyet 1828-ban vásárolt meg *Greuter* lipcsei fuvolaművész Bach egyik unokájától. A kép alját *Hausmann* nevű festő szignálta. Ez a festmény Bachot igen elhízottnak ábrázolja. Csak a keményen előrenyúló állcsont és a sűrű szemöldökök alól jóságosan mosolygó rövidlátóan hunyorgó szemek vallanak a Mesterre. Feltűnő rajta a tokának szinte körszakállszerű kidudorodása, valamint az ujjaknak túlzott kövérsége.

Egy harmadik Bach-arcképről csak hallomás útján van tudomásunk. Eredetileg a *Weissenfels*-hercegek örökségéhez tartozott, később Bach utolsó növendékének, *Kittel* erfurti orgonistának intézkedésére az erfurti dóm orgonájának oldalfalára került. Itt diszítette néhány évtizeden át, a kórus csöndes sarokrészletét egész a napoleoni háborúkig, amikor a templomot hadikórházzá alakították át. A hagyomány szerint egy francia zenerajongó katonatiszt vitte magával emlékül az ereklyét. Ki tudja mikor kerül majd ismét elő valahonnan, a provencei tarka, napsütötte házak valamelyik lomtárából. Igen valószínű, hogy az a fárafestett arckép, melyet két év előtt Fritz *Volbach* tanár talált meg Mainzban, nem azonos az eltűnt erfurti képpel. Ez Bachot szigorú merev tekintettel, összeszorított ajkakkal ábrázolja.

*) *Mizler* Lorenz Christoph 1711-ben született Heidenheimben. Tanulmányait Lipcsében végezte el ; zeneszerzést Bachnál is tanult. 1734-ben *magister* lett és 1738-ban alapította meg a »Societät der musikalischen Wissenschaften:« c. zenetudományos egyesületet. Bár ismételten felkérte mesterét, Bachot a belépésre, ez sokáig húzódozott tőle. Nem érdekelte a »zenei szabályok matematikai indokolása:« Csak 1746-ban jelenthette Mizler *Malachovszky* grófnak irt levelében, hogy nyolc éves rábeszélés után nyerhette el három nagy zenei tekintélynek, *Graun*-nak, *Sorge*-nak és *Bach*-nak beleegyezését a *Societät*-be való beiktatásba.

Szája szöglete körül keserű, dacos barázdák húzódnak, az orr tövénél pedig feltűnő egy gondterhes mély ránc, mely szeszélyes vonalban tűnik el a homlok redői között.

Liszewszki, közismert Bach-portréját 1772-ben festette, tehát két évtizeddel a nagy zeneköltő halála *után*. A berlini Joachimsthal-gimnázium tulajdona. Lehetséges, hogy egy régebbi autentikus Bach-képmás nyomán készült: a derűs hangulatú Mestert kótapapirossal elborított asztal mellett ülve ábrázolja; oldalt egy cembalo körvonalai látszanak. Érdekes, hogy a paróka nem a Bach—Händel korabeli divathoz igazodik, hanem a későbbi rokokó-korszak parókáinak formáját mutatja, azt a fazónt, melyet Mozart ifjú korában hordtak a bécsi udvarnál.

HERBERT GÜNTHER

BELLINI OPERÁI BUDAPESTEN

(HALÁLÁNAK SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA)

Szeptember huszonnegyedikén lesz száz esztendeje, hogy *Bellini* Vincenzo' a legnépszerűbb és legértékesebb olasz operaszerzők egyike, élete harmincnegyedik évének betöltése előtt meghalt. Milliók siratták korai elmulását egész Európában, sokezren Magyarországon is, ahol több operáját ismerték, ámbár egyelőre csak hírből.

Huszonháromesztendős volt Bellini, amikor néhány kamarazene-műve után első operája elkészült és színre került. Az elsőt két esztendővel később követte a második s akkortól fogva a halálát megelőző évig minden esztendőben elkészült egy-egy dalműve. Muzsájának elsőszülöttje, az *Adelson és Salvina*, 1824-ben került ki a keze alól. A második opera: *Bianca és Fernando* 1826-ban. Ezeket *A kalóz* követte (1827.), majd *Az ismeretlen nő* (1828.), *A Montecchi és Capuleti* (1829.), a *Zaira* (1830.), *Az alvajáró* (1831.), a *Norma* (1832.), a *Beatrice di Tenda* (1833.), és végül utolsó műve: *A puritánok*, 1834-ben. Amikor Bellini megtért a halhatatlanságba, dalművei, kettő-három kivételével, az egész zenei világ kincsei közé tartoztak és sok-sokezer előadáson gyönyörködtették az emberek millióit.

NORMA

Magyarországon a *Norma* volt az első Bellini-opera, amelyet megismertek. Elsőízben Kassán adták elő 1836-ban, *Szerdahelyi* Józsefnek, a nagy énekes színésznek a fordításában. (Máig sem készült újabb fordítás.) A címszerepet *Dériné* énekelte, olyan nagy sikerrel, hogy a darabot a következő esztendőben a Nemzeti Színház is fölvette műsorába.

Pesten 1837-ben, november 28-án tartották a Norma bemutató-előadását, igen jó szereposztásban. A címszerepet itt is Dériné énekelte a többi szerepet a következők: Severus: idősb. *Lendvay* Miklós, Flavius: *Frikk*, Oroveso: *Udvarhelyi* Miklós, Adalgisa: *Éder* Lujza, Klotild: *Bartháné Meszlényi* Anna. A bemutató-előadáson nem nagyon lelkesedett a közönség, mert az énekesek nem készültek el teljesen a szerepükkel s ez nagyon csökkentette az opera hatását. A *Honművész* november 2-án megjelent számában ezt mondja a többi közt a kritikus a Nemzeti Színházról szóló cikkben:

»November 28-án a' Norma daljáték adatott. Kivévén az igen jelesül sikerült kórusokat, Orovesot és Adalgisát, mind az egyéb főszerepekben, mind az orchestrumban nem tapasztaltuk az illő készületet. Ezen előadás kelleténél siettetőbb volt 's így nem lehet csodálni, ha az egyre halmozott hosszas próbák miatt mind Norma,

mind Severus megrekedt 's így több ízben zavarba hozatott. Többet várunk a' jövendő előadásoktól 's ajánljuk is, hogy ily nagyszerű mutatványokat ne kockáztassanak. Az öltözetek igen csinosak voltak.«

A második előadáson már nem Dériné, hanem *Schodelné* énekelte a címszerepet, aki ezzel kezdte meg vendégszereplését a Nemzeti Színháznál. Severus szerepét is másra bizták: elvették Lendvaytól és *Szerdahelyire* osztották ki. Ekkortól fogva a Norma valamennyi előadása zajos ünnepe volt a színháznak és a közönségnek A Nemzeti Színházban 1837-től 1884-ig nem kevesebbszer, mint száznegyvennégyszer adták elő, tehát évenkint átlag háromszor, ami igen nagy eredmény volt a félig drámai színházban.

A Norma némelyik előadásának egészen különleges érdekessége volt. Az 1838-ban, március 9-én tartott előadás színlapja büszkén hirdette, hogy ez lesz a Nemzeti Színház *első előadása légszeszvilágítás mellett.*

Az 1842. évben, május 31-én *Hassel-Barth* asszony énekelte a címszerepet, egy kíváló bajor énekesnő, a többi szereplő pedig *műkedvelő* volt. Ezt az előadást olasz nyelven tartották.

A szabadságharc leverésének évében, 1849-ben, november 24-én reprizt tartottak, amit a Magyar Hirlap a következőképen jelentett be: »Figyelmeztetjük a' közönséget Bellini legremekebb daljátékára, a' Normá-ra, mely ma új diszítményekkel 's szereposztással színpadra kerülend.« Ugyancsak 1849-ben, december 20-án, a Haynau által alapított Katonai gyámintézet javára került színre a Norma.

Bellini operája az évtizedek folyamán a legkiválóbb magyar és külföldi énekesnőket juttatta sok ünnepléshez. Schodelné után *Hollósy* Kornélia énekelte a címszerepet, majd *Kaiser* Ernstné, *Voggenhuber* Vilma, idegenek: *Artot-Padilla* Jozefin, *Viardot-Garcia* asszony, *Turolla* Emma, *Wilt* Mária, *Lehmann* Lili, *Schröder-Hanfstaengl* asszony.

Az operaház 1886-ban: január 1-én újította föl Bellini operáját a következő szereposztással: Severus: *Gassi* Ferenc, Flavius: *Dalnoki* Béni, Oroveso: *Ney* Dávid, Norma: *Turolla* Emma, Adalgisa: *Maleczky* Vilmosné, Klotild: *Henszler* Helén. Az előadás jobb volt, mint a Nemzeti Színházban, a diszletek és jelmezek szebbek, mindazonáltal a megszokott siker elmaradt. A Norma teljes népszerűségében élt a közönség tudatában, ennek a bizonysága volt a svábhegyi Normafa is (amelyet a Norma egyik díszletfájáról neveztek el), de az új és nagy színházban mégsem tudott tovább élni. A fölújítástól 1909-ig mindössze tizenhatszor adták elő, mindannyiszor egészen átlagos érdeklődés mellett. A Városi Színház is megpróbálkozott a Norma új életreébresztésével, de az 1925-ben, július 10-én tartott előadás nem keltett eléggé erős visszhangot. Pedig a címszerepet *Németh* Mária énekelte.

A Norma pesti és budapesti történetéhez hozzátartozik az anyagi eredménye is: A Nemzeti Színház száznegyvennégy előadásának bevétele 86.239 forint és 55 krajcár volt, a tizenhat operai előadásé 20.420 korona és 90 fillér.

MONTECCHI ÉS CAPULETI

Az első Bellini-bemutatót pontosan egy hónap mulva: november 28-án követte a második: I Montecchi ed i Capuleti. Magyar címe ez volt: *Montecchi és Capuleti párt* vagy: *Rómeó és Júlia.*

Szövege természetesen *Shakespeare* tragédiájából készült s a következő szereposztással került színre: Capulet: *Udvarhelyi* Miklós, Júlia: *Eder* Lujza, Theobald:

Egressy Béni, Lorenzo: *Szerdahelyi*, Romeó: *Schodelné*. (Romeó tehát nadrágszerep volt, az is maradt, de Schodelné többször énekelte Júlia szerepét is.)

Az újdonságról ezt írta a *Honművész* december 3-iki száma: »November 28-án adatott először a' Montecchi és Capuleti párt, Bellini négyfelvonásos daljátéka. Ezen első előadást csak nagy próbának vehetjük, ámbár a' kardalok igen jól sikerültek. Ismét láthatják színészeink, hogy az ily nagyszerű daljátékot nem lehet csak amugy segéd-játékként, mihelyest eszükbe jut, előrántani. Schodelné asszony meglepett művészi előadásával, egészen magunkon kívül ragadott. Úgy van, *magunkon kívül ragadt;* 's ezt nem magasztaltság, *nem dícséretére perdült szókeresés mondatja velünk, hanem tiszta kebelérzet.* Mert ő csakugyan képes olvadó hangjával a' lelket kiemelni rejtekéből 's ének szárnyain a' végtelenbe fölemelni .... Egressy Béni úr, kinek szorgalmát a' közönség méltányolva előhívással jutalmazá, szokjék le a' szemsértő szokásáról, ne emelje jobbkezét majd marokba szorítva, majd nyilt tenyérrel minduntalan füléhez 's illyes szerepben illedelmesb, *nemesb módú járáshoz s testtartáshoz alkalmazza magát.* Éder Lujzán elfogultság mutatkozék, ezért is az első felvonásban mindig magasabban járt, mind a' hangászkar. Udvarhelyi úron szerepének némelly részeiben némi hiány, vagy készületlenség mutatkozék. Nézők a' sáros idő daczára is igen számosan« ...

A Montecchi és Capuleti párt, noha nagyon tetszett a közönségnek, nem tudta megközelíteni a Norma sikerét: 1860-ban véglegesen levették a műsorról. Negyvenkét előadása mindössze 17.009 forint és 56 krajcár bevételt hozott.

AZ ISMERETLEN NŐ

A Nemzeti Színház Bellini műsorának harmadik darabja a *La straniera* (Az ismeretlen nő) volt, amelynek bemutatóját 1838-ban, január 6-án tartották. A szereposztás ezúttal is a lehető legjobb volt, mert a színház most már fokozott ambicióval szolgálta a Norma szerzőjének művészetét.

Az ismeretlen nő színlapja így festett: Alaida, az ismeretlen nő: *Schodelné* Hugó gróf: *Frikk*, Joselotte, leánya: *Éder* Lujza, Arthur gróf, jegyese: *Egressy* Béni, Waldeburg báró: *Szerdahelyi*, Hospitáliák komthurja: *Udvarhelyi*, Osburg, várnagy: *Erkel* József.

A bemutató előadáson nagyon lelkes hangulatban volt a közönség, de ez nem az újdonságnak a hatása volt, inkább Bellini népszerűsége tette és részben a kitűnő előadás is.

A *Honművész* ezt írta január 11-iki számában: »Január 6-án Bellini »Ismeretlen nő«-je (Szerdahelyi fordítmánya szerint) került színre. Csak annak tulajdoníthatjuk a' színteremnek egészen be nem töltét nézőkkel, hogy a' legutóbbi mutatvány is bérletszűnéssel adatott; egyébiránt mégis nagyszámú volt a' publicum, melly valóban kitűnő lelkesedéssel tisztelé Schodel asszony minden jelenetét és leléptét, mit az igen zajos előhivatások is bizonyítának. Ki Schodel asszonyt e' szerepben nem hallotta, *a' legbájolóbb műélménytől fosztaték meg* ... Különös dícsérettel kell ma még nevezünk Éder Lujza k. a.-t is, ki szerepében szép szorgalmat bizonyita ... A vadászok kardalja hasonlag nagy tetszéssel fogadtatván, ismételtetett. Átaljában véve mondhatni, hogy a' nehéz opera muzsikai tekintetben szerencsésen sikerült és zsenge intézetünkre nézve meglepő.«

Az ismeretlen nő pályafutása nagyon rövid volt; 1844-ben, tizennégy előadás után levették a műsorról. Mindössze 6677 forintot és 23 krajcárt hozott a színház pénztárának. ....

BEATRICE DI TENDA

Valamennyi pesti Bellini előadás közül legérdekesebb a *Beatrice di Tenda* bemutatója volt, mert ez *az 1838. évi pesti nagy árvíz napjára esett*, március 13-ára. A Nemzeti Színház a legjobb szereposztással készülődött a nagy érdeklődéssel várt újdonságra, amelynek címlapja így festett: *Beatrice di Tenda* vagy *Az Ursinoi várkastély*. Muzsikáját szerzette: *Bellini V.*

Beatrice: *Schodelné*, mint vendég; Enrico: *Szerdahelyi*, Orombello: *Erkel* József, Ágnes: *Dériné*, Anichino: *Egressy* Benjámin.

Mire a bemutató előadás napja felvirradt, Pestnek a Duna közvetlen közelében levő területeit már elöntötte a nagy árvíz. A lakosság egy része idejében elmenekült a veszélyeztetett belső területről is, mert előrelátható volt, hogy az áradatot megállítani nem lehet. A városban mindenfelé bútorral megrakott szekereket lehetett látni és riadtan menekülő családokat. Óvatos kereskedők elhordták áruikat üzletükből és biztosabb helyre szállították. A hatóságok állandóan készenlétben voltak, hogy a lakosságot tájékoztassák a várható eseményekről s a menekülőket irányítsák. A Nemzeti Színház igazgatósága mégsem gondolt arra, hogy elhalassza a Beatrice bemutatóját és igaza volt. A közönségnek a városban maradt része ugyanis egészen nyugodtan viselkedett és este *zsúfolásig megtöltötte a színházat.*

Az előadás megkezdése előtt kisebb-nagyobb csoportok izgatottan tárgyalták az árvíz eshetőségeit, de abban a pillanatban, amikor a nyitány első taktusa elhangzott, senki sem gondolt már semmire, ami a színházon kívül volt. Egész felvonást a legnagyobb figyelemmel és lelkesedéssel hallgatták végig, utána pedig a színpadra tódult a közönség egy része, hogy jelen legyen, amikor a lebocsájtott függöny mögött ünnepiesen átadják Schodelnénak a hódolók remekbe készült ezüstkoszorúját.

A szónok be sem fejezte még a beszédet, amikor az utcán elhangzott az első figyelmeztető sortűz és nyomban utána hallani lehetett, hogy félreverték a harangokat. A vészjelző hangok természetesen nagyon megdöbbentették a közönséget, de *addig mégsem mozdult el senki, amíg az önfeledten dikciózó ünnepi szónok be nem fejezte beszédét.* Csak ekkor rohant mindenki haza, hogy megmentse holmiját és elmeneküljön. A teljes bemutató tehát későbbre maradt. De a *Honművész* kritikusa mégis teljesítette a kötelességét és beszaladt a szerkesztőségbe, hogy megírja beszámolóját. Pedig tudta, hogy egy hétnél hamarább nem jelenhet meg. Így is történt, sőt csak március 22-én látott napvilágot a kritikát helyettesítő riport.

»Március 13-án a' Beatrice di Tenda vagy »Az ursinói várkastély«, nagy daljáték két felvonásban, bérletszünéssel először adatott. A színterem, mind a' mellett is, hogy a' remegő lakosság minden percben várta a' Duna kiáradását, tömve volt. A darab menetele semmi kívánnivalót nem hagyott maga után; egy kettőst 's egy kardalt ismételni kellett. Schodelné asszony az első felvonás végén zajos tapsok között egy igen csinos művű ezüstkoszorúval tiszteltették meg. Dériné asszony hasonlóan *szép iparral működött.* Minthogy a' darab a' víz áradását jelző lövések 's a' harangok félreverése miatt be nem végeztethetett, ítéletünket másodszori adatáskor bővebben közlendjük felőle.«

Az árvíz elvonulása után, amikor a Nemzeti Színház ismét megnyithatta kapuját, megtartották a Beatrice teljes bemutató előadását, nagyon szép sikerrel. Nem a darabon múlott, hogy nem tudott gyökeret verni a műsorban. A város nagyon sokáig megsinylette az árvíz pusztítását s ez, mint mindig, akkor is elsősorban a művészetekkel szemben éreztette legérzékenyebben a hatását.

A Beatrice di Tenda 1849-ben, november 10-én került színre utoljára. Ez volt a harmincötödik előadása s az előadások teljes bevétele 13.144 forint volt, meg négy krajcár.

ALVAJÁRÓ

Bellini operái közül csak kettő került át a Nemzeti Színházból az Operaházba : a *Norma* és az *Alvajáró*.

Az *Alvajáró* bemutató előadását 1841-ben, június 18-án tartották. Ezen az előadáson nem is gyanították, hogy az új opera vetekedni fog a Norma szokatlanul nagy sikerével. Az első előadás szereposztása ez volt : Rudolf gróf : *Konti*, Teréz : *Lipcsei* Klára, Amina : *Láng* Paulina, Elvino: *Joób*, Liza: *Éder* Lujza, Alessio : *Kovács*, Jegyző : *Mezei*.

A *Jelenkor* kritikusa alig foglalkozott magával a művel, inkább az előadásról írt, nem is a legnagyobb elismeréssel.

Az Alvajáró a másik Bellini-opera mellett legnépszerűbb darabja lett a Nemzeti Színháznak. Ezekkel szemben nagyon háttérbe szorult *Rossini* és *Donizetti* is. Az évtizedek folyamán természetesen sokszor cseréltek gazdát a szerepek. A főszerep (Amina) alakítói között legnagyobbak *Hollósy* Kornélia és *Artot-Padilla* Jozefin voltak, mind a kettő kitűnő Norma-ábrázoló is. Az Alvajárót a Nemzeti Színházban 1883-ban, december 6-án adták utoljára. Az utolsó előadás a százharminchetedik volt. Anyagi eredmény : 59.172 forint és 96 krajcár.

Az Operaház 1885-ben, július 18-án újította föl a holdkóros dalművet, amelyet összesen húszszor adtak elő, 37.491 korona bevétellel.

A PURITÁNOK

Bellini 1834 elején Párizsban telepedett le, hogy beleélje magát a francia zene szellemébe és a francia opera stílusába. Hattyúdala : a *Puritánok* (Puritani di Scozia) már a francia fővárosban készült s valamennyire érezni is lehet rajta bizonyos párizsi hatást.

A Nemzeti Színház a magyar nemzet nagyon szomorú korszakában, 1849-ben mutatta be Bellini utolsó művét, március 6-án. Szereposztása ez volt : Lord Walton, puritán : *Udvarhelyi* M., Walton György ezredes, puritán: *Reina*, Lord Talbot : *Farkas* Károly, Sir Forth Richard ezredes : *Füredi*, I. Károly király özvegye : *Hubenayné*, Elvira, Walton leánya : *Hollósy* Kornélia.

Kritika a Puritánokról csak a pesti német lapban jelent meg. A *Vereinigte Pesther und Ofner Zeitung* ezt írta róla :

»Hollósy kisasszony mult szombaton egyik legszebb diadalát ülte a Nemzeti Színházban, ahol az ő jutalomjátékául első ízben adták elő Bellini *Puritánok* című operáját, zsúfolt ház előtt ... A művésznő valósággal magával ragadta az érte amúgyis nagyon lelkesedő közönséget. Annak, hogy az elragadtatás nem fokozódott egészen az utolsó felvonásig, egyrészt az volt az oka, hogy ez a felvonás nem méltó koronája az előzőknek, másrészt pedig az, hogy Fazekas Károly úr nem játszotta eléggé költőiesen Talbot szerepét. Játékban és énekben is pongyola volt. Reina és Füredi nagyon jók voltak a két puritán szerepében s az énekkar és a zenekar is hibátlan volt.«

A magyar sajtó 1849 elején teljesen megsemmisült ; az a néhány lap, amely valahogyan mégis megjelenhetett, színházi dolgokkal nem foglalkozott. Később, amikor már kezdett visszatérni az élet a sajtóba, már nem érdekelték a skót puritánok. Egyébként mindössze hétszer adták elő. Összes bevétele 3689 forint és 11 krajcár volt.

SEBESTYÉN EDE

HÄNDEL NYOMDOKAIN, NÉMETORSZÁGON KERESZTÜL

Középnémetország kapujánál, alig két vasútóránnyira Berlintől fekszik Halle, a sókereskedelméről híres ősrégi egyetemi város. Aki Händel nyomait keresi, annak ide kell először lépteit irányítania. Az Óváros kellő közepén, nem messze az öt büszke toronnyal pompázó díszes tértől, akadunk rá Händel szülőházára. Ma »Nikolaistrasse 5.« házszám jelöli, a »Kleine Ulrichstrasse« sarkán. Sokáig azt hitték, hogy a szomszédos ház a Mester szülőháza. Ezért diszítették homlokzatát Händel mellszobrával, valamint fontosabb műveit felsoroló emléktáblácskákkal. Újabb kutatások azonban kiderítették, hogy az ismételten hangoztatott kételyek jogosak voltak, mert a Händel-család a laposabb tetejű, cserépfedeles sarokházban lakott és itt született meg a »Messiás« halhatatlan komponistája 1685 február 23-án. Ebben a házban nevelkedett is fel és nemcsak életének első 18 évét töltötte benne, hanem itt szállt meg későbbi három látogatása alkalmából, amikor már nevét a világhír szárnyaira vette. Sajnos az érdekes házat eléggé eltorzították újabb átalakításokkal; üzletek céljaira ajtókat vágtak benne és az ablakok eredeti felső díszítéseit is átalakították. Most azon fáradoznak, hogy a házat rekonstruálják eredeti alakjára és a nagy mesterhez méltó Händel-múzeumot helyezznek el benne. A látogatók majd ugyanazon a gyönyörű öreg csigalépcsőn mennek fel a padlásszobába, melyen a kis Frigyes György lopódzott fel éjjelenkint, hogy szenvedélyének hódolva, pislogó mécses fényénél gyakoroljon azon a cincogó hangú félig hasznavehetetlen kis klavikordon, melyet — a szülők tilalma ellenére — Anna nagynénje szerzett be titkon.

A kis barokstilű Szent Bartolomé-templom ma is őrzi az öreg *Georgius* »Kammerdiener und Amtschirurgus« házasságkötési okmányát, valamint a keresztelési anyakönyvet, melybe régimódi kerekded írással vezették be az újszülött Georg Friedrich nevét. A dóm keresztelő medencéje ma is ugyanaz, mint 250 évvel ezelőtt, mikor egy világhírnévre predesztinált csecsemőt tartottak föléje. Tizenhét év mulva az ifjúvá serdült pólyásbaba már a 14. században épült szomszédos dominikánus alapítványi templom orgonáján örvendezteti meg művészi játékával a híveket.

De nemcsak ennek a barokdíszes dómnak billentyűit érintették az ifjú Händel ujjai, hanem a távolabbi »Miasszonyunk« templomának klaviatúráját is. Ez a templom még arról is híres, hogy páratlan értékű Luther-ereklyetárgyai között a nagy vallásalapító halotti maszkját is magáénak mondhatja. Mialatt Händel a Luther-gimnáziumot látogatta, majd később, apja kívánságára a hallei egyetem jogi fakultására iratkozott be — a kvesztura ma is őrzi az anyakönyvi beiktatást! — már komoly zenei oktatásban részesült. Közben elvesztette szüleit. Hamvaikat a hangulatos »Stadtgottesacker« őrzi: egy reneszánsz-ízű *Campo santo*. Sírköveiket a hetvenedik boltozatív lépcsőjének használták fel.

Mikor még csak nyolc esztendős volt, mértföldekre is elfutott apja kocsija után, úgyhogy az öreg kirurgusnak végül mégis csak maga mellé kellett vennie, hogy a Weissenfels-kastélyba is elvigye magával. Szerencsére a fejedelem korán felismerte a gyermek zsenijét és ő biztatta atyját zenei studiumok megkezdésére. Tizenegy éves korában már a berlini királyi kastélyban csodálják meg játékát, 1703 július 9-én a hamburgi »Maria-Magdalene«-templom orgonapadján ismerkedik meg az ifjú *Mattheson*-nal, aki annyira megszereti az eleven, jóeszű kis muzsikust, hogy a legjobb hamburgi családokhoz vezeti be, majd állást is szerez neki az operai zenekarban. Kettőjük barátsága nemsokára versengéssé alakult át, főként a karmesterkérdésben, majd féltékenységgé fajult el, mely végül sajnálatos verekedéshez, pofozkodáshoz és tőrhasználathoz vezetett. Ez a nem épen épületes jelenet a Gänsemarkton játszódott le. 1703 őszén azonban a felek kibékültek és együtt utaztak Lübeckbe, hogy az ottani gyönyörű Mária-templom ma is épségben fennmaradt orgonáján a híres Buxtehudet hallhassák. Buxtehude ajánlatot tett Händelnek, hogy vegye át állását, de az ifjú Händel, mint két évvel később Bach is, húzódozott ettől a megtiszteltetéstől, mert ezzel a hivatallal együtt járt az ősz Mester leányának megkérése is, aki felett azonban atyjával és az öreg orgonával együtt már eljárt derekasan az idő.

Egy rövid welfenhofi tartózkodás után, külföldre távozik a Mester, hol hírneve fokozatosan nőtt, 1737-ben Aachenben találjuk. Gyógyulást keres karjának bénaságára, melyet egy enyhébb jellegű agyvérzés idézett elő. Händel a híres aacheni

fürdőkben háromszorosan annyit izzasztotta magát, mint az előírás megkövetelte, úgyhogy gyógyulása oly rohamosan következett be, hogy gyors felépülését mint csodát ünnepelték Londonban. Tíz évvel később az aacheni béke megkötésének alkalmára komponált egy ú. n. »Feuermusik«-ot, melynek lármás befejezését — 101 ágyúlövés és tűzijáték, utóbbi majdnem felgyujtotta a könyvtárat is — bizonyára az aacheni regenerálódásának emléke fűtötte. H. G.

PASTICCIO

Bár hangszerismertető művek is megszokták említeni a *mirliton*-t, ezt a francia nevű hangszínező, esetleg hangerősítő eszközt, még sem önálló hangszer, hiszen a hang keletkezési helye nem maga a mirliton, hanem az emberi gége. Ősállapotú népek ma is használnak tölcséreket, kagylókat, mikre vékony hártyákat, fakérget, faleveleket helyeznek el, hogy beszédük, énekük színezetét ilymódon nazálissá alakítsák át. Eljárásuk hasonlít ahhoz a gyermekkori játékunkhoz, midőn a hálószobákból elcsent fésükre selyempapirost helyeztünk el és így énekeltük végig szokásos repertoárunkat. Az ókor muzsikusai is használtak mirlitonokat, így főként a perzsák, arabok, bizonyos esti és éjszakai vallási ceremóniáiknál. Különös hangszere volt a középkor eunuchainak a *chalumeau eunuque*, egy óboaféle, melynek tölcsérében mirlitonszerű membran rezgett. Mersenne »Harmonie universelle«-jében (1636) olvashatjuk, hogy e furcsa hangszert akkoriban Franciaország műzenéjében is használták, sokszor két-három szólamúan egyszerre. Olaszországban a 18. század elején az opera buffa is felhasználta céljaira: mirlitonokon kaptak szerenádokat a színpad szépei. A mult század divatos farsangi álarcos mulatságaira egy párisi játékkereskedő cég *(Bigot)* készített puzónformájú nemeztölcséreket; bohócok dudoltak rajta komikus fanfárokat, slágereket. Ezeket a mirliton-fajtákat ma is bigofónoknak nevezzük.

*

Temetési szertartásoknak mai primitív, exotikus népeknél is elmaradhatatlan kiegészítő része a *temetési tánc, halottas táns*. Hazánkban is dívott már az Árpádházi királyok korában. Ennek a különös népi szokásnak egyik emlékét őrzi az 1684-ben megjelent híres diákregény, az *Ungarischer Simplicissimus*, mely háromszáz özvegyasszony táncáról szóló anekdotát közöl. Nagybányán történt a furcsa, drámai epizódokban bővelkedő eset. Ennek az aranyban és ezüstben gazdag erdélyi városnak bányáiban egy tavasszal, a gyors hóolvadás következtében több tárna beomlott és maga alá temetett mintegy háromszáz bányamunkást. Az erdélyi herceget, kinek birtokán volt a bánya, nagyon megrendítette a szerencsétlenség; hogy a felelősségrevonással járó elégedetlenség kirobbanását meggátolja, az özvegységre jutott feleségeket aznap a bánya alkalmazottaival együtt lakására hívta meg és valamennyiüket leitatta, eltitkolván előttük a föld mélyén lejátszódott katasztrófát. Részegségükben táncra kerekedtek és amikor a legjobban tombolt a duhaj jókedv, a herceg így szólt mágnás vendégeihez: »Ti urak, ez ám ritka egy tánc, egész életetekben nem fogtok még egyszer háromszáz özvegyasszonyt ily vidáman táncolva látni, mint most itt láttok!« Erre a felfedezésre nagy jajveszékelés és siralom támadt; így tudták meg a szerencsétlenek, hogy férjeik életüket vesztették.

*

Európa színházi szokásai között egyike a legfurcsábbaknak a *klakk* intézménye. Azt hinnők, hogy csak a mult században akadtak először vállalkozó szellemű emberek, akik a színház igazgatóságával vagy egyes színészekkel, énekesekkel kötött megállapodásuk alapján szállították — bizonyos számú jegy eladásából szerzett jövedelem ellenszolgáltatásaként — a kívánt sikert; pedig a klakk intézménye csaknem oly ősrégi, mint maga a színház. Még az se biztos, hogy Neró császár volt az első, aki megfizetett tapsolókat helyezett el a római amfiteatrumban, midőn verseit szavalta és mint fuvolás lépett fel, hiszen már Aristophanes egyik vígjátékában vágja szemébe gúnyosan egyik színész a vetélytársának, hogy ünnepeltetését erőszakosan, megfizetett »zajongók«-kal csikarta ki. Virágkorát élte a klakk a 18. század olasz staggione társulatainak korában, amidőn a túlzott primadonnakultusz szinte rákényszerítette a vetélytársként egyazon társulatnál működő koloratúra énekesnőket és hőstenorokat, hogy sikereiket külső, minél zajosabb megnyilatkozásokkal fokozzák. Emlékezetes szerepe volt a klakknak a párisi Nagy-

operában, a 18. század hetvenes éveiben, a »gluckisták« és »piccinisták« ádáz küzdelmének idején, amikor előadások végén sokszor közelharcra, kézitusára is sor került. Még szenvedélyesebb klakk-csaták dúltak Meyerbeer korában Párisban, Rossini idejében Velencében, Nápolyban és Milanóban. Utóbbinak Scala-színházában a század elején rendelettel akarták megszüntetni a klakk intézményét, de ez a szándék megtört az érdekeltek szívós ellenállásán. Budapesten bizonyára sokan emlékeznek még a kilencvenes évek és e század első évtizedének híres klakkmesterére, az öreg »Weidinger bácsi«-ra. Zenerajongó kereskedő volt, ki minden estéjét az Operában töltötte el. Midőn tönkrement és becsukta boltját, klakkfőnöknek csapott fel. Megbizható kipróbált embereinek jegyeket osztogatott ki az előadás megkezdése előtt és a harmadik emeleti zártszékek egyikén, egy oszlop mögött állva adta meg jól összetanult táborának a jelt a tapsra. Minden operát ismert, mindig tudta, mikor lép a színre az ünnepléssel fogadandó művész vagy művésznő, pontosan tudta a megismétlendő áriák végét, vagy azokat a zenekari közjátékokat, melyekbe — egy magas *B* vagy *C* hang kivágása után — bele lehetett tapsolni. Emberei minden mozdulatát lesték és pontosan követték. Hires klakkvezér volt a bécsi *Schöntag* is, a Burgtheater sikereinek mindenható irányítója, valamint *Rottmann*, a bécsi Opera klakkfőnöke. Parázs botrány játszódott le a század elején, mikor egy hírneves, nagyon élelmes énekesnő ellenklakkot szervezett meg a hatalmas vezérrel szemben és olyan tüntetést provokált, aminőre alig volt még példa a sok komoly sikert megélt falak között.

*

Agathe von Siebold neve Brahms életrajzában szerepel. Most volt száz esztendeje születésének. (1835 július 5.) Göttingai látogatása alkalmával ösmerkedett meg Brahms 1858-ban az akkor 23 éves gyönyörű, szellemes leánnyal. Eduard v. Siebold, a klinika nőgyógyászati osztályának vezető-tanára volt az édesapja és Caspar v. Siebold a híres kirurgus volt a nagyatyja. Az ifjú Brahms heves udvarlásba fogott és két éven át levelezett kedvesével. Ekkoriban írta legszebb dalait. A fiatalokat már mindenki jegyespárnak tekintette. Brahms azonban még mindig nem nyilatkozott. Mikor a leány egyik tanára J. Otto *Grimm* sürgető kérdést intézett a fiatal muzsikushoz a megtartandó eljegyzés dolgában, hetek mulva érkezett csak válasz Agathe címére, melynek befejező mondata így szólt: ». . . ich liebe Dich, ich muss Dich wiedersehen, aber Fesseln tragen kann ich nicht.« Így semmisült meg Brahms tervezett házassága, melyről Schumann Klára is azt írta, hogy rendezetté tette volna a zárkózott komponista sivár életét. Agathe évekig siratta szétfoszlott boldogságát és csak 1868-ben ment férjhez egy türelmesen várakozó rokonához, dr. *Schütte* körorvoshoz. 1909-ben halt meg, hosszú özvegység után.

KÓTÁK—KÖNYVEK

Dr. Szalay Elemér: *Moduláció* (zeneelméleti segédkönyv). Könnyen áttekinthető rendszeres modulációtankönyvet bocsátott közre dr. Szalay, a nagyváradi székesegyház orgonistája. Az értelmesen fogalmazott szöveget jól megszerkesztett példák illusztrálják. Kár, hogy a szerző a mult század második felének módszerét nem frissitette fel a pedagógia legújabb célkitűzéseivel, hiszen ma már a legkonzervativabb elmélettanárok sem zárkózhatnak el a hangnemkapcsolatok funkciótana elől.

*

A »Magyar kórus« kiadásában »Orgonaszó« címen kis prelúdiumok jelentek meg *Antos* Kálmán, *Bárdos* Lajos, *Forrai* Miklós, *Halmos* László, *Kertész* Gyula, *Péter* József, P. *Szabó* Polikárp és *Szendrei* István tolláből. Ezeket a közés utójátékokat összekötő átmeneteket a »Szent vagy, Uram« miseénekeihez szánták a szerkesztők. Természetes, hogy a 80 kis darab zenei értéke nagyon tarka; örvendetes, hogy a fantáziával megkomponált, egységes stilű, ízléses és csak mérsékleten moderneskedni akaró preludiumok vannak túlsúlyban. A »Magyar kórus« kiadásában megjelent másik füzetnek »Új magyar zongoramuzsika« a címe. Szerzője, *Veress* Sándor sok formaérzékkel rendelkezik, ezt örömmel állapítjuk meg a szonáta első és harmadik tételéből. Nagyon zavaró a folyton hullámzó stilusváltozás: extravagáns, értelmetlen dallami és harmónikus fordulatok ékelődnek olyan epizódok közé, aminőket a mult században akár Bátor Szidor, vagy Aggházy Károly is írhattak volna.

*

Dr. Prahács Margit: *A zeneesztétika alapproblémái.* Értékes könyv, mely a zenei formának és a zenei kifejezésnek lényegét új szemszögekből kiindulva vizsgálja. Szerző kísérlete, hogy az érzelmek lélektanát a zene kifejező eszközein át állítsa reflektor fényébe, kitünően sikerült. Élvezetes olvasmány az a fejezet is, mely a stílusproblémákkal foglalkozik, különösen a stílusok változásainak lelki indítóokaival. Gazdag példatár illusztrálja a hittel, meggyőző erővel ható szövegi részt.

*

Molnár Antal: **Zeneesztétika és szellemtudomány** c. most megjelent füzete is azzal a megoldhatatlan problémával foglalkozik, mi a zene misztériumának lényege, mi kelti bennünk a »zenei szép« hatását, milyen funkciója van a léleknek a zene élvezete közben? Népszerű, könnyen érthető fogalmazásban világít rá Molnár a zeneesztétika legelvontabb problémáira, különösen a formai felépítés vizsgálatának szükségességére. A tartalmas füzet szerző kiadása.

BELFÖLDI HÍREK

Szabadtéri előadásokat terveznek az új tabáni parkban, Újpesten és Esztergomban. Amennyire örvendetes, ha valóban értékes művek kerülnek szabadtéri bemutatásra, annyira káros viszont, ha jelentéktelen holmikat szednek elő, vagy pedig olyan mesterműveket, melyek részben alkalmatlanok ilyen keretbe való illesztésre. Utóbbira tanulságos példa volt a balsikerű tatai Tannhäuser-előadás.

Vincze Zsigmond, a kiváló magyar zeneköltő és karmester 61 éves korában hosszas betegség után elhúnyt. Zomborban született és fiatalon került a Budapesti Zenekedvelők Bálvány-utcai zeneiskolájába, hol Bellovics és Aggházy voltak a mesterei. Előbb az Opera zenekarában játszott gordonkát, később a Király Színház karmestere lett. Operettjei a század első két évtizedében sorozatos sikert arattak, főként a *Cigánygrófné, Hamburgi mennyasszony, Tilos a csók, Annabál* és az *Aranyhattyú*. Legnépszerűbb dala a közismert *Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország!* Legutolsó színpadi művét, melynek Szegeden volt a bemutatója *Az aranyszőrű bárány* címen, már betegen írta. Operát is komponált: *Az erősebb* c. egyfelvonásosa a »Fészek« pályázatát nyerte el és 1924. őszén került színre Operánkban. Temetésén a főváros művészegyesületeinek képviselői mondtak búcsúztatókat.

Bertha Istvánt a kitűnő karmestert szerződtette Németh Antal, a Nemzeti Színház igazgatója dirigensnek.

Ferenczi Frigyes, az Operaház rendezője hosszú esztendőkön át tartott betegségében meghalt. Budapesten született 1869 szeptember 14. Unokaöccse volt Goldmark Károlynak, a »Sába királynője« szerzőjének. Fiatal korában a bécsi Burgtheater iskolájába járt. 1892-ben szerződött színésznek a Zombor—bajai színházhoz. Debrecenben és Szegeden volt főrendező. 1908-ban elnyerte a Wagner-ösztöndíjat. Szegedről a Városi Színház kötelékébe lépett, majd amikor a Városi Színház állami kezelésbe került, főrendezőnek nevezték ki. 1917-ben gróf Bánffy Miklós intendáns az Operaházhoz hívta meg rendezőnek. Egyideig a Fővárosi Operettszínház rendezője, onnan 1923-ban megvált és visszaszerződött az Operaházhoz, ahol helyettes főrendezői címet kapott. Legutóbb játékmestere volt az Operaháznak és számos olyan dalművet játszottak, amelyet ő állított be. Több operettet, opera- és balettszöveget írt, köztük az »Árgirus királyfi«-t, melynek Gajáry István írta zenéjét. »Szent Sebestyén legendája« c. misztériumát a Nemzeti Színház igazgatóságának nyujtotta be, »Csipke« c. ballettervezetét asztalfiókjában találták. Pályatársai rajongásig szerették, becézték. Betegsége dacára mindig vidám, jókedvű volt és szellemes megjegyzésekkel vetett véget minden surlódásnak, amit a kulisszák izgalmas légköre teremtett meg. »Frici bácsi« dologbeli tudásával és nagy népszerűségével valóban halhatatlanságot vívott ki magának a rivaldafény világában.

KÜLFÖLDI HÍREK

Debussy ifjúkori szimfóniáját találták meg Meck Natáliának, Csajkovszky barátnőjének hagyatékában. Ez a szimfóniavázlat még abban az időben készült, mikor Debussy, mint ifjú, végzett konzervatóriumi növendék Meck Natália kívánságára Csajkovszky zenekari műveiből átiratokat készített.

Grein J. T. angol színházi kritikus, 73 éves korában Londonban meghalt.

Schuhricht Karl vezetésével holland zenei hét volt Scheveningenben. Az újdonságok között nagy sikere volt *Hannenheim* szvitjének.

Athénben májusban játszották először Bach Máté-passzióját.

A londoni Opera a mult hó végén fejezte be nagysikerű Nibelung-ciklusát.

A monmouthi Columbia University Schütz-ünnepi hangversenysorozatot rendezett Lowell P. *Beveridge* vezetése mellett.

A tokiói császári Zeneakadémia átszervezte tantervét. Prospektusában hivatkozik a pesti Zeneművészeti Főiskola tantervére, melynek több részletét (így a gyakorló és a művészképző tanfolyamok intézményét) átvette. Növendékeinek száma 512. A tanári kar 40 százaléka idegen (német, angol) származású.

A párisi Operában nagy sikerrel dirigálta *Furtwängler* Wagner »Trisztán«-ját.

Mexikó városában is megünnepelték Bach születésének 250. évfordulóját, három kantáta és két Brandenburgi koncert bemutatásával.

Telemann műveinek tematikus és bibliografikus feldolgozását végzi Werner *Menke*, a kiváló zenetudós.

Scarlatti Alessandro oratórium formában írt operáját: »Szent Ursula vértanuságá«-t hosszas kutatás után végre megtalálták a lyoni városi könyvtárban. Zongorakivonatát ősszel közzéteszik.

»**Keplerhymnus**« c. mutatta be Karl *Hasse* legújabb karművét, nagy sikerrel.

A »Trautonium«, Trautwein lipcsei tanár elektromos hangszere, melynek szerkezete magas frekvenciájú váltóáramok interferenciáján alapszik, egy kimutatás szerint egyre jobban terjed Északnémetországban; az eladott készülékek száma már ezer körül jár.

»**Konzertstück für die Jankó-Klaviatur**« a címe *Rehberg* tanár most megjelent egytételes zongoraversenyének, melynek hajmeresztő, rendes klaviaturákon teljesen játszhatatlan futamai, szétszórt hangzatai és glisszandói a Jankó-zongorán könnyen adhatók elő.

»**Zriny**« (Sic!) a címe Karl *Grimm* nagy zenekarra komponált szimfónikus legendájának, mely Körner éposza nyomán készült.

»**Kaiser Julian Apostata**« címen fejezett be új operát *Weingartner* Félix, a bécsi Opera igazgatója.

Ujabb »Volksklavier«-t adott át a kereskedelemnek a Hutzelmann-féle zongoragyár. Hét oktáv terjedelmű gyönyörű hangja mellett csak 112 cm magas, 142 cm széles és 53 cm mély. Súlya csak 190 kiló, ára 450 márka! Gyakorlás céljaira elsőrangú. Érdekes újítás, hogy mechanizmusa felett még egy kis kótaszekrényt is sikerült elhelyezni.

Oxfordban Händel-kiállítás nyilt meg, v. *Hösch* német követ védnökségével. A kéziratok legnagyobb részét az Angol király és a londoni könyvtárak engedték át.

Stamitz-kamarazenekar néven új egyesülés alakult Mannheimban. Karmestere: Eugen *Schmöker-Seigneuret*.

Prágában nagy sikerrel mutatták be *Széll* György vezetésével Theodor *Veidl*nek Kotzebue vígjátéka nyomán készült »Die deutschen Kleinstädter« c. operáját.

Rómában a bécsi Opera társulata mutatta be Krips vezényletével Strauss Richárd »Ariadne auf Naxos« c. operáját.

Schröder »Nachtgedanken« és *Rüdinger* »Sinfonietta Bajuvarica« c. szimfónikus művei nagyon tetszettek a berlini filharmónikusok interpretálásában.

Graener »Mária-kantátá«-ja nagy sikert aratott a német rádió-állomások közvetítésében.

Hoffmann E. T. A. a romantika úttörője, a fantasztikus elbeszéléseiről híres költő, még ifjú korában írt kvintettet, hárfára és vonósnégyesre. Ennek a Weber-Schubert hatásokat éreztető érdekes műnek felújítását Ursula *Lentrodt* hárfaművésznő tervezi Mainzban.

Deliusnak a nemrég elhúnyt angol zeneköltőnek özvegye a mester hagyatékában talált naplókat, leveleket, zenei vázlatokat a manchesteri múzeumnak ajándékozta.

A párisi Nagyopera a jövő szezónban tizennégy bemutatót tervez, köztük *Enesco* »Oedipus«-át, Max *d'Ollone* »Szamaritánus«-át és tizenkét balletet, köztük *Szimanovszky* »Harnasie«-ját.

Calzabigi Gluck operáinak szövegírója szobrot kap Párisban, hol életének nagyrészét töltötte. A márványból vésett mellszobrot, Crepoux művét a Luxembourg-kertben állítják fel.

Párisban értékes, csaknem hétszáz éves zenei kéziratot találtak, egy pergamen lapot, mely valószínű, hogy *Hieronymus de Moravia* párisi dominikánus zenetudós ismeretlen művének egyik levele.

Balling Michaelnek, a kitűnő bayreuthi karmesternek, ki 1914-ben a budapesti Operaház főzeneigazgatója volt, szülővárosa Schwerin, halálának tizedik évfordulója alkalmából szobrot emelt.

Die Sendung Mosis c. oratóriumnak, *Kreutzer* Konradin csaknem százesztendős művének felújítását tervezik Londonban. A »Granadai éjiszállás« komponistája Kölnben komponálta 1839-ben e nagyszabású művét.

A milanói »Scala« tiszta nyeresége 200.000 líra volt. A színház tízmillió bevételéből nyolcat kaptak a művészek.

A sanfranciscoi operaház műsortervén olasz és francia operák dominálnak. Világhírességek lépnek fel, a helyárak ennek megfelelően horribilisak, egy zenekari ülés ára 66, egy hatszemélyes páholyé 650 dollár lesz.

VÁLTSON BÉRLETET

a Székesfőváros Népművelési Bizottságának

a

SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR

közreműködésével rendezendő téli vigadói hangversenyeire.

A bizottság két ciklusra hirdet rendkívül olcsó bérletet:

A) bérlet 10 hangversenyt ölel fel, amelyek műsorai az egyetemes zeneirodalom legszebb s így a megismerés szempontjából is legfontosabb műveit fogják tartalmazni. E hangversenyek vasárnapokon lesznek.

B) bérlet 5 hétköznap este. Kiváló külföldi és hazai szólisták, valamint karnagyok közreműködéseivel.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1935. — 7556

SZEGED
FOLYÓIRATOK